Dimităr Dimov

TUTUNUL

In romîneşte de *M. Popescu* şi *D. Manu*

Димитър Димов
ТЮТЮН
(Второ издание)
Народна култура
София, 1954

DIMITĂR DIMOV

TUTUNUL

ROMAN

★

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

CUVÎNT ÎNAINTE

Perioada dintre anii 1930 şi 1944, în care Dimităr Dimov îşi plasează acţiunea romanului său *Tutunul,* este perioada cea mai aprigă, dar şi cea mai eroică din lupta poporului bulgar. In această perioadă se produc cele mai mari ciocniri între cele două clase, în această perioadă clasa stăpînitoare exercită cea mai cumplită dintre opresiuni, dă ţara pe mîna trupelor hitleriste şi a negustorilor germani, dezlănţuie teroarea cea mai sîngeroasă, azvîrle în temniţi şi în lagăre zeci şi zeci de mii de luptători, trimite la spînzurătoare sute şi sute de neînfricaţi antifascişti. In această perioadă Partidul Comunist Bulgar, în adîncă ilegalitate, cu conducătorii lui exilaţi şi nevoiţi să conducă lupta din străinătate, organizează răscoala înarmată a poporului pentru doborîrea asupritorilor şi a trădătorilor. In „Frontul Patriei", organizaţie de masă, sînt mobilizaţi toţi acei a căror conştiinţă fusese trezită şi chemată la luptă. La luptă pe viaţă şi pe moarte. In fruntea lor erau comuniştii. Erau ostaşii devotaţi ai Partidului Comunist Bulgar, care au dat dovadă de legendar eroism, care au izbit fără cruţare în duşmanii poporului. Insăşi teroarea exercitată de clasa dominantă, turbată de amploarea pe care o luase mişcarea de rezistenţă, făcea să crească rîndurile luptătorilor. Nenumăraţi partizani se retrăgeau în munţi, organizau acţiuni împotriva naziştilor şi a mercenarilor lor, răspundeau războiului imperialist, cu războiul lor. Cînd armata sovietică a trecut Dunărea şi cînd

zorile libertății se ridicau peste orașele și satele patriei, la ordinul dat de statul major al „Frontului Patriei", detașamentele de partizani au coborît din munți, pentru ca, împreună cu poporul întreg, să cucerească puterea de stat. La chemarea partidului a ieșit muncitorimea din fabrici, au ieșit mulțimile din cartierele mărginașe, i-au eliberat pe cei închiși în temnițe și în lagăre, și, într-un impresionant iureș revoluționar, masele ridicate la luptă au cucerit puterea.

În încăierarea pe viață și pe moarte biruia clasa chemată de istorie să conducă singură destinele țării înrobite pînă atunci. Poporul salva țara pe care o dinastie străină de el o scosese la mezat și o vînduse ca pe o marfă imperialismului prusac, militarismului hitlerist. O salva cu arma în mînă o dată pentru totdeauna. Iată de ce spuneam că acești ani au fost în același timp și cei mai crînceni dar și cei mai plini de eroism.

Această perioadă trebuia să-și găsească și pe acel care s-o zugrăvească într-o carte de literatură, care să-i înfățișeze artistic întreaga măreție în adevărul ei nud, puternic, implacabil. Și acesta s-a dovedit a fi Dimităr Dimov. Romanul său de mari proporții, *Tutunul*, oglindește grandioasa epopee a poporului bulgar în lupta sa pentru cucerirea libertății cu o putere de evocare care îl ridică deasupra celor mai bune cărți apărute după 9 Septembrie 1944.

Rabotnicesko Delo, organul C.C. al Partidului Comunist Bulgar, relevînd, puțin după apariția cărții, valoarea deosebită a romanului *Tutunul*, scria: *„In acest roman, Dimităr Dimov dezvăluie cu toată sinceritatea și cu multă forță artistică putrefacția clasei capitaliste, stăpînitoare pe atunci, așa cum n-a mai făcut nici un scriitor bulgar înainte și după 9 Septembrie 1944".*

„Meritul romanului, subliniază ziarul, *constă în aceea că arată rolul partidului comunist care însuflețește poporul în lupta sa pentru o viață liberă și fericită."*

Datorită calităților lui, *Tutunul*, primit de masa cititorilor cu entuziasm, ocupă un loc de frunte, nu numai în noua literatură bulgară, dar și în literatura realist-socialistă a vremurilor noastre.

Acest lucru îl remarcă și criticul sovietic Anisimov în articolul său *Problemele realismului socialist în literatura de peste hotare*, articol apărut în *Okteabr*, în anul 1954, cînd romanul a fost

înscris în planul de apariție al unei edituri. *„Acest roman,* scrie Anisimov, *reflectă situația Bulgariei în ajunul eliberării ei... E o demascare extrem de puternică a vîrfurilor capitaliste în preajma părăsirii de către burghezie a scenei istoriei... În literatura bulgară,* subliniază cunoscutul critic, *nu există o altă operă în care să fie înfățișată cu atîta pătrundere și exactitate, în ceea ce privește esența luptei de clasă și psihologia eroilor, decăderea socială și morală a burgheziei dominante."*

Pentru a prezenta aspectele tipice ale burgheziei naționale, autorul a ales pentru romanul său un magnat al tutunului. Și a ales bine, fiindcă tocmai peste această bogăție a țării au tăbărît cei mai mulți capitaliști, atît indigeni, cît și de peste hotare. Tutunul din Bulgaria era în ochii hrăpărețului monopolist străin ceea ce era în Romînia petrolul.

Din cultura tutunului se puteau obține, fără mari investiții, cîștigurile cele mai fabuloase. Aici se putea institui exploatarea cea mai sălbatică. O exploatare dublă: a burgheziei naționale și a capitaliștilor străini. Aici exploatarea își întindea tentaculele ei peste o imensă parte a populației. Ea cuprindea atît pe micii cultivatori de tutun, cît și numerosul proletariat, cu plămînii sfîșiați de tuberculoză, din cauza miasmelor otrăvitei ierbi.

Un astfel de magnat al tutunului este Boris Morev, prezentat pe fundalul unui tablou întunecat și impresionant, care stăruie de la începutul pînă la finalul cărții, ca un coșmar.

Dimităr Dimov se dovedește un profund cunoscător al acestei lumi adînc imorale pe care ne-o dezvăluie pînă în cele mai mici ascunzișuri ale sufletului ei hidos, stîlcit. El ne înfățișează stihia acestei lumi care otrăvește totul în jurul ei și care exercită în același timp și o nefastă atracție pentru toți cei ahtiați după averi. Tutunul, mai mult ca oricare din mărfuri și surse de venituri, este centrul în jurul căruia se concentrează setea demențială pentru cîștiguri fabuloase, speculațiile cele mai abjecte, apucăturile de junglă ale capitaliștilor, care se devorează unii pe alții, și toate astea pe spinarea miilor de muncitori.

În paginile cărții se perindă directori, bancheri, miniștri, metrese, deputați, samsari, oameni ai palatului, ofițeri din comandatura nazistă, toți avizi de o viață de lux și aventuri, toți cuprinși de patima goanei sălbatice după aur.

Apare în paginile ei, însă — şi acest lucru Dimov îl realizează cu măiestrie — şi poporul prin admirabilii săi eroi, apare partidul care conduce acest popor în lupta sa pentru libertate din care va ieşi biruitor pînă la urmă.

★

Boris Morev, unul dintre principalii eroi ai cărţii, este prototipul capitalistului monopolist, omul setos de putere, parvenitul obsedat de stihia bogăţiei, după care va goni tot mai nebuneşte, lăsîndu-se otrăvit pînă în fundul sufletului. El nu se dă înapoi de la nimic pentru a ajunge acolo unde-l mîna ambiţia : în vîrful piramidei celor avuţi. Pentru a atinge acest ţel, sacrifică şi renunţă cu cinism şi la fiinţa cea mai apropiată lui, la femeia pe care o iubea.

Scriitor de mare talent, Dimităr Dimov reuşeşte să ne arate cum se năruiesc, unul după altul, acest soi de oameni-bestie, o dată cu şandramaua pe care şi-au clădit-o şi în care loveşte neînduplecat răscoala organizată a poporului.

Dimităr Dimov îl înfăţişează pe Boris Morev ca pe un om abject, căzut în mocirla unei lumi putrede, din care nu va mai putea ieşi, devenind un asasin, un odios reprezentant al exploatării omului. Autorul a realizat, putem spune, în Boris Morev un adevărat erou de dimensiuni balzaciene; o dată cu el ne sînt înfăţişaţi şi toţi acei cu care se înconjoară, toţi acei ce-i seamănă şi gravitează în aceeaşi orbită.

Opuşi lui Boris Morev şi celorlalte personaje negative, apar figurile eroilor pozitivi, ca Lila, Pavel, Şişko, Varvara şi alţii, care înfăţişează cealaltă parte a lumii, masa celor oprimaţi, care luptă pentru libertate. Aceste personaje ne sînt prezentate în încăierarea dintre cele două clase, în focul încleştării dintre ele, care în perioada anilor în care se desfăşoară acţiunea romanului, aşa cum am mai spus, ajunge la paroxismul ei.

Lila este fiica unui muncitor, luptător şi el, este reprezentanta unei clase căreia îi revine istorica sarcină de a doborî pe acei care frînează mersul înainte al societăţii şi de a prelua conducerea acestei societăţi. Lila are această conştiinţă care i-o dă clasa din care face parte şi partidul ei şi se avîntă în luptă cu toate forţele. Ea apare, şi acest lucru trebuie reţinut în una dintre cele mai grele perioade prin care a trecut Partidul Comunist Bulgar, perioada unor vremuri cumplite de adîncă ilegalitate,

cînd reacțiunea îi dă lovituri puternice și cînd în sînul partidului se ivesc o seamă de confuzii, de stîngisme, de dezorientări la unii dintre membrii săi. Pavel este fratele lui Boris Morev. El apucă însă pe celălalt drum : al adevărului istoric. Comunist integru, obișnuit cu greutățile muncii ilegale, e frămîntat de devierile stîngiste ale unor tovarăși, suferă că nu poate introduce linia justă a partidului, pe care nici Lila, prietena și iubita lui, nu vrea s-o recunoască, și pînă la urmă se exilează pentru a lupta tot în rîndurile partidului, în alte țări. Dar va reveni atunci cînd va putea lupta din nou în rîndurile partidului din patria sa, neîmpiedicat de unii stîngiști care apucaseră între timp pe calea cea bună.

Cu un meșteșug de mare și desăvîrșit romancier, Dimităr Dimov zugrăvește destinul acestor frați, din care unul se cocoțează în vîrful cel mai de sus al burgheziei, devenind un exploatator și reacționar feroce, iar celălalt intră în rîndurile partidului clasei muncitoare. Cu aceeași măiestrie este zugrăvită noua familie a lui Boris : nevastă-sa, o nevropată, fiica celui mai mare fabricant de tutun, cu care s-a căsătorit tocmai ca să parvină, socrii lui, figuri tipice ale marii burghezii, acoliții lui, cum este Kostov, sau Irina, prietenă din copilărie, îndrăgostită de Boris, înainte de a parveni, atrasă apoi de mirajul bogăției.

Viața și lupta eroilor principali, la fel de acerbă pe planurile lor respective, inspiră pentru unii, cum sînt Lila, Șișko, Pavel, Varvara etc., simpatie fierbinte, iar pentru alții, ca Boris Morev și lumea lui, repulsie puternică, mînie și revoltă.

Prin transmiterea unor puternice emoții, prin prezentarea veridică și pregnantă a complexului de evenimente de care luăm cunoștință, romanul *Tutunul* se înscrie ca o adevărată și înaltă realizare artistică.

Și în conștiința lui Boris Morev, ca și în a Lilei și a celorlalte personaje, se ivesc conflicte puternice, drame omenești, dar pe cît de înălțătoare sînt unele, cele ale ostașilor neînfricați ai libertății, pe atît de infame sînt cele ce izbucnesc în mintea și în sufletul pervertit ale lui Morev și ale celorlalți ca el ! Nu ne vom opri însă prea mult asupra personajelor ; îl lăsăm pe cititor să le întîlnească singur pe parcursul lecturii. Vom spune însă că sînt mulți, și eroi negativi și pozitivi, care se mișcă pe fundalul scenei istoriei, săpat adînc, ca altorelieful unei fresce monumentale.

Departe de a fi schematice, personajele romanului sînt ființe vii, complexe, frămîntate de contradicții, individualități bine conturate. Fiecare personaj ne este arătat mișcîndu-se în lumea lui, cu gîndurile și sentimentele lui, mînat de interesele lui personale.

Ele trăiesc puternic în desfășurarea acțiunii, figura lor se conturează prin contactul, prin conflictul cu celelalte personaje ale cărții.

Dimităr Dimov realizează la proporții epice masa poporului. El ne introduce și ne plimbă în universul burghez, ca și în cel al poporului, cu o pricepere de adevărat maestru. Cititorul este introdus în lumea abjectă a burgheziei, a ființelor inumane unde simte că se sufocă, în care este răscolit de sentimente de dezgust, ca și în lumea celor mulți, unde se simte între oameni adevărați, între ființe din alt aluat, pe care nu poate să nu le iubească, să nu se atașeze de ele, să nu fie însuflețit de măreția caracterului lor.

Există, cum e și firesc, și în această lume, neînțelegeri, suferințe, șovăieli, dar toate acestea le absolvă năzuința supremă a luptei pentru libertate.

Asistăm astfel la luptele duse de proletariatul din fabricile de tutun din anul 1930, pe care Dimităr Dimov le descrie cu amploare, cu patos. El se dovedește un priceput și îndemînatic maestru în a ne înfățișa această lume al cărei profil istoric se conturează tot mai puternic în desfășurarea acțiunii. Criticii bulgari sînt unanim de acord că greva generală din manufacturile de tutun descrisă de Dimităr Dimov este o realizare artistică unică în întreaga literatură bulgară.

Masa de muncitori este înfățișată de autor nu ca o mulțime imensă, ca o gloată împinsă de mizerie la acțiunea ei de împotrivire, ci ca o forță conștientă, fiind solidară în acțiunea ei, organizată, cunoscîndu-și puterea atunci cînd se ridică unită împotriva dușmanului, sigură că va izbîndi.

Muncitorii se comportă și acționează călăuziți de instinctul lor sigur și sănătos, manifestă neîncredere față de cei care încearcă să-i ducă pe drumuri lăturalnice, nu pe cel adevărat revoluționar, impus de împrejurări, respinge conducerea vremelnică a unor sectari și se alătură directivelor Comitetului Central al partidului, luptei comuniste adevărate, după ce trece prin nenumărate frămîntări, conflicte și șovăieli. Autorul de-

scrie cu impresionantă măiestrie această masă care rămîne la un moment dat să fie îndrumată de niște conducători cu o concepție eronată. El va descrie în același timp și drama pe care o trăiesc acei conducători care se cred neînțeleși de mase, cu toate că acestea, nu în virtutea unei discipline oarbe, ci din încrederea pe care o au în partid, sînt gata să-i urmeze în lupta indicată de ei.

Autorul relevă în lupta aprigă dintre clasa muncitoare și capitaliști, prin figura muncitorilor din fabricile de tutun, pe cei mai tipici reprezentanți ai proletariatului conștient, ai detașamentului înaintat al maselor populare. El desprinde eroismul și spiritul de abnegație, solidaritatea, încrederea fermă în victorie, ilustrînd prin aceasta însăși ființa partidului comunist care i-a educat să fie astfel.

Figuri ca Blaje, bătrîn muncitor la tutunuri, credincios pînă în ultima lui clipă partidului, Simeon și Max Eschenazi, ostași mai tineri ai partidului, Spasuna, o femeie energică, care participă la lupta partidului cu hotărîre și neînfricare, Șișko, o figură plină de luminozitate, toți croi pozitivi, reprezentanți ai clasei din care fac parte, îți cuceresc dragostea, îți rămîn în minte ca ființe dragi, ca oameni exemplari, ca soldați în primele rînduri ale poporului, ai partidului.

„*Șișko,* scrie unul din recenzenții bulgari ai romanului, *este un nume de erou care va străluci ca o flacără nestinsă în literatura noastră, luminînd trecutul eroic al partidului, perioadele lui principale dinainte și după cele două războaie, răscoala din septembrie 1923, luptele din timpul dictaturii fasciste, acțiunile partizanilor... El a pășit din viață în literatură, fără zgomot, cu pași înceți și abia auziți, fără nici o pretenție. Nu strălucește, nu înfăptuiește nimic deosebit, dar în întreaga lui figură se desprinde ceva adînc și liniștit, care îți inspiră dragoste și respect.*"

Un alt erou pozitiv este Varvara, o veche luptătoare comunistă, partizană.

Un mare merit al romanului este acela de a ne face cunoscută, într-o admirabilă prezentare, mișcarea de rezistență, luptele de partizani. El descrie viața partizanilor în munți, acțiunile lor pline de îndrăzneală, cum este atacarea gării pentru a incendia cisternele de benzină ale naziștilor. Și aici, Dimităr Dimov realizează nenumărați eroi pozitivi, ca Micikin, Leate, Dankin, Dinko și alții, care întruchipează pe partizan, pe eroul

luptei cu arma în mînă pentru libertate. Eroi care creează, în perioada de frămîntări de dinaintea victoriei, o lume nouă.

Această perioadă a găsit în Dimităr Dimov un scriitor de mare forță, care o evocă cu multă măiestrie artistică, dînd literaturii contemporane o carte valoroasă.

Traducerea ei în romîneşte are în primul rînd meritul de a face cunoscut publicului nostru, mai mult decît celelalte cărți traduse din bulgăreşte, lupta poporului bulgar, sub conducerea partidului comunist, împotriva fascismului, împotriva exploatatorilor capitaliști, pentru libertatea lor, la care a ajuns, cu toate steagurile desfăcute, în marşurile victoriei, la 9 Septembrie 1944.

GHEORGHE DINU

PARTEA ÎNTÎIA

I

Culesul viilor era pe sfîrşite.

Din micile vile şi din colibele de chirpici răspîndite prin vii, cîntece vioaie şi pline de bucuria vieţii, ori glasuri singuratice, doinind tărăgănat, se înălţau spre cerul azuriu. Soarele încălzea plăcut, frunzele duzilor, perilor şi gutuilor plantaţi în jurul vilelor se scuturau la cea mai mică adiere de vînt, iar lăstarele îngălbenite ale viţei, legate de araci, se îndoiau sub povara rodului îmbelşugat. Printre şirurile de butuci, pe pămîntul nisipos, reavăn, forfoteau cu coşniţele în mîini culegătorii — cei mai mulţi dintre ei tineri, flăcăi şi fete. Rîdeau veseli şi se hîrjoneau, iar din vreme în vreme, cînd întreceau măsura, cei mai în vîrstă îi luau la ocări. Răsturnau în grabă razachia în vase mari şi-n coşuri, iar bolgarul chihlimbariu, ori tămîiosul brumat îl aşezau cu grijă în lădiţe şi presărau pe deasupra tărîţe, ca să ţie pînă toamna tîrziu. În răstimpuri se adunau în jurul coşurilor pline, să ciugulească din rodul cules ; aruncau cu boabe unii în alţii, chiuiau tot mai sălbatic, şi tot mai îndrăzneţe, mai deochiate le erau glumele: ştiau doar bine că această beţie de soare, de dragoste şi de rod dulce nu va mai ţine decît vreo cîteva zile.

Irina, fiica Ceacîrului, vechiul şi cunoscutul comisar de poliţie, se lăsase şi ea prinsă de iureşul acestei veselii ameţitoare. Îşi îngădui chiar să schimbe cîteva cuvinte cu un tînăr chipeş şi cam răzgîiat, venit aici nu ca să lucreze, ci numai aşa, din plictiseală, ca să se uite la culesul viilor. Tînărul — care îşi răsucea într-una în jurul arătătorului zgarda cîinelui lup ce-l însoţea pretutindeni — era fiul unui deputat şi făcea parte dintre oamenii de vază ai oraşului. Curînd însă, Irinei îi păru rău că a intrat în vorbă cu el. Prea necuviincioase îi erau glumele. Îşi dădu seama că unei fete din mediul lui n-ar fi îndrăznit să-i vorbească astfel. Jignită, pe de o parte, pe de altă parte nemulţumită de purtarea ei — n-ar fi trebuit desigur să facă atîta haz de glumele-i nesăbuite — se hotărî să plece acasă. Îşi umplu panerul cu struguri şi, furişîndu-se, porni pe poteca ce cobora spre vechiul drum roman. Cufundată în gînduri, nici nu-l văzu pe vărul ei Dinko — un flăcău îmbrăcat ca la ţară, în haine de şiac şi cu opinci în picioare, care din mila Ceacîrului se oploşise de cîţiva ani în casa lor ca să poată urma liceul. În schimbul acestei mărinimii însă, Ceacîru îl folosea vara la muncile cîmpului, la vie şi pe ogorul de tutun.

Dinko venea din oraş cu treburi, trimis la vie de Ceacîru :

— A zis unchiu să fii acasă înainte de se-ntunecă, spuse el trecînd pe lîngă Irina.

— Păi nu vezi că mă duc ? răspunse ea îmbufnată.

Ceacîru avea foarte puţină încredere în cei tineri. N-ar fi încredinţat-o pe Irina după apusul soarelui, nici chiar nepotului său de sînge. Credea cu tărie că primejdia le pîndeşte pe fete mai cu seamă la întuneric, şi cu deosebire în timpul culesului viilor — cînd în tineri începe să clocotească sîngele — şi nu îngăduia ca fiica lui să se întoarcă acasă după căderea nopţii.

— A zis să culegi şi ceva muscat, adăugă Dinko.

Glasul îi era ironic — ca totdeauna cînd vorbea de unchiu-său. Era un băiat înalt, voinic, frumos chiar, cu părul blond şi ochii verzi, dar Irina se cam ruşina de această rubedenie, din pricina opincilor şi a traistei tărcate cu care mergea la şcoală.

— Am cules!... mormăi Irina plictisită.

Porni apoi printre vii, pe urmele vechiului drum roman, despre care profesorul de istorie le spunea că datează din vremea împăratului Traian. Povîrnișul drumului, pietruit cîndva, ca să nu se surpe pămîntul, era acoperit acum de un covor de romaniţe, iar din loc în loc creşteau pe el tufe încărcate cu afine îngălbenite de toamnă şi de măceşi cu fructe portocalii. Unele vii, culese, rămăseseră pustii. Numai sperietorile de paie şomoiogite, cu trupul siîrtecat şi cu pălării largi, vegheau singuratice tăcerea din jur, clătinîndu-şi în van zdrenţele la cea mai uşoară adiere. Vegetaţia trecută, atinsă de culorile ruginii ale toamnei, „nemuritoarele" şi celelalte floricele de pe marginea drumului, făceau să stăruie în aer o deplină resemnare, pe care liniştea şi căldura molcomă a soarelui o învăluiau într-o dulce tristeţe.

Cînd ieşi la şosea, Irina se odihni puţin, apoi luă în cealaltă mînă panerul — parcă mai greu acum — şi porni spre oraş. Viile de pe dealuri rămăseseră în urmă. Se întoarse şi le cuprinse cu privirea. Gîndul că şi acest cules al viilor, cu alte cuvinte şi această vară, şi acest an, a trecut fără să se fi întîmplat nimic de seamă, o întristă. Nu putea să petreacă în voie, să se apropie de fetele din vecini şi nici să ia parte la glumele pe care le făceau cu flăcăii de teapa lor. Erau toate fete simple, necioplite, oarecum lipsite de cochetărie şi inconştiente de starea lor de înapoiere, pentru că nu aveau nici o atracţie pentru cărţi şi nu simţeau de loc dorinţa de a-şi făuri o altă viaţă. Părinţii lor erau mici meseriaşi, impiegaţi la primărie ori meşteri pe la diferite depozite, oameni care nu ar fi putut trăi „ca lumea" fără veniturile aduse în plus de micile ogoare de tutun de la marginea oraşului, de vie sau de vreun cazan de fiert rachiu. Aceste fete umblau pe stradă nepieptănate, în galenţi de lemn, ieşeau la plimbare în rochii bălţate şi erau fericite dacă bărbaţii le dădeau atenţie. Dar Irina n-avea legături de prietenie nici cu fetele de intelectuali, pentru că nu putea suferi îngîmfarea lor. Acelea le răspundeau cu aroganţă chiar profesorilor, şi, dacă una din ele obţinea nota

patru în loc de cinci, tatăl venea numaidecît la şcoală să-i ceară explicaţii directorului.

De o parte şi de alta a şoselei se întindea o cîmpie ruginie şi unduioasă, semănată cu tutun. Ici-colo, pe ogoare se mai culegea încă „mîna-ntîia" — frunzele cele mai aromate şi deci cele mai scumpe ale tutunului. Curînd o ajunse din urmă gabrioleta tînărului cu care Irina stătuse de vorbă la vie. El îi zîmbi, dar absent, cu indulgenţă. Deşi se întorcea în oraş, nu-i trecu prin minte s-o invite alături, în trăsurică. Să-l vadă cineva alături de-o fată din popor, fiica unui poliţai oarecare, era cu totul în afara demnităţii lui de mare personalitate prin partea locului.

Irina lăsă capul în jos. Dar nu era nici obosită de mers şi nici nu se simţea umilită de comportarea tînărului. Îi era numai silă. Şi tînărul ăsta e deci o nulitate — una din multele nulităţi provinciale, ca pomădatul profesor de muzică, cel care îi făcea curte, ca toţi contopiştii de la care primea scrisori de dragoste anonime, ca întreaga adunătură de bărbaţi cu feţe timpe, cu mustaţa îngrijit tunsă şi cu cravate bătătoare la ochi, care se plimbau seara prin grădina publică sau mîncau seminţe în faţa cinematografului.

Suspină adînc. De-ar termina o dată liceul şi de-ar pleca la Sofia, unde voia să urmeze medicina... Acolo va şti ea cum să trăiască şi cum să se afirme. I se perindară prin minte imaginile cunoscute: pavajul gălbui şi curat de pe bulevardul Ţar Osvoboditel, reclamele cu neon ce clipesc tainic în amurgul albăstrui, cofetăriile cu bărbaţi eleganţi şi femei frumoase în jurul meselor, cinematografele cu ecrane mari, cu fotolii moi, comode, şi cu spectatori distinşi, nu cu o adunătură de golani care duhnesc a usturoi şi împroşcă în jur cojile de seminţe.

Deodată un glas aspru de bărbat îi curmă firul gîndurilor.

— Stai!... răsună tăios glasul. Dă-mi şi mie un ciorchine!...

Singurătatea locului şi vocea bărbătească, răstită şi necuviincioasă, care o trezise atît de brutal la realitate, o sperie. Ridică puţin capul şi, cu inima zvîcnind

să-i spargă coşul pieptului, îl văzu pe Redingotă-junior, fiul profesorului de latină.

Era un tînăr nesuferit, singuratic şi veşnic încruntat, care nu-şi găsise încă o ocupaţie precisă, deşi terminase liceul de anul trecut. Fetele din oraş îl ocoleau, dar nici el nu le dădea prea multă atenţie. Irina îl văzuse adesea în curtea liceului pe cînd era elev, iar de atunci l-a mai întîlnit de cîteva ori pe stradă, niciodată însă — spre ciuda Irinei — nu se uitase la ea. Era destul de slab şi nici înalt nu era, desigur din pricina proastei alimentări şi a lipsurilor în care se zbătea familia profesorului Redingotă. Avea faţa palidă, ochii negri, adînciţi în orbite, privirea pătrunzătoare. De cîte ori îl întîlnea pe stradă, Irina se gîndea după aceea la el. Avea impresia că această faţă rece, cu trăsături regulate, ar place femeilor despre care citea în romane. Ei însă nu-i prea plăcea. În ceasurile din amurg, cînd se lăsa pradă viselor după o zi de lectură sau de muncă, îşi făurea în minte tipul ideal al bărbatului frumos. Omul căruia îi va oferi ea dragostea trebuie să fie înalt şi zvelt, dar voinic, cu picioarele lungi, cu mîini aristocratice şi cu trăsăturile feţei puternice, care să poarte urmele unor pasiuni adînci. Fiul lui Redingotă nu aducea nici pe departe cu acest „ideal" al ei ; avea totuşi ceva care o tulbura. Nu semăna cu nici un alt tînăr din oraş.

Iar acum, iată-l în faţa ei, mijlociu de staţură, cu chipul de gheaţă, în capul gol şi cu pantofii prăfuiţi, îmbrăcat într-un costum ieftin, boţit. Ţinea în mînă o carte legată, iar din buzunarul hainei îi ieşeau mai multe ziare. Avea înfăţişarea unui om care după ce şi-a petrecut toată după-amiaza sub cerul liber, citind la umbra unui pom, se întorcea în sfîrşit acasă. Ca întotdeauna, nici acum nu se uita la ea. O luase desigur drept o fată din cartierele periferice, pe jumătate ţărancă, una din acelea care duc struguri la oraş, să-i vîndă.

— Ei, îmi dai ? repetă el întrebarea, scotocindu-se nepăsător prin buzunare.

— Ia-ţi, îi răspunse ea brutal.

Felul necuviincios în care îi vorbea o scosese din sărite. Tatăl lui tot așa de grosolan era la vorbă și le jignea pe fete, tutuindu-le.

— Îți plătesc, n-ai grijă, spuse el, scoțînd dintr-un buzunar două monede de nichel pe care le privi cu atenție, de parcă ar fi fost ultimii lui bani.

— Te înșeli !... se răsti Irina. N-am struguri de vînzare.

Ridică privirea spre ea cu indiferență, deodată însă se lumină la față. În sfîrșit !... Își dădu seama că e frumoasă și plăsmuită din alt aluat.

— E adevărat, nu semeni a vînzătoare, schimbă el tonul, fără să se tulbure însă.

Își lunecă privirea pe bluza veche, pe fusta decolorată, pînă la pantofii de pînză încălțați pe piciorul gol. Era bine făcută și avea chip frumos, plin de o uimitoare vitalitate. Sîngele îmbelșugat dădea feței bronzate de soare o nuanță arămie. Părul des și negru, strîns în rulou, și-l purta îngrijit, iar nasul adus dădea frumuseții ei farmecul unei seriozități conștiente și oarecum orgolioase. Totul îi păru foarte amuzant și continuă să o măsoare uimit, cu o insistență jignitoare. Avea în privire ceva dîrz, necruțător, de care nu-și dădea seama. Cu toate acestea, în loc să se supere, Irina întinse spre el brațul de care atîrna panerul cu struguri.

Mîna ei era puternică, arsă de soare, dar cu încheietura delicată și unghii curate, frumos rotunjite.

El își vîrî cartea în buzunar și luă un ciorchine.

— Ce carte citești ? întrebă ea cu aviditate.

— O carte nemțească despre tutun.

— Plictisitoare ! Cum poți să citești astfel de cărți?

— Dar ce să citesc ?

— Romane !...

— Nu, nu citesc niciodată romane, răspunse el.

Ea își strînse buzele cu dispreț. Apoi îi oferi încă un ciorchine și vru să plece.

— Te conduc pînă în oraș, îi propuse el, ciugulind cu plăcere boabele de pe ciorchine.

Irina surîse cu indiferență. N-avea nimic împotrivă.

— Boris Morev, fiul lui Redingotă, găsi el de cuviinţă să se prezinte, hotărît parcă să se distreze pe socoteala tatălui său. Îl cunoşti ?

— O, şi încă cum ! exclamă ea cu prefăcută groază.

Dar simţi deodată un gol în suflet. Avea chiar motive serioase, nu să se îngrozească, dar să se teamă. Îşi aminti de încăpăţînarea profesorului de latină care nu dădea niciodată nota cinci. Asta ar fi putut-o împiedica să intre la facultatea de medicină.

— De unde îl cunoşti ? întrebă el.

— De la liceu.

— Aha ! Va să zică înveţi la liceu !... Uimirea lui creştea mereu. Şi în ce clasă ?

— Într-a şaptea.

— Cum stai cu latina ?

— Bine.

— Nu cred. Cum poţi să stai bine cu un scrîntit ca ăsta ?

— Cine-i scrîntit ? întrebă ea mirată.

— Tata.

— Nu-i scrîntit, e sever.

— Ba e scrîntit de-a binelea ! insistă băiatul.

— Nu ştiu, dar învăţăm carte cu el ! La examen merg la sigur că iau nota cea mai mare, zise ea uitînd teama de adineauri.

— Aşa ?... Atunci desigur că ştii ca pe apă *Catilinarele* lui Cicero. Te pomeneşti că le poţi repeta ca o placă de gramofon...

— Nu, nu le ştiu pe dinafară. Dar nici tatăl tău nu ne cere să învăţăm papagaliceşte. Îşi îndreptă părul şi întrebă cu vioiciune: De ce cînd te prezinţi adaugi că eşti fiul lui Redingotă ?

— De ce n-aş face-o ? Doar e o „personalitate" foarte cunoscută şi se spune că îi semăn.

— Nu-i semeni şi am impresia că eşti foarte mulţumit de asta.

— Da, recunoscu el rizînd, cu amărăciune însă, şi chiar cu răutate.

— Dar tatăl tău cine e ? întrebă Boris după o clipă.

— Şi el este o „personalitate" foarte cunoscută... Comisarul Ceacîru, dacă ai auzit de el.

— Mda, am auzit.

Tăcerea care urmă contrasta puternic cu conversația vie și neforțată de pînă atunci.

— Ce vrei să spui ? întrebă ea aspru.

— A, nimic, răspunse el cu indiferență.

Irina îi aruncă o privire fugară. Avea impresia că amîndoi au același destin. Amîndurora le era rușine de părinții lor, de parcă nu le-ar fi putut ierta că nu sînt și ei miniștri sau deputați.

— Mie nu mi-e rușine de tata, spuse ea totuși, cu fermitate.

— Nici mie de-al meu, adăugă el. Dar nu-i pot ierta că-i caraghios.

— Cum caraghios ?

— Așa, ca orice dascăl.

— Asta-i o părere de școlar.

— Elevii de astăzi au mai multă minte decît profesorii lor și de aceea își bat joc de ei. E o prostie, de pildă, să înveți limba latină.

Folosind argumentele lui Redingotă, ea căută să-i dovedească fiului acestuia că latina-i absolut necesară pentru cei care vor să urmeze universitatea. Boris o ascultă distrat și nu o contrazise. Ba rămase chiar uimit de claritatea expunerii ei. Dar nu era de loc convins că ar putea avea cît de cît dreptate. Anii nesfîrșiți ai copilăriei triste și umile, trăită în cumplita sărăcie din casa tatălui său, îi înrădăcinase adînc în suflet o răceală și o neîncredere în oameni, care îl împiedicau să se manifeste deschis.

Pe nesimțite, ajunseră la marginea orașului. Boris socoti că-i timpul să se despartă. Îi întinse mîna și o întrebă cu îndrăzneală :

— Vrei să ne întîlnim mîine ?

Întrebarea atît de neașteptată o descumpăni pe Irina, care se uită surprinsă în ochii lui. Nimic nu părea schimbat, nici în glasul, nici în căutătura lui. Îi aștepta răspunsul scrutînd-o cu aceeași privire cunoscută, rece, întunecată și pătrunzătoare, cu totul altfel decît dulcegăria ochilor veșnic umeziți de lacrimi ai profesorului de muzică, cu totul altfel decît privirile docile, ori blegi, ale colegilor îndrăgostiți de ea.

Privirea lui Boris pătrundea adînc în sufletul ei, nedezvăluind nimic din tainele lui. Irinei însă i se păru că-i surprinde în ochi acel ceva îndepărtat, dogoritor şi necunoscut, pe care nu-l putuse găsi pînă acum decît numai în cărţi. Încercă să se smulgă influenţei lui fascinatoare şi bîigui că a doua zi are ceva de făcut. El însă o întrerupse scurt :

— Spune-mi chiar acum ! Da sau nu ?...

Şi aproape fără voie, îi răspunse :

— Aşteaptă-mă mîine în acelaşi loc... După-amiază... Lîngă plop...

Irina mai că alergă pînă acasă. Intră în curte gîfîind, dar stăpînită de o plăcută tulburare. Apoi începu să judece şi se învinui că s-a purtat cu prea multă uşurinţă. Cum se poate ca o fată cinstită să primească o întîlnire afară din oraş, cu un bărbat pe care abia l-a cunoscut ? Şi-apoi, oricît ar fi cuprins-o zăpăceala, ce i-a venit să-i propună să se întîlnească tocmai lîngă plop ? Putea doar foarte bine să meargă în vreo cofetărie din oraş, unde tinerii au prilejul să se întîlnească în văzul lumii, fără să deştepte cine ştie ce bănuieli, care să dea naştere clevetirilor. Redingotă-junior nu-i trezise decît curiozitatea — ce-i drept, însă, o curiozitate deosebită, încordată şi insistentă... Cu cîtă uşurinţă conducea el conversaţia ! Iar flăcăruia aceea rece care îi pîlpîia în ochi ce mult îl deosebea de ceilalţi bărbaţi din oraş ! Ba chiar găsi în înfăţişarea lui ceva din „idealul" pe care şi-l făurise în imaginaţia ei hrănită de cărţi şi de filmele de cinematograf. Pînă la urmă, recunoscu că ar fi vrut mult să-i placă şi ea lui, iar o clipă îi trecu prin minte să-i îngăduie o oarecare libertate. Obrajii însă i se îmbujorară şi îşi alungă numaidecît aceste gînduri.

Ca să se liniştească, se aşeză sub nucul din grădină, cu o carte în mînă. Citea orice, dezordonat şi cu pasiune, devorînd pagini pline de otravă, care îi descopereau o lume străină şi inaccesibilă. Această lume o atrăgea prin frumuseţea decadentă a dramelor şi a viciilor ei ; o pasionau sforţările sterile ale eroilor de a se smulge din realitate. Dacă făptura ei feciorelnică

n-ar fi fost atît de puternică şi plină de viaţă, dacă natura n-ar fi înzestrat-o cu atîta farmec fizic, cu atîta cochetărie firească şi spontană, ar fi căzut desigur în melancolie, deoarece trăia într-o lume meschină, fără orizont, iar cea la care visa era o lume de basm. Atracţia pe care o exercita asupra bărbaţilor o umplea însă de bucuria de a trăi, chiar în această lume meschină. Era conştientă de frumuseţea şi de inteligenţa ei, şi ştia că — la urma urmelor — e mai bine să fii o frumoasă şi deşteaptă fată de poliţai, decît fiica urîtă şi proastă a unui avocat sau doctor bogat. Colegii îi făceau curte, iar tînărul şi pomădatul profesor de muzică făcea tot ce îi stătea în putinţă ca să-i atragă atenţia. Primea deseori bilcţele de dragoste, de obicei nesemnate. Cei care îi scriau sperau în van că iubita visurilor de adolescent le va recunoaşte scrisul şi va veni la întîlnirea mult dorită. Dar aceşti timizi Don Juani de provincie nu numai de teama insuccesului se fereau să semneze, ci şi pentru că le era frică să nu încapă cumva pe mîna Ceacîrului, dacă va afla cine ştie cum de îndrăzneala lor nechibzuită. Irina nu rîdea de aceste scrisori. Cu instinctul ei de femeie simţea că iubirea este un simţămînt tragic şi puternic, care trebuie respectat chiar cînd aprinde inimile nătîngilor. Distrugea scrisorile fără să le arate nimănui.

De la comisariatul de poliţie unde domnea, Ceacîru se întoarse obosit, dar bine dispus. Era un bărbat voinic de vreo cincizeci de ani, cu umeri de uriaşi şi o faţă energică, bine rasă, care îi dădeau o înfăţişare autoritară. Avea mai degrabă aerul unui înalt funcţionar de poliţie, decît al unui simplu comisar de provincie. Atîrnă chipiul în cuierul de lemn din săliţă, îşi desfăcu nasturele de sus al vestonului — nu făcea asta decît acasă — şi se aşeză la masa pregătită pentru cină. Soţia şi fiica lui îi urmară exemplul. De obicei se aşeza la masă şi Dinko. Aşa se şi cuvenea, dar acest lucru o enerva întotdeauna pe Irina, fiindcă îi aducea aminte de rudele de la ţară. De aceea, acum îi părea bine că lipseşte. Dinko rămăsese să doarmă în coliba de la vie,

împreună cu cîţiva veri din sat care veniseră să ajute la cules.

Ceacîru era şi el de la ţară, soţia lui însă făcea parte dintr-o familie de meseriaşi macedoneni ruinaţi, refugiaţi de la Salonic îndată după războiul balcanic. Felul cum era aranjată masa, curăţenia din odaie ca şi din toată casa, vădea o mînă vrednică şi pricepută de femeie — talentul unei gospodine care depăşind simplitatea primitivă a interioarelor ţărăneşti se obişnuise pentru totdeauna cu confortul de la oraş. Şervetele şi faţa de masă, făcute din pînză groasă de casă, erau frumos călcate şi atît de curate, de-ţi era mai mare dragul. Pîinea, tăiată în felioare egale şi subţiri, te îmbia dintr-un coşuleţ plat. Tacîmurile luceau de curăţenie. Toate astea erau lucruri necunoscute pentru sătencele de prin partea locului, abia venite la oraş. Dar ea le învăţase de la maică-sa, încă înainte de a se fi măritat.

Era o femeie îngrijită şi frumoasă, cu tenul smead şi ochii negri. Ceacîru a cunoscut-o acum optsprezece ani, în timpul marilor greve de după război, cînd poliţia intervenea mereu ca să-i potolească pe muncitorii de la depozitele de tutun. Ea lucra atunci la depozitul „Nikotiana" ca simplă muncitoare, iar el s-a îndrăgostit de ea, deşi era săracă lipită pămîntului.

În odaia simplu mobilată, care servea şi de dormitor şi de sufragerie, se simţea peste tot mîna grijulie a bunei gospodine. Atît de desăvîrşită era ordinea, încît lucrurile păreau pentru totdeauna fixate la locul lor. Paturile de fier cu bile strălucitoare de alamă la tăblii erau acoperite cu cergi groase, vărgate. Feţele de pernă miroseau a sineală şi a fier de călcat, iar duşumelele albe băteau în roz, pentru că în fiecare săptămînă erau frecate cu cărămidă sfărîmată. Din perdeluţele de borangic de la ferestre, din ghivecele cu muşcate, din statueta de ghips vopsit a lui Napoleon, cumpărată cîndva la un bîlci şi aşezată pe o măsuţă anume, din portretele înnegrite de vreme ale părinţilor şi ale rudelor apropiate îmbrăcate în haine jumătate orăşeneşti, jumătate ţărăneşti, se desprindea ceva liniştitor şi plăcut, care-l făcea pe Ceacîru să se simtă

strîns legat de familia lui. După ce-şi termina slujba, se grăbea să ajungă mai repede acasă şi nu-şi pierdea niciodată vremea cu prietenii, prin cafenele sau cîrciumi. Duceau în familie o viaţă simplă şi fericită.

Ca de obicei, luară masa într-o atmosferă de voioşie şi voie bună. De altfel rareori era careva în familie îmbufnat sau nemulţumit. Mîncau copios, dar cu socoteală. In afară de averea de la ţară, Ceacîru mai avea o vie pe deal şi un ogor semănat cu tutun, la marginea oraşului. Le cumpărase pe un preţ de nimic de la nişte datornici, făcînd uz, în faţa creditorilor acestora, de influenţa funcţiunii pe care o îndeplinea şi folosind de asemenea prietenia cu portărelul de la judecătorie. El socotea însă că le-a făcut un serviciu datornicilor în dauna cămătarilor şi că deci nu-i nici un păcat că s-a ales şi el cu ceva din fapta asta bună.

După cină, Ceacîru aprinse o ţigară şi începu să vorbească despre vie şi despre ogor. Pentru struguri i se oferise un preţ bun şi nădăjduia să ia şi pentru tutun o sumă importantă.

— Şi anul ăsta o să dau recolta de tutun tot generalului, rosti el cu un aer grav.

Comisarul vorbea de generalul în rezervă Markov, directorul filialei locale a „Nikotianei". După ce pomeni numele generalului, se întoarse deodată spre Irina şi o întrebă :

— Nu-i cunoşti cumva pe băieţii lui Redingotă ?

Irina tresări, speriată, şi păli.

— Nu ! răspunse ea tulburată. De unde să-i cunosc ?

Ceacîru o privi oarecum mirat.

— De la şcoală, spuse el.

— Stai, mi-am adus aminte ! Îi veni Irinei inima la loc. Îl cunosc pe cel mic.

— Pe Stefan, ăl de l-au dat afară ?

— Da.

— Ei... Ce-i cu el ?

— Nimic... Învaţă foarte bine... Deştept băiat.

— Deştept, dar ce folos !... făcu Ceacîru, suflînd uşor fumul de ţigară. Şi nici ceilalţi fraţi nu-s mai

breji... Al mare, comunistul, a zăcut în temniță... cine știe pe unde mai e... Iar mijlociul și-acum taie frunze la ciini.

— De el ai întrebat?

— Da .Generalul vrea să-i dea de lucru.

Tulburarea Irinei crescu.

— Să-i dea, spuse ea cu vocea înecată.

— Și eu i-am spus la fel. Ceacîru descheie încă un nasture la veston. Poate se face om. Dar ce-ai mai auzit? N-o fi și el comunist?

— Nu!... Obrajii Irinei se îmbujorară. Nu-i comunist!

— De unde știi?

— Nu umblă niciodată cu comuniștii.

— Deci îl cunoști? se încruntă Ceacîru, nedumerit de tulburarea fiicei lui.

Irina nu-i răspunse și se apucă să-i ajute mamei sale să strîngă masa. Ceacîru nu mai zise nici el nimic. Ieși în curte, se urcă pe o scară și începu să desprindă șiragurile de tutun atîrnate la uscat de stinghiile prinse pe fațada casei. Irina lua șiragurile, le împăturea cu grijă și le ducea în magazia de lîngă grădiniță de zarzavat. Acest lucru îl făceau în fiecare seară, pentru ca roua nopții să nu-i dăuneze tutunului. Uscarea e o treabă complicată; de ea depinde culoarea și aroma tutunului. Foile nu trebuie scoase de la început la soare, că se usucă prea repede și se fărămițează. Ele trebuie mai întîi lăsate două-trei zile într-o încăpere închisă, pînă se veștejesc. Apoi șiragurile se pun succesiv, cînd la soare, cînd la umbră, pînă cînd frunzele verzi prind o culoare gălbui-aurie. In această muncă de trecere a tutunului de la umbră la soare și iarăși la umbră, Irina dobîndise o mare experiență. Frînse o foaie și o arătă cu gravitate tatălui ei. Deși avea o culoare frumoasă gălbui-cafenie, din nervură mustea încă sevă. Șiragurile mai trebuiau ținute la uscat.

După ce intrară iarăși în casă, Irina dădu drumul micului aparat de radio și se retrase apoi în odăița ei — strălucitor de curată, dar sărăcăcioasă. Banii pe care îi economisise Ceacîru ca să-și facă fata tru-

sou îi vor trebui pentru întreținere, la facultate. În odaie nu era decît un pat de fier, o etajeră cu cărți și o măsuță pe care se afla o oglindă ovală. Deasupra măsuței atîrna un bec electric cu abajur de tinichea. Irina luă de pe etajeră *Palmierii de pe malul mării* și citi pînă noaptea tîrziu. Apoi deschise fereastra, se dezbrăcă și se culcă. Dar nu adormi curînd. Imaginația ei porni să hoinărească prin minunatele țări tropicale. Nici nu-și dădu seama cînd „idealul" ei luă înfățișarea celui de al doilea fiu al lui Redingotă.

Orologiul de la primărie bătu miezul nopții. Se auzea limpede susurul rîului înspumat din apropiere și stăruia o aromă ușoară de tutun uscat. Undeva, departe, un cîine lătra îndîrjit, iar sus, pe cerul senin, licăreau stelele strălucitoare de toamnă.

Dimineața, Irina se trezi tîrziu. Mama nu-i îngăduia să facă treburile grele ale casei, care înroșesc și înăspresc mîinile. Un soare cald, de octombrie, se revărsa în odaie prin fereastra deschisă, scălda în lumină acoperișurile de țiglă ale caselor vecine și desișul pomilor galben-arămii. La răsărit, pe povîrnișurile muntelui învăluit în ceața străvezie a toamnei, se zăreau petele de carmin ale parchetelor de stejar tăiate și verdele mohorît al pădurilor de brad. Pe stradă treceau scîrțîind care cu boi, încărcate cu struguri. Mama — zveltă și frumoasă, cu o basma pestriță pe cap — mătura curtea acoperită de frunzele căzute din nuc. În ograda orătăniilor, îngrădită cu sîrmă, se plimbau agale găinile și curcile, iar lîngă șopronul cu cărbuni, grohăia gros un porc mare și greoi.

— Nu pleci la vie? întrebă mama oprindu-se din măturat și privind-o în ochi pe Irina. Tata a spus să te duci devreme.

— Nu pot, răspunse Irina îmbufnată. Mai am lecții de făcut.

Minți-se — ceea ce i se întîmpla foarte rar — și, fără voia ei, roși. Temele la algebră și latină le făcuse încă de vineri seara — prima zi din vacanța de trei zile dată elevilor pentru culesul viilor. Voia să meargă

la vie după-amiază, pentru că avea întîlnire cu Boris. Tatăl ei era de serviciu și după-masă, mama trebuia să rămînă ca să asiste la descărcarea strugurilor, iar Dinko muncea cu ceilalți la vie. Intră în bucătărie, mîncă ceva, apoi se întoarse din nou în odăița ei... curată cum fusese și sufletul ei pînă ieri. În loc să-și facă lecțiile — pe care de altfel le putea învăța ușor, citindu-le o dată în timpul recreațiilor — termină *Palmierii de pe malul mării* și începînd *Coliere din Havai* se lăsă furată de înfiorarea suavei nostalgii ce se degaja din paginile cărții.

Ceacîru, cînd veni la masă, se cam supără că Irina nu s-a dus de dimineață la vie. Tulburarea ei de ieri îl pusese pe gînduri. Bombăni cîtăva vreme, ocărînd nesupunerea fetei, dar mîncarea gustoasă și vinul bun îi redară buna dispoziție. Via dăduse rod îmbelșugat și prețul tutunului se urcase. Ațipi cîteva minute, își lustrui apoi cizmele și porni spre comisariat.

Irina se pregăti și ea de plecare. Părul și-l strînsese în rulou, încă de dimineață, și ar fi dorit mult să-și îmbrace una din rochiile mai frumoase, ori măcar fusta albă de in și bluza de mătase albastră cu mîneci scurte, dar se temea să nu trezească bănuielile mame-si. Așa că se mulțumi să-și încalțe noile ghetuțe de sport și să-și pună o brățară de argint ieftină — un dar din partea tatălui ei, după vînzarea recoltei de tutun de anul trecut.

De cum ieși pe poartă și porni spre vie, o cuprinse neliniștea. Teamă nu îi era, o tulbura însă pentru întîia oară lipsa de încredere în sine. De ce se ducea la această întîlnire? Poate că asta îi va complica viața, îi va periclita studiile, îi va răsturna planurile... N-ar fi oare mai bine să se întoarcă? Dar o forță de neînvins o împingea spre bărbatul îmbrăcat într-un costum uzat, cu fața frumoasă și ochii reci, de gheață.

Culesul viilor era pe sfîrșite și numai ici-colo, prin vii se mai vedeau încă oameni care se distrau cîntînd, acompaniați de acordeoane și chitare. Pe șosea înaintau cai împovărați din greu cu ultimele coșuri de struguri. Din tufișuri se auzeau greierii. Un iepure țîșni de undeva și o zbughi bezmetic peste o mirişte de

tutun. Cerul albastru, soarele molcom, nedogoritor, munţele, cîmpia şi dealurile cuprinse de flăcările ruginii ale toamnei, totul insufla o linişte plină de tristeţe şi de senzualitate potolită a toamnelor din sud.

Il găsi culcat sub plop, pe iarba ofilită. Cu bărbia sprijinită în palme, citea o carte. Era atît de adîncit în lectură, încît părea că nu-l preocupă de loc dacă Irina va veni sau nu. Cînd o văzu, se ridică liniştit şi îşi vîrî cartea în buzunar.

— Nu credeam că ai să vii aşa devreme, spuse el întinzîndu-i mîna.

— Trebuie să fiu înapoi acasă înainte de şapte, îi explică ea.

— Părinţii sînt severi cu tine?

— Da, ca toţi oamenii simpli. Dar m-am deprins să le respect prejudecăţile.

— E mai bine aşa... El o privi cercetător, de parcă ar fi vrut să descopere trăsăturile firii ei. Înseamnă că te pricepi să eviţi conflictele inutile.

— O fac pentru că îmi iubesc părinţii.

O stinghereau mai mult ca ieri trăsăturile reci ale chipului lui frumos, privirea neclintită a ochilor negri, adînciţi în orbite.

— Fac prinsoare că vii pentru întîia oară la o întîlnire, spuse el, observîndu-i tulburarea.

— Nu vin pentru prima oară, minţi ea jignită. Am mai fost şi altădată.

— Cum?... Afară din oraş?... întrebă el cu prefăcută indignare.

— Da, afară din oraş. Cu bărbaţi bine crescuţi, bineînţeles.

— Nu ştii să minţi.

— Şi tu eşti un rău că mă sileşti să mint.

— Nu sînt chiar aşa de rău!... răspunse el rîzînd, apoi adăugă: Aici e mult praf şi trec oameni care şi-ar putea închipui că ne iubim. Vrei să urcăm spre bisericuţă?

Spre bisericuţă!... Dar e atît de departe! Tocmai sus, în pădurea de brad. Va întîrzia, desigur, şi va ajunge acasă după întoarcerea tatei... Dar dorinţa nestăpînită de a trăi ceva nou o făcu să primească.

Porniră pe o potecă îngustă ce urca pieziș prin pădurea de brad. Călcau pe un covor cenușiu de ace, mireasma pătrunzătoare de rășină îi îmbăta. Dealul era înalt. Bisericuța se afla sus, pe culme, în mijlocul unei poieni năpădită de măcești, spini și bălării. De partea cealaltă coborau în vale stînci și povîrnișuri abrupte, la poalele cărora pădurea se curma. Locul era stîncos și pustiu, dar de acolo se deschidea o încîntătoare priveliște spre oraș și spre albia rîului. În poiană, el își scoase haina și o întinse pe iarba veștedă. Amîndoi se așezară cu fața spre soare și oraș. Casele se vedeau de aici ca niște zaruri mici, împrăștiate de o parte și de alta a rîului, iar printre ele, pe străzi și prin piețe mișuna un furnicar de oameni. Trenul de după-amiază, de la Sofia, se tîra spre gară ca o mică omidă leneșă. Venind prin pădure, epuizaseră cîteva mărunte subiecte de discuție și acum tăceau.

— Așadar, vrei să urmezi medicina !... spuse el într-un tîrziu, puțin batjocoritor, în timp ce-și aprindea o țigară.

— Da.

Irina privi în depărtare. Obrajii ei delicați și bronzați se încinseseră din pricina urcușului.

— Nu te măriți? zîmbi el, fără ca Irina să bage de seamă.

— Mai întîi să termin universitatea...

Își depănă visurile și mărturisi că dorința ei cea mai fierbinte e să poată lucra în țările îndepărtate ale sudului. Boris o asculta, urmărind-o cu strălucirea privirii sale reci.

— Planul e bun... spuse el în cele din urmă. Tocmai asta-i viața pe care merită s-o trăiască o fată ca tine... Mă tem însă că dacă te duci în sud, te vor lua drept o proastă cu prea multă fantezie.

— De ce? întrebă ea.

— Pentru că de fapt omul se simte bine numai acolo unde poate să cîștige bani.

— Nu semeni de loc cu frații tăi, spuse ea gînditoare.

— Chiar de loc. Ei sînt comuniști.

— Ce face fratele cel mai mare? Cu ce se mai ocupă?

— Citeşte cărţi interzise şi aţîţă prostimea împotriva autorităţii... A terminat filologia romanică, dar nu-l primesc în învăţămînt pentru că a fost condamnat politic. A participat la evenimentele din septembrie[1]... Acum traduce... sau cerşeşte... nici eu nu ştiu exact ce face.

— Păcat!...

— Ce anume?

— Că-i comunist.

— A, da!... Şi unde mai pui că l-a molipsit şi pe fratele meu cel mic de... ideologia asta prostească... Cîte lipsuri şi neplăceri n-a trebuit să suferim din cauza lui... Un caraghios şi un nerecunoscător.

Irina se încruntă.

— Cît eşti de nedrept, zise ea. Fratele tău nu-i de loc caraghios şi nici incapabil... O colegă de-a mea e îndrăgostită de el. Ştii?

— Da, ştiu!... Lila, fata lui Şişko. De ea vorbeşti, nu-i aşa?... Cînd fratele meu vine în oraş, sînt tot timpul împreună... Sacul şi peticul... S-au îndopat amîndoi cu ideologia comunistă şi asta-i ajută să se înţeleagă în dragoste. Îmbină ideologia cu plăcerea.

— De ce vorbeşti aşa!... Lila este o fată demnă de respect.

— N-am spus altceva. Eu mă refeream la fratele meu. Cînd omul n-are bani şi nu-i în stare să-i cîştige, îşi găseşte mîngîiere în ideologia comuniştilor. E tocmai cazul fraţilor mei.

— Tot timpul numai de bani vorbeşti... Tatăl tău trebuie să fie foarte sărac, observă ea compătimitor.

— Da, revoltător de sărac!... rosti el pe un ton ridicat, cu gravitate. De altfel tot oraşul o ştie. Avem datorii aproape la toţi băcanii, brutarii sau măcelarii

---

[1] In septembrie 1923 a avut loc în Bulgaria o răscoală antifascistă sub conducerea Partidului Comunist Bulgar, care deşi învinsă, a jucat un rol important în creşterea conştiinţei de clasă a proletariatului şi ţărănimii. În urma acestor evenimente, Ghiorghi Dimitrov a fost nevoit să emigreze în străinătate unde a lucrat activ în Internaţionala Comunistă.

din oraș. De-aia nimic nu urăsc mai mult decît sărăcia.

— Cu ce te ocupi acum?

— Cu nimic.

— Cum... cu nimic?...

— Uite-așa! Studiez fabricația tutunului.

Era gata să-i povestească discuția pe care a avut-o aseară cu tatăl lui, dar se gîndi că e mai bine să tacă.

— Și ce-ți poate aduce studiul tutunului?

Boris făcu o grimasă ușoară și nu răspunse. Cum o să înțeleagă o fată ce posibilități uriașe oferă tutunul!

— De ce nu-ți cauți de lucru la Sofia? Ai putea să urmezi în același timp și universitatea. Ochii ei căprui îl priveau cu căldură.

— Pentru că nu-s prost ca frații mei, răspunse el.

— Și cu tutunul unde crezi că ai să ajungi? Era aproape îndurerată de vrăjmășia cu care îi întîmpinase sfatul. Să zicem că ai să ajungi meșter... director de depozit... cel mult expert la o firmă oarecare de tutun. Și asta după ani și ani de muncă nehigienică și ucigătoare, numai dacă te vei umili tîrîndu-te pe burtă... N-ai relații printre marii bogătași, nu-i așa?

— Nici una, confirmă el întunecat.

— Așadar, n-ai nici o șansă!... Iartă-mă că sînt sinceră.

— Nu i-aș fi îngăduit nimănui să-mi vorbească astfel.

Ea îl privi o clipă, apoi ii spuse:

— Poate ai să izbutești totuși.

Tăcură. Irina își dădea seama că numai o clipă o despărțea de ceea ce aștepta să se întîmple. Soarele cobora spre apus și cutele muntelui se desenau cu claritate. Începuse să sufle vîntul. O pîclă subțire, însoțea rîul, ca o nesfîrșită șuviță albăstruie.

— Vom trăi și vom vedea! rosti el pe neașteptate.

Apoi, de parcă nimic n-ar fi fost mai firesc, întinse brațele și o trase spre el. Irina nu se împotrivi. Bu-

zele ei răspunseseră cu un sărut stîngaci, dar plin de înfiorare.

Soarele apunea.

Cînd coborîră în oraş, era întuneric de-a binelea. Din pragul caselor, din ogrăzi, se auzeau — însoţite de acordeoane — cîntece vesele, cîntecele culesului de vii.

După ce se despărţiră, el porni mai departe spre centrul oraşului ; simţea încă pe buze gustul buzelor ei, care nu ştiau să sărute. „Un strop de dragoste", îşi spuse în glumă. Cuvîntul „un strop" îl făcu să zîmbească, dar zîmbetul îi era rece. Unica măsură pentru el era cantitatea. Aventurile de acest soi îi lăsau în suflet plictiseală şi părere de rău pentru timpul pierdut, dar nu putea renunţa la ele. Ce alte satisfacţii îşi poate îngădui un tînăr fără bani? Chiar şi jocul de monix, la cafenea, costa cinci leve, pe care nu le avea întotdeauna în buzunar. De felul lui nu era desfrînat, dar nici abstinent. De aceea fetele treceau prin viaţa lui fără să lase urme ; nici nu se entuziasma, nici nu se întrista. Irina nu l-a preocupat mai mult decît celelalte. Nepăsător faţă de femei şi cu gîndurile mereu îndreptate spre mirajul tutunului, el nu înţelese că gustul înfiorător al buzelor ei îl tulburase mult mai adînc decît şi-ar fi putut închipui.

Încetă să se mai gîndească la ea de îndată ce ieşi în strada principală şi se mînie pe mulţimea care îl împiedica să treacă. Pe trotuare forfoteau fel de fel de oameni ; mici negustoraşi satisfăcuţi că le-au mers treburile în plin, funcţionăraşi tembeli care abia şi-au părăsit birourile, filfizoni provinciali îmbrăcaţi după ultima modă şi cu feţele plictisite, fete plăcute la chip dar cu picioarele prea groase. Toţi aceştia se loveau unii de alţii, îşi zîmbeau şi se salutau, de parcă ieşirea la plimbare, pe strada principală, ar fi fost pentru ei supremul scop al vieţii. „Abjectă adunătură", gîndi el cu dezgust, înciudat pe vălmăşagul de lume care îi înghesuia, silindu-l să înainteze în zig-zag. Şi-ar fi vîndut şi sufletul, numai să poată pluti peste valul acesta infect!... De mult şi-ar fi vîndut sufletul, dar

nu găsise încă un cumpărător bun, şi asta îl necăjea. I se oferea preţ mult prea mic: un post de agent poliţienesc, ori de învăţător la ţară, de ajutor de farmacist, sau casier la cinematograf; ba chiar şi amant al unei femei trecute ar fi putut să fie. A respins însă cu calm, fără să se indigneze, toate aceste oferte mărunte care nu meritau nici o atenţie. Inveninat de sărăcie, ura această omenire prost orînduită, dar nu pentru decăderea ei morală, ci numai pentru că se arăta avară cu el. Ştia că slujbele mărunte şi cinstite nu-i pot deschide nici o perspectivă în viaţă şi că agenţi de poliţie sau amanţi plătiţi nu ajung decît cei înguşti la minte. Trebuia totuşi să înceapă ceva şi desconsiderînd diploma de absolvent al liceului, se angajă la un depozit de tutun. Aici licări în faţa lui, pentru întîia oară, mirajul plin de făgăduinţi, al tutunului. Credea că el, cu mintea lui, îşi va putea domina semenii, pe care îi dispreţuia. Foile de tutun, galbene ca aurul şi cu aromă narcotizantă, pe care le aşeza în teancuri şi le strîngea în baloturi, de ce nu s-ar transforma şi pentru el într-o casă somptuoasă, într-un automobil american, în cîştiguri mari, în putere?... Trebuia numai să-şi însuşească în amănunţime procesul de manufacturare, tactul tranzacţiilor, şireteniile „rebutului", procedeele contabile de camuflare a cîştigurilor, arta de „a şperţui" şi maniera poliţienească de înăbuşire a grevelor. Nu trebuia decît să sară peste zidul de directori şi meşteri, dincolo de mulţimea proştilor, printre care se strecurau fel de fel de şnapani şi pungaşi cu amănuntul, care îşi păzeau cu străşnicie locurile şi-i închideau lui calea spre lumea tainică şi ispititoare a marelui capital, lumea acţionarilor, a directorilor şi a experţilor principali. Uneori izbutea să vadă de aproape oameni din această lume inaccesibilă şi atotputernică. Veneau în limuzine care costau o jumătate de milion, examinau cu atenţie o partidă mare de tutun şi plecau apoi în munţi, să pescuiască. Unii aveau o înfăţişare inteligentă, erau rafinaţi şi tăcuţi, alţii dimpotrivă, îl uimeau prin zgomotul şi vulgaritatea lor, prin felul vanitos şi impertinent cu care îşi etalau bogăţia. Printre aceştia din urmă erau unii

aproape inculți, foști circiumari sau măcelari, grosolani și mai lipsiți de scrupule decît geambașii de prin bîlciuri ; și pe aceștia, însă, zecile și sutele de milioane pe care le dobîndiseră în afacerile cu tutun, îi situau în rîndul magnaților. Ce-l putea împiedica și pe el să ajungă acolo ? Știa cum să se poarte cu oamenii și se descurca mai ușor decît alții, gîndirea îi era mai pătrunzătoare, voința mai puternică. Nopți întregi reflecta la aceste lucruri și tutunul se transformase într-un vis de foc care îi mistuia imaginația.

Din primele zile însă, mirajul și-a arătat cruzimea. Mirosul puternic al frunzelor de tutun îi păru de nesuportat. Din pricina prafului otrăvitor inhalat în timpul zilei, seara îl chinuia o tuse acută cu expectorații gălbui. Se făcea tot mai palid la față, avea amețeli și deseori îl treceau sudori reci și pînă la urmă vomita. Toate acestea erau semnele intoxicării cu nicotină frecvente la începătorii care fac exces de zel și rămîn să muncească suplimentar, pentru a cîștiga bunăvoința meșterilor. Trei luni a muncit astfel Boris, sperînd o avansare. Dar meșterul, prevăzător, nu-i îngăduia să treacă dincolo de baloturi. Cu mintea și învățătura lui, acest tînăr, după alte trei luni, i-ar fi putut intra chiar directorului pe sub piele. Comerțul cu tutun înflorea și experții principali căutau cu lumînarea astfel de oameni. Într-o bună zi, meșterul, neliniștit la culme, găsi că-i mai cuminte să-l concedieze.

De două luni hoinărea Boris fără lucru, acum însă nădăjduia să se poată angaja la „Nikotiana", firma cea mai solidă și mai bogată. Slujba era foarte mărunță, de birou, dar putea să învețe acolo lucruri noi în munca tehnică, fără să mai fie nevoit să respire zi de zi praful otrăvitor de tutun.

Ajungînd în fața marii cafenele din piață, intră și-l căută din ochi pe generalul Markov. Generalul, un om cu fața roșie brăzdată de firișoare vinete, ras în cap și îmbrăcat într-un costum sport de culoare deschisă, juca table la o masă, cu directorul firmei „Rodopski tiutiun". Dar era atît de adîncit în joc, încît Boris nu îndrăzni să-l tulbure ; voia să-l întrebe despre numirea lui. Clienții cafenelei nu erau cu nimic

mai breji decît cei care se plimbau pe stradă, deşi aveau alte preocupări. Mult mai leneşi, aceştia nu arătau nici un pic de interes faţă de problemele dragostei, ale cinematografului ori ale plimbărilor nocturne, probleme care îi frămîntau pe cei tineri. Obişnuiţii cafenelei erau pensionari cu nasul roşu de beţivani, conţopişti, oameni fără nici o ocupaţie şi personalităţi locale marcante, strategi înfierbîntaţi, mari specialişti în problemele internaţionale şi în acelaşi timp virtuoşi ai belotei ori campioni la monix. Acum însă, cei mai mulţi dintre aceşti tembeli provinciali lăsaseră biliardul, zarurile şi cărţile de joc, şi ascultau la radio. Păreau un cîrd de maimuţe agitate. Într-atît ţineau să-şi spună părerea lor personală, încît în larma stîrnită abia se auzea vocea spikerului.

Boris se aşează comod la o masă liberă şi ceru o cafea.

— Ce se transmite? întrebă el cînd i se aduse cafeaua.

— Discursul lui Hitler, răspunse chelnerul cu nepăsare.

— A spus ceva interesant?

— Îşi arată colţii. Cu evreii are ce are.

Boris se uită aparent distrat spre masa generalului de a cărui bunăvoinţă depindea soarta lui. Generalul n-avea însă intenţia să se dea bătut şi aranja mînios pulurile pentru un joc nou. Boris vedea bine că nu-i momentul potrivit să se apropie de el. Plăti cafeaua şi ieşi în stradă.

Răcoarea serii îl înfioră. Avea palton, dar nu putea să-l poarte de pe-acum. Iar pardesiu sau manta de ploaie, atît de potrivite pentru acest anotimp, n-a avut niciodată. Becurile electrice înşiruite pe stradă cerneau o lumină rece şi aspră. Boris se îndreptă spre cartierul de nord al oraşului. Felinarele erau din ce în ce mai rare, iar străzile mai înguste şi întunecate. Ajunse în piaţa băilor, atît de animată în sezonul de vară, acum însă pustie. Lăsă în urmă geamia, pe minaretul căreia licărea o lampă. Clădirile moderne din centrul oraşului — dovadă a prosperităţii comerciale — făceau loc aici unor căsuţe dărăpănate, cu

porți de lemn, cu grădini de pomi fructiferi și curți largi, în mijlocul cărora ardeau focuri. Femeile fierbeau magiun, iar bărbații afumau butoaiele sau reparau cazanele de rachiu.

Într-o casă mică, de paiantă, din acest cartier, locuia familia lui Redingotă.

II

A trecut un an de cînd Boris, care făcea parte dintre șomerii intelectuali, a intrat ca practicant la depozitul „Nikotianei" ; Irina și-a luat bacalaureatul cu calificativul excepțional și a început să se prepare pentru examenul de admitere la facultatea de medicină. Dinko a terminat și el liceul, dar l-au luat militar și a intrat în școala de ofițeri de rezervă.

Orașul, somnoros și liniștit, ca totdeauna, își ducea viața în clevetiri mărunte și în aroma tutunului pus la uscat. Din vreme în vreme, populația era trezită din somnolență de știrea unui asasinat comis de macedoneni sau de arestarea neașteptată a unor comuniști, care, legați în lanțuri, erau trimiși în cea mai apropiată capitală de județ.

În familia Ceacîrului domnea liniștea.

Într-o zi caldă de sfîrșit de august însă, comisarul de poliție veni la masă prost dispus. De altfel, încă de dimineață începuse să-și arate proasta dispoziție, făcînd tot felul de șicane mărunte subalternilor. A admonestat cîțiva tineri sergenți pentru neglijența cu care își întrețin armele, pe cel care era de gardă la primărie l-a ocărît cu asprime pentru că nu era bine bărbierit, iar acum, abia intrat în casă, îi strigă cu brutalitate soției lui :

— Pune masa !... Ce mai aștepți ?

Soția îl privi mirată, deoarece masa era pusă de mult.

Încruntat, Ceacîru se așează la locul lui obișnuit și frecă bine în farfuria de borș un ardei iute, care îi înroși și mai mult obrajii brăzdați de vinișoare sîn-

gerii. Apoi aruncă o privire cruntă spre femeile care înghiţeau dumicaţii cu teamă, aşteptînd ca furtuna să izbucnească în orice clipă.

— Dă ghiveciul!... îi porunci el soţiei şi în clipa următoare cu mai multă asprime mîrîi la Irina: Adu vinul!

Cele două femei se sculară de la masă aproape în acelaşi timp şi aduseră ghiveciul şi vinul. Ghiveciul era gras, gătit aşa cum îi plăcea comisarului: cu cartofi, vinete şi ardei mici, iuţi. Sorbind o înghiţitură de vin, se uită iarăşi la femeile care mai că nu mîncau. „Căţelele! gîndi el mînios. Cum le laşi puţin în voia lor, cum ţi se urcă în cap! Irina, cel puţin, şi-a luat nasul la purtare."

Sătul, îşi aprinse o ţigară şi — după un obicei pe care îl dobîndise în timpul serviciului — tăcu sinistru, aşa cum proceda la interogatoriul arestaţilor, ca să-l înspăimînte mai mult pe vinovat şi să-l facă să mărturisească tot adevărul. Apăsate de tăcerea grea, ca de plumb, care părea că atîrnă deasupra mesei, cele două femei, lăsaseră capul în jos. Mama, ca să-şi facă de lucru, împăturea cu un zel nefiresc şerveţelele, iar Irina — uşor palidă, — ţinea neapărat să şteargă cu miez de pîine pata făcută de o picătură de vin căzută pe faţa de masă.

— Ruşine!... izbucni în cele din urmă glasul Ceacîrului. Îmi venea să intru în pămînt de ruşine, cînd mi-au spus.

— Cum... ce ruşine?... Ce ţi s-a mai năzărit? întrebă mama răstit.

— Şi tu te faci că nu ştii? zbieră mînios comisarul.

— Nu ştiu nimic. Ce să ştiu?

— Nu ştii? Atunci întreabă lumea!... Fiică-ta umblă cu un derbedeu.

— Ei, gura lumii... spuse mama repede.

— Taci!... urlă furios Ceacîru.

Faţa lui roşie se înveneţise, iar colţurile buzelor i se lăsaseră în jos, ceea ce îl făcea să pară şi mai fioros. Jignită, mama se ridică, ieşi din odaie şi trînti uşa în urma ei, cu supărare. Mulţumită de felul cum

procedase, se opri în micul antreu şi trase cu urechea. Ştia că dacă iese din odaie, Ceacîrului îi va mai trece mînia şi se va mai potoli. Cît despre Irina, ea merita într-adevăr o mică lecţie. Era chiar timpul.

După ce ieşi soţia lui, Ceacîru clipi repede de mai multe ori, simţindu-se parcă dezarmat. Asta-i, ce mai !... Cum îţi scapă femeia din mînă, mai stăpîneşte-o dacă poţi. Ce bătaie ar merita amîndouă !... Comisarul însă îşi dădea seama că n-o să facă nimic cu brutalitatea. Soţia lui nu era ca celelalte femei de prin partea locului, cărora nu strică să le mai tragi din cînd în cînd cîte o bătaie zdravănă. Cu atît mai puţin ar fi putut proceda astfel cu fiică-sa.

— Ce-i, tăticule? Ce s-a întîmplat? întrebă Irina deodată.

Ceacîru răsuflă uşurat. Vocea fetei tremura într-adevăr de tulburare, dar se simţea că-i nevinovată. Comisarul întrebă ceva mai domol:

— Spune lumea că te întîlneşti cu Redingotă-junior. E adevărat?

— Da, e adevărat, răspunse Irina.

Faţa Ceacîrului se înveneţi din nou, vinele de la tîmple îi zvîcneau puternic, iar fruntea i se acoperi de broboane de sudoare. Nu putu să aprecieze sinceritatea fetei, dar îşi păstră calmul, atît cît era necesar ca să poată continua interogatoriul.

— De cînd? întrebă el întunecat.

— Din toamna trecută.

— Unde vă întîlneaţi?

— Lîngă bisericuţă.

— Dar iarna?

— Seara, lîngă podul de lemn, în spatele depozitului „Nikotianei".

— În alt loc v-aţi mai întîlnit?

— Nu.

— Şi ce-aveţi de gînd? glasul comisarului era ironic şi răutăcios. Golanul ăsta vrea să vă căsătoriţi numaidecît, nu-i aşa?

— N-am vorbit niciodată despre asta.

Ceacîru o priveni cu privirea. Făcea parte din vechea generaţie cea cu obiceiuri severe, şi considera

dragostea fără obligaţii drept o laşitate a unor bărbaţi lipsiţi de conştiinţă, care abuzau de prostia femeilor

— Aşadar, nemernico, urlă el ieşindu-şi din fire, l-ai distrat pe ticălosul ăla ca orice tîrfă !...

— Ştii bine că nu sînt... că nu pot să fiu o femeie uşuratică, răspunse ea cu mîndrie.

— Ştiu atîta că umbli cu cerşetorii din oraş şi mă faci de rîsul lumii... De-ar fi fost măcar un om mai acătării, dar e un lăudăros şi un puturos ! Şi-au făcut pomană de l-au luat la depozit, iar el aiurează, visează milioane. Derbedeul !...

Irina se încovoie sub povara acestor cuvinte. Ceaciru tăcu, mulţumit. Atinsese punctul cel mai sensibil, îi biciuise mîndria. Se uită apoi la ceasul lui de buzunar, mare şi demodat, cu cadran turcesc, şi se strîmbă : întîrziase. Se ridică repede, îşi încinse sabia şi, trîntind uşa cu putere, ieşi.

Mama intră în odaie. Irina plîngea uşor şi pe obrajii ei rotunzi, bronzaţi de soare, se rostogoleau lacrimi. Ruloul i se desfăcuse şi părul îi cădea în dezordine pe ceafă. Cu mişcări inconştiente încercă să-l aşeze la loc, dar nu făcea decît să-l încurce mai rău. Puternicu-i simţămînt de demnitate fusese crunt lovit de cuvintele tatălui său. Mama se apropie şi-i mîngîie obrajii. Fără să-şi dea seama, Irina îi sărută mîna. Simţea în această mîngîiere gingaşă, în această mînă bătătorită dar caldă, atîta duioşie şi înţelegere ! Mama se aplecă, o prinse de bărbie şi-i întoarse blînd faţa spre ea :

— Spune-mi totul !... S-a întîmplat ceva ?

Irina înţelese întrebarea şi răspunse cu tărie :

— Nu, fii liniştită... Nu s-a întîmplat nimic.

O înfioră sărutul pe frunte şi deodată, cu instinctul copilei de odinioară, îşi ascunse faţa la pieptul mamei. Ce bine se simţea. Atîta bucurie copleşitoare îi revărsa în suflet căldura pieptului matern, atîta siguranţă ; ceva minunat de frumos, drag şi gingaş, o făcu să izbucnească în hohote de plîns.

Mama întrebă:

— Ce-aveți de gînd?

— N-am vorbit nimic pînă acum. Trebuie să termin universitatea, iar el să-și facă o situație... ca să cîștige bani mulți.

— Toți vor asta. Dar o să poată?

— Da... sînt sigură că o să poată.

Mama suspină îngrijorată.

— Ce salariu primește acum?

— O mie două sute de leva.

— Puțin. Nu-i ajung nici măcar lui.

— O, n-are importanță cît primește acum!... Expertul principal de la „Istocini tiutiun" îi oferă douăsprezece mii pe lună la centrală.

Mama zîmbi cu îngăduință:

— El ți-a spus?

— Da. Are însă motive să rămînă la „Nikotiana". Tu nu știi... nu înțelegi ce este tutunul.

Mama se uită îngîndurată pe fereastră și oftă din nou. Își aminti de trecutul ei, de zilele cînd lucra la depozitul „Nikotianei" și mai apoi la „Rodopski tiutiun". Își aminti de praful cafeniu cu care își îmbîcsea plămînii în cursul nesfîrșitei zile de lucru. Își aminti de mirosul otrăvitor care o amețea, care-i ofilea frăgezimea obrajilor și-i sleia sîngele. Își aminti zilele de grevă, cînd poliția spărgea adunările și-i împrăștia fără milă pe muncitori, lovindu-i cu bastoane și biciuindu-i. Dumnezeule, cît de respingătoare îi păreau acum toate astea!... Dar simțul practic al mamei, care se gîndea în toate chipurile la viitorul fiicei sale, o îndemna totodată să-și reamintească și de îmbogățirea amețitoare a unor indivizi care începuseră să lucreze la tutun cu nimica toată și care cu ani în urmă îi cereau Ceacîrului bani împrumut ca să-și plătească o masă la cîrciumă. Erau oameni șireți, necruțători, dar pricepuți și energici. Oare feciorul lui Redingotă avea aceste calități? Ori era tot un tîrîie-brîu ca și taică-său? O să poată ajunge vreodată altceva decît un șef de transporturi, ori un meșter oarecare? Era oare Irina făcută pentru un astfel

de om? Nu, nu!... Mama o strînse la piept şi-i spuse cu hotărîre:

— Trebuie să-l uiţi... Să se ridice mai întîi, să cîştige bani, şi pe urmă vedem noi.

Irina o privi cu o licărire de duşmănie, apoi lăsă întristată capul în jos. Ce i-ar fi putut spune mai mult o femeie mărginită şi fără carte ca maică-sa!

— Tata n-o să-ţi îngăduie cu nici un chip să-l mai vezi, continuă mama. Gîndeşte-te bine!... Dacă nu vrei să înţelegi, ai să-l superi şi n-o să te mai trimită să înveţi la Sofia.

— Lasă-mă!... izbucni deodată Irina. N-are decît s-o facă şi pe asta. Am să-i muncesc pe ogor... ca Dinko... Nici nu merită să aibă o altfel de fiică.

Se retrase în odaia ei şi începu iarăşi să plîngă cu amărăciune: suferea, mai ales fiindcă în adîncul sufletului ei îşi dădea seama că tatăl său avea dreptate. Ceva lipsea în relaţiile ei cu Boris, ceva îi despărţea, ceva făcea ca legătura lor să fie nesigură şi întîmplătoare. Ar fi vrut să dea crezare planurilor lui, viselor lui, dar nu putea; şi uneori se îndoia chiar de adevărul unor fapte mărunte pe care i le comunica. Avea oare vreun sens să rămînă la „Nikotiana", dacă expertul principal de la „Istocini tiutiun" îi oferea într-adevăr douăsprezece mii de leva la centrală? De ce crede Boris că toţi sînt nişte proşti pe care poate să-i înşele cînd vrea? Aşa de uşor se cîştigă oare milioanele? Era surmenat, slăbit şi palid, tuşea puternic din pricina prafului de tutun, dar nu renunţa la planurile lui. Făcea tot felul de combinaţii pe baza unor posibilităţi de necrezut şi întemeia întreprinderi uriaşe cu sucursale în străinătate. Semăna din ce în ce mai mult cu un căutător de aur ce aiurează, scuturat de friguri, cu un nebun în goană după comori închipuite, ori cu un amărît care îşi va irosi toată viaţa în căutarea mijloacelor de a cîştiga bani, fără a realiza însă nimic. Ce însemnau pentru el banii? Poate ceva de care nu-şi dădea seama, ceva care n-avea nimic comun cu întrebuinţarea lor obişnuită, dar care îl atrăgea irezistibil. Banii erau pentru el singurul

mijloc prin care putea să domine oamenii, să se răzbune pentru toată sărăcia care-i însoțise copilăria și tinerețea. Chiar cînd o săruta, privirea lui rece rămînea ațintită hipnotic spre acel ceva îndepărtat, care îl rupea de viață, de dragoste.

Deodată se simți umilită. Părinții aveau dreptate. Poate că era mai bine să nu-l mai vadă. Poate că la Sofia va izbuti să-l uite. Dar gîndul că n-o să-l mai vadă o îngrozi. I se perindară prin minte ceasurile petrecute cu el lîngă bisericuță. Vîrfurile înalte ale munților sclipeau strălucitor, acoperite încă de zăpezi, deși vara era în toi. Imboboceau trandafirii sălbatici și scaieții, poiana acoperită de iarbă deasă era presărată cu bănuții galbeni ai păpădiei. Prin văzduh adia ceva cald și auriu, o bucurie și o fericire nebună care-i îmbăta pe amîndoi. Atunci și răceala lui de gheață se topea ; Boris, deodată tandru, începea s-o sărute... Da, oricum, el o iubea, găsea în ea ceva pe care nici munca, nici ambițiile, nici visurile nu i le puteau oferi. Irina începu să plîngă din nou.

Bătăile orologiului de la primărie o făcură să tresară. Avea întîlnire cu Boris. Se înțeleseseră să se întîlnească într-o micuță cofetărie din piață, unde în primele ore ale după-amiezii nu intra mai nimeni. Se îmbrăcă repede și cu inima strînsă ieși din casă.

Deși luna august abia se apropia de sfîrșit și era încă foarte cald, în verdele ofilit al frunzelor și în strălucirea ostentă a soarelui se simțeau primii fiori ai toamnei. Salcîmii își scuturau cu tristețe frunzele mici, îngălbenite, iar rîul susura adormitor și surd. Din vreme în vreme răsuna un cucurigu somnoros. Pe fațadele caselor lipite cu lut sau văruite, atîrnau șiraguri de tutun proaspăt cules, care răspîndea o aromă dulceagă și amețitoare, ce se contopea cu parfumul garoafelor și mușcatelor din grădini.

Irina porni agale pe trotuarul străzii pustii. Fiecare colț, fiecare curte, fiecare casă îi amintea de zile trecute, cînd, alergînd fericită, se grăbea spre șosea, de unde urca apoi spre cunoscuta potecă spre bisericuță. Dar cu cît puneau amintirile mai puternic stăpînire pe ea, cu atît își simțea sufletul mai răvășit. Cu-

vintele aspre ale tatălui ei se învălmăşeau cu sfaturile blînde ale mamei. Mîndria rănită lupta avan cu dragostea. Îşi dădea seama că va trebui să se despartă de Boris şi totuşi acest lucru îi părea cu neputinţă.

Chinuită de gînduri, traversă piaţa pavată cu plăci de granit şi intră în cofetărie. Înăuntru era răcoare, lumină puţină şi mirosea plăcut a vanilie. În fund la o masă, o fată privea neliniştită spre uşă, iar patronul, încins cu un şorţ alb, moţăia lîngă tejgheaua acoperită cu tăvi de baclavale şi cu multicolore dulciuri provinciale. Pereţii erau împodobiţi cu calendarele diferitelor organizaţii patriotice, cu brevetul de meşter al cofetarului şi o fotografie în grup a jucătorilor de fotbal din echipa naţională.

Boris şedea la o masă, cu o farfurioară de înghe-ţată dinainte. Purta acelaşi costum vechi, de anul trecut. Irina se aşeză lîngă el şi-i strînse convulsiv mîna. Lacrimile, pe care şi le stăpînise pînă acum, îi umplură ochii.

— Ce s-a întîmplat? întrebă el plictisit.

— Tata ştie totul.

El a izbucnit în rîs, dar deodată avu neplăcuta senzaţie că s-a prins într-o plasă nevăzută aruncată de Ceacîru şi îşi dădea seama, ştia că nu-i va fi de loc uşor să se smulgă din ea.

— Ei şi?... căută el să-şi ascundă tulburarea de o clipă.

— Cum ei şi?... Irina îl privi mustrător, cu ochii în lacrimi.

— Ce-ai vrea, să ne aruncăm înaintea trenului?

Glasul lui aspru, pătrunzător, o zgudui.

— Nu e cazul să glumeşti, zise ea încet. Ar fi mai bine...

Voise să spună: „Ar fi mai bine dacă ne-am gîndi ce-i de făcut", dar tăcu. Simţea că se înăbuşă. Îşi dădu seama deodată de situaţia umilitoare în care se afla. Aceste cuvinte puteau să însemne şi altceva: „Ne-am întîlnit şi tata a aflat totul. Trebuie să ne căsătorim." Dar nu, n-ar fi în stare să se umilească pînă într-atîta.

— Nu glumesc. Cred că n-ar trebui să ne mai vedem.

Observînd lupta care se dădea în ea, Boris încercă să profite de acest lucru. Legătura cu Irina îl apăsa de mult şi gîndul la complicaţiile mărunte care puteau surveni îl făcuse să se gîndească la ruptură. Iar acum, iată momentul cel mai potrivit.

— Să nu ne mai vedem de loc?... întrebă ea descumpănită.

— Da, de loc... La urma urmelor, legătura noastră nu poate dura la nesfîrşit. Te-am lăsat să înţelegi asta încă de la început. Ce te uiţi aşa la mine?

— Boris... şopti ea cu deznădejde.

El se sperie de o eventuală scenă cu lacrimi şi, cu glas mai molcom, adăugă:

— Tu mergi la Sofia să studiezi, iar eu trebuie să rămîn aici... Dar deodată se răsti la ea: Te rog să nu plîngi, se uită lumea la noi!... Nu fi vulgară.

Tăcu şi după o clipă continuă:

— In aceşti doi-trei ani mă voi pune zdravăn pe picioare. Pe urmă vom vedea. Acum însă nu pot să mă angajez cu nimic. Îţi dai seama, nu-i aşa?

Irina nu răspunse. Îşi pironise în gol privirea posomorîtă, fără lacrimi; o durere amară, o resemnare calmă şi supusă pusese stăpînire pe ea. Da, îşi dădea seama. El nu voia să-şi piardă libertatea, nu voia să-şi limiteze posibilităţile însurîndu-se cu o fată din provincie, care nu-i aducea nici bani, nici legături cu lumea spre care tindea. Oare în planurile lui smintite nu ţintea la una din acele femei frumoase, înecate în lux, care veneau uneori cu limuzina în micul orăşel, însoţite de soţi, de părinţi ori de amanţii lor? Nu, n-avea înfăţişarea şi nici alte calităţi pentru care vreuna din aceste femei răsfăţate să-l placă. Totuşi îi spuse cu amărăciune:

— Ca să poţi face ceva cu tutunul îţi trebuie bani mulţi.

— O să-i găsesc, rosti el răspicat, cu încredere.

— De unde?

— Imi caut un asociat, ori un credit... Am să le pot plăti producătorilor după vînzarea unei partide... Există atîtea posibilităţi.

Se uită nerăbdător la ceasul din perete şi începu să bată uşor cu degetele în masă.

— Ne mai vedem o dată? întrebă Irina surd.

El ridică din umeri şi răspunse cu mărinimie:

— Dacă vrei tu.

— La bisericuţă?

— Bine, la bisericuţă.

— Un'te duci acum?

— Am treabă la depozit. Mîine vin patronii. Trebuie să pun totul la punct.

Irina zîmbi trist. El, bietul, îşi închipuia că numai cîţiva ani îl despart de milioanele după care tînjea. Sminteala lui era o adevărată dramă. Dar tocmai asta o îndemna să-l iubească cu şi mai multă putere.

— Tu ai să pui totul la punct? întrebă ea.

— Dar cine altul?

— Asta-i treaba directorului.

— O, directorul!... Boris rîse cu dispreţ. Toată munca lui o ducem noi, eu şi Bataşki... De altfel iar a plecat undeva să ţină un discurs şi nici măcar nu ştie că sosesc patronii.

Irina se încruntă. Generalul Markov trecea drept protectorul tatălui ei şi-i cumpăra întotdeauna tutunul pentru „Nikotiana".

— Ar fi trebuit să-l înştiinţezi într-un fel oarecare, îi zise ea cu reproş.

— Pe cine?

— Pe general.

Boris dădu nepăsător din mînă.

— N-am nici un interes şi nici nu sînt obligat să fac asta... Dar fii liniştită. Lui Spiridonov îi este indiferent dacă îl găseşte aici pe general sau nu. Markov nu-i decît o podoabă patriotică pentru sucursala locală a firmei. Îşi cunoaşte Spiridonov interesele.

Încă din copilărie a auzit Irina vorbindu-se de Spiridonov. Numele acesta o umplea de o teamă şi o duşmănie inexplicabilă. De Spiridonov şi de afacerile pe care le încheia el în străinătate depindeau multe

în acest județ. El hotăra cînd încep cumpărăturile, cînd se deschid depozitele, el stabilea prețul tutunului crud, dimensiunile balotului, mărimea salariilor, de el depindea foamea sau hrana mizeră a mii de familii sărace. El isca protestele unor deputați din Sobranie, din pricina lui izbucneau pe neașteptate greve, se produceau ciocnirile dintre muncitori și poliție, în care tatăl ei își expunea viața. Cu atît mai mult acum, venirea lui Spiridonov răscolea dușmănia din sufletul Irinei.

Mîncă în tăcere o înghețată, dar, copleșită de tristețe, nici nu-i simți gustul.

— Crezi că de astă dată Spiridonov o să te remarce? întrebă ea deodată.

— Nu știu, răspunse Boris. Dar dacă n-o face, cu atît mai rău pentru „Nikotiana". Mă angajez numaidecît la centrala „Istocini tiutiun".

Irina tresări. „Așadar, gîndi ea cu amărăciune, poate nu-i născocire că expertul principal de la „Istocini-tiutiun" îl cheamă la centrală".

Lila, fiica lui Șișko, se pregătea să plece la una din rarele ei întîlniri cu Pavel. Era simplă muncitoare în depozitul „Rodopi", dar astăzi nu se dusese la lucru tocmai din pricina acestei întîlniri.

In singura lor odăiță, deși cufundată în semîntuneric, era zăduf. Soarele dogoritor înfierbîntase acoperișul povîrnit, iar cele două ferestruici, deși deschise, nu ajungeau pentru primenirea aerului. Din podeaua stropită cu apă și de curînd măturată cu grijă se înălța un miros de lut umed. O treime din odaie era ocupată de două laviță de lemn, acoperite cu pături mițoase, din păr de capră; în restul odăii se mai aflau un dulap pentru haine, două scaune și o masă simplă, din scînduri, la care mîncau.

Prin ferestruicile deschise, pe jumătate acoperite cu perdele de stambă, se auzea de afară conversația mamei cu o vecină. Mama Lilei se plîngea amarnic că tocmai acum, în toiul sezonului, Șișko a rămas iarăși fără lucru. L-au concediat de la depozitul „Bealo More" din pricina unei răfuieli cu meșterul.

Lila zîmbi. Chiar ieri vorbise cu directorul şi acesta îi făgăduise că o să-l angajeze pe tatăl ei la depozitul „Rodopi". Cînd era în bună dispoziţie, directorul sucursalei apleca urechea la nevoile lucrătoarelor, mai cu seamă a celor frumoase, cărora le arăta mult interes. Mişcat de rugămintea fetei, îi făgăduise că o să-i dea de lucru tatălui ei. Lila avea toate motivele să fie neliniştită de bunătatea lui, dar în clipa aceea se gîndea la cu totul altceva.

Deschise uşa şi, de pe mica prispă care dădea în curte, strigă tare:

— Tată, vino, te rog, puţin.

Şişko dregea în curte cele două sobe de gătit pe care le adusese în spinare din oraş. Cînd era concediat de la depozite, se ocupa cu tinichigeria, folosind materiale vechi şi sculele cumnatului său, care avea un mic atelier bine organizat, chiar pe strada principală. Şişko nu ştia carte. Era cunoscut însă ca vechi comunist. I se dusese vestea încă de pe vremea socialiştilor de stînga, cînd membrii de partid se întruneau într-o poiană, afară din oraş, şi-i uimeau pe cetăţeni prin disciplina de care dădeau dovadă şi prin întrecerile atletice pe care le organizau. La aceste întreceri Şişko ieşea întotdeauna primul. Forţa lui fizică de odinioară, partidul o transformase mai tîrziu într-o bărbăţie fizică şi mai ales spirituală, folosită din plin în lupta împotriva stăpînilor. Toţi comuniştii din oraş apreciau marea lui experienţă în materie de greve. De altfel, în cursul unei greve, într-o ciocnire cu poliţia, îşi pierduse şi un ochi.

Şişko intră în odaie, asudat de căldură şi de muncă. Era chel, cu faţa rotundă şi roşie. Musculatura de pe umeri şi piept, cu care îi uimea cîndva pe tovarăşii la întreceri, se contura şi acum sub cămaşa veche, cîrpită cu grijă.

— Tată, eu plec, îi spuse Lila.

— Unde? După treburi? întrebă Şişko îngrijorat.

Pe faţa lui lunecă o umbră de teamă. Cuvîntul „treburi" însemna pentru el o întîlnire cu un tovarăş din ilegalitate sau o acţiune de partid.

— Nu. Am o întîlnire cu Pavel Morev.

Şişko răsuflă uşurat. Pavel Morev era membru în comitetul regional, dar trăia legal la Sofia.

— Salută-l din partea mea şi spune-i că responsabilul comitetului orăşenesc de la depozite o cam face de oaie. Iar pe tovarăşii de la „Bealo More" să-i cheme puţin la ordine, că au uitat ce-i aia tactică. I-a luat poliţia la ochi şi se mai şi burzuluieşc împotriva concedierii mele. Asta-i curată nebunie. Slavă domnului, nu mor eu de foame, cît timp mai am braţele astea...

Şişko îşi arătă mîinile mari, bătătorite. Respira greu, şuierat, căci suferea de astmă şi boala i se agrava o dată cu vîrsta.

— Ce să facem altceva, dacă nu să ne burzuluim? întrebă Lila. Ce-ai vrea, să fim mieluşeii lui dumnezeu?

— Dar nici aşa! îi răspunse Şişko. Ce sîntem noi, anarhişti? Rezultatul s-a văzut. Meşterul a concediat întregul activ de partid şi a dus de rîpă tot ce am organizat pînă acum. Parcă şi pe tine, nu te ştiu eu? Te iei la harţă cu meşterii pentru orice fleac.

— Ştim noi ce avem de făcut! răspunse Lila sigură de sine.

— Vezi să nu! Ce ştiţi? Nimic nu ştiţi! se aprinse Şişko. V-aţi luat nasul la purtare în ultima vreme, voi ăştia tinerii...

— Învăţăm din greşelile voastre.

— Ia uită-te la ea! Aşa va să zică? Şişko se încruntă, dar buna dispoziţie nu-l părăsi nici o clipă. Dacă Pavel Morev te-a învăţat asta, să-i spui că şi noi, bătrînii, am făcut cîte ceva. Am înfiinţat un partid de masă, am organizat greve, răscoale şi cîte altele...

— Pavel Morev gîndeşte la fel cu tine, dar greşiţi amîndoi.

— Aşadar ai început să-l înveţi şi pe el.

Şişko se uită la fiica lui cu supărare, dar în acelaşi timp şi cu mulţumire. Era aproape neştiutor de carte, partidul însă îl învăţase să preţuiască învăţătura. Spre deosebire de Ceacîru, de pildă, care abia s-a lăsat înduplecat să n-o înscrie pe fiică-sa la o şcoală

de gospodărie, Şişko a făcut tot ce i-a stat în putinţă ca să-i înlesnească Lilei înscrierea la liceu. Dar Lila, din nefericire, n-a apucat să termine liceul. A fost eliminată din şcoală, în clasa a şaptea, pentru că participa la cercurile marxist-leniniste.

Era înaltă, subţire, cu obrajii catifelaţi, cu părul blond închis, pieptănat lins şi cu ochi albaştri, sfredelitori, care stîrneau duşmănia profesorilor. O dată, la ora de latină, Redingotă s-a înfuriat şi a făcut-o pe Lila vrăjitoare. Dar, oricum, era o vrăjitoare fermecătoare: cu umeri frumoşi, cu sîni rotunzi şi cu picioarele drepte. Don Juanii din localitate, care se adunau seara în faţa cinematografului să mănînce seminţe şi să privească femeile frumoase, o considerau drept una din marile frumuseţi ale oraşului. Dar toţi erau de părere că nu-i chip să te apropii de ea şi că-i rea ca o viespe.

Cunoscuse toate feţele amare ale sărăciei: cîte nu-i amintea căsuţa de paiantă, cu o singură odaie lipită cu lut pe jos, în care îşi trăise anii plini de tristeţe şi de lipsuri ai copilăriei şi mai cu seamă nesfîrşitele luni de iarnă, cînd tatăl lor, rămas fără lucru, abia putea procura banii pentru pîine! Nu va putea uita niciodată taxele şcolare neplătite, foamea care o făcea să leşine în ora a cincea, lipsa paltonului în timpul iernii şi pantofii rupţi cu care umbla toamna prin ploaie!

Cunoscuse şi încordarea pe care i-o pricinuise şi i-o pricinuia încă munca de partid: nesfîrşitele seminarii în sala de clasă la cercurile marxist-leniniste, teama de a nu fi denunţată pentru manifestele răspîndite în timpul nopţii, fiorii de gheaţă ce o treceau în timpul întîlnirilor cu tovarăşii din ilegalitate, groaza de chinurile care o ameninţau dacă ar fi fost descoperită.

Cunoştea, de asemenea, toată laşitatea lumii împotriva căreia se ridicase şi pe care o ura din adîncul sufletului. De cîte ori n-au încercat oamenii patronilor să-l corupă pe tatăl ei. Şi pe ea a încercat un comisar naiv să o facă agentă provocatoare şi amantă.

Cunoștea și lăcomia fără margini a stăpînilor și prostia slugarnică a unor oameni de nimic.

Mai cunoștea și alte multe lucruri. Și toate acestea împrumutau frumuseții ei o ascuțime aspră și rece.

— Ei, să fie într-un ceas bun! îi ură Șișko. Eu am treabă.

Voia să termine pînă-n seară cele două sobe și să le ducă în oraș ca să facă rost de ceva bani.

— Stai, tată! îl opri Lila. Vreau să-ți mai spun ceva.

— Spune! zîmbi Șișko. Bani de pingele?... Încasez ceva diseară.

— Nu, nu-i vorba de bani!... Fața ca piersica, acoperită cu alunițe palide și rare, i se îmbujoră, dar ochii îi scînteiau hotărîți. Voiam să-ți spun altceva... Pavel Morev... și eu... ne iubim.

— Ce? Cum?... gemu Șișko înăbușindu-se.

Fruntea și sprîncenele i se încrețiseră dureros, de parcă ar fi primit o lovitură neașteptată.

— Pavel Morev și cu mine ne iubim, repetă Lila liniștită. Țineam să știi și tu.

Șișko gemu încă o dată, răsuflînd greu, neputincios. Tulburarea îi agravase deodată astma. Vestea îl întristase, pentru că o socotea un eșec neprevăzut în munca de partid. Știa de mult că Lila și Pavel lucrează împreună în organizațiile muncitorești legale din depozite, dar nu ar fi bănuit niciodată că lucrurile ar putea ajunge pînă acolo. Munca de partid nu era joacă. Nici un fel de sentiment personal nu trebuia să se împletească cu această muncă. Îl cuprinse o mînie subită împotriva lui Pavel Morev. Fața i se făcu stacojie, buzele îi tremurau. Simți dorința de a o prinde pe Lila de ceafă și de a-i trage o bătaie soră cu moartea... Iar după aceea să se ducă la unul din tovarășii mai în vîrstă din comitetul orășenesc și să i se plîngă de comportarea lui Pavel Morev.

Dar Lila sta dreaptă ca o tulpină mlădioasă pe care furtuna nu o poate rupe.

— Ce? Vrei să mă baţi? întrebă ea cu mustrare în glas. Şi de ce? Pentru că n-ascund nimic de tine, nu-i aşa?

— Ai făcut partidul de ruşine! gemu surd Şişko.

— Cum l-am făcut de ruşine? Am trădat? Ori s-a prăbuşit ceva din pricina mea?

— L-ai făcut de ruşine prin purtarea ta.

— Nu fi caraghios, tată! răbufni Lila. Nu putem lăsa munca de partid ca să ne căsătorim. In orice caz nu acum. Sau poate vrei să spui că avem nevoie de binecuvîntarea unui popă? Dacă la asta te gîndeşti, ar trebui să începi să mergi la biserică şi să te pocăieşti că nu m-ai botezat pînă acum.

— Nu-i vorba de asta!

Şişko lovi mînios cu pumnul în masă.

— Dar despre ce?

— Chiar tu ai spus-o. In vremurile noastre nu s-ar fi putut întîmpla aşa ceva.

— In vremurile voastre puteaţi să vă căsătoriţi cînd doreaţi. Nu exista o burghezie ca cea de astăzi şi nici nu vă gîtuiau atîtea legi de „apărare a statului". Acum însă, la fiecare pas vezi un agent care te urmăreşte.

— Dacă-i aşa, cu atît mai mult ar trebui să vă vedeţi de munca de partid!

— Asta-i bună! Noi luptăm pentru libertate, iar el ne cere să aşteptăm cununie cu popă... Bună treabă!

Respirînd des, şuierat, Şişko se aşeză pe scaun şi se sprijini de masă. Işi dădea seama că nu mai are dreptul să se amestece în viaţa fiicei sale, care de mult era stăpînă pe faptele ei. Ii apărură în minte dimineţile de iarnă cînd Lila se ducea la şcoală fără să ia nici o coajă de pîine în gură, serile cînd citea pînă tîrziu, lunile de vacanţă cînd era nevoită să lucreze la depozitele de tutun... N-a cunoscut, biata fată, nici măcar bucuriile obişnuite ale celorlalte fete muncitoare, cărora le plăcea să se împodobească din ce mai cîştigau peste leafă, să meargă la cinematograf, ori să se plimbe seara pe strada principală. A trăit ca o sfîntă, iar el, Şişko, nici n-a băgat de seamă. Socotea

asta drept o virtute obişnuită, credea chiar că aşa se cuvine, de parcă Lila n-ar fi fost o fată tînără, ci o bătrînă. Simţi deodată o strîngere de inimă: îl mustra conştiinţa că sărăcia nu i-a îngăduit să-i facă nici o bucurie fiicei sale. Zdrobit, neputincios, nu se mai socotea îndreptăţit să condamne purtarea Lilei, dar nici să-i dea dreptate nu putea. Şi, fiindcă nu ştia ce trebuie să facă, se ridică de pe scaun, îşi şterse cu mîna aspră fruntea şi porni spre uşă. Pe obrajii-i palizi se prelingeau cîteva lacrimi.

— Tată, nu te nelinişti! strigă Lila în urma lui.

Şişko suspină greu, dar oarecum liniştit:

— Nu, fetiţo, nu mă neliniştesc! Tu nu mai eşti fata mea, acum eşti a partidului... Să te conducă şi să te judece el.

Lila ieşi din casă şi porni pe străzile colbuite şi încinse de soare ale cartierului muncitoresc, spre pădurea de brazi care începea la marginea grădinii publice. Acolo se va întîlni cu Pavel. Era mulţumită de felul cum se desfăşuraseră lucrurile acasă. Deşi tulburat şi adînc mîhnit, bătrînul îi acordase toată încrederea, iar ei nici că-i trebuia mai mult. O dată lămurită această chestiune personală, gîndurile i se întoarseră la ceea ce o preocupa zi de zi. Încercă să pătrundă o mulţime de probleme arzătoare în legătură cu linia partidului, cu neînţelegerile dintre tovarăşii din conducere, cu pregătirea grevei muncitorilor din industria tutunului din oraş. De soluţionarea acestor probleme depindea activitatea ei viitoare printre muncitori. La fiecare întîlnire, Pavel o informa asupra acestor probleme, dar în treacăt şi incomplet, deoarece nici el nu ştia cum vor evolua evenimentele. In timp ce muncitorii erau tot mai asupriţi, membrii din conducere nu mai conteneau cu dezbaterile teoretice, în care se acuzau reciproc de sectarism. Pavel era membru în comitetul regional şi ducea lupta pentru înlăturarea vechilor metode de acţiune. Lila nu-i împărtăşea vederile, dar numai de teamă să nu provoace controverse în rîndurile de jos. Strecurîndu-se prin umbra sărăcăcioasă a căsuţelor şi a grajdurilor scunde — cartierul muncitoresc era aproape cu totul

lipsit de verdeață — se gîndea cu tristețe la încăpățînarea unora dintre tovarășii.

Ca să ajungă în pădurea de brazi, Lila trebuia să treacă prin centrul orașului. Străbătu piața și, cînd să urce pe trotuar, o văzu pe Irina ieșind din cofetăria „Sport". Abătută după trista întîlnire cu Boris, se îndrepta spre casă. Deși fuseseră colege de clasă, cele două fete se salutară cu răceală. Multe le despărțeau. Cu doi ani în urmă, Lila făcuse sforțări zadarnice s-o atragă și pe Irina în cercurile marxist-leniniste. Fata comisarului nu trădase nimic profesorilor, dar refuza cu hotărîre să ia parte la activitatea acestor cercuri. Nu putea să renunțe la viața comodă și meschină, la reveria dulceagă în care se complăcea. Lila trecu pe lîngă ea cu indiferență, fără să bage de seamă că avea ochii roșii de plîns.

Această întîlnire îi aminti Lilei de Boris, pe care îl ura încă din liceu. Deși sărac, Boris împărtășea vederile reacționare ale tatălui său, iar acum ajunsese omul cel mai respingător din depozitul „Nikotianei". Nici chiar meșterul Batașki nu se purta așa de rău cu muncitorii. N-ar trebui oare ca Pavel să-i vorbească fratelui său Boris și să încerce să-i bage mințile în cap ? Dar nu, n-avea nici un rost. Cei doi frați rupseseră de mult și pentru totdeauna orice legături. Se urau și se vorbeau de rău unul pe altul, ca doi dușmani. Ce mare deosebire între cei trei fii ai lui Redingotă ! Pavel — comunist, Boris — reacționar ! Stefan, ca remsist [1], se ținea în general bine ; cîteodată însă avea unele ieșiri, care nu-i plăceau de loc Lilei. Era impulsiv și încrezut, avea devieri cînd de stînga, cînd de dreapta, după cum bătea vîntul, și nu admitea alte păreri, mai cu seamă de cînd fusese eliminat din liceu și se socotea erou. Lila, deși fusese și ea eliminată din liceu și făcea chiar parte dintr-o celulă de tineret a partidului, nu avea de loc ambiția să conducă R.M.S.-ul din oraș. Ingîmfarea lui Stefan putea duce ușor la o cădere.

[1] Membru al R.M S. (Rabotniceski Mladejki Saiuz — Uniunea Tineretului Muncitor bulgar).

Gîndul sprințar al Lilei se întoarse din nou la Irina, apoi trecu deodată la Dinko. Nici cu el nu stăteau lucrurile tocmai bine. Din punct de vedere ideologic, era un remsist neclintit, dar o iubea în taină și cu toată dîrzenia pe verișoară-sa și suferea cumplit din pricina asta. Zadarnic încerca Lila să-i scoată din cap dragostea nefericită, fără nici o nădejde, care-l chinuia. Dinko terminase liceul cu distincție și, deoarece nu era încă bănuit de poliție, un tovarăș din comitetul orășenesc dăduse ideea să intre în școala de ofițeri de rezervă. Partidul avea nevoie și de oameni cu pregătire militară. Lila era mulțumită de această soluție, dar tot nu se liniștise pe deplin. Exista în sufletul lui Dinko un colțișor întunecat și tăinuit, unde nu pătrundea niciodată influența ei.

Lila suspină adînc la gîndul că Boris Morev e un derbedeu și un laș, deși frații lui sînt comuniști. O apăsa însă și părerea de rău că Pavel se afunda tot mai adînc în dezbateri ideologice, că Stefan avea defecte mari, că inteligentul Dinko se îndrăgostise prosteşte de Irina, o fată cumsecade, dar lipsită de orice merite, care nu-i dădea totuși nici o atenție. Cît de complicate și întortocheate sînt relațiile dintre oameni! Dar n-ai ce-i face. Asta-i situația și, în orice împrejurare, trebuie să ții seama de starea de lucruri.

In grădină era încă liniște, aproape pustiu și cald, dar nu atît de înăbușitor ca în oraș. Dinspre pădurea de brazi adia o răcoare plăcută, pe care Lila o respira cu nesaț. Trăind în atmosfera otrăvitoare a depozitelor de tutun, era însetată de soare și aer. Liniștea acestei zile de vară, azurul adînc al cerului, mirosul de brad și culorile vii ale straturilor de flori din grădina publică, îi treziră bucuria de a trăi, dar și dorul după ceva ce îi lipsea, cu toată dragostea pe care i-o arăta Pavel. O încerca simțămîntul că niciodată ei doi nu vor gusta din încîntarea unei odihne depline, că nu vor cunoaște niciodată lipsa de griji a tinerilor îndrăgostiți care rîdeau, se plimbau îmbrățișați și se sărutau seara pe aleile grădinii. Legea luptei care îi mîna neîncetat pe Pavel și pe Lila în

fața primejdiilor le umplea sufletele de încordare și neclintită dîrzenie.

Ici-colo, pe bănci, la umbra deasă a platanilor și salcîmilor, ședeau oameni fără lucru, căscînd, sau liceeni care își pregăteau corigențele de toamnă. Cînd Lila trecea pe lîngă ei, se întrerupeau din citit, apoi nu se puteau concentra multă vreme.

Lila nu le dădea nici o atenție și nici nu se supăra cînd vreunul din ei încerca să intre în vorbă cu ea. O neliniști însă un bărbat înalt, cu cravată pestriță și pantofi noi de culoare galbenă. Tovarășii de la depozit o preveniseră că este agent al poliției. Necunoscutul avea fața buhăită și ochii sfredelitori, neplăcuți. Dar mîinile, mai cu seamă, îi erau cu totul respingătoare: niște mîini mari, prădalnice, osoase și palide ca niște mîini de mort. Cînd Lila trecu prin fața băncii pe care ședea, el își ridică puțin capul din ziarul desfăcut larg și ochii lui întunecați și răi se opriră pentru o clipă asupră-i. Dar își lăsă numaidecît capul în jos și continuă să-și citească nepăsător ziarul. Lila simți o mică ușurare. Necunoscutul agent venise de curînd și făcea deocamdată cunoștință în mare cu orășelul și cu pozițiile lui. Ca să se convingă că nu-i urmărită, se întoarse brusc și-l privi o clipă. Aproape cu spatele la ea, agentul continua să-și citească ziarul. Lila răsuflă ușurată, iar după ce intră pe potecile înguste ale pădurii de brazi, se liniști de-a binelea și începu să se gîndească la Pavel.

Îl iubea deschis și sincer, cu toată ardoarea unei fete culte din lumea oprimată a muncitorimii, care vrea și așteaptă să fie și ea iubită de alesul ei, un bărbat instruit. Dar după îndelunga și tăcuta sărutare în care și-au contopit buzele, ea cea dintîi înțelese că în viața lor există ceva mai însemnat decît dragostea și se grăbi să-l îndemne:

— Vorbește!

El începu să rîdă:

— Pînă și în dragoste ești stîngistă.

Și iar o sărută, o dată și încă o dată, pentru că o vedea rar, numai cînd venea în oraș cu treburi de

partid şi pentru că toată făptura ei, în clipa aceea, şi sînii rotunzi, elastici, şi umezeala caldă a buzelor, şi flăcăruia albăstruie din ochi cereau dragoste.

Era mai înalt decît ea şi semăna întrucîtva cu Boris. Avea pielea feţei chihlimbarie, ochii negri şi părul negru lins. Dar faţa lui era lipsită de fineţea feminină, de răceala întunecată şi imobilă cu care fratele său vrăjea fetele. Aspru dăltuit şi cu nas de vultur, chipul lui Pavel era bărbătesc şi impunător ca al unui antic luptător cartaginez. Dragostea pentru firesc îl apărase de moda sectară, după care comuniştii intelectuali trebuiau să umble prost îmbrăcaţi şi nebărbieriţi, chiar atunci cînd aveau posibilitatea să se îngrijească de aspectul lor exterior. Purta un frumos costum de vară şi cămaşă curată.

— Hai, spune, ce mai e nou? întrebă Lila desprinzîndu-se în cele din urmă din braţele lui.

Se aşezară pe o bancă aproape putredă, într-o alee îndepărtată şi retrasă din pădure. Numai rare perechi de îndrăgostiţi sau visătorii inofensivi rătăciţi prin pădure ajungeau pînă aici. Acum, însă, nu se zărea nimeni prin jur.

— Controversele se ascut! începu el să o informeze, aprinzîndu-şi o ţigară. Lukan a propus să fiu scos din comitetul regional.

— S-a admis? întrebă Lila alarmată.

— Nu, bineînţeles. La vot, propunerea a fost respinsă. Acum două săptămîni am avut o conferinţă regională în Vitoşa. Lukan era delegat din partea Comitetului Central. L-am criticat cu asprime şi l-am învinuit că s-a îndepărtat de linia Cominternului.

— Am impresia că îl urăşti pe omul ăsta!...

— Da, îl urăsc.

— Tata a lucrat cu el. Cred că-i un om cinstit.

— Cinstit este, dar încuiat şi încăpăţînat pînă la nebunie... Îţi spun toate astea pentru că mă bizui pe tine şi pe tovarăşii de aici. Dacă mă scot din comitetul regional, am să trec la munca de jos şi-o să fac aşa cum mă învaţă propria mea conştiinţă. Nu mai pot suporta prostiile... Nu facem nimic şi ne jucăm de-a stîngismul şi de-a romantica revoluţionară.

— Ai spus toate astea la conferință?

— Da, le-am spus.

Lila zîmbi îngîndurată.

— De ce mă întrebi? zise el.

— Pentru că Lukan n-o să-ți ierte toate astea. O să ți-o plătească atunci cînd se va întruni plenara.

— Cam greu! Glasul lui Pavel trăda mînie și înverșunare. Tot Comitetul Central poate să rămînă suspendat în aer dacă n-o să aibă cine să-i execute hotărîrile. Schimbarea liniei se va face de jos dacă Biroul din străinătate și Cominternul nu vor găsi modalități s-o impună de sus.

— Băgați de seamă să nu zdruncinați încrederea muncitorilor în partid... Mai bine o conducere unică pe o linie greșită, decît comitete inactive de teoreticieni care se ceartă.

— Nu poate să existe conducerea unică pe o linie greșită! izbucni el. Tocmai în asta constă forța partidului nostru. O conducere sectară ajunge oricum în impas, pînă la urmă se rupe cu totul de masa muncitoare și atunci conducerea încetează de a mai fi unică, în sînul ei se dezvoltă procesul unei lupte.

— Dar acest proces poate deveni foarte primejdios, mai ales acum. Vă certați, vă acuzați, vă înlăturați din locurile de conducere, vă excludeți unii pe alții ca fracționari și în cele din urmă rămîneți inactivi. Iar muncitorii, din cauza asta, ar putea recurge la acțiuni oarbe și nepregătite. Nu-mi pot imagina o lovitură mai grea dată partidului. Ce să facem și de cine să ascultăm noi, activiștii de partid din rîndurile de jos? Ce să fac eu?

— Lupta de opinii din conducerea partidului este inevitabilă, iar disciplina activiștilor de partid este obligatorie. Important este numai cum va aplica comitetul vostru orășenesc directiva Comitetului Central pentru o grevă generală a celor din industria tutunului. Sarcina ta este să faci agitație printre muncitori, să-i îndemni să aibă răbdare pînă cînd comitetul orășenesc își va preciza poziția în această chestiune.

— Eşti iscusit la vorbă, dar pînă cînd vă precizaţi voi poziţia, muncitorii îşi vor pierde răbdarea. Stăpînii şi oamenii lor ne iau în ris. Meşterul de la „Bealo More" a interzis alaltăieri muncitorilor să iasă în timpul lucrului din sală, pentru nevoi personale. Tata a protestat... nu mai putea să rabde... şi asta l-a costat concedierea. La depozit au început apoi dezordini, care s-au terminat cu o bătaie zdravănă dată meşterului. A venit poliţia şi acum întregul activ de partid de la „Bealo More" este concediat... Tu nu cunoşti toate astea! Tu nu ştii că acum zece zile poliţia a intervenit într-un scandal izbucnit la o casă de toleranţă, unde căutau să adăpostească şi muncitoare de la tutun.

Lila se înfierbîntase. Vorbea tare, ochii îi scînteiau de mînie. Pavel o privea zîmbind mulţumit.

— De ce rîzi? întrebă ea cu revoltă.

— Pentru că îmi placi, îi răspunse el.

— M-am săturat de glumele pe care le faci cînd nu ştii ce să mai răspunzi.

— Uneori gluma este singurul mijloc de a ieşi dintr-un impas.

— Decît să glumeşti, mai bine caută o soluţie serioasă.

— Singura soluţie serioasă acum constă în acţiuni rezonabile care să nu stîrbească prestigiul partidului. Peste cîteva zile veţi primi directive pentru pregătirea grevei.

— După care „linie"? întrebă Lila ironic. După „linia" ta sau a lui Lukan?

— A lui Lukan, bineînţeles. Dar, se înfierbîntă Pavel din nou, este linia cea mai lipsită de sens, cea mai rigidă. Se pregăteşte o acţiune, fără să se ţină seama de forţele existente, fără aliaţi, fără o platformă largă care să-i unească pe toţi muncitorii, care va duce la o lovitură în gol, la căderea şi lichidarea cadrelor partidului...

— Mai termină cu propaganda! Mi-ai spus asta de o mie de ori. Tu ai vrea să acţionăm ca social-democraţii, pacific şi în siguranţă, dar asta nu duce la nimic.

— Vorbești prostii! strigă el lovindu-se mînios cu pumnul în genunchi.

— Păstrează-ți calmul! rîse ea. Nu uita că discutăm chestiuni de partid.

— Pentru surzi nici strigătele nu reprezintă mare lucru.

— Mai bine spune-mi ce ai de gînd să faci. Concret.

— Biroul din străinătate mi-a dat mie și unui grup de tovarăși din comitetul regional sarcina de a pregăti greva din orașul nostru după concepția bolșevică, experimentată... Va fi util, după aceea, să confruntăm rezultatele de aici cu rezultatele obținute la celelalte centre de tutun.

— Așadar o grevă cu două platforme diferite: a lui Lukan și a voastră! interesantă concepție a unității de tactică! Și asta numești tu o acțiune rezonabilă?

— Te rog, lasă gluma și nu mă mai necăji! rosti el ferm. Vom pregăti greva numai pe platforma mea, și asta va avea la bază hotărîrea unanimă a comitetului orășenesc... Ți-am spus că mă bizui pe tovarășii de aici.

Lila îl privi iscoditor:

— Te bizui... Dar ești sigur că vor merge într-adevăr cu tine? întrebă ea.

— Știu ce gîndesc ei. Și-apoi mă bizui și pe tine.

— Pe mine? întrebă ea mirată.

— Da, pe tine. Și contez mult pe asta, deoarece vii în contact direct cu muncitorii.

— Și de ce te bizui pe mine?

— Pentru că mă iubești și asta îți va ajuta să mă înțelegi.

— Dar pot să te iubesc și fără să gîndesc ca tine, spuse Lila. N-am dreptul?

Își dădu îndată seama că aceste cuvinte, deși le rostise pe un ton glumeț, erau decisive și loveau în punctul cel mai sensibil al dragostei lor.

— Și tu cum gîndești? întrebă el sec.

Lila simți cu amărăciune răceala subită din vocea lui. Afecțiunea cu care îi vorbise pînă atunci se topise.

— Cred că comportarea ta este antipartinică, spuse ea cu căldură, însă răspicat și cu seriozitate, punîndu-și mîna peste mîna lui. Nu, nu în esență, ci în ceea ce privește tactica acțiunii în actualele împrejurări. Ea este în contradicție cu linia generală a partidului, cu modul stabilit după care am pregătit și condus luptele greviste pînă acum. Biroul din străinătate poate să creadă ce vrea. El nu cunoaște condițiile locale. Directivele lui încurcă și îi dezbină pe activiști, ucid încrederea muncitorilor în conducerea supremă a partidului...

— Această încredere e șubrezită de mult, dar nu de Biroul din străinătate, ci de Lukan. Tu însă nu vezi asta, o întrerupse el cu brutalitate. Ești încă necoaptă, neformată și te-a orbit lupta care se duce în sectorul îngust în care activezi. Nu înțelegi raporturile esențiale și pierzi din vedere celelalte sectoare. Lupta e complicată, legată de mii de alte probleme și nu poate fi dusă după simplele scheme și lozinci cu care Lukan îmbuibă bietele voastre capete de muncitori.

— Eu sînt prea simplă ca să te înțeleg, nu-i așa? întrebă Lila cu o ironie ușoară.

— Nu, partea rea e că nu ești simplă! Vocea lui Pavel prindea asprimi, răsuna din ce în ce mai dușmănoasă. Partea rea este tocmai că ai calitățile unui eminent activist de partid. Partea rea este că în numele disciplinei, îndatorire nobilă a fiecărui membru de partid, ai să induci în eroare zeci și sute de tovarăși, împiedicîndu-i să se scuture la timp de prostiile sectariste! Și mai rău decît orice e că, deși în adîncul sufletului îți dai seama de justețea concepției mele, o anumită neîncredere oarbă te împiedică să fii de acord cu ea.

— Neîncredere? repetă ea cu o tristă nedumerire. Ce fel de neîncredere?

— Aceea pe care Lukan nu pierde prilejul să o sugereze muncitorilor, neîncrederea în orice intelectual!

Exact aceea pe care ai exprimat-o și tu acum cîteva clipe cînd ai spus că comportarea mea e antipartinică... Mă rog, eu sînt un oportunist, un fracționist... și mai ce încă? Liniștește-te! Nu te socotesc simplă! Și nu vreau să te fac unealta planurilor mele sabotoare. Rămîi departe de mine!...

— Tu vrei să-mi răpești dreptul de a gîndi independent, spuse Lila cu durere.

— O, așa? Dar de cînd ai început să soluționezi independent probleme cu care noi ne batem capul de zece ani? Dar, în sfîrșit. Nu-ți răpesc acest drept! Gîndește cum vrei. Nu-ți cer nici să mă ajuți.

Tăcu și lăsă capul în jos, abătut. Liniștea somnolentă din pădure nu era tulburată decît de ciocănitoarele care loveau ritmic în scoarța brazilor. In aer stăruia un miros pătrunzător de rășină. Undeva departe greierii țîrîiau uniform și trist. Printre crengile brazilor se zărea albastrul strălucitor al cerului, care nu-i mai făcea Lilei nici o bucurie. Inima-i înghețată, străbătută de fiorul unei neașteptate tristeți, zdrobită parcă de ușurința cu care începea să se năruie ceva între ei

— Nu merit să te porți așa cu mine, spuse ea. Cu mine, care... Cred că mă iubești tocmai pentru că pun partidul mai presus de orice, tocmai pentru că știu să învinge greutățile.

— Așa să procedezi și de acum înainte. Nimeni nu te împiedică.

Răceala din glasul lui o făcu să se cutremure. Se aplecase și, uitîndu-se țintă în pămînt, cu coatele sprijinite pe genunchi, își mușca țigara. Dar picioarele lui lungi, puternice, umerii largi, fața lui oacheșă și părul negru, lucios, totul respira o forță sănătoasă, plină de viață, care îi dădu imbold Lilei să-și vîre mîna sub brațul lui și să-i șoptească:

— Hai să ne mai plimbăm puțin.

— Nu, rosti el rece și scurt.

Lila își trase repede mîna, se ridică și rosti calm, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic deosebit:

— In cazul ăsta plec și eu mai devreme. Cînd ne mai vedem?

— Nu știu, răspunse el distrat.

Fără grabă, Lila își aranjă părul. Ochii ei azurii zîmbeau cu amărăciune și îngăduință. Înainte de a pleca, întrebă cu o voce nepăsătoare:

— La „Nikotiana" face agitație printre muncitori un oarecare Max Eschenazi... Îl cunoști?

— Da.

— Ce fel de om e?

— Un tovarăș foarte inteligent și cinstit.

Lila mai rămase în loc vreo cîteva clipe. Sprîncenele i se strînseră: se vedea că frămîntă un gînd.

— Mie nu prea-mi place! spuse ea deodată.

Dar răspunsul lui Pavel o lovi crunt:

— Se poate. Nici lui Lukan nu-i place.

După ce se despărți de Irina, Boris își termină la direcția financiară regională treburile pentru care plecase de la depozit și se îndreptă spre cartierul de jos al orașului, cartierul depozitelor de tutun. Zăpușeala se mai ostoise. Străbătu piața, printre hanurile, cîrciumile, curelăriile, potcovăriile și micile magazine de fierărie, în fața cărora, în fiecare sîmbătă, vînzătorii evrei și țărani se hărțuiau în tocmeli fără sfîrșit. Din curțile hanurilor răbufnea miros de bălegar uscat, iar cîrciumile răspîndeau o duhoare nesuferită de vin acru și rachiu. În fața micilor magazine de fierărie, printre lopeți, tîrnăcoape, lădițe de cuie și saci cu piatră vînătă, evrei bătrîni cu bărbi albe și tichii murdare pe cap își așteptau clienții. Treceau printre degete mărgelele mătăniilor, într-un extaz de pace lăuntrică, neînțeles de trecători, în timp ce fiii lor, palizi și rahitici, dereticau înăuntru. Soneria cinematografului de lîngă sinagogă suna cu insistență, făgăduind spectatorilor un film extraordinar de aventuri, cu Bufallo Bill. Boris tresări. Acum un an i se oferise un post de casier la acest cinematograf, iar acum i se oferea un post însemnat la centrala „Istocini tiutiun". Anul acesta nu trecuse în zadar, iar mirajul tutunului începuse să strălucească pentru el, și mai viu, și mai ispititor.

După ce ieşi din piaţă, coti spre rîu, pe ulicioarele înguste şi rău mirositoare din partea cea mai mizeră a oraşului. Aici nu se vedea aproape de loc verdeaţă. Căsuţele ponosite, fără etaj şi de mult nevăruite se înghesuiau una în alta, de parcă s-ar fi ruşinat de înfăţişarea lor. În curţile strîmte cu şănţuleţe, prin care se scurgeau lăturile împuţite, forfoteau copleşite de griji femei arţăgoase, gata să se certe şi să se păruie pentru orice fleac. Nimeni nu le-a învăţat pe aceste muncitoare ce sînt purtările prieteneşti, iar nesfîrşitele lipsuri şi necazuri le zdruncinau nervii. Copiii se jucau pe străzi. Cei mai mici se tăvăleau în praf numai în cămăşuţe şi la fiecare aplecare îşi arătau poponeţul mic şi slăbănog. Cei mai răsăriţi, dar nu încă destul de mari ca să se vlăguiască în depozitele de tutun, jucau arşice şi se încăierau cu înverşunare. Nimeni nu le-a arătat acestor copii ce-i demnitatea omenească, iar înrăirea li se furişa în suflet din fragedă copilărie.

În cele din urmă, Boris ieşi din acest cartier îngrozitor şi ajunse în dreptul depozitelor: nişte construcţii mari, cu mai multe etaje, care au costat milioane. În faţadele lor, lipsite de orice ornamentaţie, în ferestrele mici şi pătrate, în stilul lor cubist, era ceva rece şi fără suflet, asemănător cu lumea care le construise. Depozitul „Nikotianei" semăna de departe cu un monstru antediluvian, gata parcă să strivească prin mărimea lui depozitele vecine, ale celorlalte firme. Pe perete, lîngă poarta de fier cu două canaturi, prin care se intra în curte, se afla o firmă cu următoarea inscripţie aurită:

NIKOTIANA

Societate pe acţiuni pentru exportul de tutun

Mai jos erau înşiruite numele băncilor şi societăţilor participante ale acestei puternice întreprinderi capitaliste. Boris îl salută din treacăt pe paznicul macedonean care veghea lîngă poartă şi intră în curtea lungă, dar nu prea largă. Pe aici treceau muncitorii spre sălile de manufacturare şi camioanele care tre-

buiau să transporte tutunul prelucrat și fermentat. Altădată pe aici intrau caravanele de cămile care încărcau marfa pentru a o transporta spre sud, către porturile Mării Egee. Aceste caravane, trimise de negustătorii greci, care aminteau romantismul unor vremi trecute, au încetat de mult să mai vină. Le-au luat locul camioanele „Nikotianei". Spiridonov se mîndrea că-i primul care a izbutit să intre în legături cu Apusul, eliberînd astfel tutunul bulgăresc de tutela negustătorilor greci. Dar producătorii și muncitorii n-aveau motiv să se socotească mai fericiți.

Un zid lung și înalt despărțea curtea de o grădină de pomi fructiferi și flori, iar dincolo de grădină se întindea o livadă împrejmuită cu sîrmă ghimpată, străbătută de o alee cu plopi mici, întreținuți cu grijă. Intrarea în grădină era interzisă muncitorilor; numai directorul și personalul administrativ puteau să se odihnească acolo. Între grădină și livadă se ridica o clădire cu etaj stil rococo — reședința de altădată a lui Spiridonov. Cheia acestei clădiri o păstra casierul. În această casă — mobilată într-un stil de modă veche, dar cu multă risipă — se odihneau patronii sau expertul principal cu oaspeții lor, cînd veneau în oraș să examineze vreo partidă, sau cînd se întorceau de la pescuit de păstrăvi, din munți.

Boris ajunse pînă în fundul curții, aproape de poarta grădinii și după ce urcă o mică scară de granit, intră în clădirea în care se aflau birourile. Prin lungul și întunecosul coridor care conducea spre celelalte secțiuni ale depozitului, ajungea pînă aici zgomotul din sălile de manufacturare, huruitul ventilatoarelor și un miros puternic de tutun. Biroul directorului era deschis și gol; directorul — unul din generalii de rezervă, care de la o vreme invadaseră lumea comercială — nu venise încă, iar casierul și contabilul, profitînd de absența acestuia, intraseră în biroul dactilografei, întrecîndu-se care mai de care să facă spirite. Dactilografa fuma cu stîngăcie și răspundea glumelor printr-un rîs strident și neplăcut. La intrarea lui Boris tăcură dintr-o dată. Nici dactilografa și nici casierul sau contabilul nu-l aveau la inimă. Pe ea o enerva indiferența lui,

iar pe ceilalți — munca lui. În tăcerea ostilă care se instăpînise, casierul zvîrli săgeata lui obișnuită:

— Cum vă mai simțiți, domnule expert? întrebă el insinuant.

Casierul — un individ respingător și gras, cu fața plină și ochii mici, dar îndrăzneți și vicleni — era nepotul de soră al generalului și trecea drept un om cu viitor în cariera tutunului. Își însușise de bine de rău o oarecare pricepere tehnică și intenționa de mult să ia locul meșterului de la achiziții, sau cel puțin să ajungă părtașul lui la furturi. Dar deși era foarte sigur de sine, precum și de influența unchiului său asupra lui Spiridonov, sîrguința lui Boris îl scotea din sărite.

— Mie chiar mi se oferă un loc de expert, răspunse Boris, tu însă o să rămîi toată viața un șoarece de birou.

Își puse halatul de lucru, făcut dintr-un doc cafeniu și ieși liniștit din cameră.

— Ți-a întors-o cu vîrf și îndesat! exclamă dactilografa extaziată, după ce ieși Boris.

Casierul scoase cutia de chibrituri, voi să-și aprindă o țigară, dar de ciudă scăpă bățul aprins și fu cît pe-aci să-și ardă costumul cel nou.

— Maniac! spuse el congestionîndu-se de mînie. Ca ta-su... Chiar în seara asta o să-i cer directorului să-l concedieze.

Satisfăcut de răspunsul prompt pe care îl dăduse, Boris ieși zîmbind din biroul dactilografei și porni prin coridorul întunecos spre sala de manufacturare. Își dădea seama pentru a mia oară că toți îl urau — și directorul, și funcționarii, și meșterii, și muncitorii — dar nu se temea: era prea tîrziu ca să-i mai poată sta careva în cale. Toți îi simțeau superioritatea brutală și rece de om capabil și necruțător. Tot ceea ce prevedea ieșea întocmai, tot ce-și punea în gînd îi reușea, vorba îi cădea greu și la locul ei. Directorul îi respingea inițiativele, dar mai tîrziu le punea în aplicare, însușindu-și-le. Meșterii îl înjurau, în taină, însă își îmbunătățeau munca. Muncitorii îl urau, dar nu îndrăzneau să nu-l asculte. Era parcă născut să

ajungă cineva în lumea tutunului. N-avea nimic din căldura și bunătatea oamenilor de rînd, dar în lumea tutunului nici n-ar fi avut ce face cu aceste calități. Legea dură a cîștigului căuta și ridica tocmai oameni de felul lui.

Izbutise în cele din urmă să scape de munca grea din depozit, de mirosul vătămător, de otrava prafului perfid care măcina plămînii și subția sîngele. Tehnica întreprinderii de tutun o stăpînea la perfecție. Ar fi putut să lucreze pe cont propriu. Dar de ce să ajungă un mic negustoraș, să vîndă partizi mici marilor hrăpăreți și să cîștige cîte două-trei leve la kilogram, cînd după cîțiva ani — cu încă puțină trudă și răbdare — va putea să stoarcă de zeci de ori mai mult? Drumul către lumea mică, dar atotputernică, a oligarhilor care țineau în mîini firele legăturilor internaționale, trecea prin „Nikotiana".

Intră într-una din sălile de manufacturare și avu senzația că cineva îi îndeasă vată în urechi — așa de surd și de obositor duduiau ventilatoarele, care nu izbuteau totuși niciodată să primenească îndeajuns aerul. Ca de obicei sala era plină de un praf auriu de tutun, care plutea deasupra muncitorilor ca un val de gaz otrăvitor. Era ceva respingător și necruțător în acest praf iritant, iute și fin ca o negură, care pătrundea în ochi, în nas, în gură, în gît și în plămîni, în păr și în toate cutele hainelor, de nu scăpai de el nici după ce ieșeai din depozit. Praful de tutun avea un miros deosebit, de smoală, la început plăcut și aromat ca opiumul, dar apoi dulceag și respingător. Cu mirosul tutunului se amesteca un alt miros, tot atît de respingător, dar nu atît de vătămător; duhnea sudoarea emanată din corpurile anemice și slăbănoage ale muncitorilor pironiți de tejghele, care transpirau chinuitor în căldura și zăduful zilei de vară. Aici lucrau femei însărcinate care își condamnau plozii la o viață nenorocită încă din pîntece, bărbați încruntați care se gîndeau la șomajul din timpul iernii, fete triste, lipsite de viață, băieți fără viitor, oameni de toate vîrstele, îngrijorați și fără bucurii, care căutau să scape de mizerie sacrificîndu-și sănătatea în depozitul „Nikotianei". Și

toți oamenii aceștia chinuiți, despre care unii spuneau că-și vînd liber forța de muncă, lucrau acum cu o înfrigurată îndîrjire, tușeau chinuitor, înghițindu-și sputa ftizică, și-și ștergeau sudoarea cu cîrpe murdare și umede, îmbîcsite de praf de tutun. Degete îngălbenite și slăbănoage sortau cu repeziciune frunzele otrăvitoare, ori legau baloturile, genunchii înlemniți de atîta stat pe loc încercau să se miște, piepturi îmbîcsite de praf jinduiau după aer curat, fețe obosite și ochi injectați așteptau soneria care va pune capăt în cele din urmă nesfîrșitei zile de lucru.

Mai era încă vremea cînd procesul de producție nu năștea conflicte între stăpîn și muncitori. Tutunul era prelucrat „pe scară largă" ceea ce îngăduia ca manufacturarea să înceapă primăvara devreme, scurtîndu-se în acest fel sezonul greu de șomaj. Baloturile brute, așa cum veneau de la producător, erau desfăcute de „actarmagii", care sortau tutunul în diferite grămăjoare, după calitatea foilor. Aceste grămăjoare erau așezate pe scîndurele și duse la „bazar", unde meșterul — că de aceea era meșter — sau ajutorul lui, aduna grămăjoarele de aceeași calitate în alte grămezi mai mari și mai omogene, verificînd în același timp și felul cum lucrează actarmagiii. De aici trimitea grămezile la „tejghele".

La tejghele, balotarul „selecționa" din nou, adică înlătura și punea la locul cuvenit foile greșite, după care începea să așeze balotul într-o ladă specială căptușită cu stofă.

Balotul astfel pregătit era transportat în încăperea de fermentare.

Aceste operații, simple la prima vedere, nu se execută de loc mecanic, așa cum s-ar putea crede. Sortarea foilor, distingerea semnelor — abia percepti bile pentru un ochi neexperimentat — după care se deosebeau între ele, cerea o încordare pe care societățile credeau că o plătesc cu multă generozitate ; de aceea, prin diferite mijloace, ca de pildă acele mici recompense ce eludau legea care interzicea munca în acord, ele încercau să-și mărească veniturile din munca neprecupețită a celor momiți de aceste recompense și, ast-

fel, în timp ce praful și otrava le măcinau plămînii, dorința lor de a cîștiga prin muncă suplimentară încă un ban peste salariul zilnic le tocea și nervii.

Mereu izbucneau ciocniri între actarmagii și meșterul de la bazar, între curățitoare și meșter, între sortimentatoare și balotar, deoarece greșelile și evidențierile erau notate în fișa personală a fiecărui muncitor, fișă introdusă de Boris. Lupta pentru pîine îi făcea pe bărbați brutali, iar pe femei certărețe. Glasuri înrăite și furioase ocărau iritate. Dar pînă la urmă toate cădeau pe capul sortimentatoarelor — categoria cea mai joasă de muncitoare — care înghițeau totul, fără să murmure. Meșterul le amenința cu concedierea, dacă mai fărîmă frunzele prețiosului „caba culac". Ele începeau să plîngă și degetele lor uscățive și îngălbenite pipăiau cu multă atenție foile, atunci însă treaba mergea mai încet și liniștea era tulburată de protestele balotarilor, care dădeau zor, ca să-și mărească salariul cu prima oferită pentru fiecare balot în plus.

Dar această mulțime de oameni oprimați, istoviți și nervoși, atît de dezbinați în aparență, avea în realitate o surprinzătoare unitate de vederi, care se manifesta de pildă atunci cînd meșterul, întrecînd măsura, se purta prea brutal cu oamenii, sau cînd i se făcea cuiva rău din pricina emanațiunilor otrăvitoare ale tutunului. Dacă meșterul necugetat arunca cine știe ce vorbe de ocară vreunei muncitoare, toate celelalte săreau de la locul lor și se repezeau la el ca niște tigroaice înfuriate. Ele suportau jignirile dacă veneau de la oamenii din clasa căreia aparțineau, dar nu îngăduiau ca stăpînii sau slugile acestora să le jignească. Dacă i se făcea cuiva rău din pricina zădufului, toți strigau mînios și amenințător să se deschidă ferestrele, fără să le pese dacă umezeala sau aerul prea uscat vătăma tutunul. Dar solidaritatea dintre acești oameni se manifesta și mai puternic în zilele de grevă sau în lunile de foame și de șomaj din timpul iernii. Atunci, prin duritatea lor aparentă, prin asprimea și înverșunarea lor, răzbătea căldura sufletească, mila pentru cei care sufereau mai mult, do-

rința de a se ajuta unul pe altul. Dar nici stăpînii și nici slugile lor nu bănuiau nimic din toate acestea.

Cînd intră Boris în sală, măruntele neînțelegeri și conversațiile în șoaptă încetară. Meșterul ajutor care sta la bazar și care pînă în clipa aceea ocăra numai din cînd în cînd pe cîte cineva începu deodată să răcnească indignat la muncitori, „ciini blestemați care munceau în silă" și „mîncau de pomană pîinea patronilor" pe care „o să-i aducă la sapă de lemn". Era un bărbat mărunțel, de vreo patruzeci de ani, sașiu, cu părul des și cu o voce subțire de eunuc. Muncitorii nu-i dădeau nici o atenție. Știau, ca și Boris de altfel, că ieșirea asta neurastenică era una din lașitățile meșterului, care căuta să se pună bine cînd cu una, cînd cu cealaltă din părțile ce se dușmăneau. Cînd vorbea cu muncitorii se arăta împotriva patronilor, iar înaintea patronilor și funcționarilor îi ocăra pe muncitori. Trăia într-o permanentă teamă că situația îi este primejduită de mînia patronilor, de greva muncitorilor, de intrigi, de concediere sau de șomaj. Era priceput în muncă, dar — lingău și bolnăvicios de fricos — trăgea cu urechea și îi comunica „în secret" directorului cele mai fantastice bănuieli. Neclintita încredere în sine a lui Boris o interpreta în felul său: trebuie să fie un om al patronilor, a cărui sarcină e să supravegheze cum lucrează fiecare. Acest lucru îl făcea să-și dubleze sîrguința. Ori de cîte ori apărea Boris prin preajmă, îi împroșca pe muncitori cu o cascadă asurzitoare de ocări murdare. Dar, ca întotdeauna, nimeni nu-i arătă colții. Dimpotrivă, toți se așezară mai bine pe dușumele ori pe rogojini și cu mai multă sîrguință începură să rînduiască pastalele. Se făcu tăcere. Nu se auzea decît bîzîitul ventilatoarelor și pașii actarmagiilor, care duceau la bazar scîndurelele cu grămezi de tutun. Prezența lui Boriș îi zădărea pe toți. Blestematului ăsta nu-i scăpa nici cea mai mică delăsare, o nota în carnet, raporta directorului și la urmă îi concedia pe toți cei care lucrau prea încet sau neatent. Avea limba otrăvitoare ca de viperă și nimeni nu îndrăznea să-l înfrunte.

Boriș făcu ocolul sălii privind atent grămăjoarele de foi ruginii. Se opri lîngă balotari. Îl surprinse prezența unui muncitor nou pe care nu-l văzuse pînă acum. Necunoscutul, om între treizeci și patruzeci de ani, avea părul roșu și fața buhăită, pistruiată. Lucra tăcut și cu îndemînare.

— Cum te cheamă ? îl întrebă Boris.

Muncitorul termină mai întîi ce avea de lucru, apoi ridică încet capul. Ochii lui cenușii, apatici, întîlniră privirea aspră a lui Boris.

— Cu mine vorbești ? întrebă el prostește, de parcă ar fi vrut să cîștige timp, înainte de a răspunde.

— Cu tine, cu cine altul ? !...

— Max Eschenazi, spuse muncitorul.

— De unde ai venit ?

— De la Sofia.

— Și unde ai lucrat acolo ?

— La „Djebel".

Mîinile necunoscutului erau bătătorite, privirea lui însă trăda demnitatea omului instruit. De o lună încoace, din cercetările întreprinse de societăți, reieșea că printre muncitori se strecuraseră agitatori comuniști. Murmurul înrăit, inutil și dezorganizat împotriva salariilor prea mici, făcuse loc unei tăceri suspecte — indiciu sigur că muncitorii se pregătesc de acțiune.

— De ce te-ai mutat aici ? întrebă Boris.

Fața balotarului luă o înfățișare prostească și naivă, de parcă această întrebare intimă l-ar fi flatat.

— M-am logodit, se hlizi el. Mi-a căzut cu tronc o fată de prin partea locului.

— Cine te-a recomandat ?

— Domnul Kostov, expertul principal.

„Bine te-ai aranjat", gîndi Boris ironic.

Apoi își scoase carnețelul, însemnă numele lui Max Eschenazi și făcu în dreptul lui o cruce, ceea ce însemna „suspect". Ochii cenușii ai muncitorului urmăreau întunecați și cu dușmănie carnețelul.

— Vezi-ți de treabă... aruncă Boris peste umăr.

Trecu apoi în sala vecină, unde toți foștii conducători ai cercurilor marxist-leniniste, din liceu, eliminați din

toate şcolile, lucrau adunaţi în jurul unei tejghele ca la o conferinţă. Primirea lor în depozit a fost una din cele mai mari prostii a directorului, care îşi închipuia că cuvintele „ţar" şi „patrie" îi puteau impresiona chiar şi pe pungaşii de buzunare aflaţi în secţiunea penală a închisorii. La judecarea procesului, elevii eliminaţi din liceu şi-au luat angajamentul îndoielnic că vor deveni buni cetăţeni şi asta i-a dat prilej generalului să arate o generozitate patriotică atît de mare, încît i-a angajat pe toţi la „Nikotiana", chiar a doua zi. Iar acum, aceşti coate-goale care abia au izbutit să scape de închisoare răspindeau din nou morbul comunist. Generozitatea directorului nu putea să-l coste mult, pe el şi mai ales firma. Altceva însă îl făcea pe Boris să turbeze de ciudă. Printre aceşti firoscoşi se afla şi Stefan, fratele lui mai mic. Ce atu în mîinile directorului şi ale funcţionarilor, în mîinile meşterului principal şi ale întregii adunături de netrebnici şi şmecheri care n-aveau parcă altă grijă decît să pună piedici ascensiunii lui în „Nikotiana" ! Să ai un frate comunist era un oprobiu, o pată de neşters, care îţi lua orice posibilitate de a te ridica.

Cei doi fraţi, cel mare şi cel mic, se priviră duşmănos. Stefan împlinise şaptesprezece ani şi trecea drept cel mai frumos dintre cei trei fii ai lui Redingotă. Era înalt, slab, cu părul negru şi trăsături regulate, cu tenul de o nuanţă mată. În faţa lui sta o fată cu umerii obrajilor ieşiţi în afară şi cu nasul cîrn. Ochii ei verzi îl priveau batjocoritor. Era fiica unui feroviar, eliminată şi ea din liceu. Ceilalţi tineri, fete şi băieţi, deşi mai mici de statură, nu erau mai puţin dîrji ca înfăţişare.

Cînd Boris ajunse la tejghea, ei tăcură deodată şi îşi văzură de lucru. In sîrguinţa pe care o arătau era însă ceva provocator, plin de tîlc. Feţele lor batjocoritoare exprimau siguranţă de sine, mişcările lor mecanice, ţinuta dreaptă, toată atitudinea lor denota nepăsare faţă de marfa preţioasă pe care o manufacturau. Cînd se duceau să ia foile de tutun din bazar sau să predea balotarului pastalele, păşeau încet, cu capul în sus şi cu un surîs oarecum dispreţuitor, de parcă ar

fi vrut să spună: „Să nu credeți cumva că o să ne facem carieră aici, în munca asta".

„Golanii" gîndi Boris mînios. Îi trecură prin cap măsurile polițienești pe care va cere să le ia statul cînd va ajunge magnat al tutunului. În zvîrcolirile lui de a se smulge din sărăcie, se gîndise și la asta.

— Domnule curățitor! strigă deodată fata ferovia-rului. Puneți, vă rog, la dreapta frunzele frînte.

Ridică o frunză ruptă și i-o arătă lui Stefan, curăți-torul. Prin intonația vocii și prin politețea convențională cu care vorbise era evident că urmărise să provoace rîsul. Cîțiva tineri chicotiră. Stefan smulse frunza ruptă și o aruncă într-o grămadă din stînga.

— Fiți conștiincioși, domnilor!... își urmă fata jocul; apoi, schimbîndu-și deodată glasul, strigă ascuțit, imitînd vocea meșterului ajutor: Mîncați de pomană pîinea patronilor!

— Cîini blestemați! adăugă cineva într-un falset strident.

Toți cei din sală începură să rîdă. Fața lui Boris se strîmbă de mînie.

— Tăceți o dată! strigă el mînios. Golanilor!

— Vreți să spuneți cumva că meșterul e un domn bine crescut? întrebă fata.

— Voi îl siliți să se poarte așa! ripostă Boris tot pe ton ridicat. N-aveți nici un pic de conștiință.

În tăcerea care urmă, se auzi pe neașteptate vocea lui Stefan:

— Ascultă, băiete, se adresă el fratelui său. Las-o mai moale cu conștiința!... Vorbești de parcă ai fi cel puțin unul din marii acționari ai societății.

Boris făcu cîțiva pași spre el, gata parcă să-l lo-vească, dar se opri. Stefan îl aștepta fără teamă, de partea cealaltă a tejghelei. Amîndoi frații se priviră cu răutate, provocător gata să sară unul împotriva celui-lalt.

— Huliganule! scrîșni Boris printre dinți. Să nu uiți că ai dosar la poliție.

— Asta n-am s-o uit niciodată!

— Aha! Ai de gînd să începi din nou?...

— Du-te și dă raportul.

Boris simţea că se înăbuşă de furie, dar ca să evite scandalul, plecă, îndreptîndu-se spre secţia „istifului".

„Istif" se numea operaţia de pregătire a tutunului pentru fermentare. Istiful era tot atît de important ca şi manufacturarea. Baloturile erau puse la fermentare în diferite poziţii, ca să-şi poată păstra „taf"-ul, adică gradul normal de umiditate. Baloturile umede erau puse sus, la etaj, iar cele uscate jos, la parter, sau chiar în pivniţă. Dacă fermentarea nu se făcea bine, tutunul mucegăia sau se usca. Atunci partida era socotită „ratată", ceea ce atrăgea după sine o pierdere calitativă, dacă nu chiar şi cantitativă. Deseori partidele ratate se depreciau cu totul. Dacă unele din baloturi fermentau prea repede, se umezeau şi se încingeau. Atunci baloturile ori erau „tărăcuite", adică se slăbeau sforile cu care erau legate, ori erau complet desfăcute pentru ca frunzele să fie din nou puse la uscat pe nişte scînduri rotunde, ca nişte capace. Baloturilor puse la fermentat li se făcea şi „alabura", adică unele de sus erau mutate mai jos, şi invers, după starea de umiditate pe care o conţineau. De toate aceste operaţii, care cereau multă pricepere, se ocupau „istifcii" şi şeful lor, „istifci-başia". În încăperile de fermentare nu era prea mult praf, în schimb mirosul de tutun era mult mai pătrunzător şi mai ameţitor. Ventilaţie nu se putea face, deoarece aerul care ar fi pătruns ar fi dăunat tafului. Chiar şi ferestrele, mici, pătrate şi acoperite cu obloane sau cu draperii de stofă groasă, nu se deschideau decît în anumite ore din zi. În aceste încăperi uriaşe, slab luminate cu electricitate, fermentau sute de mii de kilograme de tutun. Baloturile emanau o gamă întreagă de mirosuri, printre care un nas experimentat ar fi putut distinge variaţiuni de mucegai şi arome armonioase de substanţe răşinoase şi uleiuri eterice. Numai nicotina n-avea miros. Otrava ei acţiona mai cu seamă în sălile de manufacturare, astfel că istifciii erau mai feriţi. Dar o altă tragedie însoţea şi meseria lor. La început, unui istifci i se încredinţau trei sau patru sute de baloturi.

O dată ce fermentația înainta, baloturile cereau tot mai puțină îngrijire și fiecărui istifci ajungeau să i se încredințeze pînă la două mii, pentru ca prețul tutunului prelucrat să nu se încarce cu cheltuieli inutile. Atunci istifci-bașia reducea numărul subalternilor, concediindu-i pe muncitorii deveniți inutili și nereținîndu-i decît pe cei care își jertfeau fără cruțare sănătatea pentru cîștigurile firmei.

Boris făcu ocolul etajelor, scoase caneţelul și scrise numele a patru oameni care trebuiau concediați chiar în ziua aceea. Spiridonov nu trebuia să găsească în depozit muncitori inutili.

III

— Cu cît mergem? întrebă Zara.

— Uită-te la indicator!... răspunse cu vocea-i de bas bărbatul care sta la volan. Nouăzeci pe oră... Nu-i mare lucru.

— Minunat!... Să atingem suta.

— Papa, nu te copilări, îl avertiză Maria din spate.

Șuieratul vîntului acoperi aceste cuvinte, dar Spiridonov prinse clar tonul supărat al fiicei sale și micșoră numaidecît viteza. Acul cadranului coborî la cincizeci de kilometri — viteză ridicolă pentru o limuzină care circulă pe o șosea dreaptă și bine întreținută.

— Ce-i, Maria, ți-e frică? întrebă decepționată Zara, cu vocea ei sonoră.

Avea o voce catifelată, plăcută, al cărei timbru contrasta cu asprimea seacă din glasul Mariei.

Zara întoarse capul, zîmbind. Fața ei brună avea trăsături de odaliscă. Frumoasă, vicioasă și ușuratică, strălucea asemenea culorilor din *Lady's Home Journal*, unica revistă pe care o citea. Turbanul de culoarea cerului, pe care și-l înfășurase pe cap, mărea și mai mult această strălucire și scotea în evidență eleganța ireproșabilă a costumului ei. Pe rever te-ai

fi așteptat să vezi insigna colegiului american din Istanbul, dar o astfel de lipsă de gust nu-și putea îngădui fiica unui fost deputat. O absolventă a renumitului colegiu trebuia să se distingă printr-o ținută impecabilă. Cuvintele Zarei erau și un reproș aruncat în treacăt Mariei, și un îndemn adresat lui Spiridonov ca să continue jocul.

Începuse acest joc de mult, dar numai după multe ezitări și cu oarecare precauție — pentru eventualitatea că se va întîmpla ceva care să-l zădărnicească — iar acum două zile atinsese faza hotărîtoare, care își găsise expresia în această călătorie. „Merge" își spuse ea cu o amară satisfacție, dar apoi își dădu seama că era cu neputință, inadmisibil, să nu meargă. Cu vîrsta lui Spiridonov se putea împăca (deși se apropia de șaizeci de ani, se ținea încă bine și era sănătos, iar nasul acvilin și ochii prădalnici dădeau feței lui mari o frumusețe de pirat), dar era tatăl Mariei și asta o tulbura. Ce situație blestemată !...

Zara se gîndi cu strîngere de inimă la problema banilor pe care îi putea căpăta de acasă și văzu numaidecît că nu avea altă ieșire. Datoriile tatălui său crescuseră catastrofal, iar pensia și sumele căpătate din vînzarea ultimelor bijuterii abia i-au ajuns, în acest sezon de vară, pentru cerințele ei de fată elegantă. Pierduse orice nădejde că se va putea mărita cu un tînăr „potrivit", și de mult își întorsese privirile către alte posibilități. Printr-un tînăr potrivit ea înțelegea un bărbat bogat și monden, căruia să-i lipsească trăsătura de puritan a micii burghezii. Bărbaților de acest soi, însă, le venise în ultimul timp mintea la cap și preferau să-și facă din fetele rafinate ale high-life-ului sărăcit mai degrabă amante decît soții.

Maria primi reproșul fără patimă, cu resemnarea plină de înțelepciune a omului care înțelege mersul inevitabil al evenimentelor. Se mărgini, așadar, să spună :

— Nu fleurta cu tata cînd conduce mașina.

Acum cuvintele ei se auziră limpede. Zara tresări vinovată și puțin speriată, iar Spiridonov încercă —

fără rezultat — să stabilească dacă spusele fiicei sale ascundeau o nemulțumire reală, ori erau numai o glumă. Își dădu totuși seama că Maria nu dorea să fie luată drept o proastă. Zara, conștientă și ea de acest lucru, încercă un simțământ de mare vinovăție. Maria era unica ființă care nu trebuia mințită.

— Ai devenit geloasă? întoarse Zara capul pentru a doua oară.

— Mă tem să nu răstoarne mașina. A mai făcut odată așa ceva.

— Chiar te-ai supărat?

— Nu, dar nu-l îndemna să facă prostii.

— Să-l dispunem puțin.

Frumosul pirat, care începea să îmbătrînească, nu suferea niciodată de tristețe, explicația era însă acceptabilă. Conversația avea loc în limba engleză. Și felul lor de a gîndi era tot englezesc — cu logica unor indivizi care din respect pentru buna creștere fac pe idioții. Erau chiar gata să creadă în propriile lor minciuni. Maria dădu din cap. Da, ar fi bine să-l înveselească. Merită să se mai odihnească puțin după atîta muncă. Soluția se arăta acceptabilă. Pentru Maria important era ca numai formal să nu fie de acord cu evidența brutală, cu faptul respingător că Zara fleurta cu tatăl ei și că se hotărîse să-i devină amantă. Acest lucru era la fel de umilitor pentru toți trei. Maria făcu o grimasă și, cu toate că fumatul într-un automobil deschis nu este o plăcere, scoase micul ei portțigaret de argint. Șoferul, care ședea alături de ea, se grăbi să-i aprindă țigara. Făcuse asta respectuos, cu îndemînare, ferind cu palmele flacăra chibritului, de curentul de aer. În ochii lui, însă, nu licărea acea flăcăruie de cotoi cu care seducea servitoarele, care n-ar fi lipsit nici dacă ar fi întins în același fel chibritul spre țigara Zarei. Maria nu era atrăgătoare și nu tulbura bărbații în alt mod decît prin averea tatălui...

Semăna într-o oarecare măsură cu tatăl ei, dar n-avea nimic din fermitatea și puterea autoritară, plină de vitalitate, a piratului. Ochii ei cenușii, buzele

ai subțiri și palide, iradiau melancolia unei ziie ploioase. Asta cu atît mai mult cu cît nu folosea niciodată fardul. Și ea își înfășurase pe cap un turban colorat, care însă îi făcea și mai străvezie fața palidă, și mai spălăcit părul blond, cenușiu. Unica ei atracție fizică erau picioarele — lungi și bine făcute. Dar influența lor era numaidecît anihilată de pieptul supt, și de răceala băiețească a firii sale.

Trase din țigară și privi multă vreme cîmpia cu ochii-i triști, lipsiți de strălucire. Alungînd răcoarea dimineții, zăpușeala zilei de vară se lăsa peste miriști și lanuri. Ici colo, la margini de sate duduiau într-un ritm domol motoarele treierătoarelor. Arși de soare, bărbați cu pălării de pai pe cap descărcau snopii. Prin pășunile pîrjolite de secetă pășteau alene turme de oi. Păstori în zdrențe, sprijiniți în toiag, urmăreau din ochi automobilul care luneca pe șosea, și pe oamenii din el. Dulăii se năpusteau la mașină, alergînd după ea, și rămîneau în urmă lătrînd cu furie.

După conversația pe care o avusese cu Zara, Maria simțea o ușurare. Așa !... Formula fusese găsită. Glumele Zarei nu sînt deci decît toanele ciudate și nevinovate ale unei fete care vrea să înveselească un om obosit. Acum Maria nu se va mai jena cînd o vedea pe prietena ei aplecată suspect de mîngîietor peste umărul tatălui său, ori auzind aluziile pe care le schimbau amîndoi sub pretexul unor glume. Își reaminti de o altă formulă cu ajutorul căreia își înlăturase în același fel jena de a-l suporta în casă pe amantul mamei sale, un căpitan din cavaleria de gardă, searbăd ca un manechin și mîndru ca un curcan în uniforma lui roșie. Maria nu-l putea suferi, dar a trebuit să fie amabilă cu el, ca să dea impresia că venea în casă pentru ea. Găsise și o a treia formulă prin care își înlătura plictiseala de a fi ștearsă și grosolană, o formulă care îi crea iluzia că e atrăgătoare. O haită de adoratori îi jurau iubire și tuturor le răspundea că îi crede, dar că nu s-a hotărît încă să se mărite. Și tot așa, accepta laudele servile ale unor muzicieni de profesie, ca să dea impresia că e pianistă de mare clasă, închidea ochii ca să nu

jignească mîndria prietenelor sărace, cocheta uneori cu bărbaţii ca să nu se creadă că-i lipsită de feminitate. Intreaga ei viaţă era împletită într-o mreajă de formule, cu care învesmînta şi ascundea nimicnicia, decăderea şi prostia oamenilor în mijlocul cărora trăia. Acum i se perindau prin minte, una după alta, aceste prostii şi, deodată, simţi adînca oboseală pe care i-o provoca răbdarea cu care trebuia să le suporte. Această oboseală nu era însă indignare morală, şi nici revoltă. Voia pur şi simplu să se odihnească, să scape un timp oarecare din mreaja acestui convenţionalism socotit indispensabil. O cuprinse dorinţa de a rămîne singură, de a nu vedea pe nimeni, de a trăi într-un loc unde să nu o cunoască nimeni. Îşi dorea vreo zece zile de viaţă simplă, firească, fără dancinguri, fără anturajul din marile staţiuni balneare, fără mirosul de cauciuc şi benzină din Sofia. Să cînte la pian în liniştea amurgului, cînd brazii foşnesc, cînd din pădure adie un vînt uşor, iar luna învăluie totul într-o lumină verzuie şi tristă. Ar fi putut găsi această odihnă la Ceamkoria, unde aveau o vilă, dar mama ei era acum acolo împreună cu curcanul ei împopoţonat cu fireturi de argint.

Nu voia să le tulbure idila. Mama şi fiica se înţeleseseră — tot printr-o formulă — să nu-şi facă greutăţi una alteia.

Maria moştenise de la tatăl ei inteligenţa, capacitatea de a cunoaşte oamenii, o parte din egoismul lui şi chiar puţin din instinctul rapace al acestuia. Îi lipsea însă cu totul vitalitatea lui sclipitoare. Mintea o împiedica să se afunde în distracţiile pe care mama ei le căuta cu stăruinţă. Nu era nici rea, nici generoasă. Capacitatea ei de a cunoaşte oamenii şi de a înţelege ceea ce era convenţional îi tocise conştiinţa morală încă din copilărie. Acum era cu totul încredinţată că binele şi răul nu existau în realitate şi că nu este de loc necesar să le diferenţiem. O obosea lumea, cu desfrîul ei, privea însă totul cu răceală şi indiferenţă. Nu se simţea nici fericită, nici nenorocită. Deseori îşi dădea seama, cu ironia tăcută a filozofului, că nu era de fapt decît un obiect searbăd şi inutil.

Motorul dudui iarăşi şi acul indicatorului sări din nou la nouăzeci de kilometri. Papa Pierre — aşa îi spuneau rudele şi funcţionarii societăţii — se lăsa din nou pradă demonului vitezei. Zara trezea în el vigoarea de fiară care în tinereţe îl îndemna să se arunce nebuneşte, şi să cîştige, făcînd combinaţiile cele mai nesigure. Uitase cu totul de arterioscleroza, de miocardita şi de urmele de paralizie din pleoapa stîngă, pe care i le lăsase ultima congestie. Aplecîndu-se înainte, Maria aruncă o privire pe cadranul indicatorului de viteză. Acul arăta o sută pe oră! Caroseria vibra de tensiune, aerul şuiera, iar pomii şi ogoarele zburau înapoi ca măturate de vifor. Ei, papa întrece măsura!... Maria era gata să strige cît o ţinea gura, dar îşi aminti de una din formule şi tăcu. Nu se temea de catastrofă. Se simţea doar umilită de faptul că tatăl ei dăduse în mintea copiilor şi că Zara se purta din nou şarlatăneşte cu tatăl ei. Amîndoi urmau să continue călătoria spre sud, la Salonic, sau chiar pînă la Atena. Poate că totuşi era mai bine aşa, decît să fie văzuţi împreună la Sofia sau la Varna. Ei vor pleca spre Grecia, iar ea, Maria, va rămîne în micul orăşel să se odihnească în casa de lîngă depozit, de care abia îşi mai amintea din copilărie.

Zara se apropiase de papa Pierre şi-l atingea uşor cu umărul. Se retrase însă deodată, speriată la gîndul că Maria, din spate, îi urmărea jocul. Maria văzuse şi asta, dar se prefăcea că nu bagă de seamă. În loc de mînie, simţea pentru prietena ei milă şi înţelegere. Şi-o închipuia o sclavă lipsită de drepturi, expusă în piaţa publică spre vînzare şi care nu avea dreptul să aleagă. Oricine putea s-o cumpere, dacă plătea preţul cerut. Turbanul azuriu, culoarea ciocolatie a feţei — dobîndită la Varna — şi ochii mari, negri, adăugau frumuseţii ei înflăcărate o deznădejde tragică. Sclava era în căutarea unui cumpărător. N-ar putea oare s-o salveze? Să-i vorbească deschis? Să-i dea bani? S-o sfătuiască cu blîndeţe să renunţe la vanitate şi risipă, să nu se mai ducă de acasă pînă la cofetărie cu taxiul şi să nu-şi comande cîte cinci rochii de bal pe sezon? Nu, totul ar fi zadarnic. Zara

era roaba frivolității nebune a lumii în care trăia. Și această frivolitate, alături de lipsa de venituri, o condamna din principiu la decădere, la depravare, la umilințe. Chiar dacă ar salva-o acum, după o lună ar începe din nou jocul cu un alt bărbat bătrîn și bogat. Ce importanță are cine este cumpărătorul?

Cu toate acestea, Maria continua să o privească pe prietena ei cu milă. Zara era lipsită de experiență în calea cea nouă pe care o apucase și poate că își făcea iluzii în ceea ce îl privea pe tatăl ei. Dar nimeni n-a izbutit pînă acum să-l jupoaie pe papa Pierre și cu atît mai puțin femeile. Amantelor le dăruia cel mult un apartament ieftin, compus din trei camere, și o întreținere nu prea generoasă, atît timp cît dura legătura, ceea ce reprezenta foarte puțin față de averea lui. Desigur că nu va fi mai mărinimos față de Zara. Cel mult, prin talentul ei de a cocheta, va izbuti să-l convingă pe bătrîn să semneze și cîteva note ale croitoresei.

Maria surîse cu tristețe. Totul era umilitor, și va provoca desigur tot felul de cancanuri. Trebuia găsită și aici o formulă prin care să se explice veniturile Zarei și noile relațiuni. Ar fi putut, de pildă, să treacă drept secretara tatălui ei. Dar cine va crede acest lucru?

Maria simți din nou că formulele o obosesc și încetă să mai gîndească. Papa Pierre micșoră viteza. Șoseaua intra într-o regiune deluroasă, cu pămîntul roșiatic și nisipos. Lanurile de grîu și miriștile făceau loc ogoarelor de tutun, cu verdele lor sclipitor și otrăvitor.

Se apropiau de orășel.

Sosirea lui Spiridonov provocă oarecare agitație, dar curînd totul se potoli. Patronul nu manifesta nici un interes față de munca din depozit. Era evident că venise să se plimbe. Prezența celor două fete — fiica și prietena acesteia — confirma această presupunere, și teama celorlalte societăți că cumpărăturile vor putea începe „la verde" se potoli după cîteva ore. Papa

Pierre schimbă doar cîteva cuvinte cu meşterul principal Bataşki, casierului şi contabilului nu le dădu nici o atenţie şi, după cîte se părea, nici nu observă absenţa generalului. Apoi făcu împreună cu fetele o plimbare prin livadă, povestindu-le întîmplări vesele din tinereţe. Pe la ora unsprezece, izgoniţi de zăpuşeală, toţi trei se retraseră în locuinţa de lîngă depozit. Şoferul şi femeia de serviciu de la birou le aduseră masa de la cel mai bun restaurant din oraş.

Intre timp, într-o secţiune din depozit avu loc un incident care ar fi putut trece neobservat. Generalul, care întîrziase şi era supărat că n-a avut fericirea să-l primească personal pe patron, asculta întunecat raportul alarmant pe care nepotul său i-l făcea asupra purtării lui Boris. Amîndoi se duseră repede spre secţiunea unde Boris examina baloturile şi făcea anumite calcule. Convorbirea dintre ei a fost scurtă. Generalul îi comunică lui Boris că este concediat. Insultele şi ţinuta necuviincioasă de la birou nu puteau fi tolerate. „Nikotiana" este o întreprindere în care muncesc funcţionari modeşti şi cinstiţi, nu carierişti. Cine nu-i mulţumit n-are decît să-şi caute loc la altă firmă, unde experţi nerezonabili pot ridica la loc de frunte orice incapabil.

— Incapabili sînteţi voi, răspunse liniştit Boris.

Apoi, zîmbind dispreţuitor, părăsi lucrul.

Locuinţa fusese construită cu douăzeci de ani în urmă, o dată cu depozitul, după primele succese comerciale repurtate de papa Pierre şi de „Nikotiana". Toanele de parvenită ale doamnei Spiridonova aglomeraseră în interiorul casei mobile scumpe de un gust îndoielnic, cumpărate din străinătate. Abundau sculpturile în lemn aurit, combinate cu sclipirea oglinzilor şi a pluşului de culoare vişinie. Pe pereţi atîrnau tablouri fără valoare ale unor pictori din regiune, odăile erau ornamentate cu vase pestriţe, paravane caraghioase şi stereoscoape cu vederi din Elveţia, unde doamna Spiridonova, albă ca laptele, învăţase limba franceză într-un pension de domnişoare. Oricine intra vedea numaidecît că se află într-o casă de milionar

— dar un milionar de provincie. Cînd „Nikotiana" prinse în tentaculele ei toate centrele de tutun şi papa Pierre deveni atît de bogat încît chiar şi personalul hotelului „Adlona" începuse să remarce vizitele dese şi generozitatea lui, soţii se mutară la Sofia. Locuinţa de lîngă depozitul din micul oraş rămase însă intactă, ca o amintire din viaţa lor confortabilă şi lipsită de gust de altădată, însă mult mai sănătoasă decît cea de acum.

În timpul prînzului, papa Pierre bău vin — deşi doctorii îi interziseseră categoric — şi căpătă chef de vorbă, în timp ce Zara devenea din ce în ce mai îndrăzneaţă. Maria constată cu surprindere că formula cu privire la angajarea de formă a Zarei ca secretară fusese descoperită de ei. Papa Pierre lansă ideea cu multă prudenţă, dar Zara o prinse numaidecît.

— Nu, serios, spuse ea mestecînd friptura cu pofta unui animal plin de sănătate. Chiar vă propun să fiu secretară.

— Dacă Maria n-are nimic împotrivă, răspunse papa Pierre rîzînd cu gura pînă la urechi.

— O, sînt sigură că Maria o să dea referinţe bune despre mine.

— Da, vorbeşte mai multe limbi. Maria făcu sforţări să-i dea vocii o intonaţie naturală, dar glasul tot surd îi rămase. Ideea nu e rea.

— Atunci să facem o încercare, propuse Zara. Luaţi-mă în Grecia chiar acum.

Chiar şi papa Pierre se simţi puţin încurcat de lipsa ei de tact.

— O scumpa mea!... spuse el. Dar tatăl tău ce va zice?

— Îl anunţ imediat prin telefon.

— Dar n-ai paşaport.

— Trimitem şoferul la Sofia să-mi scoată unul.

Maria roşi, ruşinîndu-se pentru Zara. Nerăbdarea prostească a prietenei ei îi răsturna formulele cele mai rezonabile. Maria ştia că Zara are paşaport şi că în valiza ei se află o rochie de seară, un costum de şantung şi diferite mărunţişuri necesare în ţările cu climă caldă. Călătoria de afaceri a tatălui său la

Atena, venirea pînă aici a Zarei și a Mariei, și tot ce discutau acum nu era decît o comedie jalnică, în spatele căreia se ascundea adevărul, pe care îl cunoștea și ea, și anume că amîndoi luaseră dinainte hotărîrea de a pleca în Grecia singuri. Chiar și Maria, care se pricepea să găsească tot felul de formule, abia putea să suporte situația. Dar comedia trebuia jucată pînă la capăt.

— Șoferul ar putea să scoată pașapoartele într-o zi, răspunse papa Pierre, prefăcîndu-se că reflectă asupra propunerii făcute.

Pașapoartele?... Papa Pierre vorbea la plural și Maria se irită din nou că o socotesc drept o toantă.

— De ce „pașapoartele"!... obiectă ea. E vorba de unul singur.

— Cum de unul singur!... Fața lui exprimă o mirare prefăcută. Veniți amîndouă cu mine.

Privi întrebător spre fiică-sa, așteptînd cu neliniște răspunsul. Nu ar fi fost exclus ca Maria să-și schimbe subit hotărîrea și să meargă cu ei. Dar trebuia să procedeze așa. Își respecta fiica, și rămășița de conștiință ridicolă și inutilă, pe care o mai avea, îl îndemna să arate că recunoștea nevoia unor formule.

Maria, însă, rosti sec:

— Eu nu vin cu voi.

După ce terminară masa, papa Pierre se culcă în camera Mariei, ale cărei ferestre priveau spre livada cu aleea străjuită de plopi. Din pricina vinului ce-l băuse, inima îi bătea neregulat. Pentru această aritmie apăsătoare, neplăcută, i se impunea respectarea unui regim strict. De aceea papa Pierre nu avea decît dispreț față de doctori. De ce mai existau șarlatanii ăștia, lua-i-ar dracu, dacă nu-l puteau lecui de păcătoasa de miocardită?... Parcă spre a le face în ciudă medicilor, aprinse o țigară de foi și se hotărî să nu mai urmeze prescripțiile lor. Și iată că, întărindu-i definitiv convingerea că doctorii sînt niște proști, țigara de foi îl liniști puțin și bătăile aritmice ale inimii dispărură. Papa Pierre ațipi ușor și apoi adormi.

Zara și Maria se culcară în patul dublu din dormitorul în care soții Spiridonov își petrecuseră tinerețea. Deși ferestrele stătuseră deschise în tot cursul dimineții, în cameră stăruia încă un miros de mucegai și de încăpere nelocuită. Acest miros se amesteca acum cu parfumul de origan și lavandă al pijamalelor celor două fete. În semiîntunericul gălbui din cameră licăreau mobilele de modă veche și oglinzile cu rame aurite. În colț, pe o măsuță mică, se afla un iconostas, iar deasupra patului conjugal atîrna un tablou reprezentîndu-i pe Amor și Psihe.

Maria se întorsese pe o parte și, chinuindu-se să adoarmă, își înșira în dezordine prin minte întîmplări din copilărie. Zara încerca și ea să adoarmă, căutînd să profite de zumzetul unui bondar care, izbind în geamuri, însoțea somnolent gîndurile ei împrăștiate. La Atena se puteau cumpăra lucruri frumoase. Vor cunoaște poate străini distinși, mai cu seamă turiști englezi, și vor petrece de minune... Zumzetul somnolent al insectei nu contenea, și, în ceața ușoarei ameteli pe care i-o pricinuia vinul ce-l băuse, gîndurile Zarei se împăienjeneau tot mai mult. Dar o mișcare nervoasă a somierei o trezi deodată.

Maria se ridicase în pat și sprijinită în cot își aprindea o țigară. Amintirile din copilărie împrăștiară pentru o clipă norii apăsători ai tristeții care îi umplea sufletul de atîta amar de vreme. Curînd însă, fără o cauză aparentă, norii se îngrămădiră iarăși și ea căzu din nou pradă vechii tristeți, monotonă și tăcută cu golul infinit și plictisitor care îi înconjura viața. Zara cunoștea încă din colegiu aceste subite schimbări în starea ei sufletească.

— Nu dormi ? întrebă ea.

— Nu.

Glasul Mariei vibra dușmănos.

„Bănuiește", tresări Zara, și tăcerea care urmă i se păru de nesuportat. Maria îi aruncă o privire plictisită. O clipă, amîndouă simțiră dorința de a vorbi deschis, dar această dorință se lovi numaidecît de bariera formulelor.

— A fost amuzant, nu-i așa? încercă totuși Zara.

— Ce?

— Fleurtul cu tatăl tău. („Nu fi ipocrită", adăugă în gînd.)

— Da, are nevoie de puțină odihnă. („Ce abjectă ești!")

— Și eu cred același lucru.

— Totuși n-ar trebui să exagerați.

— Ah, așa!... Bine, scumpo.

Zara se ridică puțin și, rezemată de tăblia de mahon a patului, își aprinse și ea o țigară. Dialogul continuă, și printre cuvinte se furișau gîndurile lor mute.

— Credeam că te-ai supărat pe mine, spuse Zara după o clipă.

— De ce? („Nu face pe sensibila!")

— Pentru că plec cu tatăl tău în Grecia.

— Treaba voastră.

— De ce nu vii și tu?

— E prea cald.

— În mașină nu e prea cald.

— Bine, o să mă mai gîndesc. (Pentru ipocrizia asta ați merita să vă însoțesc și să vă stric toate socotelile).

— Insist să vii, pentru că mă jenez să călătoresc singură cu papa Pierre.

— Ah!... Așa? rîse Maria. („Prin urmare ai nevoie de paravan").

— Da, scumpo!... („Ce, numai tu ai dreptul să-ți aperi reputația?")

— Regret foarte mult... N-am poftă să fac un drum atît de lung. („Doar n-am înnebunit să transpir și să mă coc atîta ca să-ți apăr ție reputația").

— Bine. Zara reflecta cu încordare asupra situației. Rămîi aici și am putea spune apoi că ai fost cu noi.

— Cine vrei să afle asta?

— Toți. Toată lumea.

Urmă o tăcere. Maria își stinse țigara, se ridică din pat și începu să se îmbrace.

— Unde te duci? întrebă Zara.
— În livadă. Aici e prea cald.
— Vin și eu cu tine.
— Nu, te rog! Lasă-mă singură.

Maria luă o pătură și ieși afară. O izbi un miros de tutun, de cauciuc și de benzină. Șoferul trăsese automobilul la umbră, în grădină, și așezat pe o bancă citea un roman polițist, palpitant, în care erau povestite aventurile extraordinare ale unui escroc din înalta societate. Alături de el, pe bancă, ședea un tînăr îmbrăcat într-un costum uzat. Pentru a ajunge în livadă, Maria trebuia să treacă prin fața lor. Cînd se apropie de ei, șoferul sări în picioare și salută respectuos, tînărul însă, fără să se miște de pe bancă, abia dădu ușor din cap. Maria remarcă tenul lui palid, chipul frumos și îngîmfat, ochii negri cu privirea vie. Avea buzele subțiri, strînse, și expresia lor de răceală amară o încremeni. Simți nevoia să se întoarcă și să-l mai privească o dată, dar cînd făcu asta, îi păru rău. Tînărul o privi acum puțin batjocoritor. Asta o irită. Avea impresia că el aștepta, oarecum cu dispreț, ca ea să întoarcă privirea. Își grăbi pașii leneși spre livadă și cînd călcă pe iarbă uită de el.

Canicula după-amiezii începuse să scadă. Dinspre munți adia un vînt răcoros, iar în apropiere, înspumat și iute, rîul vuia monoton. Iarba era proaspătă, înaltă și presărată cu bănuți galbeni strălucitori pe care lunecau buburuzi. Prin apropiere, un măgar începu să zbiere. Apoi iarăși se așternu tăcerea somnolentă.

Maria ocoli livada, căutînd un loc umbrit unde să se așeze și în cele din urmă se opri sub un nuc tînăr, aproape de locuință. Întinse pătura și se culcă, vîrîndu-și palmele sub ceafă. Din nou începură să i se perinde prin cap amintirile copilăriei. Albastrul adînc al cerului crea fondul vag al unui simțămînt de infinit, pe care se conturau imagini străvezii, diafane, acoperite după scurtă vreme de negrele umbre ale plictiselii și tristeții. Iat-o pe Maria, fetița de cinci ani, blîndă, plinuță, cu o mirare nesfîrșită în ochi,

căutîndu-şi de joacă printre maldărele de jucării din odaie, sau alergînd prin livadă sub privirea grijulie a guvernantei. Nimeni n-ar fi crezut că acest copil vesel va fi cîndva o fecioară melancolică, suferind de o neurastenie care se agrava treptat şi pe care doctorii nu puteau sau nu voiau s-o califice. Iat-o şi pe mama ei, cu douăzeci de ani în urmă, frumoasă, delicată şi albă ca laptele, înainte de a-şi fi pierdut minţile, înainte de a fi început să ofere cupe de argint la cursele de cai şi să-şi caute amanţi printre ofiţerii de gardă. Uite-l şi pe papa Pierre la începutul drumului său spre bogăţie, cînd era viguros şi energic, înainte de a fi ajuns un adorator al artistelor de operetă şi de a le cumpăra apartamente. Iată şi cămilele încărcate cu tutun — stranii animale venite din sud, care o duceau în împărăţia basmelor — şi conducătorii lor turci, cu brîie late de piele, cu fesuri roşii şi turbane multicolore. Iată şi cîţiva copii care veneau acasă la ei însoţiţi de mamele lor. Unul din aceştia era un băieţel frumos şi trist, cu un picior paralizat. Servitoarea îl plimba într-un cărucior. Apoi s-a îmbolnăvit de tifos şi a murit. Cu cîtă dragoste şi gingăşie îl aştepta atunci copila Maria. Amintirea acestei iubiri îi încălzea şi acum sufletul ca o rază blîndă. Imaginile din copilărie, tot mai limpezi şi strălucitoare, se cufundau într-o mare de lumină şi fericire. Pe nesimţite adormi.

Cînd se trezi, umbra îşi mutase locul şi dantela de lumină a soarelui îi tremura pe obraji. Maria se sculă, trase pătura într-o parte şi se culcă din nou. Pe cer roteau în zbor porumbei, rîul clipocea melodios, iar în aer plutea mireasma ierbii proaspete. Imaginile trecutului se înfiripară din nou în conştiinţa ei, acum însă erau pătrunse de o amară tristeţe. Apoi imaginile se şterseră pe nesimţite şi rămase numai tristeţea. Maria căzu iarăşi în starea ei de melancolie monotonă, pradă senzaţiilor neplăcute care îşi aveau sursa în boala necunoscută a nervilor ei. Simţea furnicături în umăr, pielea unui călcîi îşi pierduse sensibilitatea şi avea impresia că pleoapa stîngă îi atîrna greu, încît trebuia să facă mereu sforţări ca s-o ţină des-

chisă. Maria își amintea fețele grave și enigmatice ale doctorilor care o consultau și-i făceau fel de fel de injecții. Dar nimic bun nu ieșea din tratamentul lor. Și la fel ca papa Pierre, ea începu să-i urască, socotindu-i niște șarlatani care nu fac altceva decît s-o chinuiască.

Respiră adînc și trist, însă cu resemnare. Oricum, aici era plăcut. Găsise liniștea pe care și-o dorea, iar după plecarea Zarei și a tatălui ei va putea să cînte la pian oricît va dori, și numai pentru sine, fără să o asculte nimeni. Trebuia doar să găsească un acordor pentru pian. Era complet dezacordat. O fi vreunul aici, în orășel? Dacă nu, va aduce unul de la Sofia.

Mai rămase culcată cîtăva vreme, privi porumbeii care se hîrjoneau în zbor ca niște îngeraşi mici și albi scăldați într-o lumină de aur și azur. Apoi se sculă, strînse pătura și porni spre locuință. Cînd trecu prin grădină, mașina și șoferul nu mai erau acolo, dar tînărul cu hainele uzate ședea încă pe bancă. Ce căuta oare aici? Prezența lui o nemulțumi. Cînd veneau ei, nimeni n-avea voie să intre în grădină. Nu-și dădea seama că toată iritarea ei venea tocmai din interesul pe care i-l arăta. Ochii lui negri și aspri o fixară din nou, acum însă fără batjocura de adineauri. Voia pare-se să-i ceară ceva. Într-adevăr, el se ridică pe neașteptate și îi ieși înainte. Fără să vrea, Maria își încetini pașii. Acum, în cele cîteva clipe pînă se apropie, ea avu timpul să-l vadă mai bine. Fața lui exprima prea multă răceală, asprime și duritate, ca să poată fi atrăgătoare. Tînărul însă nu era nici grosolan, nici încrezut în chip prostesc și nici respingător de îndărătnic. Avea chipul omului sigur de sine, însuflețit de o hotărîre necruțătoare și o voință de oțel care-i înlănțuia pe cei din jur și-i silea să i se supună. Maria avu senzația ciudată că-l cunoaște mai demult. Apoi însă își dădu deodată seama că nu l-a mai văzut niciodată, acesta era însă chipul bărbatului pe care și-l dorise, pe care-l aștepta și pe care voia să-l vadă!... Încercă să-i evite privirea, dar ochii lui o fascinau.

Boris îi vorbi:
— Aş vrea să-l văd pe domnul Spiridonov.
— Pe el îl aşteptaţi? întrebă Maria.
— Da. Nu ştiu însă dacă s-a sculat.
— Cred că da. E ora cinci.
— Aş vrea să-i vorbesc.
— Tata vă cunoaşte?
— Nu. Sînt funcţionar al societăţii. Astăzi dimineaţă directorul m-a concediat. Aş dori să-i spun tatălui dumneavoastră cîteva cuvinte în legătură cu aceasta.

Maria poseda capacitatea de a pătrunde în sufletul oamenilor şi de a-i cunoaşte din primul moment, după expresia feţei lor, după sclipirile imperceptibile din privire şi după vibraţia glasului. Trista necesitate de a accepta ipocriziile cotidiene ale oamenilor între care trăia o învăţase aceasta. Aşadar, tînărul a fost concediat. Nimic însă din felul lui de a vorbi şi din înfăţişarea lui nu arăta că această concediere se datora incapacităţii, trîndăviei sau unor escrocherii josnice. Nu părea decît un ambiţios, din cale-afară de ambiţios, şi prea sigur de calităţile lui ca să se supună orbeşte poruncilor, sau ca să fie un mărunt funcţionar al societăţii, cum îl arătau a fi hainele-i uzate şi aşteptarea plină de răbdare. Această încredere în sine îi era adînc întipărită pe faţă. Chipul lui aspru, cutezător, era firesc să nu placă şefilor. Dar tocmai acest lucru înlătura bănuiala că s-ar fi putut face vinovat cu ceva în timpul serviciului şi împrumuta trăsăturilor lui energice şi reci o oarecare înflăcărare. Cuvîntul „concediat" topi în Maria orice urmă de indiferenţă, dar instinctul ei de femeie, trezit subit în ea, o îndemna să se arate nepăsătoare înaintea acestui chip de gheaţă. Deşi ardea de dorinţa de a-l ajuta, îşi asculţă îndemnul de a-l necăji, de a-l trata cu răceală. Accesele de melancolie îi înăbuşiseră de mult gustul pentru astfel de jocuri şi această dorinţă neaşteptată şi stranie o uimi. Să fie oare atît de interesant acest funcţionar provincial, mărunt şi necunoscut, din între-

prinderea lor? Era ridicol să se aştepte că va putea descoperi ceva deosebit în acest om.

Ea spuse:

— Nu ştiu dacă tata va fi de acord să discute această chestiune cu dumneavoastră. Problemele personalului le lasă în grija directorilor.

El o privi parcă surprins de nepăsarea ei şi de faptul că era totuşi informată asupra treburilor tatălui ei. Două flăcărui răutăcioase, de gheaţă, îi sclipiră în ochi.

— Chestiunea despre care vreau să-i vorbesc priveşte mai întîi interesele firmei şi abia apoi concedierea mea, preciză el cu răceală.

„O-ho!... gîndi ea. Ai şi început să mă urăşti. Asta arată că eşti destul de impulsiv şi mîndru. Să nu crezi însă că eu sînt ca tata... Să nu-ţi închipui că interesele firmei mă pot determina să te ajut, dacă nu vreau. Sînt ceva mai altfel decît crezi."

— Atunci adresaţi-vă directorului, îl sfătui ea absentă.

— V-am spus doar că directorul m-a concediat.

— Mda!... Păcat.

— A, nu. Prea mare păcat nu e. Cel puţin pentru mine. Vocea lui trăda o mînie neaşteptată, stîrnită de nepăsarea ei distrată. Eu oricînd pot fi angajat la altă societate, într-o funcţiune mai înaltă.

„E mîndru, îşi spuse ea din nou. Nu-i place să se ploconească şi nici să se folosească de atracţia pe care o exercită asupra femeilor. Ori poate că o face totuşi, dar cu multă dibăcie, tocmai comportîndu-se aşa".

— Şi de ce nu vă duceţi? întrebă ea mirată.

— Pentru că doresc ca mai întîi să dezvălui anumite lucruri în interesul societăţii dumneavoastră şi să încerc să rămîn aici.

— Ce doriţi să dezvăluiţi?

— Sînt lucruri care nu prezintă nici un interes pentru dumneavoastră.

„Aşadar, eu nu însemn nimica, se gîndi ea. Bine, vom vedea."

— Presupun că tata n-o să vă asculte. De fiecare sucursală răspunde numai directorul şi tata nu se amestecă în treburile lor.

— E un caz cu totul aparte.

— N-are obiceiul să se abată de la principiile sale.

— Voi încerca totuşi să-l văd.

— Nu văd cum ai să reuşeşti.

El zîmbi. „Eşti dîrză, încrezută şi răsfăţată ! parcă ar fi vrut să spună. O adevărată fiică de milionar!... Dar să nu-ţi închipui cumva că eşti interesantă şi frumoasă." Apoi faţa lui se întunecă subit. Îi trecu prin minte că planul lui s-ar putea prăbuşi. Nu va izbuti, desigur, dacă Spiridonov nu va fi lămurit pe deplin şi limpede. Nu era vorba de concedierea lui, de furtişagurile lui Bataşki, de trîndăvia directorului şi a funcţionarilor. El voia să facă o propunere mare: să se introducă *tonga* [1] neîntîrziat, în acelaşi timp la toate depozitele „Nikotianei". Ar fi fost o lovitură strălucită, o afacere uriaşă, care ar fi înlăturat pe toţi concurenţii de pe piaţa germană. Buzunarele lui Boris erau doldora de hîrtii cu calcule, tabele şi notiţe, pe care însemnase punct cu punct momentele principale ale cumpărării, manufacturării şi contractărilor, măsurile ce trebuiau luate cu privire la schimbările pe care le puteau aduce această lovitură. Prevăzuse toate acţiunile potrivnice ale muncitorilor, concurenţilor, persoanelor politice şi ale organelor economice de stat, precum şi mijloacele prin care puteau fi înfrînte. Se părea că toţi specialiştii firmei au luat parte la redactarea acestui plan care l-a costat pe Boris multe nopţi de nesomn, de gîndire istovitoare şi încordată, de calcule complicate cu tabele şi statistici, şi asta după munca obositoare din timpul zilei, în atmosfera otrăvitoare a depozitului. Şeful suprem, însă, domnul director general al „Nikotianei", n-a avut timp să asculte nici măcar crîmpeie din fantastica propunere a măruntului şi neînsemnatului său funcţionar pe care l-a concediat, dar fără să-l fi cunoscut mai îndeaproape. Poate că fiica

[1] Sistem de prelucrare a tutunului cu maşini.

lui Spiridonov avea dreptate. Poate că odihna îi era tatălui ei tot atît de scumpă ca şi munca. În acest caz, lui Boris nu-i rămînea nimic altceva decît să bată la maşina de scris o expunere şi s-o trimită la centrală ori la el acasă, ca toţi acei maniaci care trimit persoanelor influente planuri de motoare perpetuum mobile sau de salvare a omenirii de crizele economice. Prin ce ar putea dovedi, în cazul ăsta, că nu este unul din aceşti maniaci? Nu-i rămînea decît o foarte mică speranţă: să-i vorbească lui Spiridonov în clipa cînd va ieşi din locuinţă ca să se urce în maşină. Dar în astfel de momente oamenii mari sînt foarte absenţi şi tocmai atunci cînd sînt mai grăbiţi, maniacii, cerşetorii şi proştii le aţin calea şi îi plictisesc. Nu, nici asta n-ar fi ajutat. Abia acum îşi dădu seama Boris cît de spinos e drumul pe care voia să pornească. Nu se descurajă însă. Îi mai rămîneau şi alte posibilităţi, alte societăţi unde ar fi putut să încerce.

Maria observă pe faţa lui o expresie de mînie şi dispreţ, care, după cum i se părea ei, îi oglindea gîndurile: „Tu şi tatăl tău — părea că spune — sînteţi nişte curcani care vă umflaţi în pene, mie însă puţin îmi pasă. Principalul e să-mi fac treburile." Dar ea nu ştia şi nici n-ar fi putut să ştie nimic de planurile lui. Pentru ea, nu putea fi decît un mic funcţionar care voia să-şi recapete slujba. Poate că în şomajul care bîntuia, concedierea lui însemna luni nesfîrşite de lipsuri şi bătăi la uşi străine. Şi totuşi nu încerca să-i ceară ei sprijinul, nici măcar cu o frază cuviincioasă care nu l-ar fi umilit, ori o aluzie cît de vagă din ochi. Aceşti ochi negri, pătrunzători şi reci, dovedeau o mîndrie de gheaţă, o aroganţă invulnerabilă, care s-ar fi putut exprima printr-un lanţ de acţiuni fără scrupul, nicidecum prin rugăminţi. Avu din nou impresia că tînărul este cu totul altfel decît toţi bărbaţii pe care i-a cunoscut pînă acum, decît toţi cei care o curtau şi care nu pierdeau prilejul să o asigure cu slugărnicie că e cea mai frumoasă, mai interesantă, talentată şi ispititoare fată din lume. Atunci se trezi din nou în ea senzaţia arzătoare şi stranie că numai

bărbatul pe care îl dorea și la care visa în orele singuratice ale melancoliei sale putea să fie atît de puternic și de plin de viață. Dar încă nu era convinsă că a făcut marea descoperire. Prea multe șiretenii de tot felul îi provocaseră amare decepții. Hotărî să-i verifice caracterul pînă la capăt. Poate că va fi de ajuns să-i facă un singur semn cu subînțeles, ca să se declanșeze îndată în el arcul servilismului; poate că va fi de ajuns să-i arate că-l place, ca el, în dorința lui dîrză de a-și atinge scopul, să-și încerce norocul pe această nouă cale. Mulți bărbați făcuseră asta. Risca, într-adevăr, să-și umilească oarecum mîndria, dar pe urmă i-ar fi fost ușor să și-o restabilească dintr-o singură lovitură. Să încerce. O încercare nu strică.

Ridică puțin capul și-i întîlni privirea. Timp de cîteva clipe îl înfruntă din ochi, încercînd parcă să pătrundă în taina gîndurilor lui. Apoi îi surîse — cu un surîs palid, slab, care îi lumina totuși ochii cenușii și îi subția cu cochetărie colțul buzelor ei palide, surîs care îi apărea atît de rar și semăna cu o rază de soare obosită, prin norii sfîșiați ai unei zile ploioase. Acest surîs spunea: „Totul depinde de mine". Așteptă puțin, apoi adăugă tot din ochi: „Ești un om deosebit și ai putea să-mi placi". Așteptă din nou, dar și acest îndemn rămase fără rezultat. Nimic nu putea clinti calmul de nepătruns al acestor ochi reci și frumoși, care acum nu exprimau nici mînie, nici ironie, dar nici poza dîrză a omului care își dă seama că place, a acestor ochi care nu se tulburau, nu se fereau, nici nu căutau să se ascundă. Toate încercările ei se frîngeau în fața acestor ochi invulnerabili, deznădăjduitor de inaccesibili, care nu trădau nimic. „Face pe șiretul, căută ea să se consoleze. Așteaptă să vadă pînă unde voi merge." Atunci aruncă ultima carte și zise cu îndrăzneală:

— Am să vorbesc cu tata pentru dumneavoastră.

— Vă rog, zise el. Poate mă va primi.

Nici urmă de ironia de mai înainte. Dar nici nu arăta că se simte măgulit de surîsul ei, deși, vădit lucru, nu era un prostănac care să n-o poată înțelege. Nici o mulțumire servilă în privirea lui și nici cea mai

mică dorinţă de a profita de avansul pe care i-l făcuse. Nimic, afară de un salut uşor din cap, politicos şi indiferent.

Străbătu repede distanţa pînă la intrare şi intră în hol. Era adînc tulburată. Părea că într-un moment de revelaţie i se dezvăluise întreaga frumuseţe a vieţii, pe care stupiditatea şi neurastenia i-o ascunseseră pînă acum privirilor.

In copilărie intra adeseori în acest hol cu tavanul plin de ornamente de ghips, cu oglinzi enorme şi măsuţe de marmoră prin colţuri, şi mai totdeauna făcea acest lucru cu bucuria că a descoperit lucruri, oameni sau fapte pe care le vedea afară în livadă, în curte sau în grădină. Acum avea aceeaşi senzaţie, o stăpînea aceeaşi dorinţă de a da fuga în sufragerie şi, într-un acces de bucurie copilărească, să-i comunice tatălui ei descoperirea pe care o făcuse. Dar îşi veni numaidecît în fire. Cei douăzeci şi patru de ani cît trăise săpaseră o prăpastie fără fund între fetiţa de odinioară şi tatăl ei. Ar putea să facă tot ce-i va cere, dar n-o va înţelege. Deodată auzi vocea de bas a lui papa Pierre, care se chinuia să vorbească englezeşte. Pronunţa cu un accent groaznic, iar Zara, modulîndu-şi pitoresc vocea de soprană, încerca să-l corecteze: se distrau amîndoi de minune. Începuseră să bea ceaiul fără s-o mai aştepte şi Maria socoti acest lucru drept o purtare grosolană şi nepoliticoasă din partea lor.

Totuşi intră în sufragerie salutînd veselă şi puse pe suportul de fier ceainicul electric fierbinte, pe care Zara îl uitase neglijent pe faţa de masă. Zara se scuză stîngaci, minţind că îl lăsase aşa numai pentru o clipă. Purta un capot care se desfăcea la orice mişcare şi-i dezgolea cu destulă nerușinare genunchii şi pieptul. Papa Pierre încerca să împrăştie reaua impresie produsă asupra Mariei, prefăcîndu-se că nu vede nimic. Era într-o foarte bună dispoziţie, iar jena permanentă, oarecum ostilă, pe care o încerca faţă de fiica lui se transformase acum într-un simţămînt de recunoştinţă, pentru că refuzase să continue cu ei

călătoria pînă la Atena. Observă cu suprindere obrajii-i rumeni. Nimic nu putea fi mai neobişnuit, decît s-o vadă pe Maria înviorată.

— Ei ?... Se pare că ţi-a plăcut livada, zise el. Şi eu aş rămîne aici, dacă n-ar fi acest blestemat de francez de la regie, pe care trebuie să-l văd la Atena... Mă aşteaptă...

Nu-l aştepta nici un francez la Atena. Ba, dimpotrivă, din pricina aventurii lui cu Zara aminase o întîlnire importantă pe care trebuia s-o aibă la Hamburg cu nişte comercianţi olandezi. Dar Maria nu dădu nici o atenţie acestei minciuni şi spuse repede :

— Afară aşteaptă un tînăr care vrea să-ţi vorbească. Te rog să-l primeşti chiar acum.

— Ce tînăr ?... întrebă papa Pierre.

Nu era de loc dispus să fie deranjat.

— Un funcţionar care a fost concediat de la depozit.

— Sînt sigur că o să mă plictisească, mormăi el. N-am timp să mă ocup de fleacuri.

— Pentru el concedierea nu-i un fleac. Vreau să-l asculţi şi să-l reangajezi numaidecît, porunci Maria din nou.

Papa Pierre şi Zara se zăpăciră cu totul. Era pentru întîia oară că Maria ridica tonul ca să ceară ceva. De obicei nu avea nici capricii, nici ciudăţenii. Papa Pierre putea fi mîndru de această fiică chibzuită, rezonabilă şi echilibrată, care nu renunţa niciodată la tonul cel mai potrivit, la regulile convenite, la comportarea ei uniformă şi manierată, însă puţin cam rece, în orice situaţie. Poate că avea şi ea aventurile ei, dar nu le divulga niciodată. Trecea prin societate fără zgomot, ca o fantomă cenuşie, lăsînd în urmă respect şi oarecare plictiseală. Nimeni n-a văzut-o antrenată într-un fleurt, nimeni n-a auzit-o susţinînd păreri extreme sau exprimînd vreo preferinţă pentru cineva. De aceea, dorinţa ei neaşteptată, şi totuşi atît de insistentă, părea acum de necrezut.

— Unde-i ? întrebă papa Pierre, înainte de a-şi fi revenit din încurcătură.

— Aşteaptă în grădină. Ai putea să-l inviţi aici. Pare un tînăr bine crescut.

Existau oameni cu spirit de observaţie care pretindeau că Maria îşi va găsi în mod neaşteptat un soţ în persoana unui om care nu i-a făcut curte şi nici nu s-a gîndit vreodată să-i facă. Papa Pierre cunoştea la perfecţie slăbiciunile omeneşti şi făcea parte din această categorie de oameni. Deci, Maria... Da, bine! N-avea nimic împotrivă. Îl surprinse numai că totul se întîmplase fulgerător de repede. E greu să înţelegi în mod precis ce anume vor femeile, ce preferă sau ce le place la un bărbat. Cu toate astea, şi-l închipuia pe fericitul necunoscut drept unul din acei indivizi îngîmfaţi, inutili şi încrezuţi, care veneau la recepţiile ei cu cutia de vioară sau de violoncel în mînă şi făceau parte din aşa-zisa lume muzicală — o categorie de oameni pe care papa Pierre nici nu-i ura, nici nu-i iubea, ci îi socotea nişte muşte plictisitoare, dar inofensive. Simţea însă o oarecare amărăciune că viaţa îl îndepărtase atît de mult de Maria, încît amîndoi se simţeau cu totul străini unul de altul. Ca să-i obţină bunăvoinţa, pe care el era gata oricînd să i-o acorde din toată inima, ea punea în balanţă deodată atîta insistenţă. Sărmana Maria!... Ştia că ea nu aprobă felul lui de viaţă, niciodată însă n-ar fi presupus că atitudinea ei faţă de el va lua vreodată forma acestei înstrăinări. Putea fi el oare un tiran? Se înţelege că nu. N-are decît să facă ce vrea. Era de acord. Reflectînd în acest fel, papa Pierre nu-şi dădea seama că mărinimia lui pornea dintr-un simţămînt de vinovăţie, a cărei cauză era aventura cu Zara. Cu atît mai puţin îşi putea da seama că Maria a luat hotărîrea s-o rupă cu formulele şi că pentru ea nu mai avea nici o importanţă ce va spune lumea.

— Invită-l o dată!... îşi pierdu ea răbdarea, uitîndu-se pe rînd la papa Pierre şi la Zara, care rămăseseră muţi. N-o să ne molipsim de lepră dacă luăm ceaiul cu un mic funcţionar.

Da, se înţelege... N-avea nici o însemnătate faptul că tînărul pe care Maria vrea să-l ajute era un mic funcţionar. Papa Pierre rămase însă puţin mirat cînd

ajunse la constatarea că într-adevăr asta n-avea nici o însemnătate. Se ridică de pe scaun şi se îndreptă spre fereastra deschisă. Un tînăr cu o înfăţişare sărăcăcioasă, dar destul de decentă, şedea pe banca din grădină.

Papa Pierre îl strigă prietenește:

— Hei, flăcăule!... Pe mine mă cauţi? Hai înăuntru.

Un simţ psihologic înnăscut şi lunga lui experienţă comercială îl făceau pe papa Pierre să descopere numaidecît şi fără greş calităţile esenţiale ale unui om. Cînd Boris intră în sufragerie, introdus de Zara, care de curiozitatea de a-l vedea dăduse buzna să-l întîmpine, papa Pierre simţi că are în faţă un om dîrz şi cu sînge rece. Era cea dintîi impresie. Indată însă trebui să adauge calităţilor lui şi prezenţa de spirit. Tînărul părea că a înţeles din prima clipă cum să se comporte şi nu-l tulbură cîtuşi de puţin amabilitatea neobişnuită cu care era primit. Îi mulţumi Mariei cu un uşor zîmbet, dar pentru că nu dorea să-l vadă decît pe directorul general al „Nikotianei", celor două fete nu le dădu nici o atenţie. Papa Pierre îl clasă numaidecît în categoria oamenilor prudenţi şi şireţi. Pe aceşti oameni îi poţi examina în timpul conversaţiei pe toate feţele, fără să poţi afla însă ce anume gîndesc. Şi mai era ceva: ochii lui puteau să arunce o privire de o clipă asupra unui obiect, ca apoi să înghețe, încît să-i fie cu neputinţă cuiva să surprindă această privire.

Erau ochii ideali pentru un jucător de poker obişnuit să tragă cacealmale, ori pentru cei obişnuiţi ca în tratativele comerciale pe care le duc să pregătească o lovitură prin surprindere şi s-o dea apoi cu hotărîre. O fi oare energic şi muncitor? Papa Pierre ştia că trîndăvia, ca toate celelalte vicii, îţi lasă amprenta pe faţă. Or, trăsăturile acestui afurisit de băiat erau întinse şi ferme, ochii dîrji şi colţurile gurii strînse. Răspîndea un miros puternic de tutun, care se îmbina plăcut cu parfumul de lavandă şi origan emanat de îmbrăcămintea celor două fete. Numai părul şi

porii omului care stătea de dimineaţă pînă seara în secţiile de manufactură se puteau îmbîcsi astfel de mirosul depozitului. În sfirşit, acest tînăr era un bărbat bine crescut, aproape frumos, căruia i-ar fi stat bine să se îmbrace elegant, să tragă la hotelul „Adlona" şi să se impună în ochii străinilor.

— Luaţi un ceai ? întrebă Zara cu glas mieros.

Privirea ei lacomă nu scăpa nici cea mai mică mişcare a necunoscutului. Ce curios că nu-l remarcase ea mai întîi ! Îi aparţinea Mariei, dar tocmai de aceea trebuia să fie amabilă cu el.

— Bineînţeles !... se grăbi să spună papa Pierre. Va lua ceaiul cu noi.

Maria aruncă o privire spre Boris. Se aştepta să vadă în privirea lui, măcar acum, o urmă de recunoştinţă plină de jenă, de tulburare, pentru tot ceea ce făcuse pentru el. Nu văzu însă nimic altceva, decît aceeaşi rece stăpînire de sine. Ce fel de om o fi ? Un timid, nesimţitor, sau numai un prost ? un bărbat reţinut, care înţelegînd să-i apere ei demnitatea se prefăcea că nu-i observă avansurile, ori un individ calculat, care ştie că prin această atitudine de nepătruns poate să-şi atingă mai usor scopul ? Nimic nu i se putea citi pe faţă. Acceptă invitaţia cu politeţe, dar fără să se tulbure, cu aerul omului care ştie foarte bine că domnul director general l-a invitat nu pentru că îl onora ori că-i acorda o atenţie deosebită, ci ca să nu-şi întrerupă ceaiul. Aşa că rosti calm :

— Mă tem să nu vă plictisesc.

— Nu păreţi prea timid, ciripi melodios Zara.

— Poate am fost cam obraznic, continuă el repede. Chestiunea este însă foarte importantă atît pentru firmă cît şi pentru mine.

— Lăsaţi asta pentru mai tîrziu. Zara îi turnă ceai şi, glumind, adăugă : Dar vă spun eu, n-o să faceţi niciodată carieră la „Nikotiana".

— De ce ? întrebă el.

— Pentru că nu ştiţi să profitaţi de gentileţea stăpînului ei faţă de doamne.

— Poate că am şi început să profit.

Boris se uită la papa Pierre.

— Nu, tinere, nu!... rîse papa Pierre. Societatea n-are încă nefericirea de a fi condusă de femei.

— Mă bizui tocmai pe acest lucru.

— O, nu fiți chiar atît de sigur, strigă Zara. Dacă veți continua pe acest ton, o să aveți de-a face cu noi.

— Nu le da nici o ascultare, e tîrziu... zise papa Pierre, căruia Boris începuse să-i placă tot mai mult. Ce studii ai?

— Numai liceul, răspunse Boris.

— Asta îmi place. De obicei oamenii cu studii superioare fug de tutun. Socotesc asta o meserie vulgară.

— Prejudecată stupidă!

— Desigur. Și ce funcție ai ocupat la noi?

— Practicant.

— De cît timp?

— De un an.

— Ai deprins partea tehnică?

— Presupun că da.

— De ce ai fost concediat?

— Pretextul formal e idiot și nefondat. Pentru un schimb de cuvinte.

— A!...

Papa Pierre fu surprins mai degrabă în mod plăcut. Se aștepta să audă justificări confuze asupra unor acuzații de neglijență sau escrocherie.

— Așadar știi să te certi!... constată papa Pierre oarecum aprobativ. Cu cine te-ai certat? Cu vreun muncitor?

— Nu!.. Cu casierul, care este nepotul directorului.

Papa Pierre îl examină pe tînăr cu tot mai mult interes:

— A, da! Înțeleg, făcu el. Și directorul s-a supărat. Dar ce ai avut cu casierul?

— Motive personale, explică sec Boris. Își luase obiceiul să-mi spuie ironic: „domnule expert principal".

Papa Pierre începu să rîdă.

— Da, da, da. Nu-i plăcea sîrguința dumitale. De altfel vrea să-i ia locul lui Bataşki. Niciodată, însă, nu mă voi lipsi de meșter. Bataşki e necinstit și șmecher, dar un tehnician minunat.

— Şi eu sînt de aceeaşi părere, întări Boris.

— Ai spus că cearta n-a fost decît un pretext formal pentru concediere. Altceva nu s-a întîmplat?

Boris se uită la fete, temîndu-se parcă să nu le plictisească. Apoi făcu un semn din cap şi rosti politicos:

— Scuzaţi.

— Puteţi vorbi fără grijă, spuse Maria.

Făcu mai întîi o scurtă introducere arătînd interesul pe care-l arăta industriei tutunului încă înainte de a veni la depozit. Recunoscu sincer că „Nikotiana" îl atrăsese prin marile posibilităţi de avansare. Făcu apoi o scurtă caracterizare a directorului, a funcţionarilor şi meşterilor, preţuind obiectiv calităţile şi munca lor. Făcuseră însă greşeli care puteau fi evitate — şi pentru că le-a arătat aceste greşeli, şi-a atras duşmănia lor. Apoi enumeră îmbunătăţirile aduse în organizarea sucursalei, în efectuarea cumpărărilor şi a manufacturării. Toate aceste îmbunătăţiri fuseseră făcute din iniţiativa lui. Calm şi reţinut îi acuză pe cei care îşi însuşiseră aceste merite: directorul şi meşterii. Apoi la recepţia tutunului de la producători şi la plăţile făcute s-au comis anumite nereguli, pe care Boris le califica drept furturi. Ca să dovedească aceste afirmaţii arătă documente (chitanţe semnate de producători). Unii funcţionari furau, alţii umblau cu intrigi, cu scopul de a se cleveti la centrală. Şi ceea ce era mai grav, acest lucru se răsfrîngea asupra manufacturării. Boris arătă marele număr de baloturi stricate care pot fi văzute oricînd în sala de fermentare. Lipsea o mînă forte care să pună ordine în toate. Boris a încercat să facă tot ce se putea, a întîmpinat însă numai rezistenţă şi o ostilitate care a dus de fapt la concedierea lui.

Povesti totul calm şi reţinut, limpede şi convingător, prezentînd dovezi care erau evidente sau puteau fi verificate. Din cînd în cînd, amănunte pitoreşti şi observaţii pline de spirit provocau rîsul fetelor, care nu se plictisiră de loc. Papa Pierre rămase însă tot timpul foarte grav, nemişcat ca o mumie. Privirea

lui urmărea insistent fața, ochii și mișcările lui Boris. Tot mai limpede se contura în mintea lui gîndul că a făcut o descoperire la care visa de mult, pe care însă n-o credea realizabilă în lumea de astăzi a tineretului inactiv și căzut pradă voluptăților. Această descoperire îl privea în aceeași măsură și pe tatăl Mariei și pe stăpînul „Nikotianei". Iar Boris continua să vorbească pe un ton cînd serios, cînd amuzant și ușor, lipsind astfel de orice îngîmfare neplăcută afirmațiile sale. Trecu pe nesimțite la tongă, iar de la aceasta, cu abilitate, la unele idei privitoare la adaptarea manufacturării pentru piața germană. Aceste idei se legau treptat într-un plan bine chibzuit și amețitor, ale cărui posibilități Boris le întări cu cifre și tabele.

Papa Pierre îl asculta uimit. Niciodată pînă acum nu-i auzise nici chiar pe colaboratorii și directorii lui cei mai capabili făcînd expuneri atît de limpezi și convingătoare. Niciodată pînă acum nu văzuse un alt om, afară de el însuși, care să poată cuprinde cu mintea atît de exact și de sigur întregul torent al producției, prelucrării și comerțului de tutun. Să-ți treacă prin minte că prin introducerea rapidă a tongăi în toate sucursalele societății se pot folosi toate condițiile conjuncturale, să obții prioritatea pe piața germană și să faci o mare afacere, nu era o treabă prea grea. Dar să elaborezi un plan în amănunțime, stabilind termene precise, să descoperi legături de nebănuit care puteau da naștere la avantaje și greutăți, să confrunți, să folosești la maximum avantajele sau să înlături aceste greutăți și în cele din urmă să dovedești posibilitatea succesului general — toate acestea nu puteau fi realizate decît de papa Pierre, sau de un tînăr energic ca acesta care se afla acum în fața lui. In ultimul timp, papa Pierre se gîndise deseori la o eventuală lovitură cu tonga, considera însă această lovitură ca irealizabilă. Îl frîna plictiseala pe care i-o provocau amănuntele și într-o oarecare măsură și nepăsarea care îl cuprinsese o dată cu primele asalturi ale bătrîneții. Kostov expertul principal al societății, îmbătrînea și el. Devenise greoi. Trebuiau stu-

diate și inițiate în secret și cu o energie nepotolită o sumedenie de lucrări. Trebuiau făcute oferte, încheiate contracte cu societăți germane meticuloase și pretențioase pînă la dezgust. Dar papa Pierre se simțea în ultimul timp prea obosit ca să mai poată dori cîștiguri mari. Cînd ai acumulat trei sute de milioane, nu te tulbură prea mult posibilitatea de a putea ajunge printr-o nouă lovitură la trei sute douăzeci, dacă asta îți dă dureri de cap. Da, papa Pierre se simțea obosit, căuta tot mai multe satisfacții în viață, își consacra timpul — ca și expertul său principal — pescuitului, călătoriilor cu automobilul și aventurilor cu femei tinere. Societatea prospera încet, greoi, ca o mașină puternică și sigură, care merge în virtutea inerției, dar nu tindea spre realizări noi. Papa Pierre — ca omul care, sigur de mașina lui, și-a încrucișat liniștit brațele la piept și fumează o țigară — numai din timp în timp stringea șurubul, ocărînd ori concediind directori, apăsa pe o manivelă cu ordine neașteptate pentru experții raioanelor, sau ușura funcționarea mașinii, ungînd-o cu un spert bine cîntărit, strecurat în buzunarele funcționarilor de stat. Iată însă că acum se trezea în el o senzație puternică și de mult uitată, pofta de lup care iernează în vizuina lui și deodată adulmecă mirosul cald, înnebunitor al prăzii. Sticlirea ochilor, vocea și cuvintele acestui tînăr ascundeau o vrajă. Îi reamintea tinerețea — anii cînd papa Pierre avea aceeași voință, încordată ca un arc de oțel, aceeași minte ascuțită și rațiune rece, același elan înflăcărat spre culmile de putere ale aurului.

Vorbind de tutun, Boris dovedea cu cîtă uimitoare amănunțime cunoștea calitățile acestuia în diferite regiuni și județe. Făcea aluzii la o primenire a personalului, urmînd ca în societate să nu rămînă decît oameni energici și bine plătiți. Propunea ca societatea să caute achizitori mai devotați, adică mai lipsiți de scrupule, care să răspîndească printre producători zvonuri mincinoase, pentru a submina astfel încrederea în celelalte societăți și a micșora prețurile. Voia ca în acest an cumpărările să înceapă pe neașteptate,

în timpul Crăciunului, luînd-o înaintea firmelor concurente. Intocmise un plan detailat şi asupra introducerii tongăi. Maşinile trebuiau aduse în mod discret. Oamenii aleşi trebuiau instruiţi tot în secret. Deoarece acest procedeu de manufacturare, nou şi comod, ar fi lăsat o mare parte din muncitori fără angajamente, erau de aşteptat greve şi dezordine. Trebuia pornită o luptă energică împotriva elementelor de stînga, trebuia interesat în această chestiune şi guvernul, poliţia, presa, organizaţiile patriotice, trebuiau plasaţi agenţi printre muncitori în depozite, înlăturaţi şi arestaţi numaidecît cei suspecţi. Despre multe alte lucruri mai vorbi el, atît de atrăgător şi limpede, încît pînă şi fetele erau numai ochi şi urechi.

Papa Pierre îl privea tot atît de neclintit, întinzînd din vreme în vreme mîna să ia o ţigară. Ce individ! Ce minte! Cît era de şiret acest diavol plin de energie şi posibilităţi nelimitate!... Nu planul lui îl fermecase pe papa Pierre. Acest plan putea să reuşească, dar putea şi să fie pus la pămînt de societăţile concurente. Nemţii făceau înainte de toate politică şi pe urmă comerţ, chiar cînd păreau că fac mai întîi comerţ şi numai pe urmă politică. Ei ar putea prefera deocamdată metodele vechii tongăi, dacă în felul acesta ar avea posibilitatea să tragă cu succes sforile vreunei păpuşi din guvern sau din camarila palatului. Asta, Boris n-avea de unde s-o ştie. Pe papa Pierre îl uluia însă darul lui de a surprinde în acelaşi timp legătura dintre mai multe lucruri, energia care îi lumina privirea, setea lui pătimaşă pentru bani. Nici o amantă, nici o deşărtăciune lumească, nici cea mai desfrînată viaţă n-ar putea să-l abată de la această patimă, cît timp va mai avea vlagă în el. Aşa se va scurge viaţa lui adevărată, tînără şi plină. Şi pe urmă?... Pe urmă nimic. Pe urmă şi el va ajunge ca papa Pierre, un om obosit şi bătrîn şi-şi va găsi o femeie ca Zara. Papa Pierre era absolut convins că viaţa oamenilor nu putea să urmeze un alt curs.

Aşa reflecta privindu-l pe Boris şi în sufletul lui se revărsa o linişte înţeleaptă care îl elibera de spasmele înfrigurate ale vieţii, de senzaţia apăsătoare că

o dată cu apropierea bătrîneții, „Nikotiana" se va descompune și hiene nesățioase îi vor sfîșia trupul. Găsise în sfîrșit omul căruia să-i lase fără neliniște și regret puternica lui întreprindere, izvor nesecat de aur.

Cînd în cele din urmă Boris termină, Maria avu senzația că se trezește dintr-un vis. Zara se uita cu o curiozitate înfrigurată cînd la el, cînd la Maria. Aici începea ceva!... Va avea ce le povesti prietenelor la ceaiuri, de o să rămînă toate cu gura căscată: cum Maria l-a văzut întîmplător, cum l-a introdus la papa Pierre și cum acest tînăr inteligent și frumos a știut să cîștige partida. Zara simțea însă și o anumită amărăciune, care îi va umbri întotdeauna voluptatea povestirii. Niciodată pînă acum n-a înțeles mai bine puterea banului și niciodată nu și-a dat seama cu mai multă ascuțime cît de trist e să fii tînără și frumoasă, să fii primită în înalta societate, dar să n-ai un ban în buzunar.

Papa Pierre rămase cîteva clipe cu ochii pironiți pe fața de masă, părînd că se gîndește la ceva. Apoi întinse mîna și i-o puse lui Boris pe umăr.

— Da, tinere!... încuviință el. Tot ce ai spus e minunat. Planul e excepțional, bine gîndit, dar nu cred că vom putea să-l aplicăm. Nemții sînt niște dobitoci. Numai dracu poate să știe ce-i face să lucreze cu anumite societăți și să respingă altele. Dar asta n-are nici o importanță. Pentru mine mai important e că te-am descoperit. De acum înainte ai să lucrezi la centrală ca ajutor al expertului principal. Înțelegi ce înseamnă asta? Dacă o spun eu, înseamnă că e mult...

Papa Pierre își aprinse o țigară de foi și continuă:

— Mîine plec la Atena și după două săptămîni mă întorc... În acest timp odihnește-te, reflectează, muncește, fă ce vrei, însă de astăzi ești salariat la centrala „Nikotianei". Chiar în astă seară am să-i scriu lui Kostov. E plecat cu mașina undeva în Elveția. Dar peste vreo zece zile se întoarce la Sofia. Să te prezinți la el cu această scrisoare. De mult mă bate la cap să-i găsesc un ajutor. Nu te cunosc, dar m-am deprins să apreciez oamenii după privirea lor, după

felul lor de a vorbi... Privești și vorbești chiar atunci cînd încerci să-ți ascunzi intențiile. Nu te încrunta !... E inutil, dragul meu !... Văd bine ce ascunzi. Vrei să urci pînă sus, să-ți creezi relații internaționale și apoi să începi pe cont propriu... Ei bine, cînd voi socoti că-i momentul, am să te sprijin chiar eu. Pînă atunci, însă, nu admit nici un fel de joc, nici un fel de scamatorii în spatele meu... Altfel te voi distruge și n-ai să poți ajunge nici măcar un meșter oarecare, în nici o societate de tutun !... Mă înțelegi ? Da, ești inteligent și văd că mă înțelegi...

Și papa Pierre continuă să vorbească de cinste, de energie și dragoste de muncă, de satisfacția pe care ți-o dă succesul, de viața moderată, de lipsa de sens a risipii de bani... Și mai vorbi încă de multe altele, căci era inteligent și bun psiholog, iar faptul că cele mai multe din virtuțile pe care le pretindea altora nu puteau fi sprijinite cu exemple din viața lui intimă, nu-l socotea un motiv să nu dea sfaturi.

Tulburarea lui Boris se manifestă prin cele cîteva pete roz care îi apărură pe obraji. Maria constată cu tristețe că nu ea și nici ajutorul pe care i-l dăduse, ci numai papa Pierre și „Nikotiana" îi pricinuiseră această tulburare. Știa că este insipidă, cenușie ca o dimineață ploioasă și că nu poate trezi o pasiune tumultuoasă. Și totuși încerca o oarecare bucurie calmă care o făcea să se simtă aproape fericită.

— Vi s-a răcit ceaiul de tot, i se adresă ea lui Boris. Dați-mi ceașca să vă torn altul.

Cînd ieși afară, Boris se simți obosit — atît de adîncă fusese tulburarea pe care o încercase și sforțarea făcută ca să o ascundă față de Spiridonov și de fete. Tot ce-l înconjura i se părea acum mărunt și fără importanță. Ce mai putea să însemne pentru el această curte, acest depozit, acest camion din care se descărcau baloturile de tutun la intrarea în sala de fermentare ? Ceea ce vedea aici era numai o mică, extrem de mică părticică din bogăția uriașă, din milioanele de kilograme de tutun ale „Nikotianei". Directorul, meșterii, funcționarii de la birou — îi păreau

niște pitici demni de milă, supuși și gata să execute servil poruncile pe care Boris le va da de la centrală, din Sofia. Părea că o putere uriașă îl ridicase deasupra tuturora și-i dăduse drepturi nelimitate asupra oamenilor. Avea impresia că muncitorii — care ieșeau în roiuri din depozit — îl priveau, își dădeau cu coatele și șopteau cu teamă: „Uite, ăsta-i ajutorul expertului principal al «Nikotianei»! Fii atent să nu te ia la ochi!" Totul i se părea neverosimil și minunat. În urechi însă îi răsuna încă glasul de bas al lui Spiridonov, nările lui simțeau încă parfumul de lavandă al Mariei. Niciodată pînă acum nu-i trecuse măcar prin minte că s-ar putea întîmpla așa ceva. Se pregătea pentru un urcuș încet, dîrz, fără crîcnire — și iată că făcuse un salt de necrezut, pînă aproape de culmile „Nikotianei". De altfel nu era el primul care începea astfel. Evreul Cohen, de pildă, s-a ridicat în urma convorbirii întîmplătoare pe care a avut-o în tren cu Knorr, directorul unui concern german de țigări. După venirea la putere a lui Hitler, Cohen a rupt-o cu concernul german, a fondat o societate proprie și acum cîștigă milioane. Aproape tot așa, în clipele decisive ale carierei lor, și-au asigurat succesul armeanul Torosian de la „Djebel" și Barutciev de la „Istocini tiutiun". Totul e să nu scapi momentul, să știi să te agăți de prilejul care ți se ivește. Boris a știut, poate mai mult decît toți ceilalți, să folosească în mod strălucit marele prilej.

Muncitorii, în grupuri, îl ajungeau din urmă și-l întreceau — grăbiți, nervoși, vorbind tare. Cuvintele lor și troncănitul galenților de lemn pe care îi purtau în picioare se amestecau într-un zgomot neplăcut. Deodată Boris auzi în spatele lui o voce cunoscută și dușmănoasă:

— Ce mai cauți aici?... Încă n-ai plecat?!

Era directorul, înalt, corpolent, ras în cap și îmbrăcat într-un costum deschis, de sport. Boris îl privi plictisit și nu-i răspunse.

— Cu dumneata vorbesc!... Dacă mîine te mai prind pe aici, dau ordin paznicului să te azvîrle afară ca pe o zdreanță!

Boris zîmbi dispreţuitor.

— Ne-am înţeles? bombăni ameninţător generalul de rezervă.

Şi plecă mai departe, vînăt de mînie, căci de cînd se ştia — acasă, la cazarmă şi în societate — era deprins ca oamenii să se sperie de el. Şi n-ar fi lăsat nepedepsită atitudinea obraznică a „neisprăvitului", dacă nu s-ar fi grăbit să ajungă la berăria „Bulair", unde îl aşteptau prietenii.

Puţin după aceea, pe Boris îl ajunse din urmă meşterul principal Bataşki, care îşi puse cu intimitate mîna groasă şi transpirată pe umărul lui.

— Ce-i cu tine?... Tu şi patronul... Văd că şuşotiţi...

— Nimic, Bataşki, răspunse Boris sec.

— Aşa?... Asta să i-o spui lui mutu... Mare şmecher eşti tu, măi băiete!... Atunci de ce ai stat două ore la el? Am văzut totul de la etaj.

— Dacă ai văzut, e mai bine pentru tine să taci.

Zîmbetul viclean se topi deodată de pe faţa lui Bataşki.

— Bineînţeles, ca peştele! făgădui el serios. Dar sigur, e ceva mare, nu?... Ascultă!... Noi amîndoi putem să facem treabă bună... Ceva partizi, mici comisioane... Mă rog... Mă înţelegi, nu-i aşa?

— Nu mai trăncăni, îl preveni Boris. Drept cine mă iei?

— Ei, eşti încă verde... făcu înţelegător Bataşki. Ai să înveţi tu şi de astea, mai încolo. Hai la o ţuiculiţă.

— Nu merg. Vezi-ţi de drum.

— Bine, bine!... Nu uita... sînt omul tău.

Şi Bataşki trecu înainte pocăit, bondoc şi gras, cu şapca pe cap şi cu haina soioasă, udă de sudoare în spate.

Redingotă şi familia lui locuiau la periferie, aproape de liceu, într-o casă mică de paiantă, dar nici acolo nu puteau plăti regulat chiria. Din această pricină se iscau mereu discuţii între profesorul de latină şi pro-

prietar. Casa n-avea etaj, era urîtă, cu tenculala căzută, iar streaşinile îi atîrnau în lături ca nişte aripi de liliac.

Cînd intră în curtea pavată cu piatră şi plină de buruieni, pe Boris îl izbi o duhoare de apă stătută. Zoile ce se scurgeau din bucătărie prin jgheabul spălătorului se strîngeau într-o băltoacă cenuşie, chiar în faţa intrării. Casa n-avea canalizare. Sătui de atîta mizerie, membrii familiei săreau cu nepăsare peste această băltoacă şi nimeni nu se gîndea s-o înlăture. Dar băltoaca asta împuţită era totuşi una din cele mai mici neplăceri ale casei. Înainte de a intra, Boris se uită la jgheabul turtit al spălătorului, gîndindu-se cît era de trist şi de urît înăuntru, în casă. Mama trebăluia ceva în bucătărie, iar Redingotă, numai în ciorapi şi-n vestă se culcase pe patul lui Stefan şi citea un ziar. Boris îl privi prin uşa deschisă : sta tolănit, aşa cum îl apucase încă din copilărie. Fiind miop, ţinea ziarul foarte aproape de ochi, iar picioarele lungi ca două grinzi se întindeau cît tot patul. Înalt, deşirat şi morocănos, cu chelie şi privirile întunecate, provoca liceenilor, o dată cu texte!e grele din cartea de latină, un dezgust nepieritor faţă de antichitate.

Văzîndu-l pe Boris, lăsă ziarul şi-l întrebă batjocoritor :

— Ei, ce-ai făcut?... Te-a primit Spiridonov ?

— M-a primit, răspunse Boris, sec, iritat de nelipsita ironie din glasul lui.

Redingotă era cunoscut în tot oraşul pentru aroganţa lui zeflemitoare. Se purta astfel cu toţi, cu cetăţenii, cu profesorii şi mai ales cu elevii şi cu propria lui familie, de parcă totul în viaţă n-ar fi fost decît o înşelăciune, de parcă toţi cei din jur n-ar fi avut alt scop decît acela de a-l înşela sau de a-i arunca fără nici un rost praf în ochi. Acest pesimism întunecat se datora în parte sărăciei, în parte disprețului pe care-l arăta lumii de azi. Numai antichitatea a dat exemple de caractere şi virtuţi cetăţeneşti. Memoria lui era supraîncărcată de isprăvile măreţe ale Romei, cu care îşi plictisea auditorii la începutul anului şcolar sau la înmînarea diplomelor de bacalaureat. Mizeria mate-

rială îi zădărîse mîndria, iar măreția scriitorilor latini îl transformase într-un pedant insuportabil. Era un om inteligent, cu mintea mutilată însă de o orînduire care, în schimbul unui salariu de mizerie, îl înhămase la carul educației tineretului, pe care el o făcea prin evocarea virtuților trecutului. O întîmplare remarcabilă i-a îngăduit să dea dovadă de conștiința lui clasică. Făcîndu-și datoria de cetățean — cu o hotărîre amară dar fermă, care a făcut impresie și la minister — l-a exmatriculat din liceu, pentru ideile-i de stînga, chiar pe propriu lui fiu.

Boris trecu în odaie la el și închise ușa. Dar Redingotă voia neapărat să-i ceară lămuriri asupra convorbirii pe care a avut-o cu Spiridonov. Se sculă din pat și luîndu-și cu mărinimie un aer împăciuitor, intră în odaia lui Boris. Deși îl obseda bolnăvicios ideea că va ajunge milionar, Boris era totuși cel mai rezonabil dintre fiii lui, deoarece nu s-a lăsat atras ca ceilalți doi de ideile de stînga.

— Așadar, te-a primit!... zise Redingotă.

Și se uită la Boris cu compătimire. Să rămîi fără lucru e rău, dar să faci planuri de îmbogățire fără să ai o para chioară în buzunar — asta-i ridicol și prostesc.

— Am stat de vorbă două ore, răspunse Boris, aprinzîndu-și o țigară.

— Nu zău!... Redingotă privea iarăși batjocoritor. Mult ați mai stat de vorbă!...

— Da, mult, întări Boris netulburat.

Își privi tatăl cu dispreț și-i văzu ochii atît de cunoscuți, bătrînești, licărind de nelipsita-i batjocură amară. Sărăcia și năravurile josnice uciseseră în sufletul lui orice speranță că s-ar putea cîștiga existența și altfel decît prin munca chinuită și fără murmur, de furnică. Redingotă ghici gîndul fiului său și pe față îi apăru expresia unui înțelept nepăsător pe care prostia omenească nu-l poate atinge.

— Rămîn la „Nikotiana", adăugă Boris sec.

Redingotă nu se aștepta la altceva. Întrebă însă, înțepător:

— Numai atît?

— Spuneai că şi asta ar fi mult, răspunse Boris brutal.

— Pentru tine, da, continuă Redingotă pe acelaşi ton.

— De ce? Sînt oare un incapabil?

— Eşti un visător, spuse Redingotă cu dispreţ.

— Dar tu ce eşti? îşi arătă colţii Boris.

— Eu sînt ceea ce n-o să fiţi voi niciodată.

Arterioscleroza îl făcu pe Redingotă să simtă o satisfacţie tristă şi dulce la auzul propriilor lui cuvinte. Se compara cu un virtuos dar nefericit *civis romanus* pe care zeii l-au pedepsit dîndu-i fii nerecunoscători şi încăpăţînaţi.

— Nu eşti decît un belfer, strigă Boris mînios. Un amărît de învăţător... O nulitate care şi-a pierdut minţile. Nu poţi să ne suferi, nu poţi nici măcar să vorbeşti cu noi cum se cuvine, pentru că sărăcia, batjocura şi umilinţele te-au prostit... pentru că unicul lucru ce-ţi mai rămîne de făcut e să te umfli în pene ca un curcan şi să munceşti pentru un salariu de cerşetor, fudulindu-te cu tinicheaua pe care ţi-a atîrnat-o ministerul pe piept anul trecut... Asta eşti!... Şi de aceea nici noi, copiii tăi, nu putem să te suferim. De aceea fiecare din noi a pornit pe drumul lui propriu.

— Ca să ajungeţi comunişti, golani, muncitori la depozite.

— Mai bine aşa decît nişte proşti ca tine.

— Taci!... zbieră Redingotă.

— Am tăcut de ajuns.

— O să te zvîrl afară din casă!

— Şi aşa plec.

— Să pleci! Chiar acum să pleci!

Redingotă ieşi din odaie, trîntind cu putere uşa în urma lui.

Odaia era aproape goală, cu pereţii strîmbi, crăpaţi şi cu un tavan scund care în tot timpul copilăriei i-a strivit lui Boris sufletul şi i-a umbrit toate bucuriile. Ca mobilă n-aveau decît un pat simplu de lemn, o masă acoperită cu ziar şi un cuier pentru haine. Prin

mica fereastră deschisă, cu vergele de fier și cercevele coșcovite, duhnea apa stătută din băltoacă. Aceeași sărăcie, aceeași goliciune deznădăjduită domnea și în celelalte odăi. Toate bunurile familiei puteau fi încărcate într-o singură căruță. Salariul de profesor al lui Redingotă nu le ajungea decît pentru hrana de toate zilele și cel mult pentru îmbrăcăminte sau doctorii. Nu le rămînea niciodată bani ca să-și poată cumpăra măcar mobila cea mai trebuincioasă.

După ce rămase singur, Boris se întinse pe pat, continuînd să se gîndească la „Nikotiana". Cearta cu bătrînul nu-l tulburase cîtuși de puțin. Astfel de discuții izbucneau, aproape fără nici un motiv, adeseori în familia lui Redingotă. Sărăcia dădea naștere la tot felul de nemulțumiri și-i făcea pe copii să-și urască tatăl, iar pe acesta să-i urască pe ei. Numai mama rămînea o umbră dreaptă și tăcută, pe care nimeni nu îndrăznea s-o supere.

Dinspre bucătărie se auzea zgomot de furculițe și de farfurii. Mama punea masa. Se întorsese și Ștefan. După puțin timp cei patru ședeau în jurul mesei din mica bucătărie. Domnea, ca de obicei o tăcere apăsătoare și ostilă. Întotdeauna o neplăcere oarecare, bănească sau de altă natură, le strica buna dispoziție. Numai în ziua în care Redingotă a primit medalia pentru merite cetățenești, mama a fost oarecum însuflețită, și cu acest prilej au cumpărat și o sticlă de vin. Dar la această însuflețire n-a luat parte decît Redingotă. Fiii lui priveau cu dispreț tinicheaua lustruită pe care delegatul ministrului i-a prins-o pe reverul ros al hainei.

Mama era înaltă și slăbuță, îmbătrînită înainte de vreme, cu părul încărunțit și cu riduri mărunte în jurul ochilor. Anii nesfîrșiți de eroică luptă cu mizeria și cu caracterul dificil al lui Redingotă împrumutaseră înfățișării ei o liniște umilă. Era singura ființă din casă cu care nici chiar profesorul de latină nu îndrăznea să se certe fără motiv. Toți o respectau într-un fel tăcut și rece, deoarece știau că puținii bani de care dispuneau pentru gospodărie nimeni nu i-ar fi putut întrebuința mai bine și mai chibzuit decît

o făcea ea. Chiar şi dragostea pe care i-o purtau era tot atît de tăcută şi rece. Ei, însă, caracterul lui Redingotă îi înăbuşise toate simţămintele. Tăie în felii subţiri bucata de friptură rece de vacă şi o împărţi bărbaţilor în părţi egale. In farfuria ei îşi puse un rest de mîncare de post, cîţiva cartofi şi macaroane.

— Dar tu? întrebă Boris întunecat.

— Eu ţin regim din cauza inimii.

Nu ţinea nici un regim, dar dorea ca bărbaţii să se sature. Boris luă jumătate din porţia lui de carne şi i-o puse cu forţa în farfurie. Ştia însă că ea o va păstra pentru gustarea de dimineaţă a lui Stefan, care era debil şi avea nevoie de hrană consistentă.

Urmă un nou răstimp de tăcere. Redingotă mînca încet, grav şi oarecum solemn. Cearta cu Boris îl aruncase în măreţia solitară a intransigenţei. Din timp în timp se încrunta şi strîngea din buze — aşa, fără să fie nevoie, numai ca să marcheze mai tare tăcerea care-i dădea atîta satisfacţie. Cu capul aplecat peste masă, Stefan înfulecă repede carnea, ca să se poată ridica de la masă. Voia să termine de citit o carte de Lenin, pe care o ţinea ascunsă în pivniţă.

Boris termină masa şi îşi aprinse o ţigară. După cearta de adineauri, fumatul în faţa tatălui său era o necuviinţă.

Mama începu să strîngă farfuriile. Făcea asta cu calm, îndeminatic, fără să scoată o vorbă. Şi ea dispreţuia caracterul insuportabil al lui Redingotă, dar izbutise să se ridice deasupra mărunţelor lui apucături, impunîndu-se prin tăcerea ei nepăsătoare şi rece. Nimic n-o mai tulbura — nici îndărătnicia lui prostească, nici sănătatea lui şubrezită, nici abnegaţia cu care a muncit atîta vreme ca să-şi poată întreţine familia. Singura ei grijă era să-i ajungă banii pînă la sfîrşitul lunii şi ca Stefan să nu mai slăbească; n-o tulbura altceva decît întrebarea dacă Boris va înainta la „Nikotiana" şi dacă Pavel nu se va afunda şi mai adînc în lupta politică.

Stefan ieşi din odaie aruncînd o privire prietenoasă şi salutînd-o din cap numai pe mamă-sa. Redingotă

scoase din buzunarul vestei un băț de chibrit pe care îl ascuți cu grijă și începu să se scobească în dinți. Această operație „importantă" dură vreo două minute. Apoi discută cu soția lui despre o poliță de asigurare și se duse să se culce. Se culca devreme și se scula devreme, ca înțelepții din antichitate.

Cînd rămaseră singuri, Boris îi spuse mamei sale:

— Astăzi am avut un mare succes.

Iar ea îi răspunse:

— De tine nu mi-e teamă.

— Da!... Vocea lui tremura de o slabă emoție. Tu ești singura care ai avut încredere în mine. Știi ce mi-a spus Spiridonov astăzi?

— Nu, răspunse ea și, parcă temîndu-se să nu fie prea îndrăzneață, adăugă: Ți-au găsit poate o altă funcție?

— M-a numit ajutorul expertului principal. Știi tu ce înseamnă asta?

Mama nu răspunse nimic. În ochi îi străluciră lacrimi.

In zilele următoare, Boris nu ieși din casă, consacrîndu-și toată vremea elaborării planului pentru introducerea tongăi, pentru reorganizarea achizițiilor și pentru o folosire mai completă a muncitorilor la manufacturare. Toate astea le scrise sub formă de expunere amănunțită. Spiridonov n-avea altceva de făcut decît să extragă ordinul general către directorii sucursalelor societății. Reorganizarea era cuprinsă într-un plan desăvîrșit și armonios, care centraliza conducerea societății și înlesnea supravegherea muncii directorilor de regiuni și sucursale. În felul acesta, se puteau evita neregulile la achiziția producției țărănești și încasarea în secret de comisioane, care-i făcea pe directori să recomande achiziționarea unor mici partizi de la alte societăți mai mărunte. În felul acesta se realiza o folosire maximă a muncii și o considerabilă reducere a cheltuielilor de manufacturare. În locul modului oriental de cumpărare, practicat pînă acuma, Boris introducea sistemul experimentat al întreprin-

derilor din apusul Europei, pe care-l studiase amănunţit în tratatele nemţeşti şi care înlocuia încrederea printr-o responsabilitate penală şi un control automat. Apoi Boris luă de la depozit o maşină de scris şi începu să transcrie expunerea.

— Vrei să-ţi ajut? îl întrebă într-o seară Ştefan. Aflase de la mamă-sa de succesul lui Boris.

— Nu, răspunse Boris sec.

— Aş putea să-ţi dictez după manuscris.

— N-am încredere în tine.

— Tot maniac ai rămas.

— Iar tu necinstit.

— Cine-i după tine, om cinstit?

— Oricine, afară de comunişti.

— Vrei să spui că negustorii de tutun sînt cinstiţi?

Profitînd de mînia care-l cuprinsese pe fratele său, se apropie de masă şi citi cîteva rînduri. Boris observă şi sări de pe scaun ca înţepat.

— Ieşi afară din cameră, ticălosule!... strigă el furios.

— Am văzut ce trebuia să văd, spuse Ştefan încruntat. Introduceţi tonga.

Boris îl prinse de gulerul bluzei vechi. Bluza uzată se rupse cu zgomot.

— Ce, eşti nebun? se răsti Ştefan. N-am altă bluză.

— Nici nu meriţi să ai, mîrîi Boris cu răutate. Dacă scoţi un cuvînt, înfunzi puşcăria!

Cîteva clipe, fraţii se priviră ca doi lupi, gata să se sfîşie. Apoi Ştefan, şovăind, plecă ochii în jos.

— Lasă-mă!... îngăimă el cu tristeţe.

Boris îl împinse cu brutalitate spre uşă.

IV

Razele soarelui de vară pătrunseră în odăiţa lui Max Eschenazi, îi poposiră pe faţă şi îl treziră. Max încercă să mai adoarmă, dar nu izbuti; atunci, din obişnuinţă, îşi aprinse o ţigară în pat. Era ultima rămăşiţă din deprinderile vieţii lui anterioare.

Provenea dintr-o familie săracă, ramură a unui neam evreiesc numeros şi împrăştiat prin toată Bulgaria. Dintre rudele lui, unii erau tinichigii iar alţii bancheri. Între tinichigii şi bancheri, ceilalţi erau avocaţi, medici, rabini şi negustori cu amănuntul — şi toţi se numeau Eschenazi. Locul lui Max se afla undeva în josul acestei piramide sociale, a cărei bază o formau tinichigiii, iar vîrful bancherii. Max era sărac ca un tinichigiu şi înţelept ca un rabin, iar de medici, avocaţi şi negustori se deosebea prin aceea că n-avea simţ practic. In loc să-şi folosească studiile ca să cîştige bani (un Eschenazi bogat şi imprudent l-a trimis să-şi facă studiile comerciale în Germania), el s-a apucat să-i studieze pe Spinoza şi Marx, şi pasiunea lui pentru filozofie l-a coborît din nou la nivelul tinichigiilor. După ce a fost dat afară rînd pe rînd din mai multe întreprinderi, rudeie bogate l-au calificat cu părere de rău drept un intelectual decăzut. Max nu-i ura, deoarece îi socotea săraci cu duhul. Incepu însă, cu vremea, să urască lumea lor murdară, meschină şi mercantilă, îndrăgind tot mai mult partidul, care îl trimisese să lucreze aici.

Acum Max lucra la tutunuri ca simplu muncitor şi umbla pe stradă cu şapcă, îmbrăcat cu o bluză de turist ieftină şi în pantaloni uzaţi. După ce-şi fumă ţigara, se scula, se bărbieri şi porni spre bucătăria gazdelor să se spele. In timp ce cobora scara de lemn, strîmbă şi scîrţîitoare, îl izbi în faţă un miros de untdelemn prăjit, de casă evreiască murdară şi amorţită în obiceiuri de gheto. Iaco, gazda lui şi proprietarul casei, făcea hamuri şi şei ţărăneşti primitive. Fiul cel mare îl ajuta în atelier, cu intenţia de a învăţa meseria tatălui său, pentru a-i prelua cîndva prăvălia, cel mijlociu lucra în magazinul de confecţii al unei rude bogate din Sofia, iar cel mai mic — încă copil — făcea singur primii paşi în comerţ, vînzînd pe stradă ace de siguranţă. Iaco avea şi o fată, Raşela, pe care toţi o socoteau drept o piatră-n casă. Mîndria îl împiedica pe tatăl ei „s-o dea" muncitoare la depozitele de tutun, aşa cum făceau evreii săraci cu fetele lor; pe de altă parte însă căuta să cheltuiască

cît mai puțin cu ea. Era o fată ofilită, de vreo șaptesprezece ani, cu fața pistruiată și îmbrăcată întotdeauna cu aceeași rochiță de stambă înflorată. Iaco se gîndea deseori cu multă plictiseală că va trebui să-i dea zestre.

Cînd Max intră în bucătărie, Rașela se sperie și o luă la fugă ca o bezmetică, iar mama ei, grasa și autoritara Rebeca, puse o cană cu apă lîngă ligheanul plin cu vasele nespălate din ajun. Casa lui Iaco n-avea canalizare, deoarece introducerea ei ar fi însemnat cheltuieli inutile. Femeile puteau foarte bine să aducă apă de la cișmeaua de lîngă sinagogă.

— Ascultă, mămico!... îi vorbi Max în limba ei spaniolă, medievală, înțesată cu cuvinte italiene și turcești. De ce nu băgați o cișmea în casă?

— N-avem nevoie de cișmea, răspunse Rebeca nepăsătoare.

In privința zgîrceniei, se potrivea foarte bine cu Iaco.

— M-am săturat să mă tot spăl cu apă murdară, continuă Max brutal, văzînd gunoaiele care pluteau în cană. In definitiv, e mai bine și pentru voi să fiți curați. Știi că evreii mor foarte ușor de tifos?

— Știu, răspunse Rebeca. Așa spunea și doctorul Pincas. Și uite că nici eu, nici bărbatul meu și nici unul din copiii mei n-au murit de tifos, iar fata doctorului Pincas, care e bogat și are baie și multe cișmele în casă, a murit anul trecut de tifos.

Max se pregătea să ție o mică lecție populară de igienă.

— Asta a fost o întîmplare, Rebeca, spuse el.

— Ce întîmplare! îl întrerupse repede evreica. Știu eu de la bătrîni că apa aduce tifosul. Dacă vrei să nu te îmbolnăvești de tifos, spală-te și bea din apa de lîngă sinagogă. Așa ca să știi de ce nu băgăm noi apă în casă.

Rebeca nu era prea sigură de ce spune, avea însă întotdeauna mîncărici pe limbă. Max observă licărirea dușmănoasă din ochii ei negri de spaniolă și găsi că e mai nimerit să amîne lecția de igienă pentru altă dată.

— Toarnă-mi să mă spăl, se rugă el blînd.

— Nu-ţi torn, îi răspunse Rebeca.

Max venise la spălat într-o flaneluţă subţire de bumbac cu mîneci scurte şi goliciunea mîinilor şi-a pieptului acoperit cu păr roşcat îi părea Rebecăi extrem de necuviincioasă.

— Asta-i prostie curată, clocoti el. De ce nu vrei să-mi torni ?

— Pentru că nu sînt servitoarea ta.

— Dar nu te-am socotit niciodată servitoare... Te rog numai să-mi ajuţi.

— Dacă vrei confort, de ce n-ai stat la bancherii Eschenazi ? Atunci puteai să plăteşti chiria pentru o cameră cu cişmea şi lighean de porţelan, cum are doctorul Pincas.

Max tresări :

— Ce tot îndrugi de bancherii Eschenazi ? întrebă el tulburat.

— Eu nu îndrug, îi răspunse Rebeca cu duşmănie. Las' că ştiu eu c-ai fost în serviciu la bancherii Eschenazi şi te-au dat afară pentru că te-ai făcut comunist.

— Vorbeşti prostii... Cine ţi-a spus asta ?

— Rabinul.

— Să-i spui rabinului că-i un neghiob şi-un bîrîitor. Mă confundă desigur cu altcineva.

— Nu, nu te confundă cu nimeni. Dacă nu eşti comunist, de ce nu mergi niciodată la sinagogă ?... Eşti un fiu blestemat, alungat din comunitate.

— Nu-i adevărat, Rebeca... Sînt un evreu sărac ca şi voi. Ce rost avea să mă fac muncitor dacă puteam să am slujbă la bancherii Eschenazi ? Ar trebui să fiu nebun !

— Da, chiar eşti nebun, confirmă Rebeca întunecată.

Ea îl privi bănuitor, apoi ieşi din bucătărie trîntind mînioasă uşa.

Max se spălă, scuipînd mereu gunoaiele care îi intrau în gură. In acest timp, gîndul îi zbură la tinerii eliminaţi din liceu, care lucrau acum în depozitul „Nikotianei". Trebuia neapărat să intre în legătură cu Ştefan. Exista o insolubilă contradicţie între acţiunile îndrăzneţe pe care acest băieţandru le-a întreprins pînă

acum, și zvonurile care circulau cu privire la succesele fratelui său la societate.

Max se șterse cu prosopul și continuînd să se gîndească la Ștefan urcă scările spre odaie. Între timp, Rebeca îi dusese sus și-i lăsase pe masă, între maldărele de cărți rusești, nemțești și franțuzești, gustarea de dimineață cuprinsă în prețul chiriei. Toată gustarea era compusă numai dintr-o bucată de pîine și o cană de lapte, mai mult apă chioară, botezat o dată de lăptăreasă și a doua oară de zgîrcita de Rebeca.

După ce mîncă, Max porni spre grădina publică. Dimineața de vară era răcoroasă și văzduhul vibra de dangătul de clopote duminical. În turnul orologiului public, gungureau porumbeii. Stropitoarea comunală luneca solemn stropind strada principală a orașului. Pe trotuare, tinerii ferchezuiți se grăbeau să ajungă mai repede în grădina publică sau în pădurea de brazi de la marginea orașului. Dinspre depozitul de ziare veneau alergînd o droaie de copii în zdrențe, care se risipeau în toate părțile ca un stol de vrăbii speriate, strigînd cît îi ținea gura titlurile ziarelor de dimineață.

Max coti pe strada principală, umbrită de salcîmi, care ducea spre grădina publică. Mulțimea îmbrăcată de sărbătoare nu-i trezi nici un regret pentru trecut. Pentru o clipă își aminti de lumina din atelierul de pictură, de mirosul culorilor umede și de frumusețea clasic evreiască a unei femei care apăra cu habotnicie bazele filozofice ale unei arte lipsite de căldură și înghețată în dogme. Viziunea dispăru într-o clipă.

Trecu prin fața unui magazin de sticlărie, care era închis, și se privi iluminat de soare, în oglinda atîrnată lîngă vitrină. Frumosul și tînărul Max Eschenazi de altădată nu era acum decît un bărbat urît, roșcovan, cu șapca soioasă, îmbrăcat într-o bluză cadrilată și cu pantalonii jerpeliți. Munca de la depozitul de tutun și nopțile pierdute cu cititul îl îmbătrîniseră... În colțul ochilor, pe față și pe gît, se săpaseră zbîrcituri adînci. Cu două luni în urmă, o bandă de huligani care comiteau mereu acte de agresiune împotriva evreilor i-au rupt dinții din față. Cînd deschidea gura, știrbitura se

arăta hidoasă. Dar numai o clipă gîndi toate astea. Privindu-şi imaginea din oglindă, se simţi mult deasupra acestei lumi meschine, egoiste şi mulţumită de sine, la care şi cu mintea şi cu inima a renunţat de mult. Chiar şi minunata imagine a femeii, care îi apăru din nou în minte, încremeni deodată ca un idol rece, ca atîtea mii de alţi idoli neînsufleţiţi şi inutili, pe care poporul deznădăjduit de sărăcie nu-i mai adora.

Stefan aştepta nervos în faţa havuzului din grădina publică. În cele din urmă, în mijlocul mulţimii de filfizoni provinciali, zări statura bărbatului înalt şi roşcovan pe care îl aştepta. Mîinile lungi ale lui Max păreau prinse cu sîrmă de umeri-i înguşti şi se legănau ca două pendule.

— Aici e prea multă lume, zise Max. Vrei să mergem în pădure?

Stefan îl privi surprins. Evreul renunţa deci la rezerva lui obişnuită şi se pregătea, pe cît se pare, să-şi dea cărţile pe faţă. Porniră amîndoi pe alee, spre pădurea de brazi. Merseră cîteva minute fără să scoată un cuvînt. Chinuit de această tăcere, însă, Stefan începu cu hotărîre:

— Cred că ai avut dreptate. Societăţile se pregătesc într-adevăr să introducă tonga...

— De unde ştii? întrebă Max calm.

— De la fratele meu.

— El ţi-a spus?

— Nu. M-am uitat într-o expunere scrisă de el. S-a supărat foc cînd m-a văzut că citesc.

— Cum de ai putut să te uiţi? întrebă Max bănuitor.

— Uite-aşa... Cu riscul de a încasa cîţiva pumni, m-am aplecat şi am citit cîteva rînduri. Mi-a rupt cămaşa. Uite!...

Max se uită cu atenţie la cămaşa veche, proaspăt cîrpită.

— Este explicabil, spuse el. Se ascund de noi.

— Ce zici de asta? întrebă Stefan cu aer de erou.

— Ce să zic? Societăţile au tot interesul să introducă tonga...

— Bineînțeles, se îndîrji Stefan. Lor le convine. Tonga reduce cheltuielile de manufacturare. Dar sezonul mort va fi mai mare. Și mai îndelung vor răbda muncitorii de foame...

Max se arătă nepăsător.

— Asta numai așa, în aparență, spuse el pe neașteptate. Statul elaborează legea asigurărilor împotriva șomajului. Exportul de tutun în Germania va crește. Și-apoi tonga este o prelucrare mai igienică, mecanizată. Societățile vor cumpăra, manufactura și expo'ta cantități mai mari de tutun, așa că sezonul de lucru va putea fi prelungit... Tonga ar putea deveni avantajoasă și pentru muncitori. La urma urmelor, muncitorii nu se pot ridica împotriva rațională zării muncii.

— Da, adevărat, întări Stefan.

Convorbirea nu dăduse nici un rezultat. Max privi cu mulțumire fața aprinsă a tînărului și își scoase liniștit o țigară. „Provocator ! se gîndi Stefan alarmat. Asta-i un provocator, agent al societăților, sau poate chiar polițist". Dar împotriva acestei bănuieli se ridica de îndată presupunerea că Max putea fi un tovarăș cu experiență, care numai din prudență vorbea așa. Privirea mulțumită și surîsul din ochii lui îi întăriră această impresie, dar Stefan încă nu îndrăzni să-și deschidă sufletul. Mai erau vreo cîteva chestiuni la care se putea face aluzie. Stefan hotărî să încerce terenul.

— Dar știi bine că fondul pentru asigurări, statul tot din buzunarul muncitorilor îl va strînge — spuse el — iar salariile nu se vor urca de loc. Asigurările nu vor fi decît fărîmituri pe care ni le vor rupe acum de la gură ca să ni le arunce în sezonul foametei. Statul e condus de capitaliști și aștia nu fac nimic care ar putea să le smulgă măcar un bănuț din cîștigul lor.

— Judeci strîmt, îi replică Max.

Privirile lor se întîlniră. Stefan zări din nou în ochii celuilalt același surîs oarecum poznaș. Jocul devenea însă plictisitor și, spre vădita satisfacție a lui Max, Stefan se încruntă.

— Crezi poate că sînt agent ? zîmbi roșcovanul.

— E clar că nu eşti. Dar nu găseşti c-ar trebui să încetăm cu recunoaşterea ?

— Am şi încetat, spuse Max.

— Atunci fii mai sincer.

— Tu eşti sincer ?

— Iartă-mă, dar încep să cred că eşti un prost.

— Parcă poţi să ştii, răspunse în glumă, Max, fără să se supere.

— Mi-am dat seama de la început. Eşti un anarhist care face pe social-democratul. Asta însă nu ne împiedică să ne înţelegem asupra unor probleme, nu-i aşa ?

Max începu să rîdă şi gura lui larg deschisă descoperi urmele hîdului eroism al antisemiţilor — gingiile cu dinţii rupţi.

— Ce ai de spus despre tine ? întrebă el. Ochii lui albaştri-cenuşii îl priviră de astă dată serios.

— Ceea ce presupun că ştii, răspunse Stefan. Simpatizez cu partidul comunist şi mi-am început activitatea încă din şcoală. Am difuzat publicaţii ilegale, am condus cercuri, apoi totul a fost descoperit şi m-au dat afară. Eliminarea mea, de altfel, o datorez tatei. E profesor de latină... S-a zăpăcit de tot bătrînul... a mucegăit.

— Ştiu, zise evreul.

— Aşadar, ai luat informaţii despre mine ?

— De ce nu ?

— Spune, eşti anarhist ? întrebă Stefan.

— Nu. Continuă !

— Ai putea să-mi faci o figură frumoasă, dacă eşti un fanatic îngust la minte. Am să continuu totuşi. În orice caz, sper că nu eşti agent al societăţii, sau poliţist. Duminica trecută, cînd ne-am întîlnit lîngă cabana vînătorilor, am observat că aveai în mînă a carte germană. Ei bine, mi-am zis eu, un om care ştie limba germană şi vorbeşte în acest fel nu se va umili să intre în slujba poliţiei.

— Şi asta-i posibil, spuse Max. Dar există şi muncitori inteligenţi pe care fasciştii au reuşit să-i ameţească.

— Mi-am spus atunci : voi încerca să vorbesc, cu

toate că ar putea să mă coste cam scump. După ce m-au eliminat din liceu am început să fac agitație printre muncitori și la Întîi Mai, anul trecut, am organizat un miting în munți. După ce ne-am întors, a fost arestat tot comitetul de Întîi Mai. Ne-au făcut proces și am zăcut în închisoare...

Glasul lui Ștefan răsuna tot mai puternic și mai emoționat.

— Asta-i un fleac, aruncă Max cu neglijență.

Ștefan zîmbi ironic. „E cam îngîmfat", gîndi el despre Max.

— Da, asta-i un fleac, repetă Max sec. La Sofia după 1 Mai, trei tovarăși au fost împușcați fără judecată.

Ștefan se înfioră. Începu deodată să respire mai repede și mai adînc. Enigma care îl chinuia de cîteva zile fusese lămurită. Max își scoase șapca și părul lui roșu, transpirat, luci în soare ca o perucă din fire de aramă. Părăsiră aleea și călcînd peste covorul cenușiu de frunze și ace intrară în pădurea de brazi.

— De ce nu m-ai căutat pînă acum? întrebă Ștefan.

— Pentru că trebuia mai întîi să aflu anumite lucruri. Hai să stăm aici.

Se întinseră amîndoi pe iarbă, la umbra unui brad înalt. Ștefan avu impresia că privirea, vorba și mișcările lui Max sînt acum mai aspre și că va trebui să i se supună. Îl enerva însă tăcerea lui îndelungată.

— Așadar te-ai îndoit de mine? îl întrebă cu amărăciune. Cine te-a însărcinat să mă supraveghezi? Comitetul orășenesc?... Ori te-ai temut că te voi trăda?

Max îl bătu prietenește pe umăr.

— Nu te pripi, băiete!... Nu m-am îndoit de tine și nu m-am speriat de nimic. E vorba însă de soarta a mii de muncitori, iar tu n-ai decît experiența dobîndită în școală. Cît despre bănuielile mele, trebuie să înțelegi că n-a fost vorba decît de prudență. Cred că-mi dai dreptul să cîntăresc rezistența ta morală după succesele pe care fratele tău le obține la „Nikotiana".

— Da, ai dreptul, recunoscu Ștefan.

— Acum nu ne mai îndoim de loc de sinceritatea ta. Fratele tău a găsit în felul lui cheia succesului. Din practicant, să ajungă de-a dreptul ajutor al exper-

tului principal, e ceva. Nu?... Şi dacă totul se datoreşte, după cum se spune, celebrei domnişoare Spiridonova, mai poate spera şi în alte succese de acest soi. Fratele tău poate să înghită întreaga „Nikotiana"... Asta înseamnă o carieră strălucită şi pentru tine.

— Crezi că... strigă Stefan roşu de minie.

— Pentru moment nu cred nimic, îl întrerupse Max liniştit. Sau mai exact, presupun... unu la mie, unu la zece mii... Da, nu admit decît o probabilitate infimă că ne-ai putea trăda. Cînd însă roata luptei va începe să se învirtească, atunci cînd mii de grevişti se vor bizui pe noi şi vieţile a zeci din tovarăşii noştri vor atîrna de un fir de păr, trebuie să avem în vedere şi această probabilitate. Noi sîntem creierul care conduce şi de aceea trebuie să prevedem totul. Mă înţelegi?

— Da, răspunse Stefan surd.

Urmă o tăcere. In pădure nu se auzea decît vîntul care trecea cu foşnet printre brazi şi glasurile îndepărtate şi voioase din grădină.

— Ce aveţi de gînd să faceţi cu mine? întrebă el după cîteva clipe.

Max întîrzie cu răspunsul.

— Au hotărît să nu-ţi dea nici o sarcină, spuse el.

— Dar nici nu mă cunoaşteţi... N-am trădat nimic, nici chiar atunci cînd agentul a început să-mi dea cu pistolul în cap.

Glasul lui Stefan tremura de indignare, iar în ochii lui negri licări o flacără întunecată.

— Acum ştiu că eşti un tovarăş bun, spuse Max după puţin timp. Dar am hotărît să-ţi dăm un concediu de un an. Asta nu trebuie să te mîhnească. Poţi să-ţi foloseşti vremea pregătindu-te şi reflectînd asupra viitorului. Noi nu sîntem o sectă de fanatici, ci o organizaţie de oameni liberi care acceptă de bună voie să facă sacrificii. Aceste sacrificii sînt grele. Ştii ce-l aşteaptă pe orice activist de partid... O viaţă de cîine în ilegalitate, chinuri barbare şi la urmă... un glonte... Da, un glonte, care este uneori o adevărată fericire dacă îl ai la îndemînă înainte de a fi prins, sau cînd călăul milostiv ţi-l trage în cap. Viaţa clocoteşte în jurul tău, iar tu trebuie să te strecori ca o umbră tristă

şi palidă. Ai să vezi cum oamenii se iubesc, îşi înjghebează o familie, fac copii, viaţa ta însă va pîlpîi ca flacăra unei candele uitate. Uneori singurătatea înfiorătoare o să-ţi sfîşie nervii... Atunci vei simţi dorinţa să ai o soţie şi copii, să-i mîngîi şi să-i îmbrăţişezi, să te bucuri de binefacerile culturii, dar va fi prea tîrziu... Stăpînii turbaţi şi zuliari ai acestei lumi te vor urmări pas cu pas. Da, băiete, e groaznic... Eu am văzut multe. Am văzut cîte au suferit mulţi dintre tovarăşi.

Max tăcu. Un nou val de vînt se revărsă dinspre munte şi brazii foşniră molcom. Din grădină se auzeau acordurile muzicii militare, care cînta *Traviata*. După puţin, Max continuă :

— Acest an îţi va da prilejul să-ţi verifici forţele... Dacă vrei, poţi să-l urmezi pe fratele tău. Acolo te aşteaptă o viaţă liniştită şi îmbelşugată. Noi nu creăm eroi cu forţa. Şi nici nu sîntem o bandă de conspiratori care se răzbună pe foştii ei membri. Noi apărăm drepturile celor asupriţi şi ne sacrificăm, cînd e nevoie, pentru milioanele de săraci din lume. Dar dacă în acest an o să rezişti ispitei, ai să fii întotdeauna de-al nostru. Atunci n-ai să mai suferi cînd va trebui să duci o viaţă de cîine, n-ai să te mai înfricoşezi în faţa călăilor şi n-o să te mai neliniştească singurătatea bărbatului fără familie... Atunci lumea întreagă îţi va fi patrie, iar partidul familie...

— Nu-i prea mult să mă ţineţi un an întreg în carantină ? îl întrerupse deodată Stefan. Dacă nu iau drumul lui Boris de pe acum, n-am s-o fac niciodată... Dacă nu aveţi încredere în mine acum, n-o să aveţi niciodată.

— Iar te pripeşti !... În vocea lui Max răsună din nou asprimea de adineauri. Nu-i vorba numai de neîncredere, ci şi de experienţă... Muncitorii de la tutun sînt mai cu seamă femei şi fete. Le vezi cum se ceartă şi se trag de păr în fiecare zi ! Ele sînt muncitorii cei mai nefericiţi, cei mai exploataţi de la noi. Mare parte din muncitorii noştri nu sînt conştienţi de forţa lor, nu cred în nimic... Asta-i o situaţie minunată... pentru stăpîni bineînţeles. Această masă clocotitoare de oameni înrăiţi, deznădăjduiţi, întunecaţi şi inconştienţi, partidul

trebuie s-o organizeze şi s-o pregătească pentru greva cea mare. Dar asta-i o treabă foarte grea... Pentru asta trebuie studiate condiţiile, stabilite metodele de acţiune, trebuie să se lucreze cu atenţie. Asta-i mult prea mult pentru tine. Eşti încă tînăr. Ai putea cel mult să conduci agitaţia într-unul din depozitele de tutun, astfel încît, dacă faci o greşeală, să nu se răstoarne tot planul de grevă în acest oraş.

— Rămîn la „Nikotiana", rosti Stefan cu fermitate.

Max privi îngîndurat spre vîrful brazilor pe unde se zărea cerul albastru şi adînc.

— Bine, rămîi, răspunse el după o clipă. Da, poţi să rămîi!... Şi să păstrezi legătura cu mine.

Mai vorbiră puţin, apoi se ridicară şi, respirînd cu voluptate aerul proaspăt, urcară pînă în vîrful dealului acoperit de pădurea de brazi. Din timp în timp tuşeau din adîncul pieptului şi scuipau flegma colorată de praful de tutun cu care „Nikotiana" le îmbîcsise plămînii. Cînd coborau pe una din poteci, zăriră pe şosea maşina lui Spiridonov care se îndrepta spre mănăstire. Capul frumos al Zarei era înfăşurat într-un voal care nu-i ascundea tenul arămiu, iar Spiridonov, la volan, avea şapcă gri şi ochelari de soare. Maria şi Boris, în spate, conversau însufleţit.

Max spuse zîmbind :

— Îi merge bine fratelui tău.

În zilele care urmară, la sucursala din localitate a „Nikotianei" se petrecură lucruri care aveau să tulbure lumea tutunului. Papa Pierre îşi amînă plecarea la Atena cu încă vreo cîteva zile, iar directorul sucursalei îşi înaintă demisia, în semn de protest împotriva întoarcerii lui Boris în societate. Generalul îşi imagina că ieşirile dramatice pot să-i tulbure pe negustori. Dar papa Pierre, contrar aşteptărilor, acceptă demisia şi-l numi în locul lui pe meşterul principal Bataşki. Atunci generalul făcu o aluzie semnificativă asupra impresiei pe care acest caz o va produce la Uniunea ofiţerilor de rezervă. Aluzia însă îl scoase din sărite pe papa Pierre, care făcu în public remarca lipsită de curtoazia de pînă acum, că societatea lui nu este condusă de ofiţerii de

rezervă. Întîmplarea dădu naştere la cancanuri nesfîrşite în cafenelele unde se adunau „tutungiii". Bataşki, singurul în măsură să arunce lumină asupra celor ce se petreceau, tăcea enigmatic.

— Nu ştiu, răspundea el grav. Nu pot să spun nimic... Boris însă este acum un om mare.

— Dar ce face ? Cu ce se ocupă ? întrebau curioşii.

— Cu calcule. Face calcule de dimineaţă pînă seara.

— Ia te uită de ce-a fost în stare Redingotă-junior!... Dar cu patronii se mai plimbă ?

— Nu ştiu, treaba lui.

Şi Bataşki se grăbea să schimbe vorba, cu aerul omului care ştie multe, dar nu vrea să spună nimic. Încet-încet, tutungiii încetară să-i mai spună lui Boris: „Redingotă-junior", şi începură să-l salute chiar şi pe tatăl lui, scoţîndu-şi cu respect pălăria.

După ce se convinse că într-adevăr toţi îl consideră pe fiul său drept una din mărimile de la „Nikotiana", profesorul de latină începu să frecventeze cafeneaua şi, cînd îl felicita cîte cineva, răspundea cu neglijenţă :

— Întotdeauna am avut încredere în Boris... El este cel mai bun dintre fiii mei.

Zvonurile despre succesele lui Boris era firesc să ajungă şi la urechile Ceacîrului. Într-o seară, pe cînd dădeau jos şiragurile de tutun atîrnate la uscat, îi spuse Irinei :

— Vorbeşte lumea că Redingotă-junior se însoară cu fata lui Spiridonov.

— Se prea poate, bombăni Irina.

— Asta să-ţi fie învăţătură de minte, adăugă comisarul.

Irina nu răspunse. Se grăbi să intre în odăiţa ei, dar nu plînse. O tărie întunecată şi liniştită pusese stăpînire pe întreaga ei fiinţă.

Spiridonov şi Zara plecară în sfîrşit spre Atena, iar Maria rămase în locuinţa de lîngă depozit, împreună cu o servitoare pe care o chemase de la Sofia. Boris se afundă din nou într-o muncă înfrigurată. Idei noi se cristalizau în capul lui. Dorea să justifice încrederea pe care i-o arătase domnul director general şi să-i facă

o surpriză, prezentîndu-i la întoarcerea de la Atena realizări pozitive, cu verificarea practică a inovațiilor pe care intenționa să le introducă în toate sucursalele societății. De aceea lăsă la o parte ideile noi. Îmbunătățirile la manufacturare, respinse de fostul director în mod meschin numai pentru că veneau de la Boris, erau acum puse în aplicare cu energia brutală a lui Bataşki, care era foarte grăbit să arate noii mărimi cît este de sîrguincios. Boris introduse prima pentru alte cîteva categorii de muncitori. În schimbul unor mici suplimente la salarii, muncitorii își dublară sforțările, făcînd astfel ca să se micșoreze cheltuielile de manufacturare cu două procente. După ce reduse numărul salariaților din alte categorii și întări disciplina celorlalți, cheltuielile scăzură cu încă un procent, și mai stoarse încă două procente, concediindu-i pe muncitorii bolnavi și neîndemînatici, care nu puteau să lucreze în ritm cu ceilalți. Astfel, cheltuielile de manufacturare scăzură cu cinci la sută. Bieții muncitori istoviți și otrăviți de nicotină își încordau sforțările pînă dincolo de limită, dar legea cîștigului nu se interesa de acest lucru. Printre muncitori începuse fierberea. Unii îndemnau deschis să se boicoteze primele. „De fapt, noi lucrăm cu bucata — spuneau ei pe drept cuvînt — iar legea muncii interzice categoric acest lucru." Dar doi dintre cei care gîndeau astfel aveau păcate vechi față de poliție și fură arestați numaidecît. Alți cinci fură dați afară, iar ceilalți se speriară, astfel încît nu mai îndrăzni nimeni să crîcnească. După ce descotorosi depozitul de acești comentatori ai leguirilor muncitorești, Boris constată că cheltuielile de manufacturare scăzuseră cu încă doi la sută. În total, deci, cu șapte la sută. Acum, papa Pierre putea vedea practic cele dintîi realizări ale noului său expert. Apoi Boris se apucă să precizeze planul viitoarelor achiziții. Planul era format dintr-o întreagă serie de noi șiretenii, care nu-i trecuseră încă nimănui prin cap pînă acum. Meritul principal al noului plan consta în înlăturarea societăților concurente prin surpriză și rapiditate, dar nu lipseau din el nici unele procedee ingenioase împotriva producătorilor. Planul prevedea

un număr şi mai mare de canalii plătite care să lanseze prin sate zvonuri mincinoase şi care să încheie în văzul lumii contracte simulate, la preţuri scăzute. Apoi societatea le plătea acestor şmecheri sume mai mari pentru produsele lor, dar cei mai mulţi dintre ţărani se lăsau păcăliţi şi vindeau tutunul la preţuri mici, de teamă să nu rămînă cu el nevîndut.

În timp ce Boris se ocupa de toate acestea, Maria se consacra muzicii. Cînta ore întregi, neobosită, şi acordurile pianului ei, amestecîndu-se cu duduitul ventilatoarelor, se auzeau surd pînă în biroul în care lucra Boris. Uneori cîntecul ei era molcom şi trist ca un bocet, alteori se înălţa vijelios şi pasionat ca un protest plin de mînie, de parcă Maria ar fi căutat să alunge ameninţarea fatalităţii, spectrul unei nenorociri care plutea deasupra capului ei. După aceste ore petrecute la pian ieşea din cameră, şi Boris o vedea de la fereastra biroului, plimbîndu-se singură prin livadă sau grădină. Curînd înţelese, cu capacitatea lui rară de a pătrunde oamenii, că Maria trăia într-o lume a ei proprie, de muzică şi de tristeţi care n-aveau nimic comun nici cu plăcerile, nici cu realitatea murdară şi crudă a depozitului.

În lumea ei mică şi izolată, se abandonase cu totul tulburării pe care i-o pricinuise Boris. Trăia această tulburare în felul ei, fără manifestări exterioare, desfăţîndu-se într-un fel oarecum pervers. Ceea ce trăia era iubire — iubirea cenuşie, rece şi lipsită de bucurii, pe care viaţa o oferea în cele din urmă acestei Marii măcinate de tristeţe şi de boala ei nevindecabilă. Indeajuns de inteligentă, ea îşi închipuia că acest tînăr întunecat, cu totul altfel decît toţi ceilalţi, nu putea să încerce acelaşi simţămînt pentru ea. Era însă mulţumită că cel puţin o respectă. Se bucura în tăcere de frumuseţea lui, de tactul lui şi de faptul că nu trăda nici o intenţie de a abuza de interesul pe care ea i-l arătase. Era sătulă de acei linguşitori care se băteau în piept strigîndu-şi simţămintele. Ştia bine că nu va trezi niciodată o pasiune adîncă, dar ceea ce dorea era să nu fie jignită prin prefăcătorii. De aceea, simţămîntul pe

care-l încerca acum pentru Boris era întreținut tocmai de rezerva și de răceala lui.

Într-o dimineață, prin grilajul grădinii, Maria îl zări tocmai cînd voia să urce treptele spre birou și-i făcu semn să vină la ea. Se ducea în grădină să citească. Purta o rochie ușoară de culoare deschisă, ochelari de soare și pantofi cu tocul jos, fără ciorapi. Nasul și fruntea îi erau arse de soare. Nu era frumoasă, avea însă o înfățișare delicată și plăcută. Cînd Boris ajunse lîngă ea, îi întinse mîna fină, albă ca laptele și cu vine albăstrui, și-i comunică pe un ton prietenos :

— Aseară a telefonat expertul. S-a întors, e la Sofia. Acum poți să-i duci scrisoarea lăsată de tata.

— Cred că e mai bine să mă prezint după ce se va întoarce tatăl dumneavoastră, răspunse Boris.

— De ce ? întrebă ea mirată.

— Pentru că domnul Kostov n-a auzit nimic de mine și n-aș vrea să-i par plictisitor. E foarte neplăcut ca un necunoscut să ți se prezinte așa, dintr-o dată, ca ajutor.

— Da, asta e adevărat !... Maria începu să rîdă. Kostov e chiar puțin ciudat și tata nu ține cont de asta.

Rămase pe gînduri, apoi deodată adăugă :

— Ascultă, l-aș putea chema aici să te prezint... E bine așa ?

— Nu, se grăbi Boris să refuze. N-am dreptul să mai abuzez de bunătatea dumneavoastră... Tot orașul urlă că succesul meu la „Nikotiana“ se datorește dumneavoastră.

Maria roși, își stăpîni însă numaidecît emoția și găsi tăria să glumească :

— Așa ?... Ești îngrijorat să nu-ți pierzi buna reputație ?

— Nu, de loc !... Și fără asta orașul mă consideră un om lipsit de conștiință. E vorba de dumneavoastră.

— În privința asta n-ai nici o grijă, îl liniști ea. Kostov va fi mîine aici. Dă-mi scrisoarea...

Boris scoase scrisoarea din portmoneu, vădind o oarecare neliniște. Pentru întîia oară Maria observă

tulburarea care trecu pentru o clipă ca o umbră pe fața lui.

— Poți conta pe mine, îl asigură ea cu simplitate. Și, în ciuda clevetirilor, vino să luăm ceaiul împreună.

Boris bîigui cîteva cuvinte de mulțumire, seci și plicticoase. Tîmplele îi zvîcneau puternic. Maria pornise spre livadă, cuprinsă de o bucurie care o îndemna să fredoneze ușor.

Sosirea lui Kostov provocă iarăși panică printre tutungii și cineva lansă zvonul că „Nikotiana" se pregătește să înceapă iarăși cumpărările „la verde". Bataşki dezminți zvonul, atît de vag însă, încît după o jumătate de oră directorii de la „Djebel" și „Rodopski tiutiun" se năpustiră cu mașinile prin sate ca să-i pună în stare de alarmă pe achizitorii lor. Cînd se întoarseră în oraș, transpirați și plini de praf, le venea să crape de ciudă că au făcut un drum inutil pe căldura asta tropicală. Seara, la cafenea, Bataşki rîdea cu gura pînă la urechi, întrebîndu-i mieros și plin de venin dacă le-a priit călătoria. Era mulțumit că s-a putut răzbuna, căci anul trecut tot așa își bătuse joc de el directorul de la „Djebel".

În acest timp, Kostov îi arăta Mariei noul său automobil american pe care-l cumpărase în Elveția. Îi încerca mecanismele, aprindea și stingea farurile și-i explica noile perfecționări ale motorului. Mișcările lui pline de tinerețe, o amuzau pe Maria. Era un celibatar în vîrstă de vreo cincizeci de ani, înalt, cu fața prelungă și roză, cu ochi albaștri și părul alb-argintiu. Purta o haină maron, de panama, un pantalon golf de culoare deschisă și niște minunați pantofi de sport. Toată ținuta lui, extrem de elegantă, inspira o vanitate nețărmurită, cu care Maria se deprinsese de mult. A ținut-o în brațe la botez și ar fi putut foarte bine să-i fie tată, dar îi plăcea să-și etaleze și în fața ei calitățile-i de om de lume.

— Cît te-a costat mașina asta? întrebă Maria.

— Patru sute douăzeci de mii, răspunse Kostov, oftînd.

— Nimica toată pentru dumneata.

— O, Maria!... Îţi place să-ţi baţi joc de un om sărac.

Maria începu să rîdă. Ştia că papa Pierre împărţea cu dărnicie diurne directorilor regionali, şi o recompensă de jumătate de milion oferită expertului său principal era ceva obişnuit. Nu ştia însă că în depozit, fete tuberculoase lucrau pentru douăzeci şi două de leve pe zi.

— E timpul să mergem la masă, îl invită ea.

„Omul sărac" mai aruncă o privire spre superba maşină în care prietenele lui de la Operă vor petrece clipe tulburătoare, afară din oraş, şi, urmînd-o pe Maria, se îndreptă spre sufrageria strălucitor iluminată. Maria poruncise să se prepare mîncăruri alese şi se îngrijise singură de aşezarea mesei. Kostov examină totul cu ochi critic şi „mărturisi" că se simte foarte mişcat de atenţia ei. Da, avea gust, era o fată cu stil. După ce constată pentru a mia oară acest lucru, se aşeză în faţa ei şi începu să mănînce cu maniere alese. Domnul expert principal al „Nikotianei" era tot atît de exigent la mîncare pe cît era faţă de îmbrăcămintea, automobilele sau chiar prietenele lui. Unele din rudele lui din provincie purtau şi acum căciulă şi se aşezau să mănînce încolăcindu-şi un picior sub şezut; el era însă un model de rafinament. Adusese de la Sofia o sticlă cu un vin special şi începuse să se simtă din ce în ce mai bine. Între biftec şi torta cu nuci care îi plăcea aşa de mult, Maria îi spuse:

— Am citit în ziare că ai fost ales în comitetul internaţional al sporturilor de iarnă de la Garmisch.

— O, da... şi expertul principal al „Nikotianei" roşi de plăcere. Da, da!... Ştii, Maria, că această mică cinste făcută Bulgariei i-o datorez contelui Osterman, pe care ţi l-am prezentat anul trecut?

Maria zîmbi cu drăgălăşenie. Ştia că acest conte Osterman era funcţionar la regia austriacă. Nu ştia însă că, de o manieră nu chiar aşa de nobilă, contele îi ceruse cu discreţie un comision pentru tutunul pe care „Nikotiana" îl vindea regiei. Ştia de asemeni că această alegere îl va obliga pe Kostov să cheltuiască cel puţin o jumătate de milion cu ospeţele şi banchetele

pe care le va oferi în marile hoteluri de la Garmisch. Nu știa însă că jumătate din muncitorii de la „Nikotiana" se hrăneau numai cu pîine și ceapă. După cină, Kostov continuă să vorbească de primirea pe care rotarienii [1] i-o făcuseră la Basel, de starea proastă a sănătății lui Barutciev-senior, care era bolnav de tuberculoză, și de noile și fantasticele planuri ale lui Torosian, care intenționa să deschidă sucursale la Istambul și Kavala. Kostov vorbea de Torosian cu oarecare indulgență, deoarece armeanul, deși acumulase vreo sută de milioane, trecea încă drept un parvenit. Apoi Kostov se plînse ca de obicei că se simte obosit. Venise deci momentul să-i vorbească de Boris.

— Papa ți-a găsit un ajutor, îi comunică Maria cu indiferență.

— Așa ? clipi Kostov surprins.

Dorea de mult acest lucru, nu găsea însă un om corespunzător. Ajutorul trebuia să fie în același timp capabil și cinstit, calități care numai arareori erau întrunite de un expert principal.

— Da, întări Maria. Citește scrisoarea asta.

Îi întinse scrisoarea lăsată de papa Pierre. Kostov scoase dintr-un toc foarte elegant ochelarii cu rame de corn și începu să citească scrisoarea cu încordare. Papa Pierre enumera calitățile lui Boris și poruncea categoric să fie numit expertul numărul doi al societății. Îl stabilea chiar și salariul — treizeci de mii de leve pe lună. Kostov împături scrisoarea și se încruntă.

— Unde-i minunea asta ? întrebă el sec.

— Mîine ți-l prezint.

— Ce ai tu comun cu el ?

— Eu l-am descoperit.

Pe fața lui Kostov se putea citi zăpăceala și neliniștea care-l cuprinsese :

— Nu înțeleg nimic, ridică el din umeri. Explică-mi te rog.

— Eu l-am descoperit, repetă Maria. Iar papa l-a studiat cu atenție și l-a apreciat din toate punctele

---

[1] Membrii asociației internaționale burgheze **Rotary-Clubs.**

de vedere... Acest tînăr este tocmai omul la care rîvneşti de mult.

— Maria!... în glasul expertului răsună o doză de reproş. Ştiu că nu-ţi plac fleurturile întîmplătoare... Nu pot admite că vreun prostănac ţi-a putut suci minţile.

— Nu e prostănac de loc, zîmbi Maria, apoi adăugă încet: Lasă-l să-l vezi mîine.

De atîta emoţie, expertul aprinse o ţigară de foi, ceea ce n-ar fi trebuit să facă, deoarece avea accese uşoare de anghină pectorală. Iar cînd Maria îi arătă limpede că nu dorea să mai vorbească despre Boris, tulburarea lui crescu şi mai mult.

— Vrei să-ţi cînt ceva? îl întrebă ea.

— Cu plăcere, acceptă Kostov.

Era un meloman înveterat, acum însă n-avea nici o poftă să asculte muzică. Toate gîndurile îi erau absorbite cu nelinişte de acest fapt atît de neverosimil şi de surprinzător. Privea cu simpatie faţa palidă a Mariei, cu părul blond-cenuşiu strîns după urechi, cu buzele pline şi ochii lipsiţi de orice licărire. Pleoapa stîngă îi atîrna ceva mai jos decît cea dreaptă, iar colţul aceleiaşi părţi a gurii părea ceva mai prelung. Mişcările ei erau scurte şi repezi. Aceste mişcări aveau o asprime oarecum stranie şi parcă forţată, ca la oamenii care beau multă cafea. În sistemul ei nervos ceva nu era în ordine şi acest lucru putea fi mai degrabă ghicit decît observat. Dar Kostov, căruia nu-i scăpa nimic, ghici şi observă în acelaşi timp. Un val de milă îl cuprinse: „Bietul copil!"

Maria începu să cînte din Chopin, dar îşi dădu numaidecît seama că nu cînta bine. O apăsa senzaţia de mult cunoscută, că degetele n-o mai ascultă. În fantezia ei, melodia aluneca minunată şi delicată, însă ceea ce ieşea de sub degetele ei nu era decît un şir de acorduri mecanice, o repetiţie a unor exerciţii, o tehnică neputincioasă şi searbădă, învăţată cu maeştri bine plătiţi. Îl auzea, îl intuia şi-l trăia pe adevăratul Chopin, ştia cum ar fi trebuit să-l redea, nu izbutea însă, pentru că degetele ei n-o mai ascultau, pentru că agilitatea lor era înfrîntă de îngrozitoarea

boală care i se cuibărise în centrii nervoşi. Era ca un pictor cu mîinile descărnate, roase de lepră. Cînd îşi dădu seama de acest lucru, încetă să mai cînte, apoi, plecîndu-se ca sub o povară, îşi acoperi faţa cu palmele şi începu să plîngă uşor.

Kostov se apropie de ea şi, neputincios, căută s-o liniştească:

— Hai, Maria, lasă!... O să treacă totul!... Medicii pun mari speranţe în ultima serie de injecţii pe care a-i s-o începi la toamnă...

El ştia însă prea bine că nimic nu-i va ajuta.

A doua zi, Kostov şi Boris făcură o inspecţie prin depozit, apoi avură o lungă conversaţie în birou. Cînd expertul se duse la masă, faţa lui era încordată şi îngîndurată. Se aşeză la masă fără să scoată o vorbă. Maria îl privea întrebător.

— Ei?... întrebă ea în cele din urmă.

Kostov tresări, de parcă întrebarea ei l-ar fi surprins. Într-adevăr, se gîndea chiar la Boris.

— E un tînăr inteligent... răspunse el sec. Are mari posibilităţi... şi cunoştinţe fără reproş în ce priveşte afacerile.

— Atîta tot? întrebă Maria oarecum decepţionată.

— Are maniere alese... e prezentabil, enumără expertul zîmbind palid.

— Altceva nimic? întrebă iarăşi Maria.

— Şi e rece ca o stîncă, adăugă Kostov cu o asprime neaşteptată. Apoi deodată întrebă: Ce-ţi place la acest om?

— Totul! spuse ea încet.

Kostov se gîndi iarăşi la boala ei fără speranţă. Apoi socoti că e mai bine ca Maria să aibă legături cu Boris, decît cu unul din răzgîiaţii care îi făceau curte la Sofia.

După-amiază se urcă în maşină şi plecă.

Pe înserate după o scurtă ezitare, Maria ridică receptorul telefonului şi-l invită pe Boris la ceai. Imediat, faţa i se învioră şi căpătă o nuanţă roz, care o făcea aproape frumoasă.

Era o zi ploioasă. Prin ferestrele care priveau spre

livadă pătrundea o mireasmă ușoară de brad, de pămînt ud și de flori de cîmp. Și iată că, în siguratatea casei, în umezeala caldă și în luminile palide ale acelei zile cu ploaie, ceea ce își pusese în gînd să facă i se păru nespus de frumos.

V

Irina ieși din casă, se uită la ceas și porni repede spre facultatea de medicină. Întîrziase la lucrările de anatomie, pe care le aveau în după-amiaza aceea.

Locuia în fața grădinii zoologice, într-un bloc sobru, înnegrit de vreme. Cînd a adus-o la Sofia, Ceacîru i-a găsit această locuință la o familie de funcționari. Gazdele, o pereche de tineri, fără copii, erau avari și meticuloși, dar foarte onorabili. Comisarul și-a dat de îndată seama de aceasta și s-a arătat de acord să plătească chiria destul de mare pe care i-au cerut-o. Era foarte important ca fiica lui să locuiască la o familie bună.

Toamna a început de timpuriu cu ceturi și ploi. Cerul de plumb părea că atinge acoperișurile clădirilor înalte de pe Țar Osvoboditel, iar muntele Vitosa, care la venirea Irinei era minunat de frumos cu petele-i de carmin, era acum învăluit în ceață. Dinspre miazănoapte sufla un vînt rece care împrăștia pe bulevard frunzele galbene căzute din castanii sălbatici. Pe pavajul străzilor lunecau fără zgomot taxiuri și limuzine. Un pluton de gardă, cu toboșari și trompetiști în frunte, se îndrepta în marș de paradă spre palat, pentru a schimba santinelele. Sublocotenentul care comanda plutonul se umfla de mîndrie în vestonul lui elegant, și din timp în timp întorcea capul cu importanță, să vadă dacă soldații țin cadența.

Trecînd pe lîngă rectorat, Irina începu să repete în gînd nenumăratele ramificații ale nervului olfactic și ale arterei maxilare interne, asupra cărora primul asistent se arăta nespus de exigent la tratarea preparatelor. Făcea acest lucru în parte pentru că-i era

necesar, în parte ca să-şi înăbuşe senzaţia vagă dar continuă de tristeţe, deznădejde şi gol, care o chinuia. Cum îşi închipuise ea viaţa la Sofia şi cum era în realitate!...

Clădirea facultăţii de medicină era veche şi întunecată, iar din subsolul în care se aflau sălile de disecţie duhnea un miros sinistru de cadavre şi formol. Irina îşi scoase paltonul şi îmbrăcă un halat alb, curat.

De cîte ori făcea acest lucru, îşi amintea de cea dintîi impresie, pe care a avut-o cînd a intrat în sălile de disecţie: un labirint de încăperi lugubre cu vreo douăzeci de mese pe care zăceau cadavre vînătcafenii, acoperite cu pînză. Deasupra fiecărei mese atîrna o lampă puternică. Studenţii se uitau cu dezgust la cadavrele ţepene. Sub pînză se conturau capete şi picioare. Ici-colo se arătau de sub învelitoare vreo talpă, genunchi sau degetele unei mîini. Ce mulţi morţi!... Oare aceşti nenorociţi, abandonaţi sau vînduţi de rude facultăţii de medicină pentru o sumă infimă, au fost vreodată şi ei oameni care ştiau să se bucure, să iubească şi să urască?! Studenţii se uitau cu teamă şi vorbeau pe şoptite. O fată a început să vomite. Irina simţea apăsător cît de fragilă e viaţa şi cît de puternică moartea.

Acum, însă, se deprinsese cu acest simţămînt şi intrînd în sală îl salută cu indiferenţă pe tînărul asistent care, nou şi el, învăţa încă materia împreună cu studenţii şi uneori se încurca. Studenţii foloseau prilejul ca să se distreze, punîndu-i întrebări în legătură cu diferite amănunte fără însemnătate, pe care le citiseră mai înainte în vreun tratat voluminos. Primul asistent, dimpotrivă, izbutise să-şi îndoape memoria cu toate aceste amănunte. Putea să vorbească timp de două ore, cu amănunte de necrezut, despre oasele labei piciorului, de pildă, şi arăta cunoştinţe uluitoare despre ramificaţiile vaselor sanguine. La început păţise şi el ca noul asistent. Dar după ce şi-a însuşit aceste subtilităţi ale ştiinţei, a început la rîndul lui să-i tortureze cu sadism pe studenţi. Faţa lui melancolică părea suptă de cunoştinţele anatomice înmaga-

zinate în creier. Executa cu exactitate ordinele şefului său, conducea colocviile cu meticulozitate de viitor docent şi la examene îşi amintea cu multă mişelie cine a asistat cu regularitate la lucrări şi cine nu.

Irina se îndreptă spre masa cu cadavrul pe care trebuia să-l disece grupul din care făcea parte. Acest grup, lipsit în oarecare măsură de coeziune, era format numai din trei persoane. Irina, pe care toţi o socoteau mîndră, gălăgiosul Gingis, un remarcabil orator de stînga, şi Bimbi, un tînăr plăcut la înfăţişare şi liniştit, care prefera să fleurteze decît să-şi piardă vremea cu învăţătura sau cu dezbateri politice. Bimbi făcea impresie prin eleganţa lui. Era frumos, bine făcut, de un blond luminos, îmbrăcat întotdeauna într-un costum ales, cu cămaşă de mătase, şi în fiecare marţi se ducea la premierele de la cinematograful „Royal" cu o nemţoaică nu prea atrăgătoare. Gingis, dimpotrivă, era mic de statură, cu umeri largi, destul de grosolan, cu părul ca smoala şi cu trăsături mongolice — ceea ce îi şi atrăsese porecla de Gingis.

Cînd Irina se apropie de masă, Bimbi, într-un acces de neobişnuită sîrguinţă, diseca ceva la capul cadavrului, iar Gingis, aplecat peste el, urmărea neliniştit mişcările bisturiului.

— Stai!... strigă Gingis mînios. Ai tăiat ramura mandibulară a trigemenului!... Ai mîini de babă... O să ieşi cel mult internist sau psihiatru.

Bimbi lăsă bisturiul, zîmbind vinovat.

— Nu ştii că mandibularul trece printre cei doi muşchi pterigoizi?... continuă Gingis să-l ocărască. Să lucrezi cu vasele sanguine şi cu nervii, fără să cunoşti muşchii, e o prostie... Ne-ai stricat preparatul.

Bimbi ieşi în coridor să fumeze. Nu studiase încă nici muşchii şi nici oasele.

— Dă-mi un fir de păr, îi ceru Gingis Irinei. Trage tare, dar vezi să nu-ţi strici ruloul... Aşa! Dă-l încoace!

Indemînatic, Gingis legă capetele nervului tăiat, cu firul de păr pe care şi-l smulsese Irina din cap.

— Citeşte tu! spuse el.

Irina deschise tratatul şi începu să citească tare.

Se lămuriră însă curînd că nu vor învăța nimic. Peste tot în jur se auzeau zgomote și rîsete. A doua zi, era sărbătoarea tradițională a universității, zi în care mediciniștii îi lăsau în umbră prin nebuniile lor chiar și pe studenții de la drept. Buna dispoziție îi cuprinsese de pe acum. În lumina puternică a lămpilor, larma, agitația, rîsul deșănțat și strigătele celor din jurul meselor făceau ca sala să pară locul de adunare al unor canibali puși pe petrecere. Primul asistent ieșise pentru o clipă, și studenții, profitînd de absența lui, începuseră să se fugărească printre mese.

— Ia te uită!... spuse Irina. Ce-nseamnă asta?...

— Ț-ț-ț! Gingis se încruntă grav. N-au pic de respect față de materia umană... De-aia mîine o să iasă negustori, nu medici.

Gingis începu din nou să disece.

— Cu cine mergi mîine? întrebă el după cîteva clipe.

— Cu corporația, răspunse Irina.

Nu luase încă nici o hotărîre, dar dinadins îi dădu acest răspuns. Corporația îi reunea pe studenții care se socoteau neutri din punct de vedere politic. Gingis, însă, nici pe ei nu-i putea suferi.

— Așadar, ai trecut de partea lor? întrebă el, uitîndu-se supărat la Irina.

— Da, îi răspunse ea sec.

— Lîngă adormiții Maicii Domnului... Gingis începu să rîdă cu ostilitate. Pînă la anu ai să prinzi destul curaj ca să ceri înscrierea în „Frăție".

— Nu, n-am să-ți fac plăcerea asta. Vocea Irinei tremura de iritare. Ești un nesuferit!...

Gingis continuă pe un ton împăciuitor:

— Vreau să te înscrii în „Frăție", ca să vezi cît e de josnică; atunci ai să vii singură la noi.

— Asta n-o să se întîmple niciodată.

— Sper c-o să se întîmple. Gingis o săgetă cu ochii lui pătrunzători de mongol. Afară de cazul că ai să te măriți cu un bărbat bogat.

— Asta mă privește! răbufni Irina.

Cu o grimasă de plictiseală, începu să-și strîngă lucrurile în servietă. Nu putea schimba o vorbă cu

Gingis, că el o și dădea în politică, pînă te scotea din sărite.

Cum primul asistent nu apăruse încă și dezordinea din sală creștea, Irina porni spre ușă. Dar Gingis o opri.

— Împrumută-mi pînă poimîine tratatul tău, zise el fără să se milogească. Bineînțeles, dacă nu înveți...

Irina scoase din servietă volumul doi din tratatul de anatomie și i-l dădu împreună cu un frumos atlas anatomic, german. Ochii negri, sclipitori, ai lui Gingis începură să clipească de bucurie. Era foarte sărac, n-avea bani să-și cumpere tratatele, iar seara, cînd colegii se odihneau sau învățau, el lucra într-un restaurant, ca chelner. Irina ieși fără să-l salute, dar Gingis, privind lacom în atlas, nici nu observă.

În acest timp, Bimbi fuma în coridor, urmărind leneș nebuniile studenților. Oficial făcea parte din „Frăție", nu lua însă parte nici la acțiunile lor, nici nu le împărtășea aspirațiile. N-avea nici un sens să-și riște oasele în ciocnirile cu comuniștii. Asta o făceau numai proștii, care, în schimbul făgăduielii că vor primi slujbe la Sofia, sau a unei plimbări gratuite în Germania, asurzeau lumea cu patriotismul lor. El descoperise un mijloc mult mai ușor de a-și crea venituri, de a duce o viață îmbelșugată și de a călători în străinătate singur, iar nu în grupuri zgomotoase și vulgare.

Acum urmărea cu privirea lui senzuală și, oarecum somnolentă, trupul zvelt al Irinei. Era o fată cu care te puteai arăta oriunde. Avea picioare foarte frumoase, tenul mat, fruntea înaltă, profilul delicat și un nas puțin încovoiat, iar părul ei, strîns întotdeauna în rulou, căpăta la lumină o strălucire densă, metalică.

În timp ce Bimbi o măsura din ochi, Irina se duse la garderobă și-și scoase halatul. O necăjiseră cuvintele lui Gingis, dezordinea din sală și incapacitatea tînărului asistent de a-i stăpîni pe studenți. Mînia îi adîncise simțămîntul greu de vid și singurătate care o chinuia în permanență. Trecuseră doi ani de cînd se despărțise de Boris, dar rana din suflet nu i se mai vindeca. Irina era prea mîndră ca să arate că suferă, dar și prea înflăcărată ca să se poată resemna,

prea geloasă ca să-l poată ierta. Şi astfel căuta să înăbuşe în sine acel haos de durere, amărăciune şi iritare, de dragoste şi mîndrie jignită, care o făcea să-şi ferece tot mai tare taina în inimii.

În timp ce-şi îmbrăca paltonul şi se abandona ca de obicei durerii sale, Bimbi se apropie de ea. Irina îl privi plictisită. Băiatul acesta o enerva într-un mod inexplicabil cu trîndăvia, cu ochii lui languroşi pînă la somnolenţă. Ca să-i curme intenţia vădită de a intra în vorbă cu ea, îl privi rece şi întrebător. Dar în aceeaşi clipă se căi şi îşi schimbă atitudinea. Ce vină avea acest tînăr? Pînă cînd o să-i respingă şi o să-i urască fără nici un motiv pe toţi bărbaţii? Colegii o socoteau drept o fată mîndră şi capricioasă.

— Pleci? îl întrebă ea prietenos, dîndu-i să înţeleagă că e gata să-l aştepte.

— Da, chiar acum, se grăbi Bimbi să-i răspundă.

Pînă în clipa aceea, nu era de loc hotărît să plece. Se îmbrăcă în grabă şi, în timp ce treceau prin coridorul semiîntunecat, o întrebă cu politeţe:

— Mergi mîine la solemnitatea de la teatru?

— N-am invitaţie, răspunse ea.

— Aş putea să-ţi procur una de la „Frăţie".

— Nu. Nu primesc nimic de la „Frăţie".

Bimbi zîmbi şi găsi numaidecît o altă posibilitate.

— O parte din invitaţii sînt destinate legaţiilor străine, spuse el. Cunosc o fată care lucrează la legaţia Germaniei... Stăm cu ea într-o lojă, în timp ce prostimea se va înghesui la parter.

Irina îl privi puţin uimită.

— Dar prezenţa mea, nu cumva o să-i displacă *prietenei* tale? întrebă ea.

— N-ai nici o grijă. Domnişoara Dietrich este o femeie agreabilă. De altfel i-am vorbit o dată de tine.

— Cu ce ocazie?

— I-am spus că avem o studentă foarte capabilă, care ar merita să primească o bursă în Germania.

Irina zîmbi. Înainte chiar de a începe să fleurteze, Bimbi încerca s-o momească. Nu părea prea inteligent, dar iată că se dovedea bun la suflet şi inofensiv.

— Mulțumesc pentru invitație, spuse ea sec. O să mă mai gîndesc.

— Ce să te gîndești? insistă Bimbi. Vei putea trage multe foloase din cunoștința cu domnișoara Dietrich.

Se despărțiră, după ce mai întîi se înțeleseră să se întîlnească a doua zi la solemnitate.

Irina porni spre casă. Simțămîntul de vid și singurătate n-o mai apăsa. O mărunță aventură cu Bimbi nu părea chiar atît de neplăcută. Era simpatic, frumos la chip și avea un corp bine făcut, ca toți studenții care practicau schiul.

Vîntul se domolise și peste oraș se lăsa o ceață cenușie de toamnă. Era rece și umed, dar nu vremuia. Ca în ajun de sărbătoare, meseriașii închiseră mai devreme și străzile erau pline de ucenici, calfe și servitoare. Făceau glume zgomotoase, mîncau semințe și umblau țanțoș, ținîndu-se de mijloc. Era ceva trist în această lume mărunță și nedreptățită, în aceste ființe mici pripășite aici de prin sate, care se aflau la cel mai scăzut nivel social, fără altă perspectivă de viitor decît munca brută și fără altă bucurie decît hoinăreala pe străzi în zilele de sărbătoare. Deasupra caselor cenușii roiau stoluri de ciori. Un tramvai își suna clopotul în ceață. Dintr-un salon de dans cu intrare ieftină, unde își recrutau clienți femei de stradă și unde se mai rătăceau uneori și studenți, se auzea ritmul dezlînat al unui jaz de mîna a treia.

Irina ajunse acasă. Odaia era bine încălzită. Din sufragerie se auzea conversația gazdelor. Duceau o viață monotonă, nu vorbeau decît de mîncare, de cumpărături sau de lucruri mărunte de-ale casei, din timp în timp mergeau la cinematograf și așteptau o mică moștenire, din care el visa să-și cumpere o armă de vînătoare iar ea o blană. El lucra la o casă de comerț germană, era cam gelos și se ducea să facă singur tîrguielile, iar soția, sătulă de caracterul lui plicticos, îl disprețuia în taină, dar nu îndrăznea să-l înșele.

După cîteva clipe, ea intră în odaia Irinei și-i spuse cu ochii măriți de curiozitate:

— Acum o jumătate de ceas te-a căutat un sergent-major, elev la şcoala militară.

— Un elev de la şcoala militară ? se miră Irina.

— Da, un băiat frumos, voinic şi blond... Cu umeri.. uite aşa de largi !

Şi femeia arăta în extaz, cu mîinile depărtate, cît erau de largi.

— Vărul meu trebuie să fie, spuse Irina. Puţin cam prostuţ, nu-i aşa ?

— Nu, dimpotrivă !... Vorbea foarte frumos. Ţi-a lăsat şi un bileţel.

Irina îşi aminti că, după ce a terminat liceul, Dinko a intrat în şcoala de ofiţeri de rezervă. De atunci nu l-a mai văzut. Gîndul la el o făcu să-şi aducă aminte de plicticoasele rude de la ţară ale tatălui ei, care în zilele libere veneau la tîrg şi le umpleau casa cu miros de usturoi. Nu făceau asta din sărăcie, că prea săraci nu erau, ci din zgîrcenie, ca să nu cheltuiască bani la han. Tot aşa de mult o enerva şi Dinko. Mergea la şcoală îmbrăcat în haine groase de şiac, în opinci şi cu o traistă tărcată pe umeri, în care îşi ducea cărţile. Ea însă nu-şi dădea seama că graiul şi portul rudelor de la ţară o iritau mai mult decît avariţia şi obrăznicia lor de oaspeţi nepoftiţi, dar buni la inimă.

Irina desfăcu bileţelul. Dinko îi scria că a doua zi după-masă va trece iarăşi s-o vadă şi o ruga să meargă împreună în oraş. N-o încînta prea mult plimbarea, dar hotărî să iasă cu el.

Domnişoara Dietrich era o fată înaltă şi slabă ca o prăjină, cu ochi apoşi şi cu faţa arsă de soare. Ceea ce o salva de la nenorocirea de a fi o femeie foarte urîtă era tenul ei de sportivă, lipsa totală de fard şi simplitatea elegantă a îmbrăcămintei. Părea mai degrabă o dactilografă bine plătită la o societate comercială germană, decît o funcţionară a legaţiei. Purta o pălărioară mică, un mantou elegant, croit dintr-o stofă de culoare gri-deschis şi pantofi cu tocul jos şi talpă de cauciuc. În reverul pardesiului avea înfiptă o mică insignă cu svastica — semnul mesiei care voia să colonizeze lumea cu supraoameni.

Avea vreo treizeci de ani, încerca să vorbească bulgăreşte şi, cînd Bimbi i-o prezentă pe Irina, căută să ia aerul unei femei care ştie multe amănunte asupra bunei purtări în societate. De cum făcură cunoştinţă, începu să vorbească despre vreme, de parcă s-ar fi temut să nu pară plictisitor de tăcută, apoi se plînse că nu-i zăpadă la munte, pentru schi, şi în cele din urmă propuse să pornească spre teatru. Curînd Irina îşi dădu seama că domnişoara Dietrich, cu tot gustul ei pentru îmbrăcăminte, nu era sau nu merita să fie mai mult decît o funcţionară de birou care a izbutit să pună mîna din întîmplare pe o invitaţie nefolosită de legaţie. In timp ce se îndreptau spre teatru, privirile lor se întîlniră de două ori. Ochii nemţoaicei, care exprimau un fel de gol şi îndărătnicie, desigur că nu puteau fi pe placul şefilor ; nemişcaţi, priveau fix, cu răceală, ca ochii de salamandră.

Teatrul se umplu repede de lume. In lojă, Irina şi domnişoara Dietrich se aşezară în faţă, iar Bimbi în spatele lor.

Primele rînduri de la parter erau ocupate de profesori care veniseră la solemnitate cu onorabilele lor soţii. In spate, respectînd o ierarhie rigidă, urma cohorta numeroasă a asistenţilor precum şi reprezentanţii corporaţiilor ce purtau nume impunătoare, hunice. Soţiile profesorilor priveau cu o seriozitate apatică de mumie, ori vorbeau în şoapte despre astme, despre diabetul sau boala de rinichi a celebrilor lor soţi, din a căror strălucire împrumutau şi ele o lumină palidă de lună blîndă. Mulţi dintre profesori, certaţi din pricina vreunei alegeri de docent, nu se salutau şi se duşmăneau de moarte, iar alţii, dimpotrivă, formau pe toată viaţa o falangă de nezdruncinat. Asistenţii îi salutau cu plecăciune pe docenţi, iar aceştia la rîndul lor pe profesori. Regulele ierarhiei universitare erau astfel stabilite prin tradiţie, încît dacă voia cineva să urce treptele ei, trebuia să-şi arate cu smerenie şi supunere, ani de-a rîndul, devotamentul faţă de şeful de la care aştepta milostenie.

Veni și rectorul, însoțit de o întreagă suită de decani bătrîni dar plini de o energie academică, apoi miniștrii și în cele din urmă însuși monarhul, îmbrăcat în civil. În timp ce corpul profesoral îl întîmpina cu aplauze, iar reprezentanții corporațiilor cu nume hunice strigau „ura" de la galerie, un cor de glasuri porni să scandeze foarte neplăcut: „Trăiască învățătura". Corul răsuna din ce în ce mai puternic, reluat de tot mai multe guri. Acum nu puteau să fie învinuiți comuniștii, cărora „Frăția" le interzisese intrarea în sală. Atitudinea asta lipsită de bună-cuviință se datora desigur agrarienilor, care își arătau răceala plină de dușmănie față de țar printr-un devotament exagerat și nelalocul lui față de învățătură. Cîteva capete pleșuve de decani se aplecară alarmate una spre alta, monarhul însă întrerupse el însuși neplăcuta situație, grăbindu-se să se așeze în loja regală.

Cînd Irina, Bimbi și domnișoara Dietrich ieșiră de la solemnitate, studenții servili, fără partid, din corporațiile „Krum", „Kardam" și „Tervel", sub comanda unor personalități cu vază din „Frăție", formară un coridor drăgălaș, prin care monarhul trecu salutat cu ovații. În acest timp, pe străzile învecinate, comuniștii se jucau de-a v-ați ascunselea cu poliția. Aplicară tactica împrăștierii instantanee și a adunării rapide, dar nu izbutiră totuși să-l fluiere pe monarh.

Hărmălaia și galopul poliției călare îi făcu însă o impresie neplăcută domnișoarei Dietrich.

— Aveți mulți comuniști?... întrebă ea cu reproș, după ce porniră pe trotuar.

Bimbi încercă s-o convingă că nu-i nimic grav, că n-ar fi decît grupuri mici care fac mult zgomot.

— Dar guvernul de ce nu ia măsuri, a?...

Bimbi îi răspunse că se vor lua neîntîrziat măsuri ample.

La fiecare întrebare, domnișoara Dietrich punea la sfîrșit un „a!" care exprima indulgență, nerăbdare, și o cochetărie capricioasă în stare să irite chiar și pe Bimbi. El știa că astfel se schimonoseau la Berlin chelnerițele și vînzătoarele din magazinele de meze-

luri. Irina ajunse la concluzia că domnişoara Dietrich are ceva studii, nu prea multe însă, şi un caracter dîrz, dar nu prea plăcut. Bimbi propuse s-o conducă pînă acasă. Nemţoaica închiriase o locuinţă într-un bloc destul de frumos, pe strada Axakov. Înainte de a se despărţi, le întinse mîna şi privind-o pe Irina în ochi spuse:

— Vă aştept sîmbătă la mine, a?...

Irina refuză însă, sub pretext că are treabă la universitate. Ochii apoşi ai domnişoarei Dietrich o săgetară cu mînie. Avea aerul supărat al omului căruia i s-a răpit zadarnic o dimineaţă întreagă.

În timp ce se întorceau spre Ţar Osvoboditel începu să cadă cea dintîi ninsoare. Irina privea jocul zglobiu al fulgilor, cu un simţămînt de înviorare. Cunoştinţa cu domnişoara Dietrich părea că-i eliberase sufletul de emoţia tulbure pe care o trezise în ea faţa frumoasă şi talia înaltă a lui Bimbi. Era limpede că între el şi nemţoaică exista o prietenie solidă şi mai multe planuri.

— Nu trebuia să refuzi!... zise el îmbufnat, după ce merseră cîţiva paşi fără să scoată un cuvînt.

— De ce? întrebă Irina zeflemitor.

— Mai întîi pentru că a fost o lipsă de politeţe din partea ta... Şi în al doilea rînd de la domnişoara Dietrich aveai multe de cîştigat. Ai pierdut o mare ocazie.

— Poate c-am făcut-o dinadins, rectifică Irina.

— Tocmai aici e prostia. De ce?

— Pentru că este o femeie simplă şi îngîmfată. Nu văd ce folos aş avea dintr-o prietenie cu ea.

— Greşeşti!... Bimbi îşi aprinse nervos o ţigară. Are merite mari în mişcarea naţional-socialistă... Chiar şi secretarii de legaţie îi caută prietenia. Prin ea ai fi putut intra într-un mediu foarte bun. Şi încă ceva... Ce-ai spune dacă ţi-ar găsi o ocupaţie paralel cu studiile?

— Ce fel de ocupaţie?... întrebă Irina uluită.

— De pildă, corespondenta unui ziar.

— Dar nu vorbesc prea bine limba germană.

— Nu-i nevoie... Ţi se dau teme care prezintă interes pentru cititorul german, culegi informaţii şi expui materialul în bulgăreşte, sub formă de articole. Mai departe nu te interesează nimic. Domnişoara Dietrich se ocupă de rest.

— Şi tu numeşti asta corespondenţă ?

— Dar cum ?

Irina nu răspunse.

Din pieptul lui Bimbi izbucni un rîs peste măsură de strident.

— Aşa !... dădu el a înţelege că s-a dumirit. Iată consecinţa prostiilor cu care Gingis îţi umple mereu capul... Deci, dacă scriu un articol despre mînăstirea Rila şi-l public într-un ziar german, sau dacă admir cultura germană, ori socotesc că nemţii sînt aliaţii noştri fireşti, sînt agent în serviciul german... Aşa e ? Te rog să păstrezi simţul proporţiilor şi să-ţi dai seama la ce te gîndeşti. Pentru comunişti e trădător oricine se îmbracă mai cuviincios şi are prieteni germani... Şi poate tocmai unul ca Gingis, care trăncăneşte atîta, e agent plătit al Uniunii Sovietice.

Irina nu răspunse nici acum. Îşi aminti numai că Bimbi cheltuieşte cel puţin zece mii de leve pe lună, pe cînd Gingis n-are cîteodată bani nici ca să-şi plătească taxa semestrială, şi, ca să aibă ce mînca, lucrează seara într-un birt de mîna a treia.

— La revedere !... auzi pe neaşteptate vocea lui Bimbi.

Iritat de tăcerea ei, îi întinse mîna. Irina avea remuşcări. Sub perdeaua fulgilor care acum cădeau repede şi des, faţa lui Bimbi era roşie şi schimonosită de mînie.

— Stai !... îi ţinu ea mîna căindu-se. Te-am supărat, nu-i aşa ? Îmi pare rău.

— Nu-i nimic dacă îţi pare rău. Prietenii roşii te vor consola.

— Ai început să vorbeşti prostii. N-am nici un fel de prieten şi cu atît mai puţin roşii...

Bimbi continua să-şi păstreze aerul plin de amărăciune şi jignire, dar cuvintele Irinei îl mişcară.

Pe bulevard treceau studenţii gălăgioşi, membri ai corporaţiilor cu nume hunice. Se întorceau mîndri că l-au protejat pe monarh şi răguşiţi de cît au strigat „ura !" Purtau şepci roşii şi pangiici tricolore. Cu toate acestea, poliţiştii călări îi priveau cu duşmănie şi bănuială, deoarece comuniştii se ascundeau uneori sub aceleaşi şepci, fără panglici însă. Un grup fascist din corporaţia „Hanul Kardam" îşi confecţionase un steag antic, din epoca prebulgară, dintr-o coadă de cal. Dar laurii lipsei de gust îi cucerise însăşi „Frăţia", organizaţia de stat a patrioţilor. De cele două părţi ale drapelului, însoţeau procesiunea studenţi cu paltoanele roase, dar cu nişte amărîte de săbii ruginite în mîini. Chiar şi Bimbi se ruşină de această maimuţărie sărăcăcioasă a studenţimii germane. Tabloul era în acelaşi timp umilitor, jalnic şi caraghios ; în „Frăţie" însă existau capete care nu cunoşteau limite, cînd era vorba de astfel de prostii.

— Ce faci deseară ? întrebă Bimbi întorcînd spatele paiaţelor cu săbii.

— N-am nici un program, răspunse Irina. Aş ieşi undeva.

Bimbi o privi triumfător. Avea mare experienţă la femei, dar o experienţă unilaterală. Şi tocmai acest lucru îl făcu să tragă cu încredere concluzia că Irina i se va supune.

— Să mergem împreună la „Bulgaria", propuse el grav. Apoi, cu o ironie înciudată, adăugă : Dacă nu-ţi va fi teamă să te expui.

— Merg cu plăcere, îi răspunse. Fii însă sigur că nimic nu mă poate expune.

Dorea de mult să meargă la „Bulgaria", dar n-avea cu cine, aşa că propunerea lui Bimbi o bucură. Într-o seară, pe cînd se întorcea cu gazdele ei de la cinematograf, a văzut în faţa restaurantului o limuzină lungă, neagră, cu faruri galbene ca lămîia, din care a coborît o pereche de tineri. Femeia palidă, cu părul blond cenuşiu, înfofolită într-o haină de astrahan, iradia o licărire moale ca de perlă. Poate că şi în astă-seară pe-

rechea va veni la restaurant. Dintr-o curiozitate dureroasă, îmbibată de amărăciune şi chin reţinut, Irina dorea s-o vadă pe Maria de aproape.

Irina şi Bimbi luară în grabă prînzul la restaurantul „Hîşove", unde cîţiva boemi mai îndrăzneţi din corporaţia „Hanul Krum" se ameţiseră de pe acum, cu intenţia să se trezească pînă seara, ca să se îmbete din nou. Era o adunătură sălbatică şi înfierbîntată de studenţi din diferite facultăţi, cărora vinul le aţîţase sentimentele patriotice. Discutau cu înfrigurare programul din seara aceea. Cei mai îndrăzneţi ar fi vrut să spargă geamurile legaţiei Iugoslaviei, în timp ce alţii, mai moderaţi, propuneau să marcheze sărbătoarea numai printr-o bătaie zdravănă aplicată evreilor şi prin distrugerea sinagogii. Cum însă legaţia şi sinagoga erau bine păzite de poliţie, totul se va sfîrşi ca de obicei — cu spargerea vitrinelor fără apărare.

Cînd Irina se întoarse acasă, îl găsi pe Dinko bînd cafea cu gazdele ei. Cei doi ani petrecuţi în şcoala de ofiţeri de rezervă îi dezvoltaseră corpul, şi aşa destul de vînjos. Statura lui se înălţa deasupra celorlalţi cu un cap, ţinuta lui puternică şi mlădioasă amintea de boxerii ringurilor. Era tuns scurt şi avea profilul roman al tatălui ei, ochii verzi palizi şi mîini zdravene cu care ar fi putut suci gîtul unui bivol. Îi stătea bine în uniformă. Dinko se făcuse într-adevăr un flăcău frumos, avea însă ceva care o agasă din nou pe Irina. Ceafa îi era arsă de soare. Privirea ascuţită şi buzele-i pline şi strînse inspirau o dîrzenie de neclintit, pe care Irina o socoti grosolană şi sălbatică. De trei ori l-a stîlcit Ceacîru în bătaie pentru că aducea acasă publicaţii ilegale ; Dinko însă, înfruntînd de fiecare dată voinţa tiranicului şi autoritarului său unchi, a continuat să citească sub nasul lui cărţi interzise. În cele din urmă, Ceacîru s-a dat învins şi l-a lăsat să facă ce vrea. Această dîrzenie s-a manifestat şi în felul plicticos în care Dinko se îndrăgostise de Irina încă din liceu. Acum îşi reaminti de acest lucru, şi sentimentul de ostilitate faţă de vărul ei de-al doilea se întări.

— Ce mare ai crescut!... spuse ea totuşi, bătîndu-l uşor pe umăr.

Rămaseră încă puţin la gazdele ei, apoi ieşiră să vadă un film.

Pavajul şi trotuarele erau albe de zăpadă. Irina se simţea stingherită la gîndul că studenţii care o cunoşteau ar fi putut s-o vadă cu Dinko. Mai tîrziu însă îi mai veni inima la loc. Chiar şi femeile elegante care treceau pe stradă se uitau la el şi, cu un zîmbet diavolesc, aproape imperceptibil, lăsau privirile în jos, ruşinate. Irina îşi dădu seama că exteriorul lui nu era atît de grosolan cît i se părea ei.

— Ce insignă-i asta? întrebă ea arătînd o rozetă pe mantaua lui.

— O medalie, răspunse el modest. Am ieşit al treilea din promoţie.

— Bravo!... Termini, aşadar. Şi ce ai de gînd să faci mai departe?

— Mi s-a propus să intru în şcoala de ofiţeri activi, dar n-oi fi nebun să primesc, răspunse el cu dispreţ. Am şi refuzat.

— Nu mă miră, se încruntă ea. Intotdeauna ai fost încăpăţînat.

Dinko se întoarse spre ea, şi de astă dată foarte serios rosti:

— Am principii la care nu pot renunţa. N-am să slujesc niciodată oligarhia.

Merseră un timp fără să vorbească, pentru că discuţia lor lunecase pe o pantă primejdioasă şi nu mai lipsea mult să se certe. La prăpastia care îi despărţea din copilărie se adăuga acum şi deosebirea de convingeri. Intr-o anumită măsură ea îl compătimea. Era pătruns pînă în fundul sufletului de un fel de a privi lumea cu duşmănie. Irina era convinsă că atitudinea lui se datora îndărătniciei primitive de ţăran, care mai devreme sau mai tîrziu o să-l facă să-şi spargă capul. Dacă a scăpat întotdeauna de neplăcerile cu poliţia, era numai mulţumită sîngelui rece şi spiritului său viu. Iar acum renunţa la singurul prilej ce i se

oferea, de a ieşi din subsolurile vieţii. Ce ar putea el să spere mai mult decît să fie ofiţer?

— Atunci de ce te-ai mai dus la şcoala de ofiţeri de rezervă? îl întrebă ea intrigată.

— Ca să pot obţine cunoştinţe militare, răspunse el. Marea burghezie va ajunge curînd la un conflict armat cu muncitorimea şi ţărănimea săracă... Trebuie să mă pregătesc pentru asta.

— Aşa prezic cărţile voastre?

— Da.

— Atunci, cu atît mai mult, de ce nu intri în şcoala de ofiţeri activi? întrebă ea enervată de-a binelea.

— Mi-ajung cunoştinţele căpătate în şcoala de ofiţeri de rezervă. Ce-aş mai putea învăţa acolo decît spoială? Doar şcolile alea nu scot decît lachei pentru monarh.

— Îţi închipui probabil că maiestatea sa e un prost ca voi?

— Nu e numai prost, dar e tîmp şi crud. De asta se şi clatină tronul lui de mult şi se urzesc conspiraţii chiar în armată.

Se mai ciondăniră astfel un timp oarecare. Irinei îi năvălise sîngele în obraji de mînie. Cunoştea sentimentele pe care le nutrea el pentru ţar. Ar putea măcar să se arate bine crescut şi să n-o enerveze cu răspunsurile lui sălbatice. Dar cînd îi făcu acest reproş, nu-i trecu prin minte, desigur, că oasele tatălui lui, ucis în timpul războiului, zăceau undeva prin coclaurile Albaniei.

— Şi-atunci ce ai să faci? îl întrebă ea, resemnîndu-se la gîndul că este un nerod.

— Voi căpăta un post de învăţător în satul Sredorek.

— Şi-ţi vei transforma elevii în mici comunişti?... Aşa?

El zîmbi:

— Da, în comunişti mici, dar tari ca ghinda din care vor creşte mai tîrziu stejarii.

La cinematograf nu mai găsiră bilete. Ieşiră din nou în stradă şi se opriră pe trotuar. Zăpada care se

cernea mereu aşternuse un covor gros şi puhav pe care şi începuseră să alunece sănii.

— Ce facem acum ? întrebă Irina.

— Hai puţin prin grădină, propuse el. Uite ce zăpadă !... Pe un timp ca ăsta, ce plăcut e să mergi în pădure după lemne.

— Dacă te duci învăţător la Sredorek, ai să poţi căra lemne din pădure pînă te saturi.

— Da — se prefăcu el că nu-i observă ironia — după ce stă ninsoarea, iepurii lasă urme proaspete în zăpadă şi-i poţi vîna uşor.

— Exact ce-ţi trebuie ţie !...

— Ei, mergem în grădină ?

— Nu, n-am chef, răspunse ea plictisită.

In jurul lor vuia vălmăşagul vesel de lume, maşinile claxonau, viaţa clocotea cu înfrigurare. El şovăi o clipă, apoi deodată o prinse de mînă şi-i spuse încet, întunecat :

— Irina !... Vreau să mai stăm o dată de vorbă... pentru ultima oară.

Sub vălul fulgilor de zăpadă, ochii lui verzi priveau cu nostalgie ; faţa lui era virilă şi frumoasă, dar ea nu observă nimic din toate astea.

— Despre ce să vorbim ?

— Te iubesc... Mă gîndesc tot timpul numai la tine.

Ea se înfioră ca o pisică ce-şi încovoaie spinarea zbîrlindu-se şi-şi trase repede mîna din mîna lui. Nebunia lui nu se potolise nici acum !... Era pentru a treia oară cînd îndrăznea să-i vorbească de dragostea lui — dragoste fără bucurii a unui băiat sărac de la ţară, care a crescut muncind fără preget pe dealurile semănate cu tutun. Intîia oară l-a compătimit, a doua oară l-a ascultat cu plictiseală, iar acum se simţea de-a dreptul jignită. Ce-şi închipuie sluga asta îmbîcsită cu convingeri distructive şi crescut din milă de tatăl ei ? Că i-ar putea fi soţie ? Dar abia putea să-i suporte accentul de ţăran, ceafa încreţită şi arsă de soare, mîinile roşii şi grosolane... Şi-apoi... erau veri de-al doilea. In simţămintele lui era ceva nefiresc,

ceva respingător, întunecat și trist, care îi provoca dezgustul.

— Pleacă !... scrîșni ea din dinți.

Dinko încercă să mai spună ceva, dar ea strigă, scoasă din sărite :

— Pleacă de aici, ți-am spus !... Piei din ochii mei !...

După cîteva clipe văzu îndreptîndu-se în mulțime statura lui înaltă, cu umerii largi, cu mantaua militară lungă și cu sabie. Deodată o cuprinse tristețea. N-are să mai caute niciodată s-o vadă. Părea că o dată cu el se îndepărtau și amintirile senine și strălucitoare ale copilăriei, pe care dragostea lui le întunecase, dar care vor rămîne curate și-i vor lega pentru totdeauna.

Profesorii și asistenții tuturor facultăților, adunați la un banchet plictisitor într-unul din saloanele hotelului „Bulgaria", îi criticau în șoaptă pe cei absenți, ori se lăudau cu realizări științifice, bînd cu prudență, mai mult apă minerală decît vin. Studenții din corporația „Hanul Krum" chefuiau într-o berărie, spărgînd paharele și făcînd risipă de băutură, iar studenții din corporațiile patronate de hanii Kardam și Tervel, amatori de distracții salonarde, îmbinau băutura cu dragostea, dansînd într-un local cu muzică. Și studenții comuniști petreceau, fără să uite însă nici o clipă agitația și însuflețirea luptei. Ici-colo, într-un mic restaurant, răsuna *Internaționala,* sau vreun orator înfierbîntat ridica paharul pentru Uniunea Sovietică. În bătaie de joc, un grup de studenți de la facultatea de agronomie au înfășurat un drapel tricolor peste un butoi gol, în care s-a vîrît unul dintre ei, cu o puternică sonerie electrică în mînă. Însoțit de o pază formată din flăcăi voinici de la țară, care împărțeau ceremonios plecăciuni în dreapta și-n stînga, butoiul făcu astfel înconjurul orașului, trecînd prin toate restaurantele unde chefuiau corporațiile. Mulți își dădeau seama că acest butoi gol, zgomotos și înfășurat în drapel tricolor, reprezenta de fapt „Frăția", dar nu îndrăzneau să

se năpustească asupra butoiului, deoarece băieții care îl păzeau aveau bastoane și ar fi fost vai de acei care încercau să se apropie.

Gălăgia plebei nu ajungea pînă la snobii care își dădeau întîlnire în vreuna din liniștitele cofetării de pe Țar Osvoboditel, pentru ca de acolo să meargă apoi la „Bulgaria". Irina purta o rochie frumoasă, de culoare închisă, iar Bimbi un costum gri deschis.

— De ce te-ai îmbrăcat în decembrie ca în mai? îl întrebă ea mirată.

— Așa se poartă, îi răspunse Bimbi.

Și cum Irina dovedise că nu-i la curent cu moda, accentuă că toți bărbații eleganți, deci și cei pe care îi va vedea în seara aceea la „Bulgaria", poartă în iarna aceasta costume deschise. Irina, la rîndu-i, pentru că veni vorba de îmbrăcăminte, îl întrebă cum îi place rochia ei.

— Cam demodată, spuse Bimbi cu oarecare plictiseală în glas. Tu însă ești foarte frumoasă și asta-i destul.

— Pardon!... Rochia e aproape nouă, se arătă ea jignită. Astă-toamnă mi-am făcut-o.

Pe fața lui Bimbi se așternu o expresie de indulgență.

— In lumea bună rochiile își trăiesc traiul după o lună, spuse el zîmbind. La Sofia există femei care nu îmbracă niciodată o rochie de de două ori.

— Îs nebune.

— Nu-s nebune. Sînt bogate și elegante.

— Dar soții lor în orice caz sînt de plîns.

— Dimpotrivă, sînt de invidiat. Cîștigă bine.

— Dar ce fac de cîștigă atîția bani? întrebă Irina puțin iritată.

— De toate, oftă Bimbi cu invidie. Exportă ouă, pește, fructe, tutun...

Irina se încruntă. Își aminti, fără voia ei, dealurile nisipoase și roșiatice pe care țăranii plin de sudoare culegeau tutunul în bătaia soarelui dogoritor.

— De ce te-ai supărat? întrebă Bimbi.

— Nu, nu m-am supărat de loc.

— Nu te necăji pentru rochie, o sfătui el cu mărinimie.

— Nici nu-mi trece prin minte.

El chemă chelnerul și plăti.

Afară încă mai ningea. Deși pînă la „Bulgaria" nu era departe, Bimbi făcu semn unui taxi liber, care tocmai trecea. Șoferul însă nu opri, luîndu-i desigur drept niscaiva studenți beți, din cei care de obicei nu plătesc. Nimeni n-ar fi făcut în seara aceea vreun serviciu studenților.

— Ei, și ce mai e la modă? întrebă Irina deschizînd umbreluța.

— La modă?... Bimbi își ridică gulerul elegantului său palton negru. E la modă, de pildă, ca doamnele din înalta societate să leșine la cea mai mică emoție.

— De ce?

— O, nu știu!... Probabil ca să pară pudice.

— Altceva?

— Mai e la modă ca femei în vîrstă să ia masa la restaurant cu băieți tineri.

— Ei și ce?... Poate sînt fiii sau nepoții lor.

— Tocmai asta-i, o lămuri Bimbi. În astfel de împrejurări tinerii pot trece drept fiii sau nepoții lor.

La intrarea hotelului „Bulgaria", un grup mare de studenți încercau să-l convingă pe portar că nu sînt beți și-l rugau să-i lase să intre la bar. Portarul, om cu experiență, nici nu voia s-audă. Bimbi își făcu loc cu brutalitate prin mulțime și arătîndu-i portarului o anumită legitimație, intră numaidecît urmat de Irina.

— Ce legitimație ai arătat? întrebă ea în timp ce se dezbrăcau la garderobă.

— De ziarist, răspunse el sec.

Înăuntru era cald și plăcut. Din salonul în care avea loc banchetul profesorilor, se auzea o rumoare plictisitoare, iar dinspre scările dancingului răsuna o melodie îndrăcită de jaz.

Bimbi o conduse pe Irina la o masă rezervată din timp, chiar lîngă parchetul de dans. Ea păși puțin ametită de lumina puternică și de interiorul necunos-

cut. Avea impresia că toţi de la mese o fixau cu insistenţă. Bimbi salută cîteva persoane, pe unii cu plecăciuni foarte politicoase, iar pe alţii absent şi nepăsător. Printre cei pe care îi salutase cu politeţe era o pereche care tocmai dansa — o brunetă frumoasă şi un domn plinuţ, cu mustăcioară. Bimbi şi acest domn schimbară chiar cîteva cuvinte în franţuzeşte.

Irina îşi veni în fire abia după ce se aşeză la masă.

O făceau să se simtă stinghere şi strălucirea rece, necunoscută, a localului, şi privirile străine, ostile, ale femeilor care o fixau cu insistenţă, ca apoi deodată să se uite în altă parte. Dansatorii se legănau în ritmul lent al unui tango, iar deasupra lor plutea un nor de fum albăstrui de ţigară. La masa vecină, un tînăr blond, cu ochelari bea vermut cu un aer plictisit. Partenera lui probabil că dansa. Bimbi îl salută şi pe acesta, dar mai rece.

— Asta-i Heilborn, îi şopti el. Al treilea secretar al legaţiei germane. Probabil va fi rechemat.

— De ce?

— Nemţii îşi schimbă cadrele diplomatice.

Doamna brunetă şi domnul cu mustăcioară treceau iarăşi, în dans, prin faţa mesei la care stăteau Irina şi Bimbi.

— Aşadar tu vorbeşti curent germana şi franceza? îl întrebă Irina.

— Da, îi răspunse Bimbi distrat.

Îşi rotea ochii împrejur, de parcă ar fi căutat o persoană cunoscută.

— Unde le-ai învăţat?

— La Paris şi Berlin.

— Ce-ai făcut acolo?

— Am studiat şi m-am distrat.

— Medicina?

— Nu. Ingineria mecanică.

— Ai terminat-o?

— Nu. Mă plictisea.

— Şi medicina îţi place?

— De loc. Dar bătrînul insistă să învăţ ceva.

Bimbi începu să rîdă, gîndindu-se pesemne la tatăl lui.

— Privești viața cu multă ușurință, remarcă Irina.

— De ce mi-aș complica-o singur?

Bimbi rise din nou și-i întinse Irinei lista de mîncare. Ea își alese un șnițel pane, mîncarea cea mai ieftină. Dar Bimbi, pufnind disprețuitor, îi trase lista din mînă și comandă pentru amîndoi hors-d'oeuvre, curcan cu castane, desert și vin indicîndu-i chelnerului, amănunțit, cum să servească. În timp ce chelnerul își nota comanda, Irina socoti că suma de bani cît va costa masa i-ar ajunge lui Gingis să mănînce o lună întreagă, fără a mai fi nevoit să spele vase la restaurant pînă la miezul nopții.

În acest timp tangoul se sfîrșea și doamna brună, însoțită de partenerul ei de dans, se îndreptă spre masa lui Heilborn. În timp ce trecea prin fața mesei lor, Bimbi se aplecă ușor spre ea și-i șopti:

— Zara, spune-i lui Krșivanek că vreau să-l văd.

— Bine, îi spun, răspunse Zara tot în șoaptă.

Frumoasele ei sprîncene tresăriră profesional, dar numai o clipă, fără să-i schimbe expresia amabilă și distrată a feței. Se așeză lîngă Heilborn, care o privi plictisit și nepăsător, iar domnul cu mustăcioară, după ce făcu o ușoară plecăciune, se îndepărtă.

Irina se uită la Bimbi îngîndurată, încercînd să-și închipuie ce fel de viață duce. Acum abia își dădu seama că nu-i atît de tînăr. Cînd zîmbea, în jurul ochilor îi apărea o rețea de crețuri mărunte. Dar sportul pe care-l practica insistent îi păstra fața proaspătă.

— Desigur că tatăl tău îți trimite mulți bani, spuse ea.

— Cînd nu-mi trimite, îi cîștig singur.

— Cum?

— Mijlocesc contracte comerciale și iau comision, îi explică el.

— Asta nu-i chiar așa ușor.

— Da, se înțelege!... confirmă Bimbi. Trebuie să cunoști limbi străine și să ai legături. Totul e să-i convingi pe străini să cumpere o anumită partidă de tutun de la cutare, iar nu de la altcineva.

Irina tresări.

— Te pricepi la tutun? întrebă ea repede.

— De loc.

— Atunci cum poți să-i convingi?

— Prin legăturile pe care le am.

Irina își aminti numaidecît ochii apoși și corpul de sportivă al domnișoarei Dietrich, deșirat și lipsit de orice farmec.

— Ai probabil multe legături, zise ea.

— Destule, recunoscu Bimbi cu modestie.

Chelnerul aduse vinul și hors-d'oeuvre-urile. Irina și Bimbi începură să mănînce.

— De ce urmezi atunci medicina și nu deschizi mai bine o casă de comerț? întrebă ea, ciocnind cu Bimbi și gustînd din vin.

— Pentru că, a doua zi chiar, m-ar înhăța în armată. Pe de altă parte, bătrînul ține neapărat să am o diplomă. M-a și amenințat că mă dezmoștenește dacă nu-i arăt patalamaua.

— Ce fel de om e tatăl tău?

— Un om minunat, dar puțin cam sucit. Fost magistrat.

Vinul începu să-și facă efectul asupra Irinei. I se păru că Bimbi vorbește oarecum în glumă și că nu tot ce spune trebuie luat în serios. Simți sub masă genunchiul lui aproape, roși, însă nu-și retrase piciorul.

— Ți-ai aranjat bine viața, spuse ea.

— Oricine ar putea să și-o aranjeze.

— Cum oricine?

— Și tu, de pildă.

— Dar eu sînt femeie!...

— Ei și?... O vezi pe fata de la masa de alături? Bimbi arătă cu un gest discret spre Zara. Acum cîteva zile a cîștigat în cinci minute o adevărată avere.

Irina începu să rîdă. Vinul o ameți puțin, iar convingerea că Bimbi glumește dispăru brusc.

— Cum? întrebă ea.

— Intre două partide de bridge, l-a convins pe reprezentantul regiei franceze să cumpere de la o societate trei sute de tone de tutun.

Acum Irina începu să simtă foarte limpede efectul

vinului, simțul realității însă și o senzație de amărăciune ce punea stăpînire pe ea o făcu să se trezească puțin. Își aminti ce griji și cîtă muncă de chin cerea cultivarea tutunului pe ogorul părintesc. Tutunul trebuia sădit, prășit, plivit și cules... apoi înșirat și uscat... manufacturat. Mii de țărani asudau în arșița soarelui pe dealurile nisipoase, roșiatice, ca să-l cultive, mii de muncitori se înăbușeau în depozite la prelucrarea lui.. Și iată că o parte din cîștigul acestei munci uriașe putea să cadă așa de ușor în mîinile unei fete oarecare, între două partide de bridge! Deodată însă își dădu seama ce mijloace de convingere trebuie să fi folosit fata și începu să rîdă. Dar Bimbi nu găsea nimic de rîs în toată discuția lor.

— Ce calități trebuie să ai ca să poți convinge?

— Un exterior plăcut, maniere frumoase și tact.

— Numai atîta?

— Nu fi caraghioasă, se încruntă Bimbi. Fata pe care ți-am arătat-o face parte dintr-o familie foarte onorabilă.

— N-am spus altceva.

— Atunci de ce rîzi?

— De arta de a convinge.

— Să bem pentru ea.

— De ce nu.

Irina bău dintr-o dată aproape întreg paharul. Simțea că vinul e foarte tare, dar, bineînțeles nu era beată. Își dădea seama de tot ce se petrecea, poate chiar mai clar decît înainte de a fi început să bea. Încerca numai un simțămînt de înviorare și de indulgență față de prostia lui Bimbi. Oricum, viața era frumoasă. Seara îi plăcea. Un tînăr de la o altă masă, deși era așezat destul de departe, îi arunca ochiade. Muzica de jaz era caraghioasă și lipsită de sens, dar excitantă. Pe pielea întinsă și luminată din interior a tobei se putea citi numele orchestrei, bateria marca ritmul unui foxtrot îndrăcit. Talgerele răsunau puternic; saxofoanele nășteau în mintea Irinei imaginea unui cor de bărbați beți care se clătinau, vioara dirijorului chicotea ca o femeie prost crescută, iar pianul lovit furios nu izbutea să adauge iureșului decît un

zornăit ca de monede împroşcate. Irina îşi dădea seama că toate astea nu exprimau nimic, că totul nu era decît un nonsens muzical, care provoca însă un efect puternic asupra adîncurilor întunecate ale creierului. După un timp oarecare foxtrotul sălbatic culmină într-un urlet de gangster, executat pe scaunul electric, şi făcu loc unui tango argentinian sfîşietor. In noianul unor îndurerate rugăminţi, şoptite printre hohote sfîşietoare de plins, o fiinţă oarecare jinduia după iubire. In această melodie, deşi stîlcită, se putea întrezări tristeţea umană.

Irina şi Bimbi îşi terminau desertul.

— Ne mişcăm puţin? întrebă el.

— M-a cam ameţit vinul, mărturisi Irina.

— Dansezi mai bine aşa.

O prinse de talie atît de strîns, încît corpurile lor se lipiră unul de altul, de la genunchi pînă la piept. Irina ar fi dorit să se desprindă, dar n-o ajutau puterile şi împotriva voinţei ei îl strînse de umăr. Cu feţele colorate de revărsarea luminii roşii, portocalii şi violete a reflectorului, dansatorii lunecau ca nişte fantome în ritmul languros al tangoului. Doamne degenerate şi mici dansau cu domni inalţi. Bărbaţi în vîrstă, cu privirea sticloasă, strîngeau cu putere fete tinere. Chipurile tuturora dobîndiseră o imobilitate idioată. Irina simţi cum obrazul lui Bimbi se apropie mai întîi de părul ei, apoi de frunte. Îşi dădea seama că întrece măsura, nu găsea însă forţa ca să-şi tragă capul. Fiori fierbinţi îi trecură prin şira spinării. Îşi spunea în derîdere: „Ipotalamusul intră în acţiune". Ceva o îndemna întotdeauna să se ferească de această senzualitate. Dar ce mai avea acum de ferit? Mîndria ei umilită? Ambiţia ori iubirea călcată în picioare? Seara aceea n-o scăpa oare de singurătatea şi tristeţea sfîşietoare ce-o apăsa de-atîta vreme? Bucuria fizică pe care o trăia în clipa aceea nu preţuia oare mai mult decît dorul mistuitor după Boris? Un impuls tulbure, declanşat de unduirea vinului, venea din străfundurile creierului şi o îndemna să se arunce în viaţă, să termine seara cu un pas nerezonabil. Pradă acestei senzaţii noi, se lipea conştient

şi mai tare de corpul lui Bimbi. Nu era însă decît o amară dorinţă de răzbunare, o revoltă împotriva mîndriei rănite de Boris. Îşi dădu repede seama că această decădere de o clipă se va sfîrşi o dată cu acest tango şi că nicicînd nu va mai ieşi cu Bimbi. O dată cu înfierbîntarea sîngelui crescuse şi instinctul sănătos al cinstei, care îi interzicea voluptatea fără dragoste.

— Duminică după masă am invitaţi, spuse Bimbi. Vino şi tu.

— Unde?

— Acasă la mine.

— Stai singur?

— Da. Am un apartament.

— Să mă mai gîndesc.

— E nevoie să te gîndeşti aşa mult?

Ea îşi lăsă capul pe spate şi începu să rîdă. Nu-l refuză de-a dreptul, ca să n-o ia drept o fată proastă pe care a speriat-o perspectivele invitaţiei. Dar Bimbi socoti rîsul ei drept un consimţămînt şi o strînse şi mai aproape.

— Cine mai vine? întrebă Irina.

— Domnişoara Dietrich, pe care o cunoşti, un austriac simpatic, Krşivanek, şi încă vreo cîteva perechi.

— Şi noi o să fim o pereche? întrebă ea.

— Asta depinde de tine.

Irina începu iarăşi să rîdă.

— Dar domnişoara Dietrich?

— Întreci măsura!... se supără Bimbi. Domnişoara Dietrich nu e nici proastă şi nici geloasă. Sîntem un cuplu comercial.

— Bine, o să mă mai gîndesc.

Jazul tăcu, luminile se aprinseră şi dansatorii se întoarseră la mesele lor.

— Te rog să nu te mai gîndeşti la prostii, spuse Bimbi, după ce se aşezară la masă. Vrei să vorbim serios?

— Da, se înţelege.

Îi turnă vin. Ca să-i întărîte îndrăzneala în discuţia ce trebuia să înceapă, Irina îl bău. Bimbi zîmbi satisfăcut.

— Nu-ți propun decît o colaborare foarte onorabilă, continuă el. Ai să te convingi. Din ce fel de familie te tragi?

— De mici burghezi.

— În ce sens?

— Tata este un mic funcționar.

În ochii goi, întredeschiși, ai lui Bimbi, sclipi batjocoritor o licărire de mulțumire. Ca niciodată, Irina nu se mînie, ci simți numai compătimire pentru îngîmfarea bărbaților de familie bună.

— Așa!... mormăi el. Nu s-ar crede. Dar la urma urmelor asta n-are nici o importanță. Ai aerul unei fete foarte distinse.

Ea mai bău puțin vin. Nu-i era teamă că se va îmbăta, deoarece era deprinsă de acasă cu vinul. Ceaîru îi dădea voie să bea în fiecare zi, la prînz și seara, cîte un pahar de vin. Era convinsă că vinul din via tatălui ei era mult mai bun decît acest muscat dres și turnat pe urmă în sticle înfundate.

— Ce voiai să-mi spui? întrebă ea liniștită.

Bimbi se arătă iarăși plin de el:

— Propunerea mea e acceptabilă chiar pentru o fată cu prejudecăți, cum ești tu. Dar trebuie să ai toată încrederea în mine. Am să-ți ajut să intri într-un mediu ales, care altfel ți-ar fi inaccesibil. Ai calități care îți pot asigura succesul.

— Crezi?...

— Da. Te observ de multă vreme. Nu-ți place viața pe care o duc ceilalți studenți... Cred că tatăl tău are o stare bună.

— Relativ.

— Îl stimez că te-a trimis să urmezi studii superioare. Am mai întîlnit astfel de oameni în provincie. Te-ai întrebat însă ce vei ajunge după cinci ani? Un doctor la țară!... Nimic mai mult. Îți dai, cred, seama că asta-i mult prea puțin pentru tine.

— Da, recunoscu Irina cu sinceritate.

— Va trebui deci să-ți găsești de pe acum un mediu și legături ca să te scape de această alternativă.

— Cum să le găsesc?

— Cu înfățișarea ta plăcută și cu darul tău de a conversa, nu-ți va fi prea greu. Trebuie să începi să frecventezi ceaiurile din lumea bună, să joci poker și bridge. Vara s-o petreci la Varna sau la Ceamkoria, iar în timpul iernii să nu scapi nici un bal de seamă.

— Pentru așa ceva trebuiesc bani.

— Ai să-i ciștigi.

— Prin arta de a convinge?

— Da; și te rog să n-o iei în sensul vulgar al cuvîntului.

— Ba, din păcate, tocmai așa o iau.

— N-ai destulă experiență, iasta e, găsi Bimbi explicația. Ascultă aici!... Imaginează-ți că astăzi sosește un străin de seamă. Domnișoara Dietrich, sau alții, ne pun numaidecît în contact cu el. Proștii plini de sine așteaptă ca străinul să se intereseze de ei. Noi însă nu-l lăsăm să se plictisească la hotel. Îi arătăm orașul, îl ducem cu mașina la Ceamkoria, îl introducem într-o societate plăcută, și, în timp ce el se distrează, noi ne informăm și facem propuneri de toate mărfurile care îl interesează. Asta-i foarte firesc, cînd omul e sociabil, are legături și vorbește limbi străine. Avantajul nostru e că nu sîntem nici plictisitori, nici lacomi. Uite, asta-i situația de care ne vom folosi noi.

— Care noi? întrebă Irina

— Tu și eu.

— Eu cu ce-ți pot fi de folos?

— Tocmai asta e!... spuse Bimbi pe un ton foarte profesional. Cînd invit la dineu un străin, vreau ca masa să fie împodobită. Tu vei fi pentru el un trandafir exotic.

— Și ce va trebui să fac?

— Să ciripești. Nimic mai mult. Dar asta va fi de ajuns ca propunerile noastre, la condiții egale, să fie acceptate.

— Dar dacă ciripitul nu ajunge și străinul devine exigent?

— Lucrurile nu vor ajunge acolo, se strîmbă Bimbi de indignare. N-aș permite.

— De ce te-ai oprit tocmai la mine? Atîtea colege de-ale noastre sînt fete ispititoare.

— Pentru că eşti foarte frumoasă şi în acelaşi timp ai o înfăţişare extrem de onorabilă. Asta are mare importanţă... Altă femeie, oricît de picantă ar fi, n-ar avea mare succes. Nu ştiu dacă îţi dai seama de acest rafinament.

Irina simţea o dorinţă nebună să izbucnească în rîs, dar n-o făcu totuşi. Era atît de naiv băiatul ăsta, încît tot ce spunea o distra la culme; în orice caz nu era în stare să provoace mînia cuiva. Auzi! Dacă îşi dă seama de acest rafinament? Cum să nu... Făcu o rapidă analiză a propunerii şi îşi imagină ce va fi dacă o va accepta. Continuînd să urmeze medicina, va intra într-o lume care pînă acum i părea inaccesibilă şi va arunca undiţa să prindă succesul. Cu mai multă abilitate, totul ar putea să treacă neobservat şi nu-şi va primejdui numele. Numai femeile prea proaste ajung amante ieftine, în văzul lumii. Nimeni n-ar îndrăzni să se îndoiască de onorabilitatea ei, care va fi însăşi onorabilitatea societăţii în care vrea să intre, a oamenilor care dansează aici, a tînărului cu care conversează acum; onorabilitatea domnişoarei brunete de la masa vecină, care între două partide de bridge a cîştigat un comision din vînzarea tutunului muncit de alţii. Asta ar fi, în sfîrşit, chiar onorabilitatea lui Boris, care prin Maria şi-a făcut cu atîta pricepere o situaţie la „Nikotiana". Boris nu-i prost şi o nulitate ca Bimbi. El e conştient şi mîndru de forţa lui hrăpăreaţă, dar din punct de vedere moral nu se deosebeşte cu nimic de Bimbi. El s-a folosit de o femeie. De ce nu i-ar urma şi Irina exemplul, folosindu-se de un bărbat?... Îşi dădu însă seama că toate astea nu erau decît gînduri amare şi prosteşti, pe care nu le va traduce niciodată în fapt. Cinstea ei instinctivă nu i-ar fi îngăduit nici măcar să glumească, cu atît mai puţin să discute astfel de lucruri, dacă Bimbi în nerusinarea lui n-ar fi semănat cu un copil ridicol şi pervertit.

— O să mă mai gîndesc, repetă cu un aer foarte serios, hotărîtă să continue jocul.

Privirea ei descrise un arc în jur — semn de cochetă prefăcătorie pe care Bimbi îl interpretă în sprijinul convingerii lui. Femeile pe care le cunoscuse reflectau întotdeauna asupra unor chestiuni decise în prealabil. Propuse aşadar să desfacă o a treia sticlă de vin, dar Irina refuză.

Lumea începuse să plece şi localul se golea. Pe parchet se învîrteau deşănţat numai cîteva perechi. Jazul cinta fără antren şi chelnerii îşi verificau încasările. Sosiseră orele obositoare şi melancolice ale nopţii. Irina propuse să plece.

— Stai !... spuse Bimbi. Mergem sus la bar.

— Ce bar ?

— Sus este un bar minunat, deschis toată noaptea... O parte din publicul ales a şi trecut acolo.

Irina refuză cu hotărîre şi Bimbi se resemnă. In definitiv, pentru o primă seară cucerise destul teren. Dar după ce se îmbrăcară şi ieşiră afară, inima Irinei începu să bată cu putere. Lîngă trotuar, alături de alte automobile, se afla limuzina cea mare şi neagră cu faruri galbene ca lămîia. In maşină, şoferul se vedea că-i pregătit de aşteptare îndelungată. Dacă stăpînii maşinii nu erau în restaurant, desigur c-au intrat de-a dreptul la bar.

Pentru întîia oară în viaţă, Irina recurse la un procedeu necinstit faţă de un bărbat.

— Spuneai că în bar se servesc cocktail-uri pentru trezire ? întrebă ea.

— Da, răspunse Bimbi. *Prairie-austern !...* Un amestec de coniac, ouă, piper negru şi multe alte porcării... Dar îţi trece numaidecît ameţeala.

— Aş bea unul...

— Te-am invitat doar !

Bimbi o luă de braţ şi o conduse spre bar. Numai el avea nevoie de prairie-austern, deoarece băuse aproape singur cea de a doua sticlă. Pe scări coborau înveseliţi bătrînei profesori care părăseau banchetul universitar, precum şi ultimii dansatori.

Barul era o sală nu prea mare, cu covoare persane şi draperii de catifea roşie. De-a lungul pereţilor se aflau măsuţe, şi pe fiecare măsuţă o lampă cu abajur

crem. Vreo zece clienți pălăvrăgeau alene, tolăniți în fotolii adînci și comode. La mijloc, pe covor, o pereche dansa destul de cuviincios o rumbă în sunetele unui difuzor care retransmitea muzica jazului din restaurant. Aerul era îmbîcsit de fum albăstrui de tutun, în care se simțea aroma unei țigări de foi.

Irina și Bimbi se așezară la prima masă pe care o găsiră liberă, sub privirile binevoitoare ale clienților, care îi observaseră încă din restaurant. Amîndoi formau o pereche plăcută. Bimbi comandă două prairie-austern și aprinse o țigară.

— Cam prea repede ați ajuns la prairie-austern, se auzi o voce de femeie.

Bimbi întoarse capul zîmbind, iar Irina se simți puțin stingherită. La masa de alături ședeau același Heilborn cu fata brunetă.

— Azi e sărbătoarea studenților, explică Bimbi.

Neamțul se uită la Irina cu un zîmbet vag de om care se plictisește.

— Tu urmezi medicina? îl întrebă Zara distrată.

— Da.

Fata întrerupse conversația, căci în acest timp intra în bar și se apropia de masa lor un tînăr înalt, cu un început de chelie și cu mișcările libere ale omului care se simte în bar ca la el acasă. Și el purta un costum gri deschis.

— Ai pierdut o noapte degeaba, Lichtenfeld! îi spuse Zara în nemțește.

— În schimb am cîștigat o zi, răspunse neamțul chemînd chelnerul cu un aer neglijent.

— Cum? întrebă Heilborn.

— Șeful s-a dus la Ceamkoria, iar eu cu Preibisch, profitînd de ocazie, am fost la vînătoare de iepuri.

Lichtenfeld scrută barul cu o privire arogantă și insistentă. Ochii lui se opriră asupra Irinei, rămaseră nemișcați o clipă și apoi clipiră repede.

— Cine-i fata asta? întrebă el repede.

— N-o cunosc, răspunse Zara, dînd din umeri.

— Îți place? întrebă Heilborn.

Lichtenfeld își puse monoclul la ochi și-l scoase repede.

— Zeița vînătoarei în persoană! exclamă el extaziat.

Apoi se întoarse spre chelner și comandă scurt:

— Vermut!

Irina nu băgă de seamă că se vorbea de ea. Se uita spre fundul barului. Acolo, la o masă, femeia care i-l răpise pe Boris sorbea o citronadă. O cîntări din priviri. Avea părul blond spălăcit, lipsit de orice strălucire, ochii triști și cenușii ca o dimineață cu ploaie, buzele fără sînge, ca o floare ofilită. Nici un pic de fard pe față. Dar tocmai această absență a fardului, pieptănătura simplă, ireproșabilă, și rochia fără nici o podoabă îi dădeau o înfățișare nobilă, de care nu se putea mîndri nici una din femeile care se aflau în bar. Ciudat lucru, dar Irina își dădea seama că n-o urăște. Îi trecu prin minte că această creatură palidă și blîndă nici nu bănuia măcar drama ei și n-avea deci nici ea motive s-o urască. Alături de Maria ședea Boris, într-un costum bleumarin de șeviot, iar în cealaltă parte — domnul acela înalt și frumos, cu părul argintiu, care-l însoțea pe tatăl ei în inspecțiile pe care le făcea prin regiune. Irina învățase în seara aceasta să-i distingă pe bărbații eleganți și la modă. Kostov — ca și Bimbi, Heilborn și Lichtenfeld — purtau un costum foarte deschis.

Privirile Irinei și ale lui Boris se întîlniră. El făcu o plecăciune politicoasă și nepăsătoare. Irina îi răspunse în același fel, din cap.

Bimbi se opri din pălăvrăgeală.

— De unde îl cunoști pe noul expert al „Nikotianei"? întrebă el uluit.

— Sîntem din același oraș.

— De ce nu mi-ai spus pînă acum?

— Dar ce importanță are!...

— Îl cunoști bine?

— Nu, răspunse Irina sec. De ce mă întrebi?

— Întreb. De unde vă cunoașteți?

— Am învățat la același liceu.

— Desigur ți-a făcut curte!...

— Ești beat și începi să vorbești prostii.

Bimbi părea că clocoteşte de furie. Strecura spre masa lui Boris priviri pline de ură. Irina surprinse foarte limpede în ochii lui invidia micului şi slabului şacal faţă de fiara rapace şi puternică.

— Ce te face să crezi că mi-a făcut curte? întrebă ea zeflemitor.

— Pentru că toţi spun că e un afemeiat cu multă experienţă... spuse Bimbi cu răutate. Îi cunosc viaţa. La depozit era un copist oarecare, dar îi teroriza pe funcţionari şi alerga după femei... Ca să-i atragă atenţia Mariei, în fiecare zi o aştepta într-o livadă unde se ducea să citească... Un tip rar, într-adevăr!... Tatăl lui este un profesor maniac de care rîde tot oraşul, iar mama lui cerşeşte prin băcănii...

— Scorneli! spuse Irina cu revoltă.

— Aşa am auzit.

— Îl invidiază toţi. Tatăl lui e acum directorul liceului, iar mama lui este o femeie excepţională.

— Dar atunci cum a atras-o pe Maria?

— Nu ştiu. Presupun că totul a pornit din dragoste.

— Aş, dragoste!... se strîmbă Bimbi cu cinism. Ştie să sucească capul femeilor şi să se folosească de ele. Asta e. Altfel cum s-ar putea explica faptul că în douăzeci şi patru de ore dintr-un simplu copist a ajuns ajutorul expertului principal al societăţii?

— E capabil şi dîrz.

— Toţi spun că are înclinaţii pentru lovituri necugetate şi va duce societatea de rîpă... Papa Pierre a făcut o mare greşeală cu individul ăsta.

— N-aş crede, îl contrazise Irina. Ţie, văd însă că nu-ţi place de loc.

— Îl urăsc, recunoscu Bimbi cu sinceritate. Mi-a dat peste cap un contract care mi-ar fi adus un cîştig uriaş. „Nikotiana" îi prinde în ghiare pe toţi străinii şi loveşte în societăţile mici şi în comisioane. E un trust de bandiţi care monopolizează cîştigurile şi nu te lasă să respiri.

Irina zîmbi. Nedreptăţit la împărţeala cîştigurilor, Bimbi ajunsese la adevărul pe care-l repetau comuniştii. Tot aşa vorbea şi Gingis despre marile întreprinderi.

— De ce rîzi? întrebă Bimbi supărat.

— De trustul bandiților, răspunse ea.

Bimbi nu era chiar sigur de acest lucru și simțea că parvenitul din fundul barului îl umilise față de Irina. În loc să taie efectul vinului, prairie-austern-ul îl amețise mai rău și-l făcuse atît de sensibil, încît acum îl jigneau și lucrurile cele mai mărunte. Irina, dimpotrivă, simțea că băutura îi dă o stare de excitare plăcută.

— Dar am să i-o fac eu, să mă pomenească, mormăi Bimbi cu îngîmfare.

— Cui?

— Individului ăsta.

— Nu pot să-mi imaginez cum.

Ochii lui Bimbi clipiră neputincios, apoi îl cuprinse dorința de a-i arăta Irinei rolul important pe care-l juca în lumea afacerilor. Prairie-auster-ul îl făcuse limbut.

— Uite-așa!... începu el îmbătat de conștiința forței sale. „Nikotiana" vrea să ia partea leului din exporturile concernului german de tutun... Dar n-o să-i meargă. E un austriac, unul Krșivanek... A creat o societate care o să-i ia totul de la nas. Și eu fac parte din această societate.

Bimbi se delectă urmărind efectul pe care-l aveau cuvintele lui asupra Irinei și continuă:

— Acest Krșivanek e prieten cu domnișoara Dietrich și-i ginerele lui Bromberg, ministru în noul guvern al Reichului... Înțelegi? Concernul german de tutun, bineînțeles, va însărcina cu aceste achiziții societatea lui Krșivanek. Nu ne mai rămîne decît să înfrîngem rezistența celor trei capete mai tari din reprezentanța concernului din Sofia, care vor să lucreze cu Barutciev-junior sau cu „Nikotiana". Iar pe unul din acești dobitoci îl și avem în buzunar. L-am lucrat...

— Cine l-a lucrat?

— Fata de la masa vecină, cu care am stat de vorbă.

— Bravo, bravo!... Irina începuse să se distreze de minune. Dar ceilalți doi?

— Unuia îi pregătim o figură de-o să rămînă tablou, iar celălalt, cînd o primi ordin de la Berlin, se încovoaie pînă la pămînt... Înțelegi? Și uite așa, parvenitul de la „Nikotiana" o să rămînă cu buza umflată.

— Cel pe care-l aveți în buzunar nu-i cumva la masa vecină? întrebă Irina pe neașteptate.

— Da, acela care te-a privit prin monoclu... Baronul Lichtenfeld.

— Mi se pare că vrea să mă invite la dans.

N-apucă să termine vorba și domnul cel înalt și elegant, cu un început de chelie, se ridică din fotoliu și, apropiindu-se de masa lor, făcu o plecăciune respectuoasă.

In acest timp, snobii de la „Nikotiana" hotărîseră să plece, Kostov însă le făcu semn să mai rămînă puțin. Se afla cu fața spre masa la care ședeau Irina și Bimbi și-l văzu pe baron plecîndu-se în fața Irinei.

— Devine amuzant! spuse Kostov. Baronul o invită la dans pe concelățeana dumitale, iar ea îl refuză. Uitați-vă la Lichtenfeld cum a rămas ca o prăjină și toți casă gura la el. Ce scenă zguduitoare!... Ei, în sfîrșit, cavalerul îl prezintă pe Lichtenfeld partenerei sale și îl invită la masa lor, iar Zara face pe nepăsătoarea... Situația a fost salvată...

In orice caz, fata e fermecătoare! zise Maria scoțînd o țigară din portțigaret.

Kostov îi oferi foc.

— Da, excepțional de frumoasă!... confirmă el. Dar cavalerul ei e un escroc și jumătate... Il văd mereu cu Krșivanek și nu-mi pot imagina o pereche mai potrivită decît ei amîndoi.

— Nu-i acela care oferea o partidă italienilor? întrebă Boris deodată.

— Da, acela, răspunse Kostov. Mai tîrziu, Zara a strecurat această partidă regiei franceze, peste capul lui Torosian.

— Inseamnă că este o legătură între ei doi.

— Cu siguranță că lucrează împreună. Iar acum văd că și Lichtenfeld gravitează în jurul ei. Sfatul meu e că n-ar trebui să mai contăm pe Zara.

— O s-o folosim la o contralovitură.

— Cum?

Boris nu răspunse. Cei doi bărbați vorbeau încet și Maria abia izbutea să prindă cîte un cuvînt. Nu auzi decît numele Zarei, pe care-l pronunțase Kostov, și asta o irita.

— Cînd o să încetați să vă mai ocupați de nefericita asta de fată? întrebă ea cu reproș.

— Nu noi ne ocupăm de ea, ci ea se ocupă de noi, răspunse Kostov. Vine singură să ne aducă știri inexacte de la legația germană.

Maria rîse:

— De asta ați aflat de sosirea lui Lichtenfeld abia acum, în bar?... Sînteți amuzanți.

Maria rîse iarăși, de astă dată liniștită. De fapt pe ea o revolta numai procedeul în sine, procedeul crud de a folosi femei în spionajul comercial.

Cîtva timp nu mai vorbi nici unul din ei. Kostov nu-și lua ochii de la Irina, care bea al doilea cocktail cu Lichtenfeld și cu prietenul lui Krșivanek. Expertul simțea dorința de a mai rămîne în bar ca s-o poată admira în voie. Găsea în înfățișarea acestei fete ceva frumos, spiritualizat, care-l chinuia și i se întipărise în conștiință pentru totdeauna, aducînd după sine tristețe, nostalgie și o senzație dureroasă de inaccesibil. Maria se lupta cu o bănuială urîtă și absurdă, care o urmărea ca o muscă plictisitoare. Încerca s-o alunge, dar nu putea. În conștiința lui Boris se strecura imaginea unei bisericuțe și senzația primei apropieri de două buze fierbinți, ce nu știau încă să sărute. Încercă să se desprindă de această amintire, uitîndu-se la soția lui, care îi adusese „Nikotiana", dar nu izbuti. Buzele Mariei erau reci, subțiri și fără sînge...

Kostov își învinse tristețea numai cînd începu să se gîndească la primadona cu care va petrece cîteva zile la Ceamkoria. Maria își îndepărtă bănuiala ab-

surdă, amintindu-şi că a trăit doi ani într-o fericire calmă şi monotonă, iar Boris, ca să-şi izgonească din minte imaginea bisericuţei, se gîndi cu înfrigurare cum va putea să atragă de partea lui concernul german de ţigări.

După ce ieşiră din bar, o apăsare tristă le îngreuna frunţile, de parcă Irina ar fi fost o piatră căzută din senin, care le tulburase liniştea în seara aceea.

In maşină, Maria nu se putu stăpîni şi-i spuse lui Boris :

— Am remarcat ceva ciudat astă-seară la bar. Ca niciodată, ai băut într-o jumătate de oră trei pahare de coniac.

— Mă simţeam obosit, îi răspunse el distrat.

— Te-a supărat chestia cu Krşivanek?

— Nu... Dar sînt obosit. Evoluţia lucrurilor nu mă alarmează de loc. Totul depinde de von Geier şi ştiu cum trebuie să procedez.

Lichtenfeld îi conduse acasă cu maşina, mai întîi pe Irina apoi pe Bimbi. Nici unul nu putu să-i smulgă Irinei făgăduiala de a mai ieşi împreună. Ea intră încet în odaie, cu capul tulbure de cocktail, tristă, obosită şi plină de amărăciune.

Ningea mereu. Străzile erau pustii. Lichtenfeld îndreptă maşina spre o anumită vilă din Boiana. Cînd ieşi pe şoseaua pustie, opri maşina şi vomită zgomotos.

VI

Domnul director general al „Nikotianei" coborî din maşină şi se îndreptă spre scările largi ce duceau spre intrarea clădirii în care se afla centrala comercială a societăţii. Părea liniştit. Tînăr şi frumos, purta un pardesiu elegant, de culoare închisă, cu fular de mătase colorată, şi o pălărie la modă, cu borurile înguste. Trecerea lui, ca întotdeauna, stîrni panică printre funcţionarii care îl întîlneau pe coridor : contabilul-şef îşi aranjă instinctiv cravata, pe care nu ştia

niciodată să şi-o lege cumsecade şi făcu o plecăciune adîncă ; o dactilografă era cît pe-aci să alunece de emoţie, iar omul de serviciu, un fost sergent-major, luă poziţia de drepţi lîngă scară şi se trezi strigînd : „Să trăiţi!" La toate acestea, domnul director general răspunse atingînd uşor cu un deget borul pălăriei.

Se vedea că e foarte tînăr, atîta doar că, întîlnindu-i privirea tăioasă şi glacială, erai silit să nu te încrezi în aerul lui tineresc. Ai fi putut presupune de asemenea că e lipsit de experienţă ; cu toate acestea, siguranţa ponderată din cuvintele lui îţi tăia pofta de a-l pune la încercare. În sfîrşit, părea impulsiv ; toţi ştiau însă cu ce calmă neînduplecare îi concedia pe funcţionari pentru cea mai mică neglijenţă.

De fapt nimeni n-ar fi putut spune că domnul director general nu se pricepe la afaceri. Au trecut doi ani de cînd a fost numit expert-adjunct al societăţii, aproape un an de cînd s-a însurat cu Maria şi opt luni de la moartea bătrînului Spiridonov, al cărui loc l-a ocupat numaidecît. Toţi aşteptau o catastrofă, sau lichidarea societăţii, deoarece noul director cumpăra cantităţi enorme de tutun, fără să aibă însă legăturile internaţionale solide ale socrului său. Se întîmplă însă tocmai pe dos : „Nikotiana" înghiţi societăţile pe acţiuni „Struma" şi „Bealo More", transformîndu-le în sucursale, prinse în plasa de aur a dividendelor un număr şi mai mare de miniştri şi începu să înlăture micile firme din calea regiilor străine. Numai legăturile lui Cohen cu concernul german de ţigări nu le putură zdruncina acţiunile subterane ale „Nikotianei", cu toată venirea la putere a hitleriştilor. Acesta era activul în lupta cu concurenţa. Cît priveşte producătorii şi muncitorii, „Nikotiana" i-a strîns cu uşa atît de tare, încît celelalte societăţi se grăbiră numaidecît să-i urmeze exemplul.

După cîteva minute, domnul director general se aşeză înaintea biroului din cabinetul său, mobilat în cel mai rece stil american. Pe placa de sticlă de pe birou nu se afla decît un telefon, un suport de stilou, un block-notes şi o scrumieră. Deşi se mai împlinise şi la corp şi la faţă, domnul director general părea

mai tînăr decît acum doi ani. Băiatul de provincie subalimentat şi jerpelit ajunsese un puternic dictator în lumea tutunului. Şi în expresia ochilor lui se produsese o schimbare: privirea îi era sfredelitoare, mai rece şi mai neînduplecată. Tot mai des — aparent fără motiv — citeai în ochii lui răutatea. Pupilele îi tremurau nervos, ca la fiarele care stau la pîndă şi se pregătesc să se arunce asupra prăzii. Îmbrăcămintea lui purta amprentele unei eleganţe rafinate, puţin neglijentă. Era un adevărat *homme d'affaires*.

Domnul director general apăsă pe butonul soneriei. Secretarul, un bărbat de două ori mai în vîrstă, intră şi se opri lîngă birou cu carnetul în mînă. Boris îl privi rece şi întrebător. Nu strica să faci economie chiar şi de cuvinte. Secretarul ghici întrebarea şi răspunse scurt:

— Domnul Barutciev-junior aşteaptă în salon.

— Îl voi primi îndată, spuse Boris.

Secretarul se duse să-l anunţe pe Barutciev-junior. După ce se întoarse, scoase un creion ascuţit şi se pregăti să stenografieze. Boris dictă mai întîi cîteva telegrame către directorii sucursalelor, telegrame care trebuiau transmise cifrat. Cerea să se accelereze manufacturarea. Două milioane opt sute de mii de kilograme de tutun din recolta anului trecut trebuiau să fie gata pentru export cu o lună înainte de termenul stabilit.

In scurta tăcere care urmă, secretarul se scărpină mulţumit cu creionul pe obraz: miroase a mare gheşeft. Poate că domnul director general va acorda şi personalului din centrală o primă grasă. Dar glasul metalic al lui Boris răsună din nou. Începuse să dicteze corespondenţa comercială pentru străinătate. „Nikotiana" accepta preţurile indicate în contraofertele unor firme străine. Scrisorile erau uniforme, dictate într-un stil sec, comercial. Dar creierul încercat şi analitic al secretarului ghici numaidecît semnificaţia lor. Nu, nu era un gheşeft. Erau mai degrabă semnele îndepărtate ale unei crize de neînlăturat. „Nikotiana" se arăta grăbită să se debaraseze de tutun cu

cîştiguri mici şi asta prevestea că nu se va acorda nici un fel de primă. Acest tînăr, rece şi fără suflet, avea un fler diavolesc. În timpul ultimei lui călătorii în străinătate, poate că mirosise scăderea preţurilor. O ură cumplită îl cuprinse pe secretar. Era ura faţă de rapacitatea lui de hienă. Speranţa într-o diurnă grasă se spulberase; cu toate acestea, secretarul simţi o bucurie răutăcioasă şi se scărpină din nou cu creionul pe obraz.

— Eşti atent? întrebă Boris pe neaşteptate.

Ochii de gheaţă ai stăpînului îl fulgerară neîndurător. Secretarul se sperie.

— Da, se înţelege!... spuse el.

— Citeşte ce ai scris.

Regretînd răbufnirea de răutate, care-l furase pentru o clipă, secretarul citi stenograma. Boris arătă sec două greşeli.

— Vă rog să mă iertaţi!... Scuzaţi!... se bîlbîi secretarul.

Boris începu să dicteze din nou.

După ce ultima scrisoare fu stenografiată, secretarul, înfiorat de sudoarea rece care i se prelingea pe spate, porni spre uşă.

— Introdu-l pe domnul Barutciev, porunci Boris.

Existau trei Barutciev — fraţi de sînge. Cel mai mare şi cel mai mic se duşmăneau ca pretendenţii la tron, iar al treilea, mijlocindu-le amîndurora vînzările de tutun în străinătate, ducea o viaţă lipsită de griji prin staţiunile climaterice europene. Era în foarte bune raporturi cu concernul german de ţigări şi cu hitleriştii. În timp ce fratele cel mare, bolnav de tuberculoză, se îngrijea într-un sanatoriu, iar cel mijlociu se distra prin Alpii bavarezi, Barutciev-junior venise la directorul „Nikotianei" în legătură cu un proces pe care-l intentase fratelui său. Era un om mic de statură, gras şi cu nasul acvilin. Deşi destul de instruit, în ochi i se citea îngîmfarea. Îi plăcea să strălucească şi să fie admirat. Jinduia să ajungă atotputernic ca fratele său, dar n-avea calităţile acestuia, iar grandomania îl lipsea de cea mai elementară prudenţă comercială.

Cînd Barutciev-junior intră în birou, pe faţa lui se citea părerea de rău că trebuie să apeleze la un parvenit. Şi cu atît mai mult se simţea jignit cu cît acest golan, necunoscut pînă mai ieri, îl lăsase să facă anticameră.

Cu o politeţă nepăsătoare, Boris îl invită să stea. Barutciev-junior se trînti în fotoliu şi întîlnindu-i privirea de gheaţă clipi neputincios.

Urmă o clipă de tăcere.

— Iarăşi viu la dumneavoastră, domnule Morev... începu în cele din urmă Barutciev. Procesul are termen la sfîrşitul lunii.

— Ştiu !... Boris scoase o cutie de ţigări şi i-o întinse cu indiferenţă oaspetelui său. Barutciev însă refuză, deoarece aşteptarea îl jignise.

— Mulţumesc. Nu fumez înainte de masă.

Boris îşi aprinse pe îndelete o ţigară.

— Da, înţeleg !... rosti el în cele din urmă. Mă tem însă că nu-mi va fi prea uşor să depun mărturiile pe care le doriţi.

Barutciev-junior rămase o clipă cu ochii holbaţi de nelinişte. Răspunsul îl descurajase şi-l revoltase în acelaşi timp. Îi rămînea totuşi o portiţă de scăpare : golanul ăsta avea desigur intenţia să continue şantajul.

— De depoziţia dumneavoastră depinde rezultatul procesului, spuse Barutciev şi în glasul lui răsună mai degrabă un dispreţ plin de amărăciune decît adulare.

— Înţeleg, zise Boris cu răceală. Dar trebuie să mă gîndesc şi la interesele mele personale.

— Cu ce vor fi ştirbite interesele dumneavoastră dacă veţi spune adevărul ?

— Nu v-aţi dat încă seama că adevărul nu este în avantajul dumneavoastră ? În ochii lui Boris licări o scînteie rece, ironică. Dacă spun adevărul aşa cum îl vreţi dumneavoastră, intru în conflict cu banca fratelui dumneavoastră şi acest lucru e împotriva intereselor „Nikotianei".

— Domnule Morev !... strigă dramatic Barutciev, cuprins de panica milionarului care se află în pragul

dezastrului. Ce morală, ce lege omenească îi îngăduie unei bănci să-mi suspende creditul în toiul achiziţiilor, după ce am dat avansuri de nouă milioane?... Şi ce instituţie rezonabilă ar face asta înainte de a fi ridicat măcar tutunul de la producători?... Nu!... Barutciev se ridică deodată şi reteză aerul cu mîna. Nu!... Datoria dumneavoastră e să priviţi omeneşte o veche ceartă de familie, care mie îmi ameninţă însăşi existenţa... Fratele meu e un tuberculos ipohondru... un invidios... o mumie răutăcioasă... un monstru!... Îi pare rău că mi-am făcut o situaţie!... Cîştigurile mele îl înnebunesc!... Simţeam cum mă pîndeşte cu laşitate... cu perfidie... acum vrea să-mi dea lovitura de graţie! Proprietăţile, casa, mobilierul meu... totul e sub sechestru! N-am oare dreptul să mă apăr, să deschid un proces, să cer daune interese?

— Asta da!... se arătă Boris de acord şi adăugă nepăsător: Nu aveţi însă dreptul să provocaţi un conflict între „Nikotiana" şi fratele dumneavoastră.

— Dar dreptatea, domnule Morev?

— De ea se ocupă magistraţii.

— Ei vor hotărî pe baza depoziţiilor dumneavoastră ca persoană competentă.

— În acest caz va trebui să fiu obiectiv.

— Tocmai asta vă rog.

— Aşa voi proceda!... Fratele dumneavoastră n-a făcut decît să apere interesele băncii sale, în timp ce dumneavoastră îmi cereţi să spun că a lucrat cu intenţia de a vă ruina... Dar asta nu-i adevărat! Dacă spun asta, înseamnă că mint. Înseamnă să sustrag din banca lui treizeci de milioane, pe care să vi le vîr dumneavoastră în buzunar... Înseamnă să intru în conflict cu factorii politici interesaţi, riscînd astfel ca mîine să nu mă mai pot bizui pe nici un serviciu din partea lor. Cu alte cuvinte, ca să vă ajut, vreţi să expun interesele „Nikotianei"!... Ei bine!... mă întreb cu ce profit?

Din pieptul lui Boris izbucni un hohot de rîs scurt şi tăios. Luă o altă ţigară şi o aprinse cu aceeaşi încetineală.

Barutciev-junior răsuflă ușurat. În sfîrșit!... Golanul îșl dăduse cărțile pe față și se arăta gata să-i facă acest serviciu, dar, se înțelege, nu fără avantaj. Ce parvenit și plebeu josnic! Atitudine de șmecher de rînd!... Barutciev uitase că nu fumează înainte de masă și își aprinse o țigară proprie. În cel mult un an îl va strivi pe acest golan ca pe un vierme, cu întreaga și deocamdată invulnerabila lui „Nikotiana". Dar răbdare!... Lupul bătrîn, care suferea de grandomanie, sorbi fumul aromat al țigării și cu un rîs părintesc îl bătu pe umăr pe puiul de lup. Puiul de lup zîmbi și el, dar privirea lui rămase rece.

— Ascultă, tinere!... Barutciev se liniștise. Văd că bătrînul Pierre a lăsat un urmaș destoinic!... Minunat!... La fel aș fi procedat și eu. Să vorbim deschis!... Așadar ai întrebat: cu ce profit? Glasul lui Barutciev era acum triumfător. Cu profitul că mîine, unicul cumpărător al tutunului nostru va rămîne Reichul și eu voi indica atunci concernului german de țigări căror firme să adreseze comenzile... E limpede?

Barutciev-junior se uită la Boris ca să vadă efectul pe care-l produseseră cuvintele lui. Puiul de lup sufla însă liniștit fumul de țigară. Privirea lui dîrză și rece nu se tulbură de loc.

— Astăzi nu e mîine, observă Boris calm.

— Să vă spun atunci care este situația acum. Optzeci la sută din tutunul vîndut n-a obținut prețul de anul trecut. Nouăzeci la sută din totalul partizilor așteaptă și acum cumpărător. Remarcabil, nu?... Comercianții noștri sînt însă niște proști care nu văd nimic.

— Un impas temporar al prețurilor, făcu puiul de lup pe prostul. Nici eu nu vînd... Aștept prețuri mai bune.

— Faceți o greșeală!... strigă cu mărinimie Barutciev-junior. O mare greșeală, dragul meu!... Se apropie o criză economică cum nu s-a mai pomenit. Prețurile produselor agricole și ale tutunului vor cădea catastrofal. Panica și falimentele se apropie. Știi că în acest domeniu sînt bine informat, nu-i așa? Am

oamenii mei la palat, în diplomație... și chiar *în lumea evreiască!*... E paradoxal, nu?

— Nu, nu-i de loc paradoxal, zise Boris. Toată lumea știe că sînteți omul de încredere al lui Cohen și că în același timp faceți față de hitleriști pe antisemitul... De altfel, Cohen și-a trăit traiul și și-a mîncat mălaiul în concernul german de țigări și meritul principal în privința asta vă revine dumneavoastră.

— Clevetiri!... strigă Barutciev... Cum puteți spune una ca asta? Nu-s decît clevetiri... Cohen mi-e prieten. Am legături cu nemții, dar nu iau nici o atitudine în ce privește comportarea lor față de evrei.

— Ba vă pregătiți cu pricepere terenul pentru tranzacții cu nemții, cărora le cîntați în strună în chestiunea evreiască. Cohen ar fi putut lucra foarte bine cu nemții, dacă nu l-ați fi denunțat că îi calomniază în dreapta și-n stînga. Dar faptele în legătură cu Cohen n-au nici o importanță pentru relațiile noastre, dragă domnule Barutciev...

— Da!... Să lăsăm cancanurile la o parte! Pe fruntea lui Barutciev apăruseră broboane mărunte de sudoare. Nu merită!... adăugă el cu un rîs disprețuitor și artificial. Vorbeam de știrile pe care le-am primit aseară de la Berlin... Știți că fratele meu, cel din Germania, va fi numit zilele astea ministru plenipotențiar la Berlin, nu-i așa?

— Da, știu!... Și e foarte bun prieten cu von Geier, noul director al secțiunii tutunurilor orientale din concernul german de țigări.

— Nu sînteți rău informat, constată Barutciev satisfăcut. Așa. Și von Geier a afirmat în fața fratelui meu că concernul german va sista pentru un timp cumpărarea de tutunuri din răsărit. Știți ce înseamnă asta?

— Bănuiesc... o manevră pentru a putea face apoi presiuni politice. Vom înota curînd în ape germane. Dacă vine o criză, concernul german va putea să ne cumpere tot tutunul, dar la prețuri ridicol de mici... Asta-i foarte trist, domnule Barutciev!...

— Nu, dragă tinere, nu-i chiar așa de gravă situația... Nu fiți pesimist. Concernul german va cumpăra într-adevăr la prețuri scăzute, dar în cantități atît de mari, încît cîștigurile noastre vor rămîne aceleași... Vorbesc de firmele alese, care vor rămîne și vor face comerț cu nemții, adăugă el semnificativ.

— Și care vor fi aceste firme? întrebă Boris calm.

— Ale noastre!... răspunse Barutciev triumfător. A mea și a dumneavoastră. Noi vom obține partea leului, iar celoralte le vor rămîne firimiturile.

— Asta-i o chestiune de viitor, spuse Boris cu indiferență. Mă interesează mai mult ce puteți face pentru „Nikotiana" astăzi.

Ochii lui Barutciev îl fixau iscoditor pe șiretul pui de lup.

— Nu-i oare mai rezonabil să vă gîndiți și la ziua de mîine? întrebă el.

— M-am deprins să mă bizui numai pe lucruri care pot fi făcute astăzi.

— Aș putea spune același lucru despre mine.

— Mai multă încredere inspiră cel care o dovedește.

— Încredere?... Barutciev îl privi cu îngîmfare. Vă îndoliți de legăturile mele cu nemții?

— De loc!... Sînt însă curat platonice.

Pe buzele lui Boris flutură același zîmbet înghețat de adîncuri.

— Judeci superficial, dragul meu!... Factorul moral e mai important pentru nemți.

— Poate mîine, astăzi însă nu... Ca să reușească o penetrație politică la noi, trebuie să se bazeze pe factorul material.

— Aveți dreptate!... recunoscu Barutciev; dar după ce se gîndi puțin, întrebă: Ce vreți să spuneți prin asta?

— Ceva cît se poate de simplu. Astăzi n-ați putea să-i luați locul lui Cohen, cu toate simpatiile de care vă bucurați la nemți.

— De ce?

— Nu stăpîniți sectorul politic.

Barutciev căzu iarăşi pe gînduri, iar pe faţa lui se putea citi o expresie oarecum prostească. Asta nu-i trecuse încă prin minte.

— O voi face, spuse el după cîteva clipe.

— Nu puteţi. N-aveţi bani.

— Îi voi obţine de la nemţi.

— Exclus!... Nemţii nu vor băga niciodată mîna în propriul lor buzunar, atîta timp cît pot să-i constrîngă pe alţii s-o facă... E limpede, nu?

Barutciev nu înţelegea, sau se făcea că nu înţelege. Boris îi explică:

— Să vorbim ca nişte comercianţi de rangul nostru, domnule Barutciev!... E vorba de oamenii politici şi de sforile care se trag... N-aveţi un teatru de păpuşi, de aceea nu ştiţi. Al meu însă funcţionează ireproşabil. Nemţii l-ar putea utiliza în măsura în care îmi asigură plasamentul tutunului prin concernul de ţigări.

Bărbatul încărunţit rămase cu gura căscată, iar golanul — cu ochii lui întunecaţi — îl privea liniştit, rece, imperturbabil. Ce cinism! Cîtă dîrzenie!... Nu-i era ruşine? Sau măcar nu-i era teamă să vorbească astfel? Iată noua generaţie!... Nu-şi dă cel puţin osteneală să fie ipocrit. Dar, după uluiala care-l turtise pentru o clipă, Barutciev simţi cum creşte în el mînia şi furia. Acum planurile lui Boris îi erau foarte clare.

— Dumneavoastră vreţi — glasul lui Barutciev se poticni dureros — să-i luaţi locul lui Cohen... Şi „Nikotiana" să obţină în exclusivitate comenzile concernului german?... Asta vreţi, nu-i aşa?

— Exact, domnule Barutciev!... Puteţi să faceţi nemţilor propunerea cu toate avantajele pe care le conţine pentru dumneavoastră şi pentru mine. Puteţi lucra şi cu oamenii dumneavoastră de la palat.

— Niciodată!... gemu Barutciev cu ură.

— De ce?

Vocea lui Boris nu suferise nici o schimbare.

— Pentru că de doi ani aştept să fac asta pentru mine. Hm... Ascultaţi aici! Văd că sînteţi neîndu-

plecat, jigniți pe toată lumea și să supraapreciați... Nu vă e teamă? Felul în care vorbiți devine primejdios.

În ochii lui Barutciev licărea o amenințare ascunsă.

— Este primejdios mai înainte de orice pentru dumneavoastră. Din pieptul puiului de lup izbucni un rîs ascuțit, metalic. Probabilitatea de a cîștiga procesul se poate reduce la zero.

— Am să fiu puternic mîine, rînji crunt Barutciev.

— Nu mai puternic decît astăzi, pentru că vă lipsesc calitățile. Glasul lui Boris se ridicase și devenise necrezut de dîrz. Îi veți indica lui Geier o firmă sau alta, veți strecura partizi mărunte, rău manufacturate, dar pe partea leului nu veți pune mîna niciodată, pentru că sînteți un negustor incapabil. Nemții știu că nu vă pricepeți la tutunuri, la calitate și la manipulare. Ei văd că sînteți un lăudăros și un grandoman care nu face decît să le spună basme, fără să dețină forța efectivă a banului și influență asupra personalităților politice.

Barutciev sări din fotoliu.

— Asta-i obrăznicie! strigă el. Mă insultați!

— Spun adevărul în folosul dumneavoastră.

— Eu îl voi spune unde trebuie în paguba dumneavoastră!... Toată lumea știe că aveți doi frați comuniști.

— Ei și?...

Vocea lui Boris tremură ușor, dar numai o clipă.

— Gîndiți-vă că și eu am unghii.

— Procesul le va tăia scurt. Dacă nu-l cîștigați, sînteți pierdut. Credeți că prietenii dumneavoastră nemți nu-l urmăresc?... Vă închipuiți că concernul german de țigări o să vă acorde creditul necesar ca să cumpărați zece milioane kilograme de tutun dacă se va dovedi că dumneavoastră cu banii pe care vi i-a oferit banca fratelui, pentru afaceri, ați construit casa cea mai luxoasă din Sofia și i-ați cumpărat amantei dumneavoastră un apartament?

Barutciev păli deodată.

— Asta e o mișelie!... strigă el răgușit de furie. O aud pentru prima oară.

— Se discută printre judecători și în societate.
— Voi porni un proces și împotriva dumitale!
— Perfect!... Pot să arăt de la cine am auzit.
— Spune imediat de la cine.
— Nu acum. La tribunal.
— Ești un... un mișel!... Barutciev începuse să împroaște salivă. Ești un intrigant!... Un destructiv. Un tip antisocial!...
— N-o să vă creadă nimeni.
— O să te denunț, o să strig în gura mare că frații dumitale sînt comuniști!... O să te demasc în fața nemților... la palat... pretutindeni!
— Procesul cu banca o să-l pierdeți însă. Puteți fi sigur de asta. Voi ști ce să spun la tribunal, ca persoană competentă. Să nu uitați că ministrul justiției e acționar la „Nikotiana" și că... Dar nici n-ar fi nevoie de el!... Chiar și magistrații cei mai cinstiți dezleagă ochii zeiței Themis cînd judecă un proces în valoare de treizeci de milioane.
— Blestemată justiție!... Nenorociți judecători!...
— Fac parte din partidul democrat, al cărui lider este fratele dumneavoastră.

Barutciev își prinse tîmplele în mîini și începu să se plimbe prin cameră ca un nebun.

— Liniștiți-vă și luați loc, domnule Barutciev!... îl invită Boris pe un ton politicos. Să terminăm convorbirea în liniște.

Barutciev se lăsă greoi în fotoliul de piele. Respira greu. Fața i se învinețise și se îmbrobonise de sudoare. Scoase batista și se șterse. Boris îl examina cu răceala unei creaturi incapabile să simtă furie, ură sau compătimire. Numai licărirea de smoală din pupilele lui trăda triumful asupra adversarului înfrînt.

— Ce propuneți? întrebă Barutciev surd.

— Să ne explicăm încă puțin, ca să vedeți că și dumneavoastră veți avea un profit. Nu-i vorba numai de soluția procesului... Chiar dacă i-ați lua locul lui Cohen, tot nu veți putea să faceți față unei furnituri uriașe pentru concernul german. Vă lipsește pricepere, organizarea, personalul tehnic... Anul următor

nemții vor încredința furnitura altora. Da, așa va fi!... O presimțiți și dumneavoastră. Asta nu-i decît latura tehnică a problemei. Nemții vor să exercite însă și o presiune politică, iar dumneavoastră nu dispuneți pentru asta de nici un mijloc, în afară de oamenii de la palat, care nu sînt însă dispuși să se expună. „Nikotiana", dimpotrivă, are legături cu guvernul, cu deputații, cu opoziția... cu presa și cu generalii de rezervă... cu toți și cu toate!... Ar fi o prostie să credeți că ar putea să-i cîștigați pe acești oameni, acționînd singur. E o problemă grea și din multe puncte de vedere primejdioasă. Eu lucrez cu oameni pe care i-am moștenit, ca să spun așa, o dată cu „Nikotiana", de la papa Pierre. Nu îndrăznesc să fac legături noi... Există și șmecheri care sug de la două oi!... Există și oameni de stînga, camuflați, care pot să vă dea în vileag prin interpelările făcute în Cameră... Mă mir că n-ați înțeles pînă acum aceste lucruri atît de simple.

Barutciev tăcea, uitîndu-se undeva în gol.

— Deci, continuă Boris, situația se prezintă astfel: Aveți legături bune cu nemții, însă în momentul acesta nu le sînteți util. Eu n-am aceste legături, însă țin în mînă manivele importante pentru schimbarea cursului politic. Minunat, nu-i așa? În cazul acesta, noi sîntem aliați și n-are rost să ne dăm lovituri pe la spate. Acum, cîteva cuvinte pentru dumneavoastră. Voi face depoziția pe care o doriți. O, nu vă neliniștiți!... Pot să-i înec pe judecători în argumente, calcule și concluzii tehnice... Aș putea chiar să sperii banca și s-o constrîng să caute o înțelegere avantajoasă. Asta cred că-i cea mai bună soluție, ca să nu intrați în conflict cu cine știe ce politicieni veroși pe care banca îi va întărîta împotriva dumneavoastră... Am dreptate, nu-i așa? În acest mod vă veți salva casa, proprietățile, numele și vă veți putea restabili reputația de comerciant solvabil... Iar eu furnizez concernului german tutunul de care are nevoie și la sfîrșitul anului vărs zece la sută din cîștiguri în mîna dumneavoastră, fără să mișcați un deget, fără să riscați nimic...

— Zece la sută e prea puțin !... gemu Barutciev.

— Cum prea puțin ?!... spuse Boris aspru. Nu-i de loc puțin.

— Cred că ar fi corect să împărțim.

— Exclus !...

— Atunci patruzeci la sută !... Altfel nu vreau, nu pot să primesc.

— Nici eu nu pot.

Vocea puiului de lup era neînduplecată. Urmă o tăcere. Barutciev își șterse din nou sudoarea de pe față.

— O să mă mai gîndesc, zise el în cele din urmă.

— N-ar trebui să vă gîndiți prea mult. Von Geier și Preibisch au și venit poate și n-ar trebui să-i scăpăm !... Alaltăseară l-am văzut pe Lichtenfeld.

— Imposibil !... strigă Barutciev stupefiat. Unde l-ați văzut ?

— Într-un bar... Și puteți considera că pe Lichtenfeld l-ați pierdut. Banda lui Krșivanek l-a prins în plasă.

— Dar Krșivanek e un escroc... Nu va realiza nimic.

— Să nu fiți prea sigur de asta. Cumnatul lui e ministru în noul guvern al Reichului.

Barutciev se uita prostit, cu fața strîmbată de surprindere.

— Acceptați propunerea mea ? întrebă Boris.

— Accept !... oftă surd Barutciev.

După ce acesta ieși, Boris îl chemă pe expertul principal și-l reținu o oră și jumătate. Cei doi bărbați înotau într-o mare de nori albăstrui de fum de țigară. Boris vorbea liniștit, limpede și aproape fără întrerupere. Kostov dădea din cap și lua note. Din timp în timp își îngăduia să facă obiecțiuni pe care Boris izbutea să le înlăture numaidecît, dar fără aroganța aspră cu care îi trata pe ceilalți funcționari. Mulțumită Mariei, între ei se stabilise o încredere desăvîrșită, pe care intrigile celorlalte societăți nu puteau s-o zdruncine. Kostov era un afemeiat vanitos, risipi-

tor și cam leneș, dar inteligent și foarte cinstit. Boris făcea tot ce putea ca să nu-i jignească mîndria, și după moartea lui papa Pierre îi dublase salariul și gratificația anuală. Kostov aprecia la Boris perspectivele lui largi și viața sobră pe care o ducea. O dată cu stima pe care o aveau unul pentru celălalt, cei doi bărbați se disprețuiau totuși în ascuns, și asta din pricina diferenței de caractere. Boris era rece și neînduplecat cu oamenii, în timp ce Kostov era mai uman și cîteodată pleca urechea la nevoile lor. Cel dintîi, pornit de jos, era conștient de primejdia pe care o reprezenta revolta celor flămînzi și înțelegea că privilegiile celor sătui erau nesigure și amenințate. Celălalt, crescut în belșug, socotea că aceste privilegii sînt firești și nu găsea necesar să-și tulbure liniștea cu acțiuni murdare și lipsite de omenie împotriva muncitorilor.

Cînd partea profesională a convorbirii se sfîrși, Boris îl întrebă pe un ton glumeț:

— Kostov, ce crezi de toate astea?

— Dacă introducem tonga, muncitorii ne vor răspunde printr-o grevă.

— O înăbușim!

— Nu-mi place sîngele.

— Iar sentimentalisme!... Boris începu să rîdă. Trăiești ca un supraom, dar judeci ca o furnică.

— Tocmai invers de cum faci dumneata, răspunse expertul.

— Și care procedeu crezi că e mai bun?

— Firește că al meu. Eu sînt întotdeauna bine dispus.

— Dar ce, eu sînt întunecat?

— Da, groaznic de întunecat, rosti apăsat expertul. Ești ca jucătorul care face mereu careuri și se teme totuși că adversarul ar putea face chintă royală.

Boris căzu pe gînduri.

— Viața e acțiune, Kostov!... spuse el după o clipă. Luptă... încordare... Tocmai în asta găsesc eu satisfacție.

— Acuma da !... Mai tîrziu însă o să ţi se urască.
— De ce ?
— Pentru că nu profiţi nimic din această acţiune.
— Cum aşa ?... Dar „Nikotiana" ?
— „Nikotiana" nu-i decît o movilă de aur. Dar aurul n-are nici un sens dacă nu-l poţi transforma în fericire.
— Dumneata cum îl transformi în fericire ?... Vocea lui Boris deveni pe neaşteptate răutăcioasă. Oferind daruri de Crăciun cîtorva muncitori ?... Aş putea să fac şi eu asta, dar găsesc că-i inutil.
Boris se uită la ceas şi ridicîndu-se adăugă sec :
— Mă duc la Torosian.
Se urcă în automobil şi aprinse o ţigară, pe care o stinse însă numaidecît.
Fuma mult, nu umbla pe jos şi ducea o viaţă prea severă şi neigienică. Se părea că nimic nu-i poate curăţi plămînii îmbîcsiţi de nicotină şi de praful de tutun înghiţit în primul an de muncă la depozit. Dîndu-şi seama de acest lucru, îi ceru şoferului să oprească şi coborînd din maşină porni pe jos.
Zăpada care căzuse cu cîteva zile în urmă se topise şi în ziua liniştită de decembrie ceaţa se tîra pe povîrnişurile Vitoşei. Cerul cenuşiu ca fierul se reflecta în pavajul ud, răspîndind o lumină tulbure, lăptoasă. Dinspre Grădina Medicilor adia un miros reavăn de frunze putrede. Dincolo de gard, pe o alee din manejul regal, un sublocotenent galopa nebuneşte în cerc, şuierînd din timp în timp haiduceşte, ca să-şi îndemne calul. Boris începu să se gîndească alarmat şi plictisit la Krşivanek.

Locuinţa lui Torosian oglindea mai bine decît oricare altă locuinţă gradul de prosperitate şi succesele în comerţ ale stăpînului. Cînd se ruina, armeanul lua cu chirie un apartament ieftin, iar cînd îşi refăcea averea, trăia o viaţă de prinţ. Avea ciudata capacitate de a se ruina în cîteva luni şi de a-şi reveni într-un timp şi mai scurt. Era generos şi datorită acestui lucru avea legături politice pretutindeni, iar imaginaţia lui orien-

tală îl făcea să mintă şi să se laude fără încetare, încît nimeni nu putea şti dacă pregăteşte o lovitură ori dacă e inactiv.

Acum Torosian era iarăşi în pasă bună. Prin legăturile lui cu firmele americane şi cu regia franceză cîştigase în ultimul an o avere care trezea invidie. Trăia într-o casă somptuoasă, pe care numai micul palat al risipitorului Barutciev-junior o întrecea prin strălucire.

Agasat, cu gîndul la Krşivanek, Boris intră într-un salon de modă veche, mobilat însă cu mult rafinament. Torosian cumpărase casa de la moştenitorii unui bancher decedat. În fotoliile din jurul unui mic bar mobil, pe rotiţe, şedeau vreo zece bărbaţi pe care Boris îi cunoştea foarte bine.

Torosian se repezi să-l întîmpine şi, ca o odaliscă ce-şi aşteaptă nerăbdătoare iubitul, îi întinse amîndouă mîinile deodată. Armeanul era slab, mic de statură, sprinten şi şiret. Semăna cu o vulpe cochetă.

— Haide, intră, te aşteptăm... strigă Torosian strîngîndu-i mîna cu atîta căldură, încît părea că e gata să-l îmbrăţişeze.

Boris se uită la ceas. Îl reţinuse convorbirea cu Kostov.

— Trebuia să începeţi, aruncă el neglijent.

— Ei cum ?... Torosian găsi prilejul să plaseze una din linguşirile lui mieroase. Am putea oare să luăm hotăriri fără tine ?

„Lasă trăncăneala", gîndi Boris plictisit. Bănuia că armeanul convocase sfătuirea ca să încerce terenul în vederea creării unui front comun împotriva concernului german de ţigări. Torosian vindea într-adevăr concernului, prin Cohen, partizile lui de calitate mai proastă, dar asta n-ar fi compensat pierderea pieţei americane şi franceze, dacă nemţii monopolizau comerţul cu Bulgaria.

Boris dădu pe rînd mîna cu ceilalţi şi se aşeză într-un fotoliu. Cei mai mulţi îi răspunseră la salut cu o amabilitate ipocrită. Erau ca nişte lupi gata să se sfîşie între ei, deşi, uneori, cînd se întîmpla să aibă

interese comune, lucrau şi în cîrdăşie. Asta se întîmpla mai cu seamă atunci cînd trebuia dată o lovitură cooperativelor, cînd se cerea legalizată vreo înşelăciune în dauna statului, cînd trebuiau luate măsuri ca producătorii să fie cît mai bine storşi sau cînd trebuia înăbuşită prin sforţări comune o grevă generală. Atunci fiecare începea să tragă sforile propriului său teatru de păpuşi. Acum, întrucît lipsea mobilul unei acţiuni unitare, Boris căpătă convingerea că Torosian se agită pentru interese care îl priveau numai pe el.

Vulpea cochetă dădu fuga la bar şi întrebă cu amabilitate:

— Ce preferi, Morev?... Coniac, mastică sau o ţuică cu buchet?

— O ţuică cu buchet — răspunse Boris — şi palavre fără buchet, ca să terminăm mai repede.

Cohen, care sta lîngă el, rîse zgomotos. Cu toate perspectivele sumbre pentru evrei, era întotdeauna bine dispus. Totul e să fii prevăzător. Pe căi complicate, Cohen începuse să-şi transfere capitalurile în străinătate şi totul mergea de minune.

Torosian umplu un păhăruţ, iar Boris se ridică să şi-l ia. Pentru ca valeţii să nu tragă cu urechea, milionarii se serveau singuri. Cînd Boris se întoarse la locul lui, evreul continua să rîdă. Era simpatic, blond, cu faţa roşie ca racul şi ochii albaştri. Cîteva fire de păr, pieptănate cu multă grijă, încercau să-i ascundă chelia.

— Ei, eşti pregătit să asculţi glume armeneşti despre concernul german de ţigări? îl întrebă Cohen, aplecîndu-se spre el.

— N-am intenţia să-l ascult pînă la capăt.

— Nici eu. La unu trebuie să plec.

— Pentru tine glumele astea s-ar putea dovedi interesante, spuse Boris.

— Interesante? Nu, cel mult amuzante!... rîse Cohen. Ce ne poate spune Torosian? Pur şi simplu că concernul german ne-a pregătit la toţi cîte o spînzurătoare şi ne va propune să ne băgăm singuri capul în laţ... Asta nu-i de loc interesant. Şi ce-i mai caraghios,

e că el este convins dinainte de nereușita acțiunii pe care o întreprinde.

— Atunci de ce ne face să ne mai pierdem vremea?

— Ca să-și dea cu apă de colonie înainte de a deveni cetățean francez!... Această încercare de a apăra interesele Franței va fi cunoscută desigur la Quai d'Orsay și asta îi va face pe directorii de la „Compagnie générale des tabacs" să cumpere tutunuri din Grecia și Turcia, prin Torosian... E limpede, nu-i așa?... A și deschis sucursale la Kavala și Istambul.

— O să dea de dracu!... spuse Boris mînios.

— Ți-am spus că e amuzant.

— Am plecat.

— Eu mai stau. Vreau să mai rîd.

— De cine?

— De proștii noștri care după cîteva clipe îi vor ridica pe nemți în slavă... Acum toți sînt patrioți... Hitler va da Bulgariei ieșirea la Marea Egee, Macedonia, Strîmtorile, Istambulul, poate chiar și colonii!...

Cohen începu deodată să rîdă.

— De ce rîzi?... E oare imposibil?... întrebă Boris sec.

Evreul îl privi mirat:

— Tu ești băiat deștept, Morev!... zise el. Îți sînt îndatorat pentru serviciile pe care mi le-au făcut oamenii tăi și doresc din toată inima să-mi iei locul la aprovizionarea concernului german... Dă-mi însă voie să-ți spun că Bulgaria merge la dezastru.

Urmă o tăcere în care nu se auzi decît vocea lui Torosian. Armeanul povestea oaspeților săi cum și-a procurat țuica cu buchet.

— Cred că judeci subiectiv, își dădu Boris părerea.

— Da, poate, răspunse Cohen și pe neașteptate întrebă: A fost Barutciev pe la tine?

— Da, azi dimineața.

— Ei?... Cum a rămas?

— Am ajuns la o înțelegere, dar nu știu în ce măsură e sincer.

— Fii necruțător cu el, spuse Cohen. Îl ai la mînă.

Boris gustă din lăudata țuică cu buchet. Îi păru dezgustătoare.

— Mi-e teamă de Krşivanek.

— Krşivanek nu-i decît un escroc de rînd, de la regia austriacă, zise Cohen neglijent. Mai devreme sau mai tîrziu, nemţii vor afla asta. Poate să devină însă foarte primejdios dacă ii scăpaţi din mîini pe Lichtenfeld şi Preibisch.

— Lichtenfeld e pierdut, se întunecă Boris la faţă.

— Ei asta! In glasul negustorului vibra compătimire. Dar cum s-a întîmplat?

— Cred că Zara l-a cîştigat de partea lui Krşivanek.

— Dar din cîte ştiu eu, Zara îşi face de lucru la legaţia germană ca să culeagă informaţii pentru noi.

— E amanta lui Krşivanek, spuse Boris, sec. Am aflat ieri.

Şoaptele lui Boris şi Cohen, care nu luau parte la discuţia generală, atraseră atenţia celorlalţi şi mai cu seamă a lui Torosian.

— Împotriva cui complotaţi? întrebă armeanul curios.

— Împotriva ţuicei tale cu buchet, răspunse tare Cohen. E dezgustătoare.

— Atunci luaţi altceva. Aduc barul lîngă voi.

Ascunzîndu-şi curiozitatea sub un zîmbet inofensiv, Torosian împinse barul lîngă ei.

— Vreţi să începem? întrebă el.

— Nu mai pălăvrăgi atîta şi începe o dată!... strigă cineva.

Cohen se aşeză comod în fotoliu, ca un spectator la începerea reprezentaţiei, iar Boris scrută pe rînd feţele celor prezenţi. Cele mai multe erau aspre, insensibile. Doi-trei din ei aveau o expresie atît de idioată şi de stupidă, încît Boris simţi că-l cuprinde o ură inexplicabilă şi se întrebă ce anume i-a putut ajuta pe aceşti oameni să facă avere. Se consolă la gîndul că nu erau decît nişte dobitoci care cîştigau întîmplător şi care se vor îneca, desigur, în criza care nu se va lăsa mult aşteptată. Numai înfăţişarea lui Cohen şi a lui Barutciev-senior trăda cultura şi o minte cuprinzătoare. Torosian părea un vînzător de iarmaroc, iar feţele celorlalţi trădau o lipsă totală a capacităţii de a face com-

binații mari și o înclinație vădită spre escrocherii mărunte.

Plictisit, cu ochii de ceară și fața supță, Barutcievsenior ședea mai departe de ceilalți. Zgomotul îl istovise. Îl luau mereu valuri de căldură care alternau cu o sudoare rece, iar fumul de tutun îl irita și-l înăbușea. Dar nu le cerea colegilor săi să nu fumeze, deoarece s-ar fi trădat că boala i s-a înrăutățit și astfel le-ar fi dat prilejul să se bucure cu răutate. Fără îndoială că dacă ar fi fost sănătos, ar fi stat în fruntea celor prezenți. Deținea aproape toate acțiunile societății „Istocini tiutiun" și ale unei bănci, avea un ziar, și tot partidul democrat era în mîinile lui. Simțea apropierea crizei, dar, căzut pradă nepăsării, o aștepta inactiv. În depozitele lui zăceau cantități imense de tutun nevîndut. Se temea să călătorească în străinătate, să susțină conversații prea încordate, se temea să nu răcească și să nu-și înrăutățească boala printr-o nouă bronșită. O oboseală extremă îl moleșea și-l făcea să se înșele singur că scăderea prețurilor nu-i un indiciu de criză, ci numai o stare de nervozitate, provocată de evenimentele din Germania.

Era frumos la chip, avea nasul ascuțit și buze subțiri, palide. Putea fi luat drept un senator roman. Albeața morbidă a mîinilor lui se contura sinistru pe costumul negru, iar ochii îi priveau fix și întunecat. Totul părea sumbru la acest om. Chiar și originea averii lui se pierdea într-o legendă întunecată. Se spunea că ar fi falsificat testamentul unchiului său. Această legendă nu era decît o invenție. A obținut moștenirea în mod legal și și-a însușit-o prin comerț. Nu era lipsit cu totul de simț social, ba chiar în tinerețe activase pe acest tărîm neremunerativ. Făcuse parte din aripa stîngă a mișcării revoluționare macedonene, apoi, ca primar onorific al orașului său natal, l-a curățit de miasme și de tifos, introducînd canalizarea. Averea lui a început să crească repede din clipa cînd, împreună cu decedatul Spiridonov, a făcut cele dintîi exporturi de tutun în străinătate. Dar cu cît se îmbogățea mai mult, cu atît se sleiau forțele și i se întuneca mai mult caracterul. Simțul lui social nu l-a

împiedicat să-şi însuşească brutal conducerea partidului democrat pentru a-l folosi în scopuri comerciale, iar generozitatea din tinereţe s-a transformat cu încetul în aviditate. Deşi avea plămînii roşi de boală, continua să inspecteze sucursalele societăţii lui, cobora în subsolurile reci ale depozitelor, intra cu batista la gură în sălile de manufacturare pline de praf şi respira aerul îmbîcsit de aburii otrăvitori din sălile de fermentare.

Acum părea ajuns în culmea puterii, era unul din oamenii cei mai bogaţi din Bulgaria, iar ziarul său forma opinia publică a ţării. Liderii partidului democrat îi arătau o supunere oarbă, iar ţarul îl invita la consiliile de coroană. În realitate, însă, puterea lui începuse să apună. Sforile cu care-i conducea pe oamenii de stat se rupeau una cîte una, iar „Nikotiana" şi alte societăţi mari îl înăbuşeau. Acum nu mai era decît un om bătrîn, bolnav, cu sănătatea ruinată, şi toţi — chiar şi rudele lui — aşteptau să moară. Boris îşi luă cu nepăsare privirile de pe faţa lui lividă, de senator cărunt.

Interesantă era şi povestea vieţii lui Cohen. Avea ochi albaştri şi inteligenţi, sfredelitori ca ai păsărilor de pradă ; în ei, însă, nu se citea nimic din îngîmfarea proştilor adunaţi aci. În albastrul adînc al acestor ochi licărea mulţumirea de sine a unui spirit consacrat în taină banilor. Urcase scara vieţii urmărind firul de aur al social-democraţiei. Deşi amănuntele nu erau prea clare, povestea lui părea să fie următoarea : În 1918 social-democratul evreu Knorr fusese izgonit de bolşevici şi îşi găsise adăpost în Germania. Knorr n-avea leţcaie în buzunar, dar în cap purta o adevărată comoară. După doi ani a ajuns proprietarul unei mici fabrici de ţigări pe care a cumpărat-o de la fraţii Nielsen. Atunci social-democratul Streseman i-a dat social-democratului Knorr dreptul să folosească marca ţigărilor produse de fabrica lui. Era un împrumut fără dobîndă, acordat abil din banii statului. Mica făbricuţă începu să crească, să se întindă ca mucegaiul şi să înăbuşe sau să absoarbă toate fabricile de ţigări care

încercau să-i facă concurență. După cîțiva ani, fosta fabricuță a fraților Nielsen se transformă într-un puternic concern de țigări condus de Knorr. Și s-a mai întîmplat ceva. Social-democratul Knorr, întîlnindu-l la Hamburg pe social-democratul Cohen, l-a însărcinat să-i furnizeze tutun din Bulgaria. Cărui fapt se datora această încredere? Uitîndu-se la ochii inteligenți și ironici ai lui Cohen, Boris își dădu seama că social-democrația este o nouă formă a străvechei arte de a conduce lumea prin bani.

În capătul celălalt al salonului, departe de Barutciev — pentru că erau certați — ședea Ciukurski. Ar fi fost greu să găsești pe lume un om mai nerecunoscător decît el. Cu douăzeci de ani în urmă a intrat în societatea lui Barutciev ca funcționar de rînd, apoi a ajuns contabil, pe urmă expert și în cele din urmă director general. Acum lucra pe cont propriu. Egoismul lui atingea imprudența. Toată lumea știa că a refuzat să-i dea de lucru chiar omului care l-a trecut frontiera, purtîndu-l în spinare, atunci cînd Stamboliski [1] îi urmărea pe îmbogățiții de război. Se știa de asemeni că a abandonat „Istocini tiutiun" într-un moment foarte greu — cînd Barutciev abia se internase într-un sanatoriu — și nu a cedat rugăminților acestuia de a rămîne să conducă societatea pînă la întoarcerea lui. Din toate aceste motive, cu greu s-ar fi găsit cineva care să-i sară în ajutor la nevoie. Era scund și gras, se umfla în pene ca un curcan și de obicei tăcea. Avea oarecare calități de negustor, inițiativele lui însă erau paralizate de o prea mare prudență și avariție, ceea ce îl făcea inofensiv. Boris îl examină în treacăt.

În spatele lui Ciukurski ședea Gruev, om simplu, dar inteligent și perspicace, cu o față rotundă și roșie. Forța lui o constituiau achizițiile prin sate. Privirea lui ascuțită urmărea de la distanță convorbirea dintre

---

[1] Stamboliski Alexandăr (1879—1923), conducătorul Uniunii Populare Agrare, partid politic țărănesc. Între 1920—1923, cît timp deține postul de prim ministru, face o serie de reforme burghezo-democrate, care lovesc în interesele marii burghezii bulgare și ale capitalismului străin. În 9 iunie 1923 guvernul lui Stamboliski e răsturnat de către fasciști, iar el omorît.

Boris şi Cohen, încercînd să descopere după expresia feţei lor despre ce anume vorbesc. Nu izbutea însă şi curiozitatea îl făcea să se agite în fotoliu. Şi-a început cariera de negustor prin a servi rachiu în circiuma tatălui său, a trecut apoi prin şcoala micilor afaceri şi în cele din urmă s-a apucat de afaceri cu tutun. Prima lui tranzacţie mare s-a terminat cu un faliment care a dus la ruină o bancă, cu toate micile depuneri. Acum era expert principal şi asociatul lui Torosian. Mintea lui practică şi sobră constituia o frînă extrem de preţioasă pentru imaginaţia înfierbîntată a armeanului. Boris avea de-a face cu el mai cu seamă în timpul campaniei de achiziţii prin sate. Ambiţia lui Gruev nu mergea mai departe. Lipsa de studii îl împiedica să poată face calcule precise şi să apară singur pe piaţa internaţională. Îi era sortit să rămînă pentru totdeauna o anexă a lui Torosian.

Privirea lui Boris continua să lunece distrat peste chipurile celor prezenţi. Mulţi erau indivizi lipsiţi de importanţă, care s-au îmbogăţit întîmplător şi care nu meritau nici o atenţie. Mintea săracă şi meschinăria îi împiedicau să facă afaceri pe scară mare, iar lăcomia cu care erau deprinşi să aştepte în fiecare an cîştiguri mari îi transforma în jertfe sigure ale crizei. Toţi vedeau cum scad preţurile, nici unul însă nu voia să-şi vîndă partizile, iar talentul de vorbitor al lui Torosian — care încerca să-i asigure că este iminentă o încercare a Franţei de a scoate ţara din ghearele nemţilor — îi făcea şi mai încăpăţînaţi. Erau nişte proşti cu vederea scurtă, care aglomerau pieţele şi care, spre marea satisfacţie a lui Boris, aveau să se ruineze curînd cu toţii.

Adunarea era pe sfîrşite, rezultatele însă nu păreau să fie prea bune. Regii tutunului îşi ştergeau mînioşi feţele transpirate şi congestionate.

Torosian revărsase un torent de oratorie, dar şi ascultătorii săi îi răspunseră cu un potop de obiecţiuni. Balivernele nu putuseră înfrînge prostia. Propunerea făcută de Torosian de a organiza un front împotriva concernului german de ţigări căzu. Dacă fran-

cezii doresc să scape țara de monopolul german, n-au decît să cumpere. Să-l superi însă pe singurul cumpărător serios în momentul actual, ar fi o adevărată nebunie. Nu, domnii nu doreau să se angajeze, să rişte, să se urnească de pe mormanul lor de aur, chiar dacă s-ar prăvăli pămîntul peste ei!... Erau încredințați prosteşte că adversitatea politică dintre marile puteri nu duce decît la urcarea prețurilor.

Existau însă şi chestiuni mai mărunte, asupra cărora au căzut de acord cu Torosian. De pildă toți s-au declarat gata ca la primăvară să introducă tonga.

VII

Cînd Boris ieşi de la Torosian, şoferul, chemat prin telefon, îl aştepta cu maşina în fața intrării. Cădea o ninsoare liniştită pufoasă, cu fulgi mari, ca de vată, care îi umplea pe trecători de bucurie şi voie bună. Din clădirea universității ieşi un grup mare de studenți, care începură să se bată cu zăpadă. Un cățel de rasă, lăsat în libertate, se năpusti dornic de joacă spre ei, se opri o clipă şi o şterse numaidecît înapoi spre servitoarea care-l scosese la plimbare.

Boris urcă în maşină. Perdeluțele cenuşii ale geamurilor maşinii mirosea a lavandă — parfumul Mariei. In fața canapelei fusese pus un buchet de garoafe. Erau atenții plăcute. Ori de cîte ori folosea maşina, Maria le lăsa înadins pentru ca Boris să-şi aducă aminte de ea.

Fulgii de zăpadă se lipeau de geamurile maşinii. Boris îi urmărea cum se topesc şi cum lunecă în jos transformați în mici picături de apă. Avea o senzație de uşurare şi de plăcere. Apoi dintr-o dată, în virtutea contrastului, îşi aminti de zilele întunecate ale celor dintîi ninsori, cînd se întorcea acasă cu ghetuțele găurite şi cu picioarele ude. Profesorul de latină era atît de sărac, încît nu le putea cumpăra copiilor decît o pereche de ghete la doi ani, iar prima zăpadă era privită de familie întotdeauna cu ostilitate. Toate acestea

în păreau lui Boris un coşmar aproape uitat. Acum era proprietarul „Nikotianei".

Automobilul se opri în faţa frumoasei lui case. Un servitor deschise numaidecît uşa principală şi Boris intră în vestiar. Această casă, nouă şi modernă, un dar oferit de papa Pierre tinerei perechi, se afla destul de departe de casa în care continua să trăiască mama Mariei. Doamna Spiridonova nu putea încă să-i ierte ginerelui său originea plebeiană, de funcţionar.

Din vestiar se vedea tot parterul, un hol spaţios, o sufragerie, un salon şi o seră. O scară de lemn în spirală, împodobită cu vase mari de ceramică, în care creşteau plante subtropicale, ducea la etaj. Maria i-a sîcîit luni de zile pe arhitecţi şi decoratori pînă au izbutit să aranjeze totul într-un ales stil modern.

Întotdeauna Boris simţea satisfacţie cînd se întorcea acasă. Ce frumoasă era locuinţa lui !... Luxul şi confortul modern se îmbinau plăcut cu liniile drepte, cu armonia de culori gingaşe. Interiorul era tot atît de simplu, inegalabil şi elegant ca îmbrăcămintea Mariei. În faţa ochilor lui prinse contur faţa ei de acuarelă, uriţică, corpul slăbuţ în lungul capot roz de mătase grea, strîns în talie, pe care îl purta în casă. Îl cuprinse o uşoară emoţie. Maria nu-l plictisea cu reproşuri, nu-i tulbura munca şi nici nu-l înşela. De altfel, cum nu era frumoasă, după căsătorie adoratorii o dăduseră numaidecît uitării. Trăia singuratică, nu mai cînta aproape de loc la pian şi poate că suferea la gîndul că nu poate să aibă un copil. Boris resimţi remuşcări. Îşi amintea de ea numai după ce se reîntorcea acasă.

— Domnişoara Zara e aici, îi spuse servitorul.

— Unde-i ? întrebă Boris repezit.

— În salonul cel mic.

— Bine.

Zara aştepta de o jumătate de oră. Maria refuzase s-o primească sus. Între cele două prietene şi foste colege nu mai existau decît raporturi reci, mondene. Boris îşi scoase repede paltonul şi tot atît de repede intră în salonul cel mic.

— Așa ! exclamă el în loc de salut.

Zara azvîrli cu ciudă vechiul număr dintr-o publicație engleză pe care îl frunzărea.

— Doamna ar putea să fie mai amabilă, spuse ea congestionată de mînie. Nu sînt croitoreasa ei ca să mă țină aici.

— Ai ceva de spus? întrebă el sec, neluîndu-i în seamă observația.

Zara îl privi cu revoltă.

— Uneori reușiți amîndoi să fiți niște mitocani desăvîrșiți... O maniacă și un parvenit !

„Cocotă ordinară !" îi stătea lui Boris pe limbă să-i spună, dar se stăpîni și așteptă cu chipul nemișcat ca de mumie. Sprîncenele Zarei tremurau agitate.

— Ce înseamnă asta? întrebă ea cu alt ton.

— Nimic !... zîmbi el cu perfidie. Maria e suferindă.

— Puțin îmi pasă ! Zara își reluă tonul ei grosolan. Femeile răzgîiate se îmbolnăvesc de cele mai multe ori din cauza inactivității și a prostiei.

„O adevărată cocotă", își spuse iarăși Boris. Ochii negri ai Zarei cuprinseră înrăiți și triști mobilierul somptuos. Era convinsă că dacă ar avea toate astea n-ar fi atît de lașă. Deocamdată însă lașitatea o înrăia.

— Ce mai e nou ? o întrebă Boris.

— Nimic deosebit !... Aseară am fost la recepție la legație și Frau Trendelenburg m-a prezentat soțului ei. Vorbește perfect englezește. Heilborn așteaptă să fie rechemat din moment în moment, iar Lichtenfeld e un golan și jumătate... Incep să cred că e ceva între individul ăsta și concernul german de țigări.

— Așa.

— Tu bănuiești ceva ?

— Nu.

Sprîncenele Zarei tresăriră din nou agitate. Ca să-l asigure de sinceritatea ei, spuse ceva ce n-ar fi trebuit să spună :

— De șase luni lucrează la legație o funcționară... o oarecare Dietrich. Heilborn bănuiește că face parte din poliția secretă a hitleriștilor... E simplă, însă, și proastă ca un dovleac.

— Dar Krșivanek cine-i ?

Fața Zarei se alungi de spaimă.

— Krșivanek ?... Nu... nu știu !... Krșivanek !... Stai puțin, îmi aduc aminte... Mi se pare că e un austriac care încearcă să obțină cetățenia germană.

— Se ocupă de tutunuri ?

— Nu știu. Insă pot să aflu.

Urmă o clipă de tăcere, în care timp Zara își redobîndi stăpînirea de sine.

— Ție cum îți merg treburile ? întrebă ea repede. Ai aflat ceva nou ?

— Nu, răspunse Boris întunecat.

— Dar cu Barutciev unde ați ajuns ?... Dă-mi voie să-ți așez cravata... Așa !... A fost și el la recepție.

— N-a vrut să mă ajute.

— Și tu... Zara ezită.

— Ce ?

— Contai mult pe el, nu-i așa ?

— Căței !... răbufni Boris subit. Spionezi pentru Krșivanek ?

Zara păli.

— Nu înțeleg nimic... Ce mai e și asta ?

— Du-te și spune-i că dacă lucrează cu cocote n-o să reușească niciodată în afaceri.

— Boris !...

— Ieși ! Pleacă numaidecît de aici !...

— Astea-s clevetiri !... Nu l-am văzut decît de două ori la Wagner... Ți-l aduci aminte ?... Reprezentantul culorilor de anilină.

— Pleacă de aici, ți-am spus !

— Ascultă-mă !... A încercat într-adevăr să mă descoasă, dar nu i-a mers... Pe cuvînt de onoare !

— Părăsește casa imediat ! Glasul lui Boris clocotea de furie. Chiar mîine să eliberezi apartamentul în care stai !... Auzi ?

— Apartamentul ?... Zara se înfioră. Apartamentul e al meu.

— Nu. Nu-i al tău.

— Ce tot vorbești ?... Papa Pierre mi l-a oferit mie.

— Nu, nu ți-a oferit nimic.

— Boris !... In ochii Zarei sclipi o licărire de isterie. Părea o femeie de stradă căreia cineva încearcă să-i ia banii. Ce vrei să spui ?

— Dacă nu ieşi de bună voie, te azvîrlim afară cu poliţia.

— Cine ?... Tu şi Maria ?

— Acţionarii „Nikotianei".

— Am dovezi că apartamentul e al meu ! Vocea Zarei era acum jalnică şi neputincioasă. Ochii îi sclipeau de lacrimi. O să vezi !

— N-ai act de proprietate.

— O să-l scot.

— L-am scos eu, e la mine.

Lacrimile curgeau acum din belşug pe obrajii frumoşi şi bruni ai Zarei.

— Tu... şi Maria.. sînteţi nişte monştri... Dar există justiţie.

— Justiţie ? Boris rîse crud. Vrei poate să dovedeşti pe cale judiciară că ai fost amanta lui papa Pierre ?

— Da !... In vocea Zarei răsună o hotărîre întunecată. Il voi expune pe socrul tău... pe soţia ta cu care am fost prietenă...

— Soţia mea n-are nimic comun cu amantele tatălui ei, strigă mînios Boris. Dar ce vor spune de tine, te-ai gîndit ?... Imaginează-ţi uluirea lui Frau Trendelenburg, a lui Heilborn, a tuturor femeilor onorabile pe care le vizitezi !... Da, deschide proces dacă vrei... Legea te va azvîrli şi mai uşor.

Faţa Zarei se descompuse, buzele îi tremurau. Niciodată primejdia de a decade, de a fi izgonită de la ospăţul vieţii n-a ameninţat-o cu atîta putere. Şi asta tocmai acum, cînd „se aranjase", cînd era invitată pretutindeni şi stimată, cînd cu banii pe care îi cîştiga putea să joace rolul unei femei independente din înalta societate... Ce prostie a făcut că s-a încurcat cu Krşivanek ! Să renunţe la Boris pentru un blid de linte ? Dar ce mai poate să facă ? El e un adevărat demon, care nu ştie ce-i mila.

Zara lăsă capul în jos şi începu să plîngă liniştit.

— Şi ce-ai să cîştigi cu asta ? sughiţă ea. Pentru ce toate astea ?

— Pentru că eşti un vierme scîrbos! Ii zvîrli el în faţă. Pentru că eşti nerecunoscătoare şi mîrşavă, ca orice femeie de stradă. Mă aşteptam la orice, numai la asta nu.

— Boris, şopti Zara deodată.

El îşi goleşte privirile de gheaţă pe faţa ei udă de lacrimi.

— Boris!... repetă Zara cu vocea înviorată. Stai, lasă-mă să vorbesc!... Pot să fac aşa ca lucrurile să se întoarcă în avantajul tău... Ştii, am să-ţi spun lucruri cu care să scapi definitiv de Krşivanek.

— Scîrbă!... îţi închipui că te pot crede?

— Te rog, ascultă-mă pînă la capăt!... In ochii Zarei se aprinse o scînteie de nădejde. Von Geier şi Preibisch sînt aici de mult... Stau într-o vilă la Boiana şi studiază informaţiile despre economia noastră, pe care le primesc de la Trendelenburg... Lichtenfeld a şi început să înoate în apele noastre, dar von Geier şi Preibisch se încăpăţinează... Krşivanek vrea să organizeze un şantaj, să-l prindă pe Preibisch...

— Ce fel de şantaj?

— Cu femei... Vrea să-l fotografieze cînd chefuieşte cu femei şi să trimită fotografiile la Berlin... Ori cel puţin să-l ameninţe cu asta.

— Care vor fi aceste femei?

— Una sînt eu... Înţelegi, nu-i aşa?

Zara vorbea liniştit, dar în vocea ei răsuna amărăciunea.

— Aha!... exclamă Boris viclean.

Aprinse o ţigară şi se aşeză într-un fotoliu. Creierul începu să-i lucreze ca o maşină de calculat. Zara profită de această clipă ca să-şi dea cu pudră pe faţă şi să şteargă urmele lacrimilor. Boris nu era revoltat, ci numai uluit de prostia şi copilăriile lui Krşivanek. Dacă va încerca într-adevăr să facă asta, căderea lui va fi catastrofală.

Cînd Boris înălţă capul, Zara îşi aranjase faţa.

— Sînt gata să fac orice vrei, spuse ea încet.

— Bine. Dacă lucrezi cum trebuie, ai să primeşti actul de proprietate şi recompensa stabilită pentru

anul acesta... Dar dacă încerci vreo nouă mișelie și Krșivanek nu face ce-ai spus, nu te mai încape Sofia... Ne-am înțeles ?

— Da... spuse Zara cu oarecare deznădejde. Ce trebuie să fac ?

— Să faci tot ce-ți cere Krșivanek. Restul mă privește pe mine... Acum du-te !

O conduse pînă la ușa principală, apoi se duse la telefon și-l chemă pe Barutciev.

Glasul lui Boris era tăios : părea că dă porunci.

— Organizați-mi numaidecît o întîlnire personală cu von Geier... Puteți să luați parte și dumneavoastră...

— Bine, îi răspunse Barutciev. Mă pregătesc chiar să-i vorbesc de dumneavoastră.

Boris lăsă receptorul și porni agale pe scări spre etaj. Nu se mai gîndea nici la Krșivanek și Zara, nici la von Geier, Preibisch sau Lichtenfeld. Îl obseda un gînd mare. Dacă „Nikotiana" va putea să-i furnizeze concernului german zece sau douăsprezece milioane kilograme de tutun anual, el va putea ajunge omul cel mai bogat din Bulgaria, mult mai bogat decît papa Pierre și tuberculosul Barutciev. Iar pe urmă ?... Pe urmă la orizontul visurilor lui se contura o nouă și măreață etapă. Va crea sucursale în străinătate, va comandita bănci, va deveni un comerciant de talie europeană, mondială.

Se opri însă deodată.

Pe ultima treaptă, rezemată de balustrada lustruită a scării, Maria îl urmărea domol din ochi. Cînd se apropie și dădu să o sărute, privirile ei rămaseră neclintite, de parcă ar fi descoperit în firea lui ceva nou și neașteptat, care o copleșise. Ba chiar făcu o sforțare ușoară să se desprindă din îmbrățișare. Atunci Boris înțelese că soția lui a auzit tot ce vorbise cu Zara. Ochii ei cenușii și palizi îl priveau fix, oarecum straniu.

— Vrei să te amesteci și tu în toate astea ? îl întrebă ea surd.

— La ce te referi ?... La prostiile Zarei și ale lui Krșivanek ? Nu mă amestec cu nimic. Îi las să facă ce

şi-au pus în gînd. Atîta tot... In comerţ nu pot să mă îngrijesc de morala celorlalţi.

— Asta nu-i comerţ !... Asta-i şantaj ! exclamă ea încet.

— Nu eu l-am pus la cale.

— Dar te pregăteşti să tragi foloase de pe urma lui... Ai încurajat-o pe Zara, i-ai făcut chiar promisiuni, în loc să cauţi să-l înlături.

— Lasă, n-ai grijă, rîse Boris. Am să-l înlătur la timp.

— Dar numai pentru că ai un avantaj din asta... După ce ai împins o femeie desfrînată spre o decădere mai mare... după ce te-ai umilit tratînd cu ea... după ce te-ai coborît la nivelul lui Krşivanek...

Vocea Mariei se frînse de indignare.

— Cînd lupt cu mişeii nu pot să-mi aleg mijloacele.

— Nu ţi-e silă de noroiul în care te bagi ?

— Noroiul de pe stradă îl poate stropi pe oricine.

— Boris !... Glasul Mariei răsună trist. Tata avea mii de defecte, dar niciodată n-a procedat astfel... Nu-ţi dai seama că Zara e o păcătoasă pentru că viaţa o sileşte ? Şi că e josnic să tragi foloase din acest lucru?

— Tatăl tău, cînd şi-a făcut-o amantă, n-a procedat oare la fel ?

— El n-a folosit-o în alte scopuri. La el a fost numai un capriciu personal. Altfel, i-a respectat demnitatea de femeie.

— Aşadar, din cavalerism faţă de o femeie de stradă trebuie să îngădui ca un ticălos să tragă pe sfoară „Nikotiana" ?... Frumoasă treabă !...

— Prefer asta.

— Eu prefer să lupt pentru „Nikotiana".

— Dar demnitatea ta ?... întrebă ea întunecată. Cîştigi jocul şantajînd o femeie decăzută şi fără apărare. Nu ţi-ar fi spus adevărul, dacă n-ai fi ameninţat-o că-i iei apartamentul.

— Mi-am luat măsuri de apărare faţă de ea.

— N-ai dreptul s-o faci.

— De ce n-am dreptul ?

Privirea Mariei deveni deodată stranie, lipsită cu totul de expresie.

Boris tresări. Se afla iarăşi în faţa acelui vid, care, de un an încoace, punea tot mai des stăpînire pe Maria. Din zi în zi devenea mai melancolică, mai singuratică şi părea că se prosteşte. Renunţase cu totul la muzică. În gîndirea ei apăreau uneori goluri. La început acest lucru îl irita, apoi începu să-l tulbure, mai cu seamă că şi fizicește ea arăta tot mai prost. Din ce în ce era mai palidă, mai străvezie, mai slabă. Pielea avea o culoare bolnăvicioasă, gălbuie, iar sub ochi i se adînceau cearcănele şi ridurile.

— N-ai dreptul!... repetă Maria cu o îndărătnicie ciudată şi crudă.

— Dar, draga mea, îţi dai seama ce spui?... Dacă cineva te loveşte, să nu reacţionezi?

— Apartamentul îi aparţine Zarei, spuse ea. Cînd tata era pe patul de moarte m-a chemat la el şi mi-a spus să-i cedăm acest apartament Zarei. Actul de proprietate a rămas la noi. Ne-a rugat să-l trecem pe numele ei, cînd totul va fi dat uitării, ca să n-o expunem pe ea şi să n-o jignim pe mama.

— Asta aşa e!...

Boris răsuflă adînc. Acum nu se mai gîndea decît la Maria. Începuse iarăşi să raţioneze. După cîteva clipe, însă, ea spuse din nou:

— N-ai dreptul să te fereşti de ea.

— De ce?

— Aşa.

— Pentru dumnezeu, explică-mi!... De ce ea să aibă dreptul să mă spioneze şi să mă trădeze unor duşmani, iar eu să n-am dreptul să mă feresc de ea?

Ochii cenuşii spălăciţi ai Mariei se înfiorară din nou. În ei se oglindeau iar golul, neputinţa. Nu mai luau cunoştinţă de nimic, nu mai trădau nici o urmă de gîndire. Boris simţea din nou fisura alarmantă din cugetul ei.

— Maria!... O strînse aproape de el. Explică-mi, la ce te gîndeşti în clipa asta?... Papa Pierre i-a lăsat apartamentul Zarei... Bine, i-l voi da. Dar de ce să-i admit ticăloşiile care îmi pot pricinui rău?... De ce

să n-am dreptul să mă feresc de ea ? Înțelgi ce te întreb ? Explică-mi legătura dintre aceste două lucruri. Trage o concluzie !... În clipa asta, mintea ta judecă oare, Maria ?

O scutură de umeri. Ochii ei cenușii îl priveau tîmp. În imobilitatea lor de sticlă licărea un vid înfiorător. El își dădea seama că în clipa aceea firul gîndirii ei era rupt.

— Maria !... Maria !...

— Ce vrei ? întrebă ea deodată.

— Mintea ta judecă oare ?

— Ce vorbă-i asta ? Sigur...

Părea că fisura din cugetul ei dispăruse deodată. Ea îl privea speriată.

— Ce te-am întrebat acum ? strigă el.

— M-ai întrebat lucruri ciudate... Dar deoarece tata i-a lăsat apartamentul Zarei, n-ai nici un drept să te ferești de ea, chiar dacă ar încerca să-ți facă rău. Nu e clar ?... De ce strigi așa tare ?

— Maria ...

— Dar ce-i cu tine ? Nu pricep.

— Nimic, răspunse el.

— Ești surmenat, îl privi ea cu simpatie. Poate de asta nu-ți dai seama cît te umilești folosindu-te de Zara și împingînd-o la o decădere atît de mare. Pentru tine ea nu-i decît o ticăloasă pe care ești gata s-o strivești ca pe ceilalți. Dar e femeie. Oare ai putea să strivești o femeie slabă, fără apărare ?

Acum judeca din nou cu o limpezime de cristal. Cugetul ei pornise pe alte fire ale creierului, care nu se întrerupeau. Sau poate că această scurtă întrerupere dispăruse ca să apară din nou, mai îndelungată și mai înfricoșătoare, după cîteva zile.

— Masa e gata, zise ea.

Intrară în mica sufragerie de la etaj și se așezară la masă. Pînă-i servi femeia, vorbiră despre lucruri mărunte, fără importanță.

În toiul mesei, Maria spuse :

— Te-aș ruga ceva.

— Ce ?

— Transcrie chiar azi actul la notariat pe numele

Zarei. Iar ei, drept condiţii pentru asta, cere-i să se lase de şantajul cu Krşivanek. Încearcă s-o salvezi.

— Bine, îi făgădui Boris.

Era mulţumit că Maria nu dorea să facă singură această binefacere. Transcrierea actului îi va putea fi explicată Zarei, cu mărinimie, drept recompensă prealabilă. Nici nu-i trecea măcar prin minte s-o convingă de contrariul. Doar nu putea să fie de acord cu prostia donquijottească a soţiei lui şi să lase să-i scape lovitura împotriva lui Krşivanek! Acum, însă, neliniştea provocată de starea Mariei îl stăpînea cu totul.

— Un singur lucru nu pot să înţeleg, întrebă el cu prudenţa medicului care introduce o sondă în rană. De ce crezi că dacă apartamentul îi aparţine Zarei, eu nu trebuie să mă feresc de ea? Explică-mi legătura dintre aceste două lucruri!... Dar mai întîi: există o legătură între ele? Spune-mi, te rog!

Vorbise rar şi apăsat, iar acum aştepta răspunsul cu o încordare chinuitoare. Oricare ar fi fost acest răspuns, din păcate, ar fi confirmat trista realitate. Dar voia să se mai convingă o dată.

Maria îl privi cu ochii larg deschişi.

— Cine a afirmat o prostie ca asta? întrebă ea mirată.

Firul gîndirii i se legă din nou.

Boris lăsă capul în jos. Nu mai încăpea nici o îndoială. Boala groaznică şi incurabilă a Mariei se dezvolta cu o precizie tragică. Boris simţi pentru ea milă, dar şi un simţămînt apăsător, necunoscut pînă acum, îmbinat cu repulsie fizică.

VIII

În anul acela, societăţile cumpăraseră o cantitate de tutun ceva mai mare ca de obicei, aşa că manufacturarea a durat pînă toamna tîrziu. Şişko şi Lila se numarau printre puţinii fericiţi care au avut de lucru pînă la căderea celei dintîi zăpezi. Asta nu în-

semna însă că o duceau prea bine, căci, după un vechi obicei, îi ajutau pe vecinii care n-aveau cu ce trăi în timpul şomajului, ori erau năpădiţi de boli. Spre marea uimire a tuturora, tatăl şi fiica se potoliseră. Nu-şi mai pierdeau vremea în discuţii politice, îşi vedeau liniştiţi de lucru şi, după toate semnele, voiau să treacă în rîndul muncitorilor fără partid. Meşterii şi directorii de depozite, care în timpul sezonului de iarnă, înainte de a începe achiziţiile, îşi petreceau cea mai mare parte din timp în cafeneaua tutungiilor, povestind tot felul de snoave şi comentînd aventurile amoroase ale patronilor, mai consacrau cîte o clipă şi muncitorilor. Erau convinşi acum că lui Şişko şi Lilei le venise în sfîrşit mintea la cap. Şişko îmbătrînea, iar Lila era acum fată de măritat. Numai inspectorul de poliţie, un tînăr cu studii juridice, care venea şi el cîteodată la cafenea, asculta cu rezervă părerea meşterilor. Ştia din experienţă că ori de cîte ori comuniştii par că s-au îmblînzit, înseamnă că se pregătesc de acţiune. Experienţa lui nu era însă destul de mare ca să poată bănui măcar că Lila e secretarul R.M.S.-ului şi membră a comitetului orăşenesc de partid.

Lila se urîţise puţin din pricina mîndriei răniteşi a amărăciunii pe care i-o pricinuise Pavel, din pricina muncii în depozit, a cititului în timpul nopţii şi a răspunderilor mari pe care le avea. Slăbise, avea cearcăne negre la ochi, iar buzele-i aspre şi întinse răspîndeau parcă o răceală de gheaţă. Pielea palidă ca ceara vădea o anemiere din pricina prafului de tutun care îi pătrundea în organism. Numai ochii mai păstrau încă văpăile de nestins ale sufletului, ochii ei stranii şi pătrunzători, albaştri-palizi, ochi tulburători, rar de întîlnit la o fată tînără.

Într-o după-amiază, pe la începutul lui decembrie, cînd la depozitul societăţii „Rodopi" se desfăceau ultimele baloturi ţărăneşti şi munca de manufacturare urma să fie în curînd întreruptă, femeia de serviciu de la birouri se apropie de Lila:

— A spus directorul să te duci la el după ce sună, se hlizi ea cu gura pînă la urechi.

— Bine.

Lila se încruntă şi continuă să „curăţe" foile de tutun. Femeia de servici era durdulie şi frumoasă, dar avea ceva respingător, neplăcut. Gurile rele spuneau că mijlocea întîlniri între meşter şi muncitoare. Pe director nu l-a bănuit nimeni, niciodată, deoarece dorinţele lui nu se coborau pînă la muncitoare. Era un tip elegant şi se distra numai cu femeile din lumea bună a oraşului.

Puţin mai tîrziu, meşterul se duse lîngă Şişko:

— Ei, faci cinste?

— Pentru ce? întrebă Şişko sec.

— Directorul vrea să-i dea Lilei de lucru la birou.

— Lila n-o să primească.

— De ce să nu primească?... Ce, e rău? Nu apleca urechea la cei care trăncănesc vrute şi nevrute despre mine şi despre director. În depozitul nostru nu se petrec lucruri murdare. Sîntem o firmă onorabilă.

Şişko nu-i răspunse.

— Mi-am zis că-i mai bine să-ţi spun... continuă meşterul. N-ai de ce să fii îngrijorat... Sfătuieşte-o pe fată să primească.

— Treaba ei!... răspunse Şişko cu aparentă nepăsare.

Meşterul se îndepărtă, urmărit de privirile scăpărînd de mînie ale lui Şişko. Umbla totdeauna îngrijit îmbrăcat şi — asemenea directorului — nu era nici rău, nici grosolan, îi plăceau însă femeile şi fura la achiziţii. Proprietarii societăţii „Rodopi", aristocraţi evrei, îşi conduceau firma prin telegrame de la Paris, socotind umilitor să vină prea des în Bulgaria, iar conducătorii sucursalei locale ştiau să se folosească de această situaţie. De furat furau cu măsură, în schimb organizau destul de des în depozit chefuri cu femei uşoare.

Soneria sună în sfîrşit. Muncitorii părăsiră sala şi se înghesuiră zgomotoşi în faţa casieriei, să-şi primească salariile. Vorbeau tare, erau nerăbdători, făceau glume şi păreau bucuroşi că s-a sfîrşit munca. În realitate însă erau abătuţi şi întunecaţi. O dată cu

sfîrşitul sezonului de manufacturare începeau grijile şomajului din timpul iernii, bolile copiilor, refuzul băcanului şi brutarului de a da pe datorie. Dacă în aparenţă păreau mulţumiţi, acest lucru se datora micii bucurii că n-o să mai fie nevoie să înghită praful de tutun, să îndure monotonia ucigătoare a operaţiei de manufacturare, să aştepte să se termine nesfîrşita zi de lucru. Bărbaţi şi femei ieşeau din biroul casierului rîzînd şi fluturînd pachetele subţiri de bancnote mici.

— Uitaţi-vă, prieteni!... Am devenit şi eu capitalist!... Sînt asociatul patronilor.

— Cumpără-ţi o sută de kilograme de cărbuni!... Şi vezi dacă îţi mai rămîne şi pentru un ţoi de ţuică.

— Uh, derbedeii!... Îi pîndeşte foamea şi ei se gîndesc la ţuică.

— Milka, ţi-ai făcut palton?

— Nu, le-am cumpărat ghetuţe copiilor.

Muncitorii plecau unul cîte unul; zarva se micşorase. Lila sta la coadă, ultima. Era îngrijorată — nu de bunăvoinţa suspectă a directorului, ci de altceva: trebuia să se întîlnească în seara aceea cu un curier al comitetului regional. Cînd îi veni rîndul, tot se mai gîndea la întîlnire, aşa că strînse banii distrată. Casierul, om în vîrstă, o privi cu îngrijorare peste ochelari.

— Directorul voia să-ţi vorbească... Ţi-au spus?

— Da, răspunse Lila.

— Deschide bine capul! o preveni el. La birou n-ai ce face... Nu-mi explic ce i-a venit să te facă dactilografă.

— Eu îmi explic, rîse Lila încet.

Nu încerca nici emoţie, nici teamă. Îi era doar silă. Îşi aminti poza de generozitate nepăsătoare a directorului şi uşurinţa cu care consimţise astă-vară să-l primească pe tatăl ei la lucru.

Se îndreptă spre biroul directorului, bătu la uşă şi intră.

Directorul şedea la biroul încărcat cu tabele şi foi de hîrtie pe care calcula, sau se săturase calculînd,

cîştigurile. Camera, cu un covor mare pe jos, era plăcută şi luminoasă. Lîngă uşă duduia o sobă de teracotă, în colţ cînta încet un aparat de radio, iar în mijloc se afla o măsuţă de fumat, cu fotolii de piele în jurul ei. Directorul răspîndea un miros de ţigară de foi şi de săpun de toaletă. Era un celibatar cam ofilit, de vreo patruzeci de ani, cu privirea obosită şi puţin împăienjenită. Pe faţa lui inteligentă, imobilă şi buhăită însă, erau întipărite toate semnele vieţii pe care o duceau mărimile oraşului: urmările băuturii, oboseala nopţilor pierdute la cărţi şi sila de mereu aceleaşi femei. Purta un costum gri, cămaşă de mătase cu gulerul uşor scrobit şi o cravată bleumarin primită în dar de la expertul principal al societăţii, în urma unei plecăciuni mai adînci făcute în faţa patronilor de la Paris.

Directorul se uită fix şi mulţumit la Lila. Aşa!... În timpul pauzei de la prînz o zărise în curte, de la fereastra b roului său, şi i-a plăcut numaidecît corpul ei zvelt. Ciudate mai sînt şi femeile astea!... Unele, deşi frumoase, te plictisesc şi te lasă insensibil, iar pe altele le doreşti numai pentru că au o înfăţişare sau un mers deosebit. Directorul era uşor tulburat de descoperirea pe care o făcuse în timpul zilei, descoperire care promitea să-l sustragă plictiselii sau uşorului dezgust pe care i-l provocau femeile în general. Privind-o pe Lila, făcu o nouă descoperire. Cum de n-a observat pînă acum aceşti ochi!... Îşi aminti că i-a mai văzut în vară, cînd a venit şi l-a rugat să-l primească la lucru pe tatăl ei. Atunci nu i-a dat însă nici o atenţie, căci era cu totul absorbit de o femeie care acum îl plictisea făcindu-i aluzii să-i cumpere o haină de blană. În sfîrşit, directorul mai făcu o descoperire, de astă dată puţin cam neplăcută: ochii aceştia aveau licărirea ascuţită şi albăstruie a oţelului. Îşi dădu seama numaidecît că începe un joc brutal şi fără tact, cu care nu era obişnuit şi că va trebui deci să fie atent.

— Ei?... întrebă el înviorat de descoperirile făcute. S-a terminat manufacturarea?

— Da, s-a terminat, răspunse Lila cu un aer de uşurare.

Zîmbea cu dispreț, scîrbită de tonul lui binevoitor.

— Și ce-ai de gînd să faci acum?

— Ce să fac? Aștept sezonul următor.

— Așa... fără lucru? întrebă directorul.

Lila îl privi cu indiferență, de parcă ar fi vrut să-i spună: „Ce te interesează pe dumneata?" Directorul se lăsă pe spătarul fotoliului și își aprinse țigara de foi care se stinsese.

— Ia întoarce-te!... îi ceru el deodată. Ce înseamnă asta?... E o crimă ca o fată frumoasă ca tine să umble îmbrăcată astfel.

— Fiecare îmbracă ce are, răspunse Lila.

— Da, dar ție nu ți se potrivește!... Înțelegi, nu-i așa?... Ridică mîna și făcu o pauză căutîndu-și parcă vorbele: Nu-ți stă bine.

Lila se uită nepăsătoare la pantofii ei scîlciați și la paltonul uzat și cîrpit.

— Salariul e prea mic ca să-ți mai iei și lucruri frumoase, rosti ea în silă.

— Știu, și tocmai de asta te-am chemat... Ai urmat liceul, nu-i așa?...

— M-au dat afară.

— De ce?

— Motive politice.

— Iarăși ideologia!... Directorul rise. Ai fost remsistă?

— Nu!... Aveam însă o concepție personală despre problema muncitorească. Era foarte firesc. Sînt fiică de muncitor.

— Nu mi-e teamă de idei!... Directorul zîmbi din nou. Ba chiar le respect, cu condiția să nu provoace dezordini și încăierări... Centrala ne-a autorizat să angajăm o dactilografă. Vrei să ocupi acest loc?

— Nu știu să scriu la mașină.

— O să-ți dau posibilitatea să înveți.

Urmă o tăcere. Lila se uita fix înainte. Prin minte i se perindară dactilografele de la alte depozite: fete tinere, îmbrăcate după ultima modă, care se duceau regulat la coafor și din cînd în cînd la un ginecolog. În timpul iernii erau nelipsite la serate, iar vara — în rochii înflorate — dansau rumba pe platoul din gră-

dina bibliotecii sau se duceau să-şi petreacă concediul la mare. După aventura cu şeful, unele din ele izbuteau să se mărite cu un coleg sau cu un mic funcţionar de stat. Dar toate astea le păta demnitatea pentru totdeauna. In privirea şi în gesturile lor rămînea o pecete murdară care le trăda trecutul.

— Munca e uşoară şi salariul bun!... adăugă directorul. O mie două sute de leve pe lună, prime... Avans poţi lua cînd vrei... Şi ai să poţi duce o viaţă ca lumea.

Lila nu răspunse nici acum. Soba duduia vesel, la radio se auzea un tango. Ea nu se mai gîndea la fetele decăzute care deveneau dactilografe şi se întorceau de la băi dîrze, întărite şi bronzate, ci la noaptea neagră a muncitorilor, la nedreptatea lumii ăsteia care călca în picioare demnitatea omenească. Ii venea să urle de umilinţă şi mînie, să se năpustească asupra directorului şi să-l zgîrie cu unghiile. Dar nu se urni din loc şi nici nu tresări măcar. Nu făcu altceva decît să-l fixeze cu licărirea metalică a ochilor ei.

„E inteligentă, se gîndi directorul cu mulţumire. Nu joacă comedia castităţii şi ar merita s-o îmbrac ca pe o păpuşă..." După părerea lui, sosise momentul să intre în acţiune. Se ridică din fotoliu, se opri o clipă dezorientat de licărirea duşmănoasă din pupilele ei, apoi se apropie de ea şi încercă s-o mîngîie pe obraji. Lila se trase înapoi şi mîna lui rămase întinsă în gol.

Directorul zîmbi acru.

— Ei cum? se miră el. Eşti doar o fată inteligentă!... Mai e nevoie de fasoane între noi?

— De fasoane nu, răspunse ea, dar de o ţinută cuviincioasă e nevoie.

— Da, sigur, asta întotdeauna... Hai, nu fi proastă şi vino la mine!... N-o să-ţi pară rău.

— Nici nu mă gîndesc.

— Treaba ta!...

Directorul rîse şi se aşeză din nou în fotoliu. Ii trecu prin minte că poate ar trebui să fie mai insistent, dorinţele lui însă încetaseră de mult să mai fie vijelioase.

— Poţi să vii aici fără obligaţia de a-mi deveni amantă, spuse el.

— Nu, vă mulțumesc... Dar vă rog să mă angajați în sezonul viitor ca muncitoare.

— S-a făcut !... făgădui directorul cu un zîmbet.

Lila salută cuviincios și ieși din birou.

Directorul rămase singur, resimțind o senzație confuză de tristețe, amărăciune și dezgust față de viața pe care o trăia. Jocul începuse cu o nereușită, dar tocmai asta îi întărîta senzualitatea amorțită, dorința pervertită de a profana ceva ce întîlnea pentru întîia oară în viață.

Era frig, cădeau fulgi de zăpadă. Se întuneca și în amurgul acelei seri de decembrie depozitele de tutun se înălțau mute și negre ca niște temnițe. La porțile depozitelor și înăuntru, prin curți, se zăreau umbrele unor bărbați mustăcioși și mici de statură, cu carabine în mîini — macedonenii, paznicii particulari ai societăților — iar pe străzi patrula poliția călare. Averea stăpînilor era păzită cu strășnicie. Depozitele lor erau pline de marfă manufacturată, gata pentru export. Zgribulindu-se în paltonul ros și scurt, de elevă, pe care îl purta de cinci ani, Lila se grăbea să ajungă acasă. Era frumoasă chiar și în îmbrăcămintea urîtă, de lucru, cu ciorapi de lînă, fustă veche și basma pe cap. La tot pasul bărbații întorceau capul după ea.

Curînd, Fordul ieftin al societății zbură pe lîngă ea. Directorul se ducea acasă. „Idiotul !... gîndi ea cu dispreț. Credea poate că o să-i cad la picioare drept recunoștință. Bine că nu l-am repezit... Nimeni nu m-ar mai fi primit la lucru sezonul viitor, nici pe mine și nici pe tata." Nu-i păru rău că a refuzat, nici cînd începu să tremure de frig, cu ciorapii uzi și picioarele înghețate de lapovița ce-i pătrundea prin pantofii rupți. Lila nu-și simți rănită mîndria nici cînd intră în strada principală și zări cîteva din fostele ei colege de liceu. Erau rumene în obraji și rîdeau vesele, împreună cu tinerii lor însoțitori. Purtau paltoane elegante și călduroase, iar cele măritate chiar și voaletă, sub care fața lor căpăta o gingășie artificială și dulceagă. Aceste foste colege, adevărați fluturi ai modei și vanității, care se exersau în arta de a-i seduce pe bărbați

şi de a-şi găsi un soţ bogat încă din liceu, din compătimire sau nepăsare se făceau că n-o văd pe Lila.

Lila nu se sinchisea însă. Privind tinerele perechi care treceau pe lîngă ea, simţi numai tristeţe şi singurătate ; aceste perechi îi aminteau de Pavel. Dorul după el, dorinţa de a fi fericită puseră stăpînire pe ea. Iubirea strivită de mîndrie o chinuia cumplit. El nu prea mai venea în oraş şi nici cînd venea nu trecea s-o vadă. Legătura cu comitetul regional îi fusese încredinţată unui tovarăş necunoscut şi încruntat care purta numele conspirativ de Iosif. Acesta îi comunica pe scurt directivele, trăgea cu urechea, uitîndu-se în toate părţile şi se grăbea să plece, fără a-şi exprima nici o părere asupra chestiunilor încă nelămurite, care îi interesau pe activiştii din oraş. Abia acum, cînd îl compara cu Iosif, îşi dădea seama cît de bine informat era Pavel în toate problemele culturale şi politice, abia acuma ajunsese să aprecieze just neasemuitul lui dar de a gîndi şi de a convinge, încrederea pe care i-o acorda ei. Era plin de căldură şi afecţiune şi întotdeauna izbutea să-l înflăcăreze pe cel care trebuia să îndeplinească o sarcină de partid. Personalitatea lui trezea în ea entuziasmul, dorinţa de acţiune şi bucuria de a trăi. Tuturor acestor simţăminte şi păreri, însă, gîndirea îi opunea o rezistenţă stranie. Uneori cădea de acord cu anumite puncte din concepţiile lui, dar cînd să ia hotărîrea de a le traduce în fapt, începeau deodată să-i pară inadmisibile, fracţioniste, antipartinice. Uneori lupta ce se dădea în ea lua atîta amploare, încît nu putea să doarmă, medita nopţi întregi, se zbătea în raţionamente neputincioase şi în cele din urmă rămînea inactivă. Iar această lipsă de activitate o înfrîna şi o readucea la metodele de lucru de pînă atunci. În acest cerc vicios de gînduri şi simţăminte contradictorii, imaginea lui Pavel se contura tot mai aprins în mintea ei — cu tot mai multă patimă îl dorea.

Cînd Lila ajunse acasă, părinţii ei se pregăteau să se ducă la o vecină, Spasuna, care făcea parte din celula lor de partid. În drum spre casă, Şişko cumpărase din salariul primit în ziua aceea o jumătate

kilogram de salam. Nevastă-sa înfăşura acum într-o hîrtie o bucată din acest salam, să i-l ducă Spasunei. Spasuna ducea o viaţă grea, de văduvă de muncitor. Cu doi ani în urmă bărbatul ei fusese arestat, învinuit de activitate subversivă, după căderea unui grup de tovarăşi din conducere, şi de atunci nu ştia nimic despre el. Vara, Spasuna lucra la depozite, iarna spăla rufe pe la casele înstărite şi astfel creştea cu eroism doi copii, amîndoi la şcoală.

— Hai !... Nu mai plecaţi o dată ? îi zori Lila veselă, muşcînd grăbită din felia de salam pe care şi-o tăiase. Tatăl ei ştia că are în seara aceea o întîlnire chiar acolo, acasă, şi era bucuros că nu va veni bosumflatul de Iosif, ci Varvara, o tovarăşă pe care nici Lila n-o cunoştea, cu care acum stabilea legături pentru întîia oară.

— Lila ! exclamă mama, îngrijorată. Dacă se întîmplă ceva, să strigi, sufleţelule, să audă vecinii !

Pe faţa ei prelungă şi slabă se întipărise o expresie de spaimă. Nimeni nu-i vorbise de întîlnirea conspirativă, dar ea presimţea ceva, după pregătirile pe care le făcea Lila şi după nervozitatea lui Şişko.

— Ce să se întîmple ? N-o să se întîmple nimic... interveni repede Şişko. Vezi-ţi de treabă !

Dar şi el era neliniştit, pentru că ştia că pe activiştii de partid îi urmăreşte strigoiul arestului, al torturilor şi al morţii.

Şişko şi nevastă-sa ieşiră. Lila aruncă în mica sobă de tuci o lopată de cărbuni, întinse pe masă un ziar curat, se spălă şi-şi îmbrăcă singura ei rochie de lînă, cea cu care se ducea duminica în sala de lectură, la conferinţe. După ce pregăti totul, se aşeză lîngă masă şi încercă să citească, dar nu izbuti. Excitarea ei creştea. O tortura nerăbdarea de a o vedea mai repede pe Varvara, de a auzi ceva nou. Arătătoarele deşteptătorului se mişcau încet. Părea că aşteptarea a oprit curgerea timpului.

In cele din urmă, la ora nouă precis, Lila auzi paşi repezi în curte. Cineva se apropie de uşă şi, după o scurtă şovăire, bătu. Încordarea Lilei se transformase

subit într-o hotărîre calmă. Ieşi în tindă şi întrebă oarecum în silă :

— Cine e ?

— Aici locuieşte Milan tîmplarul ?... se auzi o voce de femeie.

Vocea era diabolic de prefăcută şi alintătoare.

— A stat aici, alături, dar s-a mutat, răspunse Lila încet.

Deschise uşa şi văzu prin perdeaua ninsorii o femeie cu bască pe cap, îmbrăcată cu un palton vechi, alb pe umeri de zăpadă.

— Nu ştiţi unde locuieşte acum ? Necunoscuta vorbea de astă dată încet, cu glas schimbat. Are o scrisoare de la fratele lui din Argentina.

— Mi se pare că lucrează undeva pe lîngă gară, rosti Lila scrutînd întunericul alburiu.

Se retrase înăuntru, iar necunoscuta, fără să se aştepte invitată, intră numaidecît în tindă, scuturîndu-şi zăpada de pe palton.

— Cum vă numiţi ? întrebă Lila în şoaptă.

— Varvara, spuse femeia. Dar dumneavoastră ?

— Roza, răspunse Lila.

— Aşa !... Am recunoscut casa după părul cel mare din curte.

— E singurul pom din cartier, zise Lila.

Necunoscuta se grăbea şi refuză să-şi scoată paltonul. Era o femeie de vreo treizeci de ani, plăcută la chip, cu fruntea înaltă şi ochii cenuşii scînteietori. Învălui într-o privire odăiţa, iscoditor, cu nemulţumire parcă. Se aşeză pe un scăunel lîngă sobă şi, frecîndu-şi mîinile, întrebă aspru :

— Stai singură aici ?

— Nu, cu părinţii.

— Unde sînt acum ?

— I-am trimis într-o vizită, ca să putem vorbi în linişte.

— Sînt membri de partid ?

— Da.

— De cînd ?

— De cînd îi ţin minte.

Varvara făcu un gest din mînă, ca şi cum i-ar fi părut rău de toate astea.

— Un agent m-a observat cînd ieşeam de la hotel, îi explică ea. Îl cunosc din Sofia... Unul înalt, cu faţa puhavă şi ochi sfredelitori.

— Ştiu cine e... I se spune Lungul. Te-a urmărit?

— A vrut... dar mi-a pierdut urma în mulţimea care mişuna pe strada principală... Nu m-aş mai întoarce la hotel, deşi am valiza acolo.

— Dar legitimaţia?

— Am luat-o cu mine.

— Atunci rămîi aici la noapte.

— Ar fi cea mai mare nerozie... Crezi că poliţia nu ştie unde să mă caute? Dimpotrivă, trebuie să plec numaidecît. Nu avem decît vreo cîteva minute la dispoziţie... Ascultă-mă!... Îţi transmit comunicările comitetului regional!...

Varvara tăcu o clipă, adunîndu-şi parcă gîndurile, apoi continuă cu voce joasă, dar clară:

— Întîi. În urma hotărîrii Comitetului Central, confirmată de biroul politic, tovarăşul Pavel Morev este exclus din partid pentru totdeauna. Motivele: refuzul de a se supune hotărîrilor Comitetului Central şi activitatea de subminare dusă în rîndurile partidului. Al doilea, comitetul regional hotărăşte înlăturarea tovarăşilor Stefan Morev şi Max Eschenazi din orice muncă de partid printre muncitorii de la depozitele de tutun, urmînd să primească însărcinarea de a organiza şi îndruma celulele de partid în satele din regiune. Al treilea, comitetul regional aminteşte tuturor tovarăşilor să vegheze la unitatea morală şi politică a partidului şi să-i înlăture numaidecît din rîndurile lui pe acei membri îmbîcsiţi de oportunismul lui Pavel Morev, care nu respectă hotărîrile majorităţii.

Varvara tăcu. Lila asculta uluită. Cuvintele Varvarei îi biciuiau conştiinţa.

— Asta-i tot!... Ai reţinut? întrebă Varvara.

— Da.

Vocea Lilei era surdă.

— Repetă!

Lila repetă mecanic comunicarea.

— Aşa.

— Pot să pun o întrebare? întrebă Lila cu vocea răguşită.

— Spune.

— In ce constă oportunismul şi acţiunea de subminare a lui Pavel Morev?

— Comitetul regional a hotărît să se pună capăt oricăror discuţii în această chestiune... Acum trebuie să acţionăm, nu să discutăm.

Varvara se ridică repede de pe scăunel, dînd semne de nervozitate. Ii era teamă de poliţie.

Lila tăcea întristată. Varvara nu-i dădu însă răgaz să se gîndească şi-i ceru să stabilească data, locul şi parola pentru întîlnirea următoare. Rămase stabilit să vină Iosif, căci prezenţa Varvarei în oraş era legată de prea mari primejdii. Agenţii locali nu-l cunoşteau încă pe Iosif.

In clipa aceea, cineva bătu în geam. Lilei şi Varvarei li se opri respiraţia. Se priviră, palide, una pe alta. Bătaia se repetă.

— Vezi cine naiba e!... şopti Varvara nervos.

Lila dădu perdeluţa la o parte, deschise ferestruica şi se uită afară. O izbi în faţă aerul rece. La început nu văzu nimic, apoi recunoscu în albeaţa zăpezii un copil din vecini.

— Mătuşă Lila!... strigă copilul agitat. Poliţia! Au încercuit cartierul!...

Şi dădu fuga mai departe să-i prevină şi pe ceilalţi vecini.

Lila închise ferestruica şi se uită la Varvara. Aceasta auzise cuvintele copilului şi îşi încheie în grabă paltonul.

— Apa e adîncă? întrebă ea deodată.

— Cum?... Vrei să treci înot?

Lila o privea cu înfrigurare.

— Nu vreau nimic! strigă Varvara supărată. Intreb, apa e adîncă?

— E adîncă, dar e un vad lîngă plop.

Varvara se repezi la uşă, ieşi din casă, şi, ca o fiară hăituită, o luă la fugă, mistuindu-se în fulguiala nopţii.

Lila rămase cîtăva vreme în curte.

Un zgomot cunoscut din copilărie, care acum îi dădea fiorii unei spaime de gheaţă, ajungea pînă la ea: duduitul unor motoare de camionete, tropot de cizme, amestec de glasuri care ameninţă, înjură sau protestează. Fără să simtă frigul, Lila îşi opri respiraţia şi asculta. În această parte a truditului cartier muncitoresc, care adormea devreme, tăcerea era deplină; undeva însă, la marginea lui şi pe străzile care duceau spre centrul oraşului sau spre gară, pe şoseaua spre Sofia, larma se înteţea. Probabil că şi alţii auziseră larma, căci micile ferestre ale locuinţelor muncitoreşti se luminau una cîte una. Uşi începură să se deschidă, bărbaţi şi femei treceau grăbiţi drumul de pe o parte pe alta, îmbrîncindu-se din mers. Cei care se treziseră se grăbeau să-i scoale pe cei care mai dormeau încă şi astfel întregul cartier muncitoresc fu cuprins de înfiorarea agitaţiei. Solidaritatea împotriva duşmanului comun punea totul în mişcare.

Lila se întoarse în odaie, scoase de sub saltea un teanc de vreo zece cărţi cu coperţile rupte, tipărite pe hîrtie subţire de orez, le făcu pachet şi le îngropă repede în grămada de cărbuni de sub şopronul din curte. Făcu totul cu inima strînsă, dar cu sînge rece, fără panică. Apoi se aşeză lîngă sobă, lăsîndu-i uşiţa deschisă şi începu să croşeteze. Era conştientă că se afla în faţa celei dintîi încercări grele din viaţa ei. Tot mai des o treceau fiorii unei groaze care punea stăpînire pe ea şi care îi pătrundea ca un junghi în piept, în mîini, în picioare. Nu era groaza de moarte, ci de altceva, mult mai înfricoşător, de celula de ciment rece şi fără ferestre din beciul poliţiei regionale, de mîinile enorme, osoase şi rapace ale agentului cu faţa puhavă.

Între timp, cordonul de poliţişti se strîngea, larma creştea tot mai mult. Dintre vecini, cel dintîi care a

început să protesteze a fost Blaje, un deputat al muncitorilor.

— Ruşine, domnule inspector! strigă el. Îi terorizaţi pe cetăţeni în plină noapte!..

— Ţine-ţi gura! se auzi glasul inspectorului de poliţie.

— Ce să-mi ţin gura! Sînt deputat şi am să protestez împotriva acestor samavolnicii.

— De mîine n-ai să mai fii nimic.

— S-o credeţi voi! Există o opinie publică şi un parlament.

— Ce strigă ăsta atît? întrebă inspectorul înciudat.

— Da-ţi-l naibii, domnule inspector! Nu-l cunoaşteţi? răspunse unul din agenţi. Are o gură!... Dar e deputat.

— Ce deputat! ameninţă inspectorul. Avem noi ac şi de cojocul ăstora.

Dar Blaje auzi ameninţarea şi, la adăpostul imunităţii lui parlamentare, începu să strige şi mai tare:

— Domnule inspector!... cu aceste cuvinte expuneţi poliţia în faţa cetăţenilor!... Nu purtaţi cu demnitate tresele!... Ruşine!... Chiar mîine voi cere să fiţi destituit!...

Lila asculta cearta, continuînd să croşeteze şi dădea din cap cu mulţumire la fiecare răspuns izbutit al lui Blaje, care nu amesteca niciodată partidul în acţiuni ilegale, dar îşi folosea talentul oratoric cu orice prilej. I se intentase mai multe procese de ultraj public adus autorităţilor, dar izbutise totdeauna să scape de acuzaţiile ce i se aduceau, prin îndrăzneala şi vioiciunea spiritului său. Se mai găseau încă judecători care soluţionau micile procese politice prin hotărîri de achitare, respectînd astfel, de bine de rău, demnitatea zeiţei Themis. Atitudinea îndrăzneaţă a lui Blaje o încurajă pe Lila, care privea acum totul cu sînge rece. Începuse să respire normal, bătăile inimii i se potoliseră, degetele nu-i mai tremurau. Situaţia îi părea primejdioasă, nu însă deznădăjduită. Poate că Varvara va scăpa din încercuire!... Şi chiar dacă o vor prinde, poate nu va spune nimic!

În timp ce se gîndea la toate acestea, cineva deschise ușa, izbind-o cu piciorul. În odaie se năpustiră trei polițai. În urma lor venea un agent în civil, gras și cu o mînă în buzunar, strîngînd probabil un revolver, iar după el inspectorul înalt și blond, cu studii juridice.

— Cine locuiește aici? întrebă unul dintre cei care intraseră.

— Șișko, răspunse agentul în civil.

Polițiștii cuprinseră cu privirea odăița mică și goală, în care era greu să se poată ascunde cineva. Cu toate astea, unul din ei se aplecă și se uită sub laviță, apoi deschise lada, apăsă cu mîna hainele ca să verifice dacă nu era cineva ascuns acolo. Mișcările lui erau ridicole și Lila începu să rîdă.

— De ce rîzi, Lila? întrebă aspru agentul în civil.

— Pentru că îmi vine să rîd. Sînt veselă, răspunse Lila.

— Văd că ești veselă, observă inspectorul. Ceilalți ne ocărăsc, iar tu ne întîmpini cu zîmbetul pe buze.

— Și tot nu sînteți mulțumit, domnule inspector?... Lila își ridică liniștită ochii de pe flaneluța pe care o împletea: E greu să vă facă omul pe plac.

— Ești fată frumoasă, dar ți-e mintea plecată la plimbare! interveni dojenitor agentul cel gras.

— De ce? Lila continua să croșeteze netulburată.

— Pentru că tulburi mințile muncitorilor... Dacă nu te țineai de prostii, tatăl tău ar fi fost astăzi meșter cu zece mii pe lună și n-ați fi trăit în cocioaba asta.

— Dă legitimația! strigă brutal unul din polițai.

— Las-o!... O cunoaștem, îl opri inspectorul, făcînd un semn cu mîna.

În odaie intră încă un polițai în uniformă.

— În curte și în baracă nu e nimeni, raportă el.

— Bine. Continuați spre rîu!... ordonă inspectorul.

Își aprinse o țigară și făcu în batjocură o mică plecăciune.

— La revedere, Lila!

— La revedere, domnule inspector!... Lila zîmbi iarăși: dar acest „la revedere" nu sună bine în gura

poliției !... Cum să-l interpretez ?... Amenințare, sau politețe ?

Inspectorul, care pornise spre ușă, se întoarse și spuse rîzînd :

— Politețe, bineînțeles... Ai o părere prea proastă despre poliție.

— Iertați-mă, dar nu sînt eu de vină. Greșeala vă aparține.

— O s-o reparăm cu sforțări comune.

Inspectorul rîse iarăși tare și cu indulgență. Dar cînd ieșiră afară, se aplecă la urechea agentului în civil și-i șopti :

— Ai văzut-o pe vulpea asta ?... E cea mai inteligentă și mai primejdioasă dintre toți !... Spune-i Lungului să n-o scape din ochi.

Cînd omul se trage dintr-o familie nevoiașă de funcționari, dar e plin de calități și are studii superioare, numai o căsătorie bogată poate să-i ajute. Conștient de acest lucru, inspectorul de poliție frecventa cu regularitate ceaiurile dansante organizate de ofițerii din garnizoană în fiecare sîmbătă, la clubul militar. Nutrea speranța — deși foarte slabă — că va putea pune mîna pe fiica celui mai cu vază avocat din oraș, fostă colegă a Mariei la colegiul din Istambul, care trecea drept cea mai bună partidă. Toată lumea știe că o fată care și-a făcut studiile într-un colegiu aristocratic nu s-ar căsători niciodată cu un funcționar de poliție. Știa și inspectorul. Dar el avea oarecare indicii care îi îngăduiau să spere totuși.

Intr-o după-amiază de sîmbătă — cîteva zile după încercuirea cartierului muncitoresc — inspectorul ieși din casă și, înainte de a merge la clubul militar, trecu în interes de serviciu pe la poliție. Purta uniforma de ceremonie, pe care o îmbrăca la ceaiuri : un veston bleumarin cu epoleți mici de argint, pantaloni lungi și o săbiuță scurtă și elegantă — simbol al unei polițiii civilizate și bine echipate. Abia ieșise din baie, mirosea a colonie și era bine dispus. După ceai, grupul lor — din care nu lipsea niciodată fiica avocatului — urma să meargă cu sania pînă la Cabana vînătorului

la o friptură şi un pahar de vin negru; în sfîrşit, pe urmă, îl aştepta încordarea plăcută a unui careu de poker în locuinţa unui celibatar.

Inspectorul intră în clădirea poliţiei. Pe coridorul slab luminat de un bec electric, mirosul neplăcut de sudoare şi cizme se amesteca de astă dată cu mirosul şi mai nesuferit al carbolului, cu care o dată pe săptămînă se făcea dezinfecţia arestului.

— Să vină Lungu la mine!... îi ordonă el unui sergent.

Inspectorul intră în biroul lui şi, fără să-şi scoată mănuşile şi mantaua, se aşeză la birou şi începu să fredoneze un tango la modă. Se şi închipuia legănîndu-se, în ritmul tangoului lin, cu fiica avocatului. Avea un corp plinuţ, moale, şi tocmai faptul că îi îngăduia s-o strîngă ceva mai tare era unul din indiciile care îi dădeau speranţe.

După cîteva clipe, pe coridor se auziră paşii grei ai Lungului, căruia inspectorul îi dădea întotdeauna misiunile cele mai neplăcute. Faţa puhavă a agentului duhnea a rachiu şi a dinţi nespălaţi.

— Iar te-ai îmbătat ca un porc!... remarcă inspectorul supărat. Cum o să-i mai iei interogatoriul?... Trebuie să ai mintea limpede, să poţi cuprinde întreaga atitudine a acuzatei, să urmăreşti cea mai mică ezitare din răspunsurile ei...

— Atunci luaţi-i dumneavoastră interogatoriul!... răspunse agentul cu dîrzenie.

Ochii lui tulburi şi roşii îl fixară întunecaţi pe inspectorul proaspăt ras, parfumat şi gata de dans.

— Fără vorbă! strigă inspectorul mînios. Vrei să fii înaintat, dar nu eşti în stare să rezolvi nici problemele cele mai simple... Ei, ce s-aude? întrebă el după o scurtă tăcere.

— Nimic. Tace ca un peşte.

— Ai încercat totul?

— Am încercat... Aştia, dacă nu spun nimic din prima zi, tac pînă la capăt.

— Adu-o aici.

Agentul îl privi încurcat.

— Nu poate să meargă, recunoscu el cu vinovăţie.

„Dobitocule, îl înjură inspectorul în gînd. Iar mă expui în fața justiției.“ Își aminti că unul din judecătorii de la tribunalul regional avea un trecut necurat, de stînga, și punea întrebări incomode.

Inspectorului nu-i plăcea bătaia. Ceva mai mult chiar — nu-i plăcea nici să vadă oameni maltratați, deoarece asta îi crea o stare sufletească aparte, un fel de amărăciune, care îl făcea să se simtă umilit în relațiile de prietenie cu oamenii de frunte din oraș. Încerca să-și înăbușe această stare sufletească citind cărți în care savanți economiști și juriști încercau să demonstreze că comunismul este ideologia unui grup de escroci și aventurieri care îi induc în eroare pe creduli. Încerca în felul acesta să se convingă că nu e un lacheu al lumii stăpînilor, ci un apărător al dreptății și al ordinii sociale. Și acum, abia izbuti să-și înfrîngă sila că va trebui să vadă un om maltratat — și, ceea ce era și mai neplăcut, să-i ia interogatoriul unei femei stîlcite în bătaie.

— Să mergem la ea, îi spuse agentului.

Coborîră amîndoi în beciul poliției, compus din două încăperi. Una servea ca depozit de vechituri, iar cealaltă era folosită în anumite scopuri. Această a doua încăpere avea podea de ciment și ferestrele zidite. Înăuntru nu se afla decît o masă, un pat de scînduri, gol, și o căldare cu apă. Un bec puternic lumina această celulă. Pe pat zăcea, ca un pachet aruncat o femeie măruntă, cu fața plină de vînătăi, cu buzele umflate și o sprînceană plesnită de lovitura bastonului de cauciuc. Femeia gemea ușor. Privelișteа îi dădu iarăși inspectorului senzația tulbure și amară de umilință.

— Ridic-o! ordonă inspectorul.

Agentul și ajutorul acestuia, care intrase după el, luară femeia de subsuori. Cînd o atinseră, ea scoase un țipăt sălbatic, ce-i sfredeli inspectorului urechile. Cei doi izbutiră s-o ridice și s-o sprijine cu spatele de perete, dar femeia își pierdu echilibrul și se prăbuși din nou pe patul de scînduri.

— Se preface! strigă agentul.

— Stropește-o cu apă!... ordonă inspectorul.

Ajutorul agentului zvîrli în faţa femeii o parte din apa din căldare. Părul udat din nou se lipi în şuviţe subţiri printre care se zărea pielea albicioasă a craniului. Dar femeia nu se mişca. Agentul şi ajutorul lui o ridicară iarăşi. Tot nemişcată, cu pleoapele ude şi aproape închise, părea că nu mai respiră. Înăbuşindu-şi dezgustul pe care i-l provocau groaznicele umflături de pe faţa ei, inspectorul se aplecă s-o vadă mai bine. Ceafa şi obrajii îi erau tărcaţi de dîre vineţii.

— E în nesimţire! Aţi strivit-o în bătăi, fir-aţi voi ai dracului!... îi ocărî mînios inspectorul.

Agentul şi ajutorul lui clipiră vinovaţi şi tîmpi.

Inspectorul se aplecă din nou spre faţa nemişcată a femeii.

— Vai de tine, dacă te prefaci! strecură el printre dinţi.

Ca să se convingă dacă nu cumva se preface îl cuprinse dorinţa de a o lovi peste faţă, dar îşi dădu numaidecît seama că şi-ar murdări mănuşile: din sprinceana plesnită a femeii, o şuviţă de sînge se scursese pe obraz şi se închegase. Inspectorul îşi schimonosi faţa neputincios. Lungul îi urmărea mînia cu un zîmbet veninos.

— Ce facem cu ea? întrebă el sarcastic.

— Chemaţi sanitarul!... ordonă inspectorul.

După ce ieşiră din beci şi se urcară sus, adăugă:

— Mîine trimiteţi-o la Sofia!... Să-şi bată ăia capul cu ea... Şi să arăţi în adresă că a fost prinsă pe cînd încerca să fugă din cartierul muncitoresc încercuit.

Inspectorul îşi duse mîneca mantalei la nas şi pufni în silă: „Phu! M-am şi îmbîcsit de mirosul ăsta scîrbos!"...

Cînd inspectorul intră în sala clubului, dansul începuse. Pe parchet, într-un nor albăstrui de tutun, vreo zece perechi se legănau în ritmul unui tango. De-a lungul pereţilor erau aşezate mese, iar în jurul meselor — pe canapele de pluş sau în fotolii — şe-

deau grupuri care mîncau şi cleveteau. Soţiile ofiţerilor criticau rochiile fetelor, iar tinerii locotenenţi şi sublocotenenţi, cărora regulamentul militar le interzicea să se însoare înainte de o anumită vîrstă, încercau să-şi facă o idee asupra stării materiale a părinţilor lor. De altfel, soţiile ofiţerilor aveau ele grijă să-i informeze pe larg şi mai cu seamă nu uitau s-o bîrfească pe fata colonelului, care era frumoasă, dar săracă. Dirijorul, un bărbat cu spatele lat şi faţa roşie, izbutise să formeze din muzica regimentului de infanterie un fel de orchestră de jaz, care avea însă neajunsul că executa tangourile în ritm de marş şi într-un răpăit de tobe atît de asurzitor, încît făceau imposibilă orice conversaţie în timpul dansului. Soldaţi tunşi în cap serveau la mese biscuiţi umezi şi un ceai fără culoare şi fără gust, pe care îl cereau fetele, ca să-şi demonstreze modestia, în timp ce cavalerii lor preferau să bea vin şi rachiu.

Inspectorul trecu prin sală şi nu salută decît vreo cîteva persoane. Era drăguţ, blond cu ochi albaştri, bine făcut şi manierat, dar cu toate acestea toţi îl tratau cu răceală. Comandantul garnizoanei, care venise la ceai ca de obicei cu soţia şi fiica lui, abia îi răspunse la salut, iar cele mai multe fete se făcură că nu observă prezenţa lui. Inspectorul se simţea jignit şi stingherit. Îl încercă din nou bănuiala că în prietenia cu grupul spre care se îndrepta era ceva umilitor. Chefurile acestor prieteni erau plătite de directorul depozitului la care lucra Lila, de proprietarul morii sau de fiul fostului deputat. Inspectorul lua parte la petreceri în mod gratuit, ca un lacheu care trebuia să şteargă după chef orice urmă a purtărilor lor nerușinate.

Ajunse la masa prietenilor lui. Ca întotdeauna, acolo se afla şi fiica avocatului. Inspectorul avu senzaţia că toţi îl întîmpină distraţi şi cu neglijenţă, ca pe o rudă săracă ce se lipeşte de masa lor. Nu putu înţelege din primul moment de ce rid toţi atît de zgomotos. Pentru a înlătura această senzaţie apăsătoare, inspectorul se apucă să-i examineze pe dansatori.

Frumoasa fiică a colonelului dansa cu un căpitan de artilerie. Era drăguță, înaltă și brunetă, îmbrăcată într-o rochie roșie și cu garoafă în păr, dansa însă cu plictiseală și indiferență. Protocolul și prezența colonelului cereau ca toți ofițerii s-o invite pe rînd, iar ea — tot după protocol — era obligată să danseze cu fiecare din ei, ca o femeie de bar. Era atrăgătoare și inteligentă, dar fără perspective prea strălucite de viitor, pentru că n-avea zestre. Părea un trandafir expus de multă vreme într-un magazin de flori cu prețuri ieftine. Probabil se va mărita cu un maior încărunțit, care va primi drept zestre legăturile pe care tatăl ei le are cu Ministerul de Război.

In timp ce inspectorul privea plictisit perechile de dansatori, prietenii lui continuau conversația însuflețită, întreruptă de rîsete.

— Trebuie să fii prea orbit de prejudecăți ca la apariția acestei ființe să rămii nepăsător... povestea însuflețit directorul depozitului. O urmăream de la fereastra biroului și mi se părea că văd o vampă din filme...

— De ce vampă? întrebă proprietarul morii, un om gras ca o minge de seu.

— Pentru că, dacă v-aș prezenta-o pe tipesa asta, îmbrăcată ca lumea, ați cădea toți pe spate...

— Exagerezi! îl opri fiica avocatului. Desigur că e fata vreunui țărănoi de prin satele vecine.

— Asta nu mă interesează pe mine, spuse directorul. Eu o contemplam numai așa, din punct de vedere estetic... Fața ei e într-adevăr rece, oarecum colțuroasă, ca de băiat, dar are un corp svelt, cu bazinul îngust, cu o linie fermecătoare a coapselor, pe care le leagănă în mers de parcă ar dansa...

— Face pe estetul, dar se uită la coapse!... aruncă fiul fostului deputat, îndreptîndu-și privirea spre director și arătîndu-l cu degetul.

— Cum era îmbrăcată? întrebă fiica avocatului.

— O, de asta mai bine să nu vorbim!... recunoscu directorul cu durere. Închipuiți-vă o rochie și o flanelă de lînă care ar sta trei ani în pod și încă atîția în ploaie și soare... Cît despre lenjerie, nici n-am îndrăz-

nit să mă gîndesc măcar... Poate că purta o cămaşă de pînză groasă, ţesută în casă, dintr-aceea în dungi roz şi albastre cum am văzut în sipetul de zestre al bunicii... sau poate că nici n-avea...

— Cum n-avea ? se miră stăpînul morii. Da' ce, ai verificat ?

— Am spus că la lenjerie nici n-am îndrăznit măcar să mă gîndesc, continuă directorul. Mi-era teamă să nu mi-o închipui gălbuie, ca faimoasa cămaşă a Isabelei, pe care n-a schimbat-o pînă i s-a întors soţul din cruciadă... Dar sînt aproape sigur că avea... Da, sigur avea.

— Mai bine n-ar fi avut !... spuse fiica avocatului. Incep să mi-o închipui tot mai bine pe vampa dumitale din filme... Cu siguranţă că răspîndeşte o suavă aromă de usturoi şi sudoare.

— Nu, n-am observat ! o încredinţă directorul. Dacă ar fi fost aşa, aş fi simţit. Sînt foarte sensibil la mirosuri... Nu adia decît miros de săpun... Pe cuvîntul meu !... Din corpul ei se degaja ceva primitiv şi plin de frăgezime.

— Aha, va să zică aşa stau lucrurile !... strigă fiica avocatului.

— Cum aşa ? întrebă directorul cu seriozitate.

— Primitiv şi plin de frăgezime.

— Şi ce-i cu asta ?

— Nimic, spuse fiica avocatului. Constat numai cît de modeste ţi-s aspiraţiile.

— Nici nu ascund asta ! recunoscu directorul cu sinceritate.

Toţi, cu excepţia fiicei avocatului, izbucniră în rîs. Umorul ei consta în a rămîne serioasă, cînd ceilalţi rideau.

Colonelul şi doamnele în vîrstă care se aflau la masa lui întoarseră capul cu nemulţumire în direcţia lor. Fiica avocatului avea o ţinută originală, pe care colonelul o găsea indecentă şi se comporta ciudat. Uneori era liniştită şi blîndă, ca o mironosiţă, alteori se purta huliganic. In ciuda ofiţerilor, care din linguşire faţă de colonel nu îndrăzneau să danseze cu ea,

venea la ceaiuri cu ghetuțe cu toc jos, într-o flanelă de sport, fustă scoțiană în carouri, scurtă, și ciorapi trei sferturi.

— E prea mare gălăgie! își ocărî ea cavalerii. Colonelul o să-mi ruineze ce mi-a mai rămas din reputație și o să rămîn nemăritată.

— Mărită-te cu mine, îi propuse directorul.

— După mărturisirea pe care a-i făcut-o? întrebă fata avocatului, fără să se tulbure.

Prietenii izbucniră din nou în hohote de rîs.

Colonelul sorbi întunecat din rachiu, iar fiica lui continua să danseze nepăsătoare cu căpitanul de artilerie.

— Nu găsiți că buna dispoziție a acestei domnișoare întrece măsura? întrebă ea brusc.

— Da, întrece cu mult măsura, conveni căpitanul numaidecît, ca să-i facă pe plac.

El invidia însă veselia celor de la masa „acelei domnișoare"; fata colonelului, care dansa după moda veche, cu mîna dreaptă întinsă ca un băț, îl cam plictisea. Între timp, tangoul se terminase și orchestra începu subit o rumbă. Constrîns de protocol — dansul cu fiica colonelului nu putea fi întrerupt înainte de pauza cea mare a orchestrei — căpitanul începu să țopăie cuviincios în tactul rumbei. Din pricina ritmului prea rapid, partenera lui transpiră puțin și pudra de pe față i se umezi, lăsînd să se vadă în jurul ochilor o rețea de riduri mărunte. Căpitanul de artilerie observă acest lucru cu multă înțelegere și începu să se gîndească la iapa lui anglo-arabă, cu care intenționa să participe la cursele pe armată, din primăvară.

În timp ce colonelul și soția dirijorului examinau ideea de a se introduce invitații pentru aceste ceaiuri, grupul vesel și turbulent de civili făcu o nouă comandă de rachiu.

— Domnule inspector!... întrebă fiica avocatului. Dumneata ce părere ai despre vampa directorului?

— Proastă!... răspunse inspectorul. Mereu avem neplăceri din cauza ei.

— Aşa ?... Va să zică o cunoşti. N-o fi hoaţă ? întrebă proprietarul morii.

— Nu, nu e ! rosti inspectorul grav. Dacă era hoaţă, găseam noi ac de cojocul ei... Partea proastă e că este una din cele mai şirete comuniste din oraş.

— Ia stai !... exclamă pe neaşteptate fiul deputatului. Nu cumva e vorba de Lila ?

— Ba da.

— A, o ştiu şi eu !... strigă proprietarul morii. O fată extra !

— Oho... şi încă ce extra !... adăugă fiul deputatului.

— Fără grosolănii, domnilor. Vă rog să-mi respectaţi sentimentele cele mai noi !... continuă directorul. Am pomenit imprudent de dungile de pe leniurile bunicii, şi dumneavoastră... gata să-mi umiliţi iubita... Dar dacă aş îmbrăca-o bine, ar fi o adevărată creaţie a lui Pygmalion, ca în piesă.

— Ce piesă ? întrebă proprietarul de moară.

— Eşti exasperant de prost !... spuse directorul. Explică-i ! se adresă el fiicei avocatului.

— Explică-i tu, răspunse fiica avocatului.

Proprietarul de moară rînji inofensiv :

— N-am nevoie de explicaţii !... declară el. Am văzut toate operetele.

— Ţi-ajunge, îl luă în rîs directorul. Altceva nu-ţi mai trebuie.

Toţi, inclusiv proprietarul de moară, dar cu excepţia fiicei de avocat, se tăvăleau de rîs. Colonelul şi doamnele severe din jurul lui aruncară din nou priviri duşmănoase spre grupul lor, în timp ce fata colonelului tot mai dansa cu căpitanul de artilerie. După sfîrşitul rumbei, orchestra începu aproape instantaneu să cînte un alt tango. Căpitanul încercă să frîngă mîna întinsă şi înţepenită ca o umbrelă a partenerei sale, dar nu izbuti. „Mare plictiseală mai e în garnizoana asta ! gîndi el. Dirijorul parcă ar fi un viţel în uniformă... Şi golanii ăia ai lui freacă viorile de mai bine de jumătate de oră." Apoi gîndurile i se reîntoarseră cu duioşie la iapă : „Trebuie s-o duc la veterinar... I s-a înroşit ochiul drept... Doar nu mi-o face vreo figură la curse !..."

In timp ce căpitanul se gîndea cu neliniște la ochiul injectat al iepei, în sală se strecură cățelul fiului deputatului. Intrarea lui nu indignă pe nimeni, ci numai îi învioră. Cățelul dădu o raită prin sală, îi mirosi pe dansatori, apoi își găsi stăpînul și se încolăci supus la picioarele lui.

— Iată-l și pe al cincilea cavaler al mesei noastre!... spuse fiica avocatului, mîngiind cățelul. Presupun că e singurul care nu și-a pierdut mințile după Lila voastră.

— Incepi să-ți pierzi din umor, remarcă directorul, privind-o cu seriozitate.

— In schimb cîștig în înțelepciune! îi răspunse ea.

— La ce folosește înțelepciunea ?... ridică directorul din umeri. Să ciocnim!

Dar fiica avocatului nu ciocni cu directorul, ci se adresă inspectorului.

— Domnule inspector, și dumitale îți place Lila ? întrebă ea cu dispreț.

— Nu! răspunse convins inspectorul.

— Lingușitorule! replică cineva, inofensiv dar sigur.

— Mie-mi place frăgezimea, nu însă și primitivismul, insistă inspectorul.

— Atunci să dansăm! îi propuse fiica avocatului. Auzi ? Cîntă tangoul nostru.

Inspectorul se ridică numaidecît. Buna dispoziție îl cuprinse deodată. Deși își dădea seama că fiica avocatului l-a invitat ca să-i facă ciudă fiului deputatului, ori ofițerilor, inima lui era înmuiată într-un sirop de fericire.

Se lipiră unul de altul și se abandonară dansului.

Fiica avocatului strîmbă ușor din năsucul cîrn.

In adierea de parfum și de tutun ce se degaja din hainele inspectorului, adulmecă și un miros abia simțit de carbol — mirosul poliției și al beciului în care fusese torturată Varvara.

Incercuirea cartierului muncitoresc băgă spaima în oameni. Șomajul și foamea rămaseră griji secundare. Bărbații se salutau întunecat, femeile nu se mai certau

pentru orice fleac, copiii uitară de joacă. Feţele tuturor exprimau teama de urmările „căderii", care însemnau arestări, interogatorii, maltratări, destrămarea întregii organizaţii de partid, a tot ceea ce a fost creat pînă atunci. Circulau tot felul de zvonuri : unii spuneau că o femeie a fost împuşcată în timp ce încerca să treacă înot apa ; alţii, dimpotrivă, afirmau că a izbutit să fugă. Puţini au aflat, pe linie de partid, că se întîmplase răul cel mai mare : că această femeie, prinsă vie, era supusă unor torturi barbare în beciurile poliţiei.

Zi şi noapte, pe străzile înguste ale cartierului muncitoresc mişunau patrule şi poliţie călare — oameni cu căşti şi cu lucioase pelerine cauciucate de ploaie. Bărbaţii şomeri se strîngeau în grupuri mici pe la colţurile străzilor. Între aceştia şi patrulele care circulau prin cartier izbucneau aprinse schimburi de cuvinte.

— Ei, cîinilor ! strigau poliţaii. Iar v-aţi strîns aici !...

— Dar ce, e interzis să stăm de vorbă ? întrebau muncitorii.

— Împrăştiaţi-vă sau vă ducem la poliţie !

— N-aveţi pic de ruşine ! strigă un bătrînel mărunt, cu faţa palidă.

Poliţiştii ridicară ameninţător bastoanele de cauciuc şi dădură buzna cu caii în mulţime.

— Ce tot trăncăneşti, mă filozofule ?...

Grupul se împrăştie, fără grabă însă, ca şi cum ar fi făcut-o dintr-un imbold personal. Poliţaii ameninţau brutal, dar nu loveau pe nimeni. O forţă necunoscută îi îndemna să-şi facă meseria numai de formă, mai ales cînd şefii nu erau de faţă. Cei mai mulţi erau ţărani veniţi de prin satele înfometate de munte, unde pe micile şi sterpele ogoare de pe povîrnişuri nu se cocea decît orzul şi neghina. Nevoia îi silea să-şi lase totul şi să intre în serviciul poliţiei.

Primăria hotărî pe neaşteptate, tocmai în acest sezon ploios, să lărgească reţeaua de canalizare. În cartier îşi făcură apariţia mai mulţi muncitori necunoscuţi, care începură să sape un canal. Injurînd poliţia şi pe linguşitori, încercau să intre în vorbă cu oamenii.

Dar muncitorii de la tutunuri le întoarseră spatele cu dispreț. Pricepură îndată că au de-a face cu provocatori. Săpătorii au plecat, canalul a rămas neterminat și tehnicienii n-au mai venit nici măcar să repare cișmeaua.

Dar spaima și deruta care pusese stăpînire pe cartierul muncitoresc în primele zile după încercuire nu erau decît aparente. Imediat au apărut rezervele adînci ale partidului, care au intrat în acțiune, dînd contralovituri, indicînd persoanele care trebuiau să-i înlocuiască pe activiști în cazul cînd aceștia vor fi arestați. Oameni pe care nimeni pînă acum nu-i bănuise că sînt comuniști conduceau agitația împotriva autorităților. Toți activiștii erau obligați să se prezinte în fiecare dimineață și seara la direcția regională a poliției, iar noaptea poliția făcea foarte des descinderi la locuințele lor. Inspectorul ar fi vrut să-i prindă cumva pe cei care se simțeau cu musca pe căciulă. Dar activiștii nu se lăsară pradă panicii. Nimeni nu fugi, nimeni nu trecu în ilegalitate, deoarece acest lucru l-ar fi pus pe inspector pe urme bune.

În timp ce activiștii se prezentau regulat și în liniște la poliție, în alte părți avură loc evenimente care îl scoaseră din fire pe prefect. Cineva dăduse foc fînului cumpărat de escadronul de poliție de la un țăran bogat din regiune. Paguba o suportă vînzătorul, deoarece fînul nu fusese încă transportat și recepționat în oraș, dar acțiunea făcu o impresie puternică. Pe zidurile caselor și ale instituțiilor apărură lozinci comuniste care puteau fi cu greu înlăturate, căci erau scrise cu vopsea uleioasă, sau săpate cu un cui gros în tencuială. Într-o dimineață, pe acoperișul liceului flutură un steag roșu. Remsiști care nu puteau fi descoperiți aruncau manifeste în curțile oamenilor.

— Unde dai și unde crapă !... nu pierdea primarul nici un prilej să-l tachineze pe directorul raional al poliției.

Directorul regional veni în oraș cu automobilul. Era un om gras, grav și îngîmfat, care asculta enigmatic rapoartele subalternilor, fără să scoată un cuvînt, bă-

gînd astfel spaima în ei, atît cît era necesar pentru respectarea disciplinei. După ce luă o gustare şi se odihni cum se cuvine în casa celui mai mare avocat din oraş, îi convocă la o conferinţă pe toţi funcţionarii superiori administrativi. Inspectorul de poliţie, cu şiretenia şi deprinderea pe care o avea de a fugi de răspundere, izbuti să se spele pe mîini, aruncînd vina încordării nervoase din regiune asupra încercuirii cartierului muncitoresc, care fusese ordonată de prefect.

— Eu am fost împotriva încercuirii, spuse el. N-ar fi trebuit ca, pentru prinderea unui activist comunist fără importanţă, să asmuţim opt mii de muncitori care în timpul iernii devin foarte sensibili... În lupta contra comuniştilor e nevoie de mai mult tact.

Directorul raional, un maior de rezervă impulsiv care tremura să nu-şi piardă postul, îl întrerupse cu răutate:

— Ce înţelegi dumneata prin tact?... Inactivitate şi dans la club?

— Nu!... răspunse inspectorul cu răceală. Tact înseamnă acţiune gîndită şi conformă cu scopurile urmărite... Cît despre dansul de la club — inspectorul zîmbi nepăsător şi indulgent — nu e mai condamnabil decît frecventarea zilnică a berăriei „Bulair".

— Vă rog să-mi daţi explicaţii! clocoti impulsivul maior de rezervă.

— Le veţi obţine în alt loc, îi răspunse directorul regional în locul inspectorului.

Şi continuă să tacă enigmatic.

Urmarea acestei tăceri a fost o lungă circulară primită după două zile în oraş, în care prefectul dădea dispoziţii asupra modului în care trebuie asigurată ordinea publică. Era scrisă într-un stil grandilocvent şi foarte oficial, ca şi discursul program al noului prim-ministru, şi conţinea măsuri secrete ce urmau să fie luate împotriva muncitorilor.

Prefectul, care se şi vedea rămas „fără slujbă", se linişti şi seara îşi reluă şedinţele de la berăria „Bu-

lair", iar inspectorul de poliție își făcu un costum civil cu care continuă să frecventeze seratele dansante de la clubul militar.

Lila aștepta zi și noapte să fie arestată. Își făcuse un plan de comportare: va nega cu desăvîrșire orice acțiune de partid și orice fel de legături. Nu trebuia să uite că în spatele ei se aflau comitetul orășenesc și R.M.S.-ul, întregul sistem de celule de partid din cartier și din depozitele de tutun. Dezastrul trebuia să fie oprit chiar cu prețul unor suferințe de nedescris, cu prețul unei abnegații depline.

In aceste zile grele, își petrecu aproape tot timpul în casă. Nu ieșea decît ca să se prezinte la poliție și să ia cărți de la bibliotecă. Citea lîngă ferestruică, de dimineață pînă seara, cînd lumina cenușie a zilei de iarnă cu lapoviță se transforma în beznă. Apoi aprindea lampa și începea să croșeteze. Pașii de pe stradă o făceau să tresară. Orice zgomot, noaptea o trezea din somn. Primii fiori ai spaimei că va fi arestată făcură repede loc unei liniști reci, unei încordări sobre și unei siguranțe de sine din care izvorau speranțe noi de viață. Dar, răzbind prin aceste speranțe care o readuseseră la o stare normală, teama o încerca totuși deseori. In orice zi, în orice oră, în orice clipă, voința Varvarei putea să se frîngă și rezistența ei eroică să apuce drumul trădării.

Dar timpul se scurgea, ezitarea între spaimă și speranțe se prelungea tot mai mult și nimic nu venea să schimbe mersul lucrurilor. Prima ninsoare se topi, desfundînd ulicioarele și acoperindu-le cu băltoace de apă tulbure. Zilele scurte ale lui decembrie făceau repede loc unor nopți nesfîrșite și pline de neliniște. Zorile începeau cu o lumină alburie, abia strecurată prin pîcla deasă, care se rărea pe la prînz, cu puțin înainte de a se lăsa întunericul serii. Banii economisiți în timpul verii se împuținau. Oamenii începură să facă economie la mîncare și la cărbuni. Lila slăbi. Duioșia feminină, pe care vocea și ochii ei o dobîndeau de obicei cînd se întorcea acasă, părea că dis-

păruse pentru totdeauna. Vorbea puțin, sacadat și precis. Trăsăturile feței sale palide încremeniseră într-o încordare de gheață. Privirea ei cenușie-albăstruie străpungea.

Mama Lilei ajunsese o umbră. Se plîngea într-una, trăgea cu urechea, blestema în șoaptă poliția, îi blestema pe slăpîni. Uneori începea să deretice fără rost sau să perie și să cîrpească îmbrăcămintea Lilei, de parcă aceasta ar fi fost o fetiță neputincioasă, care nu se putea îngriji singură. Șișko slăbise și el, era nervos, veșnic pornit pe harță și începuse să se certe pe teme politice cu cumnatul lui, care era social-democrat. Nu-i ușor să trăiești cu teama în suflet că într-o bună zi o să-ți pierzi unicul copil. Cumnatul își dădea seama de acest lucru și, cu toate disputele dintre ei, continua să-l primească răbdător să lucreze în atelierul lui.

Într-o seară, serviciul de informații al partidului adusese știrea că Varvara, care rezistase torturilor, a fost trimisă la Sofia. Lila se gîndi multă vreme, cu recunoștință, la eroismul mut al Varvarei. Respiră cu ușurare, dar, prevăzătoare nu luă numaidecît legătura cu tovarășii din comitetul orășenesc. Primejdia fusese îndepărtată, nu înlăturată de tot. Lila tot se mai putea aștepta să fie arestată, acum însă nu mai tresărea la orice zgomot, nu mai cădea în accese de spaimă chinuitoare. Încordarea din aceste zile o înzestrase cu ceva nou, ce nu avusese pînă acum, cu o hotărîre rece, neclintită, de a rezista oricăror încercări.

Cînd totul se liniști, căută să intre în legătură, prin vecini de încredere, cu un tovarăș în vîrstă din comitetul orășenesc. Acest tovarăș, fost funcționar la percepție, era acum pensionar și-i trecuse prin minte să vină chiar el, aducînd cu un hamal o sobă de tablă să i-o repare Șișko. Lila îi transmise comunicarea comitetului regional, primită de la Varvara în ziua arestării ei.

Tovarășul în vîrstă dădu din cap cu tristețe:

— Rău!... spuse el. Cui îi erau necesare acum aceste comunicări? Din pricina lor se întîmplă totul.

Sus tovarăşii se ceartă şi se joacă de-a excluderile, iar aici, noi suferim consecinţele neglijenţelor lor.

— Să lăsăm astea acum!... Lila înţelese că tovarăşul din comitetul orăşenesc împărtăşea convingerile Biroului din străinătate şi ale lui Pavel. Tovarăşa care a fost arestată a rezistat aici, dar nu ştiu dacă nu va vorbi la Sofia.

— Dacă a rezistat aici, o să se ţie tare şi la Sofia.

— Dar dacă mă denunţă totuşi? N-ar fi mai bine să trec din timp în ilegalitate?

— Nu!... îi răspunse tovarăşul în vîrstă. Trecerea în ilegalitate va fi o autoacuzare, şi tatăl tău va fi snopit în bătaie... Trebuie să suporţi primejdia pînă la capăt! Avem destui în ilegalitate. Partidul abia mai poate să le găsească locuinţe.

— Dar dacă mă arestează?

— Să nu recunoşti nimic. E singurul mijloc de a te salva, pe tine şi pe noi.

Tovarăşul în vîrstă se uită la Lila iscoditor. Ochii ei albaştri exprimau cu o licărire de gheaţă un consimţămînt aspru şi tacit.

— Cînd veţi pune în aplicare hotărîrea privitoare la Stefan şi Max? întrebă ea după puţină vreme.

— Vom vedea! răspunse încruntîndu-se tovarăşul din comitetul orăşenesc. Max şi Ştefan lucrează bine în oraş. Lucrurile la care trebuie să ne gîndim acum sînt mai importante decît capriciile lui Lukan.

— Nu există nici un fel de capriciu al lui Lukan, tovarăşe! îl întrerupse Lila cu asprime. Nu ne e îngăduit să vorbim astfel! Există numai o dispoziţie a partidului, pe care trebuie să o executăm.

Tovarăşul în vîrstă o privi aspru. Faţa lui plină de riduri, sprîncenele cărunte şi ochii apoşi de bătrîn exprimau o mînie şi o demnitate ascunsă care tulbură.

— Nu primesc lecţii! se burzului el. Lukan nu reprezintă tot partidul. Voi mai repeta asta de multe ori. Partidul exista înainte de a veni Lukan pe lume, iar eu şi tatăl tău facem parte dintre cei care l-au creat aici! Aşa încît fii pe pace în ce priveşte partidul. Ţin la el mai mult decît tine.

Lila roşi.

— Aştept să ai alte păreri în chestiunile despre care discutăm, adăugă el sec.

Lila roşi mai tare.

— Vorbeşti de Pavel Morev? întrebă ea mînioasă.

— Vorbesc de partid! răspunse calm tovarăşul în vîrstă din comitetul orăşenesc.

In zilele care urmară, inspectorul revocă ordinul care-l dăduse, ca activiştii să se prezinte la poliţie, şi încordarea slăbi. Cartierul muncitoresc se linişti treptat. Furaţi de grijile zilnice oamenii începură iarăşi să se zbată în căutarea de lucru, de mîncare şi de cărbuni. Militanţii îşi reluară activitatea care rodea ca un acid, încet dar sigur, stîlpii acestei lumi vrăjmaşe, dar nu se mai semnalau manifestări comuniste de amploare în centrul oraşului. Numai din cînd în cînd se aruncau manifeste ori se întreprindea vreo acţiune mică, acţiuni la liceu.

La o lună după încercuire, Lila tot mai continua să fie prudentă. Nu încerca să-i vadă pe tovarăşii din comitetul orăşenesc, ci numai pe activiştii din depozite. Poate că totuşi Varvara a denunţat-o, iar poliţia nu întreprindea încă nimic, cu un scop anumit. Poate că inspectorul o supraveghea cu sprijinul vreunui provocator, ca să afle cu cine se vedea mai des. Dar şi această primejdie trecu. Lila se convinse încetul cu încetul că agenţii n-o urmăreau incontinuu. Iar cînd o urmăreau, făceau asta atît de deochiat, încît o pufnea rîsul. Era tot mai hotărîtă să meargă la întîlnirea secretă cu Iosif, care de altfel avea să-i împrăştie şi ultimele temeri.

Întîlnirea avu loc într-o seară de iarnă, în cartierul gării. Sufla un vînt şfichiuitor, străzile pustii erau triste şi singuratice, pe cerul negru pîlpîiau stele de gheaţă. După ce se recunoscură la lumina unui felinar şi după ce se încredinţară că nu sînt urmăriţi, Iosif şi Lila se apropiară unul de altul. Lila tremura de frig în paltonul ei subţire. Iosif însă era îmbrăcat într-o şubă groasă, cu căciulă pe cap. Lucra la Mi-

nisterul Agriculturii ca agronom şi se folosea de deplasările pe care le făcea în această regiune pentru a-şi îndeplini şi sarcinile de partid. Avea o faţă mare, cu ochii migdalaţi şi buze groase. Barba deasă şi neagră, pe care o rădea în fiecare zi, dădea obrajilor lui o culoare cenuşie metalică. Era mereu încruntat — se temea să nu fie prins şi mai avea şi alte griji profesionale. Lila porni alături de el.

— Primejdia a fost înlăturată, comunică el laconic. Varvara a fost pusă în libertate. Acum tovarăşii se îngrijesc de sănătatea ei.

— Sînteţi siguri că n-a trădat nimic ? întrebă Lila.

— Sîntem siguri. N-a fost arestat nimeni.

— Nici aici. Dar prin ce-am trecut !

Iosif nu răspunse. Scuipă mucul ţigării care se stinsese şi aprinse numaidecît alta.

— Am trecut printr-o mare primejdie, sublinie Lila.

— Bine, nu te mai plînge atîta, spuse Iosif brutal. Primejdia e pretutindeni. Doar nu te-i fi aşteptînd să te mîngîie.

— Nu aştept, dar te rog să comunici tovarăşilor să fie atenţi pe cine trimit. Aţi primejduit viaţa Varvarei.

— Ştim noi ce facem... Ai comunicat hotărîrea privitoare la Stefan şi Max ?

— Am comunicat-o.

— A fost executată ?

— Probabil.

— Cum probabil ! Da, sau nu ?

— Oh, doamne, ăsta-i lucrul cel mai important pe care vrei să-l afli acum ? Din cauza evenimentelor n-am putut să-i văd pe tovarăşii din comitetul orăşenesc.

— Aşadar, tremuri de frică şi nu te interesează treburile partidului. Glasul lui Iosif era crud şi înciudat.

— Ascultă ! răbufni încet Lila. Eşti un om imposibil şi nu te înţelegi cu nimeni... Nu mai vreau să ţiu legătura cu tine.

— Am să comunic tovarăşilor acest capriciu.

Glasul lui Iosif se înrăise. Îşi descheie şuba şi începu să caute ceva în buzunarul dinăuntru al hainei.

— Mai ai ceva de spus? întrebă Lila sec.

— Am.

Aruncă o privire prudentă în jur şi vîrî în mîna Lilei cîteva foi împăturite.

— Ce-i asta?

— Directive pentru pregătirea grevei. Sînt scrise cu cerneală simpatică. Le studiaţi cu atenţie, apoi le distrugeţi imediat.

Lila vîrî în buzunarul paltonului foile împăturite. Iosif îi comunică scurt şi limpede data, locul şi parola întrevederii viitoare, apoi se îndepărtă brusc de Lila şi porni spre hotel. Făcuse asta fără să-i spună nici măcar „la revedere".

In gară se auzi sirena unei locomotive, undeva lătrau cîinii, iar dincolo de geamurile aburite ale cîrciumii din apropiere cînta strident şi gîtuit un gramofon vechi.

Cu mîinile în buzunare, Lila porni spre casă strîngînd în pumn directivele pentru grevă.

Iar instrucţiuni, iar directive birocratice, iar reguli moarte, rigide şi mărunte care stabileau în amănunţime cu cine trebuie lucrat şi cu cine nu!... Iar neîncredere faţă de cei care contestă platforma ideologică a grevei, care propun un nou mijloc de acţiune, care merg la cîrciumă, se plimbă cu o fată ori se duc la o serată!... Parcă dacă lupţi pentru comunism, trebuie neapărat să renunţi la orice bucurie, să întorci spatele vieţii, să te duci orbeşte la moarte!...

Lila îşi dădea seama că exagera şi că forţa lucrurile gîndind astfel, dar în sufletul ei creştea într-adevăr o revoltă tulbure împotriva hîrtiilor pe care le strîngea în mînă, împotriva încruntatului Iosif, împotriva invizibilului şi misteriosului Lukan, care dădea ordine, le repeta, verifica şi pedepsea fără încetare, pentru cele mai mărunte fleacuri. Ceva nu era în regulă cu partidul! Ceva îl îndepărta de oameni, de ne-

cesităţile luptei, de însăşi baza învăţăturii marxist-leniniste! Dar ce anume? Lila încerca să înţeleagă acest lucru, dar nu izbutea. Vedea numai manifestările concrete greşite, fără să fie în stare să întrevadă principiul greşit care condiţiona aceste manifestări. Poate că Pavel are dreptate!... Poate că în adevăr Comitetul Central interpreta greşit principiul bolşevic, punîndu-i partidului probleme care nu puteau fi îndeplinite în condiţiile actuale, irosindu-i astfel forţele şi ducîndu-l, printr-o luptă inutilă şi dezastruoasă, la o completă ruptură de mase! Poate că tovarăşii din conducerea supremă erau într-adevăr sectari, cu vederi înguste, care nu puteau cuprinde cu mintea lor în acelaşi timp mai multe lucruri şi nu puteau să desprindă relaţiile importante şi esenţiale din realitatea de toate zilele! Poate că erau într-adevăr nişte fanatici orbiţi care nu constituiau un exemplu decît prin eroismul lor, nu şi prin realizări efective în luptă! Poate că era într-adevăr cu totul greşit să rupă legătura cu Biroul din străinătate. Chiar şi cei mai simpli şi neinstruiţi membri de partid înţelegeau că greva nu putea să aibă un caracter de masă dacă nu era pregătită şi executată pe baza unei platforme ideologice largi. Tovarăşii mai în vîrstă, întemeietorii partidului în vremuri crîncene, oameni cu experienţă şi tărie dovedită în luptă, se retrăgeau unul cîte unul din activitatea de partid, deoarece nu puteau să fie de acord cu directivele tinerilor îngîmfaţi şi încruntaţi, care îi denumeau cu dispreţ „înguştii". Pavel avea merite în trecut şi era o minte sclipitoare, în stare să pătrundă problemele complicate, fusese însă exclus din partid pentru că i se opunea lui Lukan. Pînă de curînd se ridica în slavă lozinca de a se face paradă de eroism inutil în faţa poliţiei. Cui îi folosea această lozincă? Parcă poţi să învingi în luptă numai bătîndu-te cu pumnii în piept? Şi această lozincă — bătaia inutilă cu pumnii în piept — se întrevedea în pregătirea, în executarea şi în consecinţele oricărei acţiuni.

Lila oftă adînc. Din păcate nici drumul pe care îl indicau Pavel şi Biroul din străinătate nu-l întrevedea limpede. Pavel sezisa ceva care se şi contura în

realitate, ceva care se furişa în conştiinţa muncitorilor, dar pe care nu izbutea să-l exprime cu convingere. Gîndirea lui se învîrtea în jurul unor situaţii generale, tulburătoare dar lipsite de un caracter concret. O platformă ideologică largă pentru grevă. Bine. Dar care anume? Cît era de greu să faci concesii şi totodată să păstrezi linia generală a partidului! Să cauţi aliaţi. Dar care anume? Avea oare vreun sens ca comuniştii să se alieze cu agrarienii, cu socialiştii şi cu anarhiştii, de care nu poţi să ştii cum vor proceda mîine? Să ne conservăm forţele. Dar cum? Se putea oare duce o luptă energică fără sacrificii, fără sînge şi ciocniri? Nu. Şi Pavel mergea pe un drum greşit! Poate că dorea într-adevăr să deplaseze de la conducere tovarăşi merituoşi, să împingă partidul pe linia minimei rezistenţe, să-i distrugă unitatea. Deodată, însă, totul îi păru monstruos şi imposibil.

Lila continua să umble pe străzile pustii, pe trotuarele albe şi lunecoase, acoperite de polei. Paşii ei se pierdeau singuratici în seara geroasă. Primejdia de a fi arestată fusese înlăturată, strigoiul torturilor alungat, în inima ei însă pătrunsese o îndoială adîncă şi grea, mai chinuitoare decît starea de alarmă continuă prin care trecuse. O mîniau directivele lui Lukan, atitudinea lui Iosif, neîncrederea faţă de Max şi Stefan. O revolta excluderea lui Pavel, convorbirea cu tovarăşul în vîrstă din comitetul orăşenesc, întrebările simple însă pline de sens ale muncitorilor. În aceste întrebări, care se refereau la lucruri cu totul mărunte din viaţa de toate zilele, se întrezăreau revendicări în opoziţie cu directivele lui Lukan şi coincideau în totul cu previziunile lui Pavel. Evita întrebările, iar cînd nu putea să le evite, îşi dilua răspunsurile, ocolea fondul lor cu abilitate şi laşitate, prin talentul ei de a vorbi. Era oare demn?

Lila oftă din nou. Îndoiala căreia îi căzuse pradă se adîncea din ce în ce. Vîntul se potolise, dar gerul se înăsprea. Deasupra oraşului se lăsa încet o ceaţă străvezie. Vaporii ei invizibili formau în jurul becurilor cercuri luminoase în care tremurau culorile curcubeului. Pe albul imaculat al zăpezii, umbrele se desenau pu-

ternic ca pe un ecran de cinematograf, iradiind parcă o tristeţe de gheaţă, pustie, care îţi strecura în suflet o deznădejde fără sfîrşit. Picioarele şi mîinile îi înţepeniseră de ger. Neliniştea, mîncarea slabă şi lipsa de haine o făceau să privească iarna ca pe sezonul cel mai respingător. „De-ar veni odată primăvara!"... îşi spuse ea cu un dor neclar, alungînd pentru o clipă din minte gîndurile care o frămîntau şi-i apăsau conştiinţa.

Încercă să se încălzească mergînd mai repede, însă alunecă şi era să cadă. Drumul ei trecea printr-un cartier de oameni înstăriţi. Prin ferestrele caselor arătoase se revărsau afară lumini moi şi pline de căldură. Prin perdelele de dantelă se zăreau interioare plăcute, odăi mobilate cu bufete, tablouri, abajururi mari, portocalii sau verzui, sub care femei bine îmbrăcate citeau la căldură cărţi, ori bărbaţi îşi frunzăreau ziarul de seară. Dinăuntru ajungeau pînă la ea rîsete lipsite de griji, vocea cunoscută a spicherului de la radio, melodii de muzică de dans. Un camion uriaş descărcase dintr-o dată şase tone de cărbuni, numai bucăţi mari şi lucioase, în faţa casei în care locuia expertul raional al societăţii „Beato More". O femeie tînără, cu voaletă, îmbrăcată într-un palton de blană cu şoşoni înalţi, se întorcea acasă de la piaţă, iar în urma ei, servitoarea purta două plase ticsite cu pachete de unt, icre pentru sandvişuri, nuci, zahăr şi ciocolată pentru tortul de a doua zi.

Femeia şi cărbunii îi dădură Lilei din nou prilejul să resimtă mizeria barbară în care se zbătea lumea muncitorilor. Frigul îi păru mai aspru, sărăcia mai amară, nedreptatea mai umilitoare. Ceaţa o pătrundea, îi venea să vomite bucata de pălămidă sărată pe care o mîncase la masă. Banii din casă abia de le vor ajunge pentru cîteva săptămîni, după care va trebui neapărat să găsească şi ea de lucru, orice. Muncitorii — şi Lila cu ei — nu mai puteau îndura situaţia! Lukan avea dreptate! Partidul nu trebuie să abandoneze drumul urmat pînă acum — drum de luptă aspră, neînduplecată şi necruţătoare! Nu era nevoie

de platforme largi, de compromisuri complicate, de aliaţi suspecţi! Partidul nu avea nevoie de intelectuali ca Pavel, Stefan şi Max, ca tovarăşul în vîrstă din comitetul orăşenesc, care doreau să conducă partidul pe drumul oportunismului, să slăbească disciplina şi să-i distrugă unitatea!

Aşa medita Lila, zgribulită de frig, trecînd prin luminile şi umbrele acelei seri geroase. Acum gîndurile i se îmbulzeau în minte stîrnite de gerul care îi chinuia trupul prost îmbrăcat, de peştele sărat care o făcuse să bea apă toată ziua, de cărbunii mari şi lucioşi ai expertului în tutunuri şi de belşugul femeii pe care o văzuse cu cîteva clipe înainte. Simtămintele ei nu reflectau decît nedreptatea din lume. Nu-şi dădea seama că lupta împotriva acestei nedreptăţi trebuia dusă în acelaşi timp cu mai multe mijloace şi în diferite feluri, că această luptă trebuia să cuprindă un front larg, că trebuia să fie mai flexibilă şi mult mai variată decît ordonau schemele lui Lukan.

Lila ieşi pe strada pieţei şi se îndreptă spre atelierul de fierărie al unchiului ei. Prăvălioarele evreieşti dimprejur erau închise şi întunecate, dar la atelierul de fierărie era încă lumină. Lila deschise uşa şi aruncă o privire înăuntru. Ucenicii şi unchiul ei plecaseră. Atelierul era o încăpere lungă şi îngustă. Pe pereţi atîrnau sculele. In fund, aşezat pe vine lîngă un boiler, lucra Şişko.

— Tată, mai rămîi? întrebă Lila.

— Mai rămîn! Vreau să termin blestemăţia asta! Hai, intră!...

Lila închise uşa în urma ei.

— Ei? Te-ai şi întors? întrebă el încet.

— Totul e în ordine... Tovarăşa arestată a fost eliberată la Sofia.

— Uf, slavă domnului!... oftă Şişko. M-am topit, îţi spun drept! Luna asta cît m-au chinuit gîndurile...

— Nu se poate altfel, răspunse Lila încet, apoi adăugă tare: Atunci, plec singură.

— Du-te!... Şişko se aşeză din nou pe vine lîngă boiler şi începu să-l examineze. Ascultă!... îşi aduse

el aminte deodată. Femeia lui Simeon stă să nască şi mama s-a dus la ea... Nu-i nimeni acasă.

— Ştiu, spuse Lila.

— Aprinde focul ! Mai sînt cărbuni ?

— Mai sînt, dar mă gîndeam să-i duc la Simeon.

— Nu te îngriji tu de Simeon ! Cred că Blaje le-a şi cumpărat cărbuni. Aprinde focul şi citeşte la căldură. Mîine iau bani pe boiler şi mai aduc o sută de kilograme.

Lila se pregăti iar să plece, dar Şişko o opri din nou :

— Ascultă ! Să nu mai mănînci din peşte ! E stricat. La noi n-aduc decît hoituri. Băcanul l-a cumpărat pe ascuns, ca să cîştige mai mult, şi veterinarul i-a dresat proces-verbal.

— O să-l arunc.

Lila ieşi din micul atelier şi se îndreptă spre casă. Ceaţa se îngroşase. Aldămaşurile, după ziua de tîrg, dădeau mai multă viaţă ca oricînd cîrciumilor din preajma pieţei, unde ţărani cam cherchelíţi cîntau din cimpoaie şi tambure. Din hanurile unde se adăposteau vitele adia un miros cald şi umed de fîn şi bălegar. Prăvălioarele evreieşti închise şi ferecate se pitulau tăcute în întuneric, iar la etaj, deasupra lor, se scurgea, domol şi oarecum lipsită de sens, viaţa patronilor lor. Micii meseriaşi evrei din piaţă îşi construiau casele în aşa fel încît să aibă locuinţa chiar deasupra atelierului. In aceste locuinţe vegetau suflete mucegăite, din care uneori se desprindeau remsişti îndrăzneţi.

Lila traversă piaţa şi curînd intră în cartierul muncitoresc. Cele mai multe case, joase şi dărăpănate, zăceau în întuneric. Muncitorii se culcau devreme, ca să facă economie de cărbuni. Peste rîu se lăsase o ceaţă deasă, iar în tăcerea îngheţată răsunau surd lovituri de topor. Cineva spărgea lemne. Cînd Lila dădu ultimul colţ, văzu deodată un bărbat înalt care se oprise chiar în faţa casei lor. Silueta lui se contura clar pe fondul lăptos al ceţei luminate de becul din stradă. Necunoscutul purta pălărie şi un palton la modă, strîns în talie. „Lungul", îşi spuse Lila cu

încordare. Se opri o clipă cu inima bătîndu-i de teamă, apoi, liniştindu-se intră în curtea vecinilor şi se ascunse după magazia de lîngă poartă. Lovituri scurte îi ajunseră la urechi — necunoscutul bătea în geam. Repetă acest lucru de mai multe ori şi neprimind nici un răspuns porni pe stradă. Paşii lui se auzeau tot mai clar pe pămîntul nins şi îngheţat. Va trece pe lîngă magazioara după care se ascunsese Lila. Cînd trecu, ea îl recunoscu. Era Pavel. Şi atunci, fără voia ei, îi strigă numele încet, cu vocea înecată de emoţie.

Pavel întoarse numaidecît capul în direcţia de unde auzise glasul. Lila îi ieşi înainte şi-l întrebă:

— Ce cauţi aici?

— Voiam să te văd.

Fără să-şi dea seama, îşi strînseră mîna. Ea îşi stăpîni însă tulburarea şi întrebă ostil:

— Pentru ce vrei să mă vezi? Sînt doar o proastă care nu înţelege nimic.

— Să intrăm în casă.

— Acasă nu e nimeni, spuse ea cu răceală.

— Tocmai de aia, insistă el.

In timp ce Lila descuia uşa, el spuse surd, cu o voce joasă şi slabă:

— M-au exclus din partid. Ştiai?

— Da, ştiam, îi răspunse ea.

După ce intrară înăuntru, el îşi scoase paltonul şi se aşeză pe un scaun, iar Lila se apucă să facă focul. In timp ce o privea, avu senzaţia că nu în zadar căutase aici un refugiu, unde să scape de mînia şi vidul care îl apăsau. Cunoştea destule femei, dar nici una nu avea frumuseţea mîndră a acestei fiinţe închise şi puţin cam reci. Cunoştea destule femei care aveau tenul catifelat, părul blond şi ochi luminoşi, dar nici una nu iradia atîta forţă morală, o atît de perfectă armonie între trăsăturile spirituale şi ideea pentru care lupta. Avea senzaţia că ea constituia o parte integrantă din acest cartier muncitoresc, din această odăiţă goală, cu sobă de fier, din aceste laviţe de scînduri acoperite cu cergi de păr de capră. Avea senzaţia că în fusta ei uzată, în puloverul decolorat,

în fața ei slabă se oglindeau suferințele, grijile și speranțele miilor de muncitori de la tutunuri, care așteptau sfîrșitul iernii ca să poată începe din nou munca grea, istovitoare și prost plătită la depozite. Toate astea nu-i făcuseră totuși personalitatea mai dură, n-o împiedicaseră să devină o femeie instruită, o femeie care gîndește. Avea senzația că această fată e ca o floare răsărită din sărăcia și lipsurile îngrozitoare ale acestei lumi oprimate, că a acumulat în ea tot ce clasa muncitoare putea să dea mai sănătos, mai frumos și mai plin de viață. Poate tocmai de asta frumusețea ei era atît de spiritualizată, nepervertită de calculele și viciile acestei lumi haine. Dar totodată o simțea pe Lila îndepărtată, fantomatică și ireală ca o imagine a viitorului care se va destrăma curînd și nu-i va lăsa decît tristețea irealizabilului.

După cîteva clipe, însă, își dădu seama că totul din ea era real, de la nuanța blond-palidă de acuarelă a frumuseții ei pînă la asprimea cu care mintea și voința ei puteau jigni. Se așezase în genunchi lîngă sobă și sufla în surcele, iar jarul mocnind îi colora trăsăturile încordate ale feței cu o licărire roșiatică care făcea ca părul ei să pară format din șuvițe de aur. În spatele ei frumos, în umerii puternici și în șoldurile rotunde era o forță care îl atrăgea irezistibil și-i umplea golul din suflet cu atîta tulburare, încît ajunse iarăși la concluzia că a procedat cît se poate de rezonabil venind la ea.

Răbufniră flăcările și soba începu să duduie. Lila se ridică. Pavel se aștepta să-i citească pe față tulburarea de care era și el stăpînit, dar nu văzu decît buzele ei netede și ochii reci, cu licăriri metalice, care îl priveau iscoditor. Fiorii cu care îi strînsese mîna în prima clipă dispăruseră. Între ei se ridica un zid care îi despărțea și, cu amărăciune, își dădu seama că acest zid nu-l ridicase neînțelegerea cu privire la linia partidului, ci faptul că a fost exclus din partid.

Lila se așeză lîngă masă, pe scaunul din fața lui.

— Azi ai sosit? întrebă ea cu indiferență.

— Da, răspunse el. La prînz.

— I-ai văzut pe tovarăşi?

— Am vorbit cu Eschenazi şi cu încă vreo cîţiva din comitetul orăşenesc. Dar deodată se încludă: De ce întrebi? Ţi-e teamă să nu provoc o spărtură în comitetul orăşenesc?

— Nu, nu cred că ai putea să obţii aşa ceva!... zîmbi ea mijind ochii, ca să dea mai multă dîrzenie neînduplecării ei. Deocamdată îţi ajunge excluderea... Dacă vom avea dovezi că încerci să spargi unitatea partidului, atunci vom proceda necruţător.

— Ce-o să-mi faceţi? întrebă el înrăit.

— Ştii foarte bine.

— Ar fi amuzant să-l văd pe Lukan jucînd rolul unui Robespierre în miniatură! rîse el cu dispreţ. N-avea grijă, că n-o să reuşească. Cei mai mulţi din oamenii din Comitetul Central au minte şi o să vadă în curînd adevărul.

— Aşadar... ai de gînd să continui?

Il privi pieziş, respirînd adînc. Pleoapele i se strînseră şi mai mult, iar printre gene, din ochi, îi zvîcnea o mînie rece şi tristă.

— Nu, n-am să continui! izbucni el, lovind cu pumnul în masă. Dar nu pentru că mi-ar fi teamă de voi, nu ca să aştept iertarea voastră! Am să tac numai pentru că nu vreau să provoc înainte de grevă îndoieli în sufletele cinstite ale muncitorilor, pentru că am certitudinea că Cominternul şi Biroul din străinătate vor veni cu hotărîri care vă vor trezi la realitate... Pînă atunci alungaţi-i pe toţi cei care sînt cu voi, împingeţi-i pe muncitori în cravaşele poliţiei, făgăduiţi-le că veţi ocupa depozitele cu mîinile goale. Turbaţi pînă cînd muncitorii vor pierde încrederea în voi, pînă cînd vă vor renega cu totul, pînă cînd vor deveni conştienţi că nu sînteţi decît nişte proşti încrezuţi. Dorinţa cea mai fierbinte a duşmanului e ca muncitorii să aibă conducători ca voi.

— Nu striga! îl preveni ea cu răceală, uitîndu-se spre fereastră.

Apoi îşi sprijini coatele pe masă şi-şi acoperi faţa cu palmele. Cuvintele lui Pavel o mişcaseră. Toată

ființa lui înflăcărată iradia sinceritate, durere și mînie, pe care un dușman al partidului nu le-ar fi putut manifesta. Amărăciunea din ochii lui negri o înfiora. Tot ceea ce spunea conținea un adevăr groaznic și crud, pe care începuse să-l vadă și Lila, și Max, și Stefan, și tovarășul în vîrstă de la comitetul orășenesc, și încă alte zeci și sute de muncitori. Avea însă convingerea că va fi și mai îngrozitor dacă acest adevăr va fi supus dezbaterilor de fiecare zi, dacă va începe să destrame unitatea partidului în rîndurile de jos. Din nou haosul și îndoiala puseră stăpînire pe sufletul Lilei.

— Toate astea n-au nici o importanță!... rosti Pavel în tăcerea care se lăsase.

— Care astea? întrebă ea neputincioasă.

— Prostiile voastre, care vor fi renegate de istorie. Partidul merge înainte și nimic nu-i poate sta în cale. Va veni o zi cînd vă veți recunoaște greșelile și atunci voi reintra în partid.

— Bine! Pe fața Lilei tresări un zîmbea trist și nesigur. Trebuie să aștepți ziua asta și să nu lucrezi acum împotriva unității lui.

Pavel o privi tot timpul cu amărăciune, sub influența forței cu care corpul și sufletul ei îl atrăgeau. Era femeie, dar din toată expresia ei se degaja o naivitate de adolescent; era maturizată, dar expresia aceasta păstra toată prospețimea tinereții. În părul blond, în ochii luminoși, în nuanța palidă a pielii era o răceală încordată care înlătura orice senzualitate, exprimînd numai rațiune și voință. I se păru că n-a văzut niciodată pînă atunci o față cu trăsături mai frumoase, mai ascuțite și mai reci; nicicînd n-a întîlnit o femeie cu o mai mare capacitate de a se domina.

— Lila! strigă el deodată. În ciuda celor întîmplate, eu te iubesc.

— Asta n-are importanță acum, răspunse ea cu o ușoară tresărire.

— Vrei să fii soția mea? continuă el pe neașteptate, cu o voce sigură, pătrunzătoare, care o tulbură și mai mult.

— Ce spui ? întrebă Lila încruntîndu-se şi izbutind astfel să-şi ascundă emoţia.

— Să ne cununăm chiar mîine !...

Toate astea îi veniseră în minte pe neaşteptate, sub influenţa stării în care se afla. Cuvintele lui păreau că îi pătrund fizic în piept, îi tulburau gîndurile, îi aprindeau imaginaţia. Avu pentru o clipă senzaţia că se află în faţa unui vis împlinit, un vis pe care în ceasurile de singurătate femeia blîndă şi iubitoare din ea îl dorea cu nostalgie. Cu toate că niciodată pînă acum nu se gîndise în mod precis la asta, văzu în faţa ochilor minţii o mică gospodărie, o cameră plăcută şi o masă pregătită pentru cină, la care şedea Pavel ţinînd în braţe o mică fiinţă capricioasă şi plină de drăgălăşenie, care trebuia hrănită cu linguriţa. Dar această viziune, chinuitoare şi irealizabilă, se destrămă după o clipă în conştiinţa ei. Îşi aminti numaidecît că e secretara R.M.S.-ului şi membră a comitetului orăşenesc, în spatele căruia se aflau miile de muncitori de la tutunuri. Poate că niciodată nu va avea parte — vedea acest lucru şi se resemnase — de o familie şi de copil, pentru că întreaga ei viaţă şi-a închinat-o luptei pentru fericirea altora. Cuvintele lui Pavel îi răscoliră însă sufletul, îi treziră şi-i înflăcără setea de fericire. Lacrimile i se rostogoleau pe obraji, şi cu voce deznădăjduită îl rugă :

— Te rog, taci !... lasă-mă !... Pleacă numaidecît !

El se sculă de pe scaun şi se apropie de ea. Lila se ridică repede, pregătită parcă să se apere. Mişcarea ei bruscă îi arătă cît era de mare prăpastia care îi despărţea. O îmbrăţişă totuşi. Timp de cîteva clipe, îndemnată deopotrivă de fericire, de amărăciune şi durere, îi răspunse inconştient sărutărilor. Apoi, în haosul de gînduri şi simţăminte care îi zguduiau conştiinţa, redeveni din nou stăpînă pe voinţa ei.

— Lasă-mă !... strigă ea desprinzîndu-se cu o mişcare rapidă şi viguroasă.

— Lila !... Lila !... repetă el.

— Vrei să mă atragi şi pe mine în mocirla ta, în care te scalzi tu, nu-i aşa ? Vrei ca şi eu să dezertez din partid, de la muncă, de la datorie !...

— Lila!... Peste șase luni... peste un an... totul... întregul curs al partidului se va schimba.

O prinse de mîini și o trase iarăși spre el. Ea însă zbieră sălbatic:

— Lasă-mă!... Nimic nu mai poate fi între noi! Tu ești în afara partidului!

Strigătul ei, înecat, înfiorător și crud, îl făcu să-i dea drumul numaidecît.

— Pleacă! strigă ea brutal.

Pavel rămase o clipă privind fix în gol. Fața lui căpătă încetul cu încetul o expresie rece și lipsită de orice pasiune. Apoi își îmbrăcă încet paltonul și ieși fără să scoată un singur cuvînt.

Lila se aruncă pe laviță și începu să plîngă amarnic. Era pentru prima și ultima oară în viață cînd vărsa lacrimi de dragoste.

IX

Florile de gheață albe-albăstrui de pe geamuri prinseră o nuanță roz, apoi păliră din nou; iar după ce răsări soarele, dobîndind contururi strălucitoare, sclipeau de luau vederea. Dimineața senină de iarnă se furișa încet în camera baronului Lichtenfeld.

Nu se putea spune că această cameră, sau chiar vila în general, erau demne de un Lichtenfeld. Se dovediră însă arhisatisfăcătoare pentru von Geier și Preibisch, care nu țineau cîtuși de puțin la frumos, ci se interesau mai întîi de afaceri, și abia după aceea de confort. Dulapul ordinar, patul și măsuța de noapte erau de genul mobilierului dintr-un hotel cu prețuri modeste. Podeaua era acoperită cu linoleum în careuri vii, iar pe fondul verde deschis — inimaginabil de stupid — al pereților, atîrna modest portretul țarului. Soba urîtă de cărămidă duduia vesel, părînd că-și bate joc de proasta dispoziție a baronului.

Lichtenfeld se întinse somnoros sub plapuma a cărei față galbenă de atlaz nu strălucea de curățenie.

Plăpumile din vilă îl iritau foarte mult pe baron. Uneori avea senzația că simte un ușor dar dezgustător miros de sudoare, pe care originea plebeiană a lui Preibisch nu-l simțea. Von Geier o simțea cu siguranță dar nu-i dădea nici o atenție. Pe Lichtenfeld îl mai revolta depărtarea și chiria vilei. Proprietarul — un deputat lacom și lingușitor, care vorbea germana — ceruse o sumă de bani cu care se putea petrece o lună întreagă pe Riviera. Von Geier însă s-a arătat de acord s-o plătească, fără să facă obiecțiuni.

Ca să-și alunge proasta dispoziție, a cărei sursă era munca — munca grea, monotonă și plictisitoare la care îl constrîngea von Geier — Lichtenfeld începu să se gîndească la o vînătoare de urși. În fiecare dimineață, de cînd începuse să ningă, baronul se lăsa pradă unor visuri dulcege despre vînători de urși. Or fi existînd oare urși în munții ăștia? Toată lumea spunea că nu există. Dar nu se poate să nu existe în Bulgaria astfel de fiare. Numai că trebuie să mergi pe drumuri foarte proaste, pînă la Rila și Rodopi. Krșivanek îi povestise că țăranii bulgari vînează urșii după un sistem special — numai cu frînghie și cuțit. Lichtenfeld își imagina cum în pădurea seculară și liniștită, cu zăpadă adîncă și cu turțuri de gheață atîrnînd pe ramurile de brazi, bulgarul își introduce mîna înfășurată cu frînghie în vizuina ursului — așa povestea Krșivanek — în timp ce el, Lichtenfeld, excitat pînă la paroxism de pasiunea vînătoarei, stă cîțiva pași în urmă cu degetul pe trăgaciul armei. Da, ce minunat ar fi să poți lua parte la o astfel de vînătoare de urși!... Toate astea nu-i păreau însă lui Lichtenfeld decît o pură născocire. Sau poate că îi plăceau tocmai pentru că erau o născocire.

După ce visă puțin la urși, Lichtenfeld se gîndi adînc la cîinele său, apoi la armele de vînătoare, apoi la o ladă cu vinuri franțuzești alese, apoi la femeile din Bulgaria — și în sfîrșit la muncă. Era un fapt amar, însă adevărat: un Lichtenfeld care trebuie să muncească. Asta se datora unui întreg șir de cauze sociale care surveniseră după primul război mondial și — nu mai puțin — puzderiei de aventuri cu artiste de cine-

matograf, pe care Lichtenfeld le avusese pe Riviera. Şi, ce era mai rău, trebuia să îndeplinească o muncă modestă şi umilitoare: şeful biroului de export şi revizie al concernului german de ţigări din Bulgaria. A fost nevoit să accepte, întîi pentru că lipsa de bani devenise insuportabilă, şi al doilea pentru că în acest fel, deşi în silă, se alătura la munca milioanelor de germani pentru măreţia Reichului. Cît de grea îi părea însă munca asta!...

Numai un patrician ajuns sclav ar fi putut înţelege plictiseala de moarte care îl apăsa pe Lichtenfeld în fiecare dimineaţă la gîndul că începe o nouă zi de muncă. Von Geier studia întreaga viaţă economică a Bulgariei. O studia încet, metodic, multilateral şi complet, cu o răbdare de adevărat german, cu exactitatea şi sîrguinţa unui savant smintit. Von Geier putea fi asemuit cu o maşină de calculat, iar Lichtenfeld nu era decît claviatura maşinii. Dar tocmai pentru că nu era decît o claviatură şi nimic mai mult, von Geier îi da lovituri continue şi necruţătoare. Lichtenfeld avea senzaţia că aceste lovituri îl înnebunesc. Misiunea lui era să facă extrase şi rezumate din anuare statistice tot mai numeroase, din noi şi noi rapoarte şi copii de pe rapoarte, pe care ataşaţii comerciali le trimiteau de la legaţie. De altfel aceeaşi muncă o făcea şi Preibisch, fără să se revolte însă.

Un ceas de perete bătu ora opt. Von Geier cerea cu neînduplecare ca lucrul să înceapă la ora nouă. Lichtenfeld căscă alene, fumă o ţigară ca să se trezească bine, apoi azvîrli furios cu piciorul plapuma nesuferită şi coborî din pat.

Era înalt, slab şi blond. Avea un cap mic, cu faţa acră-amară şi cu ochi care priveau mereu jigniţi. Intră în baie şi după ce ieşi, bărbierit şi proaspăt, îşi făcu o fricţiune cu apă de colonie şi-şi luă rufărie curată, căci şi-o schimba în fiecare zi.

După puţin timp intră în sufragerie. Pe masă îi aştepta gustarea: cafea, lapte, chifle şi ouă fierte. Preibisch se aşezase lîngă sobă şi citea *Die Woche*, după ce se întorsese din plimbarea pe care o făcea zilnic

pînă în sat. Von Geier va intra ca întotdeauna exact la opt şi jumătate.

Lichtenfeld rămase lîngă fereastră cu mîinile în buzunar. Dimineaţa sclipea de soare şi de răsfrîngerile albăstrui ale gheţii. Cîmpia netedă era acoperită cu zăpadă albă imaculată, iar peste Sofia luneca greu un nor uriaş de ceaţă roşiatică şi fum cenuşiu de cărbune. Deasupra norului luceau ca nişte căşti de aur turlele catedralei Alexandr Nevski. Departe, la orizont, se înşira un lanţ nesfîrşit de munţi înzăpeziţi — împărăţia urşilor. Deoarece peisajul nu-l tulbura de loc, Lichtenfeld se uită jos, în curtea vilei. Lîngă cişmea, gol pînă la brîu, von Geier se freca pe piept cu zăpadă.

— Ăsta-i nebun! spuse Lichtenfeld. Dar n-are decît: dacă se îmbolnăveşte de pneumonie va fi o adevărată fericire şi pentru concernul german de ţigări, şi pentru noi.

— N-o să i se întîmple nimic, spuse Preibisch cu oarecare mîndrie, ridicîndu-şi privirea de pe revistă.

Era mic de statură, rotofei, de origine ţărănească şi citea cu o satisfacţie deosebită articolul în care se povestea cum nepoţii kaizerului au binevoit să se înscrie în partidul hitlerist.

— Eu susţin că o să crape! insistă baronul. Oamenii ca el dintr-o dată se curăţă... Ţi-aduci aminte de Seifeld? Şi Seifeld făcea pe grozavul, ca şi el, dar dintr-un guturai a făcut septicemie şi s-a curăţat... Ce facem azi? întrebă el brusc.

— Azi? Preibisch închise revista. Ce-am făcut şi ieri.

— Dar azi e sîmbătă!... rosti Lichtenfeld apăsat. Ţin la sfîrşitul de săptămînă. Sper că o să mă susţii şi n-o să clipeşti din ochi ca un recrut, cînd o să-i spun asta.

— O să-i spui? întrebă Preibisch cu oarecare îndoială.

Ştia că îndrăzneala baronului se evapora întotdeauna, de cum dădea ochii cu von Geier.

— Bineînţeles!... răspunse grav Lichtenfeld. Din moment ce ne tratează ca pe nişte funcţionari de rînd, îl vom constrînge să respecte orele de muncă.

Lichtenfeld făcuse această aluzie mai cu seamă în ce-l privește. Era pe deplin convins că serviciul lui — cel puțin al lui — trebuia să aibă un caracter pur reprezentativ, cu alte cuvinte aproape diplomatic. De tehnica problemelor, de examinarea mostrelor, de calcule și de alte porcării, trebuia să se ocupe numai Preibisch.

— Greșești ! spuse Preibisch. Sîntem consilierii lui.

— Consilieri ?... Baronul se întoarse ținînd mîinile în buzunar și se uită supărat la chipul rotund al lui Preibisch. Secretari de rînd, asta sîntem !... Ia singur toate hotărîrile.

— Nu-i așa !... Expertul strîmbă din buzele groase și dădu din cap în semn de neaprobare. Simțămîntul său adînc de disciplină nu putea îngădui independența cu care baronul tîlcuia situațiile în scopul de a-l pune pe von Geier într-o poziție nefavorabilă. Dacă e vorba de Krșivanek, hotărîrea depinde de toți trei.

— Ascultă, Preibisch ! Lichtenfeld se așeză la masă. De discuțiile: cu cine să lucrăm și cu cine nu, sînt sătul pînă-n gît... De ce nu-ți place Krșivanek ?

Ochii mici și inteligenți de om din popor ai lui Preibisch îl priveau pe baron cu uimire.

— Pentru că n-o să facă nici o treabă. N-are legături politice. Abia acum își creează o organizație, experiență tehnică slabă... Și, în sfîrșit, referințele despre trecutul lui sînt rele. Ce mai vrei ?

— Dar celălalt ?

— Celălalt e un om cu greutate, așezat. Și Trendelenburg îl recomandă.

— Toate informațiile arată că e o vulpe extrem de șireată.

— Dar ce, noi sîntem proști ? Cu atît mai mult o să ne fie util.

— Și scrisoarea de la Bromberg ?

— Mai întîi interesele Germaniei și ale concernului și numai după aceea rudele lui Bromberg.

— Ai dreptate ! recunoscu sincer baronul logica sănătoasă a omului din cea de-a treia clasă socială. Dar

„Nikotiana" are legături cu Polonia, America și Olanda.

— Ei și ?...

— Ne poate face festa. Rămîne cu mîinile cam dezlegate.

— O să i le legăm noi pe urmă.

Lichtenfeld căzuse pe gînduri. Îi venise rîndul să-și demonstreze propria-i pricepere.

— Cred că asta am putea-o face și acum, spuse el.

— Cum ?

— Îi dăm o mică parte din furnituri și lui Krșivanek ca să ținem „Nikotiana" în șah.

— Interesant, remarcă Preibisch după ce se gîndi o clipă. Spune-i lui von Geier.

— Nu ! răspunse Lichtenfeld. Spune-i dumneata ! Von Geier crede că mă tem de Bromberg și asta-i o prostie care mă enervează. Un Lichtenfeld nu se poate teme de nimeni. Respect interesele concernului, dar nu vreau să trec drept un fricos... îs sătul pînă peste cap de astfel de discuții și aluzii.

Tăcu brusc. În coridor se auzeau pașii inegali ai unui om care șchiopăta.

Von Geier intră în sufragerie.

Privirea lui de gheață examină încăperea, apoi salută sec după maniera hitleristă și se așeză la masă. Zăpada îi roșise puternic fața brună. Avea un corp nu prea înalt, de atlet, gura mare și ochi de un cenușiu metalic. Costumul său de lucru, șifonat, contrasta cu eleganța la modă a baronului. Pe reverul hainei purta o panglică cu zvastică. Toată persoana lui te făcea să te gîndești la romantica unor timpuri feudale trecute, la duritatea lipsită de suflet a prusacului și la calmul germanului care iubește munca. Dacă von Geier părea încarnarea spiritului medieval al unui cavaler-bandit. Lichtenfeld arăta, pe lîngă el, ca un curtean degenerat. În timpul celui dintîi război mondial, von Geier a fost aviator în celebra escadrilă a lui Richthofen și a rămas șchiop, în urma unei lupte aeriene cînd s-a prăbușit cu avionul.

Indată după intrarea lui, servitorul aduse din bucătărie lapte și cafea. In sufragerie se așternu o tăcere rece, plină de respect. Preibisch tăie o chiflă și întinse un strat gros de unt. Baronul sorbi din ceașcă și se strîmbă : laptele nu fusese strecurat, avea caimac.

Von Geier își înfipse în fața lui ochii de gheață.

— Lichtenfeld, întrebă el, unde ai fost alaltăseară ?

— La legație, răspunse Lichtenfeld. Frau Trendelenburg m-a invitat la un bridge.

— Cu cine ?

— Cu Heilborn și Haase.

— Și pe urmă unde ai fost ?

— Pe urmă ? Lichtenfeld ridică din sprîncene, dorind parcă să-și amintească un amănunt fără importanță. La un bar.

— Cine ți-a dat voie ?

— Mie ? întrebă Lichtenfeld jignit.

— Dumitale, da !... ridică tonul cu asprime fostul aviator. De cîte ori vrei să repet că nu trebuie să se știe că am venit ?

— Cine ar putea să mă vadă într-un bar oarecare ?

— Spionii ! strigă von Geier congestionat de mînie. Spionii. Tocmai cei care nu trebuie să afle că sîntem aici. Chiar mîine inamicii noștri vor începe tratative comerciale cu guvernul bulgar.

— Dar nu vor încheia niciodată un acord.

— Incetează ! Pentru noi fiecare zi valorează cît un an.

Lichtenfeld nu răspunse și bău eroic tot caimacul. Pieptul lui clocotea de ură surdă. Ura concernul german de țigări, îl ura pe Hitler și pe toți național-socialiștii care călcau în picioare atît de arbitrar libertatea unui Lichtenfeld.

Luase hotărîrea să se înscrie în partidul hitlerist într-o seară umedă de primăvară, cînd pe Unter den Linden treceau în marș mulțimi nesfîrșite cu făclii și căști, cîntînd *Horst Wessel* și arzînd în piețe cărți. Ropotul tobelor și tactul miilor de cizme îl amețiseră. Seara aceea o termină cu zbierete sălbatice într-o berărie unde intrase cu ceilalți, ca să-și dovedească sen-

timentele de prietenie față de popor. Aristocrați, capitaliști și muncitori îi jurau credință omului care le făgăduia lumea întreagă. Eh, la dracu !... Lichtenfeld nu mai vedea avantaje în toate astea. Acum orice mătărău îi putea porunci. Lui, unui Lichtenfeld !... Ce nerușinare !

Baronul se pregătea să răspundă pe un ton așezat, dar cu demnitate. Se opri însă, observînd semnele disperate prin care Preibisch îl sfătuia să tacă.

— Cine i-a dat lui Krșivanek adresa dumitale ? continuă întunecat von Geier. Cine este doamna care a întrebat la telefon de dumneata, în numele lui ?

— Secretara lui, răspunse Lichtenfeld nimerind bine.

— Ce legături aveți ?

— Krșivanek e Gruppenführerul austriecilor de aici, spuse baronul.

Von Geier nu răspunse. Lichtenfeld se simțea tare pe poziție și se decise să treacă la contraatac.

— Cred că exagerați cu această atitudine față de mine, spuse el cu amărăciune. Toate astea pot să ajungă la un tribunal de partid.

Ochii grei ca plumbul ai prusacului se ridicară încet.

— Da, Lichtenfeld ! Dar fii atent. La acest tribunal eu voi fi acuzatorul.

Von Geier își întrerupse lucrul la ora douăsprezece precis. Apoi îmbrăcă un costum închis, ceva mai bine călcat, și le spuse subalternilor săi, lui Preibisch și lui Lichtenfeld, că-și va petrece după-amiaza și ziua următoare cu Trendelenburg, la Ceamkoria.

— Dumneavoastră ce aveți de gînd să faceți ? întrebă el aspru, după aceea.

— Intenționăm să mai mergem o dată la vînătoare de iepuri, răspunse Preibisch cu nevinovăție. Ne-a făgăduit un țăran că ne duce.

Puțin timp înainte de a pleca, von Geier intră în camera expertului și-i spuse :

— Preibisch, în seara asta va trebui să faci pe prostul.

— N-o să fie prea greu pentru mine, răspunse Preibisch cu naivitate. În raporturile cu femeile sînt într-adevăr un prost.

Pe faţa lui von Geier apăru o strîmbătură, care putea să semene pînă la un punct chiar cu un zîmbet.

— Eşti un om minunat, Preibisch!... Atunci, aşa rămîne! O să vă fac o surpriză pe la miezul nopţii. Dar fii atent ca Lichtenfeld şi Krşivanek să nu simtă nimic. Trebuie să-i deschidem bine ochii baronului nostru şi să-i arătăm cu ce escroc vrea să lege concernul german de ţigări. Demascarea lui Krşivanek va pune capăt tuturor clevetirilor împotriva noastră, care au ajuns la Berlin.

— Foarte adevărat, Herr Hauptmann!

— Păstrează-ţi o ţinută naturală şi să nu te temi de obiectivul lui Krşivanek. Primul lucru ce-l voi face va fi să scot rolfilmul. E clar, nu-i aşa?... Nici o primejdie pentru dumneata.

— Am înţeles, Herr Hauptmann.

Ajutat de Preibisch, von Geier îşi îmbrăcă paltonul şi coborî pe scările care duceau spre aleea largă din grădină, unde îl aştepta maşina. Îl însoţi şi Lichtenfeld, cu un respect zeflemitor:

— Heil Hitler!

— Heil!

Von Geier trînti portiera maşinii. Nu se ducea la Ceamkoria, ci la masă la Barutciev, care-l invitase şi pe Boris. Lanţurile prinse pe roţile din spate ale maşinii zornăiră surd pe zăpada îngheţată. Peste Liulin se lăsase o ceaţă roşiatică. Din rarele pîlcuri de tufe ninse ce se pierdeau în cîmpia îngheţată, ciorile îşi luau zborul cu croncăniturі triste, ca să se lase stol pe pămînt, puţin mai departe. Dinspre Vitoşa adia un vînt uşor de gheaţă. Undeva în sat behăiau oile.

— Şi-a luat în sfîrşit tălpăşiţa, oftă cu uşurare Lichtenfeld.

Ziua neagră de lucru se sfîrşise pentru baron. Începea *weekend*-ul şi Lichtenfeld ştia cum să se răzbune pentru toată săptămîna petrecută în muncă.

— Chiar vrei să mergi la vînătoare? îl întrebă pe Preibisch.

— Aş vrea să hoinăresc puţin.

— N-o să dai nici măcar de urme de iepure. N-ai văzut săptămîna trecută?... Am umblat degeaba. De ce nu rămîi aici?

— Ai vreun gînd?

— Aştept oaspeţi. Vine Krşivanek cu două femei.

— Nu-i de mine, spuse Preibisch ruşinat.

Amîndoi porniră spre vilă, pe aleea îngheţată. Servitorul spărgea lemne în curtea din spate şi loviturile toporului răsunau surd în aerul geros. Cîteva vrăbii înfometate ciripeau lîngă ferestrele sufrageriei. Soarele, coborît jos spre orizont, începuse să se acopere de ceaţă.

— Eşti un prost, Preibisch! spuse Lichtenfeld. Ai să mori cu ochii deschişi.

— Sînt însurat, obiectă Preibisch. Am şi copii.

— Ei, şi ce? rîse Lichtenfeld. Doar n-o să facem orgii.

— Cine sînt femeile astea? se informă Preibisch cu prudenţă.

In glasul lui răsuna o curiozitate alarmantă, pe care baronul o interpretă foarte just ca ezitare. In fiecare seară, Lichtenfeld intra în camera lui, cu o sticlă de vin franţuzesc şi-i povestea nenumăratele lui aventuri. Făcea asta şi din vanitate, dar mai mult ca să-şi gonească plictiseala şi insomnia. La început, Preibisch îi asculta povestirile cu un zîmbet indulgent şi o indignare nemărturisită. Treptat însă, această lume de staţiuni climaterice la modă, de femei frumoase şi de voluptăţi ameţitoare, începuse să-l tulbure. Baronul credea chiar că Preibisch face involuntar o comparaţie între soţia lui, grasă, credincioasă şi fecundă, cu aceste creaturi minunate şi uşuratice, care îţi puteau face viaţa atît de plăcută. Mai mult, baronul lăsa să se înţeleagă că amantele lui nu erau de loc nişte femei decăzute. Preibisch se arătă de acord, din toată inima, cu afirmaţiile lui. După Preibisch, femei decăzute erau numai artistele de varieteu şi acelea care acostează bărbaţii pe străzile marilor oraşe. Nu tăcea niciodată apel la ele, pentru că se temea de boli şi

mai ales pentru că era un zgîrcit înnăscut. Deşi bogat — concernul îi oferea un salariu princiar — Preibisch nu jinduia niciodată după femeile la care avea acces baronul. Şi iată că acum Lichtenfeld făcea aluzie — ba nu, nu făcea aluzie, ci afirma pur şi simplu — că şi Preibisch ar putea să se bucure de graţiile lor.

— Astea-s femei din înalta societate, insistă baronul. Femei foarte onorabile, dar ceva mai libere decît celelalte.

Preibisch mărturisi cu oarecare jenă că la astfel de femei visase întotdeauna. Să nu fie stricate, ci numai libere. Încurajat, Lichtenfeld făcu uz de rezervele vieţii lui burgheze. Da, venise de mult timpul ca Preibisch să ducă o viaţă de om bogat! De ce se jenează? Pînă cînd va tîrî după sine această timiditate de ţăran? Oare rangul lui în ierarhia concernului de ţigări nu era destul de mare? Nu, Preibisch ar trebui să se poarte ca un om de lume. Şi înainte de toate s-ar cuveni să fie mai îndrăzneţ cu femeile. Cît priveşte înfăţişarea trebuie recunoscut că într-adevăr Preibisch nu e prea subţirel şi bine făcut, dar — îl asigură Lichtenfeld — femeile rafinate sînt capricioase şi deseori preferă bărbaţii cu un exterior mai grosolan şi muşchi solizi.

— Bine! consimţi Preibisch. Vin şi eu... Dar mă jenez foarte mult şi mă tem să nu vă plictisesc.

— Fii liniştit, îl asigură Lichtenfeld. Aceste femei sînt foarte plăcute şi te vei simţi numaidecît în largul dumitale.

După masă, odihnindu-se în camera lui, Preibisch îşi dădu seama că seara în perspectivă îl umplea de satisfacţie şi tulburare. Satisfacţia venea de acolo că Krşivanek va fi demascat, iar tulburarea — din participarea lui, în cadrul serviciului, la o petrecere cu femei pe care altfel n-ar fi îndrăznit niciodată să şi-o îngăduie.

Pe la miezul nopţii, Zara ieşi din sufragerie în coridorul rece şi slab luminat, aruncă o privire în jur şi se duse încet spre cuierul unde atîrna şuba lui Krşivanek. În sufragerie se auzeau acordurile pianului şi vocea falsă a baronului, care cînta un cîntec la modă.

După ce scotoci puțin prin buzunarele șubei, Zara găsi aparatul fotografic pe care-l căuta, apoi desprinse din cuier mantoul ei și porni în vîrful picioarelor pe scara care ducea la etajul de sus al vilei.

Se opri în fața camerei lui von Geier și bătu la ușă.

— Herr Hauptmann...

— Da, răspunse glasul răgușit al prusacului.

Camera nu era luminată decît de pîlpîirile roșiatice ale focului din sobă. Neamțul lăsase portița sobei deschisă și se încălzea la dogoarea jeraticului. Cînd intră Zara, se ridică repede și cu o politețe seacă o invită să șadă pe un scaun.

— Nu, mulțumesc, refuză ea. E timpul să plec... Dați-mi, vă rog, o țigară.

Von Geier îi întinse tabachera.

— Cîte fotografii ați făcut ? întrebă el aprinzîndu-i țigara.

— Mai mult de zece ! Destul de deocheate ca să revolte o soție cinstită sau un cumnat.

— Preibisch a reușit să-l fotografieze pe Krșivanek?

— De fotografiile lui vorbesc.

Von Geier nu rîse. Nu știa sau nu voia să glumească. Poate că dorea să audă amănuntele numai de la Preibisch. Iluminată de flăcările din sobă, fața lui mare părea aproape sinistră. Zara își dădu numaidecît seama că el o disprețuia. Trase repede de două ori din țigară, apoi o aruncă în sobă.

— Am plecat.

— Automobilul vă așteaptă.

— Vor auzi zgomotul motorului și vor înțelege totul.

— Acum nu mai are nici o importanță.

O ajută să-și îmbrace haina de blană, luă aparatul și o însoți pînă în șosea, unde aștepta mașina.

— Noapte bună ! spuse Zara.

Neamțul nu răspunse.

Pe cer licăreau stele de gheață. Von Geier se înapoie în vilă cu o satisfacție întunecată. Zăpada scîrțîia ușor sub tălpi. Intră în coridor și călcînd apăsat, nesinchisindu-se că mersul lui șchiop poate fi auzit dinăuntru,

se îndreptă spre ușa sufrageriei. O deschise brutal și zgomotos. Pe masă erau pahare cu vin. Lichtenfeld, la pian, cînta cu neglijență un tango. O femeie cu părul roșu se ridică speriată. Krșivanek lăsă numaidecît din mînă sticla din care se pregătea să toarne în pahare și se înclină încurcat. Numai Preibisch nu se arătă surprins. Micii lui ochi albaștri cătară cu viclenie spre Lichtenfeld, care cînta înainte, fără să bănuiască nimic.

— La dracu, termină o dată ! strigă von Geier. Lichtenfeld, încetează !

Pianul amuți ca un aparat de radio închis subit. În cameră se așternu o liniște desăvîrșită. Lichtenfeld se întorsese și privea cu ochii mari. Von Geier scoase cu îndemînare rolfilmul și puse aparatul pe masă

— Ia-l ! îi spuse el calm austriacului. Și dacă mai continui să ne plictisești, trimitem la Berlin fotografiile pe care Preibisch le-a făcut acum... E limpede, nu-i așa ?

Krșivanek încercă să spună ceva, însă von Geier trînti ușa cu zgomot și începu să urce scările șchiopătînd.

— Ne-a trădat ! spuse femeia cu părul roșu.

— Cine ? întrebă deodată Krșivanek.

— Zara.

Din pieptul femeii izbucni un hohot răgușit și grosolan de rîs. Era beată moartă și nu știa de ce rîde. Apoi tresări și se uită speriată la baron. Lichtenfeld o luase de mînă și-i striga mînios în față :

— Spune, idioato ! Ce a trădat ?

— Liniștește-te, Lichtenfeld, interveni Preibisch. E vorba de un șantaj, de care domnișoara Zara ne-a prevenit la timp... Șeful și cu mine am făcut ceea ce trebuia făcut.

Lichtenfeld înțelese numaidecît totul. Îi dădu drumul femeii cu părul roșu și porni spre Krșivanek, care, uitîndu-se uimit și speriat la Preibisch, făcu involuntar cîțiva pași înapoi. Cîteva clipe mai tîrziu, pumnul lui Lichtenfeld, după ce descrise un arc larg, căzu greu pe fața austriacului. Krșivanek se rostogoli la

pămînt, iar femeia începu să țipe. Fără să mai piardă timp, Lichtenfeld o luă cu o mînă de subsuori, cu cealaltă mînă îl ridică pe Krșivanek, mărunt și amețit, și-i tîrî pe amîndoi afară.

— Stai! strigă Preibisch, alergînd după el. Ce faci? Ai înnebunit!

Dar Lichtenfeld nu auzea. Preibisch îl văzu pe baron deschizînd ușa principală. Corpurile celor doi oaspeți zburară afară. Lichtenfeld se întoarse la cuier, luă paltoanele și le aruncă după ei, în zăpadă.

— Donnerwetter!... Ce faci? mormăia Preibisch speriat.

— Le-am dat ce li se cuvine! gîfîi Lichtenfeld.

Preibisch se uită pe fereastră. Femeia plîngea îmbrăcîndu-și paltonul, iar Krșivanek, frecîndu-se pe obraz, se ridica încet din zăpadă.

X

La poalele muntelui, între dealuri mici și line, acoperite primăvara și vara de culturi verzi de tutun, se înghesuiau casele satului Sredorek. În mijlocul satului se afla o piață strîmbă, înconjurată de căsuțe dărăpănate. Una din aceste căsuțe, cu etaj, avea deasupra ușii atîrnată o firmă veche cu inscripția: „Cîrciumă, restaurant și hotel Sredorek". Sub această firmă se mai afla una cu litere foarte mari, proaspăt zugrăvite: „Țigări și coloniale".

În cîrciumă, lîngă fereastra dinspre stradă, se așezase abătut pe un scaun Stoiciko Dankin, un țăran mărunt și încovoiat, cu fața palidă, ciupită de vărsat, cu urechi mari, roșii, și cu o barbă mică, blondă și rară, pe care și-o rădea numai la zile mari. De sub cojocul jerpelit se vedeau zdrențele unei cămăși și o flanelă care-și pierduse de mult culoarea, iar șalvarii îi erau atît de peticiți, încît și perceptorului îi era milă de el. Ochii lui Stoiciko, mici ca niște mărgele, dar luminoși și albaștri, ochi care de obicei jucau batjocoritor în orbite, priveau acum triști și întunecați.

Se lăsa întunericul, zăpada prindea reflexe sinilii, iar contururile caselor țărănești se pierdeau ușor, învăluite de pîcla amurgului. Micile ferestre se luminau una după alta, pîlpîind roșiatic. Pe uliță treceau căruțe cu lemne, trase de cai mărunți, iar stăpînii mergeau în urma lor, vorbind veseli, mulțumiți că vremea era bună. A doua zi trebuiau să meargă la oraș să vîndă lemnele. Pînă mai ieri și Stoiciko Dankin ducea lemne la oraș, le vindea și cu banii luați cumpăra făină. Dar de acum înainte nu mai putea face asta, pentru că îi murise calul.

Totul se întîmplase pe neașteptate, într-o singură săptămînă. Stoiciko Dankin privi în amurgul albăstrui și-și aminti din nou amănuntele nenorocirii care îl umpluse de deznădejde și durere. La început, calul tușea, apoi a dat în tigmafes și n-a mai vrut să mănînce, Stoiciko l-a dus la niște țigani care i-au însîngerat nările cu unghiile și i-au frecat în ele boia roșie, apoi la vrăjitoare și în cele din urmă la medicul veterinar din satul vecin. Dar chiar în fața serviciului sanitar, calul a căzut, a început să tremure, și-a întins neputincios gîtul și a murit. Stoiciko s-a lăsat pe vine lîngă calul lui și a început să se văicărească, apoi i-a jupuit pielea, a vîndut-o unor țigani și de inimă rea s-a îmbătat criță. Abia spre înserat s-a întors în Sredorek, cu șaua calului în spinare și înjurînd neîncetat. Acasă a țipat la nevastă-sa și l-a luat la bătaie pe băiatul cel mai mare. În timp ce striga și înjura, s-a mai trezit puțin, apoi s-a culcat, și-a tras cerga peste cap și a început să plîngă cu deznădejde. Asta se întîmplase cu o zi înainte. Stoiciko Dankin oftă adînc, scoase punga cu tutun de contrabandă și începu să-și răsucească o țigară în hîrtie de ziar.

În cîrciumă nu se aflau la mese decît doi necunoscuți, care tocmai veniseră din oraș și se încălzeau, vorbind încet lîngă sobă. Purtau șepci și haine de oraș călduroase, dar cam jerpelite. Unul avea părul roșu și dinții din față rupți, iar celălalt era un băiat foarte tînăr, oacheș la față și cu ochii mari, negri. Păreau să fie niște mici funcționărași. După cîtva timp intră

în cîrciumă şi Fitil — casier la cooperativa de tutun — un flăcău voinic, cu faţa rotundă şi dolofană. Se uită iscoditor la cîrciumar, care părea că nici nu-l văzuse, şi se aşeză la masa necunoscuţilor. Cei trei vorbeau acum şi mai încet. După cîteva clipe, Fitil se întoarse brusc şi ceru cu voce tare:

— Johny, dă-ne cîte o ţuică!

Johny, cîrciumarul, lăsă furculiţele pe care le ştergea cu o cîrpă şi umplu trei ţoiuri. Era chel, cu faţa prelungă şi absentă; dar ochii lui înguşti şi şireţi trădau o nepotolită dorinţă de a sta la taifas. Renunţase la şalvari şi purta haine de oraş, ca să-i facă pe tutungii în trecere să aibă mai multă încredere în curăţenia celor două camere ale hotelului. Toţi îi spuneau Johny, pentru că în timpul războiului, la Doiran, a luat prizonier un englez. Ca o mărturie, pe o poliţă din spatele tejghelei, cîrciumarul pusese la loc de cinste plosca de rom, smălţuită, capturată de la prizonier. La acest act de eroism luase parte cu acelaşi risc şi Stoiciko Dankin, însă gloria îi revenise lui Johny.

Fitil bău ţuica dintr-o înghiţitură, roşcovanul pînă la jumătate, iar tînărul cu ochii negri abia îşi muie buzele. Ochii umbriţi de griji şi tristeţe ai lui Stoiciko Dankin urmăreau cu invidie cum gîlgîia licoarea arzătoare în gîtlejurile lor. Ar fi vrut să mai bea, să uite de calul care-i murise, dar şi aşa avea destule datorii la Johny. Venise aici numai pentru făină, gonit de blestemele nevestei şi de scîncetul copiilor. Ca unui vechi camarad de arme, Johny îi dădea pe datorie făină şi gaz, iar Stoiciko Dankin plătea totul după vînzarea tutunului. Ca să mai primească pe datorie şi în anul următor, Stoiciko vindea întotdeauna tutunul „Nikotianei", al cărei agent-achizitor era Johny. De cincispreze ani de cînd tot făcea asta, chiar şi neştiutorul de carte Stoiciko Dankin se lămuri că era jefuit o dată de „Nikotiana" şi a doua oară de Johny. Nevăzînd însă nici o ieşire din acest impas, îi îngăduia „Nikotianei" şi lui Johny să treacă drept binefăcătorii lui.

Stoiciko își răsuci în sfîrșit țigara, își șterse nasul umed cu mîneca sumanului și se apropie agale de sobă, să și-o aprindă. Fitil și cei doi necunoscuți își întrerupseră numaidecît conversația. Stoiciko se aplecă, își aprinse țigara la un cărbune și se întoarse apoi la locul său. Roșcovanul se uita cu simpatie la omul scund, îmbrăcat în zdrențe.

— Spui că nu există teren de acțiune, continuă în șoaptă roșcovanul. Nu cumva și ăsta-i chiabur?

— Încearcă numai să-l convingi, răspunse Fitil rîzînd încet.

— Vrei? întrebă brusc băiatul cu ochii negri.

Pe fața lui Fitil apăru o expresie de neliniște.

— Încet, nu faceți prostii! șopti el încruntat. Cîrciumarul trage cu urechea și o să-i dea de veste primarului.

— Ei și?... Tu vrei să lucrezi fără nici o primejdie? Atunci de ce ne-ai adus la cîrciumă?

— Pentru că, dacă veneați acasă, trezeați bănuieli mai mari. Sînt supravegheat.

Urmă o tăcere, în care roșcovanul își bău restul de țuică. Fitil comandă încă un rînd, dar cei doi necunoscuți refuzară.

— E timpul să mergem, spuse băiatul.

— Cum, acuma? întrebă Fitil uluit.

— Ți-e frig?

— Unde să mergem pe întuneric?... In regiune mișună lupii.

— Ei, și ce?

Casierul cooperativei întîlni ochii negri plini de văpăi ai băiatului și lăsă capul în jos încurcat.

— Putem să mergem și singuri, propuse cu răceală roșcovanul.

— Da, se grăbi Fitil să-l aprobe. E mai bine și pentru voi... Altfel am putea trezi bănuieli.

— Nu! ai să vii și tu! insistă băiatul, dîrz și mînios.

— Mîine e ajunul Crăciunului, începu să se văicărească Fitil. Am tăiat porcul... Am treburi acasă.

— Ascultă!... Trebuie să ne pui în contact cu tovarăşii din Şişmanovo. Vrei sau nu?

Vocea băiatului nu mai îngăduia codeală şi Fitil consimţi.

— Bine, bombăni el. Mă duc să mă îmbrac.

— Timpul e preţios, îl preveni roşcovanul.

Casierul de la cooperativă îşi luă bastonul, îşi legă fularul în jurul gîtului şi ieşi.

— Nu-mi prea miroase a bine, spuse încet Stefan.

— Munca prin sate e întotdeauna grea, răspunse Max gînditor.

— Cine sînteţi dumneavoastră? întrebă Johny cu amabilitate, după ce ieşi Fitil. Nu v-am mai văzut pînă acum.

— Inspectori la Banca Agricolă, răspunse Max.

— Ce vînt v-a adus la noi?

— Interese de serviciu.

— Ceva în legătură cu cooperativa de tutun? căută Johny să-i tragă de limbă.

— Da! Cooperativa voastră un face doi bani... N-are conducători cinstiţi şi cu experienţă.

— Toţi sînt mişte bandiţi! Se amestecă Stoiciko Dankin în vorbă, cu o asprime neaşteptată.

— Te-au ars şi pe tine? întrebă Max.

— Nu! Eu nu mi-am pierdut minţile. Nu dau niciodată tutunul la cooperativă... Vorbesc de ceilalţi.

Stoiciko Dankin ştia că afirmaţiile de acest fel îi plăceau lui Johny. Poate se alegea chiar cu un păhărel de ţuică. Se uită la cîrciumar. Acesta însă, preocupat cu totul de cei doi necunoscuţi, nu observă săgeata înveninată pe care o aruncase în cooperativă.

— Tu cui vinzi? întrebă Stefan.

— „Nikotianei."

— Se cunoaşte după peticele de pe şalvarii tăi.

Johny se încruntă, iar Stoiciko Dankin, roşu de ruşine, îşi strînse şalvarii, ca să ascundă urmele mizeriei în care se zbătea.

— Vezi-ți de treabă, băiete, îi aruncă Stoiciko cu răutate. N-or fi mici firmele ușă de biserică, dar cel puțin nu te jefuiesc ca-n codru.

— La cooperativă cum e?

— Cooperativa a luat două recolte și le-a plătit proștilor numai zece la sută... Ăsta-i chilipirul lor.

Stoiciko Dankin se uită iarăși la cîrciumar. Dar nici chiar la aceste vorbe, Johny, avar de felul lui, nu se gîndi să-l cinstească. Stoiciko tăcu, gîndindu-se înrăit: „Ce zgîrcit ești, mamă, mamă!... Ca și cămătarul ăla de la oraș, care a scos la mezat ogorul tatii".

— Voi sînteți de vină, zise Stefan. De ce îngăduiți ca în consiliul de conducere să pătrundă agenții societăților?

— Da, sigur, noi sîntem niște nătărăi! răspunse ironic Stoiciko Dankin. De unde să știm care e agent și care nu?

— Vă spun eu, spuse Stefan. Cîte ogoare are președintele cooperativei voastre?

— Unul lîngă cimitir!... începu să numere Stoiciko Dankin, aruncînd o privire răzbunătoare către Johny. Altul lîngă Zăvoiul Alb. Două lîngă moară... Patru cu totul.

— Vezi?... A cules de pe ele vreo cinci mii de kilograme de tutun, nu-i așa?

— Nu știu cît, dar a avut recoltă mare, confirmă Dankin.

— Ei bine, știți cît a adus la cooperativă?

— Cît? întrebă Johny întunecat.

— Opt sute de kilograme!... Și numai deșeurile, pe care societățile nu dau mai mult de opt sau zece leve la kilogram... Restul tutunului se află în depozitele „Nikotianei".

— Astea-s povești, spuse Johny.

— Nu sînt povești. E purul adevăr.

— De unde știți?

— De la bancă.

Johny nu mai apucă să răspundă. În cîrciumă intrase Fitil, îmbrăcat cu o scurtă de piele. Max se uită la ceas. Avea impresia că Fitil a întîrziat mai mult decît ar fi trebuit ca să se schimbe.

— Pornim? întrebă Fitil după ce plăti țuica.

Max și Stefan se ridicară în picioare.

— Sînt lupi spre Malinovo? întrebă evreul cu voce tare ca să-l înșele pe Johny asupra direcției în care se duceau.

— Pe acolo nu sînt. Au apărut însă în pădurea Tvîrdișka, răspunse cîrciumarul.

Se uită la cei doi necunoscuți, iscoditor, încercînd să le rețină chipurile. Îi păreau din ce în ce mai suspecți. Prea aveau paltoane jerpelite ca să fie inspectori.

În ultimii ani, Johny cîștigase mulți bani, în schimb își pierduse liniștea.

— Îi cunoști? întrebă el după ce necunoscuții ieșiră.

— Nu, răspunse Stoiciko Dankin.

— Du-te de vezi dacă e primarul acasă.

— Nu e. A plecat la oraș.

Johny căzu pe gînduri. Cei doi necunoscuți prea erau aidoma vagabonzilor cu care Fitil era prieten pe vremuri, înainte de a se însura cu fata unui chiabur din satul vecin. Iar de Fitil, toți știau că-i comunist, deși acum le spunea în taină fruntașilor din sat că e prieten cu cei de la putere. De ce au intrat cei trei în cîrciumă? Desigur ca să recunoască terenul. Te pomenești că la noapte o cuprind flăcările din toate părțile!... Ori aruncă o bombă prin fereastră!... Ori îi trag un glonte în ceafă!... Gînduri îngrijorătoare se îmbulzeau în capul lui Johny. Mereu îl cuprindeau accese de teamă bolnăvicioasă, care îl chinuiau zile în șir. Era teama denunțătorului care îi vindea pe comuniști, teama colportorului de vești mincinoase, care făcea să scadă prețul tutunului, teama jefuitorului care dădea bani cu camătă, teama celui care îi constrîngea pe țărani să vîndă tutunul „Nikotianei". De multe lucruri trebuia să se teamă Johny și gîndul la cei doi necunoscuți care ieșiseră cu Fitil îl tulburase mai rău ca oricînd. Chiar astă-seară trebuie să meargă la primar și să-i aducă la cunoștință purtarea suspectă a casierului cooperativei. Dar Johny știa că

primarul va rîde de bănuielile lui. Mare porc de cîine mai era şi primarul !... In loc să-şi vadă de treabă, se ţinea de fustele muierilor. Ca să se mai liniştească, Johny umplu un ţoi cu ţuică şi îl dădu de duşcă.

— Noroc, Johny ! strigă Stoiciko Dankin înghiţind în sec.

Johny tresări. Înfăţişarea zdrenţăroasă a consăteanului său, care se pitulase în penumbra albăstruie de sub fereastră, îl făcu să se gîndească fără să vrea la cei doi necunoscuţi. Dar, deşi Johny îşi dădu numaidecît seama că asta era o prostie, nu putu să-şi înfrîngă dintr-o dată teama absurdă de Stoiciko Dankin.

— Ce-i cu tine, mă ?... Încă n-ai plecat ? Cît mai ai de gînd să zaci aici ?

— Ziceam să-mi dai niţică făină, spuse Stoiciko.

— N-am făină.

Stoiciko Dankin îi cinsti cu o înjurătură straşnică, din cele pe care locuitorii satului Sredorek le folosesc mai cu seamă cînd vor să dea conversaţiei un ton mai prietenesc şi intim. Lui Johny îi trecu prin minte că ar fi mult mai bine ca măcar cu Stoiciko Dankin să nu strice prietenia.

— Şi ce tot trăncăneai de cooperativă ? întrebă el deodată. Voiai să-ţi ung gîtlejul cu o ţuică, nu-i aşa?

— De, mai ştii ! se hlizi Dankin, ca omul care se simte vinovat.

— Mare vulpoi mai eşti !... clătină Johny din cap a şăgalnică ameninţare. Cîtă făină îţi trebuie ?

— Dă-mi vreo zece ocale, să nu plîngă copiii.

— Îmi datorezi pînă acum peste cinci mii.

— Ţi-i dau cînd vînd tutunul. Te-am tras eu vreodată pe sfoară ?

— Să-mi iscăleşti o poliţă.

Stoiciko Dankin ştia bine că asta nu-i decît o vorbă aruncată în vînt şi, rînjind cu gura pînă la urechi, dădu din mînă :

— Nu-ţi iscălesc nici o poliţă.

— Atunci nu-ţi dau nici eu făină.

— Ei, atunci o să vînd tutunul fraţilor Fernandez, spuse Dankin.

Dar şi Johny ştia că asta-i tot o vorbă spusă numai aşa, ca să fie. Stoiciko Danchin nu-şi va vinde niciodată tutunul fraţilor Fernandez şi nici altei firme, pentru că, dacă ar face-o, n-ar mai avea iarna de unde să ia făină pe datorie. El era singurul pe care Johny, în numele prieteniei lor de arme, nu l-ar fi scos niciodată la mezat, chiar dacă ar fi avut poliţă la mînă. De altfel Stoiciko Dankin n-avea decît o colibă şi un ogor de două pogoane. În nici un caz însă, nu ieşea Johny păgubit din asta, căci avea grijă să-şi compenseze generozitatea printr-un calcul exagerat al dobînzilor.

Deschise mica uşă dintre cîrciumă şi băcănie. Amîndoi prietenii intrară în încăperea îngustă. Pe Stoiciko îl izbi un miros ameţitor de bunătăţi la care nici nu îndrăznea măcar să rîvnească. De mirosul caşcavalului, al măslinelor şi mai cu seamă al pălămidei sărate, îi lăsa gura apă. Dar astea erau lucruri de care nu se puteau atinge decît chiaburii satului şi Bataşki, cînd venea să cumpere tutun. Stoiciko Dankin scoase de la brîu o traistă veche cu miros acriu. Johny o umplu cu făină, o puse pe cîntar şi adăugă cu grijă în carnetul său, la datoria prietenului, costul făinei. Pe faţa ciupită de vărsat a lui Stoiciko se aşternu un zîmbet de fericire.

— Mă şmechere, mă!... spuse Johny cu tîlc, tăind cu mărinimie o felie de caşcaval. Na, dă-le copiilor!

Johny simţi subit o uşurare de temerile ce-l cuprinseseră. Zîmbetul înviorat al lui Dankin îi amintise timpul petrecut pe front. Atunci moartea secera împrejur, englezii împroşcau poziţiile lor cu mii de proiectile şi atacau apoi în rînduri strînse, dar după luptă Johny adormea liniştit şi nu se mai temea de nimic. Atunci n-avea nici bani, nici avere mare, nici cîrciumă şi băcănie, în schimb nu-l apăsa nimic pe suflet şi, ca mii de alţi soldaţi, aştepta plin de nădejde ziua cînd se va reîntoarce în sat, să-şi vadă femeia şi copiii. Eh, ce frumoase timpuri!... Johny nu-şi dădea seama că ceea ce îi lipsea acum era liniştea.

După ce reintrară în cîrciumă, umplu cu totul pe neașteptate două țoiuri și împinse unul în fața prietenului său.

— Ia, diavole!... îl îndemnă el.

— Noroc!... Să-ți trăiască copiii! ură Stoiciko Dankin și fața lui zbîrcită se încreți de zîmbet, ca o ridiche uscată.

Cei doi prieteni ciocniră și băură țuica sorbind-o încet. Johny umplu țoiurile încă o dată. Amintirile trecutului îl năpădeau, din ce în ce mai strălucitoare și mai dulci. Își reaminti zilele cînd, după demobilizare, se întorcea împreună cu Stoiciko Dankin în satul natal. Amîndoi vorbeau cu aprindere și plini de bucuria de a trăi în afara primejdiei, soarele sclipea pe cîmpul pîrjolit și fiecare pas îi apropia de nevestele și copiii lor. Groaznicul război și lipsurile nu le zdruncinaseră nervii, ca la alții. Johny se îmbolnăvise într-adevăr de reumatism și Stoiciko de malarie, dar erau amîndoi convinși că aerul natal îi va vindeca și-i va reface, așa cum soarele și seva pămîntului refac vlăstarele doborîte de furtuni. Și într-adevăr, războiul trecuse peste ei ca o furtună de vară.

În timp ce Johny plutea pe aripile amintirii spre lumea pierdutei lui liniști sufletești, rachiul tare se revărsa în vinele lui Stoiciko Dankin, scăldîndu-i întreaga ființă într-o desfătare lipsită de orice griji. Stoiciko uitase cu totul și de calul mort, și de blestemele femeii, și de scîncetele copiilor în coliba întunecată și rece. Uitase de asemeni și de șalvarii lui peticiți, și de prețul scăzut al tutunului, și de ticăloșii care la recepție socoteau mai multe deșeuri decît erau în realitate, și de verigile datoriilor pentru gaz și făină în care îl înlănțuise cel mai bun prieten al său, Johny. Acum era fericit pentru că avea zece ocale de făină pentru copii și pentru că bea rachiu. În toiul acestei fericiri, îi trecu deodată prin minte că dacă ar avea și un cal cu care să ducă lemne la oraș, n-ar dori nimic mai mult. Dacă Johny ar fi om de înțeles și nu i-ar lua ca întotdeauna, după vînzarea tutunului, toți banii, Stoiciko și-ar putea cumpăra un cal!... Oare l-ar păsui cu jumătate din datorie pînă mai

tîrziu ? Acest gînd plin de nădejdi puse deodată stăpînire pe conştiinţa lui.

— Ei, Johny, cum e cu tutunul ? întrebă el nepăsător, luînd, chipurile fără să-şi dea seama, o ţigară din cutia prietenului. Ce se mai aude cu achiziţiile ?

Cuvîntul „achiziţii" îl trezi deodată pe Johny din lumea plăcută a amintirilor. Faţa lui palidă se alungi, iar ochii îi scînteiară de lăcomie. Întunericul năvăli din nou în sufletul lui.

— Bine că mi-ai adus aminte !... Ascultă !... Achiziţiile încep la Crăciun...

— Cum la Crăciun ?... întrebă Stoiciko Dankin uimit.

— Uite-aşa, la Crăciun, repetă Johny. Auzi tu ? Ailalţi patroni au hotărît să înceapă la 10 ianuarie, patronul nostru însă o să-i tragă pe sfoară şi o să pună mîna pe tutunul cel mai bun. Ei, ce zici ? Bine chibzuit, nu-i aşa ?... Ascultă acum aici, diavole ! Ţie o să-ţi dăm anul ăsta un preţ bun. Am vorbit cu Bataşki. Dar să spui la toţi că l-ai vîndut cu treizeci leve mai ieftin... Înţelegi tu ? O să ai cu ce să-ţi cumperi şi cal.

Stoiciko Dankin dădu supus din cap. Primea în toţi anii poruncă să mintă. Acum însă se simţea încurcat. Nici măcar făgăduiala că o să-şi cumpere cal nu-l bucurase atît cît s-ar fi aşteptat. În conştiinţa lui se trezise bănuiala că Johny îi cerea ceva necurat.

— Cum, Johny ?! întrebă el nedumerit. Să înşel oamenii în ajun de Crăciun ?... Dar e păcat mare, frăţioare...

— Taci mă... golane !... îl ocărî cîrciumarul cu dispreţ. Tîmp te-ai născut şi tîmp ai rămas. Ascultă, să-ţi ţii gura !... Altfel nu mai vezi făină de la mine.

Max, Stefan şi Fitil ieşiră din cîrciumă, zgribulindu-se în paltoane şi porniră în jos pe malul apei, spre marginea satului. Pe cerul senin, luna îi însoţea. Nu bătea vîntul, dar din pricina gerului aspru, respirau anevoie. Căsuţele povîrnite se ghemuiau în nămeţi, ţintuite de frig. Deasupra satului stăruia o tă-

cere melancolică, neclintită. Ici-colo lătra un cîine cu înverşunare, scîrţiia trist lanţul unei fîntîni. Apusul era încă iluminat de o aureolă roşiatică, pe care se conturau clopotniţa bisericii şi plopii despuiaţi şi înghеţaţi din jurul ei. Cei trei mergeau unul în urma celuilalt, înotînd prin zăpada adîncă şi pufoasă. Cînd ajunseră în piaţa primăriei, Max o luă brusc spre dreapta şi-şi conduse tovarăşii spre clădirea şcolii, încă neterminată. Zidurile de cărămidă, fără acoperiş, se înălţau trist din zăpadă, părînd că deplîng bugetul slăbănog al primăriei.

— Unde aţi lăsat trăsurica? întrebă Fitil.

— La Dinko, răspunse Max.

— Hm!...

— Cum?

— De Dinko mă cam îndoiesc puţin, strecură Fitil.

— Cum te îndoieşti? De ce? izbucni Stefan înciudat.

Ca şi Max, observase şi el că Fitil a lipsit mai mult decît s-ar fi cuvenit, după ce a ieşit din cîrciumă. Fără să se gîndească la ceva precis, întîrzierea lui îl cam iritase, şi aluzia prostească la Dinko îi prefăcu iritarea în mînie.

Fitil nu răspunse.

— De ce te îndoieşti? repetă Stefan.

— Uite-aşa! Toată ziua stă numai la primărie.

— Stă, dar strînge informaţii şi face treabă bună... Tu însă... n-ai făcut nimic. Nici măcar în acţiunea împotriva deşeurilor.

— Mai încet! îl preveni Max. Lăsaţi palavrele acuma.

Intrară tustrei într-o ogradă mică, împrejmuită cu nuiele. În fund se zărea fereastra luminată a unei căsuţe. În faţa ei se afla grajdul, iar alături un şopron. Din fereastra cu reţea de sîrmă a grajdului ieşea un miros cald şi umed de bălegar. Sub şopron, lîngă un porcior de fîn, se vedea o grămadă de lemne şi o trăsurică, al cărei cal fusese deshămat.

Călcînd în zăpadă, Stefan se apropie de fereastră şi fără să-şi scoată mănuşa bătu de trei ori. Uşa se

deschise şi în prag apăru silueta masivă a lui Dinko. Purta o flanelă castanie, un cojocel şi pantaloni de şiac ţărănesc. O barbă blondă, nerasă de cîteva zile, îi acoperea faţa. Răspunse cu răceală la salutul lui Fitil, apoi intră tăcut în grajd şi scoase un cal frumos, cu părul lins.

— Da' de unde aţi luat calul ăsta?! se miră Fitil.

Nimeni nu-i răspunse. Urmă o tăcere grea. Prefăcîndu-se că nu observă, Fitil începu să fluiere uşor, cu neobrăzare, o melodie oarecare, examinînd calul la lumina lunii şi încercînd să reţină semnele distinctive. Dinko trase trăsurica în mijlocul curţii. Stefan şi Fitil rămaseră sub şopron să-şi aprindă ţigările, iar Max se duse să-i ajute lui Dinko la înhămat.

— Îl luaţi cu voi? întrebă Dinko în şoaptă.

— Da, răspunse Max. Nu voia, dar am insistat.

— Să nu-l lăsaţi singur... Vreţi să vin şi eu?

— Nu, nu trebuie să ne expunem toţi trei. Tu caută să faci treabă bună aici. Eu am să organizez o întrunire la Şişmanovo, iar Stefan va înmîna instrucţiunile tovarăşilor responsabili din Mitrovţi. Dacă reuşim să pregătim şi acţiunea de protest împotriva deşeurilor, succesul grevei e asigurat.

— Ce facem cu Fitil?

— Nu-i mai dăm nici o sarcină şi o să-l ameninţăm să tacă.

— Numai atîta? întrebă Dinko decepţionat.

— Tu ce-ai vrea? întrebă Max cu asprime.

— Să-i sucesc gîtul într-o seară.

— Vai de tine, dacă îndrăzneşti.

Dinko trînti mînios hamul peste capul calului. Avea impresia că tovarăşii din oraş nu sînt destul de energici: „Goange de intelectuali", îşi spuse în sine, uitînd că şi el e un intelectual.

— Dinko! şopti Max.

— Ce e?

— Trebuie să ducem lupta necruţător, dar un comunist adevărat nu suprimă o viaţă de om decît dacă n-are încotro.

— Ne va trăda, mîrîi Dinko. Poate că a şi făcut-o.

— Nu avem încă certitudinea.

— Ce folos dacă vom avea certitudinea după ce totul se va prăbuşi.

— Îl vor judeca tovarăşii noştri.

Dinko nu răspunse. Trecu de partea cealaltă a calului şi strînse bine curelele, pe care Max le prinsese prea slab.

Max, Stefan şi Fitil urcară în trăsurică.

După ce cotiră de cîteva ori pe uliţele strîmbe ale satului, ieşiră în şoseaua care ducea la Şişmanovo. Calul trăgea trăsurica în trap uniform. În jurul lor se întindea mută şi pustie cîmpia înzăpezită. Numai dîrele vechi din zăpadă şi cele două şiruri de plopi arătau unde-i drumul. Departe, luminată de lună, în atmosfera străvezie şi îngheţată, se contura coama dealurilor peste care trebuiau să treacă pentru a ajunge la Şişmanovo.

— Nici ţipenie de om, spuse Fitil cam nemulţumit.

— Ţi-e frică? întrebă Stefan.

— Numai de lupi.

— N-ai grijă. Avem pistoale.

Fitil simţea o neliniştе tulbure. Îl încerca senzaţia că Stefan îi vorbise cam apăsat. Se uită întîi la Max, apoi la Stefan. Muncitorul ţinea hăţurile uitîndu-se drept înainte. Faţa lui era calmă, deşi oarecum sinistră. Barba roşiatică îi creştea deasă şi se clătina monoton în legănatul trăsurii. Ţinea în colţul gurii un muc de ţigară stinsă. Faţa tinerească şi fragedă a lui Stefan era, dimpotrivă, frumoasă, expresia ei însă trăda o duşmănie batjocoritoare.

— Ce este? întrebă el întîlnind privirea lui Fitil.

— Nimic!... răspunse casierul cooperativei, părînd că vrea să-şi dea singur curaj. Ajungem numaidecît. Uite, colo, peste deal, e Şişmanovo.

— Noi mergem mai departe, spuse Stefan.

— Cum?! exclamă Fitil.

— Am zis că-l lăsăm pe Max la tovarăşii din Şişmanovo, iar noi plecăm mai departe spre Mitrovţi.

— Ce să caut acolo?

— Nimic. Mergi cu mine, să-mi ţii de urît.

— Eşti nebun! Crapă pietrele de ger. Cum o să trecem noi prin vale?

— Pe un timp ca ăsta comuniştii pot călători în cea mai mare siguranţă, spuse Max.

Şi rîse uşor.

— Nu cunosc pe nimeni la Mitrovţi!... Vocea lui Fitil tremură, cuprinsă de panică. Ce să fac eu acolo?

— Mergem la Ţvetana. Studenţii sînt acum în vacanţă, trebuie să fi venit şi ea. Ne pui în legătură...

Casierul căzu pe gînduri.

— Vedeţi... bîigui el după cîteva clipe. Nu pot să merg la Mitrovţi... Acum cîtva timp i-am dat tîrcoale Ţvetanei. Şi acum sînt însurat. E cam neplăcut, înţelegi?

— Asta n-are nici o importanţă.

— Şi-afară de asta, sînt bolnav!... adăugă prosteşte Fitil. Zău! Alaltăieri am tăiat porcul... şi am răcit.

— Ce tot trăncăneşti acolo! zvîrli Ştefan aspru.

Casierul îşi dădu numaidecît seama că a făcut o prostie şi luă aerul unui om jignit.

— Ce înseamnă asta? întrebă el mîhnit.

— Înseamnă, înainte de toate, că ne iei drept nişte proşti. Şi nu-ţi merge. Ai înţeles?

Fitil începu să tremure.

— Unde te-ai dus după ce ai ieşit din cîrciumă? întrebă Max pe neaşteptate.

Lui Fitil i se opri respiraţia. Prin minte îi trecu gîndul îngrozitor că tovarăşii lui sînt înarmaţi.

— Unde să mă duc! Acasă! răspunse el cu glasul schimbat de spaimă.

Max şi Ştefan nu răspunseră nimic. Casierului i se opri din nou respiraţia. Totuşi îşi adună toate forţele şi spuse cu vocea înecată:

— Voi... vă îndoiţi de mine?

Urmă tăcere.

— De ce tremuri? îl întrebă Max mohorît.

Mintea lui Fitil lucra cu febrilitate. Tremura din tot corpul şi dinţii îi clănţăneau în gură. Atunci găsi deodată gîndul salvator :

— Mi-e teamă de voi, recunoscu el. Nu sînteţi mulţumiţi de mine şi poate...

— Poate... ce ?

— Poate vreţi să mă curăţaţi.

Din nou se făcu tăcere. Casierului începu iarăşi să-i clănţăne dinţii.

— Eşti un prost ! spuse în cele din urmă Max. Dacă nu faci mişelii, nu se atinge nimeni de tine.

Fitil oftă uşurat. Primejdia trecuse. Aşadar nu ştiau nimic. Îl bănuiau numai. Vorbi iarăşi, de astă dată plin de încredere :

— Atunci de ce sînteţi nemulţumiţi ? întrebă el cu amărăciune.

— De purtarea ta, răspunse Max apăsat şi aspru. De inactivitatea ta, de teama şi de lipsurile tale... Ce fel de comunist eşti tu ?

— Sînt urmărit... începu să se justifice Fitil.

— Eşti urmărit ! îl îngînă Stefan. Cine nu-i urmărit acum ?

— Anul trecut era cît p-aci să mă aresteze...

— Max a fost condamnat şi a făcut închisoare.

— O să mă îndrept... se bîlbîi vinovat casierul. Daţi-mi timp... Nu vă speriaţi... Vă rog !...

— Gîndeşte-te bine ! spuse Max sec. Poţi să te retragi fără să faci prostii. Deocamdată atîta îţi spunem...

Ajunseră într-un loc unde şoseaua începea să urce şerpuind. Max opri calul. Ştefan sări din trăsurică, acoperi cu grijă calul cu o pătură groasă, îi desprinse din nări ţurţurii de gheaţă şi îşi aprinse o ţigară. Luna se ridicase sus ; în lumina ei strălucitoare se întindea linţoiul nesfîrşit al zăpezii, peste care crăcile despuiate ale copacilor şi tufişurilor aruncau umbre sinistre. O tăcere apăsătoare, de gheaţă, domnea împrejur. Nimeni nu mai auzea vuietul monoton al viforniţei. După ce animalul se odihni cîteva minute, Stefan

strînse pătura şi se urcă în trăsurică. Porniră pe povîrniş încet. Osiile îngheţate ale trăsurii scîrţîiau uşor.

Deodată calul necheză neliniştit, ciulindu-şi urechile. Undeva departe, poate dincolo de dealuri, tremura abia auzit un sunet prelung şi jalnic: la început ca un geamăt, apoi ca un scîncet de copil.

— Lupii! strigă Fitil cu glasul înecat. Intoarce imediat înapoi!

Max rîse. Stefan desprinse liniştit de la brîu un pistol Mauser şi-l vîrî în buzunarul paltonului. Casierului începură să-i clănţăne iarăşi dinţii.

— Vîntul bate în direcţia în care mergem, încercă Max să-l liniştească. N-o să ne simtă.

— Intoarce! Intoarce!... zbiera Fitil înnebunit. Intoarce cît sîntem încă în cîmpie... Eu am crescut la ţară. Ştiţi voi cum atacă lupii pe o vreme ca asta?

— Ştim, răspunse Stefan sec.

Casierul observă cu groază că pînă şi feţele neînfricate ale celorlalţi doi se încordaseră mohorît. Max scuipă ţigara stinsă, strînse buzele şi biciui nervos calul. Animalul porni mai repede, cu urechile mereu ciulite, tresărind neliniştit la tot pasul.

Lupii nu mai conteneau urletul lor, pătruns de chinul foamei, de durere şi de cruzime. Calul necheză iarăşi şi-şi încetini trapul. Părea că ezită să meargă înainte. Max prinse hăţurile cu o singură mînă, iar cu cealaltă scoase pistolul şi cîteva gloanţe. Fitil ţîşni din loc cu desperare. Prinse unul din hăţuri şi începu să tragă cu putere. Calul făcu o curbă bruscă spre şanţul şoselei.

— Ce faci, idiotule!... strigă Max supărat. Răstorni trăsura!

Ştefan prinse repede hăţurile, pentru ca Max să-şi poată pregăti pistolul.

— Sînteţi nebuni! începu să zbiere casierul. Lupii sînt pe povîrnişul celălalt al dealului şi o să ne simtă cînd vom ieşi pe culme. In nopţi ca astea se strîng în haite şi atacă... O să omoriţi doi, cel mult trei... Dar ceilalţi?... Calul o s-o ia la fugă speriat, la vale, o să ne zdrobească de o stîncă. Nici ciolanele n-o să

ni le mai găsească. S-a zis cu viaţa mea, măiculiţă mamă !... Întoarceţi ! Înapoi !

Glasul lui Fitil se rostogolea cu deznădejde în spaţiul mut de gheaţă.

— Taci, dobitocule !... strigă Ştefan lovindu-l greu cu cotul. Ţie ţi-o fi frică, noi însă trebuie să ne ducem treaba la bun sfîrşit.

Lovitura îl trezi pe casier la realitate. Dar faţa lui rămăsese strîmbă, iar ochii-i holbaţi priveau cu o groază tîmpă. Calul urca încet la deal. Viforul se mai potolise. Pe partea stîngă a drumului se ridicau stînci înalte şi abrupte, iar în dreapta se întindea cîmpia albă.

Amuţind, Fitil începu să se gîndească deznădăjduit la calea lungă pe care trebuia s-o parcurgă prin labirintul de dealuri pînă la Şişmanovo. Apoi gîndul i se reîntoarse acasă. Avea o nevastă tînără, durdulie, pe care o luase din satul vecin şi care îi adusese ca zestre douăsprezece hectare de grădini de zarzavat. Cu cîteva zile în urmă, Fitil şi-a tăiat porcul, a pus singur carnea la sărat şi i-a ajutat nevestei să prepare cîrnaţii. În seara aceea avea să mănînce costiţe la grătar, pe care le va uda cu cîteva bărdace de vin bun, roşu, din pivniţă. Gîndul la aceste lucruri delicioase îl umplu pe casier de dezgust pentru partid şi pentru tovarăşii lui. De-ar scăpa o dată de ei ! Apoi gîndul i se întoarse la lupi. Acum îi păreau mai primejdioşi decît orice altceva şi îl cuprindea ameţeala cînd se gîndea la groaznicele povestiri despre haite de lupi hămesiţi, cu care i s-a îmbuiat capul încă din copilărie.

Calul trăgea cu greu trăsurica la deal. Ca să-i uşureze încărcătura, Ştefan coborî şi porni pe jos. Merseră aşa o jumătate de oră şi ajunseră în cele din urmă pe culmea dealului. Pînă la Şişmanovo mai aveau încă de trecut cîteva culmi şi văi.

Deodată, urletul lupilor se auzi din nou, tot departe, dar mult mai clar decît înainte. Apoi alte urlete, mereu altele... Cînd aceste urlete se transformară într-un răcnet dureros, li se alăturară şi urletele altor lupi. Totul se desfăşura cu o claritate înnebunitoare, în noaptea mută şi îngheţată.

Fitil amuțise de groază.

— Urcă în trăsurică, îi spuse Max lui Stefan.

— Sînt încă departe, răspunse tînărul.

Corul sinistru al fiarelor flămînde reîncepu și continuă vreo două, trei minute. Stefan se urcă în trăsură. Calul sforăi și porni mai repede, nechezînd din cînd în cînd, scurt și speriat.

— Trei... patru... număra casierul răgușit urletele lupilor... Sînt mulți!

— De loc, îi răspunse Max. Cel mult doi.. Ecoul repetă urletele și de asta par mai mulți... Ține hățurile!

Casierul prinse hățurile. Mîinile îi tremurau.

— Să ții calul cît poți mai tare, ca să nu se sperie, iar noi o să tragem.

Ajunseră pe culmea dealului. Jos se întindea o vale adîncă, după care urmau alte dealuri, mai înalte — pustii, înghețate și acoperite cu zăpadă. Mai merseră puțin.

— Eeei! strigă deodată o voce de copil.

Dar nu se vedea nici urmă de om. Max și Stefan uitară numaidecît de lupi și strînseră pistoalele în mîini.

— Ehehei! răspunse Stefan. Unde ești?

— Aici, în pom! se auzi iar vocea.

Cei trei zăriră un pomișor, la cîțiva pași de șanțul șoselei. Între crăci se distingea o siluetă neagră.

— Ce faci acolo? strigă Stefan.

— Sînt lupi! Nu-i auziți?

— O să înghețI acolo! spuse Max. Vino-ncoace!

— Am și înghețat, rosti băiețelul fără putere. Nu pot să mă dau jos. Ajutați-mă!

Stefan se pregăti să sară din trăsurică, dar Max îl opri.

— Cine ești tu, mă?... întrebă Max aspru.

— Băiatul lui Stoiciko Dankin din Sredorek... Ei, Stefane!... Nu mă cunoști?

— Bravo, mă băiete! răspunse Ștefan. Te cunosc... Stoine te cheamă, nu-i așa?

— Da, eu sînt! răspunse băiatul. Sînt cel care a aruncat manifeste de 1 Mai în cancelaria profesorilor.

— Nu trăncăni prea mult ce-ai făcut.

Stoine se foi printre ramuri, se prăvăli însă deodată din pom ca un cadavru și rămase țeapăn în zăpadă. Max și Stefan își dădură numaidecît seama că băiatului i-au degerat mîinile și picioarele.

Urletul sinistru și îndepărtat al lupilor se înteți, dar încetă apoi brusc. Mirosul lor de fiară flămîndă simțise prada. Haita se apropia, trecînd probabil pe un clin al terenului. Nu era timp de pierdut. Stefan și Max săriră din trăsurică și alergară spre băiatul care căzuse. Stoine încercă să se ridice, dar picioarele înțepenite nu-l ascultau. Era un băiat mărunțel, blond, de șaisprezece ani — cel mai sărac și mai sălbatic fecior de țăran din liceu. Stefan îl îmblînzise și-l atrăsese cu mare greutate în organizația de tineret.

— Ce-i, Stoine, ce s-a întîmplat?

— Stefane, fugi! Sînteți trădați! abia izbuti copilul să îngăime.

Gerul îi învinețise fața. Purta un cojocel jerpelit și opinci rupte. Ca să-și apere mai bine picioarele de frig, le înfășurase în cîrpe, pe care le legase cu sfoară. Stefan și Max începură să-i frece mîinile cu zăpadă.

— Vorbește încet! îl sfătui Stefan. Spune ce s-a întîmplat! Te-ai speriat ca un iepure. Capul sus, băiete!

— Rotfront, răspunse fără vlagă comsomolistul.

Încercă să strîngă pumnul, dar mîna îi era înțepenită și nu putu decît s-o ridice în sus.

— Vezi, așa! îl încurajă Stefan. Un comunist nu se teme de nimic... Acum povestește!

— De la oraș a venit o camionetă cu polițiști, începu băiatul gîfîind. Au arestat-o pe Țvetana și acum vă pîndesc lîngă casa ei. Fitil i-a dat telefon primarului de la Șișmanovo și primarul a telefonat imediat în oraș.

— De unde știi tu?

— Mi-a spus Ivan, omul de serviciu de la primărie. A auzit totul de după uşă. E omul nostru.

— Bravo! Dar tu cum ai ajuns aici?

— Am fost la Şişmanovo să cer tovarăşilor puţină făină. Cînd am aflat de poliţie, am dat fuga înaintea voastră şi am ajuns pînă aici... Pe urmă am auzit lupii şi m-am urcat în pom să vă aştept... Noroc de gerul ăsta. Altfel poliţiştii ar fi venit cu camioneta să vă prindă pe drum.

Max şi Stefan se uitară unul la altul.

— Lasă-l pe mîna mea, spuse Stefan sec.

Max dădu din cap negativ.

— In nici un caz!... îl opri el. N-avem dreptul, fără judecată de partid.

Amîndoi îl duseră pe Stoine la trăsurică. Acum urletul lupilor se auzea foarte aproape, iar calul necheza şi se ridica mereu în două picioare. Fitil abia putea să-l ţină în frîu. Numai gîndul că n-avea armă şi că lupii ar putea să ajungă trăsura din urmă îl împiedica să-şi părăsească tovarăşii şi să pornească la vale singur.

— V-aţi pierdut minţile! începu el să zbiere, văzîndu-l pe Stoine. Nu ne mai poate duce calul!... Lăsaţi-l dracului!...

— Mişelule!... scrîşni Stefan din dinţi.

— Lasă-l în pace, şopti Max.

In acest timp, lupii apărură în şanţul şoselei. Era o haită întreagă. Umbrele lor lungi alunecau repede pe zăpada albăstruie, luminată de lună. Se năpustiseră asupra trăsuricii. Fitil începu să zbiere, ieşit din minţi, iar calul o zbughi înainte. După cîţiva metri, însă, o roată se prinse de ceva şi trăsurica se opri. Fiarele sălbatice rînjeau înfiorător. Ceva scîrţîi la trăsură. Purtîndu-l între ei pe Stoine, Max şi Stefan dădură fuga într-acolo şi văzură cu groază cum Fitil, care căzuse lîngă o roată, se lupta cu fiarele lacome, în timp ce calul necheza, sărea şi zvîrlea din copite. Max şi Stefan începură să tragă cu pistoa'ele aproape în acelaşi timp. Un lup sări şi horcăind înăbuşit ră-

mase întins pe zăpadă, iar ceilalți se retraseră cîțiva metri, speriați de pocnetul împușcăturilor și de flăcările ieșite din țeava pistoalelor. Doi din ei se întoarseră, dar Max îi doborî numaidecît cu cîteva gloanțe. Max își stăpînise nervii și trăgea bine, mîna lui Stefan însă tremura. Stoine voia să spună ceva, dar nu putu să scoată decît un șir de sunete bîlbîite și neînțelese. Restul haitei se îndepărtă vreo sută de metri, în vale, rînjind crud și trist. Stefan avea impresia că fiarele semănau cu niște oameni care se pregătesc de un nou atac. Max dădu fuga la Fitil. Casierul sta lungit și nemișcat, cu fața îngropată în zăpadă. Îi ridică încet capul: lîngă ureche se căsca o rană adîncă de glonte.

— L-am lovit, spuse Max răgușit.

Stefan nu răspunse. Tot mai tremura, deși primejdia trecuse. Apoi se duse lîngă cal și încercă să-l liniștească, lovindu-l ușor cu palma și mîngîindu-l pe grumaz. Max dădu la o parte cadavrul lui Fitil, care căzuse lîngă roată.

După cîteva clipe, cei trei se urcară în trăsurică și calul porni la vale.

Cadavrul lui Fitil rămăsese nemișcat în urmă. Luna lumina blînd și în tăcerea de gheață se auzi din nou urletul crud și trist al fiarelor flămînde. Apoi încetă brusc. Stefan își veni în fire abia după ce trăsurica ajunse în cîmp deschis și porni spre oraș, pe drumul neted.

— Ți-a trecut? întrebă Max. Ai fost foarte nervos.

— Da, răspunse Stefan. Mi-e silă însă de liniștea mea de acum.

Calul mergea în trap încet și obosit. Cu puțin mai înainte, Stefan ar fi fost în stare să-l ucidă cu mîna lui pe Fitil, apoi se speriase prostește de lupi, iar acum avea remușcări că-i atît de calm. Max se gîndea, întristat, la caracterul crud și plin de contradicții al tînărului.

— Nu, să nu-ți fie silă de acest calm... spuse el după puțin. Și ar fi foarte bine să-l păstrezi și în clipa propriei tale morți.

XI

Pe o vreme atît de primăvăratică, nicăieri n-ai fi găsit un loc mai bun unde să te desfeţi bînd un rachiu, decît la Cabana Vînătorului. Cabana se afla pe culmea dealului, în mijlocul pădurii de brazi, şi puteai ajunge acolo ori pe şoseaua care trecea peste deal, ori pe serpentinele aleilor din pădure. Clădirea de bîrne a fost construită de prizonieri sîrbi în timpul primului război mondial, pentru a-i folosi unui general ca reşedinţă de vară, iar mai tîrziu, trecînd în proprietatea asociaţiei vînătorilor, a început să fie închiriată, transformîndu-se pînă la urmă în restaurant.

Într-o dimineaţă de duminică, pe la sfîrşitul lui aprilie, doi Don-Juani de provincie urcau agale pe alei. Îmbătaţi de miresmele pămîntului reavăn, de vegetaţia bogată şi de elanul tulbure pe care-l trezea primăvara, ajunseră în vîrful dealului. După ce admirară un timp priveliştea oraşului, se aşezară la o masă în grădina restaurantului şi cerînd ţuică bătrînă începură să vorbească de căile întortocheate ale dragostei. În timpul nopţii plouase, printre brazi aluneca uşor un nor străveziu de ceaţă caldă, primăvăratică, iar în aer pluteau miresme puternice de răşină şi de ierburi abia încolţite.

— Eram nebun de fericire cînd am ajuns acasă!... îşi continuă inspectorul povestirea. Pe întuneric, abia am izbutit să-mi şterg roşul lăsat de buzele ei.

— Aşadar, numai v-aţi sărutat? întrebă directorul depozitului „Rodopi".

— N-am îndrăznit să încerc mai mult... Am vrut să-i arăt că o iubesc, că-i port o dragoste spiritualizată.

Directorul rîse încet, iar inspectorul de poliţie neobservînd nimic se scutură înfiorat de tăria rachiului.

— Înţelegi?... continuă inspectorul aprinzîndu-şi cu înfrigurare o nouă ţigară. Totul a venit de la sine, neforţat!... Dar dacă a început aventura cu mine aşa de vijelios... aşa de natural... eu cred că mă iubeşte... şi că e gata să se mărite cu mine... Atunci, adio slujbă!... Arunc uniforma şi intru ca practicant în bi-

roul tatălui ei !... După doi ani îmi iau licenţa şi toată clientela din regiune a mea va fi !... Ei, ce zici ?

— Ai putea fi un bun avocat, spuse directorul alene.

— Mă pricep să dau cu gura.

— Partea rea e că taică-su e un mare zgîrie-brînză ! Directorul n-ar fi vrut să-şi descurajeze prietenul dintr-o dată şi începu gînditor să ronţăie un castravecior. Vrea ginere bogat ! Bunicul şi tatăl actualului ei amant îs cămătari încă de pe vremea turcilor... Oameni putrezi de bogaţi.

— Ei, dar parcă banii-s totul ? Amicul nostru e un om uzat. Rachiul i-a ros măruntaiele.

— Da, banii însă rămîn. Iar cînd sînt mulţi, nimeni nu-i nebun să-i refuze. Ascultă, băiete !... Acum totul se învîrteşte în jurul banului ! Întreabă-mă pe mine, că mă pricep mai bine la lucrurile astea ! Vezi un om bogat, casa lui — palat în toată puterea cuvîntului, zice că n-o să-şi vîndă niciodată nevasta, pentru nimic în lume... Dar depozitele lui sînt ticsite de partizi vechi. Şi iată că astă-toamnă nevasta lui a plecat cu Torosian să se plimbe la Paris. După două săptămîni, armeanul i-a cumpărat toate partizile şi le-a strecurat regiei franceze... Ei, ce zici ?

— Aiurea ! Parca le-a ţinut cineva lumînarea, făcu inspectorul neîncrezător.

— Au fost văzuţi la un hotel.

— Poate că n-a fost decît o întîmplare. Inspectorul încerca să salveze cinstea înaltei societăţi. Poate că nu-s decît prieteni.

— Poate, poate !... Ehei, inspectore !... Dar, în sfîrşit, treaba lor. Zi mai departe.

— Şi atunci mi-am spus, continuă inspectorul, dacă ar avea de gînd să se mărite cu amicul nostru, ar mai fi început povestea cu mine ?

— Oho, şi încă cum ! Ca să nu izbucnească în rîs, directorul începu să ronţăie o nouă felioară de castravecior. De altfel, tu ai dreptate ! Aventura cu tine e mult mai serioasă.

— Nu-i aşa ?

Ochii albaştri, puţin tulburaţi de rachiu, ai inspectorului, se luminară de fericire.

— E evident că te iubeşte! Directorul simţi deodată dorinţa de a se distra pe socoteala prietenului său. Ai pus mîna pe o bucăţică bună, inspectore! Zestre mare, singura fată la părinţi, studii la colegiul american!... Dar ce faci cu tatăl? Aici e totul!...

— O să-l constrîngem să consimtă. Dacă se opune, putem să-i telegrafiem că ne-am cununat la o mănăstire.

Inspectorul privi visător brazii care înconjurau grădina. Aerul era pătruns de miresme de ferigă umedă şi de pansele sălbatice. În imaginaţie îi apăru un apartament luxos mobilat, la Sofia, un birou avocaţial în faţa Palatului de Justiţie şi clientela pe care viitorul lui socru i-o va trimite din provincie. Asta da, viaţă!

— Aşa va fi! rosti el cu hotărîre, dînd peste cap restul de rachiu.

— Ce? întrebă directorul.

— O să se mărite cu mine, spuse inspectorul.

— Vezi numai să nu miroase ceva amicul nostru, sau taică-su! Că te înlătură numaidecît.

— Mă înlătură? Inspectorul clipi din ochi cu orgoliu. Cum?

— Te transferă pur şi simplu în alt oraş. Pentru ei asta-i un fleac. Au legături.

— Mă rog, o să mă transfere. Dar pe urmă?...

Inspectorul privea cu o expresie îndobitocită de beţiv.

— Ce pe urmă? îl întrebă directorul ironic.

— Eu n-am legături?

— O să-i sperii că eşti nepotul unui general de rezervă pus la naftalină? Ce eşti tu pentru ei? Un calic, un mic funcţionăraş de poliţie cu leafă mică, pe care orice bogătaş localnic poate să-l transfere sau să-l concedieze. Ehei, inspectore! Glasul directorului căpătă deodată intonaţii de simpatie. Eu am leafă bună de tot, trăiesc pe picior mare, fac ce vreau... Şi tot mi-e ciudă!... Înţelegi? Tot mi-e ciudă!

— De ce ţi-e ciudă ? întrebă inspectorul.

— Nu ştiu de ce, dar mi-e ciudă ! Cei de sus acumulează bani, trăiesc în palate, deschid conturi la băncile elveţiene... Iar noi aici ne jucăm de-a v-aţi ascunselea. Ce mai, sîntem nişte servitori. Redingotă-junior a cîştigat numai anul ăsta douăsprezece milioane. Uite, de asta mi-e ciudă.

— Tinzi prea sus, îi reproşă inspectorul.

— Şi de ce n-aş tinde ? Tu nu faci la fel ? Nu vrei să devii ginerele unui avocat bogat ?

— Da, dorinţa mea însă e mai modestă.

— Fii liniştit !... Cu toate astea, tot n-ai să reuşeşti. Oameni ca noi se ridică din ce în ce mai greu. Bogătaşii se baricadează bine. Dacă oferi bani, cer în schimb tot bani, sau cel puţin capacitatea de a cîştiga bani.

— Dar ce, noi sîntem incapabili ?

— Sîntem nişte nulităţi ruinate de rachiu.

— Iar te-ai îmbătat şi vorbeşti prostii, îl apostrofă inspectorul. Primeşti leafă mare şi o primă anuală, maşină la dispoziţie ai... Ce mai vrei ? Eu în locul tău aş fi mulţumit.

— Nu, n-ai fi mulţumit ! Dacă ai fi director de depozit, ai dori să fii expert raional, dacă ajungi expert raional vrei să fii expert principal şi dacă ajungi expert principal, o să-ţi vină pofta să faci afaceri pe cont propriu.

— Poate că într-o bună zi ai să ajungi expert principal sau un comerciant independent.

— Da, cînd o să mă însor cu vreo... Iartă-mă, era să spun un cuvînt urît. Am început să fiu cinic, fire-ar al dracului ! Sînt sătul pînă peste cap de toate femeile din oraş.

— Şi de aia ai început să te dai la lucrătoare ! zîmbi inspectorul.

— Nu mă dau, au început însă să-mi placă mai mult. Şi te asigur că merită.

— Ascultă ! începu cu seriozitate inspectorul, căruia îi venise o idee genială. Eşti prieten cu avocatul, nu-i aşa ?

— Da. Înainte jucam deseori poker împreună.

— Dacă ai ocazia, pomeneşte-i ceva de mine... Spune-i că sînt om cinstit, că am studii superioare, aşa şi pe dincolo... Ştii tu ce, nu-i aşa ? Iar la nevoie îţi dau şi eu o mînă de ajutor.

— Tu ? Ce mînă ce ajutor ai putea să-mi dai ? întrebă directorul zeflemitor.

— O fac pe Lila să-ţi cadă în braţe ca o pară coaptă.

Inspectorul zîmbi linguşitor. Directorul simţea faţă de el acelaşi dezgust tulbure pe care-l mai încercase şi altădată. Acum însă cuvintele lui îi scormoniseră în cărbunii acoperiţi cu cenuşă şi gata să se stingă din suflet.

— Cum ai s-o faci ? întrebă directorul.

— O ameninţ puţin.

— Ei, şi pe urmă ?

— Tu îi iei apărarea... Mă înţelegi, nu ? Fă numai ce-am vorbit şi lasă treaba asta pe mine.

Directorul sorbi pînă la fund restul rachiului.

— Mare canalie eşti, măi băiete ! spuse el lingîndu-şi buzele. Nu-mi plac femeile care cad în felul ăsta !... Dar să încercăm. Mai ştii ?... Poate iese ceva.

Prin ferestrele direcţiei raionale, larg deschise spre grădinile din vecinătate, pătrundeau miresme puternice de liliac. Suflul cald al Mării Egee pătrundea pe valea rîului pînă în regiunea micului orăşel, făcînd natura să înflorească mai devreme decît în alte părţi. Aerul era călduţ şi umed, soarele încălzea blînd şi pe azurul limpede al cerului se conturau cu claritate piscurile înalte, încă acoperite cu zăpadă, ale munţilor. Pe stradă vrăbiile ţopăiau cu paşi mărunţi, gonite de scîrţîitul carelor cu boi, ale căror osii unse cu răşină miroseau plăcut. Dinspre terenul viran, împrejmuit cu ziduri înalte, din faţa direcţiei raionale, se auzeau pocnete seci de pistol. Sergenţii făceau exerciţii de tragere. În piaţă se auziră bătăi de tobă. Cu glasul tărăgănat şi cunoscut de toţi, toboşarul oraşului anunţa o ştire fără importanţă.

La biroul lui, inspectorul răsfoia încet dosarul Lilei. În ultimele luni se îngroşase mult, dar nu conţinea

încă dovezi serioase. Agenții pe care-i avea poliția prin depozite — mai cu seamă istici-başa și meșteri — dădeau informații despre mărunta ei activitate propagandistică în legătură cu alegerile sindicale. Cercetările în legătură cu activitatea ei în cartierul muncitoresc mergeau încet și nu dădeau nici un fel de rezultate. Agenții o pîndeau nopți întregi, dar ea nici nu ieșea din casă și nici nu primea pe nimeni. Era evident că în cartier există un serviciu de contrainformație care-i cunoștea pe agenți și o preveneau numaidecît pe Lila cînd aceștia apăreau prin preajma casei lor. Singurul mai serios era unul din rapoartele făcute de Lungu. Agentul raporta că Lila s-a întîlnit de două ori, în preajma gării, cu un bărbat necunoscut. Necunoscutul era un agronom de la Ministerul Agriculturii. Avea un trecut de stînga, dar activitatea lui actuală nu dădea loc la bănuieli.

Inspectorul închise dosarul și plictisit de această afacere privi prin fereastra deschisă. Ziua de aprilie, miresmele de liliac și gîndul la fiica avocatului îl cam distrau. Ca să poată scăpa măcar pentru o clipă de dosarele plictisitoare, se gîndi să verifice ce s-a întîmplat cu o decizie pe care o dăduse dimineața. Apăsă de două ori pe butonul soneriei și în așteptare își aprinse o țigară. Intră un comisar tînăr și chipeș.

— Ei ?... A venit fata lui Șișko ? întrebă inspectorul.

— N-a venit, domnule inspector !... Nici la depozit, nici acasă.

— Unde o fi șters-o ?

— A plecat azi-dimineață la Sofia.

— La Sofia ?... De ce a plecat ?... Ce spune mama ei ?

— Că aici n-o lasă să dea bacalaureatul ca elevă pregătită în particular... S-a dus să ceară aprobarea ministerului.

— Asta să i-o spună lui mutu ! S-a dus, cu siguranță, la o conferință de partid. Trebuie să comunicăm la Sofia.

Inspectorul întinse mîna spre telefon, dar își aminti numaidecît că era defect și izbucni zgomotos :

— Ce-nseamnă asta, Voinikov ! Telefonul ăsta tot nu merge. Să știi că am să aplic sancțiuni.

— De trei ori am trimis de azi-dimineață, domnule inspector, începu comisarul să se dezvinovățească. Tehnicianul poștei a plecat undeva în interes de serviciu.

Un nou val de miresme de liliac potoli mînia inspectorului.

— Eh, minunat timp ! Trase adînc aer în piept. Să te tot plimbi cu mașina !... Ce spui, Voinikov ?

— Să dăm o raită prin regiune, domnule inspector ! Jandarmii din Sredorek au telefonat aseară că iar s-au găsit manifeste. Se pare că sînt remsiști în sat.

— Să dăm... Inspectorul privi visător cerul albastru, dar deodată reîncepu convorbirea de serviciu : Ascultă, ia lista activiștilor și trimite oameni să verifice la depozite cine lipsește azi de la lucru. Să se verifice dacă cei care lipsesc n-au plecat și ei din oraș.

— Am înțeles, domnule inspector.

Inspectorul își fumă țigara și se afundă în dosarul asasinării lui Fitil. Acest dosar îl făcea să-și bată capul în fiecare zi cu tot felul de presupuneri infructuoase. Stoiciko Dankin dădea asupra persoanelor care au plecat cu Fitil ba unele indicații, ba altele. Era limpede că nu voia să fie amestecat ca martor în această ciorbă. Nici fricosul Johny nu mai ținea minte cum arătau acei oameni și dădea semnalmentele unor persoane cu totul nevinovate. Nici măcar bănuiala că Fitil a fost asasinat nu era încă stabilită cu precizie. Lungu, care atunci cînd nu era beat arăta o oarecare capacitate de analiză, dirijase ancheta în sensul că ar fi vorba de o răzbunare personală a celibatarilor din satul de origine al nevestei lui Fitil. Această bănuială a fost însă abandonată, deoarece nu dăduse nici un fel de rezultat. Trebuia urmărită o altă pistă, dar care anume ?

Inspectorul aprinse încă o ţigară şi începu să scoată încet rotocoale de fum mici şi rotunde. Mirosul liliacului nu mai putea să-i alunge gîndurile. După cîteva clipe sună iarăşi, dar numai o singură dată. Intră un sergent tînăr, care era de serviciu la uşa lui.

— Să vină şeful de grupă al civililor !... — ordonă inspectorul.

După puţin, în uşă apăru Lungu. De data asta era bărbierit şi curat. Inspectorul îl invită să ia loc şi-i întinse tabachera. Agentul luă grav şi încruntat o ţigară. In timp ce o ducea spre gură, degetele mari şi îngălbenite îi tremurau. Inspectorul nu putea suferi aceste degete care îi aminteau degetele unui mort.

— Bei prea mult, băiete ! spuse inspectorul. Nu vezi cum tremuri din tot corpul ?!

— Dumneavoastră nu beţi ? întrebă agentul mohorît.

— Beau, dar nu mă îmbăt. Aici e deosebirea.

Agentul zîmbi. „O să vină ziua cînd şi tu ai să te îmbeţi !..." gîndi el cu răutate. Şi atunci n-ai să faci economii nici pentru haine, nici pentru cămăşi, nici pentru o cravată frumoasă, ci o să-ţi dai toată leafa pe rachiu... Iar cînd n-o să ai bani pentru rachiu şi n-ai să fii beat, o să tremuri ca mine." Inspectorul nu bănuia însă ce gînduri amare trec prin capul agentului.

— I-ai mai urmărit pe evreul roşcovan şi pe Redingotă ăl mic ? întrebă el privind cu silă mîinile urîte ale lui Lungu.

— Nu, răspunse agentul.

— De ce nu ?

— Pentru că sînt anarhişti.

— Poate că sînt totuşi comunişti şi ne induc în eroare. Duminica trecută i-am văzut la Malinovo... Treceam cu o maşină particulară pe acolo... Ce caută ei prin raion ?

— Există grupuri de anarhişti şi prin sate, spuse agentul.

Inspectorul tăcu, fumîndu-şi agale ţigara. Privirea lui Lungu luneca plictisită prin cameră. In cele din

urmă ochii lui se opriră asupra frumoaselor mîini ale inspectorului.

— Mi-a venit o idee! spuse inspectorul după o clipă. Să facem o confruntare între Johny şi ei.

— N-are nici un sens, răspunse agentul nepăsător.

— De ce?

— Pentru că Johny s-a scrîntit la cap de frică şi-i identifică pe toţi cei cu care-l confruntăm. L-a identificat chiar şi pe Voinikov travestit, nu vă aduceţi aminte?... Şi să-l acuzi pe Morev nu-i uşor. Fratele lui a ajuns om mare. Putem să zburăm din slujbă.

Inspectorul tăcu din nou, dar în gîndul lui îi dădea dreptate.

— Ce se mai întîmplă printre muncitori? întrebă el.

— Nimic. Activiştii pregătesc o grevă. Fac agitaţie.

— Lasă-i să facă. Important e să punem mîna pe conducători. Oamenii tăi o urmăresc regulat pe Lila?

— Nu.

— Cum adică nu? se supără inspectorul. Am dat ordine speciale.

— Pe cine să urmărim mai întîi? N-avem destui băieţi.

Inspectorul izbucni mînios:

— Trebuie să avem, înţelegi?... Trebuie să avem. Altfel nu se poate... Să înfundaţi mai puţin cîrciumile!... Statul se clatină din temelie, iar vouă puţin vă pasă!... Canalii! Lepădături ce sînteţi! O să-mi dau demisia! Cu voi nu se poate lucra!...

Inspectorul se sculă de pe scaun şi începu să se plimbe nervos prin cameră. Faţa i se congestionase. După puţin se linişti şi cu glas molcom porunci:

— Comunică confidenţial la Sofia: agronomul de la Ministerul Agriculturii să fie urmărit ori de cîte ori pleacă prin provincie în interes de serviciu!

Sosind la Sofia pentru conferinţa regională, Lila trase în suburbia Nadejda, la un tovarăş cu care schimbase parola oarecum rece şi forţat.

Acesta locuia într-o căsuţă mică de paiantă, în fundul unei curţi mari cu o cişmea la poartă şi cîţiva pomi fructiferi care tocmai înfloriseră. Căsuţa avea două odăi, din care una servea de locuinţă, iar cealaltă era folosită ca atelier de tîmplărie. Era evident că proprietarul nu era muncitor, ci meseriaş.

Pe Lila o încerca o senzaţie fizică neplăcută. Nu teamă, ci numai silă că poate va trebui să doarmă singură, sub acelaşi acoperiş, cu acest tovarăş de partid pe care-l vedea pentru întîia oară. Lila nu era încă deprinsă prea bine cu întîlnirile ilegale, cînd munca de partid trebuie să fie mai presus decît orice reguli convenţionale. Tovarăşul necunoscut era mic de statură, avea faţa palidă, ochii cenuşii şi părul blond-cenuşiu, cam rar spre creştet. În toată fiinţa lui era ceva întunecat, ceea ce poate mai mult decît orice provoca în Lila acel simţămînt de silă.

— Casa e a dumitale ? întrebă ea după ce intrară înăuntru.

— A cumnatului meu. Bărbatul surorii mele, răspunse tovarăşul. Au plecat în provincie şi pînă se întorc mi-au lăsat-o mie.

Lila examină odăiţa. Mobila vădea oarecare înstărire : un pat larg, de două persoane. Un garderob cu oglindă şi o măsuţă de noapte, totul făcut probabil de timplar, proprietarul casei. Patul era acoperit cu o cuvertură curată, împletită de mînă, iar pe perete atîrna un portret — o femeie cu voal de mireasă, alături de un bărbat tînăr, cu pieptul scos înainte şi mustăcioară tunsă.

— Dumneata ai să dormi aici, iar eu în atelier, spuse tovarăşul.

— Mi-e totuna, răspunse Lila cu o aparentă indiferenţă.

Voia să sublinieze că n-are prejudecăţi, dar îi era recunoscătoare că dorea să n-o incomodeze. Mai observă cu mulţumire că uşa avea cheie.

— Ies să cumpăr ceva de mîncare pentru mîine, spuse ea.

— Totul e pregătit, o informă tovarășul necunoscut. Poți să ieși să te plimbi prin oraș, dar întoarce-te cît mai e lumină, ca să nu te rătăcești pe străzi. La cinematograful Modern joacă un film frumos, sovietic. Ai luat masa?

— Nu.

— Atunci mîncăm împreună.

Lila primi, deși cu oarecare jenă, deoarece tovarășul cheltuise bani și pentru masa de a doua zi. Starea lui financiară nu părea să fie prea bună. Purta un costum de haine foarte uzate și o cămașă ieftină, la care nu socotise necesar să pună cravată. Avea vreo treizeci de ani. La schimbarea parolei se prezentase sub numele de Anastas, probabil însă că acest nume fusese inventat numai pentru Lila.

In timp ce mîncau, antipatia pe care o simțea Lila față de el se împrăștie cu încetul. Îi lipseau calitățile strălucitoare ale lui Pavel, dar se vedea că s-a dăruit cu totul și minuțios muncii de partid, ceea ce-i plăcu Lilei. In toată persoana lui numai ochii puteau stîrni interes — niște ochi mari, cenușii, de nepătruns, în care părea că se acumulase toată energia trupului mărunțel și slăbănog. Lila avea senzația că acești ochi vedeau dincolo de superficialitatea vieții, dincolo de persoana lui și de raporturile cu ceilalți oameni. Erau ochi cinstiți, dar îngrozitori de reci și de rupți de viață.

— Cum merg treburile prin părțile voastre? întrebă el, întrerupînd tăcerea în care mîncau.

Lila îi descrise pe scurt starea de mizerie a muncitorilor, vorbi despre salariile mici și despre șicanele pe care poliția le făcea asociaților din depozite. El îi puse cîteva întrebări de amănunt, din care reieșea cît era de bine informat asupra situației muncitorilor de la tutunuri, asupra metodelor utilizate de stăpîni, de administrație și de poliție. Nu spuse însă nimic din care ar fi putut reieși ce gîndește despre linia actuală a partidului. Nici Lila nu făcu aprecieri, dar își dădea seama că tovarășul necunoscut încerca s-o stoarcă cum storci o lămîie. După ce terminară masa, ea vru să spele vasele; el însă refuză cu hotărîre.

— Mai bine ieşi în oraş, ca să nu mă încurci! zise el fără multe fasoane. Am de redactat o lucrare pe care vreau s-o încep numaidecît.

Lila se îndreptă spre staţia de tramvai, încercînd să-şi înăbuşe neliniştea pe care i-o provoca după-amiaza aceea. Venise pentru conferinţa de partid, dar un fior lăuntric, ceva personal şi profund o tulbura în aceeaşi măsură ca şi conferinţa. In timp ce sta de vorbă cu tovarăşul necunoscut o cuprinse o dorinţă bruscă şi tumultuoasă de a-l vedea pe Pavel. Poate îşi dă acum seama de greşeala lui!... Poate că se căieşte şi vrea să se îndrepte! Şi dacă e aşa, cine altul, dacă nu Lila, ar trebui să meargă la el şi să-l ajute? Gîndindu-se la reintrarea lui Pavel în partid, ea nu-şi dădea seama că, în acea seară de iarnă cînd refuzase să-i devină soţie, începuse să-l iubească şi mai puternic.

Tramvaiul era plin de oameni nevoiaşi, dar îmbrăcaţi curăţel, care mergeau să petreacă după-amiaza în oraş. Vatmanul fredona un cîntec, iar călătorii stăteau de vorbă despre lucruri mărunte. Ca de obicei duminica, şi în după-amiaza aceea caldă, meseriaşii şi muncitorii se foloseau cît puteau de dreptul lor la odihnă. Sub soarele strălucitor, care se ridicase sus pe cerul albastru de aprilie, totul părea oarecum sărbătoresc şi solemn. In sufletul Lilei năvăli o bucurie blîndă şi o dragoste de oameni, de viaţă, de primăvară. Se simţea mulţumită de pieptănătura, de taiorul şi de pantofii ei. Îmbrăcămintea ei era simplă şi grosolană, cumpărată din cele mai ieftine prăvălioare din orăşelul de provincie, dar totul îi venea bine. Pentru întîia oară în viaţă, Lila simţea mîndria cochetă de fată tînără care atrage toate privirile.

In piaţa Sfînta Nedelia, Lila luă tramvaiul 9. Pavel locuia în bulevardul Evloghi Gheorghiev, undeva lîngă şcoala militară. Lila îi cunoştea adresa din corespondenţa pe care o purta cu el înainte de a fi fost exclus din partid. Coborî la capătul ultimei linii şi căutînd numărul casei porni spre Podul Şoimilor. In timp ce mergea pe bulevard, cartierul începu s-o enerveze.

Simţea miros de cauciuc, benzină şi parfumuri. Pe pavajul de granit lunecau maşini scumpe, iar pe trotuare treceau bărbaţi şi femei elegante. Lila avea senzaţia că nimerise într-o lume străină, duşmănoasă, în mijlocul căreia pantofii ei păreau grosolani şi caraghioşi, iar stofa de culoare ţipătoare a taiorului părea că atrage atenţia tuturora. În acest cartier burghez şi-a ales deci Pavel locuinţa !... Se putea oare munci aici pentru partid? În sufletul Lilei se cuibărise o uimire neplăcută. În cele din urmă găsi blocul în care locuia Pavel — o construcţie înaltă şi urîtă, cu zidurile cenuşii. Urmînd indicaţiile portarului, urcă pînă la ultimul etaj.

Pe uşa jupuită a unuia din apartamente se afla o plăcuţă de alamă cu numele proprietarului — un avocat oarecare — şi sub ea cartea de vizită a lui Pavel. Pe cartea de vizită era scris de mînă : „Cursuri şi lecţii particulare de limba latină". Pavel urmase filologia romanică.

Lila sună şovăind. Dinăuntru se auziră paşi grăbiţi de femeie. După cîteva clipe uşa se deschise şi în prag se opri o fată cu ochelari negri. Faţa ei provocă în Lila un amestec de surprindere, nelinişte şi iritare.

— Domnul Morev e acasă ? întrebă ea surd.

— O clipă... să văd ! răspunse fata melodios.

Dispăru în apartament, apoi întorcîndu-se spuse cu amabilitate :

— Poftiţi în hol !... Domnul Morev se bărbiereşte. Vine numaidecît.

Lila intră într-un hol mic, mobilat modest. Acum îi părea rău că venise. Iritarea pe care o resimţise cu cîteva clipe înainte se transformase într-o durere ascuţită şi amară. Această durere i-o trezise obrazul neted ca porţelanul al fetei, rochia ei frumoasă, la modă, unghiile roşii şi mîinile ei fine, mîini care n-au spălat niciodată rufe, sau vase murdare şi nici n-au prelucrat foi de tutun.

Lila se aşeză în silă pe unul din fotoliile din hol.

— Sînteţi rudă cu domnul Morev ? întrebă fata.

— Nu, nu sînt rudă, răspunse Lila.

— Veniţi pentru lecţii ?

— Nu. Pentru alte chestiuni.

Fata tăcu încurcată. Era aproape un copil, n-avea mai mult de şaptesprezece ani, însă ochelarii negri cu care îşi ascundea strabismul o făceau să pară mai mare. Cu toate acestea iritarea Lilei crescu. „Gisca asta e îndrăgostită de Pavel", îşi spuse ea cu mînie, remarcînd curiozitatea cu care o examina. Aşadar, din ăştia îmi e Pavel Morev, tovarăşul de partid, comunistul pe care Lila îl iubea ! Acum îl vedea în lumina cea mai rea : farsor, fanfaron, amant de ocazie care îşi căutase dinadins locuinţă într-o familie cu fată. Atitudinea faţă de partid, activitatea lui potrivnică îi păreau acum şi mai negre. În piept i se aprinse ura rece pentru lumea de duşmani, din care, după cum socotea acum, făcea parte şi Pavel şi această fată.

— Sînteţi desigur din oraşul domnului Morev ?... continuă fata, mînată de o curiozitate nestăpînită.

— Da, răspunse Lila încruntată.

— Ce profesiune aveţi ?

— Sînt muncitoare.

— A, aşa spuneţi !... exclamă fata aprobativ.

Pe faţă îi apăru un zîmbet care descoperi două şiruri de dinţişori mici şi albi.

— Dar dumneavoastră cu ce vă ocupaţi ? întrebă Lila.

— Am fost elevă la liceu, dar m-au exmatriculat. Acum urmez şcoala preotului Mihailov.

— De ce v-au exmatriculat ?

— Într-o dimineaţă am refuzat să citesc rugăciunea !... A fost o prostie, bineînţeles. Tata spune că nu trebuie să-ţi primejduieşti studiile pentru o rugăciune oarecare.

Lila îşi aminti motivul pentru care fusese exclusă ea : îi strigase directorului şcolii că e fascist. Şi acest act de eroism era tot atît de lipsit de sens pe cît fusese refuzul fetei de a citi rugăciunea.

— Ce e tatăl dumitale ? întrebă ea.

— E avocat. Apără procesele comuniştilor.

Lila se uită cu neîncredere la unghiile fetei, la rochia şi la pantofii ei frumoşi. „Dacă fata asta nu-i o pro-

vocatoare, ori dacă nu minte — gîndea ea — atunci nu-i decît o caricatură de elevă progresistă."

— Luaţi parte, desigur, la mişcarea muncitorească, spuse fata.

— Nu, răspunse Lila sec. Nu mă interesează politica.

— Cum aşa?... Sînteţi doar muncitoare.

— Sînt muncitoare, dar am destule alte griji.

— Poate vreţi să vă măritaţi?

— Nu înţeleg de ce trebuie să-mi spuneţi tot ce vă trece prin cap despre mine, spuse Lila cu mînie.

Faţa fetei exprimă un amestec de bunăvoinţă şi de impertinenţă naivă, copilărească.

— Fac asta pentru că vă iubesc, spuse ea pe neaşteptate. Sînteţi tovarăşa Lila, nu-i aşa? V-am recunoscut numaidecît! Tovarăşul Morev ne-a vorbit deseori de dumneavoastră.

Lila n-avu timp să-şi vină în fire. Pavel intrase în hol. Era îmbrăcat într-un halat uzat, iar în mînă ţinea un prosop şi aparatul de ras.

— Tovarăşe Morev! zise fata fără să se tulbure. De ce nu ne-aţi spus pînă acum că Lila e aşa de frumoasă?

— Pentru că ceea ce e frumos n-are nevoie de laude, răspunse Pavel. Dar nu ţi-ai ţinut limba şi într-o bună zi, pe cuvîntul meu, o să-ţi trag cîteva! Bună ziua! se adresă el Lilei. Intră în camera mea!

Clocotind de mînie, Lila porni spre uşa deschisă pe care i-o arătase Pavel. Camera lui era spaţioasă şi scăldată din belşug în soare. Peste tot se vedeau cărţi multe, iar mobila era veche şi deteriorată.

— Ce înseamnă toate astea? izbucni furioasă Lila, după ce el închise uşa.

— Linişteşte-te, am să-ţi explic.

Zîmbind, începu să-şi ştearg aparatul de ras.

— Cine-s ăştia? Lila se îneca de furie. Cine-i avocatul ăsta?

— Un foarte bun tovarăş de partid... Unul din cei pe care voi îi numiţi „înguşti" şi-i socotiţi leproşi pentru că nu sînt de acord cu prostiile voastre... E văduv, iar fata e fiica lui.

— Cine ţi-a dat dreptul să vorbeşti unor necunoscuţi de relaţiile dintre noi? Cine ţi-a îngăduit să vorbeşti despre mine ca despre amanta ta?

Ochii Lilei împroşcau fulgere de mînie.

— N-am vorbit nimic. Pavel începuse să scuture pămătuful de bărbierit. Astă-iarnă, cînd voiam să ne căsătorim, i-am rugat să-mi cedeze încă o cameră. Au fost de acord. Apartamentul e mare şi ne-am fi aranjat bine.

Ceva ascuţit, amar şi fierbinte, pătrunse în sufletul Lilei. Dar ea îşi înăbuşi vechea şi arzătoarea dorinţă, aproape uitată, de a-şi crea o familie, şi spuse înecat:

— Îţi închipuiai că am să abandonez munca de partid ca să-ţi cîrpesc ţie ciorapii şi să-ţi calc cămăşile, nu? Ca să mă transform într-o soţioară dulceagă, burgheză. Ca să văd în fiecare zi cum te soarbe şi te caută din ochi păpuşa asta guralivă şi proastă, care te iubeşte!... Triunghiul de familie e idealul tău în viaţă, nu?

El rîse:

— N-aş fi crezut că ai putea fi geloasă pe un copil.

— O, fii liniştit!... Geloasă nu sînt! Nici nu mă interesează dacă gîsca asta parfumată ţi-e amantă sau încă nu... Văd însă că pe bună dreptate ai fost exclus din partid. Acum înţeleg şi uşurinţa cu care ai încercat să-i destrami unitatea.

— Nu, nu înţelegi nimic! spuse el întunecat, aprinzînd o ţigară.

— Aşadar, aici se dezbat ideile Biroului din străinătate pentru o platformă largă? întrebă ea. Pentru o alianţă cu mica burghezie, pentru a trage chiulul de la acţiunile primejdioase şi aşa mai departe?

— Se dezbat jos! clocoti el. Asta cer şi muncitorii, voi sînteţi însă orbi şi nu vedeţi. Iar tragerea chiulului de la acţiune e o mişelie pe care ai născocit-o acum.

— Comuniştii trebuie să fie îmbrăcaţi bine, bărbieriţi şi cu zîmbetul pe buze, continuă ea cu amărăciune. Şi mai ce încă? A, da... Trebuie să se înconjoare de fetiţe frumoase, burgheze. Şi asta tot de jos se cere?

— Nu te mustră conştiinţa să denaturezi lucrurile în halul ăsta ? întrebă el dispreţuitor.

— Nu, nu mă mustră ! îşi arătă ea colţii. Pentru că e ceva care mă doare... Mă doare îngrozitor, mult mai mult decît îţi închipui. Durerea vine de acolo că dacă azi eşti fracţionist, mîine ai să te faci neguţător, ca fratele tău, iar poimîine — duşman al clasei muncitoare.

— Să-ţi spun eu de unde-ţi vine durerea ? întrebă el brusc.

— De unde ?

— Din eroarea pe care o faci crezînd că numai muncitorii pot fi comunişti. Dar comunişti sau simpatizanţi de-ai lor există pretutindeni : în teatru, în universitate, în administraţie, în armată. Şi din sforţările tuturora, sub conducerea partidului, se naşte succesul general, victoria clasei muncitoare.

— Poate vrei să spui că există comunişti şi în poliţie sau printre magnaţii tutunului ?

El nu răspunse. Îşi dădea seama că-i inutil. Orice i-ar spune, ea n-ar înţelege acum. Dar chiar şi în clipa asta, cînd era stăpînită de sectarism îngust şi de dorinţa răutăcioasă de a exagera, se degaja din făptura ei un farmec în care strălucea demnitatea, mîndria şi încrederea clasei muncitoare în propriile-i forţe. Vedea în ea imaginea necoaptă dar tulburătoare a femeii viitorului pentru care lupta. Era conştient că o iubeşte cu toate imperfecţiunile momentane ale caracterului ei, cu toată morala ei burgheză, cu răceala ei castă, cu gîndirea ei limitată. Dar ce adîncă era prăpastia care o despărţea de ea ! Cît de neînduplecat era fanatismul cu care îl condamna ! Cît de încet evolua personalitatea ei şi cît drum trebuia să mai parcurgă ea pînă va ajunge să înţeleagă complexitatea nelimitată a lucrurilor, a oamenilor şi a întîmplărilor !...

Îl năpădi deodată un val de tristeţe. Această tristeţe i-o pricinuia contrastul dintre nuanţa blondă, de acuarelă, a frumuseţii ei — şi licărirea rece, ostilă, din ochii cenuşii-albaştri, contrastul dintre dorinţa de a o îmbrăţişa şi felul brutal în care ea îl va respinge desigur,

contrastul dintre dragostea ce i-o purta și neîncrederea totală în el. Avea senzația că niciodată nu vor mai fi unul al altuia și că atunci cînd ea va înțelege totuși adevărul, viața lor se va fi scurs; iar iubirea va fi moartă. Așadar, nu trebuia să se mai gîndească, să mediteze la asta. S-a sfîrșit! Atîtea probleme stau înaintea vieții lui! Lovi nervos cu palma în masă și aprinse o țigară.

Lila îl urmărea ironic cu privirea.

— De ce ai venit? întrebă el.

Glasul îi era aspru și rău.

— Pentru că nu mă așteptam să o găsesc pe această fată.

— Nu mă interesează la ce te așteptai. Sînt dator să o acopăr de bănuielile tale absurde pe fiica unui tovarăș de partid. Dacă te-ai duce la el să-l întrebi, ai cunoaște relațiile mele cu acest copil.

— Nu simt nevoia să fac verificări.

— Așadar bîrfești fără dovezi.

— Nu bîrfesc, ci mă revoltă ușurința ta.

— Cu ce drept te ocupi de această ușurință?

— Partidul și relațiile noastre din trecut îmi dau acest drept. Ești dator să-mi spui ce ai de gînd să faci în viitor.

— Nu sînt dator de loc, o voi face însă, deoarece te compătimesc pentru prostia ta. Ei bine, fii liniștită! N-am nici o intenție să trădez secretele partidului sau să-ți pătez reputația. Numai asta te interesează, așa e?

— Nu. Personal mă mai interesează încă ceva: aș regreta dacă te vei îneca în mocirla comercială a fratelui tău.

— Nici aici nu-i vreo primejdie... rîse el cu amărăciune. Peste cîteva zile plec în străinătate.

— În străinătate?

— Da, în străinătate.

— Și ce-o să faci acolo?

Îl privea din nou, cu ochi dușmănoși, pe jumătate închiși, cu aceeași licărire rece și albăstruie din pupilele ei.

— Voi găsi tovarăşi între care voi putea respira în voie, spuse el. Voi rămîne departe, pînă cînd activiştii vechi şi încercaţi vor reveni la conducerea partidului, pînă cînd tinerii care comandă acum vor deveni rezonabili şi vor înceta să mai ascundă instrucţiunile Cominternului, pînă cînd vă veţi trezi şi vă veţi îndrepta greşelile, prostiile voastre.

— Ce numeşti tu prostii ? întrebă ea zeflemitor.

— Toate aiurelile voastre de acum !... preciză el roşu de mînie. Formulele voastre putrede, lozincile voastre fantastice, loviturile voastre „strategice" împotriva Uniunii Agrare, care în clipa asta poate să ne fie un aliat. Dar vîrf la toate le pune atitudinea voastră nerușinată faţă de Comintern şi de Biroul din străinătate.

— Aplicăm instrucţiunile Cominternului adaptate la condiţiile locale, replică ea nu prea convinsă. Tocmai în felul acesta respectăm principiile bolşevice. Altfel am ajunge la oportunism.

— O, se înţelege ! rîse el. Principalul este ce gîndiţi voi ! Cominternul care uneşte proletariatul mondial e o bandă de oportunişti.

— Dacă tu crezi că ai dreptate, de ce nu rămîi să lupţi aici, împotriva liniei greşite a partidului ? întrebă ea.

— Pentru că nu ţineţi seamă de cei care încearcă să vă arate greşelile... Pentru că m-aţi exclus din partid, m-aţi proclamat un element vătămător. Pentru că te-ai îndoit chiar tu şi ai crezut că aş putea ajunge un duşman şi un negustor ca fratele meu !

— Am spus-o din amărăciune ! bîigui ea.

— Ai spus-o din orbire, continuă el, tot atît de aprins. N-ai fi venit la mine dacă ai fi admis că aş putea s-o rup sufleteşte cu partidul. Ai spus-o pentru că eşti ţintuită de scheme, pentru că ţi s-a spus şi tu ai crezut că nu pot fi comunişti decît cei care muncesc cu braţele... Dar în lume există şi un proletariat intelectual nedreptăţit. Chiar şi muncitorii simpli, fără carte, văd asta. Ei îi primesc cu inima deschisă pe intelec-

tualii care vin să-i ajute rezonabil şi cinstit... Nu-ţi dai seama de asta ? Nu crezi asta în adîncul sufletului tău ? Dar dacă nu ţi-ai fi dat seama, ai fi venit oare acum la mine ?

Lila îl privea fix. Ochii i se umeziseră. Ceva profund şi puternic zdruncinase sentinţa pe care o pronunţase în sinea ei împotriva lui Pavel.

— Eşti mulţumită de convorbire ? întrebă el cu răceală.

Lila continua să-l privească cu respiraţia oprită. Acum simţea într-adevăr o mustrare de conştiinţă. Îi părea rău de felul cum se purta cu el, de reproşurile şi învinuirile pe care i le adusese. Avea senzaţia că un vîrf de cuţit se apropie de inima ei şi că o va răni pentru toată viaţa. Ca să scape de această senzaţie, se apropie de Pavel şi-i puse mîna pe umăr. Ochii ei, care străluceau de lacrimi, înălţau acum o rugă blîndă şi gingaşă, plină de fiorii dragostei.

Dar Pavel o respinse uşor.

— Du-te !... spuse el încet. Pe noi ne-a unit partidul şi tot el ne desparte acum... Fiecare din noi s-a dăruit, în felul lui, partidului şi crede cu tărie în propriile-i convingeri. Asta e partea frumoasă din raporturile noastre. Partea urîtă e că servind aceleiaşi idei, nu ne vom putea totuşi înţelege niciodată.

— De ce niciodată ? întrebă ea cu deznădejde.

— Pentru că încrederea ta în mine e măcinată de o gîndire limitată care-l desfigurează pe comunist chiar în viaţa lui personală. În fiecare ceas, în fiecare minut trebuie să-ţi dovedesc că nu sînt un om necinstit, un duşman, şi asta mă revoltă, mă oboseşte, ucide simţămintele în amîndoi. Nu-ţi dai oare seama ? De aceea e mai bine poate să punem capăt la toate, înainte de a te crede o proastă incorijibilă, o unealtă a lui Lukan.

Urmă o tăcere. Dinspre bulevard răzbătea un zgomot înfundat şi moale. Afară clocotea viaţa şi primăvara, se auzea larma plină de bucuria vieţii, a copiilor care se jucau, un claxon de automobil cu voce de bas răsună aproape. Lila tresări, îşi dădu seama că convor-

birea se epuizase şi se ridică să plece. Pavel o conduse pînă jos, la ieşirea principală. Închise uşa în urma ei, tăcut şi repede.

Lila ieşi în bulevard şi porni spre Podul Şoimilor. Simţea un gol de parcă cineva i-ar fi smuls sufletul. Muntele Vitoşa se estompa într-o masă de vapori străvezii, albăstrui, verdele pomilor şi al ierbii de pe bulevard strălucea, rîul clocotea vesel în albia îngustă. Aerul era umed şi cald, de undeva vîntul aducea miresme de violete. Toate astea trezeau în Lila şi mai multă singurătate şi înstrăinare. Hotărîrea bruscă a lui Pavel de a rupe cu ea venise ca o lovitură de ciocan. Se frînse iubirea care o însufleţise pînă acum — unica bucurie care îi lumina viaţa grea, consacrată luptei. Ceva se rupsese pentru totdeauna în raporturile ei cu Pavel. Gîndul acesta îi ucisese bucuria zilei însorite, elanul pe care i-l strecurase în suflet suflarea vîntului cald şi aşteptarea conferinţei de a doua zi, din munţi.

In golul care o apăsa începură să-şi facă loc remuşcările. Cît de nedreaptă fusese cu Pavel în ultimele luni, cît de aspru îl condamnase, cît de brutal îl respinsese în acea seară de iarnă, cînd venise să găsească sprijin în dragostea ei! In spatele frazeologului uşuratic, al sectarului, apăruse din nou comunistul, bărbatul puternic şi viril pe care îl iubea.

După remuşcări, o copleşi durerea. N-are s-o mai caute niciodată şi niciodată n-o să mai fie ce a fost. I se îngrămădeau în minte amintirile fierbinţi ale întîlnirilor din pădurea de brazi. Ceasurile cînd îl aştepta cu atîta dor, armonia profundă care exista atunci între ei. Dragostea pe care el i-o oferise îi proteja viaţa şi-i însufleţea activitatea pe care o ducea zilnic printre muncitori. Acum această dragoste dispăruse, lăsîndu-i în suflet numai întuneric şi răceală. Pavel va pleca în ţări necunoscute. Poate că acolo se va afunda şi mai mult în greşelile lui, poate va muri spiritualiceşte sau chiar fizic, cine ştie unde, poate că nu se va mai reîntoarce niciodată în Bulgaria. Nu-i va mai rămîne decît amintirea lui şi ceasurile cînd se abandona îmbrăţişă-

rilor lui. Ochii Lilei se umplură de lacrimi. Ar fi dorit să-şi ascundă faţa în mîini şi să plîngă. Dar nu plînse. Stăpînirea de sine şi un simţămînt nou, plin de amărăciune şi de resemnare, îi uscară numaidecît lacrimile.

După durerea pe care i-o provoca gîndul că l-a pierdut pentru totdeauna pe Pavel începu din nou s-o roadă gelozia. Dar din această gelozie se născu deodată revolta mîndriei rănite. Pe Pavel l-au plăcut întotdeauna fetele. Şi poate că de acum el nu le va mai îndepărta cu hotărîre, aşa cum cerea morala Lilei. Poate că va fi înconjurat întotdeauna de femei care se gudură pe lîngă el, de femei cu mişcări feline, frumoase şi răzgîiate. Avea senzaţia că Pavel o priveşte de la înălţimea originii lui intelectuale, că o subestima pentru că era muncitoare şi pentru că niciodată nu-l va satisface pe de-a-ntregul. Credea, cu toate cele ce se întîmplaseră în trecut că-i despărţea ceva fundamental, din care izvorau deosebirile din convingerile lor, din viaţa lor intimă, din gusturile şi părerile lor. Nu se mai îndoia că totul trebuia să se sfîrşească întocmai aşa cum s-a sfîrşit. Cînd îşi dădu seama de acest lucru, o linişte plină de tristeţe puse stăpînire pe ea.

Ajunse lîngă Podul Şoimilor şi intră fără nici un scop precis în parcul Boris. In faţă o izbi răcoarea aleilor umbrite şi miresmele de flori şi iarbă proaspătă. Pe bănci şedeau pensionari şi bătrîni, care contemplau cu o linişte nostalgică ziua de primăvară. In spaţiile rezervate copiilor, în jurul grămezilor de nisip, stoluri de copii arşi de soare se jucau cu căldăruşe şi lopăţele. Chioşcurile care vindeau dulciuri răspîndeau un miros de vanilie; se auzea dinăuntru zgomotul monoton al maşinilor de îngheţată. La restaurantul de pe aleea principală urla un jaz, dar pentru că era încă devreme, pe parchetul de afară nu dansa nimeni.

Plimbîndu-se agale, Lila ajunse pînă la bazinul cu peştişori roşii, făcu ocolul lui şi porni înapoi. Liniştea nostalgică punea tot mai deplin stăpînire pe ea, tot mai resemnată se gîndea la Pavel. Acum nu-l mai condamna, nici nu-i dădea dreptate, ci se gîndea la el ca la o amintire frumoasă şi tristă, în care alternau um-

bre şi lumini. Prin felul lui de a fi, omul acesta o respingea şi o atrăgea în acelaşi timp. Ce uşor e să analizezi evenimentele la repezeală, să generalizezi şi să lansezi apoi idei fără să ţii seama de situaţia celor de jos! Ce comod e să te întreţii din muncă intelectuală şi să faci teorii asupra soartei muncitorilor, fără să trăieşti printre ei, fără să vezi zilnic umilinţele şi suferinţele lor! Ce nedrept e să faci studii, într-un fel oarecare, iar după aceea să rîzi de o biată fată care te iubeşte şi care şi-a sacrificat învăţătura tocmai fiindcă lupta pentru cauza muncitorilor; să rîzi de ea şi să-i reproşezi că-i proastă şi îngustă la minte. Dar, cu toate acestea, Lila era conştientă că Pavel avea o putere de atracţie care o va tulbura întotdeauna. Se gîndi din nou la calităţile, apoi la lipsurile lui, şi ciclul simţămintelor ei începu să se repete. În cele din urmă încetă să se mai gîndească la el. Se simţea obosită.

Aleile din grădină se umpleau de lume — era mulţimea de oameni care nu putea să se distreze decît duminica după-masă.

Conferinţa de partid avu loc pe muntele Vitoşa, într-un desiş de brazi tineri, departe, pe povîrnişul de sud al muntelui, pe unde nu se prea plimba nimeni. Punctul principal al conferinţei era pregătirea grevei.

Ziua se arăta tot atît de limpede şi de însorită ca aceea din ajun. În mica poiană, acoperită cu iarbă proaspătă şi flori de sunătoare, se aşezaseră vreo douăzeci de oameni — delegaţi ai comitetelor orăşeneşti din regiune. Unii fumau, alţii luau note, iar alţii — parcă plictisiţi de cele ce se discutau — priveau spre zarea albastră, din sud, unde se ghiceau contururile munţilor Rila şi Pirin. Printre participanţi se aflau muncitori, flăcăi de la ţară, funcţionari, chiar şi un medic şi un arhitect cu ochelari. Tovarăşul care o găzduise pe Lila la Sofia făcea un raport nesfîrşit. Vocea lui era monotonă şi seacă, din vreme în vreme se înflăcăra însă brusc şi critica aprins atitudinea unora din tovarăşi. După ce se înflăcăra, urma o tăcere scurtă, greoaie, după care remarca cu asprime că partidul nu va tolera acest lucru...

Lila îl urmărea cu atenție. Gîndirea lui era logică, dar se strecura printre cuvinte anevoie ca o șuviță subțire de apă de izvor care nu-ți potolește setea. Părea oarecum stingheră. Și ceea ce o făcea să fie stingheră era faptul că se înstrăinase de oameni, de întîmplări și de viață. Era aceeași idee fundamentală care reieșea din directivele date de partid pentru grevă, care unifica posibilitățile de acțiune și-i arunca pe muncitori într-o luptă tragică, fără perspective. Raportorul încerca să demonstreze că, practic, partidul a izbutit să facă față acestei situații. Argumentele lui erau însă slabe, neconvingătoare. Lila simțea cît de infructuoase erau aceste argumente, citea asta în expresia feței celor prezenți. Varvara, care venise și ea la conferință, privea în zare plictisită. Buzele unui metalurgist energic încremeniseră într-o strîmbătură de mînie. Un învățător de la țară dădea din cap nemulțumit, cu intenția vădită de-a revărsa apoi un potop de obiecțiuni. Medicul smulgea nervos iarba din jurul lui, iar arhitectul cu ochelari îl apostrofa pe raportor cu observații scurte și ironice. Inima Lilei se strîngea de durere.

In cele din urmă, raportorul termină și începu să rupă foaia de hîrtie pe care își schițase raportul. Delegații îi urmăreau mișcările în tăcere. Nimeni nu-l felicită și nu-i vorbi. Urmă o pauză.

Lila se aplecă spre Varvara și o întrebă încet :

— Nu-i ăsta tovarășul Lukan ?

Iar Varavara îi răspunse cu amărăciune :

— Cine ar putea să fie altul !

După cîteva clipe o întrebă :

— Iei cuvîntul ?

— Da, spuse Lila apăsat.

Varvara se strîmbă ușor, dar nu spuse nimic. Lila înțelese clar că nici ea nu mai era adepta lui Lukan.

După o pauză de jumătate de oră, conferința își reîncepu lucrările. Se puneau întrebări, la care Lukan răspundea nesigur, încurcîndu-se și îndepărtîndu-se de esența lor. Începură discuțiile. Poziția lui Lukan în ce privește pregătirea unei mari greve la tutunuri se

frîngea sub presiunea obiecţiunilor numeroase şi zdrobitoare. Acum, în spatele acestor obiecţiuni nu se afla Pavel, ci activişti muncitori. Toţi cereau modificarea directivelor de grevă care fuseseră trimise.

Lila vorbi mai mult de jumătate de oră. Rămase fermă pe linia indicată de Lukan. După ce termină, unii tovarăşi zîmbeau, privind-o ironic.

XII

Plouase toată noaptea şi cerul era încă acoperit cu nori de ploaie, dar în atmosfera caldă, în belşugul de verdeaţă şi în mirosul reavăn de ţărînă se simţea suflul primăverii. Irina ieşi de acasă şi se îndreptă spre facultatea de medicină. Vîntul din sud era îmbibat de mireasma pădurilor şi cîmpiilor înflorite. Avea o senzaţie de sănătate fizică şi de pace sufletească, nu mai încerca însă bucuria ameţitoare cu care primăvara îi umplea sufletul cu ani în urmă. In această dimineaţă înnourată nu-şi mai reamintea nici măcar zilele cînd se întîlnea cu Boris sus, la bisericuţă, nici clipele de desfătare sub pomii înfloriţi din grădina părintească, unde visa la ţări îndepărtate. In cele din urmă, călcase zdravăn pe pămînt. Era acum conştientă că lumea realităţilor e mult mai mare şi mai bogată decît cea a visurilor. Nu mai dorea decît un singur lucru: după ce-şi va termina studiile, să-şi continue activitatea ştiinţifică la facultate. O atrăgea clinicile, halatul alb şi curat, luciul microscopului, şirurile lungi de tomuri medicale din bibliotecă. O atrăgea viaţa intensă şi liniştită, comunitatea de gîndire cu colegii, bucuria calmă pe care ţi-o dă munca...

Erau însă de ajuns toate astea ? In ziua aceea ploioasă şi primăvăratică simţea că îi lipseşte totuşi ceva, ceva de care a avut întotdeauna nevoie, dar căută să alunge acest sentiment, ca să n-o reîntoarcă spre vremuri trecute. O cuprinsese un dor neaşteptat şi tumultuos. Nu atît după Boris, ci după tulburarea pe care

i-o trezise cîndva, după lacrimile şi bucuriile care odinioară îi umpleau sufletul.

Pe străzi, mici grupuri de studenţi circulau agitaţi, adunîndu-se şi împrăştiindu-se cu febrilitate. Mişunau în toate direcţiile, se opreau, schimbau tainic cîteva cuvinte şi treceau repede mai departe. În jurul Palatului Sinodal şi în faţa Imprimeriilor Statului staţionau detaşamente de poliţie călare — duşmanul de totdeauna al studenţilor. Poliţiştii îşi învîrteau cu nerăbdare cravaşele, plictisiţi parcă de lipsa de activitate, iar caii nervoşi loveau pavajul cu copitele. În faţa rectoratului se aflau două camionete cu poliţişti. Înarmaţi cu bastoane de lemn, aşteptau ordinul să se năpustească în sălile de cursuri. Irina îşi aduse aminte că era 1 Mai.

Intră în curtea facultăţii de medicină, unde studenţii neutri îşi pierdeau vremea fără nici un rost. Cei mai fricoşi — care erau totodată şi cei mai curioşi — intraseră în sălile de cursuri şi, sub protecţia prietenilor care păzeau intrările cu bastoane, ocupau locuri de observaţie comode şi sigure lîngă ferestre. Pe străzi forfoteau comuniştii. Nu voiau să intre în curtea facultăţii, deoarece aceasta s-ar fi transformat într-o capcană fără ieşire, dacă ar fi venit poliţia. Cei mai îndrăzneţi încercau să facă agitaţie pe străzi, printre neutri. De îndată însă ce se înfierbîntau, asupra lor se năpusteau grupurile de bătăuşi ale adversarilor. Şi astfel aveau loc încăierări permanente, spre marea satisfacţie a neutrilor, care se delectau în siguranţă, privind de la ferestre. Deşi fuseseră sparte destule capete, decanul — care se informa de acasă prin telefon — nu se putea hotărî încă să întrerupă oficial cursurile.

Irina înţelese numaidecît că în dimineaţa aceea nu se vor ţine cursuri, dar pentru că tot ajunsese la facultate, vru să se informeze personal. Cîţiva comunişti se căţărară pe gard cu intenţia de a o lămuri, dar fură îndată copleşiţi de o ploaie de cărămizi şi pietre. Vreo zece puşlamale din anul întîi se aşezaseră lîngă o construcţie neterminată din fundul curţii şi acţionau ca o artilerie. Bucăţile de cărămidă sparseră cîteva

geamuri la casele din față, provocînd protestele furioase ale locatarilor. Toate astea spre marea satisfacție a neutrilor, care strigînd și aplaudînd încercau să-i aţiţe cînd pe unii, cînd pe ceilalți.

— Irina, locul tău e lîngă noi! strigă cineva din stradă.

Irina recunoscu vocea lui Gingis. Se urcase pe gardul facultății. Revoltați de îndrăzneala lui, mucoșii din anul întîi îl împroșcară cu o nouă salvă de bucăți de cărămidă. Dar el se tupilă cu îndemînare sub postamentul de beton al gardului, așa că proiectilele trecură peste capul lui, fără să-l atingă.

Văzînd hărmălaia, Irina se reîntoarse în stradă. În clipa aceea — poate în urma unui semnal convențional — toți studenții din stradă se năpustiră spre rectorat. Irina rămase singură. Cînd ajunse la colțul străzii ce dădea în piață, observă că și studenții de la facultatea de fizico-matematici, care se plimbau pînă acum răzleți în jurul grădinii botanice, alergau spre rectorat. Detașamentul de poliție călare din fața Imprimeriilor Statului încercă să le taie drumul, dar nu izbuti. Mulți dintre studenți le-o luaseră înainte și, pînă a se desfășura detașamentul, și trecură pe lîngă flancurile lui, sărind peste gărduleţul de sîrmă al acvariilor, călcînd iarba verde. Alții porniseră în fugă spre rectorat, strecurîndu-se printre Imprimeriile Statului și monumentul lui Levski. Și aici polițiștii interveniră prea tîrziu și nu izbutiră să oprească puhoiul. Cîțiva dintre ei, înfuriați, tăbărîseră asupra unui student scund, îmbrăcat într-un palton lung și caraghios, și-l loveau fără milă cu cravașele peste cap. Studentul ridică neputincios mîinile să se apere de lovituri, dar căzu pe pavaj. Unul din sergenți, biciuind calul, se apropie de Irina. Ajungînd lîngă ea, strînse hățurile și animalul se ridică în două picioare. Irina făcu doi pași înapoi.

— Tu cine ești? zbieră cumplit polițistul.

— O cetățeancă!... răspunse Irina înfruntîndu-l cu o privire în care clocotea furia.

— Atunci ia-o în direcția aia!

Poliţistul arătă cu cravaşa strada Racovski. Irina coti supusă şi porni pe trotuar spre palat. Văzu însă cum pe strada Moscova alergau, tot în direcţia rectoratului, studenţii Academiei de Muzică, cu şepcile lor de catifea neagră. O parte din escadronul de lîngă Palatul Sinodal se năpusti după ei. Observîndu-i, studenţii cotiră numaidecît pe strada Bencovski, spre bulevardul Ţar Osvoboditel. Irina îşi muşcă buzele şi se întoarse. Poliţia călare trecuse spre rectorat, dar studentul mărunt şi bătut zăcea tot acolo, pe pavaj. Irina dădu fuga să-l ajute. În acest timp pe trotuarul din faţa facultăţii de medicină ieşiseră voinicoşii cu bastoane, miraţi că adversarii lor dispăruseră atît de brusc.

— Irina, întoarce-te!... îi strigă unul. O să te doboare caii!

Se uitau în jur speriaţi şi nehotărîţi. În momente de furie, poliţia lovea la întîmplare, fără alegere.

Irina nu dădu nici o atenţie strigătelor lor; ajunse lîngă băiatul care zăcea şi-i ajută să se ridice. Studentul avea un ochi umflat, roşu, şi îi curgea sînge din nas. Irina îi şterse faţa cu batista.

— Bestii scîrboase!... gemea încet studentul.

— De ce te amesteci? îl întrebă ea.

— Cum de ce?

Studentul o privi mirat cu ochiul teafăr şi nu adăugă nimic. Servieta deschisă i se rostogoli pe pavaj, caietele şi un manual rupt de chimie analitică zăceau pe jos. Irina le strînse şi-i întinse servieta.

— Mulţumesc, spuse studentul.

— Du-te să te panseze. Pe San Ştefano, colţ cu Reghentska este o farmacie. Rana e uşoară.

Încovoiat, cu batista la nas şi servieta la subsuoară, studentul porni pe strada Reghentska, spre farmacie.

— Bravo, Irina! îi zîmbiră studenţii neutri de la medicină, care, deşi purtau bastoane, nu îndrăzneau să coboare de pe trotuar în mijlocul pieţei.

— Sînteţi nişte derbedei, îi certă ea furioasă. Iată unde duc prostiile voastre!

Porni spre rectorat, cu intenţia de a traversa bulevardul Ţar Osvoboditel şi de a se duce în sfîrşit acasă. Zgomotul şi tumultul se deplasase spre Sobranie şi Palat. Poliţia călare îi împrăştiase pe studenţi, ei însă continuau să se adune în grupuri mici pe străzile învecinate ca să reia manifestaţia. Cînd traversa piaţa Sobraniei, Irina observă că pe bulevard apăruse iarăşi o mulţime de studenţi care veneau în dezordine dinspre Palat cîntînd *Internaţionala*. Mulţi aveau capetele însîngerate şi pansate. Irina vedea ceva nerezonabil şi dramatic în îndrăzneala lor. Mulţimea se îngroşa mereu cu grupuri care veneau din străzile învecinate. Cei din frunte ajunseseră aproape de Ministerul de Externe şi cîntecul se auzea mai puternic şi tulburător, cînd, ca din senin, dinspre capătul celălalt al bulevardului năvăli în galop un escadron de poliţie călare. Cîntecul se poticni, dar nu se întrerupse. Irina se uita cu groază la studenţii care continuau să înainteze. Pe lîngă ea, tropotind pe pavajul bulevardului, trecură furtunos caii în galop. Intră repede în cofetăria din colţ.

Cîntecul se stinse imediat, transformîndu-se într-un amestec de ţipete, de strigăte şi de tropot de copite.

Irina citi toată după-amiaza acasă, iar pe înserat se duse la bibliotecă să răsfoiască un tratat german, de chirurgie. De la bibliotecă ieşi la ora cinci. Pe străzi se lăsă amurgul unei seri ploioase. Pavajul ud reflecta lumina becurilor învăluite în aburi, iar dinspre sud sufla un vînt călduţ şi umed.

O porni spre restaurant, dar pe cînd traversa strada Moscova fu prinsă în plin de lumina farurilor unei maşini care venea dinspre piaţa Alexandr Newski. Maşina opri brusc, cu un scîrţiit prelung al frînelor. Orbită de lumină, Irina se grăbi să se urce pe trotuar şi întoarse în silă capul spre maşină. Un bărbat coborîse şi se grăbea s-o ajungă. Irina credea că şoferul voia s-o certe că îl obligase să oprească atît de brusc. Necunoscutul, îmbrăcat într-un pardesiu, era în capul gol. Becul din apropiere îi lumină faţa. Atunci îl recunoscu.

— Boris! şopti ea cu o tulburare amară, care îi înecă glasul.

— Hai să luăm masa împreună, undeva, îi propuse el simplu.

Pentru întîia oară, Irina desluşi o tulburare în vocea lui. Se simţea cu totul lipsită de puteri.

— Unde? întrebă ea supusă.

— Mi-e egal, răspunse el. Poate chiar acasă.

Irina îl privi aiurită.

— Nu eşti în toate minţile!... Şi Maria?

— Maria nu mai există!

Zîmbi rece şi trist. Irina nu înţelegea nimic. Glasul cunoscut şi ochii negri îi paralizaseră gîndirea şi-i supuseseră voinţa; asupra întregii ei fiinţe se revărsa emoţia acelei după-amiezi de octombrie, cînd l-a văzut pentru întîia oară, cu patru ani în urmă. O putere necunoscută îi impunea din nou simţămîntul chinuitor şi dulce din trecut. Încercă să rămînă stăpînă pe ea, dar nu izbuti.

— Urcă în maşină, spuse el.

— Ar fi trebuit cel puţin să mă previi! şopti ea. E crud să procedezi aşa... Mi-ar fi trebuit timp să mă gîndesc.

— Te-am văzut din întîmplare.

— N-are importanţă... E groaznic să procedezi aşa.

— Bine! Să plec?

— Te rog... îngăimă ea cu deznădejde.

El rîse încet şi mohorît, de sine însuşi parcă.

— Nu te las, spuse el. Urcă în maşină.

— Bine, mă urc, nu fi grăbit! Lasă-mă să-mi vin în fire... Ţi-e teamă să nu fi văzut?

— Nu. Asta n-are nici o importanţă.

Irina se urcă lîngă el, pe canapeaua din faţă. Maşina zvîcni din loc.

— Unde mergem? întrebă ea.

— La „Union".

— Aş prefera restaurantul unde mănînc în fiecare seară... La „Krakra", pe Ţar Ostvoboditel.

— Bine.

În fața Ministerului de Externe coti brusc ca să evite un camion și nu dădu nici o atenție agentului de circulație care îl fluieră să oprească.

— Fii atent să nu provoci un accident, îl preveni ea. Mîine ziarele vor scrie că am fost în mașina ta.

— O să se supere cineva? o privi el întunecat.

— Da, tata!... spuse ea. Apoi adăugă: Nu ți-a mai rămas nimic din trecut, nici măcar convingerea că te iubesc.

Un simțămînt complex — amestecat de tristețe, teamă și fericire — puse stăpînire pe ea. În restaurant, nervii i se potoliră puțin. El era același... Vorbea cu căldură, aproape blînd, dar ochii lui negri și întunecați îi urmăreau cu încordare expresia feței. Poate că încerca să-i ghicească gîndurile, poate că știa chiar ce se petrece în sufletul ei, dar, îngrozitor de calculat și de închis ca totdeauna, el rămînea de nepătruns. Era din nou în fața ei: rece și sigur de sine ca în după-amiaza de toamnă cînd se văzuseră pentru întîia oară. De atunci nimic nu se schimbase. Nu făceau decît s-o ia de la capăt. Chiar și felul în care începeau era același. Desigur că pe urmă o va conduce acasă, fără să se atingă de ea, pentru ca a doua zi să poată ajunge cu mai multă certitudine la țintă. Cît era de ciudată această capacitate a lui de a dispune de oameni fără a-i înțelege...

Cercetă cu atenție expresia aspră și tinerească a feței lui. Nu avea riduri și nici prisos de grăsimi — urmele unei vieți desfrînate și ale abuzului de plăceri. Banii nu-i alteraseră încă viața. Făcu iarăși o constatare, aceeași ca în neuitata după-amiază de toamnă: nu era încă nici ticălos, nici lacom, nici pervertit în sensul obișnuit al cuvîntului, ci numai un om înrăit și împins de sărăcie pe drumul de aur al „Nikotianei". Se vedea că acum îi lipsește ceva. Poate că orele petrecute lîngă bisericuță. Dorea desigur să ajungă la un echilibru sufletesc, care pentru el era în general irealizabil. Stăpînea arta de a realiza orice, dar după reușită ceea ce realiza i se părea neîndestulător. Setea lui de acțiune și monstruoasa mașină a „Nikotianei" îl rupeau de viața adevărată. Unui filistin îi

ajunge bogăția, el însă nu putea fi socotit un filistin, cu tot caracterul calculat, limitat și sec, al spiritului lui. De fapt, era un chinuit și un nefericit. Ce aviditate, ce neliniște, ce încordare dovedeau acești ochi negri, de gheață!... Era condamnat să piară. Febra tutunului care se transformă în aur îl ducea la pierzanie. Și numai Irina, care îl iubea și îl cunoștea, vedea această pierzanie.

— De ce mă privești așa? întrebă el zeflemitor.

— Pentru că te joci cu zeci de oameni și crezi că te poți trage pe sfoară și pe tine însuți... răspunse ea. Nu-ți dai seama ce se întîmplă în seara asta cu noi?!... Tu nu vezi că te întorci la mine pentru că nu poți merge singur pe drumul tău. Nu dragostea, ci sentimentul de singurătate și de teamă te împinge din nou spre mine... Tu ești sigur, pare-se, că eu n-am putere să mă opun.

— Nu, nu sînt sigur, spuse el.

— Iar joci teatru.

— Iar tu începi să te jignești singură... N-am nici o intenție să te fac amantă.

— Minți! În clipa asta crezi ca și mine că nu putem fi decît amanți.

El nu răspunse și o privi cu o duioșie mohorîtă.

— Cum îți merg afacerile? întrebă ea după ce terminară masa.

— Foarte bine, răspunse el cu nepăsare.

— Începi cu nemții?

— Da, pe scară mare.

— Și ai să cîștigi mult?

— Da, mai mult decît pînă acum.

— Ce ai să faci cu atîția bani?

— Am să fac din „Nikotiana" un concern. Intenționez să deschid sucursale în străinătate... Tu însă ai o idee foarte greșită despre bani. Banii nu reprezintă nimic. Numai proștii cred în bani. Este mult mai importantă autoritatea... și puterea, pe care ți le oferă banii. De altfel ai să apreciezi acest lucru, mai încolo.

Irina se încruntă.

— Ce amestec am eu cu banii tăi? întrebă ea sec.

— Nu te grăbi! Nu mă face să vorbesc despre lucruri pe care nu le-am judecat încă bine.

— Te rog nici să nu le judeci... N-aș putea împărtăși sub nici o formă succesul tău comercial.

— Știu asta foarte bine.

— Atunci nu mă amesteca în planurile tale. Unde vrei să mă duci acum?

— Acasă.

— O, așa deci!... Poate o să-ți treacă prin cap să mă prezinți și Mariei?

— Tocmai asta vreau să fac.

Ea îl privi întristată. Nu începea îndoială că glumea. Dar viața lui cu Maria devenise desigur insuportabilă, dacă glumea în felul acesta. Poate că soția lui nu avea tăria să-i mai suporte egoismul, răceala și tirania. Iar că n-a izbutit să și-l apropie era firesc. L-a cucerit punîndu-i „Nikotiana" la picioare, și acum, ca orice om cumpărat, Boris nu-i aparținea decît fizic.

Cînd ieșiră din restaurant, norii se risipiseră și pe cerul negru pîlpîiau stele strălucitoare de primăvară. În mașină îi trecură prin cap tot felul de gînduri încîlcite, dulci-amare. Viața liniștită, uniformă și puțin cam tristă pe care o dusese în ultimii trei ani se spulberă într-o clipă. Așa cum într-o după-amiază purpurie de toamnă, în timpul culesului viilor, se îndrăgostise de Boris tot numai într-o clipă. Desigur că multe alte schimbări în viața ei se vor face tot într-o clipă. Dorințele slabe, înăbușite zi de zi, care o împingeau spre Boris, se acumulaseră în ultimii ani ca apa într-un bazin uriaș și acum se revărsau cu o senzualitate sălbatică și distrugătoare, care mătura totul în cale. Își dădu seama că pustiul orelor de studii și al celor petrecute la bibliotecă, liniștea tristă de acasă și orgoliul ei, pregătiseră această seară de negare completă a moralei căreia îi dăduse ascultare pînă atunci. O ispitea perspectiva unei vieți clocotitoare de forță, plină de necunoscut și de emoții. Visul ei de a se evidenția în știință i se păru prostesc, iar mediul în care trăia, plictisitor. Viața adevărată și reală n-o va putea trăi decît numai lîngă Boris și prin Boris.

El apăsă pe pedale şi maşina se opri. Irina observă cu surprindere că se aflau în faţa casei lui.

— Tu n-ai minte!... şopti ea prinzîndu-l de mînă.

— Nu-ţi fie teamă! Trebuie să ştii totul chiar acum.

— Ce vrei să faci?

— Vom intra pur şi simplu înăuntru.

— Nu! strigă ea. Găseşte un alt loc.

— Te rog să ai încredere în mine. Trebuie s-o vezi pe Maria.

— Asta-i nebunie curată! Aşadar vrei să mă prezinţi soţiei tale şi să provoci un scandal? Toate au o limită.

— Nu te teme de scandal, insistă el. Vreau numai să te convingi că mi-e imposibil să mai trăiesc cu Maria.

— Aşadar, vă certaţi continuu... De ce trebuie neapărat să văd şi eu asta?

— Pentru că după aceea vreau să-ţi spun ceva şi să cunosc hotărîrea pe care o vei lua... Vocea lui tremura încurcată. Dacă n-o vezi, ai să-mi faci mereu reproşuri.

— Nu înţeleg nimic, murmură ea neputincioasă. Ce-n-seamnă toate astea?

— Intră şi ai să vezi.

— O, totul devine foarte caraghios!

— Te rog...

Aerul proaspăt al nopţii îi limpezise gîndurile. Tot felul de lucruri îi treceau prin minte. Apoi o bănuială subită îi dădu fiori reci şi-i izgoni răutatea pe care o simţea pentru rivala ei. Îşi aminti de zvonurile că Maria ar suferi de o boală grea şi incurabilă.

— Ce are Maria? întrebă ea repede.

— E foarte rău, răspunse el.

— Atunci intru, se înţelege... Ai lăsat-o singură... cînd e bolnavă? În vocea ei răsuna reproşul de care se temea Boris. De ce anume suferă?

El nu răspunse şi apăsă pe butonul de bronz al soneriei. Uşa se deschise. În prag apăru o servitoare blondă, îmbrăcată într-o rochie neagră, cu un mic

şorţuleţ alb în faţă. Se dădu numaidecît la o parte şi le făcu loc. Irina şi Boris intrară în vestibul.

Ochii somnoroşi ai servitoarei — era foarte obosită şi se vedea c-ar fi vrut să doarmă — nu exprimară nici un pic de mirare. Ba se uită cu oarecare satisfacţie la silueta plină de sănătate şi la faţa mată a Irinei, a cărei vitalitate era în contrast izbitor cu fiinţa bolnavă şi nenorocită pe care o îngrijea sus. „Da, e bine aşa", gîndi servitoarea emoţionată. Ca toate slugile, ştia să aprecieze just evenimentele din casă şi aştepta de mult să vadă pe femeia cu care stăpînul o va înlocui pe cea bolnavă. Pentru că — era deşteaptă şi pătrunzătoare — această înlocuire părea inevitabilă. Pe faţa Irinei nu se puteau distinge acele trăsături care trădează de obicei defectele femeilor bogate, căzute adeseori în mintea copiilor. Această fată tînără şi liniştită nu se va zbîrci niciodată de neurastenie, de vreo mînie nejustificată şi meschină faţă de slugi. Luă haina necunoscutei cu o simpatie discretă.

Boris îi dădu servitoarei cîteva dispoziţiuni scurte.

— Spune-i şoferului să lase maşina afară... Mai pe urmă vom urca sus. Domnişoara e doctoriţă.

Servitoarea dădu din cap cu supunere.

— Cum se simte doamna? întrebă Irina surd.

— Adineauri cînta la pian şi acum răsfoieşte note.

— Atunci nu e chiar aşa de rău.

— Astăzi e foarte rău, spuse servitoarea apăsat şi cu mirare.

— Adu-o mai bine jos, spuse Boris ca şi cînd ar fi fost vorba de un copil. A întors probabil camera cu josul în sus şi asta-i neplăcut.

Servitoarea dădu iarăşi din cap şi porni pe scări fără zgomot. Boris se întoarse spre Irina:

— Vino să bem ceva.

Şi pornind înainte, aprinse luminile una cîte una. In faţa ochilor Irinei se iluminară pe rînd holul spaţios, sufrageria de oaspeţi, mare şi lungă, un salon, sera... Lumina camuflată, feţele geometrice lustruite ale mobilelor de acaju, risipa de mătase şi catifea,

toate se îmbinau atît de armonios, încît dădeau casei un aspect feeric.

Acest lux nemaivăzut, orbitor, Maria i-l adusese! Irina simţi deodată o greutate care o strivea de parcă ajunsese pe neaşteptate în faţa unei prăpăstii care desparte două lumi. De o parte se afla forţa materială nemărginită a banilor şi a oamenilor care îi acumulau — iar de partea cealaltă munca cenuşie, răbdarea supusă a miilor de oameni mărunţi, fără importanţă, mulţumiţi cu ce au, robotind într-una, care socoteau din prostie că soarta lor e firească şi-i serveau fără murmur pe cei puternici şi bogaţi. Acum simţea că tatăl ei, poliţiştii şi toţi funcţionarii, toţi studenţii care fac spume la gură din corporaţiile cu nume hunice, întreaga clasă de mijloc afundată în mulţumire de sine şi în pălăvrăgeală, făceau parte din categoria acestor oameni mărunţi, proşti şi insignifianţi, care lucrau cu supunere pentru cei care locuiau în aceste case. Şi Irina făcea parte din categoria acestor oameni mărunţi, proşti şi ascultători, cu toate că nu lucra încă pentru oligarhie; dar va face acest lucru în viitor şi va suporta, fără să crîcnească, autoritatea lor. Îşi aminti cum, într-o seară, pe vremea cînd era mică, tatăl ei s-a întors acasă cu capul bandajat: fusese lovit cu o piatră de greviştі; îşi aminti cum Bataşki, toamna trecută, trecea la rebut patru zeci la sută din tutunul producătorilor; îşi mai aminti cum Maria i-l răpise pe Boris. De ce oare casa asta o apăsa aşa de tare? Oare revolta şi nemulţumirea surdă pe care le încerca porneau din invidie? Nu, nu era invidie. Nu invidia pe nimeni şi nu avea acum nici un gînd clar, nici o ură determinată. Dar întrezărea cum în luxul acesta zdrobitor care înghiţise milioane, cum pe aceste covoare, pe vase şi pe mobila de acaju, pe catifelele şi atlasurile de aci, curge sudoarea ţăranilor săraci şi a muncitorilor bolnavi de piept.

Mergea după Boris încercînd să-şi înăbuşe, să nu-şi trădeze simţămîntul de întristare şi ură împotriva nedreptăţii, pe care i-l provoca această casă. „Sînt invidioasă", îşi reproşă ea pentru o clipă. Apoi însă

îşi dădu din nou seama că nu-i invidie ceea ce încerca, ci o revoltă imprecisă împotriva multor lucruri cărora nu le dăduse nici o atenţie pînă acum. In cele din urmă ajunseră în fundul holului, lîngă un bufet fin sculptat. Alături se afla o măsuţă pentru fumat, iar în jurul ei fotolii.

Boris scoase din bufet o sticlă cu coniac şi două pahare.

— Nu pot să mai beau, refuză Irina.

Işi stăpînise iureşul gîndurilor şi vocea ei era acum naturală.

— Eu vreau să mai beau un păhăruţ, spuse el. In seara asta mă simt tare agitat.

— N-ar trebui să te deprinzi cu asta.

— Da, n-ar trebui... consimţi el distrat, după ce bău două pahare unul după altul. De altfel, beau rar.

Irina îşi dădu seama cu uşurare că Boris era obosit, sau absorbit de gîndul la Maria, şi că deci nu-l interesa ce impresie îi va fi făcut ei interiorul. Boris aprinse o ţigară, apoi o puse pe scrumieră şi-şi umplu încă o dată paharul.

— Ar fi groaznic să te deprinzi să bei, remarcă ea din nou.

— Cum? Să beau?... Vocea lui răsună artificial şi nesigur. Fii liniştită. N-o să fac niciodată abuz. Munca mă absoarbe cu totul.

Dar ea îşi dădu seama că începuse să abuzeze. Şi la restaurant băuse destul de mult. Poate că încordarea nebună a vieţii pe care o ducea îl împingea spre asta. Boris se apropie de ea, se aplecă repede şi o sărută. Cîteva clipe buzele lor rămaseră lipite, apoi Irina îl respinse uşor, pentru că locul unde se aflau era expus şi în orice clipă puteau fi văzuţi. După ce se desprinseră însă, amîndoi îşi dădură seama că ceasurile petrecute lîngă bisericuţă nu se vor reîntoarce niciodată, şi că în cursul acestor ani pierise mult din iubirea, din tinereţea şi din sufletele lor.

— Va trebui să ai încredere în mine, spuse el încercînd parcă să alunge gîndul ce-i trecuse cu o clipă înainte prin cap.

— N-are nici o importanţă, răspunse ea repede. N-are nici o importanţă ce va fi după această seară.

La etaj scîrţîi o uşă. Irina şi Boris se uitară repede spre scară.

Maria cobora treptele.

În prima clipă, Irina se simţi răutăcioasă, apoi se tulbură, după aceea încercă un început de teamă şi deodată puseră stăpînire pe ea o frică fizică şi dorinţa de a o lua la fugă. Îşi veni însă în fire şi, într-o încordare supremă, rămase pe loc, continuînd să privească vedenia înfiorătoare ce cobora de sus. Aşadar, aceasta era femeia care i-l răpise pe Boris, femeia pe care fusese geloasă, care îi pricinuise atîtea chinuri şi amărăciune!... Aşadar, aceasta era stăpîna acestei case şi a acestor bogăţii, unica moştenitoare a „Nikotianei", fiinţa ciudată şi elegantă, cu strălucire de opal, care o uimise pe Irina cu cinci luni în urmă într-un bar! Acum Maria era îmbrăcată într-un capot murdar din mătase groasă, roz, sub care se ghiceau, colţuroase, oasele unui trup îngrozitor de slab, scheletic. Faţa ei părea un pergament şifonat şi îngălbenit de vreme — aşa de adînci erau zbîrciturile, iar părul rărit, aproape căzut, îi dădea o înfăţişare groaznică de strigoi. O clipă mai tîrziu, Irina putu distinge sticlirea goală a ochilor ei — ochi tragici, fără cuget şi conştiinţă, ochi de nebun, în care lipsa de orice expresie accentua zguduitor goliciunea unui zîmbet idiot. Mulţumirea de sine ce i se citea dureros pe faţă şi înţepenirea trupului încordat într-o poză de absurdă măreţie, plină de orgoliu, nu făceau decît să accentueze dezechilibrul ei sufletesc. Îngrozitoarea vedenie cobora treptele cu mişcări sacadate, iar în urma ei venea servitoarea cu braţele desfăcute şi în panică, urmărind parcă un copil sau o păpuşă mecanizată, care putea să cadă în orice clipă.

— De ce o laşi să coboare neîmbrăcată? întrebă Boris cu asprime.

— Mă temeam că altfel leşină, răspunse în silă servitoarea. Crede că domnişoara a venit să-i asculte concertul.

Irina se uită îngrozită la Boris.

— Vezi? spuse el rece.

Irina înțelese numaidecît totul. Nu mai avea în față adversara pe care o ura, ci un automat lipsit de facultățile mintale. Maria cea calculată și fără de reproș, în spatele căreia strălucea tot aurul „Nikotianei", era acum o mizerabilă ruină omenească. Calmul melancolic al feței ei făcuse loc unui surîs idiot, de maniac. Ochii ei inteligenți, reci și triști, pe care Irina îi urîse atît de mult pentru că aveau ceva care l-ar fi putut atrage pe Boris dincolo de cercul banilor, acum erau orbi, pradă unei orbiri a minții. Rivala ei nu mai era decît o creatură care nu va mai putea vedea, nu mai putea auzi și nici înțelege sensul lucrurilor.

Dreaptă, cu capul sus, nebuna se opri brusc și, într-o atitudine de măreție jalnică, se uită la Irina. Boris se așeză ostenit pe un fotoliu, în hol.

— Maria, o cunoști pe domnișoara? întrebă el surd.

— Îi cunosc pe toți armenii din Pera, răspunse grav bolnava. Apoi dădu din cap și adăugă cu îngîmfare: Stați jos. O să vă cînt concertul.

— Care concert? întrebă Boris.

— Un concert concentrat, spuse bolnava. Pentru armeni.

Boris întoarse capul spre Irina. Pe față îi apăruse un zîmbet, a cărui insensibilitate rece și zeflemitoare îi păru insuportabilă.

— Cunoști acest concert? întrebă el.

— Nu, răspunse Irina cu seriozitate.

Și se adresă nebunei:

— Vă amintiți unde ne-am mai văzut?

Maria părea că înțelesese întrebarea și, pentru o clipă, grimasa orgolioasă de pe fața ei făcu loc unei uimiri prostești. Undeva la periferia, în amurgul conștiinței ei gîtuite de invidie și admirație, unduia amintirea acestui chip mat cu ochi căprui. Dar această amintire se zbătea neputincioasă și, ciocnindu-se de crîmpeie rupte din alte amintiri, declanșa asociații dezordonate și frînturi din conștiința ei de odinioară. Bolnava continua să clipească neputincioasă, dîndu-și

seama neclar că nu-i în stare să judece, şi asta o umplea de ruşine, mînie şi o durere confuză pe care încerca să le ascundă. Apoi deodată amintirea despre Irina se ciocni şi se prinse de un bloc de reprezentări din memoria ei, care se conservase încă. Conştiinţa neputinţei ei dispăru şi ca orice om lucid spuse cu convingere:

— Da, îmi aduc aminte! Sînteţi sora lui Alice Baclaian, colega mea de la colegiul din Istambul. Locuiaţi în Pera, nu-i aşa?

Chiar Boris şi servitoarea rămaseră surprinşi de integritatea logică a acestei exprimări. Poteca gîndului se întrerupse însă brusc în faţa unei spărturi. Numaidecît bolnava adăugă stupid:

— Aveţi multe pene.

Apoi, în conştiinţa ei îşi făcu din nou loc ideea absurdă a măreţiei şi faţa ei încremeni iarăşi într-o grimasă de îngîmfare. Se socotea o artistă mare, cum nu sînt altele... A dat concerte de pian la Londra, New York şi Paris. A călătorit fără odihnă în jurul lumii. Spectatorii îi aruncau buchete de flori şi, în aplauze nesfîrşite, îi cereau să repete. Spuse toate astea răsucindu-şi capul cu mîndrie, căutînd şi rostind cuvinte jalnice şi incoerente, pe care le alegea nu după sens, ci după asemănarea sonorităţii lor. Se lăuda că are o sută din cele mai frumoase piane din lume şi cînd Boris o întrebă unde le are, răspunse că le-a încuiat în garderob ca să nu umble la ele servitoarea. Apoi făcu o reverenţă maiestoasă şi, cu capul sus, cu statura ţeapănă, porni spre pian ca să dea concertul său concentrat. Capotul scump, dar murdar, se desfăcu întocmai ca o rochie de bal şi o duhoare neplăcută o izbi pe Irina în faţă. Ah, asta era Maria în spatele căreia se afla „Nikotiana" şi pe care fetele sărace din orăşelul lor o considerau drept o creatură de basm!

Irina, Boris şi servitoarea porniră încet spre salon şi se aşezară pe fotoliile de lîngă pian.

— Dacă îţi vorbeşte, să n-o contrazici, o preveni Boris în şoaptă.

— De cînd e în starea asta? întrebă Irina.

— De cîteva luni.

— Urmează un tratament?

— Ce tratament?... Pe chipul lui Boris apăru zîmbetul lui rece, obişnuit, care trădă de astă dată mulţumirea că boala Mariei e incurabilă. Salvarsanul nu dă nici un fel de rezultate... Acum medicii experimentează medicamente noi, care mobilizează globulele albe... Ce crezi, există vreo speranţă?

— Nu, nici una, răspunse Irina.

Între timp, bolnava, care ridicase capacul pianului, după ce rămase cîteva clipe nemişcată se întoarse şi făcu spre spectatori o mică reverenţă. Boris şi servitoarea aplaudară numaidecît. Irina se uita cutremurată la mişcările incoerente ale bolnavei, la părul care i se rărise, la silueta ei jalnică şi costelivă.

— Aplaudaţi, îi şopti servitoarea. Altfel începe să ţipe.

Irina bătu de cîteva ori din palme.

Mîinile cu paloare de mort ale bolnavei se întinseră şi începură să lovească la întîmplare pe claviatură. Muzica ce se auzea era aidoma vorbirii ei: un zgomot tragic, un potop de disonanţe scăpate de sub degetele care numai cu un an în urmă cîntau cu o tehnică perfectă. Şi iată că deodată atinse o verigă de reflexe sănătoase. Cacofonia făcu loc unor fragmente din Debussy, apoi trecu brusc la Beethoven şi termină într-un haos inimaginabil de acorduri minore. Veriga de reflexe sănătoase se curmă iarăşi, prăvălindu-se într-o prăpastie de funcţiuni centrifugale dezorganizate ale creierului mare. Zgomotul groaznic al pianului dură astfel vreun sfert de minut, apoi mişcarea degetelor, dominată iarăşi de un luminiş al conştiinţei, începu să aleagă clapele cîntînd *Nocturna* de Chopin, dar nici Boris, nici Irina şi nici servitoarea nu erau cunoscători în ale muzicii ca să-l poată identifica. Mai cu seamă că reflexele dezorganizate ale bolnavei îl transformaseră într-o parodie de muzică. Acest bloc integral de reprezentări auditive şi impulsuri inconştiente de a reproduce tonuri, deşi abrupt şi rătăcit, plutea uşor în noaptea care învăluia conştiinţa Mariei ca un iceberg iluminat de soare. Ce poate fi această

lumină pură și orbitoare pe care o iradia? Ascultătorilor plictisiți, cîntecul acesta nu le spunea nimic, dar bolnavei îi dădea o senzație tulbure, fierbinte, plăcută. Nici Irina și nici servitoarea n-aveau de unde să știe că într-o după-amiază caldă și ploioasă, cînd razele unui soare ce apunea sfîșia norii, Maria i-a cîntat lui Boris aceeași nocturnă. Iar acum, sunetele acestei melodii legau tainic, prin amintirea tulbure a emoției trăite, firele rupte ale reprezentărilor din conștiința bolnavei. Lumina care iradia din ea creștea tot mai mult, imaginile luau contururi tot mai clare. Rațiunea împrăștia încet semiobscuritatea nebuniei. In cele din urmă, Maria deveni conștientă de personalitatea ei anterioară, de un anumit episod din trecutul ei și de tot ceea ce se întîmplase între ea și Boris. Acum știa că aventura lor a început după ce Zara a plecat cu tatăl ei în Grecia, știa că e soția lui Boris și că îi cîntase această nocturnă după clipa de fericire cînd i se oferise. Își dădea seama că nu cîntă bine și cu oarecare uimire constată că nici degetele și nici picioarele cu care apăsa pe pedale nu i se supuneau ca să poată reda acele inflexiuni ale melodiei, pe care le dorea. Această neputință o duru profund. Probabil că boala i se agravase. Părea că niște mîini străine, care nu se supuneau voinței ei, loveau în claviatură.

Acum raționa normal și-și dădea seama că se află jos, în fața pianului de la parter. Apoi observă deodată că este îmbrăcată într-un capot și că mîinile nu-i sînt prea curate; se îngrozi cînd își văzu unghiile murdare și rupte. Cînd le pocise în halul ăsta? O duhoare neplăcută, care exala din corpul ei, o izbi în nări. Cum era oare cu putință să se delase în halul ăsta? Și de ce cînta jos? Uimirea Mariei nu mai avea margini. Il auzi în spate pe Boris tușind, un chibrit se aprinse și pe urmă o voce de femeie spuse ceva în șoaptă. Așadar, în salon erau străini. Se rușină de execuția proastă și de faptul că coborîse îmbrăcată atît de neglijent. Atunci se opri din cîntat și se întoarse.

Irina și Boris înțeleseră numaidecît că masca ne-

buniei îi dispăruse de pe față. Ochii ei, deși tulburați de emoție, priveau cu o uitătură plină de rațiune care cîntărea situația. Erau ochi bolnavi, rătăciți, dar aveau acum o expresie vie. Se citea în pupilele ei inegal dilatate că-i conștientă de tot ce se întîmplă în jur. Irina și Boris se simțiră stingheriți că vălul nebuniei, care îi izola de conștiința bolnavei, fusese smuls brusc.

La început Maria roși, jenată. Prezența unei femei străine îi atrăgea atenția asupra aspectului neplăcut al înfățișării sale. Apoi încetul cu încetul o recunoscu pe Irina, și, ovalul feței ei pline de sănătate, linia umerilor frumoși și a pieptului îi pricinuiră o durere amară. Ce căuta această femeie aici? Frumusețea și îngăzimea fetei care ședea alături de Boris îi răneau ambiția. Își aminti că a văzut-o cu luni în urmă la un bar și că atunci a avut bănuieli vagi că poate e o fostă amantă a lui Boris. Gelozia și mînia o cuprinseră deodată. Boris întrece orice măsură! De ce a adus-o aici? În clipa următoare nu se mai întrebă cum de i-a apărut această femeie atît de neașteptat în față, dar mînia îi crescu și mai mult. Avu impresia că ochii ei căprui și frumoși o fixează impertinent, aproape dîrz și provocator, de parcă ar fi vrut să-i spună că i-a văzut mîinile murdare, cu unghiile rupte, și, în general, cît e de neîngrijită. I se păru că această femeie dușmănoasă și amenințătoare e gata să se repeadă la ea. Vag își dădea seama că e un gînd absurd, dar teama o stăpînea din ce în ce mai mult. Făcu o sforțare deznădăjduită să o învingă, dar nu izbuti. Teama devenea tot mai îngrozitoare, îi înăbușea cugetul. În cele din urmă renunță să-i mai opună rezistență și se afundă într-o beznă neagră, în care nebunia răbufni din nou, iar frînturile conștiinței sale zdrobite, ale amintirii adevărate, înviată pentru o clipă, se risipiră fără urmă. Nebunia pusese iarăși stăpînire pe ea. Acum avea impresia că femeia din fața ei îi este cel mai înverșunat dușman, care o fugărește și încearcă s-o ucidă, să-i devoreze mîinile, creierul și plămînii. Ochii căprui ai acestui dușman se făceau tot mai mari și mai înfiorători. Nu aștepta

decît momentul prielnic ca să se năpustească asupra ei. Subit, Maria se înfioră de groază şi începu să tremure din tot corpul. Sări brusc şi, scoţînd un strigăt sălbatic şi strident, se năpusti pe scară, sus, spre etaj.

Servitoarea alergă în urma ei.

— M-a recunoscut! şopti Irina, îngrozită la rîndul ei.

— Da, te-a recunoscut, confirmă Boris apoi conştiinţa i s-a înnegurat din nou. N-a fost decît o iluminare de o clipă. Nu ţine minte nimic. E ca şi cînd nu te-ar fi văzut.

Irina îşi puse mîna pe frunte şi îşi rezemă cotul de speteaza fotoliului. Strigătul strident al bolnavei îi răsuna încă în urechi.

— E îngrozitor!... exclamă ea, tulburată cu totul.

— Ţineam s-o vezi şi tu.

— De ce?

Irina ridică brusc capul. Cunoştea de mult acest ton rece, liniştit şi de o sonoritate cinică. Vocea lui Boris lua întotdeauna acest ton cînd voia să justifice o hotărîre.

Îşi dădea seama că orice introducere este inutilă şi spuse de-a dreptul:

— Pentru că vreau să mă despart de ea.

— *Acum* nu mai ai dreptul s-o faci! strigă Irina, pe care cuvintele lui o înfioraseră.

— De ce să n-am dreptul? În glasul lui Boris răsuna acelaşi cinism de gheaţă. Legea îmi îngăduie. Am consultat avocaţi.

— Nu amesteca legea cu datoria de om! Irina simţi că se înăbuşă de revoltă. Cum se poate s-o părăseşti acum?... Nu poţi s-o azvîrli ca pe o cîrpă după ce tatăl ei a murit şi după ce ţi-ai însuşit, prin ea, „Nikotiana"!... Boris!...

Ea îl privi cu decepţie şi indignare, dar şi cu acea simpatie pe care, fără să ştie de ce anume, o avea pentru toate acţiunile lui.

— Vreau să mă însor cu tine, spuse el cu voce egală, de parcă ar fi fost vorba de un fapt cu totul obişnuit.

Irina simţi cum i se strînge inima de emoţie, de fericire şi de mîndrie, dar răspunse ferm :

— Nu accept.

Îşi dăduse numaidecît seama că nu putea lua altă hotărîre.

— Întotdeauna rezolvi problemele impulsiv, răspunse el, cu o amărăciune resemnată, deoarece se aştepta la acest răspuns. Ne vom irosi amîndoi cei mai frumoşi ani ai vieţii, în timp ce eu voi ispăşi totul alături de o nebună... Ei, şi apoi ?...

— Ce apoi ?

— Cînd viaţa va trece ?

— Nu te teme, viaţa noastră nu se va irosi... Ceea ce ai făcut n-a fost o greşeală. Fără „Nikotiana" n-ai fi fost niciodată fericit.

— Dar acum „Nikotiana" îmi aparţine, şi ceea ce îmi lipseşte eşti tu... Trebuie să ne gîndim şi la noi.

— Şi Maria ? întrebă ea.

— Viaţa pentru Maria a pierit. Ce sens are datoria faţă de o creatură cu mintea rătăcită.

— Are totuşi ! Cuprinse cu privirea interiorul micului palat. Fără ea n-ai fi putut ajunge niciodată stăpînul „Nikotianei". Ea ţi-a dat această casă. Presupun că totul a fost ales şi aranjat de ea... Şi ai văzut, acum cîteva clipe : poate oricînd să-şi recapete conştiinţa.

— Nu-şi revine decît foarte rar.

— Gîndeşte-te la durerea care o chinuie în acele clipe.

— Uită numaidecît.

— Dar eu nu pot să uit... Nu voi uita niciodată expresia ochilor ei, pe care am văzut-o acum cîteva clipe.

— Atunci ce ne rămîne de făcut ?

Chipul lui se tulbură ; căpătă aceeaşi duioşie mohorîtă şi înflăcărată pe care o observase la restaurant.

— Nimic, răspunse ea. Voi fi amanta ta... şi atît.

— Tu nu faci parte din femeile care pot accepta uşor acest lucru... O să începi să mă urăşti.

— O, nu te teme ! Nu urăsc decît „Nikotiana".

El căzu pe gînduri, apoi spuse repede:

— Nu e destul... Asta ar putea să ne distrugă viaţa. Te iubesc, vreau să fii soţia mea, să am copii şi o familie...

— Copii şi familie? întrebă ea uimită.

Îi părea cu totul straniu ca el să aibă astfel de dorinţe.

— Da! spuse el! Şi apoi adăugă aspru: Aşadar, va trebui să aşteptăm ca Maria să moară?

— O, să nu vorbeşti de moarte! Ar fi mai bine să te gîndeşti unde am putea să ne întîlnim.

— O să-ţi cumpăr o casă sau un apartament frumos.

— Nici o casă! izbucni ea plină de mînie. E destul să închiriezi un mic apartament, unde nu vom face decît să ne întîlnim. N-am nici o intenţie să devin o întreţinută.

El tăcu, ca să n-o jignească şi mai mult. Irina se uită la ceas, trecuse de mult miezul nopţii. Cînd se pregătea să iasă, auzi din nou zgomotul tragic şi dezordonat al pianului de sus, pe a cărui claviatură loveau două mîini zălude, mîinile unei femei cu mintea măcinată de o boală grea. Bolnava începuse iar să-şi cînte concertul concentrat.

XIII

Prin fereastra deschisă pătrundea aerul răcoros al unei seri de iunie şi miros de cauciuc şi benzină. Rumoarea de pe bulevard se liniştise iar în grădina zoologică răgea un leu. Jazul de la „Ariana" cînta *Trandafirii roşii* şi melodia dulceagă, de care şi aşa se săturaseră toţi, cu atît mai nesuferită părea acum, însoţită de zgomotele străzii.

Kostov fuma o ţigară, întrebîndu-se pînă cînd va dura situaţia neplăcută în care se află de vreo jumătate de an. După ce s-a îmbolnăvit Maria, în spaţiosul lui apartament de pe bulevardul Ţar Osvoboditel în-

cepu să vină un întreg şir de noi vizitatori plictisitori, pe care Boris nu-i putea primi la el acasă. Aici venea să joace poker un ministru, cîţiva deputaţi şi o şleahtă de ziarişti. După o oră sau două plecau încîntaţi de ospitalitatea lui. Expertul principal al „Nikotianei" poseda iscusinţa oamenilor din vechea generaţie care strecurau şpertul cu toată discreţia. Se pricepea să piardă la poker şi la bridge. În cazurile importante, pierdea noaptea întreagă, distrat, neglijent, cu mărinimie, cu generozitatea cu care eşti întotdeauna gata să risipeşti banii altuia, şi în zori, cu capul greu de vermut şi fum de tutun, trecea cu nepăsare, sumele pierdute, în contul „Nikotianei". Cîştigătorii fericiţi îşi îndesau banii în buzunare (nu era comod să se dea cecuri), iar uneori bancnotele erau atît de numeroase, încît nu le mai ajungeau nici buzunarele. Atunci le făceau pachete în ziare şi dădeau şoferilor o mie de leve bacşiş.

Apartamentul era frecventat cu insistenţă şi de baronul von Lichtenfeld. El nu crezuse niciodată că într-o ţară barbară se pot găsi totuşi oameni atît de plăcuţi.

În cele din urmă, începură să treacă pe aici, destul de regulat, însă ceva mai dezinteresat, femei frumoase — deşi cam ofilite — din înalta societate, frageda primadonă a Operei, cîţiva snobi încărunţiţi şi plictisitori, precum şi un ofiţer din gardă, călăreţ renumit, care din timp în timp împodobea apartamentul cu frumoasa lui uniformă bleumarin.

Kostov începuse să se satură de această societate. Clevetirile nu-l distrau de loc. Protecţia pe care o oferea tinerelor fete din lumea artelor începuse să-l plictisească. Activitatea comitetelor sportive din care făcea parte îi răpea timpul fără nici un sens, aventurile cu femei îl oboseau.

Pe scurt, Kostov îmbătrînea, iar în seara asta se simţea mai plictisit, mai obosit şi mai singuratic decît oricînd. Aştepta vizita unui ministru — altul decît cel cu care juca poker — iar a doua zi trebuia să facă un turneu cu Boris şi cu nemţii. Ministrul urma să vină

seara tîrziu, după cină, de parcă întunericul nopţii l-ar fi făcut să se simtă mai bine decît la lumina zilei. Ca să-şi omoare timpul cu ceva util, Kostov se aşează la birou, aprinse lampa şi deschise dosarul cu ultimele contracte încheiate de „Nikotiana".

Aceste contracte profetizau destinul politic al Bulgariei şi arătau îndemînarea de necrezut cu care Boris izbutise să ferească „Nikotiana" de criză. Inainte de a începe căderea catastrofală a preţurilor, a încheiat afaceri relativ avantajoase cu regia italiană şi poloneză, ori cu firme olandeze, americane şi cehoslovace. În America îl ajutase Cohen. Numai contractele cu francezii şi austriacii au rămas neîncheiate. Se pare că în primul caz Torosian şi-a vîrît coada mituindu-i pe marii funcţionari din Franţa. Regia a cumpărat tutunurile lui, care erau mai proaste, şi a refuzat cu explicaţii ridicule ofertele cu mult mai avantajoase ale „Nikotianei". Iar încheierea contractului cu austriacii a fost împiedicată de răzbunătorul Krşivanek. Acestea nu erau însă decît nereuşite mărunte. Boris a pierdut regia austriacă şi franceză, cărora le vindea cantităţi mici din partizi mijlocii; a semnat însă contracte cu concernul german de tutunuri. De acum înainte concernul german va cumpăra în fiecare an de la „Nikotiana" opt milioane de kilograme de tutun. Lovitura a fost nemaipomenită şi i-a uluit pe toţi. Tînărul rece şi tăcut, căruia i se prezisese ruina, ajunse pe neaşteptate un colos care dovedea că ştie să se descurce liniştit în zăpăceala şi în panica pe care le provoca iminenta criză economică.

Kostov ridică obosit capul de pe hîrtii. Îl socotea pe Boris un foc de artificii care va arde orbitor în întunericul unei prostii. La ce-i foloseau toate astea? Cînd Boris va îmbătrîni, va resimţi aceeaşi oboseală, aceeaşi nepăsare, acelaşi dezgust de oameni pe care îl resimţea acum Kostov. Ba chiar s-ar putea ca el să se simtă şi mai rău — să cadă pradă surmenajului sau vreunei boli grele, ca papa Pierre sau ca bătrînul Barutciev care era pe moarte. Este cu totul lipsît de sens să lucrezi numai ca să acumulezi bani. Poţi trăi la fel de bine cu zece sau cu o sută de milioane în

spate. De ce oare pe posesorii unor astfel de sume îi obsedează dorința nebună de a mai adăuga încă la milioanele lor? Cel puțin în această privință Kostov își trăise viața rezonabil. Aproape nici unul din oamenii bogați ai Bulgariei n-a văzut, din automobil, orice colț din Spania, n-a călătorit de plăcere în Egipt și Maroc, n-a colindat din insulă în insulă tot arhipelagul grecesc, îmbătîndu-se de azur și soare. Dar, la urma urmelor, nici asta nu l-a salvat de urît, de proastă dispoziție și de simțămîntul de singurătate care îl torturează acum. Poate că omul trebuie să se însoare, să aibă o familie și copii. Kostov se gîndi la contabilul principal al „Nikotianei", căruia bilanțurile anuale i-au luat aproape vederea și acum se îngrijește într-o clinică. Acest om e susținătorul unei familii numeroase și dacă ar orbi, copiii lui ar rămîne pe drumuri. Dar Kostov nu l-a văzut niciodată acrit sau plictisit. Dar poate că și astea — adică familia și copiii — nu-s decît o autoamăgire. Poate că instinctul de procreație e și el o prostie, ca dorința de a acumula averi. Ar avea oare vreun sens ca Boris să dorească să aibă copii de la Maria?

Gîndindu-se la Maria, Kostov se trezi cuprins de tristețe, apoi se înciudă, se ridică de la birou și își aprinse altă țigară. Boala minții ei provocase o dezorganizare în serviciul protocolului „Nikotianei". Boris nu voia nici s-o îndepărteze din Sofia, nici să primească oaspeți acasă. Din cauza asta, Kostov preluase pe nesimțite rolul de gazdă la toate recepțiile și mesele date de „Nikotiana" cu scopul de a capta bunăvoința străinilor.

După cină urmau obișnuitele chefuri în baruri și apoi turneele în provincie. Nu rareori se întîmpla ca vreunul din străini să îndrăgească pescuitul și atunci Kostov trebuia să-l însoțească și să se plictisească ceasuri întregi lîngă un pîrăiaș de munte, lăsînd să se creadă că îl interesează profund viața păstrăvilor. Plictisitor de moarte, din pricina modestiei lui, era în această privință Preibisch, în timp ce Lichtenfeld cerea cu nerușinare nici mai mult nici mai puțin decît

să i se organizeze o vînătoare de urşi. Boris dăduse dispoziţiuni categorice să li se satisfacă toate capriciile.

Satisfacerea acestor capricii însă era o treabă murdară, care nu se potrivea cu caracterul lui Kostov, şi mirosea a servilism. Kostov îşi reamintea cu dezgust scene văzute la Atena şi Istambul: regi ai tutunului, greci, se îmbătau şi-i sărutau genunchiul lui von Geier, iar în hotelul „Tokatlian", milionari turci „îi ţineau perna" lui Lichtenfeld. Făceau toate astea ca să-i poată vinde concernului german partizile de tutun şi să scape cu pierderi mai uşoare din ghearele îngrozitoare al crizei.

Uraganul scăderii preţurilor începuse în Statele Unite, trecuse oceanul şi, după ce bîntuise în Europa, cuprinsese ca o calamitate devastatoare lumea întreagă. Cum se explică această prăpastie diavolească între preţurile industriale şi cele agricole? Ce forţă ocultă făcea ca fermierii din Jowa şi Texas să-şi folosească cerealele drept combustibil, în timp ce în India şi China milioane de nenorociţi mureau de foame? În tinereţe Kostov reflectase pînă la saturaţie la aceste probleme, ca să-şi liniştească în cele din urmă conştiinţa cu concluzia că înlăturarea cu forţa a ordinei capitaliste ar duce la rele şi mai mari.

Multe firme, neîndrăznind să cumpere în acest an tutunul, rămîneau inactive, ori îşi desfiinţau sucursalele. „Djebel" îşi vînduse tutunurile sub preţul de cost. „Istocini tiutiun" s-a salvat la timp cu un pasiv de treizeci de milioane. „Bealo More", zguduită din temelii, a rezistat însă loviturii, deoarece avea în spate cîteva bănci puternice. „Rodopi" a lichidat cu faliment, trăgînd după sine şi banca ce o credita. Nu se ştia ce o să se întîmple cu Torosian. Faţă de unii, armeanul îşi deplîngea soarta de negustor cinstit care pierde tocmai pentru că e cinstit, iar în faţa altora se lăuda că aşteaptă cîştiguri uriaşe de pe urma unor partide vîndute în America. Pînă la urmă se lămuri că nici nu pierde, nici nu cîştigă, ci numai face din

obișnuință zgomot în jurul lui și continuă să cumpere gunoaie pentru regia franceză.

Afacerile lui Barutciev mergeau foarte prost. Kostov i-a făcut o dată o vizită la Ceamkoria. Zăcea acoperit cu o pătură, galben și uscat, într-un șezlong, pe terasa vilei lui și privea cu o tristețe crudă cerul primăvăratec, adînc, ce se desfășura deasupra brazilor seculari, labirintul albăstrui al piscurilor acoperite încă cu zăpadă și livezile înflorite ce urcau coastele munților. Kostov se așeză lîngă el.

— Ei!... spuse Barutciev. Șeful dumitale a salvat „Nikotiana" de criză și a pus mîna pe partea leului din cîștiguri. Pe cine veți mai salva acum?

— Pe nimeni, răspunse Kostov întristat.

Nu era de loc plăcută misiunea pentru care venise.

— Da! Barutciev rise amar. Asta e regula de aur a comerțului! Cînd cineva se înecă, înfundă-l și mai rău, ca să scapi de un concurent... Dar papa Pierre, oricum, ar fi ezitat să procedeze în felul acesta. După cîte se pare, vă interesează partizile mele mijlocii?

— Da, ne interesează. Pentru asta am venit. Șeful consimte să le cumpere cu optzeci și două leve.

— Optzeci și două? Rîsul zbîrci fața îngălbenită a milionarului muribund. Mă costă nouăzeci de leva manufacturate gata, iar dumneavoastră le veți vinde concernului german cu nouăzeci și trei, pe baza contractului pe care l-ați încheiat. Frumoasă lovitură, nu-i așa?

Barutciev începu deodată să tușească.

— Nu vă agitați, spuse Kostov.

— Nu-i nimic! Bolnavul făcu un semn cu mîna. Pe obraz îi apăruseră două pete roz. Așadar, optzeci și două? Nu le vrea cumva gratuit? Ascultă, Kostov! Spune-i șefului dumitale că mai bine ard tutunul decît să i-l vînd lui. Spuneți-le nemților și fratelui meu că-i scuip între ochi, pentru că au refuzat să-mi cumpere tutunul fără mijlocirea „Nikotianei"... Spuneți-le că n-au decît să-i mituiască pe toți miniștrii și întreaga Sobranie Națională... că pot să mă ruineze pe mine, dar că vor rămîne niște canalii murdare care acumulează averi prin ticăloșii...

Bolnavul tuşi din nou. Kostov ştia că orice agitaţie putea să-i provoace hemoptizia, şi-i păru rău că a venit. Mormăind cîteva scuze, se pregăti să plece.

— Rămîi, Kostov! Bolnavul îşi şterse cu batista de pe buze spuma unei salive de culoare roz. Dumneata nu porţi nici o vină... Bei un coniac?

Barutciev sună. După cîteva clipe, pe terasă apăru infirmiera care îl îngrijea. Milionarul o rugă să-l servească pe oaspete cu coniac. Se liniştise şi dus pe gînduri se uita spre vîrfurile brazilor.

— Acum totul e să vă faceţi bine! încercă Kostov să-l consoleze.

— Eu sînt un om pierdut, rosti bolnavul cu o voce răguşită ce exprima durere şi o silă nesfîrşită şi deznădăjduită, de lume. Eu mă duc, dar am conştiinţa că am creat totuşi ceva. Eu, cel dintîi am exportat tutunurile noastre în străinătate şi pe urmele mele au pornit bătrînul Pierre (dumnezeu să-i judece faptele) şi toate celelalte hiene... Am întins o mînă de ajutor multor oameni care mi s-au părut dornici de muncă... Acum văd însă că am ajutat nişte şnapani mărginiţi, nişte bandiţi. Dragă Kostov, lumea noastră, clasa noastră, merge spre pieire!... Ne pierde egoismul. Zile întregi zac nemişcat, număr orele care îmi mai rămîn de trăit şi meditez la trecutul meu, la viaţă şi la oameni. Şi văd din ce în ce mai limpede că lumea noastră va pieri din pricina aviditaţii. Comerţul a fost dominat întotdeauna de legea cîştigului, pe noi însă ne-a orbit această lege. Cei de azi întrec orice limită. Îl uram pe bătrînul Pierre... Îi invidiam energia, dar disprețuiam viaţa lui de desfrîu, amantele lui, risipa nebună pe care o făcea cu banii... Nici el nu mă putea suferi pe mine şi rîdea de viaţa mea respectabilă de familie. Nici măcar nu ne salutam. Această învrăjbire însă, această adversitate, nu depăşea anumite limite. Ne bîrfeam unul pe altul, dar ne concuram cu măsură, nu făceam ticăloşii care să ne sape demnitatea personală. Acum locul nostru îl iau hoţii, şantagiştii, parveniţii linguşitori în stare să se vîndă

oricui pentru un blid de linte. Acum sîntem călcaţi în picioare de lingăi!

Kostov tăcea.

— Nu-l consider pe şeful dumitale unul dintre aceşti indivizi — continuă tuberculosul după ce-şi reluă respiraţia normală — deşi îi întrece de sute de ori pe toţi ceilalţi în ticăloşie şi în talentul de a şantaja... E capabil şi inteligent şi sper că desfrîul, băutura şi vanitatea stupidă nu o să-l macine ca pe socru-său. Din punct de vedere moral este însă obtuz! Ţine minte, şi poţi să i-o spui, că e obtuz moralmente şi că asta o să-i aducă pieirea! Nu toţi oamenii sînt lipsiţi de demnitate, nu toţi pleacă fruntea de teamă, nu toţi se gîndesc numai la plăceri şi umblă cu limba scoasă după bani. Asta e învăţătura pe care am tras-o din viaţa mea.

Barutciev vorbi îndelung. Cînd Kostov se întoarse la Sofia şi îi povesti despre vizita sa la bolnav, Boris zîmbi neglijent:

— Nu ţi-am spus eu că nu era nevoie de maniere? observă el batjocoritor. Trebuia să-i comunici contraofertele în scris.

Boris fusese însă neplăcut surprins de refuzul categoric al lui Barutciev de a-i vinde tutunul la acel preţ scăzut. Poate că vulpea asta tuberculoasă, cu un picior în groapă, avea de gînd să-şi strecoare totuşi tutunul concernului german, printr-una din firmele generalilor. În ultimul timp răsăriseră ca ciupercile societăţi noi pentru exportul de tutun — concubinaje comerciale între generali de rezervă şi experţii rămaşi fără lucru de la societăţile de tutunuri declarate în stare de faliment. Boris observa cu nelinişte multe semne care arătau că aceste societăţi erau creditate în secret de concernul german de ţigări. Încet, dar sigur, ca un fluviu al cărui curs nimeni nu era în stare să-l abată, exportul de tutunuri bulgare se dirija numai spre Germania. Ceilalţi cumpărători erau înlăturaţi unul cîte unul. Boris ştia că asta nu-i bine, era însă ceva inevitabil şi se grăbi să-şi strîngă şi mai solid legăturile cu nemţii. Cumpără un ziar şi interesă în afacerile lui cîţiva publicişti şi vreo zece deputaţi care începură să

ducă o campanie zgomotoasă în favoarea unei economii dirijate. Concernul german, drept recunoştinţă, mări contingentul „Nikotianei" la zece milioane de kilograme.

Kostov se aşeză din nou la biroul său. Da, tot ce făcea Boris în ultima vreme era murdar, dar absolut necesar! Murdară era coruperea unor personalităţi guvernamentale, dar absolut necesară dacă „Nikotiana" voia să se menţină şi să prospere ca întreprindere, după cum murdare dar inevitabile erau aceste politeţi linguşitoare faţă de von Geier, Preibisch şi Lichtenfeld! Murdară şi inevitabilă era atitudinea lui Boris faţă de stat, faţă de popor, faţă de ceilalţi comercianţi, faţă de propria lui soţie bolnavă şi de fata cu care o înlocuise!... Murdară şi inevitabilă era nepăsarea epicuriană cu care Kostov suporta toate astea!

Kostov nu găsise în caietul de sarcini informaţia de care avea nevoie pentru a doua zi şi închise dosarul cu silă. Apoi se ridică, aprinse o ţigară şi începu să se plimbe prin cameră. In minte îi stăruia cu impertinenţă imaginea noii prietene a lui Boris. Săptămîna trecută luaseră masa toţi trei la „Union". Kostov fusese invitat ca paravan, dar rămăsese mulţumit. Fata asta avea ceva fermecător, plin de căldură şi afecţiune... Cu tot mai multă plăcere se gîndea la ea. Încercă să-i alunge imaginea, însă nu izbuti. Apoi îşi dădu seama treptat că nervozitatea, sila şi ura de oameni care îl apăsau acum îşi aveau izvorul în părerea de rău pe care o resimţea că nu a întîlnit o fată ca ea cu anii în urmă, înainte de a fi început toamna vieţii lui. Era conştient de asemeni că ceea ce îl împiedică în prezent să părăsească „Nikotiana" era tocmai posibilitatea care i se oferea de a o putea vedea pe această fată cît mai des, mereu, totdeauna...

Ministrul pe care Kostov îl aştepta avea în competenţa sa afacerile interne — departamentul cel mai infam din guvernămînt. Era un omuleţ mărunt, întunecat, cu o voce domoală, capul pleşuv şi ochii întunecaţi şi răi. Unul din agenţii care îl păzeau rămăsese să se plimbe jos, pe trotuar, iar celălalt se urcase pe scară, la etajul unde locuia Kostov. In prima clipă,

vizita i s-ar fi putut părea dezinteresată, dar expertul principal al „Nikotianei" ştia că la el nu veneau fără interes decît frumuseţile ofilite ale protipendadei. Kostov îşi aminti numaidecît că ministrul era interesat într-o societate de tutunuri, mică dar în plin progres, condusă de ginerele lui.

Expertul se uită la oaspete întrebător şi nerăbdător.

Serviciile făcute de „Nikotiana" nu puteau continua la infinit. Se părea însă că domnul ministru al afacerilor interne nu prea înţelegea acest lucru. În ochii lui, reci şi cu privirea fixă, ca de şarpe, se ghicea siguranţa de sine a omului care nu lasă nimic să-i scape din mînă.

— Livrarea n-a fost acceptată, spuse ministrul întunecat.

— Ah !... Aşa ?

Kostov îşi aminti de o telegramă cifrată primită de la expertul raional, căreia nu-i dăduse nici un răspuns. Telegrama suna : „Partida «Mariţei» e rea. Aştept dispoziţie".

— Vom vedea ! spuse Kostov. Da, voi examina chestiunea. Mîine tot trebuie să plec spre sud.

— Se pare că expertul dumneavoastră e peste măsură de exigent, continuă ministrul. Aşteaptă poate să-i oferim un comision, cine ştie ! Dar „Mariţa" nu admite astfel de procedee.

Ministrul strînse din buze şi ridică din umeri. Îl revoltau năravurile funcţionarilor de la societăţile particulare, dar uitase cu totul de sine.

— Nu-i vorba de asta ! îl întrerupse Kostov iritat. Ştia că expertul raional e un om cinstit, care nu lua niciodată comisioane pe sub mînă. Dar societatea „Mariţa" era formată din nişte nepricepuţi şi trăia ca un parazit pe spinarea „Nikotianei", abuzînd de legăturile ei cu ministrul. Acest ministru se comporta ca un sergent de stradă care te-a luat de guler şi apoi nu consimte să-ţi dea drumul decît dacă faci cinste cu o ţuică. Serviciile pe care i le făcea lui Boris erau neînsemnate şi numai în legătură cu necazurile pe care le pricinuia Stefan. Într-adevăr util putea să devină

numai în caz de grevă. Kostov era înciudat de această vizită care mirosea a şantaj.

— Am să aranjez totul, spuse el iritat. Dar şi dumneavoastră ar trebui să vă faceţi datoria.

— Care datorie ? întrebă ministrul sec.

— A dumneavoastră ! Kostov ridicase vocea, iritat. Mai puneţi botniţă presei ! Ziarele de stînga sînt pline de aluzii la adresa „Nikotianei". Asta-i inadmisibil ! Vreţi să cumpărăm tutunul „Mariţei", dar nu ne întrebaţi cui o să-l vindem. Nemţii şuşotesc, ba chiar ne reproşează şi deschis... Da, da !... Vor să ştie dacă fac comerţ cu o ţară comunistă sau nu...

Kostov tăcu brusc, nemulţumit că mînia care-l cuprinsese împotriva ministrului îl făcuse să vorbească mai mult decît trebuia.

— Aţi terminat ? întrebă ministru întunecat.

— Da.

— Aşadar, nemţii întreabă cu ce fel de ţară fac comerţ, comunistă sau nu ?

Kostov se aprinse din nou de ură împotriva acestui om rău şi imperturbabil.

— Mă întreabă !... Da, da ! subliniie el semnificativ. Şi va fi foarte rău dacă veţi lăsa ca lucrurile să meargă pînă acolo încît să pună această întrebare primului-ministru sau Palatului, oficial.

— Bine !... Privirea de şarpe a ministrului îl străpunse pe Kostov şi-i strecură fiori reci prin spate. Dacă mă întreabă, atunci le voi răspunde : „Faceţi comerţ cu o ţară comunistă. Fratele directorului celei mai mari societăţi cu care lucraţi e comunist !... Poliţia mea l-a arestat aseară".

Kostov căscă ochii mari. Acum înţelegea de ce era ministrul atît de stăpîn pe sine.

— Trebuie să-l eliberaţi numaidecît, spuse expertul.

— O să mă mai gîndesc.

— Aşa ? Kostov se enervase din nou. Nu cred să merite această chestiune să o ridicăm în consiliul de miniştri...

— Am spus că am să mă mai gîndesc, repetă ministrul. Dar sînt multe lucruri care pot fi supuse spre examinare Palatului sau consiliului de miniştri.

In clipa cînd oaspetele lui Kostov plecă, chestiunea eliberării lui Stefan şi a partidei „Mariţa" erau complet soluţionate. Şi atunci expertul „Nikotianei" îşi dădu încă o dată seama cît de inevitabil de murdară şi ticăloasă era lumea.

A doua zi, două maşini porniră pe şoseaua care duce la H.

In prima — ca să nu înghită praful — s-au urcat domnii von Geier, Lichtenfeld, Preibisch şi maiorul din Marele Stat Major al Reichswehrului, Frischmuth.

Maiorul Frischmuth, bineînţeles, era îmbrăcat în civil şi cu mare greutate ar fi putut fi învinuit că a venit în Bulgaria cu alt scop decît cel comercial. Maşina era un Mercedes obişnuit. Construcţia ei trăda primele semne de economie pe care timpurile o impuneau industriei germane. Acelaşi caracter de economie avea şi dispoziţia prin care concernul german de ţigări interzisese funcţionarilor săi din străinătate să cumpere alte maşini decît germane. Din această pricină, unul din cei patru călători, şi anume baronul von Lichtenfeld, se gîndea cu oarecare amărăciune la elegantul Studebacker care luneca în urma lor.

In Studebacker călătoreau directorul general al „Nikotianei" şi expertul ei principal. Kostov, la volan, se gîndea cu necaz la uneltele de pescuit ale lui Preibisch, pe care le zărise la plecare în maşina germană. Dar şi mai mult îl indignaseră arma, cîinele şi ghetele de vînătoare ale lui Lichtenfeld. Vor trebui deci să colinde prin munţi, şi pentru el nimic nu putea fi mai neplăcut decît asta.

Deasupra lanurilor pline de rod sclipea cerul albastru şi cîntau ciocîrliile, iar o adiere de vînt dinspre pădure aducea miresme de brînduşe. Pe dealurile înverzite păşteau cirezi de vaci şi dangătul molcom al tălăngilor plutea melodios în aerul proaspăt, saturat de mirosul suav al ierbii. Ziua aceea de iunie strălucea îmveşmîntată în aur şi azur.

— Kostov ! îl strigă Boris.

— Ce e ? întrebă expertul, cu ton răstit.

Boris era deprins să-l audă vorbind astfel şi-l lăsă să creadă că n-a observat nimic.

— Ce dejun ai comandat ?

— Păstrăvi cu maioneză, viţel, pui, ştrudel, îngheţată şi fructe.

— Soţia contabilului ştie să servească ?

— Cred că da... A terminat colegiul american.

— Ce băuturi vom avea ?

— Am luat o ladă din vinurile mele spaniole.

— Foarte bine, se îmbună Boris. Mai ai ?

— Asta e ultima ! răspunse expertul înciudat.

— Trebuie să mai faci o comandă.

— Taxele vamale sînt foarte mari.

— N-are importanţă... Treci totul în contul meu.

Boris începu să rîdă.

— Dumneata rîzi, dar mie mi-e ruşine, spuse expertul.

— De ce ?

— De aceste amabilităţi... Rămîne să ne ceară şi femei... Da, curînd o să începem să le căutăm şi femei, şi-atunci vom fi la fel cu grecii.

— Vom fi, deci, buni negustori.

— Dumneata da, eu însă nu.

— Iar remuşcările... Nu te pricepi de loc să-i dispreţuieşti pe oameni !... Aşadar, te temi să te foloseşti de slăbiciunea morală a unor nemţi oarecare... Aveam o părere mai bună despre dumneata... Atunci hai să ne facem oameni cumsecade şi să-i lăsăm pe supraoameni să ne tundă ca pe nişte oi !...

Şi izbucni într-un rîs uniform, liniştit şi scurt, care nu îngăduia replică, un rîs mohorît, care nu pornea din lipsă de mîndrie, ci dintr-o negare totală a tot ce este uman.

Kostov se gîndi o clipă şi rosti ferm :

— N-o să sfîrşeşti bine. Şi, ca să schimbe subiectul, întrebă : Ce fac dacă Lichtenfeld se încăpăţînează?

— Îl chemi pe Preibisch.

— Dar Preibisch s-a deprins să privească tutunul numai într-o lumină sumbră.

— Atunci te adresezi lui von Geier şi-mi comunici şi mie. Nu facem nici un fel de concesii.

— E uşor de spus, mîrîi Kostov. Totul va dura cel puţin trei zile.

— Poate şi mai mult.

— M-am săturat să-i tot distrez pe nemţi ! izbucni expertul.

— Fă ca mine ! Distrează-te pe socoteala lor.

— Am gusturi mai bune.

— Gustul e ceva relativ... De pildă nici eu nu-i pot suferi pe snobii dumitale plicticoşi.

— Ai dreptate, recunoscu Kostov. De la ăia chiar că nu poţi cîştiga nimic.

— Aşadar eu sînt mai cinstit decît dumneata. Nu fac nimic împotriva firii mele. Dumneata murmuri, mîrîi mereu, dar nu renunţi la salariul de la „Nikotiana". Boris zîmbi. E mai bine aşa ?

— Ar fi respingător... Numai că eu nu stau la „Nikotiana" dumitale pentru salariu. Kostov se strîmbă dispreţuitor. Sînt destul de bogat !

— Atunci de ce stai ?

— Uite-aşa ! Din trîndăvie spirituală, din obişnuinţă, din plictiseală, dintr-o paralizie a voinţei... Într-adevăr, uneori mă dispreţuiesc pe mine însumi.

— Vezi ? Şi îţi îngădui să ocărăşti un negustor muncitor.

— Tu eşti negustor ? întrebă Kostov ironic. Nu, eşti gangster !...

Boris îl privi uimit şi rîse din nou. Nici chiar această glumă aspră nu izbutise să-i strice buna dispoziţie, după noaptea pe care o petrecuse cu Irina.

— Kostov ! spuse el după puţin.

Expertul se asigură dintr-o privire că nu există nici un obstacol înaintea maşinii şi se întoarse o clipă spre şeful lui.

— Chiar în aşa hal ţi s-a urît cu „Nikotiana" ? întrebă Boris cu vicleană amărăciune.

— Mi s-a urît ? Asta-i puţin spus... Mă dezgustă !

— Sînt oare eu chiar atît de scîrbos?

— Scîrboase sînt mijloacele pe care le foloseşti.

— Deci pe mine personal nu mă vezi chiar aşa în negru?

— Eşti un fantast, răspunse Kostov după cîteva clipe. Asta îţi dă oarecare justificare.

— Bine. Vrei să devii asociatul unui fantast? Cu o participaţie procentuală la cîştiguri şi sub conducerea mea?

— Nu, răspunse cu hotărîre Kostov, nu vreau.

— Aşadar te-ai decis cu toată seriozitatea să mă părăseşti?

— N-am spus asta.

— Atunci ce-nseamnă refuzul dumitale?

— Înseamnă numai că nu vreau să-ţi devin asociat... De ce ai nevoie de un asociat?

— Mi-e teamă că vei proceda ca expertul lui Barutciev. Eşti unicul bărbat cu care pot vorbi prietenește.

— Asta-i adevărat, spuse Kostov cu amărăciune. Îţi sînt indispensabil.

— Nu pune problema aşa. Îmi plăci ca om. Spune-mi acuma limpede: rămîi la „Nikotiana"?

— Da, rămîn. În glasul lui Kostov vibra o mînie ridicolă. Dar asociat, nu! Mi-ar fi ruşine să-ţi fiu asociat.

Prima maşină o conducea Lichtenfeld. Alături de el şedea Preibisch, iar la spate Frischmuth şi von Geier. Toţi patru purtau ochelari de soare, spre a-şi feri ochii nordici de strălucirea orbitoare a sudului. Preibisch şi Lichtenfeld vorbeau încet.

— Un lucru e clar!... spuse baronul cu amărăciune. Nu le inspirăm nici un fel de respect.

— Ce-ai mai vrea să facă? întrebă Preibisch.

— Hm! Lichtenfeld îşi ridică o clipă mîna stîngă de pe volan şi făcu un gest de dispreţ. N-ai fost la Salonic şi la Atena! Ştii cum sînt grecii, Preibisch? Iahturi, vile, femei, totul îţi stă la dispoziţie! Doreşti societate — eşti prezentat numaidecît la clubul cel mai ales. Vrei să fotografiezi — eşti plimbat prin toată

țara. Ai pomenit cuvîntul vînătoare — a doua zi ești dus în munți. Popor bogat, generos, curtenitor! Au o adevărată aristocrație comercială.

— Ai dreptate, aici oamenii sînt mai săraci, remarcă Preibisch.

Cuvîntul „aristocrație" îl cam iritase.

— Mai săraci? ripostă baronul cu ură. Întoarce-te și privește limuzina din urma noastră. Mașini ca asta n-am văzut decît la Dauville și Biarritz.

— Uiți că ei sînt patroni, iar noi niște bieți funcționari? observă Preibisch modest. Și-afară de asta trebuie să facem economii pentru armată.

Lichtenfeld făcu din nou cu mîna un gest de dispreț și tăcu. Preibisch era țăran, om din popor, și nu putea înțelege mare lucru. Zadarnic încerca Lichtenfeld să-i sugereze pe căi ocolite — cea directă era primejdioasă — mîndria Germaniei imperiale pe care mitocănia lui Hitler n-o alterase încă. Hitler a afirmat doar că germanii sînt poporul ales de dumnezeu și le-a făgăduit revanșă și bogățiile întregii omeniri. Tocmai asta îl îndemnase pe Lichtenfeld ca în seara aceea de primăvară, cînd băteau tobele și mii de cizme treceau în marș pe Unter den Linden, să se facă național-socialist, în ciuda întregii situații.

După ce se încredință pentru ultima oară că Preibisch e refractar nuanțărilor în materie de convingeri politice, Lichtenfeld reveni din nou la lipsa de respect pe care le-o arătau bulgarii.

— Cum găsești purtarea expertului lor? întrebă el. N-ai observat cu cît dispreț s-a uitat la cîine și la pușca mea de vînătoare?

— Nu, eu n-am observat nimic, răspunse Preibisch oarecum în silă.

Îl irita susceptibilitatea exagerată a baronului. Nu observase decît cererea nepoliticoasă pe care Lichtenfeld o făcuse bulgarilor de a lua cîinele în mașina lor din spate.

— Kostov a vrut cred să ne dea de înțeles că distracțiile noastre nu-i sînt pe plac, continuă Lichtenfeld ca un copil mofluz. Hm!... Și tu ți-ai luat un-

diţa ?... Se uită batjocoritor la uneltele de pescuit ale lui Preibisch. Îţi închipui că o să te invite la pescuit de păstrăvi ?

— Dacă nu mă invită, nu mă duc, răspunse Preibisch nepăsător.

— Trebuie să-i strîngem cu uşa, Preibisch ! hotărî baronul cu aroganţă. Să vezi cum le voi recepţiona tutunul !...

Pe locurile din spate, von Geier şi maiorul Frischmuth vorbeau şi ei încet, însă de chestiuni mai serioase. Amîndoi examinau cu atenţie o hartă pe care o desfăşuraseră pe genunchi.

—În valea acestui rîu pot fi concentrate cel puţin patru divizii, spuse von Geier arătînd pe hartă cu muştiucul lulelei.

— Da !... dădu din cap Frischmuth. Sînt cîmpii întinse, bune pentru aeroporturi şi pentru tabere camuflate. Aşadar, din Bulgaria de sud ar putea începe o acţiune în direcţia mării, simultan, cu trei coloane paralele.

— Ar fi bine să cereţi şi părerea Ministerului de Război, propuse von Geier.

— A ministerului bulgar ? întrebă maiorul gînditor.

— Da. Au experienţa dobîndită în trei războaie şi cunosc terenul.

— Asta e mai rău. Dar nu acum, spuse Frischmuth. Cred că e încă prea devreme. După cum ne-a comunicat Bromann, corpul lor ofiţeresc va fi complet curăţat de orice elemente antimonarhice. Şi Tendelenburg insistă să nu ne grăbim... De altfel astea sînt amănunte. Mai importante sînt şoselele. Maiorul dădu din cap cu îngrijorare. Vezi, de pildă, curba asta ! Indicaţia nu corespunde. Pe aici n-ar putea trece tancurile şi artileria grea motorizată.

— Şoselele se pot repara repede, spuse von Geier.

— Asta ar trebui să le fie sugerat încă de pe acum.

— Doriţi să vedeţi tot drumul ? întrebă fostul aviator.

— Pînă unde ?

— Pînă la frontiera cu Grecia.

— Ar fi foarte bine, dar n-o să trezim suspiciuni?

— Nu vă neliniştiţi! Von Geier îşi reaprinse luleaua stinsă. În timp ce Lichtenfeld şi Preibisch vor face recepţia tutunului, noi vom continua drumul spre sud... Veţi vedea şi morminte germane din trecutul război.

— Morminte? maiorul Frischmuth ridică nepăsător capul de pe harta pe care ochiul lui experimentat descoperise unele inexactităţi. Da?...

— Morminte! repetă cu vocea puţin schimbată, fostul aviator din escadra lui Richthofen.

Aceste relicve ale războiului trecut îl atrăgeau şi îl tulburau straniu. Maiorul Frischmuth nu-i înţelegea însă agitaţia. Era un pedant plictisitor, o maşină de calculat, cum numai unii ofiţeri de stat major pot fi. Adunînd date pentru a elabora planul viitorului marş, nu se gîndea de loc la morminte.

— Sînt îngrijite bine? întrebă maiorul din poliţete.

— Da, destul de bine! răspunse von Geier. Bulgarii au respect pentru morţi.

După o oră, automobilul intră în cartierele sărace şi joase din H. Toţi fură izbiţi de o duhoare acrie de fructe, tutun pus la uscat şi de case fără canalizare. În praful străzii, printre cîini trîndavi şi coji de pepeni, se tăvăleau copii murdari, aproape goi, cu zăbale împuroiate în colţul gurii. Pe împrejmuirile de zid ale curţilor şi pe casele mici şi dărăpănate se uscau la soare bucăţi de tizic, băligar cu care iarna îşi făceau oamenii focul. Era ceva apăsător şi trist în sărăcia asta, sub atita cer albastru, în aceste cartiere fără bucurie, cu o populaţie semiţărănească şi de muncitori care îşi cîştigau o pîine amară, muncind mai cu seamă la depozitele de tutun. Acum însă aceste depozite erau aproape închise şi mizeria şomajului îi apăsa crud. Trecerea automobilelor stîrni duşmănie în oameni. Bărbaţi umili priveau mohorît şi îndelung în urma automobilelor stăpînilor. Femeile, care spălau rufe în curţile murdare, îşi întrerupeau cearta şi ridicîndu-şi capul din albie începeau să blesteme, ţipînd înrăite, cu furia mamei care nu are ce să le dea copiilor

să mănînce. Cîţiva băieţi zdrenţăroşi aruncară cu pietre, ce loviră zgomotos aripile maşinii nemţilor.

— Nu-i poliţie aici ? întrebă Lichtenfeld revoltat.

Întoarse capul furios, ca şi cînd ar fi vrut să-i tragă la răspundere pe cei din maşina din urmă. Frischmuth se uită netulburat, în timp ce sprîncenele lui von Geier se încruntară.

— E un cartier muncitoresc, îi informă Preibisch.

— Da, mîrîi von Geier. Mare mizerie ! Bulgarii stau foarte prost din punct de vedere economic.

— De fapt asta e bine ! trăncăni grav maşina de calculat din Marele Stat Major. Încă un motiv să ne urmeze !...

Nimeni nu făcu nici o obiecţiune. Frischmuth începu să se gîndească din nou la proastele drumuri de munte din Bulgaria, pe care nu puteau trece tancurile şi artileria grea, motorizată. Lichtenfeld ocăra în gînd impertinenţa poporului. Preibisch îşi întorcea capul ca să nu vadă copiii murdari şi slăbănogi, a căror înfăţişare tulbura inima lui de părinte a patru băieţi. Von Geier se lăsă din nou furat de agitaţia confuză şi dulce pe care i-o procura perspectiva unui nou război. Se gîndea la puterea germană şi la inamicul ei secular, lumea slavă, la luptele gigantice care se vor desfăşura pe continente, oceane şi în aer, la măreţia victoriei ori la sorţii întunecaţi ai înfrîngerii. Cîntărea cu destulă obiectivitate şi consecinţele victoriei şi ale înfrîngerii, căci nu era atît de îngust la minte ca maşina de calculat de la Statul Major, care sta alături de el. Aprecia forţele uriaşe ale inamicului din răsărit şi pieirea probabil a milioane de germani, acţiunea dezastruoasă a noilor arme şi ruina oraşelor înfloritoare. Dar un singur lucru nu a fost niciodată în stare să aprecieze : cît era de mare nebunia de a se gîndi la un nou război încă din ziua ultimei înfrîngeri, chiar din ceasul în care îşi dezbrăcase uniforma de aviator din escadrila de luptă a lui Richthofen...

În cele din urmă, automobilele ieşiră din cartierul sărac şi înrăit, trecură prin centrul distins şi somnolent al orăşelului şi cotiră în direcţia gării, spre depozitul „Nikotianei".

Sosirea stăpînilor provocă obişnuita zăpăceală şi un zor general. Cel dintîi care îi întîmpină fu Bataşki, acum director al sucursalei. Boris îi întinse mîna cu amabilitate. Foloasele aduse de energia pe care Bataşki o desfăşura cu prilejul achiziţiilor din sate întreceau cu mult pagubele produse de furturile lui. Stăpînii îl apreciau.

Bataşki însă îşi dădu seama acum mai mult ca oricînd că a rămas un om simplu şi necioplit, fără nici o posibilitate de a mai înainta. Încerca zadarnic să atragă atenţia patronilor, zadarnic transpira sub soarele fierbinte, cu gulerul scrobit şi pantofi de lac, cu pantaloni în dungi şi haina neagră, făcute toate pentru astfel de ocazii, după sfatul farmacistului — un filfizon de modă veche cu care juca table în fiecare seară. Boris şi expertul principal uitară numaidecît de Bataşki, iar nemţii abia de-i aruncară o privire. Costumul lui de seară sărea neplăcut în ochi, alături de îmbrăcămintea deschisă şi comodă a patronilor. Transpirat de căldură şi de jenă, Bataşki îşi blestemă ceasul cînd l-a ascultat pe prietenul său.

În schimb, un mare succes obţinu noul contabil, care-i întîmpină pe oaspeţi într-un pantalon alb şi cămaşă cu mîneci scurte. Din ordinul lui Kostov locuia în casa de lîngă depozit, iar soţia lui se îngrijea de întreţinerea în bună stare a mobilierului scump, gătea, servea şi era amabilă. El vorbea germana, deoarece îşi făcuse studiile comerciale în Germania, iar soţia lui învăţase la colegiu engleza şi franceza. Mari şmecheri şi ăştia. Bine s-au mai aranjat! gîndea Bataşki. Mănîncă şi beau împreună cu stăpînii, în timp ce el, directorul, trebuie să înghită glumele lor despre culoarea cravatei, despre briantina cu care şi-a uns părul şi sticluţa cu apă de colonie pe care o poartă în buzunar. Toţi ştiau că Bataşki este cel care lucrează la depozit, că Bataşki conduce manufacturarea, că Bataşki colindă satele prin noroi şi frig să cumpere tutun; Bataşki trebuia să suporte ocările ţăranilor şi ameninţările muncitorilor... Ce-i drept, stăpînii îl invitaseră şi pe el la masă, au făcut-o însă pentru că n-avea încotro şi tot timpul el a transpirat şi a tăcut de ru-

şine că nu ştie să stea de vorbă cu oamenii subţiri. Da, groaznic e să n-ai studii... Niciodată Bataşki n-a suportat un acces mai greu de durere şi de amărăciune şi niciodată ambiţia lui de a ieşi din această situaţie nu l-a mistuit mai crud.

După prînzul îmbelşugat şi bine servit, de care pînă şi Lichtenfeld rămase satisfăcut, domnii se retraseră să se odihnească. Frischmuth îşi puse notiţele în ordine, trecîndu-le pe curat, se culcă şi adormi numaidecît. Lichtenfeld, care suferea de gastrită, luă bicarbonat şi-l plictisi pe Preibisch — fuseseră instalaţi în aceeaşi cameră — cu comparaţii amare între viaţa pe care o trăise pe Riviera şi existenţa jalnică pe care destinul i-o hărăzise acum. Dar Preibisch nu înţelese nici acum aluzia despre atitudinea nejustă pe care o avea führerul faţă de aristocraţi.

— Trebuie să te resemnezi, spuse el aspru. Statul are acum nevoie de devize ca să cumpere materii prime. După ce vom cîştiga războiul pe care îl pregătim, ai să-ţi poţi petrece din nou vacanţele pe Riviera.

— Crezi că o să-l cîştigăm? izbucni baronul.

Îl supăra aşa de mult gastrita şi prostia de ţăran a lui Preibisch, încît începu să strige tare, uitînd de orice prudenţă.

Totul e încurcat, totul e cu josul în sus! Un Lichtenfeld e pus aici să scormonească în frunzele de tutun, iar comisarii de poliţie devin consilieri de legaţie!...

— Dar acum eşti specialist în tutunuri, replică Preibisch.

— Da, „acum"!... clătină Lichtenfeld din cap cu amărăciune. Apoi deodată începu să rîdă, împăcîndu-se cu inevitabilitatea destinului şi cu dispreţul pe care îl simţea faţă de sine însuşi.

Aşadar, pînă acolo au ajuns lucrurile! El, Lichtenfeld, părăsit şi singuratic, dar plin de mîndria neîndoplecată a strămoşilor lui, să-şi descarce mînia, purtînd astfel de discuţii cu acest Preibisch! Dar, se înţelege, făcea totul cu indulgenţă, din excentricitate, ca orice nobil. Baronul se sforţă să se convingă că mitocănia poporului nu-l putea atinge cîtuşi de puţin.

— Poate că mai tîrziu ai să izbuteşti să te reîntorci în cariera diplomatică, spuse Preibisch cu simpatie.

— Să mă-ntorc? Baronul intră într-o nouă criză de furie şi uită cît se socotea de indulgent. Niciodată!

— Şi în cazul ăsta ce ai să faci?

— Rămîn în concern.

— Asta-i foarte inteligent. Aşa să faci, îl sfătui Preibisch îngrijorat.

Lichtenfeld îl plictisea. Cu toate acestea însă, fără voia lui, încerca o profundă îngrijorare pentru soarta baronului. Generaţii în şir de ţărani Preibisch au lucrat în dijmă pămînturile baronului Lichtenfeld. Şi din generaţie în generaţie ţăranii Preibisch moşteneau obiceiul de a reflecta cu respect la prostiile rostite de baronii Lichtenfeld. Acum, deşi timpurile feudale trecuseră, ultimul dintre Preibischi, care ocupa o funcţiune înaltă în ierarhia concernului german de tutunuri, reflecta cu deprinderea moştenită în acelaşi fel politicos la prostia ultimului dintre Lichtenfelzi.

— Ar fi bine să nu-ţi expui prea deschis părerile în această chestiune delicată, adăugă Preibisch cu înţelepciune.

— De ce?... întrebă Lichtenfeld batjocoritor.

În vocea lui se simţea o aroganţă pe care Preibisch nu şi-ar fi îngăduit s-o folosească în discuţiile cu Lichtenfeld.

— Pentru că strici unitatea. Aceste păreri pot dăuna unităţii noastre naţionale, îi răspunse Preibisch.

Voia să spună: „Pentru că ne poate auzi cineva".

— E ridicol, Preibisch!... Bicarbonatul începuse să-i neutralizeze acizii din stomac şi baronul era acum mai împăciuitor. Sînt german şi unităţii noastre n-aş vrea să-i dăunez, dar ţin şi la onoarea familiei mele... Lichtenfelzii există de trei secole! Lichtenfelzii au făcut mult pentru Germania!

— Ei da, se înţelege! consimţi Preibisch respectuos. În trecut, strămoşii dumitale...

Nu-şi termină fraza, socotind că baronul e obosit şi poate va adormi în cele din urmă. Cu atît mai mult cu cît firul gîndului făcuse brusc o cotitură: respectul absurd, moştenit, pe care îl avea pentru el se înecase

într-o uşoară mînie iacobină. Prostii! Lichtenfeld era nemulţumit că statul, făcînd economii ca să se înarmeze, nu le îngăduia aristocraţilor să risipească devizele prin staţiunile de vară din străinătate.

— Aşadar consideri că acum sînt inutil? — întrebă Lichtenfeld jignit.

— Dimpotrivă! Preibisch se corectă încurcat. Eşti un bun expert în tutunuri... Ai deci merite pe frontul economic.

Fără să vrea, îl jignise şi mai rău pe baron.

Lichtenfeld tăcu amar. Apoi cînd greutatea din stomac îi dispăru cu totul, îşi dădu seama cît de primejdios era să-i critice pe naţionali-socialişti chiar faţă de Preibisch. Lichtenfeld ştia de mult că hitlerismul e o năpastă, o ciumă, o adevărată nenorocire pentru Germania. Hitlerismul cuprindea ca o pecingine şi aristocraţia. Pînă şi von Geier, descendent al unei vechi familii brandeburgheze, părea că s-a molipsit pentru totdeauna.

„Nu cumva a auzit şi von Geier conversaţia primejdioasă?" se întrebă Lichtenfeld cu nelinişte, aruncînd o privire spre uşa dinspre camera vecină.

Von Geier nu auzise însă nimic.

El sta întins pe divanul din camera care odinioară îi aparţinuse Mariei şi, în moţăiala pe care i-o provoca vinul bun, se lăsase iarăşi purtat pe aripile visului despre puterea germană. Ca întotdeauna, acest vis neţărmurit, măreţ şi tainic, existent parcă prin el însuşi, în afara conştiinţei omeneşti, în afara timpului şi a spaţiului, era impregnat de un simţămînt de durere şi de dramă ca muzica lui Wagner. De unde provenea această durere? Poate din faptul că visul, dorit cu pasiune, era irealizabil. În această după-amiază liniştită şi însorită, în moţăiala provocată de vin, el îşi dădea seama cu limpezime că visul era irealizabil. Armate uriaşe se vor ciocni, iar în haosul produs de ciocnire el nu întrezărea decît dezastru.

Cu toate acestea, von Geier încerca o tulbure şi fierbinte excitare, care-l făcea să accepte cu resemnare războiul. Poate că această tulbure excitare îşi avea

izvorul în trecutele timpuri feudale, ori chiar în instinctul strămoşilor care, goniţi de foame şi aţiţaţi de mirajul aurului, s-au năpustit cîndva asupra legiunilor romane. Poate că acest instinct sălăşluia încă în von Geier, în oamenii care guvernau Germania, în toţi germanii! Nu, tulburarea nu venea de aici. Nu, germanii de astăzi nu puteau fi asemuiţi cu strămoşii sălbatici de acum o mie cinci sute de ani, care porneau la război fără a se gîndi că vor putea să piară. Nimeni nu ştia mai bine decît von Geier că acum războaiele erau provocate de rivalitatea pentru pieţe, de lupta dintre grupări de trusturi şi concerne. Tulburarea pe care spectrul războiului i-o pricinuia lui von Geier în această după-amiază însorită se datora conştiinţei inevitabilităţii lui şi speranţei în victorie. Cine ştie, poate că Germania va învinge totuşi! Şi astfel funcţionarul von Geier, rotiţă supusă în maşina concernului german de ţigări, nu-şi dădea seama că nu-i altceva decît unul din germanii de acum o mie cinci sute de ani.

Somnul îl cuprinse şi adormi. În tăcerea acelei după-amiezi calde, un cocoş dădu glas fără convingere unui somnoros „cucurigu".

Pe la ora şase, Preibisch şi Lichtenfeld se treziră, băură cafeaua pe care le-o pregătise soţia contabilului şi pe urmă, cu ochii încă umflaţi de somn, coborîră în grădină. De îndată ce-i văzu, contabilul ieşi din cancelarie şi veni la ei. Poate domnii doresc ceva? Nu, nimic. Se simţeau foarte bine şi doreau să fumeze înainte de a se apuca de lucru.

Căldura se mai răzbunase şi soarele cobora spre apus. Pe cer zburau porumbei. Tăcerii după-amiezii îi luă locul pe nesimţite înviorarea înserării. În depozit soneriile electrice sunau lung şi monoton. Munca în sălile de manufacturare se sfîrşea. După cîteva clipe ieşi şi Kostov. Îi salută pe baron şi pe Preibisch, cu politeţe, dar fără exagerata amabilitate care ar fi fost de aşteptat din partea unui expert al cărui rol era să remită cumpărătorilor tutunul.

— Vreţi să începem? întrebă Kostov.

— Puţin mai tîrziu, răspunse baronul.

Lichtenfeld se oprise lîngă poarta cu gratii dintre curte şi grădină şi privea după muncitoarele care ieşeau din depozit în grupuri zgomotoase. Zăduful, căldura şi oboseala unei nesfîrşite zile de muncă le făceau prea puţin atrăgătoare. Ici-colo apărea totuşi cîte o faţă mai tînără şi mai fragedă, pe care mizeria nu izbutise încă s-o uzeze. Din cînd în cînd mai răsuna vreun rîs cochet şi plin de viaţă, pe care grijile nu-l sugrumaseră încă. Se puteau ghici trupuri zvelte sub rochiile ieftine de stambă pestriţă, se conturau busturi frumoase şi coapse rotunde, bine făcute.

Ochii holbaţi, de un albastru apos, ai baronului priveau din ce în ce mai insistent, luau o expresie lacomă, încordată şi zeflemitoare. Îi trecuse prin cap o idee originală şi îndrăzneaţă. După o baie prelungită, cîteva din aceste creaturi puteau fi demne de atenţia lui. De ce nu? Dacă expertul principal al „Nikotianei" n-ar fi fost aşa sălbatic, ar fi putut să organizeze în cinstea lui Lichtenfeld o mică petrecere cu două-trei din aceste fete. Pe una din ele, de vreo optsprezece ani, baronul o socoti chiar foarte ispititoare. Şi parcă spre a sublinia cît era de încîntătoare, ea se aplecă brusc să-şi încheie cureaua de la sandale, dezgolind astfel piciorul ei brun, pînă mai sus de genunchi. Baronul avea de multi predilecţie pentru fecioarele din popor. Pasiunea lor primitivă, nestăvilită de pudoarea şi timiditatea firească, îi provoca senzaţii foarte plăcute. Îşi aminti înfiorîndu-se de o mică orgie organizată la Kavala de atît de amabilii experţi greci, cu cîteva fete din depozit. Şi aici, se înţelege, s-ar putea organiza ceva asemănător; bulgarilor însă nu le trecea prin cap s-o facă. Deodată, tînăra muncitoare înălţă capul, observînd privirea insistentă a străinului din grădină. Baronul îi zîmbi libidinos şi generos. Ochii fetei se holbară mari. Faţa ei căpătă o expresie de uluire, apoi de revoltă şi în sfîrşit de mînie. Luînd toate astea drept o încurajare din partea ei, Lichtenfeld începu, fără pic de jenă, să se strîmbe la rîndul lui, imitînd-o. Atunci uluirea fetei crescu la maximum. Apoi ea scoase un ţipăt şi, arătînd cu degetul spre baron, care se schimonosea, atrase atenţia muncitoa-

relor care treceau. Izbucni un rîs puternic şi general, iar cineva strigă cu dispreţ: „Uuo! La oase!" Muncitoarele însă nu se opriră din mers, pentru că erau obosite şi grăbite să ajungă acasă. Şi fata se grăbi să plece.

Totul se petrecu sub ochii contabilului, ai lui Preibisch şi ai lui Kostov.

— De, mai rîdem şi noi puţin, spuse contabilul în nemţeşte, cu politeţe.

Îl uimise desigur comportarea baronului, dar nu îndrăznea să-şi trădeze mirarea faţă de o persoană atît de sus-pusă. Preibisch, roşu de ruşine, încercă să înlăture penibilul situaţiei printr-un zîmbet larg, de parcă totul n-ar fi fost decît o glumă fără însemnătate, o excentricitate inofensivă a baronului.

— V-a plăcut fata? întrebă deodată Kostov.

Toţi prinseră tonul răutăcios şi satisfăcut al vocii lui.

— Da! îi răspunse baronul. Îmi place să fac glume cu oamenii din popor.

Numai contabilul crezu cu naivitate în marea dragoste a baronului pentru popor. Kostov îl trimise să-l anunţe pe Bataşki că examinarea tutunului va începe numaidecît. Preibisch, econom din fire, se duse să-şi îmbrace o haină veche, pe care o purta în valiză şi căreia priceputa Frau Preibisch îi cîrpise artistic coatele roase.

După ce rămaseră singuri, Lichtenfeld făcu o ultimă încercare de a se înţelege cu expertul principal al „Nikotianei". Îl luă pe Kostov de braţ şi îl duse pe alee. Lucrul cel mai groaznic aici era plictiseala şi baronul dorea să scape de ea. Lichtenfeld mărturisi asta cu toată sinceritatea, neuitînd, bineînţeles, să facă şi o aluzie străvezie că reuşita recepţiei tutunului va depinde în mare măsură de buna lui dispoziţie.

— Şi?... întrebă Kostov palid de mînie. Cu ce vă putem distra?

Sub imboldul puternicei pasiuni care îl stăpînea acum, baronul renunţă la vînătoarea de urşi mult visată şi-i comunică lui Kostov ideia în legătură cu fetele.

— Exclus! răspunse expertul sec.

Apoi faţa lui luă o expresie plină de înţelegere şi de bunăvoinţă. Îl luă la rîndul lui pe baron de braţ şi-i spuse prieteneşte, cu aerul unui om care nu încearcă să-şi bată joc de nimeni:

— Ascultaţi-mă, domnule Lichtenfeld!... Dacă diseară mergeţi pe strada întunecată din dosul cazărmei, veţi întîlni o mulţime de femei de stradă. Puteţi să vă alegeţi cîte doriţi, după gust, şi societatea vă va pune la dispoziţie o cameră ca să vă distraţi cu ele.

— *Unsinn*[1]!... ţipă baronul ca opărit, cu vocea-i subţire.

Dar nu spuse nimic mai mult, deoarece Frischmuth, Preibisch şi von Geier se apropiaseră de ei.

A doua zi, von Geier şi Frischmuth îşi continuară călătoria cu maşina spre sud, Kostov îşi continuă lucrul cu Preibisch şi Lichtenfeld, iar Boris primi o delegaţie a şomerilor din oraş.

Doi bărbaţi slăbănogi şi îmbrăcaţi sărăcăcios, însă curat, şi o femeie micuţă la trup, al cărei frate era sergent de stradă, stăteau respectuos în faţa biroului domnului director general. Primarul le dăduse indicaţiuni amănunţite asupra felului cum să se poarte. Trebuia să înmîneze cererea cuviincios şi umil. De altfel, ca să fie sigur de purtarea lor, nu îngăduise să facă parte din delegaţie decît numai muncitori fără partid.

Cel dintîi vorbi bărbatul mai în vîrstă. Avea o faţă blîndă şi tristă, cu ochi albaştri, limpezi, care îi dădeau o înfăţişare de paracliser. Sub haina veche, care îşi pierduse de mult culoarea, purta cămaşa de nuntă a nevesti-si, căci alta n-avea, şi în faţa directorului trebuia doar să apară curat. Acum însă, gîndul că poartă o cămaşă de femeie îl tulbura şi îşi strîngea mereu mîna reverele hainei. La început se bîlbîi, apoi izbuti să se stăpînească şi spuse multe adevăruri. Vorbi simplu, limpede şi convingător, pentru că nu inventa nimic, iar durerea izvora direct din inimă.

---

[1] Absurd!

— Abia ne mai descurcăm, domnule director... implora glasul lui. De opt luni nu mai avem de lucru. Am cheltuit şi ultimul ban, dar trebuie să trăim. Copiii zac flămînzi şi bolnavi. N-avem bani nici pentru doctor, nici de doctorii. La biserică nu mergem, n-avem... cum s-ar zice... nici bani de lumînări. Nu sîntem oameni răi, ne ţinem la o parte de comunişti, ţinem cu ţarul şi patria... Nu vrem decît să muncim.

Tăcu o clipă, căutînd să-şi facă ordine în idei, ca să poată continua. Prietenul lui, care sta lîngă el, ridică deodată două degete, de parcă ar fi fost la o adunare şi ar fi cerut cuvîntul. Boris îi făcu un semn din cap să vorbească. Muncitorul, un tînăr frumos, cu ochi negri şi vii, purta părul pieptănat cu îngrijire peste cap, iar exteriorul lui trăda o oarecare cochetărie — poate cochetăria tinereţii care face ca în orice inimă să înflorească dragostea şi viaţa. Haina lui veche, roasă de molii, dar de o croială bună, era un dar al farmacistului care semăna idei noi printre muncitori, iar cămaşa neagră cu reveruri albe constituia uniforma unei organizaţii patriotice. Aceste cămăşi erau dăruite cu generozitate de cei bogaţi membrilor săraci ai organizaţiei.

— Sînt în comitet din partea muncitorilor patrioţi! rosti el cu glas de tunet. Situaţia noastră e foarte grea, după cum vedeţi... Aşa nu se mai poate, domnule director!... Priviţi ce se întîmplă în Italia şi Germania!

Vorbea dîrz, aproape ameninţător. Făcea apel la acel nebulos spirit de dreptate, care după cîte i se spusese lui, ar fi putut rezolva totul, dacă patronii şi muncitorii ar fi patrioţi. Poate că i-ar fi plăcut şi lui Boris, dacă tînărul muncitor l-ar fi ascultat pe primar, care l-a sfătuit să vorbească mai domol. Farmacistul însă, animatorul celei mai noi mode de patrioţi din oraş, îl însufleţise cu ajutorul unei sume de trei sute de leve şi al hainei găurite de molii.

— Eşti şomer? îl întrebă Boris.

— Da, sînt şomer, răspunse muncitorul, uimit de nepăsarea din glasul lui Boris.

Domnul director general al „Nikotianei" se uită distrat la muncitoare.

— Murim de foame, asta-i... confirmă cu amărăciune mărunțica femeie, care observase că directorul a onorat-o cu o privire. De mine nu mi-e, dar am trei copii... Am avut un bărbat de aur, dar macedonenii i-au făcut de petrecanie. Trăsni-i-ar dumnezeu!

— Lasă poveștile astea! o întrerupse muncitorul cel tînăr.

Femeia tăcu, zăpăcită de teamă că spusese ceva ce nu trebuia.

— E limpede!... zise Boris. Toți suferim din cauza crizei.

Toți?... Pînă și în ochii blîndului muncitor fără partid, care semăna cu un paracliser și de al cărui suflet cumsecade răspundea primarul, sclipi o licărire batjocoritoare. Dar nu îndrăzni să spună nimic, de teamă să nu fie luat drept comunist. Nu era un om rău, îl respecta pe Iar și își iubea patria, dar o prostie fără margini îl îndemna să creadă că asta îl va putea ajuta.

În cameră se lăsase tăcere.

— Ei bine, vorbiți!... Vocea lui Boris trăda nerăbdare și silă. Ce vreți de la mine?

— Vrem de lucru, răspunseră cei trei aproape deodată.

— Unde să vă găsesc eu de lucru? întrebă cu dușmănie domnul director general. Să primesc mai mulți, nu pot. „Nikotiana" nu-i o societate de binefacere.

— Dar n-avem ce mînca! zise cu tristețe muncitorul, uitînd să-și mai ascundă cămașa de nuntă a nevestei.

— Ce pot să fac? Boris ridică din umeri. Aveți răbdare pînă la sezonul viitor.

— Pînă atunci crăpăm cu toții, drăguțule... îndrăzni iarăși femeia. O să murim de foame.

— Nu se moare așa de ușor.

— Întrebați-i pe ofticoși!

— Cu cei ofticoși să-și bată capul doctorul.

Boris întinse mîna și apăsă pe butonul soneriei electrice care se afla pe biroul său.

— Cum ? Nu faceţi nimic ? întrebă surd reprezentantul muncitorilor patrioţi. Vă daţi seama că respingînd comitetul celor fără de partid, daţi apă la moară comuniştilor ?

Boris aprinse plictisit o ţigară. Intră uşierul.

— Chiamă-l pe Bataşki ! porunci Boris.

— Dă-ne de lucru, drăguţule, începu să se văicărească femeia, ştergîndu-şi cîteva lacrimi. Să-ţi dea dumnezeu sănătate ţie, nevestei şi copiilor tăi...

— Sîntem oameni cumsecade ! îl asigură muncitorul cu ochi albaştri şi limpezi. Numai că sîntem sărmani... Asta-i ! Altfel respectăm statul...

Dar Boris n-asculta. Delegaţia şomerilor, văicăreala şi vorbele lor, bîlbîiala lor caraghioasă — totul îi făcea silă. Totul era o prostie, ca un pas făcut din întîmplare într-o băltoacă.

Bataşki intră în birou transpirat şi gîfîind.

— Cine v-a lăsat să intraţi aici, mă ? începu el să ocărască, văzîndu-i pe muncitori şi observînd faţa plictisită a lui Boris.

— Klime, paznicul, ne-a dat voie, răspunse femeia.

— Nu vă e ruşine ?

— De ce să ne fie ruşine ? întrebă tînărul muncitor.

— Aşa se intră ?... Ce-i aici, bîlci ?

Bataşki se uită cu nevinovăţie la patron.

— Cîţi oameni mai putem angaja ? întrebă Boris.

— Nici unul. I-am ales pe cei buni.

— Mai angajăm încă zece ! porunci domnul director general. Cu cei prezenţi.

— Numai atîţia ? întrebă cu amărăciune tînărul delegat al muncitorilor patrioţi. Ce sînt zece oameni ?... Pe listă avem o mie opt sute numai din oraş.

— Tu ce-ai vrea ? clocoti Bataşki. Să-i hrănim noi pe toţi ?

Tînărul muncitor privea trist în gol. Ideea farmacistului despre o împăciuire între capital şi muncă se prăbuşise cu totul.

— Hai, căraţi-vă ! strigă brutal Bataşki. Ce mai aşteptaţi ?... Patronul v-a angajat !

Tînărul muncitor porni mohorît spre uşă. Tovarăşul lui şi femeia cea mărunţică îl urmară bîlbîind o mulţumire plină de fericire.

— Ai dracului şmecheri! strigă Bataşki, de parcă muncitorii ar fi trecut gratuit în întreţinerea societăţii.

A treia zi Boris se duse să ia masa la părinţi. Le construise o căsuţă comodă, care trebuia să spele ruşinea familiei de umilinţele din trecut.

Fostul profesor de latină trecea acum drept unul dintre primii şi cei mai influenţi oameni din oraş. Ieşise la pensie şi devenise preşedinte al bibliotecii, precum şi al filialei locale a organizaţiei „Părintele Paisie". La solemnităţi pronunţa în faţa cetăţenilor discursuri presărate cu citate latineşti pe care glumeţii le reţineau şi apoi le repetau la cafenea, denaturînd din ignoranţă sintaxa şi accentul nobilei limbi. După succesele pe care fiul lui le obţinuse în comerţ, începu să se manifeste dictatorial, ca anticii consuli romani. Nu se putea lua nici o iniţiativă în oraş fără aprobarea lui. Uneori încăpăţînarea lui atingea proporţii neînchipuite. Astfel, primarul a fost constrîns să-şi ceară demisia pentru că edificiul unor hale care trebuiau construite urma să stîrbească dintr-o construcţie antică romană. În această dispută, Redingotă manifestase o intransigenţă de fier, utilizînd toate legăturile şi influenţa fiului său la ministere. Demisia primarului n-a fost primită, dar halele au fost totuşi construite în alt loc.

Mama, dimpotrivă, părînd că păstrează amintirea amărăciunilor provocate de umilinţele din trecut, rămăsese închisă în ea. I se oferise să fie aleasă preşedinta asociaţiei femeilor, dar refuzase şi n-a acceptat să intre decît în comitetul de onoare, nu prea cunoscut, care patrona administraţia unui orfelinat. Rămăsese tot aşa de tristă, modestă şi îngrijorată ca în trecut. Boala Mariei o descurajase mult. Catastrofa din viaţa de familie a lui Boris îi dădea griji pentru viitorul lui. Maria cea cumpătată şi virtuoasă nu putea fi înlocuită decît foarte greu cu altă femeie .Ea cre-

dea cu naivitate că pe Boris l-a zguduit această nenorocire.

Stefan pornise şi el pe căile necunoscute şi primejdioase apucate de Pavel. Arestat în legătură cu nişte manifeste, fusese eliberat numaidecît, asta însă o tulburase adînc pe mama lui. Avea senzaţia că o primejdie nevăzută îl pîndea pretutindeni.

Ce destin îi îndrumase oare pe fiii ei pe căi atît de diferite?

Uneori, gîndindu-se la toţi trei, făcea o comparaţie între caracterele lor şi îşi punea întrebarea pe cine îl iubeşte mai mult. Toţi trei îi erau la fel de dragi. Fiecare avea ceva deosebit, care îl diferenţia de ceilalţi, fiecare moştenise ceva din spiritul ei. Pavel era un făt-frumos, cel mai sănătos la trup şi la minte. În el încolţise romantica tinereţii ei, visul ei la un bărbat puternic, hoinar şi răzvrătit, care ispitea femeile dar nu le dorea. Idealul revoluţionar care-l ispitise pe fiul ei nu putea fi decît o manifestare a spiritului lui răzvrătit şi agitat. Boris părea mai limitat, dar personifica realismul treaz, dîrzenia şi voinţa care îl duseseră la bogăţie. Răceala plină de duşmănie cu care îşi trata fraţii o tulbura. Dar nu putea să uite niciodată zilele grele de sărăcie şi de umilinţe din care Boris îi scosese pe toţi. În el recunoştea fermitatea cu care-şi învinsese lipsurile din propria-i viaţă. În sfîrşit, Stefan. Mezinul, cam impulsiv şi încrezut, călca pe urmele lui Pavel, dar îl întrecea prin caracterul lui fierbinte. În el vedea ceva fanatic, îndrăzneala gîndirii şi a comportării, spre care şi ea tinsese, dar pe care n-o putuse atinge, pentru că era o femeie slabă şi pironită de prejudecăţi. Drumul primejdios pe care pornise Stefan o lega şi mai puternic de el.

Se mîndrea cu cei trei fii ai săi, la fel de puternici şi plini de vitalitate în idealul urmărit, îi iubea cu tristeţe şi pasiune pentru că au ştiut să se desprindă de sub aripa autorităţii ei şi au pornit pe propriul lor drum în viaţă şi, cu neclintitul ei instinct matern, se gîndea neliniştită la destinul lor.

Văzîndu-l pe Boris, o cuprinse din nou, şi mai puternic regretul după autoritatea pe care o pierduse

şi care altădată îi ajuta să menţină buna înţelegere între fii, prin severitatea reproşurilor şi a duioşiei mîngîierilor materne. Boris îi părea acum mai distant şi mai străin decît cu un an în urmă. Venea la ei pentru prima oară fără Maria. Se împlinise la faţă, era liniştit şi încrezut şi părea că nenorocirea soţiei lui nu-l atinge de loc.

Sărută cu respect mîna mamei, îl salută oarecum forţat pe tatăl lui şi — din respect faţă de părinţi — nu se arătă mirat de prezenţa lui Stefan. Cei doi fraţi îşi strînseră mîinile, înţelegîndu-se tacit să se îngăduie reciproc cît va dura masa. Mama sezisă însă cu amărăciune amabilitatea lor convenţională. Vor da, în onoarea ei, doar o reprezentaţie de teatru. Nimic nu-i mai lega... Nimic afară de forţa sentimentală a amintirii, o ultimă urmă de supunere instinctivă faţă de o fiinţă care suferise pentru ei şi pe care acum mai degrabă o respectau decît o iubeau. Iubirea pentru mama lor trecuse acum pe planul al doilea, copleşită de elanul înfrigurat care îi conducea spre scopurile urmărite în viaţă.

Chiar şi înfăţişarea lor exterioară trăda prăpastia care le despărţea sufletele. Faţa netedă şi îmbrăcămintea frumoasă a lui Boris denota egoismul omului bogat, care chiar în manifestările cele mai înalte trăia pentru sine şi prin sine. În înflăcărarea de ascet a ochilor lui Stefan, în obrajii lui înăsprţi şi în costumul ieftin cumpărat gata, se întrezărea dimpotrivă sacrificiul de sine şi abnegaţia. Unul era stăpîn şi proprietar al „Nikotianei", iar celălalt — un proletar care nu posedă nimic. În vinele lor curgea acelaşi sînge, aceeaşi vitalitate, inimile lor însă erau cu totul diferite.

Mama îi invitase la dejun fără a-i preveni că se vor întîlni. Cunoştea caracterele lor intransigente. Boris acceptase invitaţia din obişnuinţă, iar Stefan ca o excepţie. Se despărţise definitiv de părinţi şi de fratele bogat. Se întreţinea singur, ocupînd o funcţie măruntă, de birou, la depozitul „Nikotiana". Se dădea la lucru cu regularitate şi refuza mîndru şi zeflemitor orice sprijin sau înaintare la societate. Dar la un de-

jun... da, la un dejun, pentru zîmbetul îndurerat şi duios al mamei, putea să vie. Şi îi iertă mamei înşelăciunea, după ce văzu că tatăl şi Boris luaseră hotărîrea să nu-l supere. Amîndoi îi bătură pe umăr cu indulgenţă, de parcă ar mai fi încă un băieţel ale cărui pozne trebuie trecute cu vederea. Ştefan îşi dădea seama că şi asta era tot pentru mama.

Se aşezară la masă. Masa începu cu glume de familie, nevinovate. Nu semăna de loc cu dejunurile din trecut, cînd profesorul de latină se întorcea de la liceu obosit şi acrit şi cînd copiii tăceau cu dispreţ şi se sculau de la masă aproape flămînzi. Acum mama preparase pui rumeniţi la cuptor şi baclava, şi toţi mîncau cu poftă. Redingotă povestea fără întrerupere d feri e anecdote şi umplea paharele cu vin. Bogăţia fiului îl făcuse excesiv de limbut, chiar spiritual. Apoi conversaţia deveni mai serioasă. Fostul profesor începu să vorbească cu iscusinţă de necesitatea de a se crea un muzeu comunal. La bibliotecă se aflau o mulţime de obiecte romane, manuscrise şi documente turceşti din epoca Renaşterii. Toate astea ar fi trebuit strînse într-un muzeu.

— Şi de ce nu faceţi un muzeu ? întrebă Boris.

— Am găsit un local, însă trebuie dulapuri cu vitrine, răspunse Redingotă.

— Cumpăraţi-le !

— Costă scump şi biblioteca n-are fonduri.

— Vrei să spui că „Nikotiana" are ?

Redingotă zîmbi şi, declamînd, spuse că numele fiului său ar trebui să fie scris în cartea de aur.

— Cartea voastră de aur nu e decît un catastif soios! replică Boris. Ciufuţii de aici ar fi în stare să treacă în el şi profitul de pe urma cotetului de găini, dacă veniturile întrec cumva cheltuielile.

Ştefan rîse tare. Gluma lui Boris îi plăcuse.

— Sper că tu n-ai să procedezi ca un ciufut, rosti Redingotă cu toată seriozitatea.

— Tu ce crezi, mamă ? întrebă Boris pe neaşteptate.

Mama tresări. Rîsul lui Ştefan răsunase trist în sufletul ei. Se gîndea cum ar fi fost dacă cei doi fraţi

ar fi trăit în bună înţelegere şi ar fi rîs întotdeauna cu atîta bucurie.

— Eu cred că orfelinatul e mai important, spuse ea cu riscul de a-şi supăra soţul. Toată rufăria e zdrenţe.

— Atunci să ne gîndim întîi la copii, propuse Boris. La muzeu data viitoare.

Urmă o tăcere solemnă. Boris scoase carnetul şi semnă un cec de zece mii de leve. Dar chiar şi mama îşi dădu seama că era o sumă mult prea mică faţă de enorma lui avere.

Servitoarea servi cafeaua. Boris şi Stefan rămaseră în casa părinţilor încă o oră, dîndu-i respectuos tatălui posibilitatea de a debita tot ce ştie. Antrenat în vorbă, Redingotă le expuse previziunile lui fantastice asupra evoluţiei situaţiei internaţionale. Cu ajutorul lui Hitler rupea tratate, distrugea armate întregi, croia frontiere noi. Părea că Hitler n-avea decît un singur scop — de a crea o Bulgarie mare. Fiii tăceau cu indulgenţă. Ştiau că nu trebuie să contrazici un bolnav de arterioscleroză. Apoi plecară, iar mama se încuie în cameră şi plînse încet.

XIV

După conferinţa ilegală din munţi, Lila se dedică cu totul muncii de partid, în care, de altfel, nu se putea lăuda cu succese mari. Muncitorii erau nervoşi, puşi pe ceartă şi oricînd gata să critice. O ascultau pe Lila fără entuziasm, iar după aceea puneau întrebări care scoteau la iveală dezacordul lor cu directivele partidului. Lozincile politice nu mobilizau decît activiştii, pe care agenţii îi împrăştiau uşor cu cravaşele. Muncitorilor li se urîse să se tot expună, fără nici un sens, bătăilor din partea poliţiei. Îi nedumerea atitudinea multor membri din fostul partid muncitoresc, oameni cu merite deosebite în trecut, dar pe care comitetul orăşenesc refuza, în urma directivelor primite de la partid, să-i recunoască drept comunişti. Aceşti membri făceau agitaţie pe cont propriu şi începuseră să se

ţină la o parte de foştii lor tovarăşi. Uneori Lila avea senzaţia ciudată că există două partide aproape cu aceeaşi ideologie, din care unul se numea comunist, iar celălalt, cine ştie de ce, nu purta acest nume.

Încordarea, greutăţile pe care trebuia să le învingă şi discuţiile nesfîrşite care aveau loc o prinseră într-atîta pe Lila, încît izbuti să-şi înăbuşe într-o oarecare măsură dorul de Pavel. Imaginea lui pălise ; pentru ea, Pavel era doar o umbră străină şi indiferentă, care hoinărea prin ţări străine. Îi scrisese întîi din Franţa, apoi din Brazilia, apoi din regiunile petrolifere ale Argentinei. Scrisorile lui, deşi erau pline de căldură şi afecţiune, n-o tulburau prea mult. Trădau toate o bucurie satisfăcută, care îi provocau un zîmbet amar. „Ţi-ai atins în sfîrşit idealul", i-a răspuns ea în derîdere la ultima scrisoare. Hoinăreşti prin lumea largă şi grelele probleme din ţară le-ai lăsat în sarcina noastră. Nu sînt însă supărată, deoarece din bucuria ce se degajă din scrisorile tale înţeleg că aici nu te-a nemulţumit decît disciplina. Viaţa mea se scurge uniform şi greu, între oamenii cenuşii alături de care mă tîrăsc şi eu încet pe urcuş. Pe acest urcuş nu sînt palmieri şi nici soarele tropicelor nu ne scaldă, dar asta, te asigur, nu mă face nefericită". După asta, Pavel nu-i răspunse nimic. Era evident că l-au jignit aluziile pe care le conţinea ultima ei scrisoare.

După ce Pavel încetă să-i mai scrie, pe Lila începu s-o urmărească amintirea apropierii lor fizice de altădată. Această amintire îi tulbura nopţile caste. Încerca s-o alunge, gîndindu-se la tovarăşii tineri şi frumoşi care îi făceau curte cu prudenţă. De ce nu s-ar mărita cu unul din ei ? A doua zi însă, după ce-i vedea la depozit sau la întrunirile ilegale, apropierea fizică sau viaţa conjugală cu ei îi părea cu neputinţă. Imaginea lui Pavel îi alunga orice umbră de sentiment pentru altcineva. Dragostea pentru el nu fusese acoperită decît aparent de cenuşa uitării şi a indiferenţei. Îi lăsase în suflet şi în corp urme de neuitat. Atunci dorul pentru el o chinuia şi mai mult.

După plecarea lui Pavel, dispăruse şi cauza nemijlocită a divergenţelor care izbucneau în organizaţiile

de partid din oraş. Tovarăşul în vîrstă din comitetul orăşenesc se retrase cu amărăciune din orice activitate. Max Eschenazi nu renunţă la opiniile Biroului din străinătate, lăgădui însă că va respecta unitatea şi-şi luă angajamentul că va fi un membru de partid disciplinat. Stefan îşi prelucrase o concepţie „personală", care nu se deosebea prin nimic de linia stabilită de partid, dar era plină de toane primejdioase care puteau provoca un dezastru. Lila luă măsuri ca să fie izolat şi să nu i se dea nici o sarcină.

În comitetul orăşenesc intrase un nou grup de tineri, pe care Lila îi propusese numai după ce se convinsese că o vor asculta. În acest mod luă în mîini toate firele activităţii ilegale din oraş. Trăsăturile feţei îi erau acum mai încordate şi mai aspre. Răspunderea îi ascuţise mintea, iar primejdiile o făcuseră neînduplecată şi mai hotărîtă. Activiştii din depozite o respectau, se temeau însă de duritatea şi de răceala ei. Începu să semene, fără să-şi dea seama, cu Lukan. Şi la fel ca acesta, încetase să observe spărtura pe care timpul o deschidea între linia partidului şi cursul firesc al vieţii.

Se apropia sfîrşitul lui septembrie şi cartierul depozitelor era învăluit într-un miros greu de tutun în fermentare. Salcîmii ofiliţi de pe strada Gării îşi lepădau trist frunzele mărunte şi îngălbenite. Lipsa de vînt mărea zăpuşeala şi norii de praf fin, calcaros, ridicat de camioanele care transportau tutunul manufacturat făceau aerul greu de respirat. Praful se aşternea pe feţele transpirate ale muncitorilor, le intra în gură şi le scîrţîia între dinţi.

Depozitul unde lucra Lila se afla în apropierea depozitului „Nikotianei". Într-o după-amiază, după ce ieşi de la lucru, Max Eschenazi o ajunse din urmă.

— Vreau să-ţi spun ceva ! o chemă el din puhoiul de muncitoare care părăseau depozitele, tropăind zgomotos pe trotuar cu galenţii de lemn. Am primit o scrisoare de la Pavel... Mergem să bem o bragă ?

Pe Lila o zgudui simțămîntul amar atît de cunoscut, dar își stăpîni repede emoția și spuse cu nepăsare :

— Bine.

Intrară într-o bragagerie mică și sărăcăcioasă. Înăuntru nu era nimeni. Max ceru două pahare cu bragă. Patronul le aduse și ieși numaidecît afară, după treburi.

— De unde ți-a scris ? întrebă Lila după ce se așezară la o măsuță nu prea curată.

— Din Argentina, îi răspunse Max, privind-o iscoditor.

— Din Argentina ? inima Lilei se strînse cu neliniște. Cască desigur, sub palmieri.

— Tot nedreaptă ești cu el ! Acolo, în regiunea petroliferă, au avut loc mari mișcări greviste... Pavel a luat parte activă la ele și acum este membru al partidului comunist argentinian.

— Da !...

Lila nu fu în stare să spună nimic mai mult.

Se uita distrată la muncitorii care treceau pe trotuar. Muncitorii zîmbeau spre ei cu indulgență, fără ironie, de parcă ar fi vrut să spună : „Ia te uită ! Lila noastră s-a hotărît în sfîrșit să intre într-un local, numai că și-a ales un cavaler care ar putea să-i fie tată". Își dădeau numaidecît seama că era vorba, desigur, de o conversație în legătură cu munca de partid.

Acuma imaginea lui Pavel creștea în sufletul Lilei mai strălucitoare și mai tulburătoare decît oricînd. Așadar, Pavel !... Cît de nedreaptă a fost cînd l-a socotit un simplu frazeolog !... Chiar și după excluderea din partid, el a găsit forța morală să lupte pentru ideile lui într-o țară străină și îndepărtată.

— Ce mai scrie ? întrebă nervos Lila.

O irita privirea insistentă și iscoditoare a lui Max, care îi ghicea părerile despre Pavel.

— Scrie că a fost rănit, răspunse Max. Un glonte i-a pătruns în coapsă. Dar rana nu e prea grea. Acum e în convalescență și vrea să-și reia activitatea.

Inima Lilei bătea de spaimă. I se păru că se întunecă. Rumoarea din stradă se auzea surd, parcă de departe. Știrea o tulburase, o ametise. Dar tocmai con-

știința că Max ar fi putut să-i observe emoția o făcu să-și vină numaidecît în fire.

— O să se facă bine!... spuse ea cît putu mai nepăsătoare. O rană la picior nu poate fi primejdioasă. Cel mult o să-și piardă un picior, sau o să rămînă șchiop.

Max o privi puțin mirat, și Lila se simți mulțumită.

— În orice caz, Pavel a dovedit că este un tovarăș minunat! rosti el apăsat. Iar voi l-ați exclus.

— Ce vezi minunat la el? întrebă Lila sec.

— Totul! El a prevăzut greutățile în care vă zbateți acum.

În ochii Lilei se aprinseră două luminițe mici, ca sclipirea albăstruie a scînteilor electrice. Uitase de Pavel și devenise brusc un demon mic și rău.

— Cine se zbate? izbucni ea mînioasă.

— Tu și comitetul orășenesc, îi răspunse Max calm. Ieri am expus înaintea activiștilor de la „Nikotiana" platforma politică a grevei. N-am cedat nici un milimetru de la directivele ce mi-ați dat. Muncitorii au tăcut tot timpul... Ridicau din umeri sau zîmbea ironic. Un manifest, și toată suflarea iese în stradă!... Un picior în spate, și capitalismul se surpă!... Un asalt, și puterea e în mîinile noastre!... Ce om cu rațiune poate să creadă că acest lucru e posibil acum?

Lila se roșise toată, buzele i se strîmbară de furie.

— Dacă nu vezi situația reală și ești incapabil să faci agitație printre muncitori, te vom elibera de această sarcină, spuse ea.

— N-ați făcut la fel cu un sfert din membrii de partid? întrebă Max.

— O vom face și cu jumătate, dacă va fi nevoie.

În ochii Lilei sclipiră din nou scînteile albăstrui, electrice. Max se simțea neputincios în fața îndărătniciei fanatice care izvora din pupilele ei. Totuși, mai încercă o dată să-i arate adevărul.

— Aș putea să-ți pun cîteva întrebări? întrebă el ștergîndu-și sudoarea de pe față.

— Spune! îi îngădui Lila cu răceală.

— Ești sigură că actuala linie a partidului e justă?

— Bineînțeles.

— Ce spui de faptul că muncitorii nu mai execută directivele partidului?

— Asta se datorește activității voastre care îi distruge unitatea.

— Și alte cauze nu există... Nu-i așa?

— Nu.

— Ești sinceră?

— Da, clocoti Lila.

Pe față îi trecuse un nou val de mînie. Max zîmbi trist și o privi obosit: părea că convorbirea îl epuizase cu totul.

— Măi fată, măi, tu minți! îi spuse el sincer, cu simpatie. Minți din motivele cele mai curate, din fundul inimii tale cinstite de muncitoare, dar minți. Minți din deznădejde, ca să salvezi unitatea partidului, care nu mai există. Dar în spatele disputelor noastre, în conștiința muncitorilor, se țese noua unitate de fier, de nezdruncinat, a liniei dimitroviene a partidului... Nu vezi? Nu-ți dai seama că viața însăși impune ideile lui Dimitrov?

Lila nu răspunse. În conștiința ei se contura imaginea spirituală a celui care în timpul procesului de la Leipzig zguduise lumea, dar al cărui nume era trecut sub tăcere la conferințele de partid. Venise momentul critic, chinuitor cînd Lila trebuia sau să facă concesii, retrăgîndu-se de pe poziția neinduplecării ei, ori să arunce asupra acestui om o acuzație absurdă și îngrozitoare. Ea nu ezită s-o arunce.

— Gheorghi Dimitrov e un oportunist! rosti ea surd.

— Tu ești o gîscă! replică Max, ridicîndu-se brusc.

Inima Lilei se strînsese. Nu era sigură de ceea ce spusese. Max aruncă pe masă două monede, preț al celor două pahare de bragă.

— Ascultă, spuse el înainte de a pleca. Tot ceea ce am făcut pînă acum pentru partid îmi dă dreptul să iau parte la consfătuirile activiștilor din depozite. Vreau să spun deschis și cinstit înaintea muncitorilor părerea mea asupra grevei... Dacă nu veți admite asta, voi considera că vă temeți de adevăr.

— Te vom invita, răspunse Lila întunecată.

Max ieşi din bragagerie fără să salute. După cîteva clipe, patronul se întoarse şi Lila îi arătă banii pe care Max îi lăsase pe masă. Ieşi în stradă şi la vreo sută de metri mai înainte văzu silueta înaltă a lui Max. Mergea încet, legănîndu-şi mîinile lungi. Se oprise înaintea vitrinei unei librării şi se uita la cărţi. Cînd Lila trecu pe lîngă el, o privi cu nepăsare, ca pe un om cu totul necunoscut.

A doua zi, Lila se duse la lucru chinuită de îndoielile în care o aruncase convorbirea cu Max. Toată noaptea nu dormise, rumegînd în minte argumentele pentru sau împotriva liniei actuale, şi în cele din urmă tot în gîndul asupra unităţii partidului căută salvarea. Trebuiau să execute directivele Comitetului Central şi nimic altceva!... Dar îşi dădu seama că amintirea dureroasă a lui Pavel, atitudinea duşmănoasă a muncitorilor şi convorbirea din ajun cu Max îi otrăviseră încrederea chiar şi în aceste consideraţii. Totul îi părea încurcat. Creierul ei se chinuia să găsească o ieşire, dar nu izbutea. In zăpăceala gîndurilor ei începu din nou să crească imaginea omului pe care conducerea încerca s-o strivească şi s-o ascundă. Dar nici chiar această imagine, eroică şi puternică, cu toate clevetirile care o împroşcau, nu putea acum să-i ajute. Pentru ea, o sărmană activistă de partid, devotată şi necoaptă, Dimitrov nu era decît un oportunist care voia să împingă clasa muncitoare pe drumul unui compromis primejdios.

Dimineaţa era înnorată. Aerul tremura cuprins de fiorii reci ai toamnei. După noaptea de nesomn, Lila se simţea obosită şi tristă. Muncitorii se îndreptau ca furnicile spre depozite şi, în rumoarea glasurilor lor, în graba şi în tropotitul galenţilor de lemn era ceva umil şi supus, care o irita. Dar îşi dădu numaidecît seama că senzaţia de supunere a muncitorilor faţă de patroni nu corespundea realităţii. Discuţiile în legătură cu salariile şi condiţiile de muncă, certurile gălăgioase cu meşterii, care uneori ajungeau pînă la bătaie, se ţineau lanţ. Credinţa înciudată a Lilei că muncitorii nu-s decît o turmă de oi blînde

și supuse își găsea explicația în furia care o cuprinsese în urma nereușitei acțiunilor de partid și în poziția muncitorilor care nu mai doreau să fie bătuți de poliție pentru lozinci goale. Nimeni nu mai credea în basmul că în Bulgaria capitalismul e putred pînă în rădăcini și că se va prăbuși la cea dintîi atingere; ori că, după magnații tutunului, cel mai mare dușman al muncitorilor ar fi Uniunea Agrară. Cînd Lila își dădu seama de asta, intră din nou în haosul fără ieșire al gîndurilor ei încîlcite. Era convinsă că activiștii fără pregătire teoretică din depozite făceau mult mai ușor față greutăților. Fără să rupă legăturile cu partidul și fără să facă pe deșteptii, porniseră pur și simplu pe linia unei concepții personale, pe care Lila în aparență o combătea, dar pe care, în adîncul sufletului ei o aproba. Agitația întreprinsă de acești activiști era într-o uimitoare concordanță cu starea de spirit generală a muncitorilor. Această agitație nu micșora combativitatea lor, dar o făcea mai prudentă, mai rezonabilă și parcă mai veninoasă față de stăpîn.

Lila simți totuși deodată că o enervează felul în care acționau acești activiști. Consfătuirile lor scurte și oarecum tainice, organizate fără știrea conducerii partidului, luau aspectul unei acțiuni fracționiste. În spatele acestor fapte trebuia căutată mîna celor rătăciți, care, căutînd o linie nouă de urmat, spărgeau unitatea. Cît de subteran acționa suspectul ăsta de Max! Cu cită șiretenie îi ridicase lui Pavel prestigiul, chiar în ochii ei!

Lila mergea repede, strîngîndu-și mînioasă buzele; tot mai precise și mai întunecate îi erau gîndurile. Nu, situația asta nu mai putea fi îngăduită! Trebuiau excluși încă vreo cîțiva! Prima jertfă va fi chiar Max, iar cînd înălță capul, în fața ochilor îi apăru a doua jertfă — fostul deputat al muncitorilor, Blaje.

Mergea înaintea ei grăbit, spre depozitul la care lucra, și-i saluta vesel și glumind pe cunoscuți. Ca toți oamenii mărunți, avea mersul semeț. Umbla mîndru ca un cocoș, ținîndu-și neglijent mîinile în buzunare, ca atunci cînd se ducea la Sobranie și aștepta să fie salutat de agentul postat la intrare. După în-

cercuirea din toamnă a cartieruluui muncitoresc i se ridicase mandatul de deputat şi fusese condamnat la trei luni închisoare pentru ultraj adus autorităţilor.

— M'neaţa, Lila! o salută Blaje cînd îi ajunse din urmă.

Faţa lui vioaie şi şireată, luminată de un zîmbet larg, cu gura pînă la urechi, avea forma unui triunghi, pentru că fruntea îi era largă iar bărbia îngustă.

— Bună dimineaţa, răspunse Lila mohorîtă.

Cu o săptămînă în urmă îi dăduse *Anti-Dühring*, iar acum Blaje se şi grăbi să-i vorbească despre carte.

— Engels e cam greu pentru mine! se plînse el micşorîndu-şi glasul. Încă nu se prind de mine chestiile astea filozofice... Ştii, n-am o pregătire sistematică... Te-aş ruga să-mi explici unele lucruri.

Lila continua să tacă, întunecată.

— Ce-i cu tine? Nu prea eşti, văd, în apele tale... spuse Blaje cu simpatie.

Lila izbucni:

— Tu eşti un om de partid sau agent al răzvrătiţilor?... îl întrebă ea cu un freamăt de mînie. Ce sînt întrunirile astea cu activiştii, fără ştirea conducerii? Cine ţi-a dat voie să vorbeşti de linia veche şi nouă a partidului? Cine ţi-a îngăduit să pui problema lui Dimitrov?

— Taci, Lila! Blaje aruncă o privire prudentă împrejur. Aici nu e locul potrivit... Eu numai...

— Nici un „numai"! Nu există în partid linie veche şi linie nouă. Înţelegi? Atitudinea faţă de Dimitrov va fi limpezită de Comitetul Central, iar nu de tine sau de mine! Cum îţi poţi îngădui să lucrezi după capul tău?

— Ehei, Lila! făcu Blaje cu amărăciune. Sînt anumite lucruri care nu mai pot fi ascunse... Pînă şi orbii le văd.

— Chiar dacă le vezi, n-ai dreptul să vorbeşti! Lila dădu din mînă poruncitor. Dacă există probleme grele, le rezolvăm noi... De asta ne-aţi ales.

— Vorba-i că nu le rezolvaţi! îşi arătă colţii Blaje, pe neaşteptate. Sau le rezolvaţi greşit.

— Așa ? clocoti Lila. Să-ți fie rușine ! Ce reprezinți tu, măi... păun înfoiat ? Spune, ce ? Ai acumulat cunoștințe ? Ai citit cărți ? Nu-l pricepi încă pe Engels și începi să faci critică ! ? Ai gură mare, atîta ai, și trăncănești fără rost.

— Poate că sînt un om simplu, dar știu ce gîndesc muncitorii, zise Blaje cu demnitate.

— Muncitorii pot gîndi orice ! Important e ce hotărăște partidul. Dacă n-avem nevoie de el, să-l dizolvăm, nu-i așa ?

— N-am vrut să spun asta ! Vorbești cu păcat, Lila ! Tu știi ce înseamnă partidul pentru mine.

— Se pare că nu mare lucru, din moment ce-i distrugi unitatea !... Voi cere să fii exclus.

— Să fiu exclus ? îngăimă Blaje consternat. Pe mine să mă excludeți ?...

— Pe tine, dar pe cine ? Să nu-ți închipui că te-ai făcut deputat singur. Noi te-am propus și te-am ales, nimeni altul. Știi numai să dai cu gura, dar nu întotdeauna în folosul partidului.

Blaje își continuă drumul uluit, fără să scoată un cuvînt. Ajunseră în strada pe care Lila trebuia să cotească spre depozit.

— Bagă-ți mințile în cap !... îi mai spuse ea înainte de a porni spre depozit.

Lui Blaje îi reveni graiul :

— Excludeți-mă ! izbucni el cu revoltă. Excludeți-mă și pe mine și pe toți ! Că altceva parcă mai faceți?...

Cînd intră în sala de manufacturare, Lila tremura încă enervată de vorbele zvîrlite de Blaje la urmă, iar cînd soneria anunță începutul zilei de lucru, se așeză încruntată pe salteaua de paie. Se înrăise și era pornită pe ceartă. Cîteva muncitoare încercară să facă glume pe socoteala supărării ei, dar ea le răspunse cu venin și le potoli. Începu să sorteze neatent frunzele aurii, otrăvitoare. Ventilatorul duduia monoton. Meșterul se certa, el știa de ce, cînd cu unul, cînd cu altul dintre muncitori. Gîndurile Lilei despre raporturile dintre muncitori și partid erau tot mai amare. Avertismen-

tele de excludere nu mai ajutau la nimic. Răspunsul dîrz al lui Blaje o tulburase. Pînă cînd va continua așa ? Poate că ar fi trebuit să urmeze un alt drum, dar care anume ? Nu, nu exista un drum nou ! Orice schimbare a drumului actual duce la oportunism și capitulare de la linia fundamentală a luptei. Trebuie pur și simplu să-și dubieze neînduplecarea și sforțările, să meargă, cu toate astea, mereu înainte.

Degetele Lilei aranjau mecanic și rupeau sau fărîmițau distrat frunzele prețioase de tutun.

— Unde ți-e capul astăzi !? auzi ea în spate glasul furios al meșterului. Asta nu-i marfa lui tat-tu ca s-o strici.

Lila ridică puțin capul. Meșterul, ras proaspăt, dar cam buhăit de rachiul cu care se îndopase în ajun, se oprise chiar lîngă ea.

— Ăsta-i capac de dreapta ? continua meșterul s-o certe. De ce ai rupt frunzele astea ?

— Așa erau, răspunse Lila.

— Minți, cățea !... De o jumătate de oră mă uit la tine cum lucrezi.

— Cățea e mă-ta ! strigă muncitoarea care lucra lîngă Lila.

— Cum ?! Meșterul o lăsă pe Lila și se întoarse spre ea. Și tu începi, fă, să latri ? Și tu vrei să zbori din depozit ?

— Dacă zburăm cu toții, cine o să vă lucreze ? întrebă cineva cu glas împăciuitor.

— Sînt destui ! Muncitori pe toate drumurile !... Să-i strîngi cu lopata.

Meșterul continuă să se plimbe prin sală și să se certe cu muncitorii. Era încă mahmur din ajun și îl durea capul. N-avea nici o poftă să stea la „bazar".

Lila începu să lucreze mai atentă. Clocotea de mînie, dar nu-i răspunsese meșterului. O încerca gîndul că, din punct de vedere al muncii de partid, degeaba mai rămîne la depozit. Dobîndise experiența unui activist de partid trecut prin școală. Cu calitățile pe care le are, n-ar fi mai bine să-și folosească timpul studiind, ori să treacă în alt sector al luptei împotriva lumii vrăjmașe ? Trebuie oare să rămînă muncitoare la tutun

pînă la capăt ? Da, trebuie ! Numai muncitorul poate să fie un comunist consecvent ! Numai munca grea şi salopeta albastră pot arăta drumul cel just ! Afară din partid cu palavragiii de teapa lui Blaje, cu intelectualii cu deprinderi burgheze ca Pavel, Max Eschenazi şi tovarăşul în vîrstă din comitetul orăşenesc ! Nici un pas înapoi, nici un fel de aliaţi, nici un fel de compromisuri.

În ochii Lilei sclipi o mînie întunecată. Nu observă că începuse din nou să rupă şi să fringă frunzele de tutun.

Aproape de ora prînzului, o agitaţie neaşteptată trecu prin sălile de manufacturare, ca un val tumultuos. Muncitorii se aplecau unul la urechea celuilalt şi transmiteau şoptit, din om în om : „Inspectorul de poliţie e în depozit !“ Unii îşi făceau semne cu mîna sau se înţelegeau din ochi, alţii cereau voie să iasă afară şi foloseau prilejul ca să-i prevină pe anumiţi tovarăşi ori să vadă ce se întîmplă.

Observînd agitaţia, meşterul strigă supărat :

— Hei, diavolilor !... Ce v-a apucat ? Ori a intrat vreun cocostîrc în depozit ?

— A intrat cocostîrcul poliţiei ! strigă o muncitoare bătrînă.

— Tu vezi-ţi de treabă, porunci meşterul. Nu iese nimeni. Vai de derbedeii care n-au conştiinţa curată.

Îşi dădu însă seama că această agitaţie avea consecinţe rele asupra muncii şi strigă ca să-i liniştească:

— Ce vă temeţi, mă, blegilor ! Directorul e om cumsecade. Nu-i va îngădui să se atingă de nimeni.

— Haida de ! îi întoarse vorba un muncitor. Te pomeneşti că i-o fi şef şi inspectorului ?

— Nu-i este, dar trag la măsea împreună, îi lămuri meşterul cu convingere.

— Rachiul e rachiu, iar slujba-i slujbă ! remarcă muncitorul.

— Vedeţi-vă de lucru ! Meşterul folosi prilejul ca să se erijeze în apărător al muncitorilor. Nu-i nici o primejdie. Răspund eu de voi.

Nimeni nu-i dădu atenție. Treptat, știrea se umflase, devenind și mai neliniștitoare decît era de fapt.

— Inspectorul e însoțit de doi în civil, comunică cineva.

— Sînt și polițai! adăugă altul.

— Iar o să-l stîlcească pe careva.

— Bestii!

Privirile tuturora se îndreptară spre Lila. Șoaptele continuau:

— S-a zis cu biata fată!...

— Au s-o omoare în bătăi.

— Nu mai rămîne nimic din frumusețea ei!...

Lila întîmpină știrea în tăcere desăvîrșită. Inima i se strînsese și buzele i se uscaseră. Cu toată primejdia pe care o presimțea, izbutise să-și păstreze calmul, cel puțin în aparență. Numai fața i se încordase și pălise.

În acest timp, femeia de serviciu cea plinuță și pudrată, de la birouri, despre care gurile rele spuneau că e codoașa meșterului, intră și se îndreptă spre tejgheaua la care lucra Lila. În timp ce trecea prin sală, ciocănind cu tocurile în liniștea încăperii, muncitoarea cea bătrînă care vorbise adineauri întrebă tare:

— Ce-i, fă putoare?...

Izbucni un rîs voios, după care urmă numaidecît tăcere. Femeia de serviciu se îmbujoră de rușine, se opri și de departe îi făcu semn Lilei s-o urmeze.

— Ce vrei? întrebă Lila tare.

— Te cheamă directorul.

Lila se ridică agale de la locul ei, scuturî frunzele de tutun de pe șorț și porni spre ușă.

— Muncitori! strigă brusc cineva din sală. Dacă o arestează pe Lila, ne adunăm toți în curte și declarăm grevă.

— S-a făcut! strigă altul.

— Să fim gata cu toții! adăugă al treilea.

— O s-o scoatem din ghearele lor! începu să răcnească un altul.

— Să îndrăznească numai! se auzea din toate părțile.

Lila se opri o clipă, ridică mîna și vorbi clar :

— Tovarăși, liniștiți-vă ! Să vedem mai întîi despre ce e vorba.

Zgomotul se potolise și ea porni mai departe spre birou. Meșterul privea năuc furtuna care izbucnise pe neașteptate în sală.

— Ce, mă ! Ce v-a apucat ?... încercă el să spună, dar vocea îi fu acoperită de vacarm.

— Huo !... strigau muncitorii din toate părțile.

— Stați, măi oameni buni !... Meșterul se speriase. Ce s-a întîmplat ? Să ne înțelegem...

— Huo ! strigau muncitorii, întunecați.

În timp ce Lila se îndrepta spre birou, teama care o stăpînea făcu loc unei bucurii neașteptate. Acum nu se mai gîndea la primejdie, și nu vedea decît faptul că muncitorii se ridicaseră toți ca unul, pentru ea. Așadar, tot ceea ce presupunea în timpul din urmă cu privire la atitudinea lor față de conducere și partid nu era decît o bănuială zadarnică. Erau deci lipsite de orice temei basmele lui Max, Blaje și ale tovarășului în vîrstă din comitetul orășenesc. Muncitorii țineau la conducere și făceau zid puternic în spatele ei. Unitatea partidului n-a fost deci zdruncinată ! Lila era atît de mișcată, încît nu se mai întreba de ce or fi chemînd-o. Nici prin minte nu-i trecea că acum muncitorii vedeau în ea o tovarășă îndrăzneață, plină de abnegație, care le apăra întotdeauna interesele, iar nu pe secretara comitetului orășenesc sectar care încerca în fiecare săptămînă să-i tîrască în acțiuni zgomotoase și inutile.

Vociferările amenințătoare ale muncitorilor din sală continuau să răsune în urma Lilei. Părea că un val mînios și puternic de indignare justificată curge în urma ei și-i dublează forțele, îi întărește hotărîrea și-i risipește orice urmă de teamă. Fața ei rămase încordată, dar paloarea îi dispăru și buzele i se umeziră din nou.

Cînd intră în biroul directorului, fu izbită de mirosul cunoscut de parfum și fum de țigară de foi. Directorul sta tolănit în fotoliu, cu un picior pe marginea

biroului. Inspectorul ședea cuviincios pe canapeaua de lîngă măsuța de fumat. Luase din vaza de pe măsuță o garoafă cu care își mîngîia vîrful nasului.

Lila dădu din cap tăcută și se opri în fața lor.

— Ei? făcu directorul întrebător, aprinzîndu-și țigara de foi.

— M-ați chemat, spuse Lila calm.

Flacăra brichetei cu care directorul își aprinsese țigara de foi pîlpîia încet, tot mai mică, și în cele din urmă se stinse în mijlocul unor nori grei de fum. Prin fumul acesta, Lila zări doi ochi inteligenți, dar desfrînați și respingători. Privirea lor, tulbure și cenușie, lunecă încet pe picioarele ei în sus, apoi îi cuprinse sînii și umerii și i se opri oarecum nehotărîtă pe față.

— Parcă ai fi o pisică de Angora! rosti deodată directorul.

— Asta ați vrut să-mi spuneți? întrebă Lila cu o mînie rece.

— O, bineînțeles că nu! răspunse directorul. Eu din principiu nu vreau să stau de vorbă cu tine, deoarece crezi că-ți stric reputația.

— Chiar așa este și vă mulțumesc, zise Lila.

Directorul se strîmbă ușor. Privirea lui o fixă iarăși. Lilei i se păru că în căutarea aceea chinuită și lacomă e ceva trist și animalic.

— Inspectorul te-a chemat, spuse el sec.

Lila își întoarse privirea spre inspector. Acesta își luă garoafa de la nas și întrebă familiar:

— Ce-i zgomotul ăsta, Lila? De ce strigă muncitorii așa?

— I-a agitat venirea dumneavoastră, răspunse Lila.

— Așa... zîmbi inspectorul diabolic. Slavă domnului că nu mă agit eu! Stai... ia loc... să stăm de vorbă prietenește! Inspectorul îi arătă unul din fotoliile de lîngă măsuță și îi întinse tabacherea:

— Fumezi?

— Nu, răspunse Lila.

Nu se așeză în fotoliu, ci rămase în picioare.

— Ce mai faci? Inspectorul lovi din obișnuință, de cîteva ori, capătul țigării de capacul tabacherii. Cum te simți?

„Idiotule!“ gîndi Lila. Se uită la el şi zîmbi dispreţuitor. Comportarea lui o neliniştea însă.

— Înveţi? Inspectorul îşi puse ţigara neglijent în gură. Înveţi în particular?

— Învăţ, răspunse Lila.

— Aşa! continuă el. Dacă puneţi mîna pe putere poate ajungi ministru! Ei, ce se mai aude cu linia cea nouă?... Parcă ceva n-ar merge? Muncitorii se cam dau la o parte, aşa e?...

„Va să zică vrea să mă sperie“, îşi spuse Lila.

— Ce linie, domnule inspector? întrebă ea cu surprindere.

— Linia Cominternului, ştii tu! continuă inspectorul aprinzîndu-şi ţigara. Nu face pe proasta. Ne pricepem şi noi puţin la marxism.

— Vă cred. Lila ridică mirată din umeri. Numai că activitatea mea de muncitoare se manifestă în cercul legal al asociaţiilor sindicale... N-am nici un fel de alte legături, ştiţi prea bine.

— Iar spui minciuni, dar nu-i nimic! Inspectorul rise cu aparentă bunăvoinţă, apoi se adresă directorului, de parcă ar fi fost numai ei doi în odaie. Am studiat atent marxismul şi, te asigur, nu subapreciez de loc forţa lui ca ideologie a naivilor sau a celor incapabili de a-şi face un rost în viaţă. Ca slujitor al statului socotesc că această ideologie este vătămătoare şi lupt împotriva ei. Dar între cele două fracţiuni din partidul comunist, care se vrăjmăşesc, prefer să am de-a face cu aşa-zişii sectari de stînga... Foarte sincer îţi spun!... Pe cuvînt de onoare!... Nu zic că ăştia sînt floare de pus în sîn, ca adversar însă, îi stimez mai mult. Sînt mai deschişi, merg pe o linie mai dreaptă şi nu sînt atît de distrugători. Înainte de orice, îi recunoşti numaidecît... Dacă e intelectual, îmbracă salopetă de muncitor. Iar dacă e prins, îşi recunoaşte numaidecît şi cinstit rătăcirea. Ceilalţi sînt murdari!... Umblă chipurile cu platforme largi, cu aliaţi, dau înapoi de la program şi mai ştiu eu ce, dar rămîn comunişti pînă în măduva oaselor... Nu se ascund de poliţie, se îmbracă bine, se ocupă în linişte cu ceva, dar îşi continuă nevăzut acţiunea devastatoare... Cînd pui mîna pe

vreunul, parcă a căzut din cer.. „Cine, eu comunist ? Nici pomeneală ! Cum vă permiteți !... Sînt, zice, prieten cu cutare și cutare și fac asta și asta..." Ce victimă nevinovată !... Îngerul lui dumnezeu ! Dacă îl condamni, trece drept un erou. Dacă îi dai drumul, își continuă cu mai multă măiestrie activitatea... la leafa de la stat și șușu-șușu cu muncitorii și țăranii la serate, în cartierele mărginașe, sau prin biblioteci, la sate. „Activitate culturală, zice el. Ce-i rău în asta ?" Dar o dată cu activitatea culturală fac și propagandă... și încă ce propagandă !

Inspectorul încetă de a-i mai vorbi directorului și se întoarse brusc spre Lila.

— Indivizii ăștia ticăloși nu ne plac nici nouă ! insinuă el. Nu-i așa ?

Lila păli din nou, de data asta însă nu de teamă. Cuvintele inspectorului îi păreau extrem de jignitoare. Pentru întîia oară se izbea de acest adevăr monstruos. Iată că un slujbaș al poliției îi hulește pe oamenii Cominternului și afirmă că preferă să aibă de-a face cu adepții liniei actuale ! De la cine a aflat toate acestea ? Și de ce o spunea tocmai acum, în fața ei ?

— Domnule inspector ! zise ea. Mă cuprinde mirarea. Tot ce spuneți mi-e cu totul necunoscut.

— Mie însă, precum vezi, mi-e cunoscut de la început și pînă la sfîrșit ! spuse inspectorul cu o brutalitate neașteptată. L-am arestat pe ăla, știi tu, pe agronomul cel oacheș cu care te-ai întîlnit de cîteva ori. Omul s-a arătat cuminte ! Și-a salvat pielea ! Ne-a povestit tot, ca o placă de gramofon.

„Minți !... îi trecu Lilei prin minte cu repeziciunea fulgerului. Dacă Iosif ar fi făcut mărturisiri, m-ai fi arestat numaidecît, n-ai mai fi stat acum de vorbă cu mine !" Cu toate astea fața ei se făcu albă ca varul. Își simți iarăși gura uscată la gîndul că ar putea fi arestată și bătută de moarte. În conștiința ei apăru numaidecît sfatul pe care i-l dăduse Pavel pentru astfel de împrejurări : „Neagă !... Neagă totul pînă la capăt!"

— E limpede ? întrebă inspectorul.

— Nu, nu-i de loc limpede, răspunse Lila ferm.

Directorul se ridică din fotoliu și începu să se plimbe prin cameră cu mîinile în buzunar. De cîte ori trecea prin spatele ei, Lila simțea puternic mirosul de țigară de foi și apă de colonie.

— O să mai vorbim noi despre lucrurile astea în alte împrejurări. În ochii albaștri ai inspectorului străluciră două flăcări perfide. Știu că ești adeptă a liniei vechi și, în consecință, ai motive să crezi că aș putea să fiu mai înțelegător... Desigur, aș putea să fiu mai înțelegător, dar numai dacă mă ajuți să descurc afacerea asta pînă la capăt. Unii dintre ai voștri recunosc că sînt comuniști, dar după aceea se încăpățînează... Și atunci e rău. Auzi? E rău!...

Lila nu răspunse. În cameră se așternu tăcerea. Inspectorul aprinse o altă țigară și se uită întrebător la director, care continua să se plimbe ca o pendulă, cu mîinile în buzunare. În loc să se sperie, pe Lila o cuprinse mînia. Cuvintele inspectorului, că ar fi dispus să se arate înțelegător cu adepții liniei vechi, îi păreau satanic de murdare. Conțineau o jignire care îi străpunse mîndria ca un jungher.

Deodată directorul se opri:

— Ia lasă fata în pace! spuse el și, apropiindu-se de Lila, îi puse protector o mînă pe umăr.

— Cum așa? exclamă inspectorul.

— Uite-așa! Pe fata asta s-o lași în pace! O iau sub protecția mea.

— Glumești, directore! rosti inspectorul și glasul îi răsună oarecum nefiresc.

— Nu glumesc de loc... Ai s-o faci din prietenie pentru mine.

— Și șeful?

— Șeful să nu afle nimic. Și n-o să afle, dacă mușamalizezi afacerea... Punct.

Inspectorul tăcea cu capul plecat, părînd că reflectă asupra acestor cuvinte. Lila prinse sensul convorbirii cu o deplină limpezime de judecată. Simțea cum mîna directorului o strînge tot mai tare, dar din dorința de a asculta convorbirea pînă la capăt nu-și dădu frîu

numaidecît dezgustului pe care atingerea directorului i-o producea.

— O să încerc să fac ceva ! spuse în cele din urmă inspectorul. Dar cu o singură condiție : dacă Lila nu se încăpățînează și-mi spune cîte ceva despre oamenii de aici.

— Bine, ce mare lucru ! răspunse directorul în locul Lilei. Auzi ? i se adresă ei, făcîndu-i cu ochiul. Nu-i așa că n-o să te încăpățînezi ? Spune-i, acolo, ceva, și știi că nu te mai doare capul... Poliție, ce vrei... Și acum, hai în sală !... De mîine ai să treci dactilografă la birou, ca să nu dăm loc la bănuieli.

— Bestiilor ! izbucni Lila sălbatic, smulgîndu-se cu putere din mîinile directorului. Eu sînt din alea care se încăpățînează ! Așa să știți. Puteți să mă tăiați în bucăți, dar șantajul vostru nu va reuși !...

Directorul făcu uluit cîțiva pași înapoi. Inspectorul ridică spre ea o privire care nu prevestea nimic bun. Își lepădase masca.

— Ce șantaj, cățea ? întrebă el.

— Șantajul pe care l-ai organizat ca să devin amanta directorului ! Lila se zbîrli ca o panteră înfuriată. Ascultă aici, inspectore !... Zidurile se vor zgudui dacă mă arestezi și mă pui sub acuzare. Orice ți-ar putea ierta șeful, dar nu și faptul că faci poliția de rîs ! Chiar azi voi povesti istoria asta murdară tatei și rudelor mele. Iar mîine toți avocații din oraș și fata de fusta căreia te ții o să afle că abuzezi de funcția pe care o ai, ca să-i codoșești pe prietenii bogați.

— Ține-ți gura, scorpie ! strigă inspectorul răgușit. Cum o să dovedești ?

— Cum ? O să vezi cum ! Tot orașul știe că te lingușești și chefuiești cu toți desfrînații care au parale și că le acoperi murdăriile pe care le fac în casele de întîlnire... O să te aranjeze el, subprefectul cu care te cerți în public... Dar nu-i numai asta, inspectore ! Tonul furios al Lilei se ridicase pe neașteptate. Muncitorii, muncitorii sînt alături de mine ! Vor face mitinguri, greve, vor trimite telegrame de protest la minister ! Tot orașul va fierbe !...

— Dacă mai ieşi de aici.

Inspectorul se făcuse galben ca turta de ceară. Cu o mişcare iute scoase din buzunar un pistol şi-l îndreptă spre Lila.

— Eşti nebun! strigă directorul, apucîndu-l de mînă. Nu admit prostii de astea în depozitul meu.

— Ticălosule! strigă Lila privindu-l pe inspector în ochi. N-ai să îndrăzneşti să faci nimic fără judecată şi dovezi.

În aceeaşi clipă se năpusti spre uşă.

Trecu prin coridor alergînd şi, lîngă scara din curte, văzu cîţiva muncitori care aşteptau neliniştiţi. Printre ei se afla şi Max.

— Ce e? întrebă el repede.

— Toţi pe picior, dacă mă arestează!... Lila continuă să alerge. Dar numai dacă mă arestează.

Max îi răspunse:

— Am trimis curieri la toate depozitele.

După ce ieşi Lila, directorul deschise micul bar din birou, scoase o sticlă cu rachiu şi umplu pe îndelete două pahărele. Rîdea încet — cu rîsul cinic, rece şi calm al desfrînatului care nu se teme de scandal.

— Ai încurcat-o rău, inspectore! spuse el. Ce-ai plănuit şi ce a ieşit! În materie de femei nu te pricepi! Nu cunoşti oamenii!

— Dar tu, ce, eşti mai deştept? De ce ai fost de acord? întrebă inspectorul înrăit.

— Pentru că m-am prostit bînd cu proşti ca tine... Cînd m-am uitat în ochii ei, am şi înţeles că aşa se va întîmpla. Bine ne-a aranjat.

— Bucăţi am s-o fac! Nu iese vie de la poliţie... ameninţa inspectorul.

— Na, bea să te linişteşti.

Directorul îi oferi pahărelul cu rachiu.

— O jupoi de vie! gemu inspectorul.

— Grozav ucigaş mai eşti şi tu! spuse directorul nepăsător. În locul tău, măcar pentru curajul ei nu i-aş face nimic.

— Eşti nebun! Cum?! S-o lăsăm aşa?

— E lucru cel mai inteligent, zise directorul.

— Şi dacă trăncăneşte ?

— N-are s-o facă ! Ar fi bine să sustragi din dosarul ei rapoartele Lungului.

— Cum am să fac una ca asta ? se sperie directorul. Nu pot.

— De ce să nu poţi ?

— Lungul poate să observe şi mă denunţă.

— Îi închizi gura cu rachiu şi-i dai ordin să tacă.

— Nu se poate ! gemu inspectorul descumpănit. Asta-i incorectitudine în serviciu... Dacă se aude la Sofia, mă concediază.

— Atunci adu-ţi aminte că şi prefectul judeţului, şi comandantul garnizoanei au înaintat rapoarte împotriva ta. Vor scormoni în istoriile din cartierul ţigănesc şi din casa văduvei doctorului... Totul e tulburel... Că-i vorba şi despre noi ? Asta n-are a face, oamenii ne cunosc. Vorba-i ce faci tu... Îţi expui situaţia... Zbori numaidecît în Deliorman... Şi-apoi nu uita ce încurcătură poate să iasă. Nu te văd bine !

Inspectorul dădu rachiul peste cap, tăcînd mohorît. Transpirase, iar tîmplele îi zvîcneau puternic.

— Din cauza voastră m-am încurcat în istoriile astea !... scrîşni el. Vouă ce vă pasă ! Vă faceţi de cap şi noi trebuie să plătim oalele sparte. Credeţi că dacă aveţi bani puteţi să vă bateţi joc de oricine. Granguri-lor !

— Cum ai spus ? întrebă directorul.

— Granguri ! Asta am spus !... repetă furios inspectorul. Îi striviţi pînă şi pe funcţionarii statului.

— Aşa ? Hm ! Directorul îşi înălţă sprînceana ironic. Interesantă atitudine a unui slujbaş de poliţie faţă de cetăţeni cu stare. O să vedem noi chestia asta... Adineauri ai spus că ai studiat marxismul cu atenţie. Se pare că te-a cam influenţat.

Inspectorul îl privi timpit, cu ochii lui albaştri, ameţiţi de băutură.

— Am glumit, mă omule ! clipi el încurcat. Ce, ori te-ai supărat ?

— Chiar ai crezut că pot să mă supăr ?... Directorul izbucni într-un rîs, care-i păru inspectorului rece şi

respingător. Ehei, eşti mic la sufleţel, inspectore!... Un adevărat gîndac! Nu mă supăr, cum să mă supăr. Nu fac decît să mă distrez.

Inspectorul se ridică jignit. Sub acţiunea băuturii, devenise sensibil.

— Ascultă!... imploră el cu amărăciune. Întreci măsura cu insultele... Nu pot să mai tolerez asta.

— Stai jos! porunci directorul, umplîndu-i din nou păhărelul cu rachiu.

— Nu, nu stau!.. continuă inspectorul. Ai obiceiul dezgustător să te distrezi umilind oamenii. Eşti sadic.

— Sadic?

— Da, sadic!...

— Poate vrei să mă angajezi la poliţie?

— Uite, vezi? Ochii inspectorului fulgerau de mînie. Tocmai ceea ce ai spus acum te caracterizează! N-ai fi vorbit astfel dacă n-ai fi avut această predispoziţie de a-ţi bate joc de decăderea... cum să spun eu... de greutăţile oamenilor.

— Poate că asta-i înţelepciune! zise directorul.

— Nu ştiu ce-o fi, dar e respingător... Cînd îi dau ordin Lungului să-i bată pe arestaţi, o fac ca să apăr statul şi privilegiile unora ca tine... Am dreptate?

— Da, ai dreptate.

— Atunci de ce rîzi de mine?

— Pentru că eşti un prost. În locul tău, nu m-aş fi făcut niciodată inspector de poliţie.

— Dacă n-ai nici o altă posibilitate...

— O! Juriştii au întotdeauna posibilităţi... Oriunde bagă mîna, scot bani.

— Îţi arde de glumă, directore! Ai trăit în belşug... Nu ştii ce-nseamnă nevoia şi viaţa.. Şi totuşi, eşti de zece ori mai prost decît mine... Înţelegi?

— Eu prost? întrebă directorul mirat, fără a se simţi jignit.

Se uită la inspector cu ochii lui inteligenţi şi batjocoritori, dar cruzi; ochi care înţeleg totul, dar nu se tulbură de nimic.

— Da, eşti prost că te-ai ramolit în halul ăsta! spuse inspectorul. Ai posibilitatea să trăieşti rezonabil

şi totuşi te expui... ţi s-au aprins călciile după Lila. Sînt gata să-mi rup tresele dacă nu simţi chiar şi altceva.

— Bravo, inspectore! Din pieptul directorului izbucni acelaşi ris cinic şi calm. Mintea ta e ca un brici, iar gîndurile tale ca nişte ploşniţe care îmi mişună pe corp... Dar ascultă-mă! Dacă o arestezi pe Lila, printre muncitori se vor produce tulburări care vor opri manufacturarea pentru cel puţin o săptămînă. Asta înseamnă pagube de milioane... Nimic altceva nu mă interesează! Cu restul poţi să-ţi baţi capul cît vrei. E limpede?... Acum şterge-o! Trebuie să vorbesc cu meşterul.

După ce inspectorul de poliţie ieşi, directorul îşi mai umplu o dată paharul. Întîmplarea nu-l neliniştea şi n-avea remuşcări. Doar că îi era silă. Alcoolul însă îi înăbuşi încet şi această silă. „O să trebuiască să-l scoatem pe individul ăsta din grupul nostru, gîndi el. Începe să ne plictisească." În jurul ochilor lui trîndavi apărură ridurile mărunte ale unui ris nepăsător şi mut. Îşi aduse aminte că fiica avocatului şi fiul fostului deputat puseseră definitiv la cale logodna lor.

XV

Iarna în aceste ţinuturi era tristă şi dezolantă. Cădeau zăpezi, dar curenţii calzi ai Mării Egee care se strecurau dinspre sud, pe valea fluviului, le topeau numai decît şi împotmoleau cartierele joase muncitoreşti, prefăcîndu-le într-o mocirlă de netrecut. Fluviul se umfla, apele lui tulburi inundau curţile oamenilor şi lăsau în urma lor băltoace pline de infecţii, ale căror emanaţiuni otrăveau atmosfera pînă primăvara tîrziu. În căsuţele mici şi împuţite, oamenii făceau focul cu surcele ori cu bălegar uscat, pe care copiii îl strîngeau în timpul verii de pe dealurile apropiate. Din cerul plumburiu cădea cînd ploaie, cînd zăpadă ; pe olanele acoperişurilor ciripeau vrăbii flămînde. Încălzirea timpului aducea gripa, iar lapoviţa făcea sărăcia mai

umilă şi mai urîtă. Tristă era viaţa în aceste cocioabe lipsite de aer şi lumină.

În odăiţele înăbuşitoare, în care abia puteai sta în picioare, dormeau cite cinci-şase oameni. Ofticoşii tuşeau şi-i molipseau pe cei sănătoşi. Copiii scîncеau după pîine, iar femeile se certau şi blestemau cu înverşunare. În acest an, şomajul îndelung din timpul verii adusese foame, iar foamea — ca întotdeauna — venise însoţită de boli, scandaluri şi desfrîu.

Mizeria îi înrăise pe toţi. Un ziar de stînga atacă „Nikotiana" şi celelalte societăţi de tutunuri, cerînd să se pună impozit pe veniturile lor, şi întreba guvernul ce a făcut pentru şomeri şi pentru muncitorii înfometaţi de la tutunuri. Ca urmare ziarul fu suspendat. Izbucni un mic scandal public. Gazetarii care jucau poker cu Kostov dădură alarma primejdiei comuniste. Nu trebuie făcută demagogie în jurul nenorocirii care s-a abătut pe capul celor treizeci de mii de muncitori din industria tutunului, că în fond poporul bulgar nu e format numai din muncitorii de la tutunuri. Totul se datorează crizei, pe care o suportă cu eroism chiar şi patronii. Şi afară de asta, muncitorii trebuie să ştie că sînt muncitori sezonieri şi deci să nu se bizuie numai pe salariile primite de la depozitele de tutunuri. Pînă la urmă se putea trage concluzia că muncitorii de la tutunuri sînt nişte leneşi care preferă să flămînzească decît să se apuce şi de o altă muncă.

În centrele de tutunuri, în cartierele lor muncitoreşti, continua să facă ravagii foamea cronică, pe care cei sătui n-o puteau vedea sau crede. În sufletele muncitorilor clocotea ura şi mînia. Îşi dădeau seama cu multă claritate cît era de egoistă lumea asta, cît de negru şi deznădăjduit le este şi le va fi lor destinul, dacă nu vor face nimic pentru a-şi apăra drepturile. Dar orice încercare în acest sens era declarată numaidecît acţiune primejdioasă şi antistatală. Stăpînii îi învinuiau de trîndăvie şi lăcomie, patrioţii îi numeau trădători, pe cei sătui îi revolta brutalitatea lor, poliţia le împrăştia întrunirile. Atunci înţeleseră că nu le mai rămîne altceva de făcut decît să asculte de acei to-

varăşi care voiau să dărîme pentru totdeauna această lume crudă şi rea.

Activiştii de partid, nevăzuţi şi îndeminatici, mişunau prin centrele de tutunuri şi pregăteau lupta celor flămînzi pentru mai multă pîine.

Stefan şi Max înţeleseră curînd că în această luptă nu vor ocupa locurile pe care ambiţia lor le răvnea. Tovarăşii care ţineau în mînă firele acestor pregătiri îi lăsau în umbră, şi asta îi jignea. Max era mai reţinut, însă Stefan începuse să murmure.

— Vezi ?! exclamă o dată Stefan în odăiţa evreului. Nu ne comunică nici măcar directivele de partid trimise organizaţiilor din depozite. Oamenii simpli, fără nici o pregătire, cunosc hotărîrile comitetului orăşenesc, iar noi trebuie să ghicim dacă va fi grevă sau nu.

Max aprinse o ţigară şi se uită îngîndurat afară, prin mica ferestruică a odăii. Ziua întunecoasă de ianuarie strecura tristeţe şi plictiseală în suflete. Din cer cădeau fulgi uşori care se topeau numaidecît. Pe strada noroioasă din piaţă, unde se afla casa şi atelierul de curelărie a lui Iaco, trecea o căruţă încărcată cu cărbuni. Calul costeliv trăgea opintindu-se, iar stăpînul îl lovea şi înjura fără milă.

— Ei da! spuse brusc Max, întorcînd capul. Aşa trebuie.

— Poţi să-mi spui şi mie de ce trebuie aşa ? întrebă Stefan mînios.

— Da, pot, răspunse evreul calm. Ne lipseşte elementul moral.

— Ce înţelegi prin element moral ?

— Originea muncitorească.

— Dar ăsta e sectarismul, dogmatismul îngust de care suferă cei ce conduc acum partidul şi împotriva căruia luptăm... Iar te-ai repliat şi oscilezi pe linia de mijloc ! Sau numai faţă de mine vorbeşti aşa ?

— Nu ! I-am spus-o şi Lilei în faţă.

— Prostii ! Atitudinea ta e imprecisă şi şovăitoare... In momentul actual, tot ceea ce spui e sub orice critică.

— Nu ! In acest moment de mare răspundere, prudenţa lor este justificată.

— Aşadar admiţi că am putea să înşelăm partidul... Asta-i bună !...

Teoretic, da ! Noi putem într-adevăr să ne întoarcem oricînd în lumea împotriva căreia luptăm. Ceva imperceptibil şi corupt din sufletul nostru continuă să ne lege încă de ea... E regretul plin de nostalgie după linişte, după confort şi lux, după frumuseţea putredă a acelei lumi. E uneori dorinţa de a avea o cameră frumoasă şi luminoasă, cu multe cărţi, amintirea unei femei care te-a tulburat... Da, din punctul de vedere al luptei pentru ţelul cel mare pe care şi l-a pus partidul, oamenii ca noi sînt nesiguri şi primejdioşi. Mă înţelegi, nu-i aşa? Zilele trecute îmi vorbeai peste măsură de entuziasmat de noua prietenă a fratelui tău. Aşadar, frumuseţea unor femei din lumea lor te tulbură ! Şi eu am clipe blestemate cînd nu pot să mă scutur de amintirea unei femei, cu toată ura pe care o resimt pentru sufletul ei vicios, pentru frumuseţea stranie a corpului ei. De ce mă tulbur?... Pentru că spiritul meu a gustat otrava acestei femei. Cu o simplă acrobaţie de gîndire pot găsi o justificare pentru lumea care a făurit-o şi, în clipe de slăbiciune, tulburarea din spiritul meu va constitui o contradicţie primejdioasă pentru lupta căreia mi-am dedicat viaţa. Oamenii din clasa muncitoare sînt însă invulnerabili la tulburările parazitare din lumea celorlalţi. Ei vin din subsolurile robiei sociale, din foame, suferinţă şi sărăcie. Şi de asta rămîn neînduplecaţi în luptă şi tari ca oţelul. Noi însă ne încovoiem, oscilăm, facem greşeli... De asta vor avea întotdeauna neîncredere în noi, atît timp cît există lumea din care am venit şi care ar putea să ne primească iarăşi ! Nu, această neîncredere nu este sectarism şi nu trebuie să ne jignească ! Şi mai ales acum, această neîncredere e firească şi necesară. Sectarismul e altceva, ceva de care am vorbit de multe ori, dar pe care tu, impulsiv cum eşti, nu-l poţi înţelege. Sectarismul înseamnă ridicarea unor probleme care pentru moment întrec puterile noastre, închiderea în carapace conspirative, risipirea de ca-

dre prețioase în acțiuni inutile și rău pregătite, dușmănie față de elemente care ar putea să ne fie aliați...

— Noi n-avem nici un merit? întrebă Ștefan întunecat.

— Înțeleg!... Tu continui să dai tîrcoale ambițiilor tale. Dar liniștește-te. Meritele noastre sînt neînsemnate în comparație cu cele pe care le au alții.

— Și activitatea noastră la sate?

— E lăudabilă, dar nu ne dă dreptul să fim generali.

— Cine vrea să fie general?

— Tu.

Max zîmbi. Ștefan aprinse încruntat o țigară și nu-și dădu seama cît de mult semăna cu fratele lui.

— Greșești! spuse el după o clipă. Nu vreau decît ca greva din oraș să fie condusă de oameni inteligenți și culți.

— Șișko ce fel de om e?

— Un incult înflăcărat.

— Nu-i adevărat. Șișko are o inteligență naturală, are sînge rece și e cinstit. Asta face mai mult decît orice pregătire teoretică.

— Nu! Ștefan dădu din cap cu îndărătnicia specifică celor din familia lui. Șișko vorbește prost și nu poate ridica masele. Va scăpa frînele din mîini la adunarea generală și greva ar putea să degenereze într-o grevă economică. Nu-i uita pe social-democrații! Au oratori cu limbă mieroasă și fac exerciții de rerotică în cercuri speciale. Întregul lor grup poate să pătrundă în comitetul de grevă.

— Dar noi ce facem, dormim? zîmbi Max. Îl vom susține la adunare pe Șișko.

— Care va să zică, noi să luptăm și el să comande. Nu-i așa?

— Asta te supără pe tine?

— Da. O spun deschis.

Max îl privi cu nemulțumire.

— Ferește-te de grandomanie și de ambiții meschine, absolut nedemne de un comunist! Șișko e un tovarăș excepțional. Și nu e nici sectar. Sîntem datori să-i dăm ascultare.

Evreul se ridică şi începu să-şi îmbrace paltonul jerpelit.

— Unde te duci? întrebă Stefan.

— Îmbracă-te! Avem consfătuire la Simeon. Poţi să mergi şi tu.

— Eu nu vin, răspunse Stefan sarcastic. Eu sînt un element nesigur.

Max ieşi din casă şi porni pe strada noroioasă din piaţă, spre cartierul muncitoresc. Vîntul care sufla rece dinspre nord-est îl sili să-şi ridice numaidecît gulerul paltonului. Amurgul tot mai compact învăluia oraşul şi cîrduri de ciori înfometate roiau peste acoperişuri, croncănind trist. Din curţile hanurilor la care trăgeau ţăranii, din cîrciumi şi din prăvălioarele evreieşti dărăpănate, din noroiul străzii, din umezeală şi din frig emana un suflu de deznădejde hîdă.

Cînd ajunse lîngă pod, Max o luă de-a lungul malului şi intră într-un labirint de ulicioare înguste, încă şi mai noroioase, pe care — ici-colo, la distanţe mari — licăreau lumini electrice. Din curţi duhnea un miros de apă împuţită. Prin micile şi joasele ferestre fără perdele, ale căror lumini palide atrăgeau privirile, se vedeau jalnicele consecinţe ale şomajului şi sărăciei. O fetiţă suferindă se juca pe duşumea cu o păpuşă de cîrpe. O femeie tînără şi ofilită spăla rufe aplecată peste o albie. Pe o laviţă acoperită cu o cergă se odihnea un bărbat ostenit de atîta goană zadarnică şi se uita nemişcat în tavanul scund. Şomerii aşteptau sfîrşitul unei ierni triste şi lungi. Aşteptau întunecaţi, fără să murmure.

Căsuţa lui Simeon se afla la marginea oraşului, în mijlocul unor întinderi nesfîrşite de noroi. Apa rîului, care ajunsese în timpul inundaţiilor pînă-n pragul casei, nu se retrăsese încă din toată curtea. Max intră cu îndrăzneală în noroi — barieră sigură împotriva spionilor şi agenţilor poliţiei, care îşi fereau pantofii şi nu-şi dădeau osteneala să pătrundă pînă aici. Din hornul căsuţei ieşea fum.

— Cine e? întrebă o voce de bărbat.

Auzind răspunsul, Simeon deschise uşa şi aprinse un chibrit în tinda întunecată. Flacăra desprinse din

întuneric un sac cu cartofi, pe care erau aruncate șepci și paltoane vechi. Pe pereți atîrnau șiraguri de usturoi, iar lîngă prag zăceau niște ghete pline de noroi. La porunca nevesti-si, Simeon îi îndemna pe musafiri să se descalțe. Max se supuse, dar în silă, pentru că avea ciorapii rupți.

In odaie nu se aflau decît vreo cinci-șase oameni, dar, cum era foarte mică, părea tixită. Tot mobilierul se compunea dintr-o ladă în care își țineau boarfele ai casei, o sobă de tablă, două scaune, o masă și o laviță acoperită cu o cergă de păr de capră. In mijlocul camerei, pe o frînghiuță întinsă, se uscau cîteva rufe, iar rezemată de sobă se afla o copaie de scăldat copii. Gazda își trimisese nevasta și copilul la niște rude.

Om de vreo treizeci de ani, Simeon avea față lungă, uscățivă, și ochi liniștiți. Situația lui nu era de plîns. Găsise și în timpul iernii de lucru la depozitul „Fumaro". După ce intră Max, se întoarse lîngă soba pe care o lăsase cu ușa deschisă și, așezîndu-se pe vine, aprinse repede focul, potrivit dinainte.

Pe laviță ședea Șișko, bărbat gras și astmatic, de vreo cincizeci de ani, cu creștetul pleșuv, lucios, și cu o cicatrice veche pe față. Vîrsta și sprîncenele lui încărunțite te făceau să-i atribui o mare experiență a vieții. Își pierduse un ochi cu zece ani în urmă, într-o încăierare cu poliția la un miting, dar celălalt ochi, ca să compenseze parcă lipsa, strălucea aprig. Avea fața bărbierită, energică. Astma îl făcea să respire greu și zgomotos, chiar cînd nu se mișca. Deoarece era cunoscut de toți ca comunist și izbutea pretutindeni să-i răscoale pe muncitori, societățile nu-l angajau decît la mare nevoie. Deși nu știa carte mai de loc, era un specialist cu multă experiență.

Alături de el, tot pe laviță, se așezase un bărbat mic de statură, necunoscut, îmbrăcat în haine de vară extrem de jerpelite, cu totul nepotrivite pentru o vreme atît de rece. Părea să fie un telal ori un negustor ambulant. Avea o înfățișare atît de comună, încît abia dacă putea fi reținută. Răspunsese încet la salutul lui

Max şi lăsase numaidecît ochii în pămînt, gest care sublinia şi mai puternic, oarecum premeditat, caracterul lui închis. Max nu putu să-i prindă expresia ochilor. Necunoscutul îşi ascundea privirea din deprindere.

Scaunele erau ocupate de Spasuna şi Blaje, vechi tovarăşi de-ai lui Şişko în grevele din trecut. Spasuna, o văduvă înaltă, voinică, de vreo cincizeci de ani, cu vocea groasă şi ochi negri, plini de văpăi, avea o înfăţişare ameninţătoare şi nu se putea lăuda că-i prea amabilă. Era bărbat şi femeie în acelaşi timp. Deşi o socotea muncitoare foarte bună, meşterii n-o primeau cu prea multă bucurie la lucru, deoarece era impulsivă; şi acum, la fel ca Şişko, rămăsese fără angajament. Cînd muncitorii se adunau în miting sau vreo manifestaţie, ea venea cu o bîtă groasă în mînă şi, dacă un agent încerca s-o bruscheze, începea să-l croiască. De altfel şi replicile ei înveninate cădeau grele ca bastonul. În timpul grevelor era supraveghetorul principal al pichetelor de grevă şi dădea tircoale pe străzi cu gravitatea unui inspector de poliţie, pînă cînd un detaşament întreg de agenţi în uniformă izbutea s-o aresteze.

Max se aşeză pe laviţă şi-şi încolăci repede picioarele sub el, ca să-şi ascundă găurile din ciorapi, din care ieşeau degetele goale şi îngheţate. Băgă de de seamă că şi ciorapii necunoscutului erau rupţi. Max simţi pentru el o milă plină de înţelegere. Şi necunoscutul părea un rătăcitor, un om fără familie, căruia nici o grijă de mamă, de soţie sau soră nu-i încălzea inima.

— Mai aşteptăm pe cineva? întrebă deodată necunoscutul.

— Nu. Sîntem toţi, răspunse Şişko repede.

— Atunci să începem.

Necunoscutul îşi lepădă numaidecît masca de om lipsit de personalitate. Schimbarea fusese instantanee şi zdrobitoare. Pleoapele se ridicară descoperind doi ochi duri, de un cenuşiu metalic. Expresia de moliciune simulată şi aspectul sărman care putea să-l înşele pe cel mai experimentat poliţist, făcură loc

omului care purta numele conspirativ de Lukan, împuternicitul Comitetului Central, care se furişa ilegal prin centrele de tutunuri şi organiza răscoala celor flămînzi. Trăsăturile feţei i se schimbaseră şi îi dădură deodată o înfăţişare aspră şi de neînduplecat. Nu încăpea îndoială că acest om şi-a dăruit întreaga viaţă partidului, dar Max observă la el o oarecare ruptură de mersul firesc al lumii, o răceală de gheaţă, ceva ce-l împiedica să atragă inimile muncitorilor. Acest om era cinstit şi plin de eroism, dar spiritul lui părea orb şi nu putea să vadă că împinge greva spre un scop irealizabil, care va duce la o risipire inutilă a forţelor muncitoreşti. Max îl vedea pentru întîia oară, cunoştea însă sensul directivelor lui după felul cum lucrau Şişko şi Simeon. Tactica lui Lukan ar fi înecat greva în sînge şi ameninţa să ucidă încrederea muncitorilor în partid.

Lukan începu să vorbească încet, cu o voce egală şi liniştită, fără să se uite la Max, pe care îl vedea acum pentru întîia oară — fără să exprime prin felul lui reţinut nelinişte sau neîncredere cu privire la prezenţa lui aici, dar şi fără să spună lucruri inutile, după cum s-ar fi putut trage concluzia cine este şi de unde vine. Cuvintele-i lipsite de emoţie nu conţineau decît o logică rece, seacă. Trecu repede peste consideraţiile teoretice, se mărgini să arate fapte concrete. Descrise criza, situaţia jalnică a muncitorilor de la tutunuri, vorbi despre iminenta introducere a tongăi şi de penetraţia economică a nemţilor în Bulgaria. Numai lupta intransigentă a comuniştilor, fără concesiuni faţă de nimeni şi de nimic, poate scoate ţara şi clasa muncitoare din această situaţie. O parte din muncitori trebuiau să se arunce în lupta de stradă, iar ceilalţi să ocupe depozitele. Numai aşa stăpînii vor fi constrînşi să urce salariile, numai aşa se va întări încrederea muncitorilor în partid, se va realiza ceva. Cine vede o altă ieşire din actuala stare de lucruri s-o arate.

— Ne-a ajuns cuţitul la os! adăugă Spasuna întunecată. Era nerăbdătoare din fire şi, întotdeauna în cazuri asemănătoare, ea se pronunţa cea dintîi.

Am ajuns ca vitele!... Spăl toată ziua în case străine pentru treizeci de leva şi un codru de pîine... Copiii sînt flămînzi. Au făcut puroi la ochi de cînd n-au mai mîncat ceva cald...

— Trebuie să luăm o hotărîre şi în privinţa tongăi, reaminti Blaje, întrerupînd-o pe Spasuna.

— Vorbiţi pe rînd, spuse Lukan.

Se uită la Spasuna întrebător.

— Ce te uiţi la mine? Aşa este! se repezi muncitoarea, crezînd că privirea lui exprimă neîncredere. Dacă ieşim în stradă, s-o facem înainte de a crăpa toţi de boli.

Vorbind, strînse furioasă pumnul şi-l ridică ameninţător. Tovarăşii zîmbiră.

— Dar o să iasă toţi muncitorii? întrebă deodată Max.

— De ce să nu iasă?

— Pentru că s-au mai opărit o dată cu borşuri de astea negîndite. Poliţia o să le rupă oasele şi n-or să se aleagă cu nimic altceva.

— Ce te pricepi tu în chestii dintr-astea!... răbufni Spasuna şi cuvintele ei provocară iarăşi risul. Poliţia n-o să îndrăznească să facă vărsare de sînge în văzul lumii. Ascultă-mă pe mine!

— Aşa este!... Lukan aruncă o privire rece către Max. Dar îşi dau toţi muncitorii oare seama de asta? Ce crezi? se uită iarăşi la Spasuna.

Spasuna ridică din umeri încurcată.

— Eu nu cred nimic! răspunse ea mînioasă. Cînd iese unul, mulţi pornesc după el... Asta este! Am văzut-o de zeci de ori.

— Să ieşim deci orbeşte în stradă? puse Blaje întrebarea. Şi ce-o să iasă de-aici?

— De unde să ştiu eu ce-o să iasă, dacă nu ştiţi voi, cei care învăţaţi!... De ce vă mai pierdeţi vremea cu cărţile?

— Vorbeşti cu păcat, Spasuna! continuă Blaje răbdător. Ştii tu bine ce-s stăpînii... Doar nu eşti copil... Dacă ieşim în stradă orbeşte, ne prăpădim forţele degeaba. Pe nimeni n-o să-l doară dacă o să ne spargem pieptul zbierînd, ori dacă poliţia ne rupe

oasele la vreo zece din noi. O să fie o lovitură în gol şi stăpînii o să-şi frece mîinile bucuroşi... Trebuie să pregătim o acţiune care să-i lovească adînc, şi asta nu se poate face decît dacă le punem marfa în primejdie, dacă alegem un moment potrivit pentru grevă, dacă facem o bună agitaţie şi-i cîştigăm de partea noastră şi pe istifcii... Care-i situaţia acum, la drept vorbind ? Jumătate din societăţi se zbat încă să înfrîngă criza, abia de acum încolo vor începe să cumpere tutun. Istifcii, pe de altă parte, zic că, în şomajul care bîntuie, salariile lor sînt destul de bune. Pentru că apără tutunul să nu se strice, patronii îi plătesc bine, iar în caz de nevoie ar putea să le dubleze sau chiar tripleze salariile. Noi nu i-am pregătit ideologic. Noi ne grăbim să-i facem trădători. Şi atîta ! Dar şi ei sînt muncitori, fraţi de-ai noştri, exploataţi, ca şi noi. Trebuie să-i luminăm, nu să-i socotim duşmani. Uite, Simion i-a atras de partea noastră pe toţi istifcii din depozitul „Fumaro". Ar trebui să obţinem acelaşi lucru şi la celelalte societăţi. Cu alte cuvinte, vreau să spun că n-a venit încă timpul să facem grevă. Dacă o declarăm acum, nu facem decît să pierdem şi expunem şi partidul. O să zică muncitorii : „Ne-au condus nişte capete seci ! Asta o să zică" şi «a doua oară nu ne mai lăsăm înşelaţi !» Greva ar trebui declarată abia la anul şi numai după o muncă fără preget, după ce totul va fi pregătit. Dacă o declarăm acum, va fi un dezastru inutil. Graba strică treaba.

Urmă o scurtă tăcere. Cuvintele înţeleptului Blaje erau convingătoare, ca întotdeauna.

— Ai terminat ? întrebă Lukan încruntat.

— Am terminat.

Lukan se uită întrebător la Şişko, care venea la rînd.

— Nu ştiu ce va fi la anul — începu Şişko liniştit, cu glasul lui gros, întrerupt de astmă— dar dacă şi primăvara asta rămînem cu braţele încrucişate, partidul va pierde, şi muncitorii vor ajunge şi mai rău. Patronii se pregătesc să introducă tonga...

— Da, tonga va fi o nenorocire ! spuse cineva cu mînie.

— O vor introduce, urmă Şişko cu răceală. Şi după asta o să ne strivească şi mai rău. Dacă ne lăsăm, şi dacă se introduce tonga, jumătate din noi vom rămîne la primăvară fără lucru ; iar cei care vor izbuti să se angajeze la depozite vor fi siliţi să-şi vîndă munca pe nimic. Nu mai putem aştepta. Trebuie să începem la primăvară.

— Bineînţeles, confirmă Lukan, întunecat.

— Şi cum vă închipuiţi c-o să se petreacă lucrurile ? interveni furtunatic Simeon. Ca o manifestaţie de 1 Mai, făcută cu autorizaţie ? ...Credeţi că aşa, deodată, toţi muncitorii vor hotărî să declare grevă ? !... Nu fiţi copii.

— Exagerezi, băiete !... îl opri calm Şişko. Chiar dacă am fi nişte capete seci şi tot n-am declara grevă în felul ăsta. Tu ştii asta foarte bine.

— Dar atunci cum ? I-am pregătit oare pe muncitori ? continuă Simeon nervos. Ne-am asigurat aliaţi ? I-am lămurit pe muncitori de ce trebuie să facem grevă ? Nu !... Doar am şuşotit prin cele mai întunecate unghere despre un program îngust, cu care mulţi din noi nici nu sînt măcar de acord. Nimeni nu-şi pune întrebarea cum vom putea ridica întreaga muncitorime, cum va fi mai bine să procedăm cu cei nelămuriţi şi cu spărgătorii de grevă vînduţi ?

— Vom proceda ca întotdeauna, spuse Şişko. Vreo sută din ai noştri îşi vor risca oasele şi sănătatea formînd pichete de grevă în jurul depozitelor.

— Iar ceilalţi două mii cinci sute, înrăiţi de foamea şi mizeria pe care au îndurat-o toată iarna, vă închipuiţi că o să ne aplaude, nu-i aşa ?

Urmă o tăcere grea. Toţi îşi dădeau seama cît de aspru e destinul muncitorilor şi cît de grele sînt lanţurile în care i-au ferecat stăpînii.

— Şi aşa-i rău, şi aşa-i rău, mîrîi Spasuna furioasă.

— Eu nu sînt împotriva grevei, continuă Simeon. Dar sînt pentru o grevă care să uşureze în adevăr situaţia muncitorilor, ca ei să-şi păstreze încrederea în noi. Numai aşa vom întări autoritatea partidului.

Acum aş vrea să ştiu, şi tovarăşul să ne spună clar, fără ocoluri. împotriva cui vom face grevă ? Împotriva statului sau a societăţilor ?

— Va să zică tu faci deosebire între stat şi societăţi ? strigă Şişko.

— Eu nu fac, însă o fac alţii ! se înverşună Simeon. Trebuie să le spunem muncitorilor că luptă înainte de toate pentru pîine, şi pentru moment să lăsăm la o parte lozincile politice, dacă vrem să meargă toţi cu noi. Acum muncitorii vor pîine. Restul trebuie să rămînă pe planul al doilea.

— Te-ai prostit ! strigă Şişko înfuriindu-se brusc.

— S-a speriat puiul mamei ? izbucni şi Spasuna, cu ironie tăioasă.

— Fără insulte ! Simeon se ridică palid şi revoltat. Tovarăşi...

Se uită la ceilalţi, nădăjduind că va găsi o înţelegere, dar nu văzu decît expresii reci, aproape duşmănoase. Atitudinea pe care o luase era prea împăciuitoristă şi nu era împărtăşită de nimeni. Chiar şi Max, şi Blaje, îl priveau miraţi. Cum putea fi oare îngăduit ca greva să aibă loc fără lozinci politice ? Toţi simţeau că Simion se teme, că încerca să se înşele şi pe sine, nu numai pe ceilalţi, că voia să lase o portiţă deschisă prin care să împingă greva pe linia lipsită de primejdii a luptei economice, aruncînd-o astfel în plasa mijlocirii suspecte a inspectorilor de muncă. Asta s-ar fi putut întîmpla foarte uşor, dacă sub unica lozincă „lupta pentru pîine" s-ar fi pornit alături de social-democraţi. Deodată Simion îşi dădu seama cu amărăciune că a depăşit măsura în cumpătarea sa extremă, că nu gîndea ca un comunist. După ce se însurase, îi era teamă peste măsură să nu cadă în mîinile poliţiei ; mereu se gîndea la nevastă şi la copil... Ce greu e să te arunci în prăpastie şi să faci din corpul tău o punte pe care să poată trece ceilalţi!... Simeon ştia însă că în clipa hotărîtoare se va arunca, împreună cu alte mii de comunişti, şi în foc, de va fi nevoie.

— Stai jos şi să nu mai vorbeşti... spuse Lukan cu răceală, mulţumit că se prăbuşise.

Veni rîndul lui Max. Lukan îi făcu semn din cap.

— Trebuie să luăm o atitudine care să ţină seama de linia generală a partidului bolşevic şi de condiţiile concrete din Bulgaria, începu Max oarecum plictisit şi tărăgănat. In această privinţă nu există nici un dezacord între tovarăşii cinstiţi şi rezonabili. Mare însemnătate are însă faptul în ce măsură cunoaştem şi apreciem aceste condiţii. La noi, în sectorul tutunului, situaţia în prezent e următoarea: în spatele patronilor stă guvernul, poliţia, armata, presa, întregul stat organizat în folosul lor. Patronii dispun de mijloace uriaşe şi acţionează fără scrupule. Banii lor îi cumpără pe cei lacomi, demagogia şi minciunile lor îi induc în eroare pe credulii, poliţia lor îi ucide pe cei curajoşi şi-i sperie pe fricoşi... In faţa lor se ridică, din păcate cu mîinile goale, muncitorii de la tutunuri, înfometaţi, blestemaţi, ocăriţi, lipsiţi de drepturi politice. Singurul drept pe care îl mai pot păstra e dreptul la pîine. Singura armă pe care o mai pot folosi acum e greva. Dar, tovarăşi, ştiţi că muncitorii de la tutunuri nu sînt singuri!... Ei au şi alte drepturi şi arme! In spatele lor se ridică cealaltă parte a clasei muncitoare, toţi intelectualii cinstiţi, toţi ţăranii săraci şi mijlocaşi, întregul popor bulgar, jefuit de clica ce îl conduce. Muncitorii de la tutunuri au drepturi încălcate pe care nimeni nu le-a uitat. Ei au forţa muncii, fără de care tutunul stăpînilor se poate strica. Ei pot porni lupta de stradă, cînd cuţitul îi ajunge la os. Tovarăşa Spasuna a remarcat pe drept că poliţia nu îndrăzneşte să facă vărsare de sînge în văzul lumii. Stăpînii se tem să vadă sînge pe stradă, pentru că asta le ridică în faţă spectrul revoluţiei generale, îi face să-şi dea seama că stau pe un vulcan de ură şi indignare, gata să izbucnească. Toate astea înseamnă că de fapt muncitorii de la tutunuri sînt puternici. Ei au aliaţi numeroşi, drepturi multe şi arme multe. Dar trebuie să folosim aceste arme rezonabil, în totalitatea lor, atunci şi acolo unde trebuie. Am pomenit la început de partidul bolşevic. Numai acest partid poate să ne înveţe cum să acţionăm. O să vină zile mari şi trebuie să pregătim de

pe acum evenimentele mari ce ne așteaptă. Dar evenimentele mari nu se pregătesc ușor!... Nu e destul să le dorești și să fii gata de sacrificiu. Trebuie să înțelegi fenomenul vieții publice și să știi cînd, cum și cu cine să lucrezi. Nu e destul să hotărîm o grevă, ca apoi mîine să vedem, cum muncitorii umiliți, chinuiți și maltratați se întorc ca o turmă supusă în depozite. Asta ar fi cea mai grea lovitură pe care am putea s-o dăm partidului. Acum voi arăta concret cîteva lucruri în legătură cu greva noastră. Trebuie s-o declarăm. Nu mai încape nici o îndoială. Altminteri ne vom tîrî în urma evenimentelor și nu vom putea spune că sîntem comuniști. Știți că stăpînii se pregătesc să introducă tonga, că după penetrația monopolistă a capitalului german la noi, salariile vor fi și mai mici. Putem oare să stăm cu brațele încrucișate în fața acestor evenimente?... Greva trebuie declarată pe la mijlocul primăverii, după ce patronii vor culege tot tutunul din sate, atunci cînd manufactura va fi în toi și cînd refuzul istifcilor de a lucra va putea să le dea o lovitură grea. Cum să declarăm greva?... Tovarăși, asta-i o chestiune foarte importantă. Nu încape îndoială că va trebui să-i ridicăm pe toți muncitorii, de la cei mai fricoși pînă la cei mai turbulenți, de la socialiștii de dreapta pînă la anarhiști. Aici va fi toată arta: să ne folosim de aliații noștri eventuali, fără să le îngăduim să ne fie vătămători. Mulți din ei vor veni după aceea singuri în partidul nostru. Trebuie să găsim o platformă ideologică largă, care să-i unească și să-i atragă pe toți. Asta nu înseamnă desigur că noi renunțăm la scopurile generale concrete ale partidului. Cîtuși de puțin, tovarăși! Dar ăsta-i unicul mijloc rezonabil de acțiune la care putem recurge în acest moment și la care va trebui să recurgem dacă vrem să realizăm ceva, dacă vrem să rămînem comuniști. Trebuie să creăm o platformă comună, unitară! Trebuie să declarăm greva sub lozinca: pentru pîine, pentru drepturi politice și pentru amnistierea tovarășilor care putrezesc în temnițe. Greva nu trebuie să fie nici numai economică, nici numai politică, ci în același timp și economică și politică

Numai așa îi vom putea ridica pe toți și vom putea obține succese concrete: înlăturarea loviturii pe care am primit-o prin introducerea tongăi, mărirea salariilor și drepturi politice. Numai așa muncitorii vor vedea că partidul e creierul clasei muncitoare, unicul conducător care îi conduce pe un drum sănătos și sigur... Acum, cîteva cuvinte despre tactică. Tovarăși, să fii fricos este un neajuns, dar să fii prea grăbit e o prostie. Are oare sens să ne repezim orbește, nerezonabil, să-i împingem pe muncitori la lupta de stradă, să vorbim de ocuparea depozitelor, să îngăduim acte de terorism izolate? Nu!... Fără îndoială că și acestea sînt arme, dar va trebui să le folosim treptat, după nevoile momentului și după posibilitățile de acțiune. Trebuie să ne economisim forțele. Lupta dintre clasa muncitoare și capitalism va dura la noi încă multă vreme. De acum înainte, în fața noastră stau marile încercări. Greva de acum nu e decît o fărîmă din această luptă, și nu trebuie să ne irosim forțele, punînd inutil oamenii în primejdie...

Max tăcu o clipă ca să-și reia respirația. Tovarășii, care erau numai ochi și urechi, începură să se agite.

— Ai gură de aur, Maxime! exclamă Spasuna. Iar mintea ta e ascuțită ca un brici.

— Tot ce ai spus e just, adăugă Blaje.

— E ceva de capul lui, confirmă Șișko reținut. Vreau să pun însă cîteva întrebări.

— N-am terminat, îl opri Max.

— Continuă, spuse Lukan întunecat.

Numai pe el nu-l tulburase spusele lui Max. Se uita la roșcovanul care vorbea, cu oarecare răceală, cu ochii puțin închiși și dușmănoși.

— Tovarăși, reîncepu Max. Rămîne să examinăm problema cea mai grea și mai disputată. Problema pregătirii grevei. Ce am făcut noi pînă acum? Dacă judecăm după sforțările noastre — Max se uită în fugă la Lukan — trebuie să recunoaștem că s-a lucrat neobosit de un an încoace. Dar dacă examinăm pregătirea din punctul de vedere al tacticii și al lozincilor pe care le-am schițat, vedem că n-am făcut

nimic. Absolut nimic, tovarăşi ! În ce a constat acţiunea noastră de pînă acum ? Am creat grupe conspirative solide în organizaţiile muncitoreşti din depozite, dar i-am lăsat pe socialişti şi pe anarhişti să-şi agite teoriile greşite asupra luptei de clasă. N-am izbutit să pătrundem decît ici-colo în conducerea organizaţiilor muncitoreşti, n-am pătruns în viaţa de toate zilele a muncitorilor, ne-am ţinut departe de durerile lor personale. Trăim rupţi de ei, sîntem prea gravi şi închişi, ne-am îmbătat de o romantică revoluţionară. Aproape că se consideră ca o decădere morală dacă unul din noi începe o conversaţie veselă şi neforţată cu muncitoarele. Se consideră că ai intrat în descompunere dacă stai la un pahar cu un socialist de dreapta sau cu un anarhist, ca să-l convingi că teoriile lui sînt greşite. Mare parte din tovarăşii noştri au deprinderea caraghioasă de a se încrunta cînd văd că oamenii rîd şi se veselesc ; umblă neraşi şi jegoşi ca dervişii, de parcă asta i-ar înălţa spiritualiceşte. Recunosc că şi eu însumi umblam aşa pînă de curînd. Dar e caraghios ! Asta nu se poate, tovarăşi ! Aşa nu se cîştigă inimile oamenilor. Comunistul trebuie să fie vesel, sociabil, să se bucure de viaţă, să circule pretutindeni, să fie un exemplu. Numai aşa vom cîştiga adepţi, vom putea să ne bizuim pe sprijinul maselor. A doua greşeală : rămînînd la o platformă ideologico-politică îngustă şi nefăcînd mici concesiuni vremelnice, respingem acele grupuri care ne-ar putea fi aliaţi. Printre muncitori există socialişti de dreapta, anarhişti, agrarieni de stînga. Nu facem decît să-i luăm în derîdere, de teamă să nu sufere puritatea programului nostru politic, nu căutăm puncte de contact, nu facem nici măcar încercarea să acţionăm unitar. Nici asta nu e just, tovarăşi ! Această intransigenţă ideologică, cum am spune în limbaj ştiinţific, această îngustime, acest formalism — într-un cuvînt : acest dogmatism nu duce decît la ruperea de mase. Dogmatismul e mai degrabă o expresie a fricii şi a neputinţei decît a forţei. Programul nostru, ideea noastră măreaţă este atît de limpede şi de puternică, încît nici o alianţă trecătoare n-o poate corupe. Eu atît am vrut să vă spun,

tovarăşi... Pe scurt : trebuie să pregătim greva cu grijă, asigurîndu-ne şi de sprijinul celor fără partid şi de sprijinul tuturor aliaţilor eventuali... trebuie să lucrăm în spiritul unui program politic şi economic larg ; şi, în sfîrşit, trebuie să acţionăm în linişte, cu sînge rece, rezonabil, punînd în acţiune toate armele, dar nu dintr-odată, ci după cerinţele momentului, şi nu orbeşte, cu risipă, ci după sarcinile pe care ni le-am impus. Cred că ceea ce v-am spus e foare important... Dacă ceva vă este neclar, sînt gata să repet ; dacă se vor pune întrebări, sînt gata să răspund.

Urmă o clipă de tăcere. Toţi, afară de Lukan, erau ca ameţiţi de expunerea clară şi convingătoare a lui Max.

— Ai terminat ? întrebă Lukan brutal.

— Da, tovarăşe. Aştept întrebări.

— Nu vor fi nici întrebări, nici discuţii, rosti Lukan sec. Aici ne aflăm la o consfătuire de informare.

— Cum aşa ? întrebă Max nervos. Oare problemele despre care am vorbit nu sînt importante ?

— Ba da, spuse Lukan, dar comi'etul orăşenesc de partid a luat hotărîri asupra lor şi orice dezbateri sînt acum inutile. Am ascultat părerea ta şi vom raporta. Expunerea a fost frumoasă în formă, însă vătămătoare şi greşită în conţinut. Îmi voi îngădui să fac numai cîteva observaţii. Întîi : partidul are un program şi o tactică stabilită, care nu pot fi schimbate prin critici întîmplătoare. Tocmai această intransigenţă a partidului, pe care o condamni, a creat mii de luptători gata de sacrificiu. Să faci mai întîi ce au făcut ei şi numai pe urmă să-i critici... Al doilea : partidul nu-i interzice nimănui să se distreze cu femei sau să bea rachiu. Partidul nu va îngădui însă ca astfel de comunişti să-i dea sfaturi.

— Stai ! strigă Max. Ai dat cuvintelor mele un sens cu totul greşit...

— Nu fac decît să repet ceea ce ai spus... continuă Lukan cu glasul lui metalic. Al treilea : în faţa noastră nu stă decît muncă şi răspunderi, iar în urma noastră calcă întotdeauna moartea. De aceea sîntem încrun-

taţi... Nu putem fi o adunătură de social-democraţi liberali şi veseli care se distrează la serate şi trăncănesc în siguranţă despre politică. Al patrulea : nu sîntem nişte proşti şi ştim de ce îi atragem pe muncitori alături de noi într-o acţiune fără speranţă în care putem să pierim. Moartea demnă a oricăruia dintre noi e o lovitură grea dată duşmanului, lovitură care îl va face să ezite, îl va speria, îl va demoraliza. Al cincilea : greva va fi făcută aşa cum a fost concepută şi pregătită de tovarăşi cu răspundere. Orice opoziţie înseamnă trădare şi-i va influenţa foarte rău pe tovarăşii simpli. Ţi-e limpede totul, tovarăşe Max Eschenazi ?

— Noi sîntem simpli, dar pricepem, spuse Spasuna enigmatic.

— Cred totuşi, că am putea trece la discuţii, rosti Blaje cu un ton împăciuitor.

— Nu sîntem nici noi de azi, de ieri, mormăi Şişko, aruncînd cu unicul său ochi o privire cruntă spre Lukan.

— Nimic nu mai poate fi dezbătut ! strigă mînios Lukan. Roata a pornit să se-nvîrtă.

Tăcerea se aşternu din nou, de astă dată apăsătoare. „Iar fanatism, iar îngustime, iar orbire !" îşi spuse cu tristeţe Max. Şi totuşi Lukan era plin de abnegaţie, cinstit şi inteligent. Puţini erau ca el. De ce oare lumina partidului bolşevic nu putea să pătrundă în toate cutele sufletului său ? Dar roata a pornit să se-nvîrtă. Lukan avea dreptate. Viermele îndoielii faţă de neînţelegerile celor din conducere nu trebuia să se furişeze în sufletul simplu şi cinstit al Spasunei, al lui Şişko, a lui Blaje... Ce ciudat : ei simţeau care este atitudinea cea justă şi păreau gata s-o sprijine... Dar asta le-ar fi tulburat sufletele, i-ar fi făcut să se îndoiască tocmai acum, cînd trebuiau să acţioneze unitar şi cu încredere în forţele proprii. Da, Lukan avea dreptate !... Max n-ar fi trebuit să vorbească faţă de ei. A făcut o greşeală. Dar asta s-a întîmplat tot din vina lui Lukan, pentru că se închide într-o carapace de mister şi de conspiraţie. De ce n-a spus pînă acum nimănui că hotărîrile sînt luate ?

— Am dreptate? întrebă Lukan brusc.

— Da, răspunse surd Max.

Era zdrobit şi-l mîhnea faptul că trebuia să cedeze, dar aşa trebuia să procedeze, aşa era just. Ochii metalici ai lui Lukan se luminară de mulţumire.

— Cît e ceasul? întrebă el.

— Unsprezece, răspunse Simeon uitîndu-se la deşteptător.

Max se ridică, salută rece din cap şi ieşi în tinda cufundată în întuneric, să-şi încalţe ghetele pline de noroi. Simeon îl urmă şi încercă să-i împrăştie proasta dispoziţie, vorbindu-i de starea timpului.

Vîntul nu mai bătea. Undeva în depărtare, prin ceaţă, pîlpîiau becuri electrice. Max porni într-acolo. Ghetele ude şi sparte clefăiau trist în noroi. Acum îşi dădu pe deplin seama că singurul lucru care-i rămînea de făcut era să se supună hotărîrilor comune.

Aşteptîndu-l pe Max, Stefan se trîntise pe patul tare al acestuia şi răsfoia cîteva numere vechi din *Komsomolskaia Pravda.*

— Ei, cum a fost? întrebă ironic tînărul, cînd Max intră înăuntru.

— Nimic deosebit, răspunse nepăsător evreul. Discuţii mărunte cu privire la asociaţiile din depozite.

— Cum nimic?

— Vom aştepta directive de sus.

— Chestiunea grevei s-a pus?

— Vag... S-au purtat discuţii generale.

— După plecarea ta a rămas cineva?

— Da, cîţiva.

— Erau şi necunoscuţi?

— Unul singur... Probabil cel căruia i se spune Lukan.

— Asta-i bună! făcu Stefan întunecat. Te-au alungat.

— Nu m-au alungat... Max aprinse distrat o ţigară. Au rămas să discute cîteva chestiuni mărunte. Vrei un ceai?

— Pune de ceai, dacă vrei!... Dar te-au alungat, insistă Stefan. Te-au alungat demonstrativ... E clar, vor

să se descotorească de noi, dar lucrează cu prudenţă... Poate că le e teamă să nu ne supărăm şi să ne ducem la poliţie. Nu m-aş mira ca neîncrederea lor să meargă pînă acolo.

— Exagerezi! Nu-i nimic din toate astea, spuse Max, aprinzînd focul în soba de tablă şi punînd deasupra ceainicul.

— Nu, nu exagerez de loc! răspunse tînărul, impulsiv. Asta-i sistemul lor. Dar m-am hotărît: n-am să mă mai agit, ştii? N-au decît să-şi spargă capul. Treaba lor. Am să mă consacru unei activităţi teoretice. Puţină filozofie, broşuri... versuri... Înţelegi? Ei, ce zici? Am să fac marxism-leninism pentru satisfacţia mea personală şi nici n-o să-mi mai pun pielea în primejdie.

Ştefan rîse dispreţuitor.

— Nu rîde! îl apostrofă Max. N-ai dreptul să dai partidului cu piciorul, aşa cînd ţi se năzare.

Evreul privea ţintă la fereastră. Geamul reflecta interiorul sărac al odăiţei, patul de fier, becul fără abajur, mormanele de ziare şi cărţi. Afară era întuneric beznă, o iarnă noroioasă, cu lapoviţă. Atunci, fără voia lui, într-un acces de slăbiciune a voinţei, Max începu să se gîndească la lumea pe care o abandonase, la serile de iarnă cînd, îmbrăcat într-un costum frumos, negru, cocheta în atelierul pictoriţei, combătînd teoriile ei extremiste despre artă.

Se aşeză pe scaunul din faţa sobei şi îşi scoase fără grabă ghetele muiate de lapoviţă. Se uită cu oarecare mirare la tălpile găurite, de parcă nu i-ar fi venit să creadă că sînt ale lui. Apoi gîndurile i se reîntoarseră la lumea celorlalţi. Dar multă vreme încă îi stărui în ochi chipul clasic de evreică al pictoriţei, care acum îi provoca amărăciune şi o durere pătrunzătoare.

Apa se încălzise şi ceainicul începu să şuiere cu nostalgie.

Era o zi veselă de martie. În curtea depozitului se auzeau obişnuitele scandaluri anuale între Bataşki şi ţăranii veniţi de la Sredorek să predea tutunul contractat de „Nikotiana".

Depozitul clocotea de munca înfrigurată la noile maşini — tonga fusese introdusă — în timp ce-n curte fremăta mulţimea.

„Curăţitoarele" repartizau cu îndemînare foile de tutun în casete mici, culegătorul le ducea cu căruciorul, iar meşterul le turna în sita maşinii, care cernea frunzele fărîmiţate. Tonga era într-adevăr un mijloc mai comod şi mai higienic de prelucrare a tutunului, dar aruncase în stradă o mulţime de muncitori. Mai întîi o introdusese „Nikotiana", iar după ea şi celelalte societăţi.

Curtea era înţesată de care cu boi, cai şi catîri împovăraţi cu baloturi de tutun. Ţăranii, stînd pe vine sub streaşină sau aşezaţi pe baloturi, îşi aşteptau rîndul la predare. Fumau tutun iute şi cîrteau, nemulţumiţi de purtarea neruşinată a lui Bataşki. Niciodată meşterul de la „Nikotiana", acum director al depozitului, nu se arătase atît de crud şi necruţător la clasare. Din timp în timp, din mulţimea de oameni care se îngrămădea în jurul mesei lui, aşezată lîngă intrarea care ducea în încăperea unde se păstra tutunul brut, răsunau blesteme şi înjurături nesfîrşite. Curtea plină de noroi, acoperită de băltoace, duhnea a tutun şi bălegar. Soarele de martie îşi revărsa lumina printre nori albi şi sfîşiaţi, vîntul cald topea zăpada, iar burlanele răsunau de melodia plină de bucuria primăverii.

Bataşki începuse să recepţioneze de dimineaţă. Lîngă masa lui plină de registre se afla un cîntar pe platforma căruia doi oameni aşezau şi ridicau fără încetare grămezi de baloturi. Deoarece n-avea încredere în nimeni, Bataşki verifica personal balanţa şi nota cu mîna lui cantităţile în registru. Recepţionarea îl obosise peste măsură, cu toate acestea nu contenea să-i împroaşte pe ţărani cu rezerva lui inepuizabilă de ocări şi glume jignitoare. Răguşise de atîta ţipăt, iar glasul i se frîngea. După el, toţi erau nişte bandiţi şi şmecheri care voiau să jefuiască societatea. Era îmbrăcat într-o scurtă căptuşită cu blană de lup, iar pe cap purta o şapcă. Faţa lui rotundă într-atîta se congestionase din pricina zbieretelor, încît ţăranii mai că

se aşteptau să-l vadă căzînd jos. Dar Bataşki nu cădea şi nici n-avea de ce să cadă, deoarece nu-şi făcea sînge rău niciodată şi, ca un excelent comediant, nu se înroşea decît de încordarea fizică pe care i-o impuneau zbieretele. După ce dădea la rebut treizeci, patruzeci şi chiar cincizeci la sută din tutun, vîra repede în mîna ţăranului păgubit chitanţa şi îl trimitea la casier, oftînd şi murmurînd plîngăreţ că o să-l concedieze patronul pentru că a acceptat atîta gunoi. Dar ţăranii din Sredorek îşi apărau drepturile cu dîrzenie. Unii rupeau furioşi chitanţele pe care Bataşki li le vîra silnic în mînă şi încărcau tutunul ca să-l ducă înapoi, în sat. Bataşki turba atunci de-a binelea. Atitudinea ţăranilor mirosea a acţiune organizată. Unul îi spuse chiar în faţă că toţi producătorii care au avut mai mult de douăzeci la sută rebut vor face plîngere la Sobranie. Bataşki începu să înjure şi să-i facă comunişti.

In acest timp, Johny sta la o parte şi în calitatea lui de intermediar intervenea din cînd în cînd în favoarea ţăranilor, rugîndu-l pe Bataşki să micşoreze rebutul. In ultimii ani, spaima lui Johny crescuse şi-l chinuia noaptea. De atitea văicăreli ajunsese de rîsul satului. Nimeni nu-i mai dădea atenţie. Cînd îl auzeai, se plîngea că e urmărit de răufăcători. Din această pricină ajunsese să nu mai fie un bun agent-achizitor. Teama îi zdruncinase îndrăzneala fără scrupule în jefuirea ţăranilor şi Bataşki se gîndea să-l înlocuiască.

In dimineaţa asta, în timp ce asista îngrijorat la scandalurile provocate de consătenii lui şi se gîndea dacă nu cumva vreunul din nemulţumiţi o să-i aprindă casa, Johny avu deodată un nou prilej să se îngrozească. Printre muncitorii care cărau înăuntru baloturile ţărăneşti acceptate, apărea cu regularitate un bărbat roşcovan care-i părea cunoscut. Unde l-a văzut Johny pe omul ăsta? Necunoscutul ridica balotul pe umăr şi dispărea în depozit, apoi se întorcea gîfîind şi lua o nouă încărcătură. Cînd, la un moment dat, întîlni căutătura insistentă a lui Johny, roşcovanul lăsă privirea în pămînt, încurcat. Johny nu insistă,

prefăcîndu-se că s-a uitat întîmplător, dar roşcovanul, trădîndu-se, aruncă spre Johny o privire neliniştită, apoi luă balotul pe umăr şi se grăbi să dispară înăuntru. Groaza dezvoltase în Johny un fler de copoi poliţienesc: comportarea necunoscutului îi păru suspectă. Da, unde l-a văzut el oare pe acest bărbat cu părul roşu? Johny cernu prin memorie zeci de imagini suspecte, dar nu-şi putu aminti nimic. Mintea lui hărţuită de groază se zăpăcea şi se oprea neputincioasă în faţa celor mai deşuchiate presupuneri. În cele din urmă se aplecă la urechea lui Bataşki şi-l întrebă cine-i roşcovanul. Dar Bataşki dădu din mînă în silă şi continuă să se certe cu ţăranii. Auzise de temerile prosteşti şi insistente ale lui Johny, aşa că nu socoti necesar să-i răspundă. Acum Johny observă foarte limpede că necunoscutul îl spiona la rîndul lui, din ochi, şi asta îi întări neliniştea. Roşcovanul ăsta nu va căuta oare să se răzbune (Johny nu se întreba de ce) dacă a înţeles cumva că a şoşotit cu Bataşki despre el?

Tulburat de noua bănuială şi jignit de Bataşki, Johny se apropie de Stoiciko Dankin. Acesta, la plecarea din sat, îşi pusese baloturile pe apucate în căruţele vecinilor, căci el n-avea cal, iar după ce le strînsese într-o grămăjoară de om sărac, aştepta lîngă marfă sentinţa lui Bataşki. Stoiciko avea toate motivele să spere că această sentinţă nu va fi prea grea pentru el. Johny îi făgăduise să-l ia sub protecţia lui. Văzînd chipul neliniştit al prietenului său, Stoiciko înţelese că o nouă spaimă îi intrase în cap.

— Ei? Merge?... întrebă el.

— Îi jupoaie! răspunse Johny aruncînd o privire supărată spre Bataşki. Omul ăsta n-are pic de obraz şi nu se teme nici de dumnezeu nici de oameni. Îi jupoaie de vii. Dar într-o bună zi o să fie vai de mama lui... Şi pe lîngă el am s-o păţesc şi eu.

— Ce?... Iar s-a-ntîmplat ceva? întrebă Stoiciko cu milă şi înţelegere.

Johny dădu din cap necăjit, Stoiciko Dankin întoarse spre el urechea mare şi lăbîrţată, iar ochii lui mici şi albaştri clipiră repede.

— Ia uite colo! arătă Johny din ochi. La cîntar. Stai nu întoarce capul să nu te observe... Îl vezi pe ăla, roşcovanul de cară baloturi?

Stoiciko Dankin privi cum i se ceruse, cu coada ochilor lui mici, de nu i se mai vedea decît albul lor.

— Ei?!

— Numai la mine se uită.

— Nu-ţi fie teamă, doar eşti cu mine.

— Mie mi se pare că l-am mai văzut.

Stociko Dankin nu se mai putu stăpîni şi se uită repede spre cîntar.

— Hi-hu! fluieră ei încet, tresărind pe neaşteptate.

— Ce-i... Spune!...

— Ăsta-i ăla care a plecat cu Fitil cînd l-au mîncat lupii.

— Nu mai spune!...

Johny păli, iar buzele porniră să-i tremure. Îşi aminti numaidecît de groaznica dar uitata întîmplare cu Fitil. La autopsie, în capul ronţăit de lupi i-au găsit gaură de glonte.

I se tăiară şi mai rău picioarele cînd observă deodată că necunoscutul se uită la el, căutînd parcă să ghicească ce vorbeşte cu Stoiciko. Da, nu mai încăpea nici o îndoială. Roşcovanul ştia prea bine cine sînt şi acum pricepuse că l-au recunoscut. Singurul lucru ce-i mai rămîne de făcut ar fi să se descotorosească de cei doi martori ai întîmplării cu Fitil. Johny nu putea să admită o altă posibilitate şi teama lui se prefăcu în panică.

— Eşti sigur? gemu el.

— Cum te văd şi mă vezi, întări Stoiciko Dankin convins că nu se înşeală. Memoria lui primitivă de ţăran înregistra fără greş chiar şi chipurile celor pe care îi cunoştea în treacăt.

— Şi acum ce ne facem!?... întrebă Johny înecîndu-se, de parcă viaţa i-ar fi atîrnat de un fir de păr.

— Cum ce ne facem!... Vezi-ţi de treabă, şi asta-i! încercă să-l liniştească Stoiciko. Nu sînt eu cu tine?

— Ce-mi umbli mie cu de astea! exclamă Johny alarmat. Parcă nu poate să-mi tragă un glonte, oricît ai

sta tu lîngă mine?! Johny nu-şi dădea seama că şi Stoiciko se afla în aceeaşi primejdie. Ascultă! Să n-o ştergi acasă fără mine!... Ne întoarcem împreună. Auzi?!..

— Bine, n-ai grijă. Cum o să plec fără tine! îl asigură Stoiciko.

— Mă întorc repede, rosti Johny cu înfrigurare, cînd roşcovanul dispăru iarăşi înăuntru.

Sub stăpînirea unei hotărîri subite, porni repede spre poartă.

— Hei, Johny, unde ai plecat aşa grăbit? îl întrebă în batjocură unul dintre consăteni.

— Am o treabă urgentă! îi explică Johny din treacăt.

— Hei Johny!... îl strigă Bataşki, văzînd că agentul-achizitor îşi părăsea misiunea împăciuitoare.

Dar Johny se făcea că nu-l aude.

— Muierea dracului!... înjură Bataşki în urma lui. Iar îi bizîie o muscă în cap!...

Ţăranii rîseră zgomotos. Cei mai mulţi cunoşteau spaima bolnăvicioasă a lui Johny, aşa că Bataşki nu mai găsi de cuviinţă să-l cruţe. În acest timp, Johny, după ce ieşi pe poartă, alergă spre comandamentul poliţiei.

Cînd Max îl recunoscu şi pe Stoiciko, şi văzu că Johny îi şopteşte nu ştiu ce, arătînd spre el, se hotărî să iasă numaidecît din depozit. Orice clipă pierdută putea să-i fie fatală. În faţa primejdiei care îi ieşise în cale cînd se aştepta mai puţin, constată cu surprindere cît de mult îi slăbise instinctul de conservare. Îl vor aresta şi-l vor constrînge să recunoască desigur că l-a ucis pe Fitil. Va urma un interogatoriu, torturi şi poate că va fi împuşcat fără judecată. Ei şi? După întîmplarea cu Lukan îl apăsa o senzaţie de izolare şi de inutilitate. Ar fi vrut să lupte împotriva liniei greşite, n-avea însă voinţă — calitatea principală a oricărui comunist. Venise aici să se dedice muncii de partid, meditase asupra liniei noi, dar toată activitatea lui n-a constatat decît în înjghebarea unui mic grup, format din cîţiva oameni. Lukan îl învinsese.

Max zîmbi rece la gîndul rătăcirii în care căzuse socotind că menirea lui e să fie conducător al muncitorilor. Ceva îl împiedicase să realizeze mai mult, dar acest ceva izvora din însăşi persoana lui, iar nu din greutăţile care stăteau în calea realizării tacticii celei noi, pe care o susţinea. Acest ceva se datora poate neîncrederii în sine — era conştient doar de faptul că e un intrus în clasa muncitoare — ori poate bănuielii că era vanitos şi că dorea să comande. Zadarnică fusese venirea lui în acest mediu muncitoresc, la care se adaptase numai formal. Zadarnice fuseseră şi încercările lui de a obţine încrederea muncitorilor. Aceştia simţeau instinctiv că orice ar face, el rămîne un străin. Poate că aveau dreptate. Îi lipsea capacitatea de a-i înţelege pe deplin, nu fusese călit în sărăcie şi nedreptate, nu simţea destulă ură faţă de trecut. O lege aspră se opunea sforţărilor lui şi-l silea să vadă tot mai limpede de ce muncitorii n-aveau încredere în el. Ajunsese să fie inutil tocmai pentru că păstrase din lumea celorlalţi o rămăşiţă din vanitatea de a se autoadmira.

Toate acestea provocau în sufletul lui o luptă grea, care îl extenua lăuntric şi-l făcea incapabil de acţiune sau de rezistenţă. „Am pierdut bătăiia cu Lukan, îşi spunea cu amărăciune, şi de asta am devenit o zdreanţă inutilă. Nu mai vreau nimic. Un muncitor n-ar ajunge niciodată în starea asta."

Liniştit, fără panică, dar cu conştiinţa că totuşi va trebui să facă ceva ca să evite primejdia, se duse la meşterul şaşiu care supraveghea depozitarea baloturilor ţărăneşti :

— Ce-i, mă ! întrebă meşterul în limbajul lui.

— Nu mă simt bine, spuse Max. Mă doare capul.

— Şi pă mine mă doare... Ei şi ?... făcu meşterul plin de sine.

— Nu pot să mai lucrez. Mă duc.

— Şi pîinea ?... Ce-ai să crăpi ?

Max nu-i răspunse şi îl lăsă. În timp ce străbătea curtea, îi trecu prin minte că ar trebui să-l prevină şi pe Stefan. Grăbi pasul, ieşi din depozit şi o luă spre casa părinţilor lui. De o lună de zile Stefan locuia

la ei, şi asta era o dovadă de neîncredere în plus pentru muncitori. Max ajunse şi sună la intrare. Ieşi mama lui Stefan. Max îşi scoase şapca, salutînd-o cu respect.

— Pe Stefan îl căutaţi? întrebă ea. Nu-i aici... a plecat aseară la Sofia.

Max respiră cu uşurare. In această clipă nu era deci nici o primejdie pentru Stefan.

— Mulţumesc. Vă rog să mă iertaţi, doamnă.

Se pregăti să plece, dar mama îl opri.

— Domnule Eschenazi, zise ea, intraţi, vă rog. Aş vrea să vă vorbesc.

Se uită rugător la faţa urîtă şi îmbătrînită a lui Max. Deşi nu era timp de pierdut, Max consimţi. Era pentru întîia oară că această femeie politicoasă şi puţin cam tristă dorea să-i vorbească. Intrară în camera de primire.

— Uite ce este, domnule Eschenazi... Mama îşi căuta cuvintele şi parcă nu le putea găsi. Ştiu că sînteţi un om foarte inteligent şi cult... Nu credeţi că dumneavoastră şi Stefan aţi putea să lucraţi pentru aceeaşi idee... cum să mă exprim... pentru aceeaşi cauză, însă în alt domeniu?... Mă înţelegeţi, nu-i aşa?... Mă iertaţi, nu vreau să mă amestec de loc în convingerile dumneavoastră...

— Da, înţeleg, doamnă.

— Munca în depozite este... oarecum... necorespunzătoare pentru amîndoi... vă uzează fără folos... N-aţi observat? Asta voiam să vă spun... Mă iertaţi!... Şi încă ceva.

Se roşise şi se încurcase. Max o privea cu o adîncă milă şi înţelegere. Sărmana şi îngrijorata mamă! Cu toate astea cît de mult respecta convingerile altora!...

— Cu această părere nu sînt de acord, dar vă rog să vorbiţi cu toată libertatea, doamnă.

— Da, mulţumesc! Voiam să vă rog, dacă ziceţi că nu sînteţi de acord cu asta, să-l faceţi cel puţin să înţeleagă că e necesar ca în acelaşi timp să-şi continue studiile, să intre la universitate... Să-şi termine în-

vățătura, ca dumneavoastră... Voia să urmeze facultatea juridică, dar s-a împotmolit...

— Cu asta sînt absolut de acord şi vă promit tot sprijinul meu, doamnă, răspunse Max. De altfel am şi vorbit cu el. Mi-a făgăduit că o să dea bacalaureatul ca elev pregătit în particular.

— Adevărat, domnule Eschenazi? Vă mulţumesc mult! Sînt convinsă că Stefan vă iubeşte mult şi o să vă asculte.

Şi ceru servitoarei să pregătească o cafea, dar Max se ridică repede. Nu-şi mai putea îngădui să piardă timpul atît de preţios. Văzînd cu cîtă grabă şi nelinişte voia să plece, ea nu mai insistă.

Max ieşi din casă şi porni spre piaţă, în partea de jos a oraşului, unde se afla locuinţa lui. Soarele de martie zvîntă pămîntul cu repeziciune. Pomii înmuguriţi se pregăteau să îmbrace haina verde a frunzelor noi. Max se uită la cerul azuriu de pe care vîntul alungase toţi norii şi resimţi nostalgia mută a primăverii, a vieţii şi a lumii. Atunci trecutul îi reveni în memorie şi din nou în conştiinţa lui îşi făcu loc femeia din lumea celorlalţi — femeia descinsă parcă din vremuri trecute, cel mai reuşit exemplar dintr-un neam evreesc venit cu patru secole în urmă din Spania şi care, neavînd nici o înclinaţie pentru comerţ, dăduse numai rabini, jurişti şi medici. În ochii ei pîlpîia romantismul vremurilor uitate, iar mintea ei ageră, vioaie lua în derîdere tradiţiile, fără să aibă însă puterea să o rupă cu ele. Şi iată că — pentru a cîta oară? — Max îşi dădu din nou seama că tocmai din pricina acestei legături cu lumea veche, legătură care îl împiedica să se alăture pe de-a-ntregul noului mediu, muncitorii refuzau din instinct să-i ofere încredere, iată pentru ce îl învinsese Lukan.

Continua să coboare spre partea de jos a oraşului, gîndindu-se la alte lucruri şi rămînînd ciudat de nepăsător faţă de primejdia directă şi apropiată care îi ameninţa viaţa. Tot mai puternic îl cuprindea nostalgia trecutului, tot mai mult îi era silă de prezent. Pe strada pieţei întîlni un grup de şomeri care se duceau spre depozitele de tutunuri. Făceau acest lucru în fie-

care zi şi pierdeau ore întregi în faţa depozitelor, în speranţa că dacă va începe lucrul vor fi angajaţi cei dintîi. Dar puţine firme începuseră să manufactureze. Preocupaţi de grijile lor, muncitorii treceau fără să-i salute, deşi îl cunoşteau pentru că lucraseră împreună la depozitul „Nikotianei". Acest fapt îl înfurie. Îşi dădu seama însă că purtarea lor nu putea fi alta. Celulele conspirative ale lui Lukan îl indicau ca pe un fracţionist primejdios. Şi, în definitiv, ce mai avea el comun cu aceşti oameni? Căzu pe gînduri. Poate că ideea, poate că acelaşi scop final! Dar nici de asta nu era prea sigur. În cazul acesta ar fi trebuit să se simtă asemenea lor, iar nu ceva deosebit; ar fi trebuit să lupte ca simplu soldat, iar nu să aştepte un post de seamă în conducerea grevei. Îşi aminti că bolşevicii numeau asta „şefie". Se pare deci că lupta lui lăuntrică nu se datora atît liniei greşite a lui Lukan cît ambiţiei rănite; şi tocmai ambiţia rănită părea că i-a strecurat în suflet această senzaţie de inutilitate, de viaţă distrusă şi de nepăsare în faţa morţii. Un muncitor adevărat, care a trăit toată viaţa în sărăcie, n-ar cădea niciodată în starea asta de delăsare.

În cele din urmă, ajunse la atelierul de curelărie al lui Iaco şi intră în odăiţa lui. Trebuia să-şi ia cît mai repede valijoara şi să plece la Sofia. Îşi făcu planul să iasă în şosea şi să se urce în vreun camion care se îndrepta într-acolo. Călătoria cu trenul îi părea primejdioasă şi ar fi însemnat pierdere de timp. Începu să-şi strîngă vechiturile şi să le îndese în valiza de carton crăpată. În timpul acesta îl cuprinse iarăşi senzaţia de deznădejde, de parcă viaţa i s-ar fi sfîrşit de mult şi tot ceea ce i s-ar fi putut întîmpla de acum încolo nu-l privea cîtuşi de puţin. Graba i se părea lipsită de sens, ca şi cum salvarea de primejdie l-ar fi expus unor plictiseli şi mai mari. Se gîndise să fugă la Sofia. Şi ce-o să facă acolo? Iar să se izoleze de tovarăşi, iar să se umilească în faţa rudelor bogate şi îndepărtate, cerşind o slujbă măruntă de funcţionar, iar să primească în obraz aluziile lor ironice că se întoarce ca fiul rătăcitor, ca un fantast stupid care s-a lovit cu capul de prag.

Max se întrerupse din pregătiri ca să-şi aprindă o ţigară şi privi distrat pe fereastră. In stradă, pe trotuarul din faţă, se oprise în loc un tînăr înalt cu faţa palidă şi buhăită, îmbrăcat într-un palton cenuşiu. Ţinea o mînă în buzunar.

Max îl recunoscu numaidecît. Era unul din agenţii în civil ai poliţiei. Dar nici chiar acum nu simţi vreo părere de rău. Îşi scoase pistolul, trase piedica, şi aşezîndu-se pe un scaun lîngă masă, cu faţa spre uşă, continuă să fumeze.

Lungu aştepta cu răbdare pe trotuar. Sta cu capul întors spre piaţă, dar arunca mereu priviri spre casa lui Iaco. Ochii lui respingători şi trişti, răi şi viciaţi de cruzime, exprimau acum şi teamă. Trecea drept un agent virtuos şi era neîntrecut în maltratarea deţinuţilor pentru a le smulge mărturisiri, dar cu toate astea era un fricos incorijibil. Şi acum îi era teamă, deşi n-avea nici un motiv deosebit. Îşi aştepta agitat colegul, ca împreună să-l aresteze pe suspect. Amîndoi ieşiseră de la comandamentul poliţiei în acelaşi timp. Unul se dusese să-l caute pe Max la depozitul „Nikotianei", iar celălalt, acasă. Cel care se dusese la depozit, dacă nu-l găsea, urma să se întoarcă la comandament, de unde şeful avea să-l trimită desigur în ajutorul celui care aştepta în faţa casei.

Lungu se necăjea şi ocăra în gînd încetineala colegului său, dar nu îndrăznea să intre singur în casă. Telefonase la comandament şi aflase că colegul pornise spre el. Apăru în sfîrşit la colţul străzii învecinate. Era un om scund, gros, pe buze cu zîmbetul şmecherului care nu-şi ia rolul în serios. Venea fără să se grăbească şi mînca alune. „Porcul!" izbucni Lungu furios; dar cînd se apropie nu-i mai spuse nimic, pentru că — ştia el — colegul lui ar fi rîs cu gura pînă la urechi, şi asta l-ar fi iritat şi mai mult.

— De ce n-ai luat cîţiva sergenţi? întrebă Lungu brutal.

Sprîncenele bondocului se ridicară stupid.

— Am dat doar telefon!... adăugă Lungu cu glas neliniştit şi apăsat.

— Haide de! se hlizi grăsanul. Pentru un fleac ca ăsta să aducem agenţi în uniformă!

Lungu se învineţi de mînie, dar strînse întunecat din buze.

— Dobitocule!... îl ocări el. Te joci cu focul, dar într-o bună zi o să te ciuruiască vreunul... Nu ştii că ăştia politicii sînt primejdioşi?

Îşi dispreţuia colegul pentru uşurinţa lui, iar pe victimă o ura. Ce meserie primejdioasă, de cîine, mai e şi asta! Te uiţi la el, un nenorocit mărunt ca o furnică, dar dacă te apropii şi încerci să-l arestezi, cît ai clipi îţi descarcă în pîntece sau în cap o încărcătură întreagă de gloanţe. A văzut el la morgă destui colegi ucişi, şi amintirea acestora îl urmărea ca un coşmar. „Politicii sînt primejdioşi", repetă el pentru sine, şi ura surdă şi animalică pe care o simţea pentru ei îi crescu ca un val în suflet. Această ură era pricina cruzimii cu care îi tortura după ce-i aresta. După fiecare arestare a unei victime, cădea sub stăpînirea unei tulburări apăsătoare, pe care n-o putea înfrînge. De asta era acum atît de nervos şi de supărat.

— Bine, bine! îl linişti bondocul. Lasă că merg eu înainte.

— Să te văd!... mormăi Lungu, de parcă i-ar fi făcut o concesie generoasă.

Grăsanul îl privi batjocoritor, conştient de superioritatea curajului său.

— Ce să vezi? făcu el spărgînd în dinţi o alună. Îmi cunosc meseria. Întotdeauna fac aşa... Nu sînt un fricos ca tine.

Lungu tăcea umil, dar oricît de mare ar fi fost jignirea, n-ar fi vrut să zdruncine hotărîrea colegului său. După ce trecură pe trotuarul casei, intră în atelier, iar grăsanul rămase la intrare.

Iaco tocmai se tocmea înverşunat cu un ţăran. Lungu se apropie de ei şi le întrerupse brutal convorbirea. Iaco îl privi cu nelinişte. Din felul îngîmfat cum intrase, înţelesese că e un om al stăpînirii. Curelarul avea o barbă lungă şi căruntă. Această barbă împreună cu tichia jegoasă şi şorţul de piele îi dădeau o

înfățișare ciudată și bătrînească, ceea ce-l irită pe agent.

— Ai pe cineva în gazdă ? întrebă aspru Lungu.

— Mă rog ?... În gazdă ?... Am, domnule.

Iaco înțelese numaidecît totul. Bănuia de mult că Max o să-i aducă neplăceri în casă cu poliția, dar nu voia să-l îndepărteze din lăcomie, pentru că altcuiva n-avea deocamdată cui să-i închirieze odăița. Și acum, ce nenorocire ! Blestemîndu-și setea de arginți, Iaco dădu din cap afirmativ, vrînd parcă să arate că e în totul de acord cu măsurile preventive luate de autorități.

— Du-ne în camera lui ! porunci agentul cu asprime.

Iaco avea presimțiri rele și barba începu să-i tremure de spaimă.

— Mmm-a rog, do-domnul, acuma ! începu el să se bîlbîie. Numai se nu rămîne gol magazin... Rebeca !... *Ven aqui !*... Rog domnul !... *Rebeca, ven aqui, mujer !* [1] Rog domnul ! Rebeca !... Rebeca !...

Iaco striga întorcînd capul cînd spre țăran, cînd spre atelier, cerînd parcă ajutor. În cele din urmă Rebeca apăru de după o ușă mică, ștergîndu-și de șorț mîinile ude.

— *Que hay* [2]... întrebă ea supărată.

— *Quedate aqui !* [3] porunci Iaco și-i făcu agentului semn din cap să-l urmeze.

Ieșiră pe trotuar, în fața atelierului. Lungului îi tremura obrazul de nervos ce era. Frica îl chinuia crud. Totul îi părea nesigur și plin de surprize. Dacă individul ăsta aruncă o bombă de sus ?

— Du-te sus după evreu !... îi porunci el colegului său, făcînd sforțări să-și păstreze calmul, deși îi clănțăneau dinții de frică.

— Eu ? spuse batjocoritor bondocul gata însă să execute ordinul.

Nu se temea de loc, și panica de care da dovadă colegul lui mai vechi în meserie îl amuza.

---

[1] Rebeca, vino aici, femeie ! (în limba spaniolă.)
[2] Ce este ?
[3] Rămîi aici !

— Dar cine?... Eu?... strigă Lungu înciudat. Eşti mai tînăr şi trebuie să te deprinzi... O să te propun pentru decoraţie.

Agentul rîse tare de această făgăduială deplasată şi porni în urma lui Iaco, strîngînd, pentru orice eventualitate, pistolul din buzunarul paltonului. Lungu respiră uşurat şi rămase singur pe trotuar. Un mic gang ce trecea pe sub etaj ducea în curtea care mirosea a lături. În curte erau două uşi: una dădea în atelier, cealaltă în casă. După ce se asigură că locuinţa n-avea altă ieşire, Lungu se aşeză în dreptul ei, puţin la o parte, ca să poată trage din flanc, dacă suspectul va încerca să fugă. Auzi cum agentul cel gras şi Iaco urcau scara de lemn. Incordarea şi teama lui crescură pînă dincolo de limită. „Meserie de cîine!" gîndi el umezindu-şi buzele uscate şi trăgînd cu urechea la paşii celor care urcau. Un răstimp nu se mai auzi nimic, apoi răbufniră mai multe împuşcături, urmate de un horcăit înăbuşit. Ceva greu, probabil corpul grăsunului, se rostogoli pe scară. Lungu se lipi de perete şi aşteptă cu pistolul în mînă, gata să tragă. O clipă mai tîrziu, auzi o nouă împuşcătură, apoi un geamăt bîlbîit, întrerupt de cuvinte evreeşti, neînţelese şi tărăgănate. Cineva cobora încet pe scări, ocolind parcă un obstacol. Lungu aştepta cu încordare, acum însă fără panică, sigur că din poziţia în care se afla putea să tragă fără risc. Văicăreala se auzi mai desluşit. „Evreul", îşi spuse agentul cu dispreţ. Mai aşteptă o clipă. Graiul de neînţeles — un amestec de blesteme şi de lamentări — păru respingător şi nemaiputînd să rabde începu să înjure. In cele din urmă Iaco ieşi buzna pe uşă. Cu mîinile ridicate spre cer, curelarul alergă în stradă. Faţa îi era schimonosită de groază, iar sub gura roşie şi căscată, barba rară şi căruntă îi flutura în vînt. Tichia plată şi şorţul de piele îi dădeau o înfăţişare sinistră. Agentul îl ajunse din urmă şi se opri în faţa lui cu pistolul în mînă.

— Ce e?... Cine a tras?... urlă el.

Văzînd pistolul, groaza lui Iaco atinse culmea.

— Ro... ro... ro...începu el să se bîlbîie.

— Idiotule!... Spune repede!

— Ro... ro... rog...

Capul, mîinile, picioarele, tot corpul lui Iaco tremurau de groază. Agentul îl împinse brutal la o parte şi se postă în acelaşi loc prielnic, lîngă uşă. Iaco porni să alerge pe stradă, scoţînd strigăte îngrozitoare. Lungu continuă să aştepte. De sus nu se auzea nici un zgomot. În cele din urmă se convinse că drama de la etaj se terminase şi simţi o bucurie egoistă, de animal, că a izbutit să scape şi de data asta. Se hotărî totuşi ca deocamdată să nu-şi părăsească poziţia atît de favorabilă. Uneori indivizii ăştia, chiar răniţi de moarte, se ridică şi încep să tragă. În curte intră un sergent în uniformă. După el venea o mulţime speriată, dar curioasă.

— Sergent! Dă alarma! strigă agentul.

După cinci minute sosi Ceacîru cu un detaşament de poliţie. Puţin palid, însă liniştit, comisarul încercui imobilul cu precepere şi împrăştie mulţimea. Îl avertizară pe asediat să se predea, dar nimeni nu răspunse. Ceacîru întrebă dacă se oferă cineva voluntar să se urce sus. Nici unul din subalterni nu răspunse. Atunci, scrîşnind dinţi, scoase pistolul şi urcă singur. Fu urmat de un sergent tînăr cu o mustăcioară neagră şi frumoasă, după care porni cu teamă şi nehotărîre agentul. La cotitura scării, cu mîinile desfăcute şi capul atîrnînd pe o treaptă mai jos, zăcea nemişcat agentul cel bondoc. Capul îi fusese aproape despicat de o rafală de gloanţe. Ceacîru trecu peste el fără să se tulbure şi continuă să urce. În astfel de clipe nu se gîndea decît la demnitatea lui de comisar. Uşa odăiţei lui Max se căsca întredeschisă.

— Predă-te! strigă Ceacîru tare. Casa e încercuită.

În aceeaşi clipă se lipi de perete, iar Lungu şi sergentul cel tînăr se culcară, tupilîndu-se în spatele cadavrului de pe scară. Nu se auzi nici un răspuns. Ceacîru se strecură de-a lungul peretelui şi, după ce repetă avertismentul, se apropie de uşă. Urmă aceeaşi tăcere, grea încordată, parcă lipsită de viaţă. Ceacîru se uită spre scară. În spatele cadavrului se zăreau ţevile pistoalelor sergentului cu mustăcioară şi al agen-

tului civil. Ceacîru nu se mai gîndea decît la familia lui. După o scurtă ezitare, dădu întunecat cu piciorul în ușa și aruncă o privire în odăiță.

Pe podea, Max Eschenazi zăcea într-un lac de sînge. Își trăsese în gură ultimul glonte.

XVI

Secretarul domnului director general al „Nikotianei" aștepta cu inima strînsă soneria care trebuia să-l cheme la raport. Astăzi avea motive să fie foarte îngrijorat, deoarece sosiseră din provincie telegrame neplăcute care puteau să-l facă pe șef extrem de exigent. De cinci minute tot citea și recitea telegramele, nervos, încercînd să aprecieze care din ele este mai puțin neplăcută ca s-o pună deasupra. În cele din urmă, soneria sună.

Secretarul intră ca un școlar care a făcut o poznă și-i chemat de dirigintele clasei să dea socoteala. Tremura ușor, de parcă ar fi purtat vina celor întîmplate în provincie. Îl privi atent pe șef și descoperi cu ușurare că nu era chiar așa de înrăit. Dimpotrivă, ca în fiecare luni de altfel, avea expresia de împrospătare și de mulțumire a unui bărbat care și-a petrecut duminica la Ceamkoria, împreună cu amanta lui. Dar telegramele, telegramele... Cu pași timizi, secretarul se apropie de birou. Chipul șefului își reluă deodată expresia de răceală obișnuită, fără care n-ar fi putut parcă să stea de vorbă cu subalternii.

— E ceva nou? întrebă neglijent domnul director general.

— E grevă! bîlbîi răgușit secretarul.

— Grevă?...

Boris păli, apoi roșeața îi năvăli în obraji și trăsăturile îi încremeniră într-o grimasă de mînie, ca cel care primește pe neașteptate o palmă. Vestea era într-adevăr o palmă neplăcută mai cu seamă că o grevă acum putea să provoace mari greutăți „Nikotianei" și să clatine încrederea germanilor încă de la primele furnituri.

— Unde ? întrebă Boris cu o voce întunecată, revenindu-şi din lovitură.

— Peste tot !... răspunse secretarul. La toate sucursalele, la toate societăţile. Se pare că e o grevă generală.

— Ce vor ?

— Multe... Mai cu seamă dreptul de a se organiza în sindicate, înlăturarea tongăi şi mărirea salariilor.

Secretarul puse telegramele pe birou şi aşteptă speriat hotărîrea şefului. Boris le citi, apoi le aruncă la o parte.

— Idioţii !... Au înnebunit !.. răbufni el.

Apoi aprinse o ţigară şi rămase cu capul plecat, reflectînd asupra primelor măsuri de luat. Pe fruntea lui lată şi palidă vinele zvîcneau puternic. Greva trebuia înăbuşită fără întîrziere, fără cruţare. Dar cum au putut s-o îngăduie ? Eh, ce babe sînt directorii sucursalelor ! Şi poliţia ce face ?! Ridică brusc capul. Secretarul îl privi timid, cu carnetul şi creionul în mînă, chinuit de gîndul că nu va putea să stenografieze corect toate ordinele. Dar Boris nu dădu nici un fel de ordine, ci numai ceru :

— Dă-mi legătura cu „Djebel"!... Apoi cu preşedintele Uniunii industriaşilor şi cu primul-ministru !

Secretarul dădu fuga la telefonul din biroul său. Convorbirile începură să circule pe fire.

Patronul societăţii „Djebel" era şi preşedintele Asociaţiei comercianţilor de tutunuri, dar nimic nu-l putea trezi din somnul în care căzuse după orgia prelungită pînă-n zori la barul „Imperial". În locul lui răspunse expertul principal.

— Ce mai e şi asta, măi Papazov ?

— O acţiune întinsă şi organizată, domnule Morev ! Ne-a surprins pe toţi.

— Poliţia a dormit, se pare.

— Da, e scandalos !

— Ascultă aici ! Eu îi pun repede cu botul pe labe, dacă mă sprijiniţi.

— Se poate să nu vă sprijinim ? Ce doriţi ?

— Numai o împuternicire ca să pot vorbi în numele tuturor comercianţilor.

— Cum se trezeşte şeful, îi spun că e necesar să convoace imediat o adunare.

— Eşti sigur că vor fi toţi de acord ? Există indivizi care ar fi foarte mulţumiţi ca manufacturarea la „Nikotiana" să întîrzie.

— Da, răspunse expertul. Sînt şi din ăştia. Dar ce contează părerea pigmeilor !... Ce plan aţi întocmit ?

— Să sleiesc comitetul de grevă prin aşteptare, pînă cînd îi cîştigăm pe istifcii... După aceea declarăm lockout şi nici un fel de concesiuni !... Sînt flămînzi din timpul iernii, aşa că n-o să poată rezista mult.

— Ideea e foarte bună, domnule Morev.

Boris puse receptorul în furcă. Secretarul începu să-l caute cu înfrigurare pe preşedintele Uniunii industriaşilor şi află în sfirşit că-i plecat tocmai în oraşul Gabrovo.

— Daţi-mi Gabrovo, vă rog !... Convorbire foarte urgentă vă rog ! Domnul director general al „Nikotianei" doreşte să vorbească, vă rog...

Transpirat de atîta încordare, secretarul apăsă pe comutator şi legă prin telefon vocile celor doi atotputernici. Unul din ei îmbrăca întreaga armată bulgară cu postavul fabricilor lui, iar celălalt exporta în Germania o treime din tutunul bulgar. Domnul director general al „Nikotianei" îşi exprimă rugămintea cu o politeţe suprinzătoare. Domnul preşedinte al Uniunii industriaşilor îşi dădu consimţămîntul cu o amabilitate clar văzătoare. Era oare cu putinţă să nu se înţeleagă ? S-au înţeles şi încă prea bine. Domnul preşedinte al industriaşilor făgădui să trimită o circulară membrilor uniunii, prin care le va cere să nu-i angajeze sub nici un motiv pe greviştii de la tutunuri.

Secretarul începu iar să răsucească discul aparatului. Acum îl căuta pe primul-ministru — şi iarăşi transpira. Dar primul ministru nu era de găsit : obosit de treburile statului, se dusese undeva la odihnă, ori poate dimpotrivă, obosit de atîta odihnă, se apucase pe neaşteptate de treburi de stat. Era un leneş învete-

rat, lacheu în slujba palatului. Avea o față buhăită și ochii obosiți de bridge. Cineva îi sugerase ideea că e un om de stat de neînlocuit și acest lucru îl făcea să uluiască țara și guvernele străine cu acțiuni diplomatice neîntrerupte, un șir de neobosite ploconeli în dreapta și în stînga. Restul îl lăsa pe seama funcționarilor săi. Acum însă nu putea fi găsit nicăieri, și secretarul se uita neputincios prin ușa deschisă la domnul director general al „Nikotianei".

— Caută-l, caută-l ! Trebuie să-l găsim pe puturosul ăsta chiar dacă a intrat în gaură de șarpe.

Secretarul răsucea discul cu desperare, vorbind tot mai dur cu subalternii primului-ministru, ori cu personalul de acasă. Îi ruga, cerea, insista, implora... În cele din urmă, izbuti să afle de la niște rude că domnul prim-ministru a plecat de simbătă la vila unuia din bogații lui prieteni și că nu s-a întors încă. Comunicîndu-i răspunsul, secretarul își privea șeful.

— Caută-l acolo ! porunci calm domnul director general al „Nikotianei".

Pentru el, primul-ministru al Bulgariei nu era decît ceea ce era și pentru toți ceilalți : un om de stat, prost și leneș, căruia ar trebui să-i tragi picioare în spate ca să se urnească. Dar, spre deosebire de ceilalți, domnul director general al „Nikotianei" putea să-i dea într-adevăr cu piciorul. Președintele consiliului de miniștri răspunse mai întîi cu glasul răgușit, acru și somnoros, dar cînd înțelese cine e la capătul firului, deveni foarte amabil. Acum domnul director general nu se mai ruga. Îi ceru cu insistență să-i impună anumite lucruri ministrului afacerilor interne (cu care „Nikotiana" n-area raporturi prea bune) ca și majorității din Sobranie, directorului poliției, inspectorului general al muncii și comandanților de garnizoane din marile centre de tutunuri.

— Da, da... îi răspunse președintele. Fii liniștit, dragă Morev. Asta-i o chestiune de stat... Sigur, ne-ar putea face atmosferă proastă în străinătate. Da, da !... O să-i înăbușim numaidecît. Da, da !... Guvernul e alături de dumneavoastră... Da, da !... Și președintele mai spuse de multe ori „da, da" ! Răspundea întotdeauna

astfel cînd vorbea cu palatul ori cu prietenii bogați, creîndu-și în felul acesta conturi importante la băncile elveține; se și gîndea chiar să demisioneze, în semn de dezaprobare a orientării germanofile pe care o luase politica țării. In felul acesta, ar arăta opiniei publice că are ceva care ar putea fi numit caracter și că nu e și el ca toți foștii prim-miniștri zvîrliți de palat ca niște zdrențe.

Domnul director general al „Nikotianei" lăsă receptorul și, fără să piardă o clipă, începu să-i dicteze secretarului o scrisoare circulară către directorii sucursalelor societății. Aici își arătă mai mult ca oricînd priceperea de a conduce cu cruzime. Pentru a-i pune pe cei flămînzi într-un impas total, le porunci directorilor să refuze, după declararea grevei, orice fel de tratative cu delegații aleși de muncitori, sub pretextul că acești delegați sînt elemente provocatoare. Apoi urmau să ceară alegeri de noi delegați, în adunări ale muncitorilor în care „ordinea" trebuia să fie „asigurată" de poliție; să pretindă de asemenea ca împuterniciții să fie aleși numai dintre muncitorii cu adevărat fără partid. Dădu dispoziții exprese „să nu se pună prea mare grabă" și să „se aștepte" evoluția evenimentelor", ceea ce însemna, în cuvinte mai simple, că muncitorii trebuiesc mințiți și duși cu vorba pînă își vor cheltui și ultimele economii. Atunci foamea îi va sili să cedeze. In ce privește „ducerea în liniște" a tratativelor, adică tergiversarea, directorul general îi sfătuia să facă apel la inspectorii de muncă locali care vor primi instrucțiuni să încerce să netezească conflictul „fără părtinire". Scrisoarea se termina cu invitația umanitară de a se păstra raporturi „corecte" cu muncitorii.

Afară de această scrisoare, directorul general dictă, pentru sucursale, încă una care purta mențiunea „personal confidențial" și în care totul era examinat cu mai multă sinceritate. Directorii depozitelor trebuiau să-i descopere pe muncitorii „patrioți" și „devotați" societății și să-i convingă prin „recompense" să intre în comitetele de grevă. Se înțelege de la sine că muncitorilor comuniști trebuia să li se declare „un război

necruțător" cu „colaborarea largă" a poliției. La adunările muncitorești pentru alegerea delegaților, comuniștii trebuiau să fie demascați de către muncitorii fără partid și de elementele „mai moderate", care să le arunce în față învinuirea de „vînduți". Dacă însă aceste elemente își exprimă dorința de a relua lucrul în condițiile vechi, să fie primiți numaidecît. Poruncea să se întreiască numărul paznicilor înarmați, iar funcționarii să facă de serviciu la telefon zi și noapte ca la caz de nevoie să poată chema poliția și armata. Să nu fie tolerate nici un fel de dezordini, iar dacă muncitorii vor încerca să atace cumva depozitele, să se facă uz de arme. Interzicea directorilor să trateze cu delegații aleși de muncitori orice fel de condiții pentru încetarea grevei. Condițiile vor fi comunicate delegațiilor de către directorul general în timpul călătoriei pe care o va face în provincie. Astfel, domnul director general își rezerva dreptul celui mai tare, de a începe negocierile cînd va socoti mai nimerit, adică atunci cînd muncitorimea înfometată și istovită va fi bucuroasă să se întoarcă la lucru în vechile condiții și cînd delegații muncitorilor vor înceta să mai fie delegați.

Această scrisoare a directorului general, precum și dispozițiile anterioare, dovedeau o totală nepăsare, egoism și cruzime, față de miile de oameni fără apărare care munceau din zori și pînă seara în depozitele lui pentru salarii de mizerie. Dar el nu vedea acest lucru. nu sezisa nimic, și chiar dacă ar fi sezisat, nimic nu l-ar fi înduioșat, deoarece chiar infima sensibilitate pe care o mai păstra din tinerețe începuse să se atrofieze în anii maturității, înăbușită de triumful energiei și succeselor lui.

— Unde e Kostov ?... întrebă el brusc, după ce termină de dictat.

— A plecat la mănăstirea Rila, răspunse secretarul.

— Cînd ?

— Azi dimineață.

— Știe de grevă ?

— Da !... M-a însărcinat să vă spun că părăsește lucru pentru o lună și că nu vrea să fie deranjat... Vă

rog să mă iertați... Vă transmit exact cuvintele lui, din ordinul lui.

— Aha, va să zică a declarat și el grevă!

Secretarul se aștepta la un trăsnet de mînie rece, dar domnul director general începu să rîdă. Secretarul își vedea pentru întîia oară șeful rîzînd, și asta încă într-o împrejurare cînd orice director general normal ar fi fost cuprins de o furie cu totul justificată. Numai dracu i-ar putea înțelege pe grangurii ăștia. Secretarul zîmbi și el, dar cu timiditate, mecanic, din respect. Cu toate că se declarase greva, domnul director general era bine dispus. Astea poate datorită reconfortantei zile petrecute cu amanta lui. Secretarul o zărise o dată în mașină. Spre deosebire de ceea ce e de obicei amanta unui milionar, era o fată frumoasă, dar modestă, fără fard, fără podoabe, și care nu dorea de loc să fie văzută împreună cu el. Secretarul o găsea lipsită de orice interes. Nu-i plăceau decît femeile sclipitoare, îmbrăcate luxos, de genul celor pe care le admira în fiecare săptămînă în filmele americane. Da, ciudați mai sînt și grangurii ăștia!... Dar se căi din nou că s-a lăsat furat de aparențe. Șeful îi privea aspru și rece. Un secretar nu trebuia să se molipsească atît de familiar de rîsul patronului său.

— Pregătește scrisorile cît mai repede!... porunci domnul director general. Aștept să le semnez.

Aprinse o țigară și privi pe fereastra deschisă. Era o zi plăcută de sfîrșit de aprilie, cu cerul azuriu și aerul plin de mirezme de liliac.

Domnul director general al „Nikotianei" primi împuternicire din partea tuturor societăților de tutunuri și porni lupta cu o tactică bine chibzuită.

Deoarece directorii depozitelor din provincie refuzau să trateze cu muncitorii, aceștia aleseră o delegație care urma să meargă la Sofia. Dar domnul director general refuză să primească delegația — vreo zece bărbați și două femei — pe motiv că toți componenții ei sînt „agenți ai Cominternului" și-i comunică inspectorului general al muncii că va trata numai cu delegați aleși de adunările generale ale muncitorilor iar nu de

membrii organizaţiilor muncitoreşti din depozite. A dat acest răspuns, după ce i-a făcut pe delegaţi să aştepte patru zile intr-un hotel ieftin şi după ce s-a ascuns cu îndemînare ca să nu fie găsit de unele personalităţi politice care încercau să mijlocească întîlnirea cu delegaţia. Inspectorul de muncă cel puţin dăduse asigurări insistente — din nefericire nerealizate — că-l va convinge pe domnul director general să primească delegaţia. Astfel pierdură oamenii zadarnic încă trei zile. Intre timp, directorii depozitelor din provincie executau punct cu punct toate dispoziţiile primite de la patroni. Intre muncitori apărură agitatori care erau pentru grevă, dar cereau adunări noi care să aleagă alte comitete de grevă şi alţi delegaţi, pentru că cei care fuseseră aleşi — spuneau ei — umblau numai să se evidenţieze pe spinarea nefericiţilor muncitori, ca să-şi justifice banii pe care îi primeau din străinătate. In acelaşi timp, aceşti agitatori dădeau asigurări că patronii nu sînt chiar aşa de neinduplecaţi pe cît îi descriau unii şi că ar fi gata să cadă la o înţelegere cu muncitorii, fără să mai fie nevoie să se recurgă la greve, bătăi şi vărsare de sînge. Inspectorii de muncă întăreau acest lucru în cuvinte frumoase, dînd ca exemplu Italia şi Germania.

Astfel că în zilele calde de mai, noi adunări avură loc cu aprobarea poliţiei, care îi confirma pe oratori şi se arăta severă, dar binevoitoare. In aceste adunări au fost aleşi, după dezbateri nesfîrşite, abia o treime din componenţii comitetelor anterioare şi o nouă delegaţie plecă la Sofia. Unii muncitori socotiră că în acest fel se vor pierde zile preţioase din timpul în care tutunul fermenta şi în care o întrerupere a lucrului — mai cu seamă de către istifcii — atrage riscuri mari pentru manufacturare, şi crezură că astfel patronii vor fi de astă dată mai dispuşi să le facă concesii.

Delegaţii aşteptară alte trei zile pînă cînd domnul director general al „Nikotianei" se întoarse de la odihnă, de la Ceamkoria. Dar după ce se întoarse, muncitorii avură parte de o neplăcută surpriză.

Intîlnirea avu loc la direcţia generală a muncii. Cei şase delegaţi — printre care izbutise să se strecoare şi

Blaje — se aşezară în jurul mesei, puţin cam încurcaţi, dar totuşi flataţi de politeţea inspectorului general. Erau îmbrăcaţi în haine curăţele, dar uzate, îmbibsite de mirosul de tutun din depozite, dar periate şi călcate cu grijă de nevestele lor. Unii îşi puseseră chiar cravate ieftine, care l-ar fi putut face pe inspectorul de muncă să-i claseze în categoria celor moderaţi. Domnul director general al „Nikotianei" arătă împuternicirea pe care o primise din partea tuturor celorlalte societăţi de tutunuri şi începu să vorbească cu o voce seacă, de gheaţă, care îi surprinse neplăcut pe social-democraţi şi le potoli însufleţirea plină de încredere cu care veniseră la întîlnire.

Începu mai întîi să le vorbească de tongă. Aceasta era, după părerea lui, o problemă naţională. Înlăturarea ei nu era cu putinţă. Fără ea nu vor mai avea cumpărători, nici comerţ, nici manufacturare şi nici producţie de tutunuri. Iată de ce această chestiune nici nu poate fi pusă în discuţie.

Ascultîndu-l, inspectorul general al muncii desena cu creionul automat pe carnet o corabie cu pînze şi dădea din cap afirmativ. Era un tînăr frumos, cu studiile juridice făcute în Germania. Avea obraji îmbujoraţi şi părul negru şi moale ca mătasea. Promitea să ajungă campion regional de tenis, dar şi cel puţin consilier economic într-o legaţie. Delegaţii social-democraţi priveau cu ochii holbaţi de surprindere cum dădea afirmativ din cap. Inspectorii de muncă locali le dăduseră doar asigurarea că problema tongăi va fi soluţionată favorabil.

— Dar muncitorii care rămîn fără lucru? întrebă deodată Blaje.

— De ei se va îngriji statul, răspunse cu indiferenţă directorul general. Aşta nu interesează societăţile.

— Şi ce a făcut statul pînă acum în privinţa asta? întrebă Blaje.

În privirea lui sclipiră licăriri amar-batjocoritoare, iar glasul lui răsuna provocator. Toţi înţeleseră numaidecît că el era sigur dinainte de rezultatul jalnic al tratativelor.

— Cum ce a făcut? rînji supărat inspectorul general al muncii.

La început tinereţea lui trezise încrederea muncitorilor, acum însă înţelegeau limpede cum a izbutit să ajungă la un post atît de înalt. Cu toată înfăţişarea lui rafinată, aproape feminină, acest tînăr era un mişel încercat în rele şi neînduplecat. Se uită semnificativ la delegatul cel dîrz şi-l rugă pe domnul director general să continue.

Domnul director general trecu repede peste o altă cerere a muncitorilor — dreptul de liberă organizare. Nici această cerere nu era de competenţa societăţilor şi trecu peste ea, făcînd observaţia dispreţuitoare că muncitorii n-ar trebui să-şi complice problemele cu capricii de natură politică. Apoi domnul director general se ocupă în amănunt de dorinţa lor de a li se mări salariile cu douăzeci la sută. Timp de o oră şi jumătate descrise pînă la epuizare felul cum influenţează criza preţul tutunului, ce sforţări eroice au făcut societăţile ca să salveze producţia şi cît era încă de grea situaţia lor. Concluziile lui erau îmbibate de amărăciune şi compătimire rece. Societăţile nu pot accepta nici o mărire a salariilor. În prezent ele se află într-o situaţie grea. Da, s-ar duce de rîpă şi societăţile şi întreaga industrie a tutunului, dacă ar mări salariile. Scoase din servietă un maldăr de hîrtii şi citi cifre edificatoare.

În răstimpul de tăcere care urmă, se auzi de afară muzica militară. Delegaţii holbau ochii la costumul elegant al directorului, de parcă nu le putea intra în cap cum pot să existe oameni aşa de bine îmbrăcaţi, în timp ce mii de femei şi de copii flămînzesc şi umblă aproape goi. Se gîndeau fără voia lor la casa lui situată în cartierul cel mai liniştit şi mai umbrit al Sofiei, căreia îi dăduseră tîrcoale în aceste trei zile. Oare cîte milioane o fi costat? Se gîndiră la maşina americană, la vilele lui din Ceamkoria şi Varna. Se gîndiră de asemenea la casele, vilele şi maşinile celorlalţi stăpîni ai tutunului şi la salariile enorme pe care le primeau experţii şi directorii lor. Era oare posibil să se susţină că societăţile nu pot mări cu douăzeci la sută salariile

lor de mizerie? Chiar şi social-democraţii, în care direcţia generală a muncii avea deplină încredere, simţeau cît este de străvezie această minciună. Dar pe domnul director general nu-l tulbură evidenţa şi sfruntata minciună şi continuă cu impertinenţa celui puternic:

— Cereţi o mărire a salariilor cu douăzeci la sută, mai zise o dată fixîndu-i pe delegaţi cu ochii lui de gheaţă, vrînd parcă să le reproşeze lipsa de înţelegere. Vă întrebaţi însă de unde vor putea să ia societăţile aceşti douăzeci la sută?... Pe noi, criza ne-a lovit în plin, am pierdut cei mai buni cumpărători din străinătate. Plătim impozite enorme, avem cheltuieli cu noile maşini şi cu tonga, îmbunătăţim condiţiile de igienă, v-am asigurat pentru cazuri de boală şi accidente...

Toate aceste afirmaţii, domnul director general le întărea cu cifre, pe care delegaţii abia dacă le-ar fi putut verifica.

— Este adevărat... continuă el cu o îndulgenţă binevoitoare faţă de clasa socială pe care o reprezenta. Trăim mai bine decît voi. În schimb, voi n-aveţi grijile şi bătaia noastră de cap. Dacă fiecare din voi se gîndeşte cum să hrănească acasă două sau trei guri, noi trebuie să vedem de unde vom putea plăti salariile celor patruzeci de mii de muncitori şi funcţionari. De fapt noi ne gîndim mai mult la nevestele şi la copiii voştri decît voi cînd cereţi mărirea salariilor şi ruinarea societăţilor.

Directorul general tăcu, căutînd în minte şi alte argumente zdrobîtoare. Inspectorul dăduse gata corabia cu pînze şi începuse să deseneze o rachetă de tenis. Dacă treaba s-ar aranja cu cinci la sută şi societăţile i-ar da recompensa promisă, îşi va putea petrece vara la Varna, ca orice om cu stare. Tăcerea lui arăta fără echivoc că în principiu e de acord cu directorul. Va propune zece la sută, aşa cum stabiliseră, ca să se poată ajunge pînă la urmă la un acord între trei şi cinci la sută şi asta bineînţeles numai dacă muncitorii s-ar încăpăţîna şi greva ar primejdui tutunul.

Acest lucru se va întîmpla deci numai după a doua sau a treia întîlnire. Cei doi social-democraţi şi cei fără partid tăceau şi ei, aşteptînd ca directorul să termine. Nu voiau să facă obiecţiuni prea tari, pentru că se temeau să nu fie acuzaţi de comunism şi doreau din toată inima ca totul să se aranjeze cu zece la sută. Numai Blaje îndrăzni să ia cuvîntul.

— Mi se pare că există o diferenţă destul de mare între grijile dumneavoastră şi ale noastre, remarcă el cu mînie. Să nu le amestecaţi şi să nu credeţi că aveţi de-a face cu nişte proşti!

Directorul general se încurcă pentru o clipă.

— Cum? întrebă el. Ce vrei să spui?

— Spun pur şi simplu că nu sîntem slabi la minte ca să ne turnaţi baliverne de astea... continuă Blaje cu fermitate. Dacă comerţul cu tutunuri ar merge prost, capitalurile s-ar plasa numaidecît în alt sector. Societăţile lucrează pentru cîştigurile proprii, iar nu pentru binele muncitorilor. Dacă v-aţi gîndi şi la noi, copiii noştri n-ar fi tuberculoşi şi noi n-am mai face greve. Prin urmare tot ce aţi spus pînă acum nu este adevărat.

— Aşadar, dumneata continui cu provocările! strigă mînios directorul general.

— Nu e nici o provocare, răspunse calm Blaje. Dumneavoastră afirmaţi că vă gîndiţi la soţiile şi la copiii noştri, dar asta nu-i decît o născocire şi ne irită.

Cuprins de o furie subită, directorul general se făcu vînăt la faţă, ceea ce i se întîmpla foarte rar. Vinele tîmplelor îi zvîcneau puternic.

— Ascultă! strigă el lovind tare cu pumnul în masă. Să taci!

— De ce să tac? Ne-am strîns aici ca să negociem.

— Tocmai de asta să taci! Sabotezi tratativele.

— Nu fac decît să răspund afirmaţiilor dumneavoastră neadevărate.

— Taci, mă, n-auzi?! strigă brutal inspectorul.

Toţi îşi dădeau seama că tratativele puteau fi socotite ca şi rupte. Blaje se întoarse către inspector şi-i spuse zîmbind:

— Domnule inspector, vă mulțumesc pentru arbitrajul dumneavoastră.

— Intreci măsura ! Vocea directorului general era acum seacă și liniștită. Depoz tele aparțin societăților și numai ele au dreptul să stabilească ce salarii se vor plăti. Iar dumneavoastră aveți libertatea de a alege dacă vă angajați la lucru sau nu. Societățile nu vor acorda nici o mărire de salarii. Dacă nu vă place, părăsiți depozitele și nu-mi răpiți timpul cu prostii dintr-astea !...

Apoi se întoarse către inspector și-i spuse neglijent:

— Socotesc discuțiile încheiate.

Se așternu tăcerea. Domnul director general al „Nikotianei" începu să-și strîngă hîrtiile în servietă. Delegații, clipind neputincios, își întoarseră involuntar privirile spre Blaje. Atunci acesta rosti răspicat :

— Domnule inspector !... Toți muncitorii de la tutunuri din țară vor declara mîine grevă.

Simeon se trezi în ziua aceea devreme, după o noapte de coșmar, și îndată îl năpădiră gîndurile. Îl aștepta o zi grea. Intrase în comitetul de grevă al orașului în locul lui Șișko, căruia poliția, după anularea alegerilor făcute la prima adunare, nu-i mai îngăduia să ia parte la acțiunile muncitorilor. Greva trebuia declarată în cursul dimineții, la opt și un sfert, după ce muncitorii se vor fi adunat în depozite. Primise telegrama ieri după masă, și pînă seara izbutise să-i instruiască pe toți responsabilii sindicatului ilegal.

Rămase cîteva minute în pat, privind pierdut spre unica ferestruică, în care se reflectau roșiatice zorile unei zile de neliniște. Deodată simți o tristețe ascuțită, pătrunzătoare. În partea cealaltă a patului respira uniform nevasta lui, iar alături de ea, în albie, dormea copilul. Simeon întoarse capul spre ei și, văzîndu-le chipurile dragi învăluite de pîcla dimineții, fu cuprins de o teamă care se prefăcu pe neașteptate în amărăciune și tulburare. Poate că îi vedea pentru ultima oară ! Poate că astăzi va fi ucis, arestat, torturat de moarte, purtat pe drumuri necunoscute pentru cercetări, la

Sofia, de unde poate nu se va mai întoarce niciodată... Astăzi însă era prima zi de grevă şi trebuia s-o conducă. Ca să-şi arate puterea, muncitorii trebuiau să dea o lovitură, să pună guvernul în încurcătură şi să constrîngă societăţile să cedeze. Trebuiau ca după declararea grevei să ţină un miting, chiar cu riscul unor lupte de stradă, cu riscul unor vărsări de sînge. Nu-i mai era îngăduit să şovăie. Greaua răspundere pe care şi-o luase trebuia respectată. Acum însă, deodată, în clipa supremă, nevasta şi copilul îl tulburau. Se gîndi fără voia lui la soarta tristă pe care au avut-o familiile unor tovarăşi căzuţi în luptă. Trebuia oare ca şi el să se arunce în luptă orbeşte şi nechibzuit ? Şi ce va fi pe urmă cu această femeie şi cu acest copil ?! Inima lui Simeon se strînse dureros. Era deprins însă să-şi înfrîngă aceste înclinaţii spre o viaţă liniştită. După ce Blaje plecase în delegaţie, numai el putea să conducă greva în oraş. In spatele lui se ridicau foamea şi suferinţele. Trebuia să răspundă încrederii celor două mii cinci sute de muncitori.

Dădu hotărît pătura la o parte şi se ridică încet ca să nu-şi trezească nevasta şi copilul. Dar laviţa de lemn scîrţîi şi femeia deschise ochii. Il privi zîmbind somnoroasă, dar deodată privirea i se întunecă, gîndindu-se la ziua de nelinişte care începea. Citise şi ea telegrama.

— Cît e ceasul ?' întrebă ea surd.

— Cinci, răspunse Simeon. La şase şi jumătate trebuie să ies.

In vocea lui se ghicea o prefăcută lipsă de îngrijorare, care o înfricoşă. Se ridică din pat o dată cu el şi, în timp ce el se bărbierea, îi pregăti ceva de mîncare, te miri ce, un ceai şi pîine goală ; laptele pe care-l cumpărau îl păstrau pentru copil. De data asta ea îi turnă în cană lapte în loc de ceai, pentru că ştia că astăzi va alerga mult şi va avea multă bătaie de cap.

— Ce e ? făcu el după ce se aşezară la masă şi o văzu atît de îngrijorată. Nu-ţi fie frică. Ce o să fie ? Cel mult puţină cotonogeală.

— Numai sînge să nu curgă, oftă ea uşor.

— Sînge ? rise el cu o veselie prefăcută. Ei, cel mult pe ici pe colo, cîte un cap spart, dar asta nu-i mare lucru. Pentru copil ai ? întrebă el sorbind din lapte.

— Cumpăr altul, răspunse ea.

Cu toate că se împotrivea, Simeon turnă jumătate din lapte în cana ei şi urmă înviorat :

— Eu fac parte din comitetul de grevă — şi pe noi nu ne ameninţă nimic... O să dau dispoziţii băieţilor, dar n-o să mă vîr la greu.

Ea ştia însă că tocmai pe cei care conduc greva îi ameninţă cea mai mare primejdie. Îşi aminti cu cîtă cruzime au fost înăbuşite unele greve din trecut, cînd conducătorii lor au dispărut fără urmă sau au fost ucişi. Îşi aminti de zilele mişcărilor muncitoreşti, cînd din piaţă se auzeau strigăte şi ţipete, iar poliţia călare galopa pe străzi strivind sub copitele cailor femei şi copii, oameni cu capetele înspîngerate. Îşi aminti neliniştea, ceasurile lungi şi chinuitoare cînd aştepta cu dureroasă nerăbdare întoarcerea lui Simeon ; cum îi întreba atunci pe toţi trecătorii dacă nu l-au văzut pe undeva. Toate astea se puteau întîmpla şi astăzi. De aceea, acum, în ceasurile timpurii ale acestei zile, o stăpînea aceeaşi groază pe care o încerca întotdeauna în timpul grevelor şi tulburărilor, acelaşi dor pentru bărbatul ei pe care îl va aştepta chinuită de durere şi de teamă. Gîndurile ei tot mai negre, umbrite de presimţiri întunecate, o făceau să creadă că în această dimineaţă îl vedea pentru ultima oară. Şi nemaiputîndu-se stăpîni, începu să plîngă. Lacrimi mari, grele de durere, i se rostogoleau pe obraji şi cădeau pe faţa de masă cîrpită. Plîngea în tăcere, încet, cu buzele strînse, aşa cum îşi plîng oamenii soarta amară. Îl plîngea pe bărbatul ei, îl plîngea pe copil, îşi plîngea viaţa ei pe care în zadar şi-a dorit-o liniştită, plîngea cu furie neputincioasă soarta muncitorilor.

— Ei, hai, destul !... se încruntă el aspru, văzîndu-i lacrămile. Ajunge. Doar nu m-au băgat în temniţă, de ce plîngi ca o băbuţă ?... Declarăm grevă şi gata... Mă duc să rîd puţin de Spasuna.

Şi, ca să arate cît de puţin este îngrijorat, începu s-o imite pe Spasuna cum blestema şi-şi arăta colţii, în-

fruntîndu-i pe sergenţi. Femeia rîse nervos, printre lacrimi.

— Să nu ieşi înainte! îl sfătui ea ştergîndu-şi lacrimile. Gîndeşte-te la copil!... Auzi?

— Acum sînt general, răspunse el. Eu am să comand şi alţii vor alerga înainte.

Ştia însă prea bine că n-o să fie aşa, că va trebui să stea tot timpul în frunte, dacă voia ca ceilalţi să-l urmeze, şi mai ştia că patul puştii şi gloanţele poliţiei loveau întotdeauna în cei din faţă. De aceea acum, deşi căuta să glumească, simţea ca o rană dureroasă în suflet, o adîncă grijă pentru nevastă şi copil.

Începură să vorbească de mărunţişuri casnice, de copil şi de unii cunoscuţi, încercînd prin asta să împrăştie gîndurile negre care îi torturau. Apoi îşi scoase banii şi, fără vreun motiv acătării, îi dădu ei să-i păstreze. Era salariul luat de la „Fumaro" pentru ultima săptămînă de lucru şi cîteva sute de leva pe care le căpătase de la un bogătaş pentru o monedă de aur pe care o primise mama lui odinioară ca dar de nuntă de la socrul ei. Păstrase această monedă pentru zile negre, în caz de şomaj sau vreo boală grea. Acum o vînduse, în ajun, temîndu-se că i s-ar putea întîmpla ceva rău. Nu voia ca nevasta şi copilul să rămînă fără un ban în casă, cel puţin în următoarele cîteva săptămîni.

Gestul lui stîrni noi lacrimi. Ea începu iarăşi să plîngă fără sughiţuri, în tăcere, ca adineauri. Simeon însă, făcîndu-se că nu-i vede lacrimile, se duse în curte să spargă lemne. Cînd se făcu şase şi jumătate, privi copilul care dormea şi îl sărută. Atunci deodată, în toiul durerii care îi apăsa inima, simţi o forţă şi o înviorare insuflată parcă de chipul mic al copilului. Îşi dădu numaidecît seama că orice s-ar întîmpla în ziua aceea, comunismul va cuprinde — mai devreme sau mai tîrziu — întreaga lume, că această femeie îl va iubi mereu şi că fiul lor va creşte, chiar dacă nu va mai fi el, ca mlădiţa pe care au sădit-o în curte la naşterea lui. După cîteva clipe îşi luă rămas bun de la nevastă şi plecă spre centrul oraşului. Cartierul

muncitoresc era încă tăcut şi pustiu. Peste cocioabele triste şi dărăpănate, peste curţile înguste, peste mizeria şi sărăcia mahalalei sclipea strălucitor ziua de mai.

Şi Spasuna se trezi devreme în ziua aceea. În timp ce copiii mai dormeau încă, ea se apucă din deprindere de treburile casei, pe care le făcea înainte de a se duce la depozit: aduse cu cobiliţa apă de la o cişmea din vecini, stropi şi mătură curtea, apoi se spălă pe faţă şi pe picioare. După aceea se duse la brutărie după pîine, cumpără de la băcanul care se scula cu noaptea în cap brînză pentru copii, ocărîndu-l că vinde prea scump şi învinuindu-l de speculă, iar la întoarcere o purtară paşii, fără voia ei, pe la cîrciumă.

— Bună dimineaţa, blestematule! îi strigă ea din uşă cîrciumarului, care pusese scaunele pe mese şi tocmai mătura localul. Dacă ar fi de bine n-ai deschide aşa devreme... Dă-mi un păhăruţ!

În vocea ei răsună mustrare şi ciudă, de parcă el ar fi purtat vina slăbiciunii ei pentru băutură. Voia să tragă o duşcă, numai ca să-şi liniştească nervii excitaţi de perspectiva zilei care începea:

— Ţuică? întrebă cîrciumarul.

— Ţuică, trăsnite-ar dumnezeu!... strigă Spasuna. Se înfuriase din nou pe sine însăşi. Avea remuşcări pentru că, deşi ţuica era mai scumpă decît tescovina, ceruse totuşi ţuică. Arde ţi-ar focul cîrciuma, cu toţi care îţi calcă pragul!... Ai fi în stare să mănînci şi urechile copiilor mei!

— Mănîncă-ţi-le tu pe ale tale! se hlizi cîrciumarul şi-i puse ţoiul înainte.

— Dă-mi şi un pachet „Tomasian" a treia, adăugă Spasuna.

— Pe datorie?

— Cînd ţi-am mai cerut eu pe datorie, mă, spurcăciune?

Spasuna aruncă pe tejghea o monedă de nichel de zece leve. Cîrciumarul ştia că îi va plăti, dar ar fi vrut să se arate mărinimos, ca să o mai poată trage de

limbă. Luă neglijent moneda şi îi puse pachetul cu ţigări în faţă.

— Zi... azi iar e ceva, nu ? Puneţi ceva la cale, văd eu... Vreo grevă, hai ? întrebă el confidenţial.

— Ce-i treaba ta, blestematule ! răspunse ea brutal şi dădu rachiul de duşcă. Viermii să te mănînce dacă mai întrebi ceva ! Auzi tu ?

— Ei, cum, te ascunzi de mine ?... spuse cîrciumarul cu amărăciune, de parcă n-ar fi existat pe lume om mai devotat clasei muncitoare ca el. Luaţi-i de beregată pe hrăpăreţii ăştia !...

Dar Spasuna nu se lăsă prinsă în cursa provocării. Aprinse o ţigară şi trase cu sete din fumul înţepător.

— Na !... Mai ia unul. Ăsta-i de la mine !... zise cîrciumarul prietenos, turnîndu-i încă un ţoi.

Refuzînd rachiul, Spasuna se uită întunecată la mustăţile albe şi răsucite ale cîrciumarului. „Ticălosul ! îşi spuse ea. Se bucură că-i grevă. Desigur că se aşteaptă la dever mare." Cîrciumarul înţelese numaidecît că se va întîmpla ceva. Dezordinele îl înspăimîntau îndeobşte, dar grevele îi aduceau întotdeauna cîştiguri frumoase. După strigăte şi ameninţări, pe muncitori îi cuprindea iarăşi deznădejdea şi intrau prin cîrciumi să-şi înece grijile în băutură. Cîrciumarul încerca din plin bucuria cetăţeanului cuminte care îşi vede înţelept de afaceri în timp ce proştii se încaieră cu poliţia dracu ştie pentru ce.

— Cînd o să-mi aduci feciorul ăl mare să-l fac prăvăliaş ? întrebă el încercînd să-i arate din nou bunăvoinţă.

Spasuna îi părea tare primejdioasă, aşa că nu strica să se dea bine pe lîngă ea.

— Nu-mi bag eu copiii slugă la cîrciumari ! i-o tăie muncitoarea cu mîndrie, aprinzînd încă o ţigară.

— Da' ce-o să-i faci ?

— Îi dau să înveţe carte.

— Ca să umble pe urmă flămînzi cu patalamaua în buzunar.

— O fi şi-aşa !... Spasuna scoase fumul iute pe nas şi se uită la cîrciumar cu dispreţ. Dar mai bine-i

trimit să lucreze la depozit, decît să-i dau băieţi de prăvălie.

— Băiat de prăvălie... muncitor... tot una-i! remarcă neglijent cîrciumarul.

— Cum tot una, trăsni-te-ar dumnezeu!... răbufni deodată femeia. Dacă-l dau slugă la prăvălie, ce-o să ajungă? Unul ca tine! Parcă tu nu tot aşa ai început?

Cîrciumarul o privi uluit şi scandalizat. Aluzia pe care o făcuse la trecutul lui îl aprinse de mînie, dar raţiunea îl îndemna să tacă: cu Spasuna e mai bine să nu te pui. Cum caută ea sămînţă de bocluc, cine ştie ce mai iese de-aici. Din lupta dintre cele două simţăminte se născu obişnuitul lui zîmbet linguşitor şi împăciuitor.

— Aşa-i! recunoscu el plin de sine. Dar vorba-i, acum sînt patron? Sînt.

— Patron, tu?... Spasuna izbucni într-un rîs nestăpînit, din tot gîtlejul. Şi acum eşti doar un biet prăvăliaş. Faci pe sluga beţivilor şi a comisarilor.

Îşi şterse buzele cu palma şi, chicotind încă, ieşi afară.

— Căţea! rînji cîrciumarul în urma ei. Nu merită nici cinste să-i faci, nici s-o înjuri.

Acasă, Spasuna pregăti o fiertură şi trezi copiii. Cei doi băieţi se repeziră cu lăcomie la farfurie. Fiertura era făcută cu zer şi unt de oaie — un lux rar pentru copiii Spasunei, care erau obişnuiţi să mănînce dimineaţa numai pîine cu boia de ardei. Spasuna îi privea îngîndurată. Unul din ei avea zece ani, iar celălalt doisprezece. Aşchia nu căzuse departe de trunchi: semănau cu tatăl lor — amîndoi înalţi, cu faţa prelungă şi ochii luminoşi, liniştiţi. Erau cu adevărat băieţii tatii! Numai că aveau mîinile lungi, slăbuţe şi faţa palidă. În fiecare primăvară făceau puroi la ochi din pricina subnutriţiei din timpul iernii. Spasuna spăla rufe prin case străine, aşa că n-avea cine să le gătească. Mîncau şi ei pe apucate, ce se găsea, şi mai adesea nu se găsea nimic, că banii puţini se duceau pe hăinuţe, pe cărţi şi caiete. Spasuna era hotărîtă să-i ţină la şcoală măcar pînă în clasa a

treia de liceu — un ţel peste puterile unei văduve, muncitoare într-un depozit de tutun... Eh, sărăcie!... Spasuna oftă adînc. Sărăcia o făcea să-şi aducă aminte de zilele fericite cînd trăia bărbatul ei şi cînd lucrau amîndoi la „Istocini tiutiun"; de copii avea grijă mama ei.

Băieţii se săturară şi, la sfatul Spasunei pe care o ascultau cu sfinţenie, ieşiră în curte să-şi repete lecţiile. Spasuna rămase singură în casă. Mîncă restul de fiertură şi îşi mai aprinse o ţigară. In liniştea dimineţii de mai răsunară bătăile ceasului de la primărie. Spasuna începu să le numere. Era ora şapte. Avea timp să-şi fumeze ţigara şi să se mai lase pradă amintirilor dureroase despre soţul ei, pe care fiarele cu chip de om i-l răpiseră. L-au ridicat într-o seară călduroasă de toamnă, cu şapte ani în urmă. Tocmai se întorsese acasă cu un coş de struguri. Spasuna se cutremură şi acum la amintirea acelei seri. Agenţii s-au năpustit în casă cu pistoalele în mîini, ca nişte bandiţi. Au smuls scîndurile duşumelii, au sfîşiat saltelele umplute cu paie, au căutat peste tot, au ameninţat, au înjurat, i-au bruscat şi în cele din urmă au găsit un şapirograf şi nişte manifeste. Ce bucurie răutăcioasă i-a cuprins atunci pe mişei! Şi cum mai plîngeau copiii. Spasuna nu putea uita feţele schimonosite de plîns ale copiilor, iar în urechi îi răsuna şi acum ultimele cuvinte ale bărbatului ei: „Te las cu bine, femeie! Cu mine s-a sfîrşit! Ai grijă de copii şi caută să-i înveţi carte". Apoi l-au luat şi nu s-a mai întors. Nici n-a mai aflat nimic de el. Amintirea acelei seri trezea în Spasuna o ură neînduplecată. Îi ura de moarte pe stăpînii acestei lumi. Era atît de puternică această ură, încît gîndul zilei care începea, al grevei, al mitingului, cînd va putea să blesteme, să zbiere şi să strige cît va voi, îi dădea o bucurie întunecată.

Copiii se pregătiră să plece la şcoală.

— Sărut mîna, mămico! strigară ei, aşa cum îi învăţase profesoara.

— Ia veniţi, mai încoace! îi chemă Spasuna brusc.

Copiii se apropiară de ea, cu trăistuțele pestrițe trecute peste umăr. Într-un acces de duioșie ea îi mîngîie și-i sărută pe obrajii palizi, apoi, de teamă să nu-și ia nasul la purtare, le porunci aspru:

— Hai, plecați!... Și fiți cuminți, auziți?... Mîine mă duc la profesoară s-o întreb cum vă purtați.

Fumă nervos încă o țigară și porni spre centrul orașului.

Ștefan Morev se trezi și el devreme. După sinuciderea lui Max continuă să locuiască la părinți. Se temea să nu fie arestat, deși această posibilitate era foarte mică. Dorea să-și asigure liniștea necesară ca să poată examina greșelile făcute de comitetul de grevă. Că se făcuseră greșeli știau toți. Chiar și Lukan începuse să-și dea seama cît s-a greșit. Dar numai Ștefan putea să creadă că aceste greșeli se datorau nu curentului sectar, ci faptul că n-a fost ales și el în comitetul de grevă. Ștefan manifesta astfel viciile tatălui său: credea că nimic nu se poate face pe lumea asta fără el.

Se trezi înviorat și odihnit, dar de cum se așeză în fața micului dejun pregătit din timp de maică-sa, își dădu seama cu tristețe de contradicțiile din viața lui.

Era comunist și totuși calitățile lui se dezvoltau în umbra protecției pe care i-o oferea numele bogatului și atotputernicului său frate. Trăia în casa părinților, casă cumpărată cu banii pe care Boris îi jefuise de la muncitori și țărani. În ziua aceea începea greva, vor fi desigur tulburări, arestări, bătăi, iar el va rămîne un simplu spectator așezat comod într-un fotoliu. Mii de muncitori de la tutunuri își numărau în clipa aceea ultimii lor bani, socotind cîte zile vor mai putea rezista fără pîine în lupta care începea, iar el își lua gustarea ca un burghez sătul și inactiv. Zeci de activiști de partid se aruncau în acel ceas cu o bărbăție aspră în vîltoarea întunecată și necunoscută a zilelor de grevă, amenințați să fie arestați, torturați, împușcați, iar el încerca meschin să le descopere greșelile...

Tulburat de aceste gînduri, după ce luă gustarea pe terasa de unde se vedea grădina, strada și o parte

din piața bibliotecii, ieși în curte. Soarele de mai se înalță peste dealurile verzi ce înconjurau orașul, privighetorile cîntau în grădină și aerul proaspăt era pătruns de suflul primăverii. Redingotă, în vestă, stropea trandafirii din grădină. Mama se întorcea de la piață, urmată de servitoarea care purta o plasă plină de cumpărături.

Stefan se uită la ceas. Era aproape opt fără un sfert. Pe stradă se scurgea puhoiul zilnic de muncitori care se duceau la depozite — șiruri de oameni cu fețe supte și șepci uzate, de femei cu rochii de stambă și galenți de lemn în picioare. „Tronc-pleonc, tronc-pleonc", troncăneau galenții pe piatra trotuarelor. O garoafă sau un mic trandafir roșu îmbujora, ici-colo, un chip tînăr și fraged. În înfățișarea muncitorilor era astăzi ceva deosebit. Erau grăbiți și agitați, vorbeau în șoaptă, nervoși, înțelegîndu-se numai din crîmpeie de frază, conștienți de însemnătatea acelei zile. Stefan îi privea și tot mai amare îl năpădeau gîndurile. Niciodată nu s-a simțit atît de izolat, atît de mic și de jalnic, atît de neînsemnat ca acum. „Tronc-pleonc tronc-pleonc", troncăneau galenții batjocorind parcă lipsa lui de acțiune. Nu era decît un ambițios fără scrupule, care ar fi putut curînd să calce pe urmele lui Boris. „Tronc-pleonc, tronc-pleonc", făceau haz galenții muncitoarelor. Nu-i mai rămînea decît să cocheteze cu ideile progresiste, să ajungă treptat un umanitarist maniac ca expertul principal al „Nikotianei", care în tinerețe a fost socialist, iar acum, cînd i s-a comunicat știrea despre grevă, a fugit cu mașina în liniștea mănăstirii Rila!...

„Tronc-pleonc, tronc-pleonc", bocănea batjocoritor galenții.

Și în toiul gîndurilor amare, care i se îmbulzeau în minte, simți deodată cum puhoiul de muncitori îi aprinde din nou o flacără în suflet, o pîlpîire nouă a flăcării puternice de odinioară, alimentată de sărăcie, cînd era remsist în liceu. Această flacără era și avînt, și speranță, și sacrificiu de sine contopite toate într-o mîndră conștiință a demnității umane și a unei noi forțe morale. Această flacără era ceea ce transformă

ideea într-un scop dorit cu pasiune, ceea ce dă impuls spre acțiune, ceea ce face din tinerii slabi din liceu luptători ai lumii noi. Oare această flacără se stinsese între timp în sufletul lui Ștefan? Da, poate!... În orice caz, ea nu mai ardea acum cu aceeași forță ca odinioară.

Ștefan ieși în stradă și, pradă unor gînduri reci și amare, porni agale spre depozitul „Nikotianei".

Și Lila se trezise foarte devreme în ziua aceea, dar nu înviorată și cu încredere în sine, ci cu senzația îngrozitoare că ani de-a rîndul a făcut greșeli ireparabile și că acum, respinsă de partid, nu-i mai rămînea nimic de făcut.

Cînd deschise ochii, noaptea se lupta neputincioasă cu licăririle argintii ale zorilor. Odaia răsuna de sforăitul de bas al lui Șișko. Lila se uită la părinții ei, care mai dormeau încă, și un val de duioșie și tristețe o cuprinse deodată. Corpurile masive, acoperite cu cergi de păr de capră, respirau uniform. Zorile așternuseră pe chipurile lor o lumină blîndă. Ce liniștiți dormeau amîndoi, nimic nu le tulbura odihna. Ei se pregăteau să întîmpine ziua furtunoasă cu conștiința împăcată a oamenilor care își cunosc datoria și sînt gata să și-o facă. Cît de inteligenți, de plini de tact și clarvăzători se arătaseră ei în comparație cu ea — cea instruită! Cît de multă înțelepciune și răbdare altoise partidul în sufletul lor! Cît de luminoase erau convingerile lor! Lila se gîndea la hotărîrile comitetului orășenesc, ale căror urmări proaste începeau să se întrevadă. Tatăl ei s-a opus atunci. A zîmbit cu dispreț cînd a fost exclus Pavel, a strigat furios și a făcut gălăgie cînd a fost înlăturat din comitet tovarășul în vîrstă care n-a vorbit cu Lila o lună întreagă după ce ea a propus excluderea lui Blaje. Șișko nu cunoștea subtilitățile teoretice ale marxismleninismului, dar în practică s-a arătat a fi un comunist mult mai consecvent decît tinerii încrezuți și instruiți care făcea parte din comitetul orășenesc.

Lila continua să se uite spre fereastră. Licăririle argintii ale zorilor căpătau tot mai mult reflexe tranda-

firii, iar cerul adăuga treptat luminii o nuanță albăstrui-verzuie. Încerca să se gîndească la ziua care începea, dar nu izbuti. Un simțămînt de grea vinovăție față de muncitori îi întorcea fără răgaz gîndurile înapoi.

Cotitura care a scos partidul din impas a început anul trecut, după cuvîntarea pe care Dimitrov a ținut-o la Moscova cu prilejul comemorării morții lui Blagoev[1]. Lukan a avut grijă ca această cuvîntare să n-ajungă pînă în cercurile largi ale partidului, dar Blaje și-a procurat o copie și a răspîndit-o multiplicată printre activiști. Cuvîntarea conținea o analiză precisă și clară a trecutului. Cu atît mai mult acum, muncitorii uluiți nu puteau înțelege de ce Comitetul Central a exclus din partid zeci de activiști cu merite, absolut nepătați. O rațiune sănătoasă îi ducea la concluzia că dacă între bolșevism și mișcarea „înguștilor" a existat o deosebire, ea era cu mult mai mică decît deosebirea dintre tactica bolșevică și actuala linie a partidului.

Al doilea eveniment care a zdruncinat conștiința activiștilor a fost ședința plenară a Comitetului Central. S-a adoptat în acea ședință o rezoluție prin care se încerca formarea unui front unic. Numai că Lukan și adepții lui au început s-o interpreteze și s-o explice în felul lor. Un front unic? Da, dar numai în parte! Aliați? Da, dar numai dacă renunță la convingerile lor de mai înainte! Îndrumările Cominternului? Le vom îndeplini, se înțelege, dar adaptîndu-le condițiilor locale. Fiți pe deplin liniștiți, tovarăși, Comitetul Central știe ce face! Activiștii ridicau mirați din umeri. Așadar să acceptăm o colaborare cu social-democrații și cu agrarienii, dar numai dacă primesc să devină comuniști... Ei, du-te și fă propagandă pentru o astfel de colaborare!

---

[1] Blagoev Dimităr (1855—1924), om politic bulgar. Din inițiativa lui ia naștere în 1891 Partidul Social-democrat bulgar. Mai tîrziu e în fruntea luptei împotriva oportuniștilor din sînul partidului, care se termină în 1903 prin înfrîngerea lor ideologică și prin transformarea aripei revoluționare în partidul „Înguștilor", devenit în 1919 Partidul Comunist bulgar.

Şi, în cele din urmă, ultimul discurs al lui Dimitrov, tot cu prilejul comemorării lui Blagoev, pe care Lila l-a citit şi l-a răscitit în ultimele cîteva zile. Cuvîntarea aceasta era zdrobitoare prin puterea ei de convingere, prin analiza profundă şi clară. Ea lichida complet ideologia stîngistă a Comitetului Central, distrugea fără urmă poziţia lui Lukan şi a tovarăşilor lui.

Pata trandafirie din pătratul ferestrei strălucea tot mai viu. Zorii zilei de mai împrăştiau ultimele umbre ale nopţii, dar nu puteau izgoni întunericul de vinovăţie şi de remuşcări din sufletul Lilei.

Trecutul îi apăru acum Lilei fără noimă, trist şi umilitor. Fără noimă din pricina îngustimii punctului lor de vedere, trist datorită urmărilor lui, umilitor din pricina că s-au lăsat pradă orbirii. Şi nu numai logica celor spuse de Dimitrov îi dădea această convingere, ci şi extraordinara coincidenţă între această logică şi realitate, între gîndirea lui şi tot ceea ce Lila vedea cu proprii ei ochi. De ce i-a făcut reproşuri atît de nedrepte lui Pavel? De ce s-a certat cu tatăl ei? De ce a cerut excluderea din partid a lui Blaje, a nenorocitului de Max Eschenazi? De ce a dus cu atîta încăpăţînare acţiuni inutile în care au căzut tovarăşii cei mai credincioşi, mai curajoşi şi gata de sacrificiu? De ce a îndeplinit orbeşte directivele lui Lukan? Ca să salveze unitatea partidului? Dar vai, acum îşi dădea seama că nu numai dorinţa de a nu ştirbi unitatea partidului îi condusese paşii. S-a lăsat indusă în eroare, s-a lăsat orbită de cei care socoteau că nu pot fi comunişti decît cei care se sacrifică. A plătit din greu această îngîmfare, această neîncredere, această necunoaştere a realităţii şi a învăţăturii marxist-leniniste. Şi acum, practic, în loc să respecte unitatea partidului, lucra împotriva ei, susţinînd în mod absurd convingerile unui grup de sectari care dădeau o interpretare greşită învăţăturii marxist-leniniste.

Lila oftă. Licărirea zorilor se topea în lumina unei dimineţi fără nori. Undeva departe, printre sălciile de pe malul apei, cînta o ciocîrlie. Cît de frumoasă, cu

toate primejdiile, s-ar fi putut scurge pentru Lila această primă zi din lupta muncitorilor pentru pîine, dacă n-ar apăsa-o atît de crunt simţămîntul de vinovăţie. Şi cît o umilea, cît o rănea acest simţămînt. Muncitorii nu-i mai arătau ca altădată încredere; acum o socoteau o fată impulsivă şi violentă, care — ce-i drept — lupta cu abnegaţie, dar care nu judeca just. N-au ales-o nici măcar în comitetul legal de grevă. Desfăşurarea firească a evenimentelor o aruncase la periferia luptei. Comitetul orăşenesc, sectarist, scăpase din mîini conducerea grevei. Muncitorii făceau zid nu în jurul lor, ci al tovarăşilor bătrîni şi cu experienţă, tocmai al acelora pe care ei i-au exclus din partid. Aceştia formaseră un comitet de grevă legal, în spatele căruia se afla un alt comitet, ilegal, format din vechi comunişti. Din acest comitet făceau parte Simeon, Blaje, Şişko, Spasuna şi zeci de alţi muncitori care au luat parte la grevele din trecut. Comitetul orăşenesc de partid rămăsese în acest moment decisiv ca un cap retezat, ca un comandament fără armată; nu mai era acum decît un balast inutil şi supărător ce se va tîrî în urma grevei, putîndu-i fi chiar vătămător, dacă membrii comitetului orăşenesc ar cădea din întîmplare în mîinile poliţiei şi ar fi supuşi torturilor. Comitetul orăşenesc de partid, condus de Lila, se prăbuşise catastrofal, şi acest lucru se datora prăpastiei care se deschisese între acest comitet şi masa muncitoare. La limpezirea lucrurilor au contribuit mult şi sforţările dîrzului Blaje, cel priceput la vorbă — acum Lila îi admira calităţile — care îi înlocuise pe Pavel şi Max şi care făcuse propagandă printre muncitori, neîncetat, neobosit şi discret.

Lila oftă încă o dată, neputincioasă. O lumină roşiatică se revărsa în odaie. Erau primele raze ale răsăritului de soare — înmuiat parcă prematur în sîngele luptei care se va duce în cursul zilei. Dar Lila nu va lua parte la conducerea acestei lupte. În ultima clipă se dovedise inutilă grevei. Gîndurile ei răvăşite se întorceau din nou în trecut. De ce oare s-a certat cu Pavel? De ce şi-a mai petrecut atîtea nopţi nedormite citind cărţi şi rapoarte, după care dimineaţa se

ducea la lucru cu capul greu ? De ce şi-a riscat viaţa şi sănătatea conducîndu-i pe muncitori în atîtea acţiuni de stradă ? Oare totul a fost în zadar ? În zadar, în zadar, Lila ! Nu ţi-ai folosit just inteligenţa, voinţa, spiritul de sacrificiu, dorinţa hotărîtă de a-ţi consacra viaţa muncitorilor. N-ai ştiut să vezi calea cea adevărată arătată partidului de Dimitrov. Şi toate astea din pricina incapacităţii tale de a judeca dialectic, de a trage învăţăminte din contradicţiile prezente în fiecare fenomen de viaţă, din pricina neîncrederii tale în conştiinţa socială a proletarilor intelectuali şi, în sfîrşit, din pricina îngîmfării tale care refuza orice sfat din partea celor mai bătrîni. Da, acestea sînt greşelile ale căror urmări se văd acum ! Actualul birou politic şi Comitetul orăşenesc, Lukan şi tu, nu sînteţi decît nişte sectari neputincioşi, vătămători partidului ! Ai înţeles, te-ai convins în cele din urmă ? Singurul lucru ce-ţi mai rămîne de făcut e să-ţi recunoşti greşelile şi să le răscumperi în viitor ! Trebuie să devii din nou simplu membru de partid ! Întoarce-te alături de muncitori ! Continuă să lupţi mereu cu unghiile şi cu dinţii pentru drepturile şi pîinea lor !...

Lumina revărsată din belşug în odăiţă, la început roşiatică şi apoi portocalie, era acum albă. Dimineaţa revărsa torente de aur şi azur. Ciocîrlia din salcia de lîngă rîu nu mai cînta, în locul ei vrăbiile gureşe ciripeau vesele în curte. Lila simţi şi în suflet o iluminare subită. Remuşcările rămîneau vii, dar tristeţea şi durerea se topeau ca umbrele alungate din unghere. Din cenuşa trecutului o hotărîre nouă şi luminoasă lua naştere în sufletul ei. Locul ei era acum în stradă, alături de muncitorii grevişti, sub loviturile bastoanelor poliţiei... Numai de n-ar ucide-o călăii ! Numai de n-ar schingiui-o, de n-ar schilodi-o pentru totdeauna !... Dorea acest lucru nu din micime de suflet, ci din elanul de a putea porni cu o dublă energie pe drumul cel nou, eliberată de sectarism, după ce se va scutura de ezitările, îndoielile şi senzaţia de nesiguranţă de pînă acum.

Lila se uită la deşteptător. Era aproape şase şi jumătate. Dădu pătura la o parte, sări din pat şi în-

cepu să se îmbrace repede. După puțin timp deșteptătorul începu să sune și părinții se treziră. Șișko începu să tușească și își aprinse o țigară. Fumul de tutun îi potoli numaidecît tusea.

— Unde pleci? întrebă mama cu neliniște. Doar nu ți-o fi trăsnit prin cap să te duci la depozit?

— Ba mă duc, se înțelege! răspunse Lila ferm.

— Ești nebună! strigă mama. Prima pe care o să pună mîna ești tu. O să te omoare în bătaie.

— Și ce ai vrea? Să mă ascund aici? Să mă fac de rîsul tuturor?

— N-o să te faci de rîsul nimănui, interveni Șișko. Tovarășii știu că nu ești fricoasă. Eu și mama ne ducem. Asta ajunge.

— Dar cei fără partid ce-o să spună? întrebă Lila. Ne bagă în foc, o să spună, și pe urmă fug și se ascund.

— N-au decît să spună ce-or vrea! În momente de astea poliția dă cu sete în cei însemnați... Niciodată nu poți să știi ce le zace în gușă... Du-te pe urmă și dovedește că au omorît un om ca tîlharii de drumul mare.

— Totuși mă duc! spuse Lila cu hotărîre.

— N-o să mergi nicăieri! se oțărî în cele din urmă Șișko. Nu mai trăncăni atîta! Ce-i asta? Altceva decît să te bați cu pumnii în piept nu știi? Ați văzut ce-ați făcut cu tactica voastră.

Lila ieși afară supărată, cu săpunul și peria de dinți în mînă.

Șișko o urmă după cîteva clipe.

— Pui de găină! mormăi el. Nu le-au crescut nici penele și vor să dea minte altora, cărora le-a albit părul de atîtea greve... Dă să-ți torn!

— N-ai dreptate, tăticule! îi spuse Lila cu reproș, în timp ce-și dădea cu săpun pe față. Ce-o să spună tovarășii?

— Tovarășii ne cunosc. Ascultă!... Șișko ezită o clipă. N aș fi vrut să-ți spun, ca să nu-ți iei nasul la purtare, dar haide... Săptămîna trecută Blaje ne-a

spus să te păzim ca pe ochii din cap. „A făcut prostii, zice, dar e prețioasă pentru partid".

— Cine? Blaje a spus asta? întrebă Lila uluită.

— Păi... Blaje! Și tu l-ai exclus din partid... Gîscă ce ești! O să iasă om din tine, dar trebuie mai întîi să-ți vină mintea la cap.

Lila se întoarse spre tatăl ei. Sub spuma de săpun, fața ei zîmbea înviorată.

— Hai, dă-ți cu apă! spuse Șișko. Pe urmă să-mi torni și mie.

Lila își șterse fața, dar, în timp ce își arunca prosopul pe umăr și se pregătea să-i toarne tatălui, un zgomot neașteptat, de pietre rostogolite, le atrase atenția. Un băiat de vreo cincisprezece ani sărea zidul care despărțea curtea lor de grădiniță de zarzavat a vecinilor. Șișko și Lila îl recunoscură numaidecît. Era fiul lui Blaje. Băiatul gîfîia și părea speriat.

— Ce-i, Petîrcio? întrebă Șișko neliniștit.

Băiatul alergă pînă la ei, scuturîndu-și praful de pe pantaloni și uitîndu-se prudent în toate părțile.

— Rău! șopti Petîrcio cu voce slabă. Au arestat un tovarăș care venea de la Sofia.

— Cînd?

— Aseară.

— Cine ți-a spus?

— Ospătarul de lîngă gară. Am aruncat manifestele de grevă pe peron și la întoarcere am trecut pe lîngă restaurant să mai iau altele... Dă fuga, zice el, la Lila, să-i spui...

Tatăl și fiica îl ascultau cu încordare, albi ca varul la față. Amîndoi se priviră zăpăciți.

— Pe cine-l așteptați? întrebă Șișko.

— Pe Lukan.

— Numai el mai lipsea! Șișko dădu înciudat din mînă. Acum descurcați-vă... Ați dus totul de rîpă!...

— N-o să trădeze pe nimeni... sînt sigură.

— Fugi repede! spuse Șișko dezorientat.

— Unde? întrebă Lila.

— Unde vezi cu ochii... Cel mai bine, în sat la Dinko.

Lila lăsă jos urciorul cu apă, din care se pregătea să-i toarne tatălui.

— Te-a văzut cineva că vii aici? îl întrebă ea pe Petîrcio.

— Numai ai noştri... Dar l-am văzut lîngă rîu pe Lungu şi la colţ lîngă băcănie e un agent nou.

Şişko şi Lila se uitară iarăşi unul la altul şi schimbară un gînd în tăcere.

Lila intră în odăiţă. Şişko o urmă fără să ştie de ce. Mama, care se îmbrăcase, făcea paturile. Lila îşi trecu de cîteva ori, repede, pieptenele prin păr. Apoi îşi îmbrăcă taiorul peste rochia de vară şi îşi vîrî în buzunar un mic revolver pe care îl scosese cu înfrigurare din fundul lăzii.

— Fata mea! ţipă mama văzînd revolverul. Ce faci?

— Lasă vorba! se răsti Şişko.

— Respira greu, faţa i se strîmbase de durere, dar singurul lui ochi sclipea ferm.

— Dumnezeule! izbucni mama îngrozită. Ce se întîmplă? Spune, omule! Of, doamne!

— Taci! repetă Şişko. Dacă strigi, e mai rău... Agenţii sînt afară.

Mama se înfioră şi privi cu ochii holbaţi, gata să scoată un ţipăt sălbatic, deznădăjduit. Dar glasul i se frînse, înecat într-un geamăt surd.

Lila îşi îmbrăţişă şi-şi sărută repede părinţii.

— Cu bine! rosti ea stins.

— Cu bine, fata mea! Glasul lui Şişko era răguşit. Curaj! Aşa a fost să fie!

— Mi-au ucis copilul! se tîngui mama înnebunită. Mi-au prăpădit-o!

Lila ieşi repede. Mama se prăbuşi, hohotind pe laviţă. Cuvintele nedesluşite ale văicărelii ei se transformaseră într-un vaiet mut, uniform şi pătrunzător. Şişko se aşeză lîngă ea şi îşi lăsă capul în jos. În ochiul lui sclipi o lacrimă. O şterse repede. Mai avea speranţă că glonţele Lilei va porni înainte de a trage agentul. Dar îşi imagină îndată şi contrariul. Atunci îşi spuse: „Asta e!... Altă ieşire nu-i... Mai bine aşa, decît să o tortureze". Şi rămase mult timp acolo, tră-

gînd cu urechea. Ura lui împotriva lumii de dușmani împrumuta unicului ochi o strălucire întunecată și sinistră.

In timp ce traversa curtea, Lila se gîndi să o ia spre rîu, dar o dată ajunsă în stradă socoti că e mai bine să pornească spre centru. Agentul cel nou n-avea experiența Lungului și ar putea mai ușor să se descotorosească de el. Și apoi dacă va porni spre centru, poate că agentului îi va da prin minte să o urmărească să vadă unde se duce, în loc s-o aresteze imediat. Și atunci, tot cotind pe străzi, ar putea să-și piardă urma. In sfîrșit, casele ar fi adăpostit-o oarecum de gloanțe. Cînd îl văzu pe agent lîngă băcănia din colț, Lila porni numaidecît în direcția opusă. La primul colț aruncă o privire piezișă și-l văzu pe agent venind după ea. „Nu se pricepe, își spuse ea mulțumită. Dacă vrea să afle unde mă duc, atunci procedează ca un ageamiu". In clipa următoare însă observă cu neliniște că agentul n-avea de loc de gînd să se ascundă. Mergea mai repede decît ea, vrînd desigur să o ajungă. Convingerea ei se întări cînd acesta fluieră de două ori tare și prelung, cu degetele în gură. Evident că era un semnal pentru Lungu care aștepta lîngă rîu. Lungu îi răspunse cu un fluierat identic, dinspre sălcii. Nu încăpea îndoială că voiau s-o aresteze. Și au lăsat-o să iasă pe stradă, crezînd că vor găsi asupra ei manifeste, care i-ar fi dat judecătorului de instrucție putința s-o acuze de activitate ilegală. Inima Lilei începu să bată mai repede, dar mintea îi rămase limpede. Își dădu seama, cu sînge rece, că trebuie cu orice preț să scape de noul agent înainte de a veni Lungu.

Razele soarelui timpuriu băteau pieziș și casele aruncau umbre lungi. Cartierul se trezea încet, străzile erau încă pustii. Ici-colo, prin curți, muncitorii se spălau și cîte un copil slăbănog mușca dintr-un codru de pîine. Undeva departe se auzea surd și trist un cuc.

Lila dădu colțul și grăbi pasul. Agentul făcu același lucru. Soarele lumina acum din fundul străzii,

aruncîndu-i umbra înainte. Umbra lungă a agentului ajungea pînă în dreptul ei. Nu mai putea pierde o clipă. Trebuia să întreprindă ceva. Lila îşi vîrî mîna în buzunar şi apucă pistolul. Ridică piedica şi îşi apropie arătătorul de trăgaci. Faţa ei se împietrise într-o mască imobilă, buzele strînse formau o linie dreaptă. Cînd ajunse lîngă căsuţa joasă din colţul străzii, coti brusc, se opri şi se lipi de zid. Pupilele ei iradiau licărirea albăstruie a scînteilor electrice. Cu un calm suprem, rece şi oarecum plin de cruzime, privea umbra care înainta legănîndu-se. Poziţia favorabilă în care se afla îi dădea un mare avantaj asupra agentului. Paşii lui se auzeau clar. Umbra lungă se mişca de-a curmezişul străzii prăfuite. Lila privea ţintă spre colţul casei. Cînd agentul se arătă, îi trase cîteva gloanţe în cap. Agentul nu apucă nici măcar să-şi scoată revolverul din buzunar. Se prăbuşi ţeapăn înainte, ca o scîndură, ridicînd un nor de praf. Corpul se zvîrcoli de cîteva ori, în timp ce mîinile scormoneau convulsiv în praf. Buzele i se mişcau de parcă ar fi înghiţit ceva, apoi se întredeschiseră şi sîngele îi ţîşni pe gură. Lila îl privi cîteva secunde, fără să-şi dea bine seama ce s-a întîmplat, apoi îşi veni în fire şi o luă la fugă spre strada principală.

Nu alerga, ci zbura, fără să simtă oboseala ori să gîfîie. Străzile înguste erau încă pustii. Din cînd în cînd zărea muncitori ce roboteau prin curte ori mergeau la brutărie să cumpere pîine. Auziseră împuşcăturile şi închipuindu-şi ce s-a întîmplat o încurajau cu febrilitate :

— Fugi, Lila !...

— Pe-aici, pe-aici !...

— Pe acolo trece o patrulă !... Ia-o pe lîngă brutărie.

— Ţin'te bine !...

Lila se supunea indicaţiilor lor. Cînd ajunse aproape de strada principală, se opri din fugă şi abia atunci începu să gîfîie. Inima îi bătea nebună şi simţea că se înăbuşă. Trase de cîteva ori adînc aer în piept şi curînd se mai linişti. Începu să respire mai regulat. Strada principală era pustie, ca şi cele pe care le stră-

bătuse pînă acum în goană. În colţ, lîngă drogherie, duduia motorul unei camionete.

Deodată în faţa Lilei apăru o patrulă călare, formată din doi oameni. Lila îşi încetini pasul, prefăcîndu-se că se uită la firmele micilor magazine de pe stradă.

— Ei, fetiţo! strigă unul din sergenţi, cînd patrula se apropie. Unde s-a tras?

— Nu ştiu! răspunse Lila calm. Undeva încolo... Arătă cu mîna spre cartierul muncitoresc.

— N-ai văzut pe cineva fugind?

— Nu, n-am văzut.

Sergenţii porniră în galop.

Lila se îndreptă spre drogherie. Motorul camionetei tot mai duduia. La volan se afla un şofer gras, în vîrstă, cu o mustăcioară căruntă. Droghistul, un bărbat tînăr, cu şorţ alb şi cu părul pieptănat lins, discuta cu el în şoaptă amănuntele în legătură cu o contrabandă de zece kilograme de anetol. Cînd Lila ajunse lîngă camionetă, cei doi începură să vorbească tare.

— Ascultă! spuse droghistul. Să nu-mi faci vreun pocinog!

— Nici o grijă! răspunse şoferul.

— Ne-am înţeles, deci.

— Doar nu sînt copil.

— Nu uita damigeana cu vin de la Melnik, zîmbi droghistul cu înţeles.

Lila se opri.

— Nene! se adresă ea şoferului. Mergi la Melnik?

— Da! răspunse şoferul.

— Eu merg pînă la Cervena... Mă iei şi pe mine?

— Urcă în spate... dar... să ştii... douăzeci de leve! Cu cursa dai de două ori mai mult.

— Bine!

Lila puse piciorul pe suportul platformei şi se căţără sprintenă sus.

Droghistul se aplecă spre şofer şi întrebă bănuitor:

— N-o să fure din pudră ori din roşul de buze?

— Cum o să fure! Pe chipul şoferului lunecă un zîmbet indulgent. Nu vezi ce blîndă e!...

Şi camioneta porni repede.

Platforma era acoperită cu o prelată. Înăuntru se aflau mai multe lăzi şi pachete cu cosmetice. Lila se ghemui în fund. De afară nimeni n-ar fi putut s-o vadă. Cînd camioneta trecu prin piaţă, nu se arăta încă nici un semn că poliţia ar fi dat alarma. Lila nu zări decît o patrulă călare. Poliţiştii, obosiţi de-o noapte de nesomn, se legănau alene pe cai. În faţa ochilor ei, prin deschizătura prelatei, se perindară apoi succesiv închisoarea, gara şi vechiul cimitir evreiesc. Răsuflă uşurată numai după ce se văzu în cîmpie. Încercă să se gîndească la ceva, dar nu fu în stare. O oboseală istovitoare îi apăsa creierul şi-i moleşea corpul. I se făcu frig şi-i era somn. Dar mai presus de toate nu-şi putea alunga senzaţia urîtă şi îngrozitoare că a omorît un om. Încet-încet, această senzaţie se transformă într-un simţămînt de vinovăţie faţă de muncitori şi de partid. Uciderea agentului putea să compromită greva, să dea un atu în mîinile poliţiei, putea să atragă după sine arestări şi teroare... Nu, nu era chiar aşa! Poate că, dimpotrivă, fapta plină de curaj a Lilei va ridica starea de spirit a muncitorilor, îi va zgudui pe patroni, îi va înspăimînta pe spărgătorii de grevă!... „Cît este de greu să pătrunzi situaţia, să acţionezi just! Ce e sectarism şi ce nu e?“ se încurcară din nou gîndurile Lilei.

După o jumătate de oră, camioneta ajunsese pe o şosea care şerpuia printre dealuri joase. De jur împrejur, pe pămîntul roşiatic şi nisipos al dealurilor, cît puteai cuprinde cu ochii, se întindeau ogoare verzi de tutun, peste care se desfăşura cerul albastru. Aerul era cald, înăbuşitor. De undeva de aici începea drumul de ţară care ducea în satul lui Dinko.

Lila se apropie de deschizătura prelatei, se prinse cu mîinile de capacul din spate al paltformei şi trecu un picior peste el. Cînd simţi sub talpă treapta care servea la urcat, trecu şi celălalt picior. Apoi dădu drumul capacului şi sări de pe treaptă. Se prăbuşi pe şo-

sea într-un nor de praf fin care îi luă vederea. Cînd se dezmetici, după ce se dădu de două-trei ori peste cap, simţi în mîna dreaptă o durere ascuţită, pătrunzătoare. Abia după cîteva secunde izbuti să se ridice. Rochia şi taiorul îi erau albe de praf. Durerea o înfioră din nou. Încercă să mişte mîna şi abia acum o duru atît de rău încît ţipă uşor. Broboane mărunte de sudoare rece îi acoperiseră fruntea.

Lila rămase cîteva clipe nemişcată, apoi îşi reveni în fire şi stăpînindu-şi durerea încercă iarăşi să ridice mîna. Nu izbuti decît s-o îndoaie din cot. Atunci observă că mîna cu mînecă cu tot se sucise formînd un unghi nenatural. „Bine m-am aranjat!" îşi spuse ea cu răceală. Apoi însă zîmbi. Cît de neînsemnat era faptul că şi-a rupt mîna. La urma urmei ar fi fost de o mie de ori mai rău dacă o arestau. Chiar numai gîndul la o eventuală arestare o îngrozea!...

Scăldată într-o sudoare rece şi gemînd uşor, Lila porni spre satul lui Dinko.

Şi Lukan se trezi devreme în ziua aceea, dar nu din somn, ci din leşinul în care îl aruncaseră călăii poliţiei. Fusese arestat cu o seară înainte în micul restaurant de lîngă gară. Ce era acum, zi sau noapte? Unde se afla, în vreun arest sau în închisoare? Ce-l aştepta, viaţa sau moartea?... Totul îi era perfect egal, totul în afară de teama de a nu i se întuneca conştiinţa. Ar fi o nenorocire să divulge numele tovarăşilor din comitetul ilegal! Îşi dădea acum seama că zăcea în subsolul cu ciment pe jos şi fără ferestre, unde l-au aruncat prima oară după ce a refuzat să vorbească. Sus, atîrnat de tavan, ardea un mic bec electric. La masa de lîngă uşă, un agent sanitar în uniformă aşeza seringa într-o cutie metalică. În spatele lui se uita vinovat la el un sergent tînăr, speriat, cu faţa tîmpă. Agentul sanitar băgă supărat cutia în buzunar:

— Să ştii că altă dată, pentru cazuri de astea nu mai vin.

Lungu îl privi cu dușmănie:
— Cum? Ce ai zis?
— Nimic, mormăi agentul sanitar.
Agentul chicoti:
— Bagă de seamă, doctore!... Se duce dracului slujbușoara și pensioara...
— Ducă-se!... bombăni întunecat agentul sanitar și porni spre coridor, urmat de tînărul sergent cu fața speriată.

După injecție, Lukan își recăpătă forțele. Începu să audă, să vadă și să-și dea seama ce se petrece în jur. Și cu toate că durerile din pieptul strivit și din mîna ruptă le simțea tot mai îngrozitoare, tot mai insuportabile, în aceeași clipă chiar începu să se gîndească din nou la grevă. Avea dreptate bietul Max! Iată, era limpede că nu toți muncitorii vor lua parte la grevă... Tăria și voința de care comuniștii dădeau dovadă acum ar fi putut fi utilizate cu mai mult folos într-un moment mai decisiv, pentru atingerea unui scop mai înalt... Lukan nu-și termină gîndul. Simțea cum durerile infernale îi întunecă din nou conștiința. Un singur gînd mai licărea în mintea lui, un singur simțămînt: impulsul de a nu trăda nimic, de a îndura totul pînă la capăt. Încă puțin și viața se va stinge. Încă puțin și călăul nu va mai avea ce să scoată de la el. Numai conștiința de nu i s-ar întuneca!... Nu, nu se va întuneca. Lukan se simțea din nou stăpîn pe spiritul său.

Lungu se aplecă deasupra lui, dar nu văzu decît o masă diformă de sînge coagulat, mușchi umflați și cartilajele zdrobite ale nasului. Apoi în masa asta, care numai a chip de om nu arăta, se deschiseră în sfîrșit și priviră cu o forță supraomenească doi ochi reci, cenușii și metalici. Pe agent îl cuprinse teama. Nu era o teamă obișnuită, fizică, ci o tulburare mult mai adîncă, pe care conștiința lui îndobitocită de băutură nu și-o putea explica.
— Cîine!... vorbești sau nu? mîrîi el.
— Nu știu nimic, răspunse Lukan.
— Pe cine așteptai la restaurant?
— Pe nimeni.

Agentul căzu din nou pradă tulburării adînci şi întunecate pe care i-o provocau ochii aceia cenuşii şi metalici. Avea senzaţia că prin pupilele lor priveau ameninţător toate victimele pe care le torturase pînă acum.

— Ascultă aici! se sili el să-şi înăsprească glasul. Dacă nu vorbeşti, nu ieşi viu din mîinile mele... Ai nevastă şi copii?

— Am, răspunse Lukan.

— Vorbeşte, pentru ei! Ce muncitori cunoşti aici?

— Nu cunosc pe nimeni.

Agentul îl prinse de mîna ruptă şi-l zgudui cu cruzime. Lukan gemu surd, cu o durere mută. Injurînd nervos, agentul repetă mişcarea de mai multe ori, apoi se aplecă din nou deasupra victimei. Lukan nu mai putea să vorbească şi era gata să cadă în nesimţire. Dar ochii lui parcă spuneau: „Fiară!... Degeaba, sînt mai tare decît tine!"

Şi Ceacîru s-a trezit devreme în ziua aceea, dar nu voios, ci chinuit încă de groaznicele coşmaruri pe care le avusese în timpul nopţii. Un fel de şarpe verde, veninos, îl urmărise toată noaptea fără răgaz. Incerca să-l strivească, cu cizma, dar nu reuşea. Şarpele se ascundea şi apoi se năpustea asupra lui. In cele din urmă s-a trezit scăldat într-o sudoare rece. Nu-şi putea aminti dacă şarpele îl muşcase sau nu. Crezînd cu tărie în puterea de prevestire a arătărilor din somn, deschise dimineaţa o mică şi îngălbenită carte de vise, pe care o moştenise de la tatăl lui. In cartea de vise scria: „Şarpe de vei visa, rău mare de la o femeie vei avea". Ceacîru o închise întunecat. Aşa!... Iată deci că visul venea să întărească încă o dată bănuielile pe care le avea de un an de zile şi de adevărul cărora se convinsese în ajun.

Posomorît şi înfuriat, Ceacîru se duse la spălător, îşi săpuni faţa şi începu să se bărbierească. Cu o seară înainte, agenţii îi aduseseră ştirea că muncitorii vor declara de dimineaţă grevă, dar acest gînd nu-l tulbura de loc. Gîndurile negre i le pricinuise Irina.

Tot mai străvezii erau aluziile prietenilor, care de un an încoace nu pierdeau prilejul să-i dea de înţeles că fiica lui s-a încurcat cu Redingotă-junior; iar Ceacîru îl dispreţuia şi acum pe fiul mijlociu al profesorului Redingotă. Cu toată capacitatea lui şi averea pe care o acumulase, rămăsese pentru el un individ murdar, un om necinstit şi fără demnitate. Toată lumea se plîngea de abuzurile cu rebutul şi de jaful pe care-l făceau funcţionarii lui, în interesul societăţii. Uneori Ceacîru încerca să descopere care este diferenţa între un bandit de rînd şi directorul general al „Nikotianei", care-i jefuia fără sancţiuni pe producători, dar nu izbutea niciodată. În aceste clipe, multe din evenimente îi apăreau Ceacîrului cu totul în altă lumină. Iată, de pildă, cei doi fraţi ai lui Boris, deşi comunişti, erau parcă mai demni de respect. Cel mic, deşi ar fi putut să ocupe un post de înalt funcţionar al societăţii şi să trăiască pe picior mare, umbla jerpelit şi ocăra pretutindeni neruşinatele acţiuni ale „Nikotianei". Nu şantaja şi nu jefuia pe nimeni şi n-a făcut de rîs nici o fată din oraş. De ce-i spuneau toţi „golanul", în timp ce fratele lui — adevărat tîlhar de drumul mare — a fost proclamat cetăţean de onoare al oraşului? Dar astfel de gînduri numai arareori şi întîmplător tulburau conştiinţa de poliţai cinstit a Ceacîrului. De cum le surprindea, le şi punea capăt.

Întunecat şi mîrîind nemulţumit că briciul era prost ascuţit, continuă să se radă pînă îşi înveneţi obrazul. Acum ştia sigur că fiica lui trăieşte cu Boris Morev. Se înţelege, la început nimeni n-a îndrăznit să i-o spună în faţă. Şi-a dat însă seama că oamenii îi ascund ceva după felul cum tăceau brusc şi se uitau ciudat unii la alţii cînd venea vorba de Irina. Apoi l-au pus pe gînduri preţurile generoase cu care „Nikotiana" îi cumpăra tutunul, plecăciunile pînă la pămînt cu care Bataşki îl saluta pe stradă. Era ceva enervant şi oarecum batjocoritor în aceste ploconeli şi în zîmbetul servil care le însoţea. În sfîrşit, Ceacîru înţelese totul şi din comportarea Irinei însăşi. În timpul vacanţei n-a venit în oraş decît pentru două-trei zile, şi atunci s-a arătat distrată, se plictisea şi

s-a grăbit să se întoarcă la Sofia sub pretextul că mai are mult de lucru la practică. Expresia ei îşi pierduse drăgălăşenia şi timiditatea de altădată. Era, ce-i drept, mai frumoasă, dar buzele exagerat fardate, privirea ascuţită şi sigură, vocea groasă de contralto împreună cu mişcările libere şi ţigările pe care le fuma îl iritau pe Ceacîru. Cu toate astea, pînă ieri încă nu era sigur de bănuielile lui şi ar fi fost dispus să atribuie totul noii vieţii pe care fiică-sa o ducea la Sofia. Dar în ajun — şi ziua asta va rămîne o zi neagră pentru el — un coleg i-a dezvăluit întregul adevăr. Colegul, contingent cu Ceacîru şi originar din acelaşi oraş, lucra acum la Sofia, unde era comandantul pazei la legaţia Italiei. Venise să-şi petreacă scurtul concediu acasă şi, după ţuica şi gustările delicioase pe care le-au luat împreună într-o bodegă, l-a întrebat încruntat pe Ceacîru :

— Ce-i cu fiică-ta ?

— Mai are puţin şi-şi termină studiile, îi răspunse el în silă.

— Ce ţi-a trebuit s-o dai la carte ?... Cu un băiat e altceva. Dar o fată... Onorabilul coleg de la Sofia se încruntă şi mai tare. Pe a mea am dat-o la o şcoală de menaj ca să nu mă doară capul.

— Dar ce ?... Ai auzit poate vorbindu-se ceva de Irina ? întrebă Ceacîru, care ajunsese să fie dureros de sensibil în această chestiune.

— Mă doare, dar trebuie să-ţi spun, vorbi deschis comisarul venit de la Sofia. Am văzut-o de cîteva ori în maşina lui Morev... De două ori a venit chiar la legaţia Italiei, însoţită de Morev şi de doi nemţi. Nu-mi place asta, Ceacîrule ! Nu e frumos ca o fată tînără să umble aşa, în văzul lumii, cu desfrînaţi dintr-ăştia însuraţi.

O greutate cumplită apăsa pe pieptul Ceacîrului, tăindu-i respiraţia. Îl cuprinse ameţeala. Din gură îi ieşi un sunet răguşit, un suspin sau poate un geamăt neputincios, dar plin de mînie.

— Ai văzut-o tu... cu ochii tăi ? întrebă el surd.

— Dar ce-ţi închipui, că am să m-apuc să te mint ? se arătă jignit comisarul din Sofia şi căută apoi să-şi liniştească colegul : Ascultă, frate ! Poate nu-i nimic rău. Aşa-s tinerii de azi. Le place să se distreze. Şi a mea s-a încurcat cu nişte desfrînaţi dintr-ăştia, dar am măritat-o, a făcut copii şi acum s-a potolit.

Înfuriat, dar mut ca o stîncă, Ceacîru s-a întors acasă, dar nu i-a spus soţiei lui nici un cuvînt. După-amiază nu s-a dus la comisariat — pentru întîia oară manifesta o astfel de nepăsare — şi şi-a petrecut restul zilei bînd în tăcere şi cu ochii tulburi. Spre înserate l-a apucat brusc tulburarea, a spart cîteva pahare şi înjurînd-o ca ieşit din minţi i-a tras o palmă nevestei, care l-a bîrîit la cap întotdeauna ca Irina să urmeze liceul şi apoi universitatea. Era absolut sigur că toate de acolo porneau. Zbieretele lui atraseră pe vecini, care cu multă înţelegere încercară să-l liniştească. Unii îl sfătuiră să nu gîndească nimic rău despre fata lui, iar alţii — cunoscînd vechile legături dintre Irina şi Boris — presupuneau că totul se va sfîrşi cu bine. Tot oraşul ştia că soţia lui Boris suferă de o boală grea şi că putea să moară de pe o zi pe alta. Aceste presupuneri jigniră însă şi mai rău demnitatea comisarului. Dar se mai linişti şi pe la ora nouă seara fu chemat de inspectorul de poliţie. Ceacîru făcu drepţi în faţa lui, cu privirea tulbure şi buzele strînse.

— Ei, nene Atanase, lasă-ţi fata în pace, îi spuse cu intimitate inspectorul, care fusese informat de vijelia de acasă.

Ceacîru îl privi în ochii albaştri, neclintiţi şi respingători. Se întreba prosteşte ce anume nu-i place la aceşti ochi. Erau ochi aspri, vicleni, gata la orice. Aveau ceva din stăruinţa şi priceperea de a se folosi de oameni a lui Redingotă-junior.

— Ei, şi ce dacă fata ta s-a plimbat cu cineva ? continuă inspectorul cu o oarecare severitate. Ce mare lucru !... Vrei să te faci singur de rîs în faţa lumii ? Oricine îşi scoate pălăria în faţa fiicei tale, iar tu o ocărăşti !... Se poate una ca asta ?

Ceacîru tăcea mereu. Niciodată şi pentru nimic în lume nu va admite că fata lui are dreptul să se plimbe în automobil cu bărbaţi însuraţi.

— Dar nu pentru asta te-am chemat! luă inspectorul un ton cu totul profesional. Mîine muncitorii de la tutunuri vor declara grevă. Avem informaţii că comuniştii pregătesc un miting. Tu ai experienţă în chestiile astea. Asta am vrut să-ţi spun... Acum du-te şi dormi bine, să fii odihnit şi să te gîndeşti ce-am putea face mîine.

Ceacîru porni spre casă, dar, cu sufletul rănit de jignirea adusă demnităţii lui de părinte cinstit, nu dădu nici o atenţie grevei de a doua zi. Ce însemnătate mai avea acum o grevă, cînd propria lui casă a luat foc, cînd fiica lui a ajuns o desfrînată, o decăzută, o tîrfă... S-a întors acasă zdrobit, s-a culcat şi a adormit. Iar coşmarul cu şarpele, care nu era decît fiica lui, îl făcu, la deşteptare, să se simtă mai întunecat şi mai distrus.

Ceacîru mai dădu o dată cu briciul contra, se spălă şi începu să-şi frece faţa iritată, cu piatră acră. Făcea totul cu o mînie deznădăjduită şi neputincioasă, fără să se gîndească de loc la grevă. Greva rămînea undeva la periferia conştiinţei lui. Nu-l tulburase nici ştirea alarmantă primită de inspector că muncitorii pregăteau un miting, nu-l neliniştea nici faptul bine cunoscut de el că în ultimii douăzeci de ani grevele luau o tot mai mare amploare şi înăbuşirea lor era tot mai sîngeroasă. Acum întreaga lui fiinţă era absorbită de hotărîrea sălbatică şi întunecată pe care o luase şi pe care o va aduce la îndeplinire cu toată tirania de care era în stare: o va retrage pe fiica lui de la facultate, o va închide în casă ca într-o mănăstire şi o va mărita cu un bărbat simplu, dar puternic, care să ştie cum să se poarte cu o femeie desfrînată. Da, va face asta fără nici un pic de remuşcare. Prea se tembelise în ultimul timp şi cu prea mare uşurinţă le-a lăsat pe muieri, pe soţia şi pe fiica lui, să i se urce în cap.

O dată luată această hotărîre, Ceacîru se linişti şi bău lapte din belşug. Apoi îşi îmbrăcă tunica albastră

cu cusături de argint pe epoleți și, lovind cu cravașa în cizmele de box, lustruite cu grijă de soția lui, porni spre comisariat, încruntat și înrăit ca de obicei, dar plin de demnitatea hotărîrii pe care o luase.

Și Bataşki se trezi devreme. Se duse la depozit pe la ora șase și verifică dacă s-au executat dispozițiile date în ajun cu privire la măsurile preventive împotriva grevei. Și aici Bataşki arătase același exces de zel ca și la achiziții ori la recepția tutunului. În toate secțiile depozitului au fost așezate furtunuri și aparate de stins incendii. Gardul de fier dinspre stradă l-au înfășurat în sîrmă ghimpată, iar locul neîngrădit dinspre rîu, pe unde muncitorii ar fi putut năvăli în curte în caz de dezordini, se transformase în cursul nopții într-o poziție de infanterie de necucerit — atît erau de deși stîlpii de fier și sîrma ghimpată întinsă din belșug între ei. În spatele sîrmei ghimpate, paznicii au săpat mici tranșee de unde puteau să tragă. În curte și în grădină, electricienii întinseră sîrme de care atîrnau becuri electrice puternice, ca pentru o petrecere. În acest fel, sabotorii vor putea fi descoperiți înainte de a intra în clădire, dacă în timpul nopții ar izbuti cumva să sară gardul. Numărul paznicilor macedoneni fusese întreit. Bataşki a angajat vreo zece cetnici din organizația revoluționară națională macedoneană, căreia toate societățile de tutunuri îi plăteau regulat un peșcheș obligatoriu și pe care guvernul și palatul în politica lor anexionistă o încuraja — în parte din „patriotism", în parte pentru că își sprijineau puterea și cu ajutorul acestei organizații. Acești macedoneni — bărbați mici de statură — erau mercenari de profesie. În numele unui așa-zis ideal, pe care îndeobște nu țineau prea mult să-l atingă, împușcau cu nepăsare pe oricine încerca să li se opună, iar în cîrciumi și restaurante, chelnerilor fără minte care îndrăzneau să le prezinte socoteala, le răspundeau neglijent și blînd: „Azi sînt trei ceasuri rele. Nu vreau să plătesc!" Bataşki îi angajase temporar, după ce căzuse de acord cu șeful lor — voievodul Gurlio — asupra unor condiții speciale, deoarece

prezența acestor bărbați în depozit era și în sine destul de primejdioasă. Acum se plimbau grav prin curte, cu carabinele în mîini, își sugeau mustățile și-i făceau aluzii lui Bataşki că n-ar strica dacă ar avea la cină un miel fript. Bataşki le făgădui mielul, dar cu condiția să nu bea.

Toți funcționarii primiseră anumite însărcinări și fuseseră amenințați că vor fi dați afară dacă nu le vor îndeplini. La telefon făceau de serviciu neîntrerupt oameni de încredere, iar unul din paznici supraveghea firele telefonice și electrice care legau depozitul de rețeaua urbană. După ce se asigură că toate ordinele domnului director general au fost executate și răsexecutate, Bataşki se opri în fața ferestrei deschise din biroul lui și începu să urmărească venirea muncitorilor. Toți îi păreau încruntați și porniți pe rele. Bărbații aruncau priviri dușmănoase spre Bataşki, iar femeile răspundeau scurt și brutal meșterilor care le întrebau de ce se tot fîțîie prin curte și nu intră în clădire.

Bataşki își pipăi involuntar revolverul din buzunarul din spate al pantalonilor. Își aducea aminte de o grevă care a avut loc cu cincisprezece ani înainte, cînd și el era muncitor. A primit să fie spărgător de grevă și s-a dus să lucreze, dar cîteva femei din pichetul de grevă erau să-l omoare cu niște drugi de fier. Cît erau de supuși și neputincioși muncitorii, luați unul cîte unul, deveneau o putere de temut atunci cînd se uneau.

Muncitorii începură în cele din urmă să intre în depozite și să-și ocupe locurile de muncă. Hamalii transportau baloturile despachetate, electromotoarele și ventilatoarele își începuseră cîntul lor obositor, sitele mașinilor tremurau cu un trăncănit plictisitor și sec. Meșterii îi îndemnau pe muncitori (în dimineața aceea cu oarecare politețe) să lucreze mai cu inimă, dar nimeni nu se apuca încă serios de lucru. „Curățitoarele" aruncau distrate și greșit frunzele de tutun în lădițe, încurcînd calitățile, muncitorul cu cărucior le strîngea neglijent, iar omul de lîngă mașină,

cufundat în gînduri alarmante, uita să le repartizeze uniform pe toată sita, ca să înlăture calităţile inferioare căzute din greşeală. Un murmur nedesluşit de voci încete, dar încordate, umplea sălile. Zeci, sute de oameni, numai urechi, aşteptau cu încordare semnalul grevei.

Şi iată că la opt şi un sfert precis, într-una din săli răsună glasul delegatului partidului — o fată slăbuţă şi palidă, cu ochii luminoşi, înflăcăraţi de o licărire sumbră. Se urcase pe o ladă şi pichetele de grevă o înconjurară de îndată.

— Tovarăşi!... strigă ea tare. Ascultaţi ce ştire am primit aseară de la Sofia! Revendicările noastre au fost respinse şi tratativele cu patronii s-au rupt... Delegaţii pe care i-am trimis să negocieze au fost arestaţi. Putem oare să mai suportăm violenţele, tonga şi salariile aşa de mici?... Ne este îngăduit oare să părăsim pe destoinicii noştri tovarăşi? Să tăcem oare şi să ne supunem ca nişte vite? Nu, tovarăşi! Şi noi sîntem oameni... Şi noi vrem să mîncăm, să ne bucurăm şi să trăim omeneşte... Deoarece patronii ne-au respins cererile, comitetul comun, ales de delegaţii tuturor centrelor de tutunuri, a hotărît să declarăm grevă! Grevă pentru dreptul la sindicate libere, tovarăşi! Grevă pentru înlăturarea tongăi, care aruncă în şomaj o treime din noi!... Grevă pentru mărirea salariilor! Grevă pentru amnestierea tovarăşilor noştri!... Grevă pentru pedepsirea criminalilor care torturează clasa muncitoare şi poporul bulgar!...

Tăcerea care urmă se sfărîmă brusc: o explozie de strigăte furioase izbucni în sală.

— Tăcere, tovarăşi! continuă delegatul de partid. Vreau să vă mai spun cîteva cuvinte! Greva începe de astăzi. Este în interesul nostru să păstrăm ordinea şi să nu ne lăsăm provocaţi. Conducerea a organizat totul şi ştie cum să acţioneze. Aveţi încredere în ea. Acum ieşiţi cu toţii în curte. De acolo ne vom duce la mitingul din piaţă, unde vor veni şi tovarăşii din celelalte depozite. Poliţia va încerca să ne oprească, dar să nu vă speriaţi. Să nu daţi înapoi, tovarăşi!

Trebuie să le arătăm patronilor şi guvernului forţa noastră... Trăiască greva, tovarăşi! Trăiască clasa muncitoare! Trăiască Uniunea Sovietică! Toţi la miting, tovarăşi!

Izbucniră din nou strigăte înflăcărate, zbieretele de mînie ale meşterilor, ameninţări furioase. Muncitorii de la „Nikotiana" erau şi aşa destul de înrăiţi de sîrma ghimpată şi de paznicii macedoneni pe care Bataşki îi postase în depozit. Săreau de la locul lor, aruncau baloturile ţărăneşti nelucrate, răsturnau casetele cu frunzele sortate, călcau în picioare fără milă tutunul pe care îl urau. Tehnicienii opreau maşinile. Electromotoarele amorţiră repede într-un vuiet de bas. Sitele tongelor îşi încetiniră răguşite trăncănitul şi amuţiră speriate parcă de larma neobişnuită.

Da, bine a început fata asta. Cît de firavă părea, dar uite că a izbutit să dezlănţuie mînia dreaptă a tovarăşilor ei. Îi lipsea darul de a vorbi frumos şi înflăcărat, dar în cuvintele ei simple, limpezi şi puternice, răsuna protestul celor treizeci de mii de fiinţe oprimate care trudeau din zori şi pînă seara pentru stăpînii tutunului.

— Jos tonga!... strigau ei din toate părţile.

— Le tremură mîna cînd e să dea un ban! spuneau alţii.

— I-au arestat pe delegaţi!... De ce?... se revoltau alţii.

— Nemernicii... Hrăpăreţi ordinari! ocărau alţii.

Dar în mijlocul larmei se auzeau şi glasurile agenţilor societăţii, ale amărîţilor care pentru un pitac s-au vîndut „Nikotianei":

— Tovarăşi!... zbierau ei. Să judecăm situaţia... Să-şi spună fiecare părerea... De ce să facem grevă?

Dar femeile şi bărbaţii voinici care formau pichetele de grevă îi luau în pumni şi îi dădeau jos de pe scaune.

Aceeaşi dezordine începuse şi în celelalte săli. Electromotoarele şi ventilatoarele se opreau unul după altul. Tumultul creştea. Uriaşul depozit în patru caturi al „Nikotianei" părea un stup de albine înfuriate care

năvăleau mînioase afară. În curte se şi adunase o mulţime de cîteva sute de oameni. Macedonenii deschiseră poarta de fier cu două canaturi, dinspre stradă, şi puţin cam neliniştiţi îi pofteau pe muncitori să părăsească curtea.

Mărunţi de statură şi pirpirii — toţi originari din cătune de munte sărace şi siliţi de foame să intre în serviciul negrelor stihii ale tutunului — se temeau de mulţimea agitată şi nu se simţeau bine decît cu carabina în mînă ori într-un adăpost sigur. Dar muncitorii nu se grăbeau să iasă. Voiau să se adune toţi şi să pornească împreună spre piaţă. Un sentiment de solidaritate dezvoltat şi întărit de delegaţii partidului îi unea într-o masă unitară, puternică şi ameninţătoare. În timp ce aşteptau în curte, unii începură să cînte *Internaţionala,* şi cîntecul înălţat din sute de piepturi îi înflăcără şi mai mult.

Ascuns după perdea, Bataşki urmărea mulţimea prin fereastra deschisă. Era palid, tulburat, dar încă stăpîn pe sine. Greva începea zgomotos şi se arătau semne ameninţătoare că muncitorii sînt gata de luptă dîrză şi vărsare de sînge. Se aşeză la birou şi, ascultînd *Internaţionala* şi larma care venea de jos, chemă pe rînd la telefon celelalte societăţi. De la depozitul „Fraţii Fernandez" îi răspunseră scurt că muncitorii se agită şi îi închiseră numaidecît telefonul. Probabil că directorul n-a luat măsuri din timp şi acum dădea din colţ în colţ. Era un fanfaron neglijent şi delăsător, îi plăcea să cînte la chitară şi întotdeauna evenimentele îl surprindeau nepregătit. La „Fumaro" se plîngeau că unul din paznici a fost lovit cu o cărămidă în cap şi că pe istifci-başia l-au bătut muncitorii măr. La depozitul „Istocini tiutiun" s-a încins o încăierare între anarhişti şi comunişti şi directorul se simţea foarte mulţumit. Fără exemplul şi îndemnul unor elemente combative, un sfert din muncitori au refuzat să facă grevă şi manufacturarea continua. Dimpotrivă, la „Bealo More", unde organizaţia muncitorilor era considerată ca o fortăreaţă a social-democraţilor şi unde muncitorii treceau drept foarte docili, cinci comunişti

ridicaseră totuşi în picioare întregul depozit. Speriat, directorul îl întrebă pe el ce să facă.

— Nu ştiu !... răspunse Bataşki distrat, mulţumit într-o oarecare măsură şi că şi în alte părţi au loc dezordini. Lasă-i să iasă în stradă şi închide depozitul.

— Şi pe urmă ? Glasul directorului tremura de nelinişte.

— Pe urmă nimic !... Mergem să-i ardem cîte o ţuică.

Şi mîndru că poate să fie spiritual şi cu sînge rece într-un moment atît de încordat, Bataşki începu să rîdă. Dar cu toate că în aparenţă îşi păstra calmul şi sigur de sine îşi sugea mustăţile lungi şi negre, nu era mai puţin speriat decît ceilalţi directori. Ca pe orice nemernic iscusit, care se lasă cu greu cuprins de panică dar vede clar primejdiile, îl urmărea o teamă precisă, fizică. Se temea de orice faţă suptă, de orice mînă gălbejită care în această clipă ar fi putut să-l apuce de piept. În conştiinţa lui era încă vie amintirea femeilor înfuriate din pichetul de grevă, care îl doborîseră cîndva la pămînt cu drugi de fier. De aceea, după ce termină de vorbit la telefon, nu îndrăzni să apară la fereastră, ci continuă să se uite cu teamă de după perdea.

In clipa aceea, Bataşki se mai temea însă şi de altceva. Muncitorii declaraseră grevă, iar el nu ieşise să le vorbească, nu făcuse nimic ca să convingă cel puţin o parte din ei să rămînă la lucru. În această privinţă, Boris dăduse ordin categoric şi-l ameninţase cu concedierea. Bataşki strînse pumnii tulburat. Dar dacă şeful îi va cere socoteală pentru această laşitate ? Dacă contabilul îl va denunţa la centrală ? In ultimul timp, contabilul se interesa în mod suspect de sălile de manufacturare, căuta discret să-şi însuşească munca tehnică. Nu se pregătea oare să-i ia locul ? Nu putea să fie a bine veşnicele şuşoteli cu patronii, această permanentă luare în derîdere, împreună cu ei, a tot ceea ce făcea Bataşki !... Eh, murdar om şi contabilul ăsta !... Bataşki îşi aruncă privirea prin fereastră şi-şi zări adversarul nesuferit, care se oprise liniştit pe scările dintre curte şi grădină. Cu ţigara în

gură, în cămaşă şi-n pantaloni albi, se uita la agitaţia din curte. Ce-i păsa lui! N-avea nici în clin nici în mînecă cu muncitorii! Acum desigur că urmărea să vadă ce o să facă Bataşki şi poate că în creierul lui ticălos a şi început să compună denunţul. Pe Bataşki îl trecură năduşelile. Îşi imagina furia lui Boris şi concedierea care ar fi putut urma dacă ar fi aflat că n-a făcut nimic ca să-i oprească pe muncitori la lucru. Îşi imagina cu amărăciune cum îşi va pierde slujba atît de generos plătită şi nenumăratele posibilităţi de a-şi crea venituri laterale, legate de ea. Ar fi de neiertat să rişte slujba asta de aur, cu toate loviturile pe care le dădea cu ocazia achiziţiilor din sate şi cu comisioanele luate pe sub mînă de la partizile mărunte! Şi asta, pentru ce? Ehei, dar Bataşki nu-i un fricos! E o prostie să te sperii de nişte tercheaberchea, care mîine n-o să aibă ce să mănînce. Să-i ia dracu pe toţi muncitorii ăştia!... Bău repede două păhărele dintr-o sticlă de mastică, pe care o ţinea în dulăpiorul biroului, şi coborî cu îndrăzneală scările.

Dar, de cum se văzu în curte, îl cuprinse iarăşi aceeaşi teamă şi dorinţa de a intra numaidecît în clădire. Fu întîmpinat din toate părţile cu un „huo" îngrozitor şi prelung. Nu-şi dăduse seama că muncitorii îl urau acum de zece ori mai mult, din pricina paznicilor macedoneni şi a sîrmei ghimpate cu care înconjurase depozitul.

— Ei, slugă afurisită! strigă cineva.

— Nu ţi-e ruşine, Bataşki? îl ocărî altul amar şi aspru. Noi luptăm pentru pîine şi tu ne pui carabinele în piept!...

— Băieţi!... încercă Bataşki să vorbească.

Dar glasul lui se pierdu, acoperit de strigătele care nu conteneau. Din toate părţile îl priveau cu duşmănie feţe supte, de bărbaţi şi de femei pe care pînă ieri îi ocărîse, îi ameninţase şi îi umilise. La vreo zece paşi văzu stafura impunătoare a Spasunei, îmbrăcată într-o bondiţă decolorată şi o fustă pestriţă. Cu bărbia în piept şi cu pumnii strînşi ameninţător, părea o leoaică gata să se azvîrle asupra pradei. Bataşki îi a-

runcă o privire nevinovată și lingușitoare, oarecum plină de amărăciune, de parcă ar fi vrut să sublinieze tragica lipsă de sens a conflictelor sociale care tulbură raporturile personale. La urma urmei nu se certase niciodată cu ea. Dar chipul Spasunei îi răspunse printr-o imobilitate de stîncă, neliniștitoare. Așa arăta ea întotdeauna, înainte de a comite vreo nebunie. Totuși, Bataşki începu să vorbească. Se bîlbîia înfricoșat, iar cuvintele lui, lingușitoare și idioate, provocară rîsul muncitorilor.

— Văd care vă e durerea !... îi asigură el, încurajat oarecum de faptul că muncitorii nu-i răspundeau decît cu rîsete și batjocuri. Nu vă pripiți ! Nici un glas furios nu-l mai întrerupse. Dar ! Gîndiți-vă !... La ce-i bună greva ? Nici o pricopseală ! Pagubă pentru noi, pentru voi... foame... Glasul lui Bataşki devenea tot mai stăpîn pe sine. Fiecare să hotărască singur. Cine vrea, să facă grevă, cine nu vrea, lăsați-l să se întoarcă la lucru...

— Gura, cîine ! urlă deodată Spasuna și vocea ei căzu ca un trăsnet.

Făcu cîțiva pași înainte, de parcă și-ar fi luat vînt ca să se repeadă la Bataşki, dar acesta întoarse spatele și o zbughi în sus, pe scări. Spasuna și muncitorii se încovoiau de rîs.

Iată însă că începură să se arate și părțile slabe în pregătirea grevei. Mulțimea se agita în dezordine și pierdea un timp prețios, în timp ce conducătorii grevei își găsiseră de lucru pe undeva. Mulțimea se cam rărea. Fricoșii și cei corupți o ștergeau unul cîte unul, invocînd fel de fel de pretexte. Unul se jura că nevastă-sa stă să nască, altul spunea că a uitat să le lase copiilor pîinea. Al treilea afirma bătăios că va veni în piață, dar că vrea să treacă pe acasă să-și ia un ciomag. Izbucneau certuri mărunte, se auzeau huiduieli și vorbe de batjocură. Acești chiulangii și fricoși vor putea fi spărgători de grevă mîine. În acest timp apăru Simeon, care trecea de la depozit la depozit, însoțit de cîțiva oameni din comitetul de grevă legal. Fără să intre înăuntru, le striga muncitorilor

din poartă să dea dovadă de fermitate, de disciplină şi de ordine în lupta care încep.

— Vom izbuti, spuse el, dacă vom dovedi că nu ne temem şi dacă fiecare din noi îşi va îndeplini datoria faţă de clasa muncitoare!

Apoi îi dădu cîteva dispoziţii delegatului partidului, se uită la ceas şi plecă mai departe. Muncitorii porniră spre piaţă în masă compactă.

Mergeau în tăcere, cu paşi dezordonaţi dar fermi. Cîţiva tineri, glumind şi rîzînd tare, încercară să-i înveselească puţin; rîsul lor însă rămase fără răspuns. Cum se vor desfăşura evenimentele? Chiar şi cei mai plini de încredere aşteptau cu neliniştе apariţia poliţiei. Acum va apare, după două-trei străzi, şi atunci se va întîmpla inevitabilul, ceva fatal de care depinde mersul grevei. Unii îşi umpluseră în ascuns buzunarele cu pietre. Bărbaţii ieşiră în faţă, iar femeile şi fetele mergeau în urma lor. Spasuna propusese să se facă tocmai contrariul, susţinînd că poliţia se va hotărî mai greu să lovească femeile şi copiii, dar bărbaţii n-au fost de acord. Totuşi pe ea o primiră să meargă între ei, în grupul din frunte. Spuse cîteva snoave cu care izbuti să-i înveselească pe muncitorii din jurul ei. Apoi însă se făcu iarăşi tăcere. Sute de ochi priveau aţintiţi şi aşteptau apariţia uniformelor albastre.

După colţul celei mai apropiate străzi se auzi un tropot surd de paşi numeroşi. Muncitorii, cu chipurile încordate, strîngeau convulsiv în mîini bastoanele, ciomegele şi pietrele. Dar numaidecît toţi răsuflară uşuraţi. În strada principală se revărsa un grup mare de alţi greviştі. Erau muncitorii de la depozitele „Fraţii Fernandez" şi de la „Bealo More", împreună cu un mic grup de la „Istocini tiutiun", format din cei care se hotărîseră totuşi să facă grevă. Avalanşa flămînzilor se mărise. Acum mulţimea număra cel puţin opt sute de oameni. Dar toţi ştiau că spre piaţă se îndreaptă şi alte grupuri mari, de la celelalte depozite în grevă. Muncitorii erau conştienţi de forţa lor, starea de spirit se îmbunătăţise. Dar tocmai în acea clipă apărură doi agenţi în uniformă, care, văzînd mulţi-

mea, întoarseră spatele și o luară la fugă. Fuga lor îi înveseli puțin pe greviști și-i făcu pe unii să glumească. Era însă cu totul prematură bucuria lor. Curînd apăru un detașament întreg de poliție, desfășurat în lanț, ca la luptă. Greviștii înțeleseră: inspectorul păstra în rezervă escadronul călare pentru evenimentele din piață, dacă acest escadron nu era cumva trimis să împrăștie alte coloane de greviști care veneau dinspre depozitele din partea de apus a orașului. În fruntea sergenților mergea un comisar subțirel, cu o mustăcioară blondă și un baston de cauciuc în mînă.

— Înapoi! strigă comisarul. Împrăștiați-vă!...

Spasuna vru să se repeadă la el, tovarășii însă izbutiră s-o oprească.

— Ce, mă, sfrijitule?... urlă ea, smucindu-se din mîinile tovarășilor care o opriseră.

— Înapoi!... Înapoi!... striga comisarul tot mai neliniștit și mai puțin sigur pe sine, tulburat de ieșirea Spasunei și de marele număr al greviștilor.

Nu avea sub comanda lui decît vreo treizeci de oameni. În zgomotul tîrșit de cizme, de bocanci și galenți, vocea lui răsuna oarecum neputincioasă.

— Să-i dăm peste cap, tovarăși! se auzi un îndemn din mulțime. Sînt puțini!

— Înainte, cu curaj! strigă un altul.

Distanța dintre polițiști și greviști se micșora din ce în ce.

— Înapoi!... Înapoi că dau ordin să trag! continua să zbiere comisarul!

Își scoase brusc pistolul din toc. Subalternii lui făcură același lucru. Greviștii din față tresăriră, înfiorați, dar continuară să înainteze cu pași tot mai siguri. Teama care îi cuprinsese la apariția poliției făcuse loc aceleiași hotărîri întunecate de mai înainte. Toți își dădeau seama acum că cei treizeci de oameni nu puteau constitui o piedică în fața mulțimii celor șapte-opt sute de muncitori. Chiar și cei mai puțin curajoși își dădeau seama că tînărul comisar nu va îndrăzni să facă vărsare de sînge. Se vedea din glasul lui înspăimîntat.

— Nu i-au dat încă tuleiele, spuse cineva E încă crud.

— Tremură izmenele pe el de frică !...

— Dacă scuipăm toţi, îl înecăm !

În timp ce greviştii îl batjocoreau în fel şi chip, comisarul — şi după el şi ceilalţi poliţişti — trase pe neaşteptate cîteva focuri în aer. Mulţimea se opri şi, ca un val izbit de o stîncă, dădu înapoi. Urmă un moment de zăpăceală. Se auziră ţipete.

— Fugiţi ! strigă un glas subţire de femeie. Trag în noi.

Crezînd că îi pot intimida, sergenţii se năpustiră înainte şi începură să lovească în plin cu bastoanele. Dar Spasuna şi ceilalţi oameni încercaţi, veterani ai atîtor greve, răspunseră loviturilor cu pietre. Comisarul se pierduse de tot cu firea şi toţi pricepură că e un ageamiu, lipsit de experienţă. Sergenţii nu mai îndrăzniră să înainteze în mulţimea care se oprise în loc, căci dacă ar fi fost încercuiţi, situaţia lor putea deveni extrem de critică. Unul din ei mai trase un foc, dar o piatră pornită din masa greviştilor îi sparse capul. Dîndu-şi seama de greşeala tactică pe care o făcuse şeful lor, ceilalţi sergenţi o zbughiră înapoi. Prima încăierare se terminase în avantajul greviştilor. Umilit, comisarul simţea acest lucru. Era în acelaşi timp speriat şi înfuriat. Faţa lui lucea de sudoare. După ce-şi veni puţin în fire, îşi strînse oamenii şi, în fruntea lor, bară iarăşi drumul greviştilor. Sergenţii îl urmau codindu-se.

— Nu vă temeţi de anchetă ! îi încurajă el întunecat. Sînt nişte trădători... elemente destructive... Avem ordin, negru pe alb, să-i oprim !...

Trase un foc şi răni un grevist în picior. Cel lovit gemu uşor, îşi prinse genunchiul cu mîna şi se rostogoli în praf. Doi oameni îl aşezară imediat pe trotuar. Acest fapt făcu rîndurile din spate să ezite, dar veteranii din frunte aruncară o grindină de pietroaie asupra poliţiştilor, care nu mai îndrăzneau să-i înfrunte şi să primească lupta corp la corp. Comisarul le spusese să nu se teamă de anchetă, dar nu le dăduse ordin să tragă în plin. Ticălosul ăsta voia să

arunce asupra lor întreaga răspundere! Că dacă vor fi victime și va începe un scandal public, s-a zis cu slujba lor! Dîndu-și seama de acest lucru, începură să se retragă, cedînd pas cu pas în fața mulțimii care înainta mereu spre piață. Situația era încordată. Încurcat, transpirat și palid la față, comisarul își întorcea mereu spre greviști fața descompusă de revoltă. Unde întîrzia escadronul? De ce nu venea escadronul care ar fi putut să împrăștie în cîteva clipe, fără vărsare de sînge, această mulțime groaznică? El nu știa că în aceeași clipă escadronul de poliție strivea sub copitele cailor și împrăștia cu cravașele alte mulțimi de muncitori. Zăpăcindu-se cu totul, comisarul începuse să judece întocmai ca subalternii lui. Fricosul ăla de inspector voia să-i arunce lui în cap întreaga răspundere!... E ușor să te umfli în pene cu săbiuța scurtă și să dai dispoziții neclare! Pe comisar îl cuprinse furia. Avea senzația că slujba și cariera îi atîrnă de un fir de păr. Dacă nu-i împiedică pe muncitori să ajungă în piață, acolo se vor uni cu alți greviști și nici că-i va putea opri cineva Pe urmă șeful va căuta țapi ispășitori și-l va învinui pe el de incapacitate, de lașitate ori de lipsă de tact. Da, de lașitate dacă nu trage, și de lipsă de tact dacă trage!... Mai înțelege-te cu cufuriții ăștia dacă poți! Nu știu decît să rîdă ca proștii, să caște gura după fuste și seara să bea rachiu cu directorii depozitelor! Comisarul nu era băiat prost, și seara se pregătea în particular să-și dea bacalaureatul. Uneori, noaptea tîrziu, după ce stingea lampa, în imaginație îi părea ca un miraj ademenitoarea școală superioară de poliție — iar dincolo de ea întrevedea săbiuța scurtă și epoleții cusuți în argint, de inspector. Da, nădăjduia că acești epoleți îl vor scoate pentru totdeauna din subsolurile vieții, îl vor scuti de brutalitățile ei! Da, va trebui să tragă în plin, fir-ar al dracului să fie! Și comisarul se pregăti să dea comanda. Simțind parcă ceva, poate după expresia feței lui, muncitorii își încetiniră involuntar pașii.

În aceeași clipă, comisarul observă că se ivise o nouă complicație. Printre muncitorii din frunte, apă-

ruse Redingotă cel mic. Își făcuse loc prin mulțime și ieșind în frunte insufla un curaj nou greviștilor care începuseră să ezite.

— Sergenți! strigă Stefan cît îl ținea gura. Veți îndrăzni oare să trageți? Gîndiți-vă că o să dați socoteală!

— Gîndiți-vă mai bine dumneavoastră, domnule Morev! răspunse comisarul, dar atît de încet și de nesigur, încît muncitorii nu-l auziră, iar sergenții care îl auziră nu găsiră nimic încurajator în vorbele lui.

Îi spusese „domnule Morev" desigur din respect pentru puternicul său frate. Își dădu de îndată seama că nici inspectorul și nici chiar chestorul poliției n-ar fi dat niciodată ordin să se tragă într-o mulțime în care se rătăcise fratele marelui stăpîn al tutunurilor. Și toată ciudățenia acestei situații — anume că unul dintre frați e milionar iar celălalt comunist — el o atribuia unei înțelegeri între cei doi frați, asta nu intra însă în atribuțiile lui. Era deprins să respecte manevrele de culise ale celor puternici. Apariția lui Stefan îi arăta unica ieșire posibilă din această situație: trebuia să-i lase pur și simplu pe greviști să ajungă în piață — și nimic mai mult. În loc să comande foc, comisarul ordonă subalternilor să vîre pistoalele în toc. Sergenții executară comanda cu ușurare, iar muncitorii simțeau că apariția lui Stefan îi salvase de la vărsare de sînge.

— E cu noi! spuneau unii. Și noi n-am avut încredere în el!

— O să vedem pe urmă, remarcau alții cu neîncredere.

— Ce mai vrei? Nu-l vezi că intră unde-i primejdia mai mare?

— Hm! Da, e mare primejdie, dar nu pentru el... Ar îndrăzni oare poliția să tragă în fratele lui Morev?

Toți însă își dădeau seama că, măcar acum, tînărul Redingotă le era de folos. Această convingere se întări cînd Stefan le strigă să rămînă neînduplecați pînă la capăt.

— Cum?... Vă e teamă? strigă el. Ei, vor cădea cîţiva dintre noi, dar fără asta nu se poate!

— Să cadă!... răspunseră muncitorii. Numai să izbutim!

— Totul depinde numai de noi.

— Cum „numai de noi"?

— Uite-aşa!... Ştefan ridică în sus pumnul strîns. Dacă le arătăm colţii în piaţă..... şi văd că noi nu glumim, că într-o bună noapte depozitele lor pot să cadă pradă flăcărilor...

— Bine, şi pe urmă? întrebă unul, ros de îndoială ascunsă că micul Redingotă nu-i decît un provocator.

— Şi pe urmă totul depinde iarăşi numai de noi! Dacă aţi ales în piichete bărbaţi adevăraţi, iar nu babe fricoase, şi dacă aceşti bărbaţi izbutesc să ţie în frîu pe istifcii corupţi... după zece zile tutunul va începe să prindă mucegai, chiar dacă patronii vor veni ei înşişi să lucreze baloturile.

— Adevărat!... asta i-ar ustura la ficaţi.

— Păi vedeţi?! Şi-atunci vrînd-nevrînd o să acorde şi majorarea de treizeci la sută, şi ce le mai cerem. Trebuie însă pumni solizi şi puţină vărsare de sînge.

— Ascultă! zise un balotor de la „Nikotiana". Noi sîntem oameni simpli şi nu pricepem unele lucruri... Fratele tău e un bogătaş, iar tu treci de partea noastră. Cum vine asta?

— N-am nimic comun cu fratele meu! strigă Ştefan mînios.

— Cine te întreţine acum?

— Cum cine? Nimeni! Singur mă întreţin.

— Asta să i-o spui lui mutu! îi întoarse muncitorul vorba, în derîdere. Nu stai la maică-ta? Şi nu-ţi trimite ea în fiecare dimineaţă la depozit, cu servitoarea, lapte şi plăcinte?... Crezi că noi nu vedem?...

Cîţiva îi dădură coate muncitorului să tacă.

— Ţine-ţi gura acum! îl ocărau ei. Cu atît mai mult e meritul lui că aşa fiind vine totuşi cu noi.

Într-adevăr, le spunea ceva că Ştefan, care împărtăşea acum primejdia alături de ei, nu putea să fie făţarnic. Nici în Max n-au avut încredere, şi pînă la

urmă a murit ca un adevărat bărbat. Dar balotarul insista revoltat și îndărătnic:

— Las' că-i știm noi pe ăștia care mănîncă plăcinte!...

Dar mormăiala lui nu izbuti să-i aţîţe pe ceilalţi împotriva tînărului Redingotă. Ba dimpotrivă, Stefan reaprindea în sufletele lor un avînt întunecat, îi antrena și-i stăpînea pe toţi. Repeta aceleași lucruri despre care vorbeau și ceilalţi agitatori, numai că le spunea mai tare, în cuvinte mai frumoase și cu mai multă convingere. Unii băturâ chiar din palme, alţii strigau, aprobîndu-l, și mulţimea se îndrepta cu paşi siguri spre piaţă. Acum comisarul nu mai încerca decît de formă să-i oprească pe muncitori, ca să nu se spună că nu-și face datoria. În felul de a se opune al sergenţilor, lipsit de convingere, era ceva caraghios. Unii dintre muncitori îi luau în derîdere:

— Ei, căţeilor !... Nu vă mai băgaţi între picioarele noastre.

— Vă prăfuiţi cizmele, mă, izmeniţilor!

Alţii încercau să-i intimideze cu reproșuri amare:

— Rușine vouă! Pentru o bucată de pîine și o mie de leve pe lună să trageţi voi în fraţii voștri!

— E ordin! Se justificau prosteşte sergenţii.

— Ce ordin, mă! rîse cineva. Dacă primești ordin să te arunci înaintea trenului, te arunci?

— Sînteţi niște proşti, măi băieţi! adăugă altul. Și voi vă primejduiţi viaţa! Și voi o să rămîneţi pe drumuri; și de ce? ca să le păziţi ăstora averea.

Întregul detașament de poliţie se retrăgea neputincios sub presiunea muncitorilor.

Comisarul își dădea seama că dacă inspectorul i-ar vedea oamenii în halul acesta, ar face numaidecît raport și i-ar cere concedierea. Dar nici el nu arăta mai bine decît subalternii lui.

— Domnule Morev, înţelegeţi, nu se poate așa! insista el cu glas jalnic și rugător, tot mai convins în sinea lui că între fraţi trebuie să existe un acord.

Și, cum vedea că nu mai e nimic altceva de făcut, încercă cel puţin să-și scoată în evidenţă meritul.

— Înțelegeți, domnule Morev! Nu dau ordin să tragă, numai pentru că sînteți dumneavoastră aici!... repeta el servil. Fratele dumneavoastră e un bun bulgar, un om onorabil... O să mă concedieze... Îmi risc slujba.

Ștefan și muncitorii rîdeau. În cele din urmă, mulțimea ajunse în piață, rupse cordonul subțire de polițiști din capul străzilor și ca un fluviu vijelios se revărsa în ea.

Văzînd că nici în piață nu-i poliție călare care să-i poată împrăștia, greviștii se liniștiră și se strînseră în ordine în fața bibliotecii. Balcoanele și ferestrele clădirilor din jur gemeau de lume. Toți aceștí gură-cască ardeau de curiozitatea de a urmări cele ce se întîmplă în piață, și frămîntarea de jos îi încînta cu atît mai mult cu cît se aflau acolo în deplină siguranță. Piața le părea o arenă de gladiatori unde grevișții și poliția vor da un spectacol rar, excitant, care îi va smulge din plictiseala provincială. Dar nici uneia din aceste pașnice nulități nu-i trecea prin minte că acest spectacol era prevestitorul unor vremuri furtunoase, care, înainte de toate, liniștea lor o vor tulbura. La ferestrele cafenelei de lîngă bibliotecă se înghesuiau pensionarii, strategii de cafenea, intelectualii fără ocupație, campionii de table, monix și biliard și cîțiva tineri matinali din high-life-ul orașului care dimineața își încercau norocul la bulă, iar seara în dragoste. Chiar și farmacistul — prieten de idei apropiat lui Redingostă-senior, teoretician al noilor patrioți din oraș și virtuos recunoscut al carambolului — renunțase la gloria ieftină de a-l bate la biliard pe un coleg din Sofia, funcționar la Ministerul Sănătății Publice, venit aici la băi să-și lecuiască reumatismul. Amîndoi abandonaseră tacurile pentru spectacolul mai interesant pe care îl făgăduia piața. Stăteau în picioare, în spatele unui grup strîns la fereastră, și luau parte la conversația comună. După ce încercau să ghicească marșurile viitoare ale lui Hitler, tema cea mai actuală de conversație a strategilor de cafenea era pericolul roșu. Nu că acest pericol li s-ar fi părut apropiat și real, sau că ar fi avut ce pierde dacă s-ar fi dovedit inevi-

tabil, dar constituia pur şi simplu cea mai actuală temă de conversaţie oferită de ziare.

Cînd văzură că greviştii se adună în jurul bibliotecii, clienţii cafenelei simţiră o oarecare nelinişte. Dacă vor fi dezordini, greviştii vor năvăli în cafenea şi asta le-ar tulbura lor tihna monixului, a tablelor şi a convorbirilor nesfîrşite, dulcegi şi înfrigurate cu privire la şansele lui Hitler. Dar acestor oameni de nimic nu le plăceau de fapt evenimentele furtunoase ; le plăcea numai să vorbească despre ele.

— Să vedeţi voi ce balamuc o să iasă de-aici !... spuse un profesor de matematici pensionar, ştergîndu-şi meticulos ochelarii cu un colţ al batistei, ca să poată vedea mai bine balamucul.

— Da' de unde !... zvîrli neglijent farmacistul. Acu-i împrăştie.

— Nu se împrăştie aşa uşor o mulţime ca asta, remarcă profesorul.

Era un bătrînel mărunt, îngrijit, cu capul pleşuv şi mustăţi albe. Deprins de patruzeci de ani să-şi pună mintea în mişcare tot după logica riguroasă a matematicii, nu putea să creadă în viitorul măreţ pe care Hitler îl făgăduia bulgarilor.

— Poliţia îşi cunoaşte meseria !... i-o trînti farmacistul. Apoi mai e şi armata.

— Dacă-i vorba să se recurgă şi la armată, e vai şi-amar...

Farmacistul se uită repede spre uşa de după tejghea, pe unde ar fi putut să fugă în caz de nevoie, şi folosi numaidecît prilejul ca să arunce săgeţi în orînduirea actuală.

— De, domnule Deşev. Vreţi democraţie ? Uite unde duce democraţia ! Greve, dezordini, ură de clasă... orice, numai muncă creatoare nu ! Prinse cu două degete rahatul pe care i-l aduse chelnerul şi clefăind continuă : Da, orice afară de muncă creatoare ! Numai germanii vor putea însănătoşi Europa.

Avea o faţă plină, rasă, netedă ca porţelanul, şi era îmbrăcat cu eleganţa de modă veche a celibatarului de cincizeci de ani. Ardea de dorinţa de a obţine repre-

zentanţa lui „Bayer Meister Lucius“ ; în cazul acesta, îşi va vinde farmacia şi se va muta la Sofia, unde şi-a şi cumpărat un apartament. După ce termină de mestecat, îşi continuă trăncăneala despre munca creatoare.

În timp ce lumea din balcoane şi comentatorii din cafenele aşteptau deznodămîntul din piaţă, pe firele telefonice ale oraşului se purtau convorbiri de serviciu dramatice. La chestura poliţiei soseau ştiri alarmante de la toate depozitele de tutunuri. Muncitorii lăsau lucrul, fără manifestări deosebite, şi plecau în linişte, rezervîndu-şi forţele pentru eventualele încăierări. Numai ici-colo izbucneau conflicte mărunte, mai cu seamă cu istifciii, care, pentru că societăţile le măriseră salariile, nu voiau să facă grevă. Veştile erau însă umflate de directorii depozitelor. Din ordinul centralelor, aceştia exagerau conflictele în scopul de a sili poliţia să ia măsuri energice. Directorul depozitelor „Djebel“, unde muncitorii i-au bătut crunt pe paznicii macedoneni şi i-au scos afară cu forţa pe istifcii, îl întrebă revoltat pe chestorul poliţiei dacă poliţia locală intenţiona să apere proprietatea particulară ori va trebui să ceară ajutor de la Sofia. Chestorul poliţiei îşi revărsă mînia asupra inspectorului, iar inspectorul asupra comisarilor. Escadronul călare, trimis numaidecît la depozitul „Djebel“, izbuti să-i împrăştie pe cei vreo două sute de muncitori, care, după răfuiala cu istifciii, erau obosiţi şi deprimaţi. Dar în acest timp mulţimea muncitorilor de la „Nikotiana“, „Istocini tiutiun“ şi „Bealo More“ putu să răzbată mai uşor pînă în piaţă. Acelaşi lucru izbutiră să-l facă şi greviştii din alte depozite.

Cînd văzu pe fereastră că muncitorii s-au adunat în piaţă, chestorul poliţiei îi strigă inspectorului la telefon că e un „incapabil“. Chestorul era un om mic de statură şi chel, un ofiţer de rezervă care tremura pentru postul lui ameninţat din trei părţi : una macedoneană, alta politică şi alta administrativă. Cu puţin înainte i se telefonase de la Sofia că consiliul de conducere al Uniunii comercianţilor de tutunuri s-a plîns la minister de inactivitatea poliţiei din oraş. Acum se

uita pe fereastra deschisă a biroului cum mulţimea din piaţă creştea mereu şi asta îi provoca ba accese de porunci furioase şi necugetate, ba o inactivitate totală. Vedea cum greviştii ridică placarde cu inscripţii comuniste, care insultau autoritatea de stat; un individ jerpelit — ăsta trebuie numaidecît împuşcat! — s-a suit pe o masă luată din grădina bibliotecii şi a început să ţină o cuvîntare provocatoare. Chestorul se gîndea îngrozit ce vor spune directorii societăţilor, cetăţenii, primarul, comandantul garnizoanei şi voievodul Gurlio al macedonenilor! Tot oraşul va fi martor al incapacităţii lui de a face faţă agenţilor Cominternului!...

In acest timp, inspectorul trimisese printr-un poliţist călare ordinul ca escadronul să se întoarcă imediat în piaţă. Dar poliţistul care trebuia să transmită ordinul verbal nu-şi mai găsi camarazii în jurul depozitului „Djebel", deoarece comandantul escadronului — dintr-un exces de zel profesional şi din proprie iniţiativă — pornise cu toţi oamenii în galop spre depozitul regiei austriece, unde directorul îl întîmpină zîmbind şi unde muncitorii nici nu erau măcar în grevă. Astfel se pierdură încă zece minute, în care timp situaţia din piaţă, devenită insuportabilă, îl constrînse pe chestorul poliţiei să ia o hotărîre disperată. Il chemă la el pe Ceacîru şi-i ordonă să împrăştie mulţimea cu agenţii care păzeau localul chesturii.

Ceacîru ascultă ordinul, întunecat, cu buzele strînse de mînie. Ceea ce i se cerea era curată nebunie!

— Domnule şef!... obiectă el pentru întîia oară în viaţă. Asta-i imposibil.

— Ce face?! urlă chestorul.

— Imposibil! repetă Ceacîru cu voce fermă şi puţin duşmănoasă. Douăzeci de poliţişti, chiar înarmaţi, nu pot împrăştia o mulţime de o mie cinci sute de oameni... Să aşteptăm escadronul.

— Cum!?... N-ai curaj?... strigă chestorul scos din sărite. Iţi ordon!... Sofia a dat ordin, înţelegi?... Societăţile s-au plîns ministerului că nu facem nimic! Babă ce eşti! Treci altuia comanda, dacă ţi-e frică!

Ceacîru rămase încă o clipă nemişcat, apoi, pocnindu-şi călcîiele, salută şi porni spre uşă. Nici un şef nu i-a vorbit vreodată pe tonul ăsta şi nimeni nu l-a jignit atît de adînc. Să-i dea altuia comanda! Haida de! Şi societăţile astea! Auzi! Să se plîngă ministrului că nu se face nimic!... Asta e o laşitate, o ticăloşie din partea lor! Dar tocmai această ticăloşie, care-l atingea şi pe el, îi trezi în creierul întunecat de regulamente de serviciu o licărire vagă, o revoltă stranie şi o senzaţie amară că poliţia de fapt a încetat de mult să mai fie poliţie. Nu mai e decît o pază pentru societăţi. Nu-i săptămînă să nu se întîmple în oraş o crimă. Ucigaşii erau cunoscuţi — oameni de-ai lui Gurlio — dar nimeni nu îndrăznea să-i aresteze. Poliţie-i asta? Comisariatele gemeau de agenţi civili scump plătiţi — indivizi corupţi, alcoolici şi desfrînaţi — a căror unică ocupaţie e să-i acuze pe oameni de comunism, să-i aresteze şi să-i tortureze. Poliţişti sînt ăştia? În încăierările care au avut loc cu puţin înainte a fost rănit grav un sergent, care probabil va muri. Era un om sărac din satul lui Ceacîru şi va lăsa doi copii cu o pensie de mizerie. Acest sergent păzea oare legalitatea? Viaţa lui a fost sacrificată în încercarea de a-i opri pe greviştii care aveau dreptul să ceară societăţilor salarii mai mari! Şi Ceacîru era acum trimis, cu o mînă de oameni, împotriva acestor grevişti... Nu, poliţiştii nu-şi mai îndeplineau misiunea lor adevărată, ci piereau uite-aşa, numai pentru ca societăţile să cîştige mai mult... Iarăşi societăţile! Totul se învîrtea în jurul lor, ca şi cînd viaţa şi onoarea oamenilor nu mai existau, ca şi cum aceste societăţi ar fi fost statul!...

Ceacîru simţea cum i se luminează mintea. Judeca încet, stîngaci dar gîndirea lui, pornind de la fapte izolate, ajungea la concluzii generale. Există o mafie care guvernează ţara din umbră. Există o alianţă a oamenilor foarte bogaţi, a comercianţilor, industriaşilor şi bancherilor, căreia i se supune docil şi guvernul, şi poliţia şi armata; există o forţă care hotărăşte şi

dirijează totul, care nu se dă înapoi de la nimic şi care prin orice mijloace vrea să-şi asigure puterea şi dreptul de a jefui. Şi Redingotă-junior făcea parte din această alianţă invizibilă, din această mafie atotputernică. Se va găsi oare un om cu mintea întreagă care să poată afirma că societăţile nu pot să se lipsească de un dram din cîştigurile de milioane ca să mărească salariile bieţilor muncitori? Stăpînii tutunului trăiesc în mici palate, se plimbă în limuzine, îşi bat joc de fetele oamenilor cinstiţi — Ceacîru îşi aminti de Irina şi se cutremură de mînie — iar muncitorii zac în mizerie, măcinaţi de boli şi nimeni nu le dă dreptate. Oricine ştie că liderii multor partide politice fac parte din consiliile de administraţie ale societăţilor, că miniştri şi generali se înfruptă — prin persoane interpuse — din veniturile unor întreprinderi care vînd „Nikotianei" tutunul, primind astfel firimituri din cîştigurile ei. Toţi ştiu că bancherii, comercianţii, industriaşii, miniştrii şi generalii se ajută reciproc, că mafia lor, după ce a prins — ca o uriaşă caracatiţă — întregul popor în miile ei de tentacule, îi suge toată vlaga şi, ca să-şi mărească veniturile, îl împinge acum de partea nemţilor, de la care — Ceacîru o ştie asta din războiul trecut — nu se putea aştepta nimic bun. De multă vreme comisarul îşi dădea seama de acest lucru, dar nu avea curajul să-şi mărturisească limpede acest adevăr, deoarece şi comuniştii susţineau acelaşi lucru. Acum însă, cînd mafia călcase în picioare cinstea fetei lui, cînd îl trimitea pe el la o pieire sigură, poruncindu-i prin chestor să împrăştie cu douăzeci de sergenţi o mulţime de o mie cinci sute de oameni, comisarul vedea totul conştient şi limpede. Nu era de loc vinovat chestorul care tremura pentru bucata lui de pîine şi-i dădea acest ordin cu neputinţă de executat !... Şi el se afla sub ordinele prefectului, căruia îi poruncea ministrul, iar ministrul sub ale guvernului, căruia îi poruncea mafia invizibilă, atotputernică, lipsită de omenie ! Şi iată că Ceacîru, cît era el de înstărit, cu toată via şi ogorul de tutun, cu toată averea pe care o avea la ţară, îşi dădu deodată seama că el şi sergenţii pe care îi va conduce nu sînt decît nişte biete

slugi, niște mercenari plătiți cu te miri ce ca să-și primejduiască viața pentru această mafie care nu dădea nici o para chioară pe viața lor, care nu voia să știe de altceva decît de cîștigurile ei.

În fruntea sergenților, Ceacîru ieși pe trotuarul din fața chesturii și se opri o clipă privind țintă, tulburat de toate gîndurile care îl frămîntau. În ziua senină de mai, sub un soare care revărsa în suflete bucuria de a trăi, mulțimea muncitorilor își sărbătorea parcă victoria. De mult n-au mai izbutit ei să se adune în număr atît de mare, de mult oratorii lor n-au avut prilejul să însuflețească astfel masele la lupta pentru o viață liberă și îndestulată!... Cîțiva remsiști au prins de niște stinghii steagurile roșii aduse de acasă strînse ghem sub cămașă și acum le fluturau peste capetele mulțimii. Muncitorii se simțeau mîndri și puternici. Cuvintele oratorilor trezeau în sufletele lor un simțămînt de demnitate, îi făceau să înțeleagă că clasa muncitoare nu luptă numai pentru pîine, ci și pentru ceva măreț și uriaș, care va aduce fericire întregii omeniri. În lumina strălucitoare a zilei de mai pîlpîia și speranța într-o lume nouă în care nu vor mai fi săraci umiliți, în care depozitele și fabricile vor fi bunuri ale tuturora, iar nu ale unui pumn de paraziți care își trimit acum slugile înarmate ca să tragă în muncitori. Cuvintele oratorilor, tot mai înflăcărate, nu numai pe muncitori îi însuflețea, ci trezeau un avînt către dreptate chiar în cetățenii săraci dar sătui, care priveau mai de departe; dar și pe cei care își pierdeau vremea în cafenea, cele auzite îi făceau să mediteze la propria lor soartă.

— Ehei, nu-i de glumă cu muncitorii!... rosti gînditor fostul profesor de matematici, acum pensionar.

— Au dreptate oamenii! spuse un electrotehnician, coborînd de pe scară, după ce reparase ventilatorul cafenelei.

— Curaj, băieți! strigă încet un medic veterinar de circumscripție, venit la oraș după niscaiva seruri și vaccinuri, care trecea prin piață cu trăsurica lui pe două roți, acoperită cu un strat gros de praf.

Ca cei mai mulţi agronomi şi veterinari, şi el era un comunist camuflat, ori cel puţin simpatiza cu muncitorii.

— Să fie într-un ceas bun, doctore!... îi răspunse prietenește un muncitor. Şi cînd guşti din ficăţei, gîndeşte-te şi la cei flămînzi.

Muncitorul nu ştia că medicul veterinar se ducea acum într-un sat unde trebuia să înceapă împreună cu colegii lui vaccinul împotriva antraxului. Acest vaccin era o treabă grea şi primejdioasă şi-l va trece toate năduşelile pînă seara. De aceea simpatiza cu muncitorii şi cu ţăranii, care şi ei munceau cu sudoare, de aceea îi ura pe stăpînii lor, ale căror limuzine îl învăluiau deseori în nori de praf, pe şoselele pe care le străbătea zi de zi cu trăsurica lui pe două roate.

Din grădina de lîngă bibliotecă îşi luă zborul un stol de vrăbii speriate. Sergenţii, care încercaseră fără rezultat să-i oprească pe greviştii de la „Nikotiana", se strînseseră în capătul celălalt al pieţei, departe de locul de adunare al muncitorilor, şi comentau cu ostilitate greşeala inspectorului, care îndepărtase atît de neraţional escadronul de centrul oraşului. După încăierarea de adineauri, uniformele şi întreaga lor înfăţişare arătau cît se poate de jalnic. Comisarul cel subţirel şi blond care îi comanda avea unul din epoleţi smuls şi cîţiva nasturi rupţi. Venea în fugă spre chestură ca să ia instrucţiuni noi şi cînd trecu pe lîngă Ceacîru nu-l salută. Cei doi comisari se duşmăneau în ascuns. Cel tînăr obişnuia să petreacă împreună cu agenţii în civil, iar bătrînului nu-i plăcea asta. În timp ce Ceacîru, ameţit de revelaţia întunecată a gîndurilor lui, se îndrepta urmat de grupul de sergenţi spre mulţime, prin fereastra deschisă se auziră zbieretele isterice ale chestorului:

— Împrăştiaţi-i!... Trageţi în ei!... striga el înnebunit la gîndul că se va face de rîs şi că primarul, societăţile şi voievodul Gurlio îl vor acuza de inactivitate.

Ceacîru şi oamenii lui înaintau încet, fără să dea nici o atenţie zbieretelor. Parcă înţelegeau în această clipă grea că o forţă sinistră le poruncea pe nedrept să-şi expună viaţa pentru cîştigurile societăţilor. Cea-

cîru îşi dădea perfect seama că prin gura chestorului urla mafia care sta deasupra tuturora şi dirija totul. Nu chestorul, ci ea ordona ca cei flămînzi să fie împrăştiaţi.

— Mai repede!... se auziră din nou zbieretele de sus, de la fereastra chesturii. Fricoşilor!... Vă bag la închisoare! Ah, măgarule, tocmai acum, la bătrîneţe, ai început să tremuri, să-ţi păzeşti pielea?!... Predă comanda celuilalt comisar!

— Am înţeles!... răspunse servil tînărul comisar...

Ceacîru tresări, apoi îşi veni în fire. Parcă-l biciuise cineva. Gîndurile care îl tulburaseră cu o clipă înainte dispărură brusc. In capul lui se făcu un gol — lipsa de sens a nimicniciei — care însă îi ridică de pe suflet apăsarea contradicţiilor. In acest gol, zbieretele chestorului treziră obişnuinţa disciplinei, sentimentul meschin şi jalnic al cinstei profesionale, sentiment pe care mafia îl cultiva abil în slugile ei. Ceacîru nu mai ştia altceva decît că şeful lui suprem îl acuza că e fricos şi-i ordona altuia să-i ia comanda. Frică? Lui frică? Frică de cine?... Haida de!... Ceacîru îşi umflă pieptul de atlet şi strînse cravaşa. Ambiţia şi deprinderea nenumăraţilor ani de serviciu îl transformaseră din nou dintr-un om care gîndeşte într-un automat supus.

— Stai!... îi strigă el tînărului comisar. Am să-mi comand eu oamenii. Tu presează cu grupa cealaltă dinspre hotel.

— Dar, domnul şef... încercă tînărul să-l contrazică.

— Marş d-aici! strigă Ceacîru.

Duse fluierul la gură şi dădu un semnal. Sergenţii alergară şi se strînseră în jurul lui ca nişte puişori cuminţi. Ceacîru le ordonă să se desfăşoare în lanţ şi-i conduse către mulţime. Acelaşi lucru îl făcu şi comisarul cel tînăr de partea cealaltă a pieţei. Văzînd că poliţia se apropie de ei, greviştii se pregătiră s-o întîmpine. Cei înarmaţi cu ciomege, scînduri şi pietre ieşiră înainte, formînd ceva asemănător unei falange; unii se înghesuiră în jurul mesei de pe care vorbea

Simeon, iar alții, mai cu seamă femeile și fetele, fugiră în străzile alăturate. Comisarul se apropie de zidul viu de oameni și strigă surd:

— Hai, băieți! Acum gata, duceți-vă acasă!

— Ce-ai mai venit, Ceacîrule, să-ți pui pielea-n băț pentru bogătași? îl luă unul peste picior.

— Nu vezi ce cald e? Mai bine du-te acasă, să-ți bei țuica la umbra nucului.

— O să mă duc, răspunse Ceaciru stăpînindu-se. Dar mai întîi trebuie să termin ce am de făcut aici.

Îl prinse de guler pe cel care îndrăznise să-i vorbească în batjocură și, cu o mișcare rapidă, îl smulse din falangă. Grevistul — un om mărunt și slăbuț — se prăbuși la pămînt, dar tovarășii lui nu răspunseră la acest act de violență. Statura masivă, de atlet, a Ceacirului le insufla teamă. Mai mult, toți știau că el era aproape singurul polițist cinstit din oraș și nu manifesta niciodată o asprime inutilă.

— Băieți, o să iasă cu bătaie! îi avertiză întunecat comisarul, văzînd că nimeni nu mișcă din loc.

— Lovește, Ceacîrule, lovește! spuse cu amărăciune cel care căzuse, doar pentru asta ești plătit!...

Se ridică, dar doi sergenți îl și înhățară.

— Rușine, nea Atanase! izbucni un altul cu reproș. Te știam om de înțeles, și cînd colo...

— Lasă-ne să terminăm adunarea în liniște și pace.

— Nu se poate, domnilor! strigă Ceacîru tare.

Acest „domnilor" arăta o asprime profesională, dar totodată și dorința de a evita o vărsare de sînge. Folosirea armelor îl dezgusta. Acum dinadins tărăgăna executarea ordinului, cu speranța tăinuită că în acest timp ar putea veni escadronul să împrăștie mulțimea numai cu ajutorul cravașelor.

Dar situația se înrăutăți brusc din cauza unei muncitoare, căreia toți îi spuneau Cioropina.

— Ei, vampirule! strigă ea revoltată. Morev a făcut din fiică-ta o tîrfă și tu ai venit să ne bați!...

Cîțiva începură să rîdă. Săgeata bine țintuită îl lovise pe Ceacîru unde-l durea mai rău.

— Ce?!... urlă el ca o fiară rănită.

— Fiică-ta e o tîrfă! repetă Cioropina cu sete, în mijlocul chicotului veninos al celorlalte femei.

Cravaşa comisarului descrise un arc larg şi se lipi de gîtul şi de pieptul Cioropinei, care scoase un ţipăt sfîşietor. În aceeaşi clipă, un ciomag căzu greu pe încheietura mîinii comisarului. Ceacîru păli de durere, dar nu ţipă. Ridică cravaşa şi începu să lovească la întîmplare şi cu furie în grevişti. Văzînd acest lucru, subalternii lui se aruncară la atac cu bastoanele de cauciuc. Din mulţime se auzeau strigăte surde de durere. Din capătul celălalt al pieţei se auziră împuşcături. Sergenţii tînărului comisar se serveau din nou de pistoale.

Deodată Ceacîru auzi vocea repezită a unuia din subalterni.

— Dom'comisar, Spasuna! Feriţi-vă de Spasuna!

Ceacîru se întoarse imediat şi văzu chipul însîngerat şi desfigurat al Spasunei. Ridicase deasupra capului un bolovan mare şi tocmai îl zvîrlea din toate puterile asupra lui. Ceacîru n-apucă să mai sară în lături — fusese prevenit mult prea tîrziu. Dar în clipa fulgerătoare, înainte ca lovitura să-i zdrobească ţeasta, văzu ţeava pistolului unui sergent îndreptată spre pieptul Spasunei. Ceacîru se prăbuşi la pămînt, iar peste el, străpunsă de glonte, căzu şi Spasuna. În acest timp, mulţimea, zăpăcită cu totul, începu să ezite şi o luă la fugă în debandadă spre bulevardul gării. Cu caii înspumaţi, escadronul gonea în galop spre piaţă.

XVII

Ceacîru fu înmormîntat cu mare pompă, dar asta umplu oraşul mai mult cu clevetiri despre fiică-sa decît cu laude despre meritele lui. Toţi înţeleseseră că n-ar fi fost dus cu atîtea onoruri pînă la groapă dacă domnul director general al „Nikotianei" nu i-ar fi comunicat lui Bataşki că va veni la înmormîntare. Aflînd aceasta, primarul şi inspectorul de poliţie au pus atîta zel în pregătirea ceremoniei, încît mulţi cetăţeni pa-

trioți, care oricum ar fi mers la înmormîntare din stimă față de comisar, se treziră că se duc mai curînd din curiozitate.

În fața casei lui Ceacîru se adunaseră o mulțime de prieteni îndureraţi, de gură-cască și de palavragii. Vecinii se uitau cînd la nucul uriaș, sub care comisarul își bea pe înserate rachiul, cînd la scările frecate cu cărămidă pisată, pe care prietenii lui îi vor scoate sicriul. Vecinii, oameni simpli și cumsecade, îl regretau sincer pe Ceacîru. Acum, aducîndu-și aminte de caracterul lui impulsiv dar cinstit, țîțîiau trist din limbă. Acest țîțiit exprima și părere de rău, dar și resemnare în fața destinului.

Un grup de tineri, dimpotrivă, așteptau ceremonia cu un respect ironic și cu obișnuita lor deprindere de a-i lua în derîdere pe oamenii simpli. Se opriseră pe trotuarul din fața casei comisarului și, căutînd să fie cît mai spirituali, făceau scurte observații. Fiul fostului deputat, a cărui vie era vecină cu via Ceacîrului și care și de astă dată venise cu ciinele, după ce-i numără pe preoți găsi că erau într-un număr amuzant de mare față de gradul comisarului. Tînărul ăsta era și acum tot atît de frumos, dar puțin cam buhăit de ani și de năravul provincial de a abuza de băutură.

— Și comandantul garnizoanei e aici! observă inginerul de la secțiunea de poduri și șosele a primăriei.

Nu era din oraș, dar cei din high-life îl acceptaseră cu însufleţire în cercul lor, deoarece își făcuse studiile în apus și știa să joace bridge.

— Nu lipsește decît un reprezentant al guvernului, adăugă ironic fiica primului avocat din oraș.

Fostă colegă a Mariei la Colegiul din Istambul, ținea mult să nu se uite acest lucru.

— Dar nemții? întrebă proprietarul cel gras al morii cu valțuri de la marginea orașului. Unde sînt mărimile de la concernul german de țigări?

— Îi reprezintă codoșul! răspunse cinic un tînăr slăbănog și palid.

Acest tînăr, după ce a moștenit de la tatăl lui un cartier întreg de case în centrul orașului, le vindea

acum una cîte una, ca să-şi poată menţine gloria de Don Juan prin barurile din Sofia. Ca să-l înţepe mai bine pe Boris, le arătă că succesul lui la nemţi se datora Irinei. De aceea îi şi spunea „codoşul".

— Intreci măsura, îl dojeni supărată fiica avocatului.

Nu-i plăceau manifestările prea cinice şi încerca să păstreze totdeauna măsura bunului ton. Din cauza acestui dezgust faţă de extreme era socotită virtuoasă şi lipsită de prejudecăţi.

— Nu întrec măsura !... răspunse tînărul slăbănog, imitînd foarte reuşit felul în care pronunţa ea „r"-ul. Atunci de ce o tot plimbă în maşină la Ceamkoria ?... De ce o invită la bridge ?

— Prostii !... Colega Mariei se înfuriase, de parcă demnitatea ei proprie ar fi fost jignită. Irina şi bridge !... Mă faci să rîd.

Era foarte convinsă că bridge-ul — un joc greu şi complicat care nu se deosebea cu nimic de algebra din şcoală — nu putea fi însuşit de oameni simpli din popor, care s-au îmbogăţit întîmplător, peste noapte.

— Poţi să crezi ce vrei ! spuse Don-Juanul barurilor, care ştia că jucau bridge şi damele de consumaţie de la „Etoile".

Deodată mulţimea din faţa casei începu să se agite. In capătul străzii apăru o limuzină neagră. Toţi înţeleseră că domnul director general al „Nikotianei" venea la înmormîntarea comisarului numai ca să reabiliteze cinstea amantei sale. Din maşină coborîră Boris şi Kostov. Răspunseră la salutul cîtorva dintre oamenii de rînd, celor din lumea bună însă nu le dădură nici o atenţie.

— Pînă mai ieri era nimic, o zdreanţă, mormăi furios fiul fostului deputat, şi acum se umflă în pene ca un ministru.

— Să intrăm şi noi să prezentăm condoleanţe, propuse colega Mariei.

Ea îl admira în ascuns pe Boris şi în sinea ei recunoştea că pentru el ar fi în stare să renunţe la viaţa ei echilibrată şi virtuoasă.

— Intră, dacă vrei! se îmbufnă fiul fostului deputat, amenințînd în gînd că n-o mai ia de soție.

In sfîrșit — așteptaseră probabil numai sosirea lui Boris — casa și curtea răposatului se însufleți ră de pregătirile ceremoniei. Preoții își puseră patrafirele. Băieții care purtau praporele și coroanele se înșiraseră pe stradă și așteptau plictisiți, mîncînd vișinile pe care le culeseseră din grădina Ceacîrului. Comisarul subțirel și blond comandă „drepți" companiei de onoare și patru oameni, comisari mai în vîrstă, cu fețe rase și benzi de crep negru pe mîneca vestonului, scoaseră sicriul afară. Mai întîi femeile din sat — surorile, cumnatele și nepoatele Ceacîrului — iar după aceea bocitoarele din cartier venite dintr-un imbold personal, începură să plîngă. Vocile lor se contopiseră într-un vaiet trist, strident și sălbatic, provocînd silă unora dintre persoanele oficiale, care nu cunoșteau obiceiul pămîntului. Una din bocitoare înșira jeluitor meritele răposatului, alta întreba cine va îngriji acum via și ogorul de tutun, a treia plîngea de mila bietei familii, iar a patra descria cu patos antic cum se întorcea Ceacîru de la slujbă și se așeza la umbra nucului să-și bea țuica. Treptat, fețele bocitoarelor se încinseră și pe obraji începură să se prelingă lacrimi adevărate. Cînd comisarii așezară sicriul pe catafalc, văicăreala femeilor, ca un muget asurzitor, acoperi orice alt zgomot, iar reprezentanții protipendadei își scoaseră batistele și acoperindu-și fețele începură să rîdă zgomotos. Numai colega Mariei rămase netulburată: bunele maniere pe care le învățase la colegiu uciseseră în ea simțul comicului și al tragicomicului.

Mormăi încet:

— Asta-i înmormîntare ca la țară!... Irina, care pretinde că e o intelectuală, n-ar fi trebuit să îngăduie comedia asta! Păcat de Boris.

Pe scări cobora soția Ceacîrului, sughițînd în tăcere. După ea ieși Irina, frumoasă și mohorîtă. Era îmbrăcată într-o rochie neagră foarte elegantă și se uita fix înainte. Nici urmă de lacrimi nu se vedeau pe fața acoperită pe jumătate de voalul des al pălăriei de doliu. Nu mai era fata de altădată, ci o femeie din altă

lume, cu totul inaccesibilă, nepăsătoare atît la ironiile lumii bune din acest oraş, cît şi la ritualul caraghios al rudelor simple şi inculte. Ieşiră apoi pe rînd Boris şi Kostov, primarul şi comandantul garnizoanei — toţi cu înfăţişarea de rigoare, îndurerată şi serioasă. Nu lipsea decît chestorul. Se simţea cu musca pe căciulă şi ştia că situaţia lui era zdruncinată. De cum a sosit domnul director general al „Nikotianei" l-a întrebat pe inspector de ce l-a aruncat chestorul în luptă, tocmai în clipa cea mai primejdioasă, pe cel mai bătrîn şi mai merituos poliţist ? Inspectorul, care se avea „la cuţite" cu chestorul, nu pierdu prilejul să arunce o săgeată veninoasă.

— Nici nu pot să-mi explic, domnule Morev !... Asta-i o greşeală de neiertat !... De altfel m-ar fi mirat să facă faţă situaţiei.

După ce-şi aranjă astfel şeful, al cărui loc spera să-l ocupe, inspectorul nu lăsă să-i scape prilejul de a-i da în vileag şi alte greşeli făcute cu alte prilejuri. Domnul director general al „Nikotianei" declară semnificativ că se va interesa de activitatea acestui individ. Nimeni nu se mai îndoia acum că chestorul şi-a cîntat cîntecul lebedei şi că neapărat va fi înlăturat.

Din pricina căldurii, cadavrul începuse să se descompună şi coşciugul emana o duhoare uşoară.

— Pute ! stabili netulburată colega Mariei, strîmbînd din năsucul ei cîrn.

Această observaţie calmă provocă din nou rîsul prietenilor. Dar ea nu dădu nici o atenţie şi continua să privească atent, ca să nu-i scape nimic din înmormîntarea pe care o va descrie într-o scrisoare lungă şi amănunţită către o prietenă din Sofia.

Băieţii cu praporele şi coroanele porniră să calce în praf, în urma lor se urniră popii, transpiraţi şi mohorîţi de atîta aşteptare, apoi sergentul care purta perniţa cu decoraţiile Ceacîrului. Veneau apoi dricul urmat de rudele mortului, compania de onoare şi mulţimea. Procesiunea se scurgea agale pe străzile bătute de soare ale oraşului, ridicînd nori de praf îmbîcsiţi de mirosul respingător de cadavru, tămîie şi flori. Din

timp în timp răsunau psalmodierile preoților și clinchetul cădelniței. Trecătorii se opreau și se uitau mirați la Boris, care pășea în urma dricului. Unii socoteau asta o dovadă de căință, alții drept o impertinență ori o atitudine luată de ochii lumii. Numai puțini — cei mai pătrunzători — înțelegeau numaidecît că el era acum atît de bogat și de puternic, încît nu trebuia să se căiască și nici să facă ceva de ochii lumii.

In acest timp cadavrul Spasunei era îngropat în grabă. Lîngă mormîntul proaspăt săpat în care groparii aruncau țărîna, se aflau numai rudele — mai multe femei muncitoare și cîțiva bărbați care își scoaseră șepcile. Una din femei, sora victimei, gemea ușor. Copiii Spasunei, cu ochii umflați de plîns, priveau ca niște cățeluși părăsiți. Un preot bătrîn și slăbănog își strîngea repede patrafirul.

Un sergent mic de statură, îmbrăcat într-un veston vechi și cu fața brăzdată de riduri se apropie de grup.

— Hai, mai repede! strigă el. Stați prea mult.

Inspectorul îi dăduse ordin să-i alunge pe muncitori înainte de a sosi solemnul cortegiu al înmormîntării comisarului.

Groparii se grăbiră. Peste mormîntul de om sărman se ridică o mică movilită lunguiață pe care femeile puseră cîteva fire de busuioc și garoafe. Sergentul cu fața brăzdată îi zori din nou pe muncitori să se împrăștie. Groparii se așezară pe iarbă, ștergîndu-și fețele transpirate. Unul din ei aprinse o țigară. Muncitorii se îndepărtară în tăcere. Plecă și sora Spasunei, cu o băbuță, ducînd copiii de mînă. Peste mormintele încinse de soare se așternu din nou o tăcere somnolentă și tristă.

După cîteva minute, pe șoseaua dinspre oraș apăru o lungă procesiune învăluită în nori de praf. Venea marea înmormîntare a Ceacîrului.

Irina se întoarse de la cimitir împreună cu mama și cu rudele de la țară, care veniseră din ajun pentru înmormîntare, dar trăseseră la han. Irina le întîmpinase cu ostilitate, încă de la sosirea lor. Ca să facă

economie, ele au dat a înțelege că s-ar cuveni să facă priveghiul acasă, dar la gîndul că o vor incomoda, Irina se mînie. Și Dinko îi păru plictisitor, cu toate că în ce privește dormitul i-a luat ei parte și i-a silit pe toți să se ducă la han. Răceala mută cu care întîmpinase moartea unchiului său arăta că avea o părere proprie în această chestiune. Irina observase cît de încruntat i-a privit rochia neagră elegantă, unghiile lustruite și pieptănătura. Poate socotea în gînd dacă banii pe care îi primea de acasă îi puteau ajunge pentru toate acestea. Pe urmă, însă, își dădu seama cu neplăcere că exteriorul ei atrăgea atenția tuturor. Exigențele cercurilor pe care le frecventa erau mari și de cîteva luni Boris luase asupră-și toate cheltuielile cu îmbrăcămintea ei.

După înmormîntare, cu toată împotrivirea lui Dinko, rudele își aduseră de la han sumanele și desagii ticsiți cu provizii. Doreau să rămînă pentru slujba religioasă pe care preotul trebuia s-o țină a doua zi la mormînt.

Irina se strecură neobservată în odăița ei. Se simțea obosită, tristă, dar încerca un sentiment straniu de libertate : moartea tatălui o scăpase de autoritatea lui aspră și apăsătoare. S-a sfîrșit și cu asta !... Era eliberată pentru totdeauna de coșmarul mustrărilor lui, de scrisorile lui semianalfabete, supărătoare, de simțămîntul de umilință pe care i-l provocau sosirile lui neașteptate la Sofia. Ceacîru avea obiceiul neplăcut de a se duce la Sofia în uniformă și de a aștepta la ușile sălilor de cursuri sau ale clinicilor. Studenții zîmbeau batjocoritor. Tatăl ei era bine făcut, frumos și foarte curat, dar roșea cînd trebuia să meargă alături de el. Îi era rușine — o rușine stupidă și umilitoare, de care nu s-a putut niciodată elibera. În sfîrșit, moartea lui a eliberat-o de această rușine. Dar îndată ce-și dădu seama că gîndește astfel, o senzație îngrozitoare, de dezorientare, puse stăpînire pe ea.

Cămăruța rămăsese neschimbată. Același pat simplu, de fier, pe care visase ceasuri nesfîrșite în anii adolescenței, aceeași etajeră de lemn cu cărți, aceeași masă acoperită cu o față din pînză de casă, țesută de ma-

mă-sa. Prin fereastra deschisă răzbătea clipocitul rîului şi foşnetul domol al frunzelor nucului.

Trecutul îi năvălea în minte. Îşi aminti tulburarea cu care se gîndea că va merge la universitate, serile de toamnă cu stele sclipitoare cînd îşi ajuta tatăl să strîngă tutunul. Ştia că banii luaţi pe tutun erau depuşi în fiecare an la bancă. Suma era destinată studiilor ei la universitate. Mulţumită acestor bani pe care tată-său îi strîngea de mult, a trăit ea la Sofia şase ani fără griji, fără lipsuri. Cît de prevăzător şi de rezonabil fusese în realitate tatăl ei!...

Începu atunci să plîngă — plîngea trecutul, îl plîngea pe tatăl ei. Plîngea pentru că sub caracterul lui aspru se ascundea o iubire profundă pentru ea, pentru că a fost un om cinstit şi cumsecade, pentru că ea n-a făcut nimic ca să-i cruţe mîndria lui burgheză. Era un plîns uşor şi liniştitor, ale cărui lacrimi îi spălau parcă remuşcările.

Cineva bătu în uşă. Irina îşi şterse repede lacrimile şi deschise. Era Dinko.

— Am venit să-mi iau rămas bun, spuse el. Plec la ţară.

Ea dădu din cap aproape cu duşmănie, de parcă nu i-ar fi fost văr, ci un cunoscut oarecare, care o plictisea. Chipul lui încruntat şi închis continua s-o enerveze. Îi făcea aceeaşi silă pe care i-o provocau sumanele şi desagii rudelor de la ţară. La toate astea se mai adăuga şi o senzaţie ciudată de teamă laşă: auzise desigur de la vecini de mînia dezlănţuită a tatălui ei faţă de noile legături cu Boris. Avea impresia că Dinko vrea să-i vorbească, în numele tuturor rudelor, tocmai despre asta. Nu era oare mai bine să lămurească totul acum, ca pe viitor să nu se mai amestece în viaţa ei?

— Nu rămîi pentru slujbă? întrebă ea sec.

— Nu, răspunse Dinko. Plec... De fapt, am venit să te rog ceva.

Irina îl privi puţin surprinsă; pînă atunci nici nu băgase de seamă că devenise un bărbat puternic şi foarte frumos. Avea părul blond, bine tuns şi pieptănat lins peste cap, iar în ochii verzi pătrunzători îi juca o flăcăruie care ar fi subjugat orice femeie.

„Slavă domnului, gîndi ea, ar putea fi un văr convenabil, pe care l-aş putea prezenta oricui, dacă s-ar deprinde să nu mai umble în hainele astea de şiac." Atunci îi trecu prin cap că dacă Dinko n-ar fi atît de pătruns de comunism l-ar putea ruga pe Boris să-l angajeze la „Nikotiana" şi ar putea face carieră. Dar îşi dădu seama că Dinko n-ar consimţi niciodată aşa ceva şi simţi din nou mînie împotriva lui.

— Ce doreşti? întrebă ea. Intră şi închide uşa.

Dinko se aşeză pe singurul scaun din odaie, care scîrţîi sub greutatea lui.

— Am o rugăminte. Fac apel la omenia ta. Dar înainte de toate să-mi dai cuvîntul de onoare că n-ai să divulgi nimănui nimic. Îmi promiţi?

Irina se gîndi puţin şi spuse:

— Da, îţi promit.

— E vorba de salvarea vieţii unui om... Dinko vorbea aproape în şoaptă: Acasă, la ţară, zace o fată cu mîna ruptă... Situaţia e foarte grea... Are temperatură mare, aiurează... Mîna i s-a umflat, e vînătă.

— De ce nu chemi medicul de circumscripţie?

— Pentru că-i fascist, iar fata e urmărită de poliţie. Ar denunţa-o numaidecît.

Irina tresări.

— A, aşa stau lucrurile? făcu ea ironic. Aşadar şi la ţară vă ţineţi de rele!... Cine-i fata asta?

— O tovarăşă de partid.

— N-o fi Lila? Irina îşi aminti brusc întîmplarea cu uciderea agentului.

— Da, răspunse Dinko.

Irina rămase pe gînduri. Dinko o privea scrutător.

— Aşadar, îmi ceri să-i salvez pe duşmanii care l-au ucis pe tata? spuse ea după cîteva clipe. Aşa e?

— Acum n-aş vrea să discut! Glasul lui Dinko tremură de mînie: Îţi cer să ajuţi un om rănit! Vrei ori ba?

— Sînt datoare s-o fac, zîmbi Irina amar.

— Ar fi însă culmea cinismului ca pe urmă s-o denunţi.

Din pieptul Irinei izbucni un rîs trist şi rece.

— Pentru tine sînt un monstru lipsit de suflet? întrebă ea.

— Nu! Vocea lui Dinko era fermă. Dacă aş fi crezut asta, nu m-aş fi adresat ţie.

— Mulţumesc!... Irina continua să zîmbească cu aceeaşi amărăciune: Voi încerca să fac tot ce-mi va sta în putinţă. Mîine dimineaţă viu să te iau cu o trăsurică.

— Bine, vino.

Dinko se ridică să plece, dar Irina îl opri.

— Altceva nu ai să-mi spui? întrebă ea sarcastic.

— Nu. Totul e limpede şi pentru noi, şi pentru vecini, şi pentru tine.

— Aş dori să fie şi mai limpede.

Irina îi întinse portţigaretul cu ţigări de export, cu capetele aurite. Dinko fixă încruntat micul obiect de argint împodobit cu rubine, dar nu luă nici o ţigară.

— Ei, da! E de la el, spuse ea înciudată. Frumos cadou, nu?

— Frumos şi scump, răspunse el nepăsător, aprinzîndu-şi o ţigară proprie.

Urmă o tăcere, în care timp Irina presimţea că el va începe de-a dreptul, fără ocoluri.

— Ascultă!... reîncepu el pe un ton cald, care o surprinse şi o tulbură oarecum. Dintre rude eu sînt singurul care ar putea să te înţeleagă. Nici chiar răposatul unchiu n-ar fi putut să facă asta. Era un om cinstit, dar ţintuit de mentalitatea burgheză a mediului său... Asta îţi făcea silă, nu-i aşa?

— Da, răspunse ea încet.

— Eşti convinsă că eu te pot înţelege?

— Nu de tot.

— Atunci să admitem că am cel puţin bunăvoinţă să te înţeleg.

— Să admitem, acceptă ea cu indiferenţă.

Se uită întunecat la mîna mică bronzată şi gingaşă cu ceas de aur şi la unghiile vopsite în roşu închis. Rujul de buze lăsase urme pe capătul aurit al ţigării. Nimic nu trăda mai bine decît această mînă

frumoasă și îngrijită cît de mult se înstrăinase Irina de familia ei și totuși rotunjimea și vigoarea mușchilor de la încheietură în sus arătau că-i mîna unei fete din popor.

— Da, să admitem! zîmbi el cu amărăciune. In acest caz, aș putea să-ți pun cîteva întrebări, dacă bineînțeles n-ai să iei asta drept un amestec în viața ta, ori o încercare de a-ți deveni tutore.

— Tutore? repetă ea ca un ecou rece. Nu, n-ai nici un drept... De unde și pînă unde?

— Fireşte!... Îți vorbesc ca prieten... Sau ca reprezentant al familiei, dacă cuvîntul prieten te irită.

— Nu, nu mă irită. Își stinse țigara. Ce vrei să afli?

— Nu ceea ce presupui. Las formele la o parte.

— Foarte bine! In glas îi răsună o recunoștință reținută. Nu pot să mă mărit acum cu Boris.

— Nu, nu e important faptul că o să te măriți sau nu.

Ea îl privi surprinsă. Ochii lui verzi și inteligenți o fixau, iradiind o licărire calmă și senină, care o încurajau să vorbească sincer.

— Atunci ce? întrebă ea cu blîndețe. Dacă îți imaginezi că primesc de la el bani mulți, te înșeli! Nu primesc decît ceea ce îmi este necesar ca să pot frecventa cercurile lui.

— Nici asta n-are importanță, continuă el, uluind-o tot mai mult. E mai important să-ți clarifici situația față de tine însăți... E mai important să știi pe cine iubești: pe Boris sau lumea lui?

— Îți pot răspunde numaidecît. Nu-l iubesc decît pe Boris.

— Eu am impresia că nu-l mai iubești, spuse el cu o voce uniformă și îngîndurată. Nu poți iubi un bărbat care te-a azvîrlit ca pe o cîrpă și s-a însurat cu Maria, ca să obțină „Nikotiana"... Îți aduci aminte în ce stare erai atunci? Să fi uitat oare toate astea?

— Suferam pentru că îl iubeam, răspunse ea repede. Și-l iubesc și acum! Îl iubesc și-l voi iubi totdeauna! Sînt gata să fac orice pentru el! Vocea îi deveni deodată zeflemitoare: Altceva?

— Altceva nimic! murmură el cu un zîmbet întunecat. Asta justifică pe deplin tot ce faci.

— N-ai decît să crezi ce vrei.

Chipul lui devenise din nou liniştit şi serios.

— Nu cred, ci sînt convins că te înşeli tu însăţi. Scoase chibritul şi îşi aprinse încă una din ţigările lui iuţi. Aşadar, îl iubeşti ?... Glasul lui nu trăda ironie. Dar desigur, nu ca înainte — şi asta înseamnă foarte mult în împrejurările actuale.

— Ce anume, de pildă ?

— Ceea ce am spus mai adineauri. Iubeşti în realitate lumea lui... Acum îl iubeşti pe Boris în măsura în care ţii la lumea lui... La vanitatea de a fi amanta unui bărbat de care tremură toţi.

— Rămîne să mai spui că sînt o amantă plătită. Mi-e tot una.

— Tocmai că mă tem de clipa în care tu însăţi te vei simţi aşa.

— Şi dacă mă mărit cu el ? întrebă ea dispreţuitor.

— Nu va fi decît un succes în cariera ta.

— Asta voiai să-mi spui ?

— Da, asta !... Şi încă ceva : Nu-ţi dai seama că adevăratul ucigaş al tatălui tău e Boris ?

— Ucigaş ?... repetă ea uluită.

Cuvîntul pe care-l scăpase era groaznic. Ieşise parcă nu din gura lui Dinko ci de undeva din afara lui, unde nu era ura pe care o avea pentru Boris. Venise din realitatea însăşi, care nu putea fi denaturată de ură sau de indulgenţă.

— Nu te-ai gîndit pînă acum la asta ? continuă el, fără să-i lase timp să-şi vină în fire. Tu eşti convinsă că l-au ucis greviştii, nu-i aşa ? Dar cine i-a constrîns pe muncitorii flămînzi să declare grevă ? Cine l-a trimis pe tatăl tău împotriva lor ? Cine a ordonat guvernului, miniştrilor, chestorului, poliţiei ? Cine conduce de fapt ţara asta? Numai capitalul !... Boris şi ceilalţi oligarhi ca el ! Şi tatăl tău, o mică rotiţă din maşina statului, care aseară s-a rupt, ascultă direct tot de poruncile lui. Boris e atotputernic ! Dar orice om cinstit va fi revoltat de această atotputernicie a stăpînului „Nikotianei" şi de procedeele

lui. Oricine își dă seama că el ar fi putut să mărească salariile și să rămînă totuși cu cîștiguri de milioane, ca să poată trăi o viață princiară... Dar pentru el muncitorii sînt niște vite, o turmă fără drepturi, pe spinarea cărora poate face economii la manufacturare. Aceste economii constituie pentru el noi surse de cîștig... De ce să mărească salariile, fie numai cu cinci la sută, cînd muncitorii o să se roage singuri, după cîteva zile, să intre în depozite? Ieri am fost prin cartierul muncitoresc. Am văzut oameni care voiau să jefuiască o brutărie... Mamele n-au cu ce să-și hrănească copiii. Am văzut doi copii care se băteau la sînge pentru o bucată de pîine mucegăită. Iată ce aduce clica asta care a încălecat pe grumajii întregului popor bulgar!... Asta e Boris al tău, care ți-a dăruit un ceas de aur și un portțigaret de argint cu rubine. În realitate, toate astea sînt jefuite, furate de la popor...

— Taci!... zbieră înăbușit Irina.

— Te-ai înfuriat, văd, făcu el batjocoritor. Împotriva cui?

— A ta! Asta e o denaturare monstruoasă a faptelor... E invidie!... Ură!... Ești un comunist respingător!

— Da, sînt comunist! Dar lucrurile astea le văd mii și mii de oameni care nu sînt comuniști... Noi comuniștii ne deosebim de ei numai prin aceea că nu stăm cu brațele încrucișate sau cel puțin nu tăcem... De asta devenim respingători.

— Ajunge! Încetează!... Pleacă!

Vocea Irinei răsună isteric. Fața i se strîmbă de o groază lăuntrică, de ceva înfiorător, la care mintea ei evitase inconștient să se gîndească pînă acum.

— Nu, nu plec, continuă el cu o liniște întunecată. O dată ce am început trebuie să merg pînă la capăt. Dacă ai caracter, trebuie să mă asculți și să-ți spui părerea... N-ai nici o idee de ce a izbucnit greva și cum o înăbușă Boris... Își bate joc de dreptul elementar al omului la hrană și viață... Muncitorii n-au nici măcar dreptul să se întrunească. Ce minte poate îngădui așa ceva? Alaltăieri l-au ucis pe tatăl tău și o muncitoare,

o văduvă care a lăsat pe drumuri doi copii. Dar cruzimile nu se opresc aici. Acum două zile, un om, probabil comunist, a fost stîlcit în bătăi la chestură. Agentul sanitar militar care a fost chemat să-l readucă la viaţă cu injecţii a fost concediat disciplinar şi ameninţat să fie trimis în judecată, pentru că a îndrăznit să protesteze împotriva barbariei lor. Simeon, conducătorul greviştilor din oraş, a dispărut fără urme... Au dispărut şi alţi muncitori... Aceşti oameni vor fi supuşi unor torturi bestiale, ca să semneze declaraţii despre conspiraţii inexistente. Numai voinţa lor supraomenească, numai refuzul lor de a recunoaşte crimele inexistente le dau o mică şansă de a se salva, dacă bestiile nu vor hotărî să-i împuşte fără judecată. Crima acestor oameni e că au organizat o grevă. Încearcă să reflectezi asupra acestor lucruri. Încearcă să vezi de unde vine mînia şi nemulţumirea acestor oameni, pe care lumea lui Boris şi, împreună cu ea, şi tu, îi numiţi comunişti, trădători, vînzători de neam! Incearcă să pătrunzi în această lume şi atunci ai să vezi că e construită pe sînge, pe violenţă şi pe jaf, că Boris nu e un om puternic, ci numai un viclean lipsit de scrupule care a pus mîna pe „Nikotiana" cu ajutorul unei femei, numai un negustoraş lipsit de suflet şi grandoman, un filistin fără pic de omenie şi avînt! Mîine, cînd bazele acestei lumi se vor surpa, ai să-i cunoşti nimicnicia sufletească, ai să vezi cît e de jalnic, de neputincios şi de laş... Slugile lui, ostaşii şi poliţiştii care ne maltratatează, au totuşi ceva uman în ei... Au capacitatea de a se jertfi în lupta cu noi, pe ei îi susţine rătăcirea lor că sînt patrioţi, necesitatea crudă de a ucide pentru o bucată de pîine... Dar oligarhia finanţelor care îi comandă nu e stăpînită de nimic altceva, decît de un cinism suprem!... Asta e lumea lui Boris! Boris însuşi! Asta a fost idealul tău? Poţi oare să-l iubeşti? Eşti oare convinsă că şi el te iubeşte? Ai să accepţi oare ca pentru el să ţi se spună că eşti o femeie întreţinută?

— Taci! zbieră ea. E monstruos ce spui!

— Aşa îţi spune tot oraşul! Iar noi rudele simple de la ţară roşim.

— Nu-mi pasă de voi !... Dispreţuiesc oraşul ăsta şi o să plec de aici pentru totdeauna.

— Şi mama ta ? întrebă el calm.

— Mama e asigurată din punct de vedere material.

— O, nici vorbă de asta ! Chestiunea este cum va suporta ruşinea ?

— Ce ruşine ? ! Irina îl privea cu ochii holbaţi de mînie, absenţi de orice gîndire. Apoi numaidecît înţelese la ce se gîndea Dinko şi zbieră sălbatic : Pleacă de aici ! Ieşi din cameră imediat ! Ieşi !... Ieşi !...

Dinko se ridică liniştit.

— Vin mîine la ora nouă, îi reaminti el.

Pînă noaptea tîrziu Irina încercă să adoarmă, dar nu izbuti. O irita sforăitul rudelor care dormeau în coridor, somiera prea tare a patului şi murmurul monoton al rîului. Se dezobişnuise de toate aceste lucruri. Nici chiar moartea tatălui său n-o putea face să se resemneze cu această lipsă de confort. Se sperie deodată de ea însăşi. Avea senzaţia că în ea trăia acum un alt om şi că transformarea s-a întîmplat demult, dar că ea abia acum îşi dă seama de asta. Îi era silă de această casă, de rude, de mama ei, de solemnitatea exagerată şi mic-burgheză a înmormîntării. În general, moartea tatălui ei n-o tulburase, iar ştirea a primit-o uluită, dar nu cu durerea pe care ar fi trebuit s-o resimtă. Nici chiar după ce a rămas singură şi a început să plîngă, înainte de a fi intrat Dinko la ea în odaie, n-a făcut-o în realitate decît pentru că îi era milă de persoana ei. Da, acum era un alt om. Aparţinea unei alte lumi, lumii „Nikotianei" şi a concernului german de ţigări, lumii lui Boris, Kostov şi-a lui von Geier, lumii puterii supreme, a luxului şi a plăcerilor, lumii de odinioară a Mariei. Din această lume făcea parte acum spiritual şi fizic, şi din această pricină moartea tatălui ei n-o mişcase prea mult, din această pricină moartea lui îi dădu o uşurare ascunsă şi inconştientă, din această pricină mica şi sărăcăcioasa odăiţă, patul tare şi sforăitul rudelor de la ţară o iritau.

Dar faptul că-şi dădea în sfîrşit seama de toate astea

îi păru îngrozitor, acum, în singurătatea nopții. În inima ei se cuibărise ceva dur și rece ca lumea în mijlocul căreia trăia. Conștiința înstrăinării ei de lumea în care se zămislise îi dirija acum gîndirea spre alte lucruri mult mai aspre, mai elocvente, mai amare. Își aminti cum afirmau comuniștii de la facultatea de medicină că există o legătură între toate evenimentele din lume. Acum această legătură îi apărea în minte cu o limpezime de netăgăduit. Adevărul crud pe care i-l arătase astăzi Dinko era evident. Își dădea seama că nu impulsiva Spasuna, nu mulțimea înrăită, nu chestorul înspăimîntat i-au ucis tatăl. Adevăratul ucigaș era lumea oligarhilor, lumea lui Boris, era Boris însuși! Își aminti că, serile trecute, acasă la Kostov, Boris spusese, plin de o indiferentă încredere, în fața nemților, că și-a asigurat sprijinul guvernului și că va înăbuși greva în cîteva zile. Acum era pe punctul de a o înăbuși. O înăbușise aproape, cu prețul unor cruzimi de care ea abia acum își dădea seama. O, desigur, Boris va cere concedierea chestorului lipsit de tact și va da o despăgubire familiilor polițiștilor care au pierit; a venit la înmormîntare ca s-o reabiliteze în fața orașului și se arăta oricînd gata să facă orice pentru ea! Dar toate astea puteau oare să redea viața tatălui ei, a muncitorilor și agenților uciși? Îl iubea oare într-adevăr pe Boris? Sau tot ce simțea pentru el nu era decît o pornire de răzbunare a ambiției, a mîndriei umilite, a setei ei de viață — pornire de care nu-și dădea seama prea bine și încerca s-o ascundă de sine prin refuzul de a se mărita, prin generozitatea pe care o arătase față de Maria cea nenorocită și bolnavă? Nu, nu este așa! Îl iubea încă. Își aminti de după-amiaza de octombrie, la culesul viilor, cînd l-a văzut pe Boris pentru întîia oară, cînd nu era decît un tînăr provincial care nu reprezenta nimic, îmbrăcat într-un costum uzat, cu pantofii scîlciați, lipsit de orice viitor, fără un ban în buzunar, un fantast întunecat și închis, care refuza să meargă pe alt drum decît drumul ce ducea spre mirajul de aur al tutunului. Nu se mai îndoia. Acest tînăr a iubit-o și ea l-a iubit. Va trebui doar să se convingă că încă îl mai iubește, că Boris

nu-i monstrul de care a vorbit Dinko şi că ea nu-i o amantă întreţinută, ci o femeie îndrăgostită, duioasă! Va trebui să se convingă numaidecît, chiar în noaptea asta, pentru că ceea ce simţea acum, după convorbirea cu Dinko, era într-adevăr îngrozitor şi insuportabil! ...

Cu o mişcare rapidă zvîrli cuvertura deoparte, aprinse lampa şi începu să se îmbrace cu înfrigurare.

In timp ce se îmbrăca, îşi dădu seama că, dacă ar merge la Boris acum, la această oră tîrzie, în prima noapte după înmormîntarea tatălui ei, ar însemna să-i indigneze pe toţi. Dar nu mai avea puterea să rămînă singură şi să lupte cu gîndurile tot mai chinuitoare. Era convinsă că dacă va rămîne aici, se va zbate toată noaptea în convulsiuni morale, fără să închidă ochii, şi că dimineaţa se va da jos din pat mai slabă ca oricînd, incapabilă să facă faţă haosului care îi zbuciuma sufletul şi care îi va otrăvi pentru multă vreme zilele calme pe care le cucerise în urma victoriei asupra vieţii, după intrarea ei în lumea cea nouă, strălucitoare şi puternică. Mai repede, la Boris! Mai repede, la omul pe care-l iubea, ca să se salveze, la această oră tîrzie, de singurătate, de teamă, de această criză pe care nervii ei n-o cunoscuseră pînă acum. Stinse lampa şi, încet, fără să facă zgomot, ieşi pe coridor. O izbi un miros de corpuri asudate. Sforăitul şi duhoarea rudelor îi provocară dezgust. Găsi şi în asta o slabă justificare a gestului ei. Iată, de această lume grosolană de mici-burghezi şi ţărani fugea ea! Cu ce drept se amestecau în viaţa ei? Toţi aceştia şi mai cu seamă nesuferitul de Dinko?

Ieşi în curte şi răsuflă cu uşurare. Nimeni n-o simţise. Peste oraşul adormit plutea luna plină. Nici o fereastră din vecini nu era luminată. Din timp în timp se auzea ţipătul jeluitor al unei păsări de noapte.

Irina porni repede pe stradă, coti luînd-o peste un maidan cu buruieni, spre rîu, apoi trecu peste micul pod de lemn şi pe ulicioarele înguste, luminate aproape numai de lună ale cartierului locuit de refugiaţi şi mici meseriaşi, şi se îndreptă spre depozitul

„Nikotianei". Aproape de depozit, întîlni o patrulă de soldaţi cu căşti de oţel. Abia acum îi veni în minte că din pricina grevei, depozitul era păzit de armată şi poliţie. Ca să intre la Boris, care dormea în casa din spatele depozitului, trebuia mai întîi să dea explicaţii paznicilor şi să-l trezească pe contabil. Toate astea ar fi pus-o într-o situaţie neplăcută. Începu să ezite, dar gîndul de a se întoarce acasă fără să-l vadă pe Boris îi păru îngrozitor. Mai repede, mai repede la Boris!

In cele din urmă ajunse în dreptul depozitului, dar deodată se opri. In faţa gardului înfăşurat cu sîrmă ghimpată văzu un grup mic de oameni. Apoi, pe neaşteptate, îl zări printre ei, la lumina lunii, pe Boris. Avea pardesiul pe umeri şi se uita împreună cu ceilalţi la un obiect negru, întins pe trotuar. Respiră uşurată. Slavă domnului!... Acum putea să intre în depozit fără greutate. Trebuia numai să se apropie de Boris discret, ca să vadă că-i aici. Ceilalţi din jurul lui — oameni îmbrăcaţi modest, din cartier, cîţiva poliţişti şi un soldat cu cască — îi erau necunoscuţi. După cîteva clipe însă îl observă în grup şi pe Bataşki, iar alături pe contabil. La ce se uitau oare?

Irina dădu să se apropie. O izbi un miros de benzină. Apoi simţi brusc teamă, se înfioră şi se opri. Obiectul negru pe care nu-l putuse distinge la început şi care zăcea pe trotuar părea să fie un cadavru, şi imobilitatea lui avea ceva tragic.

Irina se apropie de un om în vîrstă, cu şapcă şi mustăţi lungi. Şi el şedea mai la o parte, de parcă priveliştea la care se uitau ceilalţi îl dezgusta.

— Ce s-a întîmplat? — întrebă ea surd.

— Ce să fie!... Nu vezi?... Un om ucis, răspunse bărbatul brutal.

— Cine l-a omorît?

— Paznicii depozitului.

— De ce?

Omul cu mustăţile lungi şi cărunte făcu un gest cu mîna şi nu-i răspunse.

— Un sabotor!... îi explică în locul lui un tînăr cu faţa plină de coşuri, îmbrăcat într-un costum nou.

— Ce fel de sabotor ?

— Un grevist ! răspunse tînărul tare, ca un candidat la bacalaureat, decis să se dovedească plin de încredere în sine. Îl cunosc... Era anarhist încă din liceu, iar acum a încercat să sară gardul şi să dea foc depozitului... Uite cutia cu benzină !...

Tînărul arătă cu degetul o cutie de conserve rostogolită la picioarele poliţiştilor.

— Glontele i-a intrat prin ceafă... Vreţi să-l vedeţi de aproape ? întrebă el prinzînd-o de cot cu intimitate.

— Nu, răspunse Irina, ferindu-şi uşor mîna, apoi începu să tremure şi adăugă : Vă rog, chemaţi-l pe domnul cu pardesiul pe umăr.

Tînărul o privi decepţionat, dar se duse să-i îndeplinească rugămintea.

— Tu eşti ? întrebă Boris venind lîngă ea. Ce cauţi aici ?

— Veneam la tine, răspunse Irina mecanic.

— Bine că ai întîrziat, spuse el calm. Acum cîteva clipe s-a întîmplat aici un accident.

O luă de braţ şi intrară amîndoi în curtea bogat luminată a depozitului.

Numai tînărul cu faţa plină de coşuri observă acest lucru şi zîmbi necuviincios.

— Du-te înainte ! o trimise Boris şi-i făcu semn unui paznic macedonean s-o lase să treacă. Înăuntru găseşti coniac. Bea un păhărel ca să-ţi vii în fire. Mă întorc şi eu acum. Numai să aranjez lucrurile cu idioţii ăştia.

— Cu care ? întrebă Irina tot aşa de mecanic.

— Cu poliţiştii ! Îl aşteaptă pe judecătorul de instrucţie şi nu vor să ridice cadavrul. Nu pot să las ca mîine tot oraşul să se adune în jurul cadavrului.

— Bine ! spuse ea.

Şi apoi porni spre casa din grădină, mulţumită că nimeni n-a observat-o. În lumina lunii, depozitul cu ferestruicile mici şi pătate părea o închisoare. Trecu repede pe lîngă cei doi paznici macedoneni care şedeau pe scările clădirii şi fumau în tăcere, ţinînd carabinele între genunchi. După asasinatul pe care-l co-

miseseră, formalitățile polițienești nu-i interesau. Fețele lor mîrșave o priviră pe Irina tîmp și nepăsător. Nu-i prea interesau nici femeile. După ce Irina trecu, unul din ei scoase din buzunar o ploscă cu rachiu și trase cîteva înghițituri.

— Unce, tu ce zici ? întrebă el lingîndu-și buzele și întinzîndu-i plosca celuilalt. Ne dă patronul un bacșiș, sau... ?

— Ți-ai găsit !... Zgîrie-brînză ăsta !

— Da' cum, mă ?... Am scăpat depozitul de foc !

— Nu știu ! răspunse Unce, bînd mohorît rămășița de rachiu din fundul ploștii. Mi s-a scîrbit de atîta sînge !... O să ne apucăm să-i omorîm și pe patroni într-o zi.

— Ce tot îndrugi ?... mormăi celălalt, privindu-l iscoditor.

Observase de mult : Unce avea nervii slabi. După aceea se lăsă furat de gîndul la bacșișul pe care îl va cere a doua zi lui Bataşki, dacă nu se va gîndi chiar el, pînă atunci, să-i răsplătească.

Irina intră în grădină și se opri o clipă în umbra unui tei, pînă se asigură că n-are s-o vadă nimeni cînd va intra. Ferestrele de la etajul de sus erau întunecate. Soția și copiii contabilului dormeau și probabil că n-auziseră împușcăturile. Luna lumina tot atît de liniștit și florile teiului împrăștiau miresme puternice. Pe o bancă de pe aleile așternute cu nisip zăceau cîteva jucării uitate : o mică tricicletă de lemn, o căldărușă de tablă și o lopățică. Era plăcut să trăiești în această casă gospodărească, despărțită de lumea muncitorilor printr-un zid înalt de cărămidă. Probabil din această cauză contabilul era atît de devotat societății și tainelor din viața intimă a oamenilor care o conduceau. Soția lui întreținea casa și prepara mîncăruri alese pentru oaspeții de afaceri ai lui Kostov, iar în timpul vacanței se ducea în mod obligatoriu cu copiii în vilegiatură, ca să nu fie o piedică la întîlnirile lui Boris cu Irina. Dar acum Irina se simțea cam jenată că venea la o oră atît de tîrzie,

îndată după moartea tatălui ei, şi nu voia să fie văzută. Mai aşteptă cîteva clipe şi intră înăuntru.

O singură cameră era luminată, aceea ale cărei ferestre priveau spre grădină — camera de odinioară a Mariei. Irina trecu uşor prin hol şi intră acolo. Era camera cea mai răcoroasă în lunile fierbinţi de vară, şi Boris o folosea ca dormitor, rămînînd cu totul insensibil la amintirile pe care i le-ar fi putut trezi obiectele din ea. Nimic nu se schimbase în interior: totul era aranjat ca atunci cînd şedea aici Maria. Irina cunoştea bine camera. Acum însă, tavanul cu podoabe de ghips, tapetele de un verde palid, parchetul lustruit, divanul cu blana de urs din faţa lui, pianul şi masa rotundă şi lăcuită din mijloc o apăsau pe Irina, care se simţea ca un hoţ intrat într-o casă străină. Tot i se părea că fantoma sinistră a nebunei va apare de undeva şi se va năpusti asupra ei cu unghiile degetelor subţiri, scheletice.

Irina se aşeză pe divan şi căzu pe gînduri neputincioasă. Venea aici să caute un sprijin, dar se lovise de o nouă groază, care nu făcea decît să întărească spusele lui Dinko. Încă un cadavru!... Încă o viaţă de om!... Acum avea faptele în faţa ochilor, şi în conştiinţa ei se perinda monoton aceeaşi întrebare: tatăl ei ar fi fost oare ucis, şi acest nefericit pe care îl văzuse cu cîteva clipe înainte ar fi zăcut oare împuşcat ca un cîine pe trotuar, dacă „Nikotiana" şi celelalte societăţi ar fi mărit salariile? Chiar nu puteau să le mărească? Dacă era aşa, de ce dividendele acţionarilor creşteau în fiecare an? De ce Kostov primea în afară de leafă şi o participare procentuală la cîştiguri de un milion pe an? De ce Boris se lăudase cu două săptămîni în urmă, într-un moment de uitare, că în curînd va fi omul cel mai bogat din Bulgaria? Există un nonsens înfiorător în toate astea. Şi sfîrşitul acestui nonsens se pierdea în ceaţă, în haos, într-un necunoscut alarmant în spatele căruia se contura tulbure fantoma pieirii, a dezastrului general.

Şi atunci simţi că spre acest dezastru se îndrepta şi lumea ei proprie, mică şi neputincioasă, pe care dorea s-o păstreze neatinsă, şi lumea „Nikotianei". Boris era

întocmai așa cum îl vedea Dinko, iar ea o amantă întreținută de omul pe care se străduia să-și închipuie că-l iubește. Era însă dureros și laș să continue să se înșele singură. Zadarnic venise aici ca să se convingă că este ceva care în realitate nu există. Zadarnic căuta un sprijin la Boris. El n-ar fi putut să i-l dea, iar ea de fapt nu ar fi dorit să-l obțină. Lumea ei proprie și lumea „Nikotianei" erau astfel organizate încît dacă voiau să existe trebuiau să meargă pe un anumit drum. Irinei nu-i mai rămînea nimic altceva de făcut decît să parcurgă acest drum pînă la capăt. Calea înapoi devenise de neconceput. O prăpastie adîncă o despărțea de casa părintească, mic-burgheză, de mama semidoctă, de rudele inculte de la țară. Nu mai putea să se întoarcă în lumea lor sănătoasă, dar limitată ; de pe culmea pe care se ridicase prin cultura ei, și prin Boris, nu putea să coboare din nou printre oamenii de rînd, lipsiți de autoritate și putere. Nu putea admite să ajungă un medic de circumscripție într-un sat uitat de lume, să se cufunde în plictiseala ucigătoare a unor luni care se vor scurge încet ca anii, să dea uitării viața pe care o trăia la Sofia, să nu-și mai amintească de Boris, de Kostov și de von Geier. Dar nici pe drumul lui Dinko nu putea să pornească : toată viața pe care o trăise pînă acum se opunea acestui lucru.

Atunci simți că lumea „Nikotianei" și a concernului german de țigări îi injectase în suflet o otravă care o prefăcuse într-o ființă extenuată și lipsită de putere, incapabilă să-și aleagă un drum al ei în viață. Nu-i mai rămînea decît să-și utilizeze forțele în lumea lui Boris și să păstreze ce se va mai putea păstra din propria ei ființă.

Și iată că o învălui deodată o liniște întunecată.

Boris se întoarse curînd și se așeză lîngă ea, între pernele de pe divan.

— Ce mai e? întrebă Irina.

— L-au ridicat!... răspunse el satisfăcut.

Apoi începu să-i povestească cum se întîmplase accidentul.

— Nu-mi vorbi de asta! îl întrerupse ea.

— Da, bine! se bîlbîi el vinovat, aprinzînd o ţigară. Şi eu îs sătul pînă în gît... Intîmplările astea au început să-mi zdruncine nervii... Există o bandă de comunişti care trebuie exterminată ca să fie linişte în depozite.

— Fratele tău e printre ei! remarcă ea întunecat.

În timpul zilei, Kostov îi povestise despre atitudinea luată de Stefan la grevă.

— Da, ştiu! În cele din urmă însă poliţia s-a decis să-l aresteze. I-am interzis categoric lui Kostov să facă demersuri pentru eliberarea lui. Stefan trebuia de mult bătut la spate ca să-i vină mintea la cap.

— S-ar putea chiar să-l bată la poliţie, spuse ea tot atît de întunecată.

— Nu, asta n-o să îndrăznească. De altfel va şti el să se servească de numele meu.

— Nu uita că ai refuzat să cumperi ultima partidă de la „Mariţa", îi aminti ea uitîndu-se cu insistenţă în ochii lui ce zîmbeau rece. Asta ar putea să-i atragă lui Stefan un tratament rău.

— Ei, da, într-adevăr!... Ceva mai aspru, dar nu primejdios. Exact ceea ce îi trebuie unui tînăr zănatic ca să-şi vină în fire. Dar că „Mariţa" s-a supărat şi ministrul afacerilor interne e în proastă dispoziţie, asta nu mă interesează... Din cauza lui Stefan n-am să primesc eu toate gunoaiele. Şi-afară de asta, Krşivanek s-a grăbit să-l informeze pe Trendelenburg că fraţii mei sînt comunişti, iar un individ de la legaţia Germaniei l-a întrebat pe Lichtenfeld dacă nu sînt şi eu agent al Cominternului... E amuzant, nu-i aşa? Krşivanek ţine totuşi morţiş să înfiinţeze o societate nouă şi umblă cu tot felul de intrigi la Berlin împotriva contractelor încheiate de concernul german de ţigări cu „Nikotiana". La Ministerul Afacerilor Interne nu pot să cer nimic, deoarece aş întări denunţurile făcute de Krşivanek împotriva mea... Ce-i?... De ce te uiţi aşa la mine?

— Boris! şopti Irina îngrozită.

Glasul şi expresia feţei lui o înfiorau ca în noaptea cînd o dusese s-o vadă pe Maria, ca în faţa cadavrului sabotorului împuşcat.

— Astea-s prostii ! zise el glumeţ trăgînd-o spre sine.

Gura lui duhnea a coniac. Băuse după masa de seară singur, fără nici un motiv, doar cu speranţa că va putea împrăştia oboseala pe care i-o provocase încordarea nervoasă din timpul zilei. Atunci ei îi veni în minte că Boris face acelaşi lucru în fiecare seară de un an încoace, ca să alunge *ceva* care îl apăsa pe suflet. Poate că ceea ce voia să alunge era teama de răzbunarea celor lipsiţi de drepturi, pe care îi ucidea, ori poate conştiinţa că viaţa încetase să-i mai ofere ceea ce alţii izbuteau să păstreze. Dar orice ar fi fost acel *ceva,* ar fi vrut să se descotorosească de el, de parcă s-ar fi temut că l-ar putea întoarce din drumul pe care-l alesese, că l-ar putea opri să-şi atingă scopul nebun care îi conducea paşii.

— Astea-s prostii ! repetă el, şi nuanţa zeflemitoare din glasul lui făcu loc unei seriozităţi ostenite. Aş dori să-mi semeni mie, să fii puternică, să te eliberezi o dată de această sensibilitate caraghioasă...

— Tu eşti puternic ? întrebă ea cu glas pustiu.

— Viaţa şi izbînzile mele o dovedesc.

— Atunci de ce bei în fiecare seară ? spuse ea cu răutate. De ce nu poţi să dormi fără alcool ? De ce fugi de propria ta conştiinţă cînd trebuie să-i dai socoteală ?

— In felul meu îi dau socoteală întotdeauna.

— Nu !... Fără alcool nu mai poţi să faci asta nici chiar în felul tău... Te temi, te îngrozeşti de tine însuţi !...

— De mine însumi ? întrebă el oarecum mirat.

— Da !... Şi de pedeapsa corupţiei, a violenţei, a cadavrelor cu care îţi atingi scopurile.

El şuieră uşor şi începu să rîdă :

— E foarte tare ce spui ! Ultimele zile au fost grele pentru tine, recunosc, dar ce spui e totuşi foarte tare... Şi în definitiv de ce mi-o spui ?

Vocea lui era plină de reproş. Se ridică de pe divan şi turnă coniac.

— Vrei şi tu ? întrebă el.

Irina clătină din cap negativ. I se părea că în faţa lui palidă, în privirea şi în mişcările cu care turna coniacul era ceva demonic şi totodată ceva solitar şi trist. Probabil că aşa era înfăţişarea lui în fiecare seară, după ce rămînea singur.

— De ce-mi spui toate astea ? repetă el şi reproşul din glas se transformă în iritare.

— Pentru că tot ce faci e monstruos !... strigă ea. Cuvintele rostite cu furie îi ieşeau din gură parcă fără voia ei. Pentru că puteai să măreşti salariile şi să eviţi greva, să salvezi viaţa tatălui meu şi a tuturor celor care au fost ucişi !... Eşti bogat ! Ai de unde... De ce n-ai făcut-o ?

— Viaţa tatălui tău ? se întrebă el ca pentru sine, după ce bău păhărelul dintr-o înghiţitură şi-l puse apoi pe masa rotundă şi lăcuită. Apoi sprîncenele lui se strînseră, semn că reflectă şi se miră cu sinceritate. Ei, da !... Aici ai dreptate ! Dacă greva n-ar fi izbucnit, tatăl tău n-ar fi fost ucis. Îşi scoase batista şi-şi şterse buzele. Da. Îmi pare rău !... Trebuie să mă ierţi. A fost o mare greşeală din partea mea. Dacă mi-ar fi venit în minte că tatăl tău e în poliţie şi că ar putea fi ucis, aş fi mărit salariile aici, sau aş fi intervenit să nu fie trimis nicăieri.

Părea un monstru care face glume sinistre. Irina însă îşi dădu numaidecît seama că e beat. Sticla golită pe jumătate şi limbuţia distrată, pe care o observa abia acum, arătau limpede că începuse să bea cu mult înaintea venirii ei. În seara aceea băuse mai mult decît oricînd.

— Ascultă ! strigă el cu o brutalitate neaşteptată. Cine ţi-a spus toate astea ?

— Care astea ? întrebă ea urmărindu-i expresia feţei.

Avea impresia că, cu toată brutalitatea lui, pleoapele îi clipeau vinovat şi trist.

— Că dacă n-ar fi izbucnit greva, tatăl tău n-ar fi fost ucis.

— Culcă-te ! spuse ea încet.

— Vreau să ştiu !... insistă el cu glas tare.

Irina plecase capul ca să-i evite privirea şi-l auzi cum îşi toarnă încă un pahar de coniac. Vădit lucru, în seara aceea se întîmpla şi cu el ceva neobişnuit. Poate că-l apăsa ştirea că fratele lui a fost arestat şi hotărîrea fermă de a nu face nimic pentru eliberarea lui. Desigur că şi cadavrul celui ucis în faţa depozitului îi mărea remuşcările. Dar toate astea nu erau destule ca să-l zguduie din temelii, ca să provoace o criză de purificare în spiritul lui. Părea, judecînd după izbînzile lui, un om foarte puternic. De fapt însă era slab şi fricos şi se salva de slăbiciunea lui sufletească recurgînd la băutură. Acum Irina îl vedea în toată goliciunea lui neputincioasă. Îi părea o nulitate, un suflet sterp şi mic, o minte îngustă, capabilă numai de operaţii comerciale lipsite de scrupul. Tot ceea ce a realizat putea fi obţinut de orice om şiret şi lipsit de simţ moral, dacă dispunea de mijloacele pe care i le oferise lui Maria. Sufletul lui era mort. N-avea nici măcar talentele de amator pe care le aveau ceilalţi stăpîni ai tutunului. N-avea nici un ideal care să-l absoarbă, nici familie care să-i trezească duioşia, nici vicii cărora să se abandoneze, nici capricii pitoreşti pe care să le împlinească. Nu era decît un îmbogăţit din întîmplare, un parvenit insipid şi sec. Deoarece nu-l interesa şi nu-l atrăgea nimic altceva, reflecta şi îşi îndeplinea unica lui ocupaţie fără greş. Tendinţa lui nestăvilită de a cîştiga, de a acumula bani, era manifestarea tipică a grandomaniei celor săraci cu duhul, a cruzimii fricosului care a pus mîna din întîmplare pe putere. Cu cît era „Nikotiana" mai puternică, cu atît punea mai aprig stăpînire pe el ideea nebună de a crea sucursale în străinătate, idee care îl izbăvea de sentimentul că-i un om fără prea mare valoare. Dar ca să ajungă acolo, trebuia să acumuleze, să acumuleze fără încetare bani, prin corupţie, prin violenţă, prin asasinate, care pentru ceilalţi erau invizibile, dar pe care el le vedea

foarte bine. Nervii nu-l mai ţineau. Firea lui de fricos şi filistin, înălţat întîmplător de o femeie acolo unde în mod normal n-ar fi putut să ajungă, se încovoia. Nu-i tot una să tragi oamenii pe sfoară, ori să ordoni acţiuni care se sfîrşesc cu asasinate. Nu-i tot una să-l şantajezi pe Torosian, ori să înăbuşi prin violenţă greva miilor de muncitori. Se tulburase şi căuta să-şi alunge teama prin alcool. N-avea măcar aerul unui bandit nemilos. El nu era decît un biet pungaş de buzunare, slab, crud şi timid. Poate că seara, după ce rămînea singur, îi apărea spectrul pedepsei care va veni să-i răzbune pe toţi aceşti oameni cărora le refuzase o mărire de salariu, aceşti oameni pe care poliţia îi fugărea, îi ridica, îi tortura şi-i ucidea... Irina îl vedea în astă-seară tot mai murdar, mai negru, mai hidos. Acesta era oare Boris de odinioară, cel pe care l-a cunoscut acum şapte ani, într-o după-amiază aurie de octombrie la culesul viilor ?

— De ce taci ?! insistă el gata de ceartă, fără motiv serios, ca orice om beat.

Irina îl privi mohorîtă, dar tot nu-i răspunse. Îl vedea pentru întîia oară în starea asta. În încercările lui de a fugi de propria-i teamă, prin beţie, în dorinţa lui de a se certa, era ceva respingător.

— Cine ţi-a spus toate astea ? repetă el cu voce şi mai puternică.

— E aşa de greu ca să nu mă fi putut gîndi eu singură ?

El îşi feri privirea, dîndu-şi parcă seama de lipsa de sens a întrebării şi rosti mai rezonabil :

— Te-ai schimbat. Nu te porţi cu mine ca înainte.

— Da. Te miră asta ?

— Ştiu... Făcu o sforţare să-şi păstreze firul gîndirii. Te-au bătut la cap rudele... Cum îl cheamă pe vărul tău, ăla de la ţară ? Îl cunosc din liceu. Umbla cu o traistă pestriţă pe după gît, în care îşi ţinea cărţile. Astăzi tot timpul s-a uitat la mine, gata să mă sfîşie...

— Ce legătură poate să fie între el şi noi ? întrebă Irina.

— Te-a asmuțit împotriva mea, știu eu...

— Nu sînt cîine ca să mă asmută. Pot să-mi fac și singură o părere despre tine.

El întinse mîna ca să-și mai umple un păhărel cu coniac, dar Irina sări de pe divan și vru să-l oprească.

— Nu!... N-ai să mai bei.

— Crezi... că sînt beat?

— Dezgustător de beat!... Abia te mai suport.

El începu să rîdă și o mîngîie cu o duioșie neașteptată.

— Da, se poate!... Eram tare obosit.

— Toarnă-mi și mie un păhărel, ceru ea încet.

Boris îi oferi paharul în tăcere.

— Încă unul!... spuse ea întunecat. Vreau să fiu ca tine, să nu-mi dau seama de nimic.

Apoi se ghemui pe divan, privind înainte cu ochi pustii. Boris se așeză lîngă ea și-i puse mîna pe umăr. Acum Irina nu mai simțea mirosul respingător de coniac, dar senzația dezastrului pusese cu desăvîrșire stăpînire pe ea. Avea impresia că în sufletul ei moare ceva, ceva care nu se va mai reîntoarce niciodată. Murea în ea bucuria de a trăi, conștiința omului cinstit, emoția și căldura dragostei.

XVIII

Irina aruncă o privire fugară spre patul de lemn în care zăcea Lila și puse pe masă pachetul cu medicamente, cu fețele și cu ghipsul pentru mînă. Lila, învelită cu o cergă, întoarse încet capul spre perete.

In mica odăiță țărănească era cald și zăduf. De pe podeaua stropită se ridica un miros de lut umed. Pe masa acoperită cu hîrtie de împachetat se afla un exemplar legat din *Ana Karenina,* pe care Lila îl lăsase jos cu puțin înainte de intrarea Irinei. In colț era rezemată o pușcă de vînătoare, iar deasupra patului atîrna fotografia mărită a unui sergent-major, cu mustața răsucită — tatăl lui Dinko, mort în timpul primului război mondial.

Irina își dezbrăcă taiorul negru, prăfuit, și rămase într-o bluză subțire, de mătase, cu mîneci scurte. Mama și sora cea mică a lui Dinko îi urmăreau mișcările în tăcere, cu respectul adînc pe care oamenii simpli îl au pentru tainele medicului. Pentru ei însă, Irina nu era numai o fată învățată și un medic, era și o ființă extraordinară care venea din altă lume. Amîndouă adulmecau agitate mirosul fin al parfumului ei și se uitau cu ochii mari la mîinile ei delicate și sclipitor de curate, cu unghiile roșii-vișinii. Nu le venea parcă să creadă că fata asta e nepoata și vara lor, care pînă mai ieri venea în vizită într-o căruță țărănească.

— Deschide fereastra să intre aer! îi ceru ea lui Dinko. Mătușico, pregătește-mi puțină apă caldă de spălat!... Și tu, Elka, ce-ai holbat ochii așa?... Ți-aduci aminte cum te-ai speriat cînd te-am dus pentru prima oară la cinematograf?

— Mi-aduc aminte!... răspunse fetița intimidată.

Avea vreo doisprezece ani și era blondă ca și Dinko. Pentru că trebuia să vină Irina, mama îi spusese să-și îmbrace sumanul cel nou și-i era tare cald.

— Acum du-te în curte!... Irina o mîngîie pe cosițe. Dacă vine cineva din rude, spune-le că mă odihnesc... Ai înțeles?... Am să trec eu pe la ei.

Mama și surioara ieșiră să-i împlinească cerințele. În odăiță nu rămăseseră decît Lila, Irina și Dinko.

— Ieși și tu! îi porunci Irina lui Dinko.

Se așeză pe pat, peste cerga cu care era acoperită Lila. În cameră se așternuse tăcerea. În curte măcăiau rațele. Undeva mugi somnoros o vacă. Irina se aplecă asupra Lilei și puse ușor mîna delicată pe fruntea ei. Pleoapele Lilei se ridicară încet și-i descoperiră ochii. Erau aceeași ochi luminoși, aspri, albăstrui ca oțelul, pe care Irina îi cunoștea din liceu. Acum însă asprimea lor era înăbușită de o uimire care se transformă repede în durere, iar apoi în neliniște și neîncredere. Lila își întoarse din nou capul într-o parte, de parcă n-ar fi dorit să vadă fața frumoasă și delicată aplecată asupra ei ca un strigoi.

Irina începuse s-o mîngîie uşor pe frunte.

— Nu are nici o importanţă ce s-a întîmplat, spuse ea. N-are importanţă dacă am venit eu sau altul... Acum să nu te gîndeşti la nimic.

— O să mă denunţi ? întrebă Lila surd, privind-o drept în ochi.

— Te-am denunţat cînd mi-ai propus să intru în cercurile marxist-leniniste şi n-am vrut ?

In odăiţă se aşternu din nou tăcerea. Lila îşi scoase de sub cergă mîna sănătoasă şi o puse pe umărul Irinei.

— S-au întîmplat lucruri îngrozitoare !... spuse ea cu durere.

— Şi eu am trecut prin situaţii îngrozitoare... De asta am venit să te ajut.

— De asta ?

— Da, de asta.

— Mă bucur că începi să înţelegi viaţa... Eu o înţelegeam încă din liceu şi de asta păream rece şi rea... Redingotă îmi spunea vrăjitoare... Ţi-aduci aminte ?

— Da, mi-aduc aminte... Dar nu eşti nici rece, nici rea. Te revoltai întotdeauna cînd cineva mintea sau făcea vreo ticăloşie.

Irina îi mîngîie fruntea cu aceeaşi duioşie şi blîndeţe. Mîna Lilei rămăsese pe umărul Irinei.

— Poate că sînt crudă ! Vocea Lilei se înăbuşi de-o tulburare bruscă. Am ucis... am ucis un om ! Pe un nenorocit ca mine, care se vînduse patronilor şi voia să mă aresteze.

— Taci ! Nu te mai gîndi la asta.

— Înţelegi ?... L-am ucis aşa... de la un pas... apoi i-am văzut faţa în praf... o văd încă... Nu pot să mai dorm.

— Nici un cuvînt mai mult despre asta !... O să iei o doctorie ca să poţi dormi.

— Nu ! Lasă-mă să spun totul pînă la capăt... Nu vreau să crezi că ai venit să-i ajuţi unei păcătoase care s-a pocăit. Acum am trecut în ilegalitate... Poate că va trebui să mai ucid, dacă va trebui să-mi apăr viaţa sau idealul pentru care lupt... Cum ? Sînt îngrozitoare, nu-i aşa ?

Irina își retrăsese instinctiv mîna de pe fruntea ei. Ochii metalici-cenușii ai Lilei licăreau întunecat.

— Atunci lasă-mă să mor ca un cîine!... Lila zîmbi amar. Spun asta pentru că știu că n-ai s-o faci. Altfel aș fi recurs la o șiretenie, ți-aș fi vorbit de umanitarismul care stă deasupra claselor, de umanitarismul sub care fățarnicii din lumea ta își ascund egoismul și cruzimea... Dar vreau să cunoști viața și de asta îți vorbesc așa... Nu vreau să mă ajuți, dacă nu poți vedea adevărul, și anume că capitaliștii ucid ca să-și mărească fără răgaz veniturile, pe cînd noi — ca să eliberăm viața... Încearcă să-i înțelegi pe comuniști, Irina! Pentru muncitori asta-i foarte ușor, pentru tine, bineînțeles, e greu! Noi sîntem ferm hotărîți să înlăturăm exploatarea... Cerem asta în numele omului și al demnității lui, iar ei încep să ne ucidă. Atunci începem să ucidem și noi, începe lupta necruțătoare, se pun în mișcare nenumăratele înlănțuiri de cauze și efecte, se naște clocotul în care gîndirea naivă a celor sătui și liniștiți transformă efectele în cauze... Stăpînii și slugile lor încep să creadă necondiționat... Uită-te la mine, Irina! Sînt într-adevăr fioroasă?

— Da! rosti Irina cu cruzime. Ești în adevăr fioroasă. Acum înțeleg de ce pînă și profesorii se temeau la școală de tine.

— Se temeau de adevărul din cuvintele mele.

— Tu ești fioroasă! repetă Irina.

— Chiar ca om?

— Da, chiar ca om!... Ești ca un pumnal mic și ascuțit care-i înfioară pe oameni.

— Înțeleg. Și asta te sperie! Lila o bătu pe umăr. Dar capitaliștii ce sînt? Mielușei nevinovați, nu-i așa? Într-adevăr, Irina, chiar nu găsești nimic uman în mine?

Buzele Lilei se strînseseră cu amărăciune. În ochii ei metalici pîlpîi o flăcăruie de ironie.

— Nu, nu! se înmuie Irina. În tine e ceva drept și îndrăzneț... pe care l-am admirat întotdeauna... Am simțit asta încă din liceu... Dar nu pot să fiu de acord cu tot ce mi-ai spus.

— E foarte firesc.

— Ceva se opune... Poate tocmai ceea ce-mi place mie iar tu dispreţuieşti... Liniştea, cărţile frumoase de exemplu.

— O, nu te grăbi, draga mea!... Lila zîmbi. Şi mie îmi plac cărţile frumoase!... Şi să nu-ţi imaginezi că n-aş dori să am mîini ca ale tale... Sau costumul şi pantofii tăi... Diferenţa între noi e alta...

— Care?

— Incearcă să-ţi dai seama singură!

— Mi-am dat seama aseară, gîndindu-mă la viaţa mea şi la evenimente... Deseori, din laşitate, mă resemnez cu răul, în timp ce tu te revolţi şi lupţi deschis împotriva lui. Dar asta nu e totul. Nu pot să admit felul vostru de a gîndi, metodele voastre de acţiune... Am încercat, dar nu pot, Lila! Ceva se opune în mine.

— Asta se datoreşte simplului fapt că acum faci parte din clasa lui Boris.

— Nu sînt convinsă că asta e cauza!... zîmbi Irina.

— Te vei convinge mai tîrziu.

— Mă urăşti, Lila?

— Fireşte că te urăsc! Doar eşti duşmanul nostru! Dar pentru imboldul uman care te-a făcut să vii aici, ţin totuşi la tine.

— Cum aşa?... Ori ţii la mine, ori mă urăşti.

— Şi una şi alta! Pot să te iubesc şi să te urăsc în acelaşi timp.

— Şi pînă cînd asta?

— Voi avea aceleaşi simţăminte atîta timp cît nu-ţi vei pierde ceea ce e uman în tine, sau nu vei începe să ne fii vătămătoare.

— Şi dacă îl pierd? Sau dacă ţi se va părea că-ţi sînt vătămătoare? N-o să rămînă în tine nici urmă din amintirea acestei zile, a acestei odăiţe în care am venit să te ajut?

— Nu. Nu va rămîne nimic.

— Iată, intoleranţa asta a voastră n-aş putea s-o admit!

— Da, intransigenţa asta ne caracterizează... spuse Lila. Dar nu te grăbi! Dacă vreodată vom pune mîna

pe putere şi-ţi vom răpi posibilitatea de a avea venituri nemuncite, atunci ne vei uri şi tu, chiar mult mai mult.

— N-o să vă urăsc nici chiar atunci.

— Iar te grăbeşti. Nu fi chiar aşa de sigură de asta.

Irina nu răspunse. Găsea în Lila *ceva* care înalţă demnitatea femeii. Irina nici n-ar fi putut şi nici n-ar fi voit să posede acest ceva, dar îl admira. Cît de aspră, dar cinstită şi îndrăzneaţă era Lila chiar şi în manifestările cele mai mărunte din şcoală!... Cît de grea, însă consecventă, era viaţa ei! Cît ar fi fost de crud şi de idiot dacă Irina ar fi refuzat s-o ajute.

— Te-am obosit... zise Irina după cîteva clipe. Nu trebuia să-ţi îngădui această conversaţie.

— Dimpotrivă! A fost foarte interesantă şi utilă.

— Din punct de vedere al propagandei? întrebă Irina vesel. Nu te poţi lipsi de ea.

— Nu! Din punctul de vedere al schimbărilor care au survenit în mentalitatea mea... Acum cîteva zile te-aş fi întîmpinat altfel... Diferite întîmplări şi venirea ta aici mi-au dovedit că pînă de curînd judecam greşit.

— Nu înţeleg! spuse Irina.

— Mai bine! răspunse Lila. Astea sînt lucruri care nu ne privesc decît pe noi, comunişfii.

— Gata. Am trăncănit destul! Irina îi puse termometrul sub braţul vînjos. Acum stai liniştită!

— Trăncăneala asta m-a înviorat.

— Poate să-ţi reîntoarcă febra nervoasă pe care ai avut-o ieri.

— Azi n-am temperatură. Scoate termometrul.

— Să nu mă înveţi pe mine ce trebuie să fac. Vreau să văd dacă nu-ţi dă temperatură şi infecţia.

In timp ce Lila ţinea termometrul la subsuoară, Irina se ridică de pe pat şi aprinse o ţigară.

— Cît eşti de frumoasă!... murmură Lila. Şi ce bine îţi vine totul!

— Glumeşti !... rîse Irina. Sînt predispusă la îngrăşare şi curînd va trebui să fac gimnastică de slăbire.

— Nu !... Totul la tine e minunat !... repetă Lila îngîndurată.

— Nu cumva tu te consideri urîtă ? întrebă Irina.

— Lasă-mă pe mine !... Sînt o muncitoare grosolană.

— Dacă ne-am oferi amîndouă pentru un post de dactilografă, te-ar alege sigur pe tine, pentru că ai farmecul ispititor al blondelor... Ce, crezi că glumesc ?... Cunosc o mulţime de femei care, oricît şi-ar smulge sprîncenele şi şi-ar lungi genele, n-ar putea să obţină efectul fatal, ispititor, al ochilor tăi... De ce rîzi ?

— Pentru că directorul depozitului unde lucram a încercat într-adevăr să mă facă dactilografă... Şi încă cu ajutorul poliţiei.

— Tu ce i-ai răspuns ?

— Nimic deosebit.

— Îmi imaginez scena ! Bărbaţii încearcă întotdeauna să ne cumpere cu amănuntul... Să scoatem acum termometrul !... N-ai temperatură şi asta-mi place ! Acum să mă laşi să-ţi fac un examen general. Am urmat chirurgia cu un profesor care tot timpul glumea cu studenţii, dar altceva nu făcea nimic.

Irina dădu cu prudenţă deoparte cerga cu care era acoperită Lila şi rămase uimită de cămăşuţa ei jerpelită. Dar cît de frumos şi bine făcut era corpul ei ! Gîndindu-se cu nelinişte la ea însăşi, Irina îşi dădu seama că nu munca, ci lipsa de activitate făcea ca fetele tinere să-şi piardă gingăşia şi să se îngraşe înainte de vreme. Şi pe umeri, şi pe genunchi, şi pe mîna sănătoasă Lila se zdrelise în cădere, dar rănile nu arătau nici un semn de infecţie. Îndată după sosirea ei la Dinko, Lila le unsese cu iod. Mîna ruptă o chinuia însă rău. Nici aici, afară de mici zgîrieturi, n-avea răni, dar vîrfurile oaselor rupte se deplasaseră şi intraseră în ţesuturi. Tot antebraţul îi era strîmb şi la subsuoară avea o tumoare.

— Ce zici?... O să crească strîmb? întrebă Lila.

— Nu. O să îndreptăm totul. Dar va trebui să aşezăm mai întîi oasele, apoi să aşteptăm să scadă tumoarea şi numai apoi să punem ghipsul.

— Şi tu... Lila nu îndrăzni să termine.

— Ce eu?... Irina zîmbi. Am să rămîn aici cîteva zile, pînă termin totul.

Lila nu răspunse nimic. Ochii i se umeziseră.

După trei zile, cu un taxi chemat prin telefon, Irina se întoarse la Sofia. Dinko plecă împreună cu ea şi abia după o săptămînă, nebărbierit şi prăfuit, se întoarse de la conferinţa ilegală la care se dusese după ce o însoţise pe Irina. Lila, cu mîna în ghips, citea lîngă fereastră pentru a doua oară *Ana Karenina.* Dinko împrumutase cartea de la biblioteca satului, înainte de a veni Lila. Era aproape de apusul soarelui şi de afară răzbăteau un clinchet melodios de clopoţei, mugete de vite şi behăit de oi. Vitele se întorceau de la păşune. Apoi se aşternu liniştea.

— Cum merge mîna? întrebă Dinko zîmbind.

— Foarte bine! Nu mă mai doare.

Lila înţelesese din zîmbetul lui că se întorcea de la conferinţă mulţumit.

— Ceva noutăţi? întrebă ea cu înfrigurare.

— O şumedenie! Dinko puse pe masă o valijoară lucioasă pe care o aducea de la Sofia. Mai întîi un Comitet Central nou! Îţi dai seama ce înseamnă asta?... Am terminat cu: ăsta e oportunist şi ăla-i sectar! Un partid unitar, de fier! S-a terminat cu disputele de pînă acum!

— Aşadar, un compromis! spuse Lila cu îngrijorare.

— Nici un compromis... Dinko se aşeză pe patul de lemn, îşi şterse sudoarea de pe faţă şi aprinse o ţigară. Conducerea partidului a fost încredinţată activiştilor vechi şi încercaţi din mişcarea muncitorească, iar nu unor visători care umblă cu capul în nori.

— Tu n-ai fost la fel? îl întrebă Lila, privindu-l pieziş, printre gene.

— Am fost, dar m-am îndreptat cu mult înaintea ta... Iar în raporturile mele cu oamenii n-am fost niciodată sectar. Uiți cum te-ai agățat de mine în ultimul timp ? Element nesigur... origine țărănească... tot felul de prostii.

— Spune-mi mai bine ce-a fost la conferință ! îl întrerupse Lila.

— Da !... La conferință a luat cuvîntul un tovarăș cu numele de Malek. Mi se pare că e din Comintern. Părea să fie de prin partea locului, după grai... Tot ceea ce am dezbătut nopți întregi cu tine acum nu-mi pare decît o trăncăneală de copil... Dinko tresări deodată. Ascultă, să nu cumva să scapi vreun cuvînt despre Comintern și despre Malek !

Lila zîmbi cu indulgență.

— Vorbește ! spuse ea.

— Atît !... i-o tăie Dinko. Asta e cel mai important.

— Acum eu sînt un element nesigur ! O fostă sectară ! zîmbi iarăși Lila, de astă dată însă cu amărăciune.

— O să te reabilitezi ușor.

— De tata ai aflat ceva ? întrebă Lila cu tristețe, după cîteva clipe.

Dinko se întunecă la față.

— A fost arestat. Și el și mama ta, spuse încet.

— I-o fi omorît în bătaie...

Lila lăsă capul în jos. Din ochi îi curgeau lacrimi.

— N-am auzit, o încurajă Dinko. Nu cred să îndrăznească... Fapta ta a ridicat starea de spirit a muncitorilor. Toate centrele de tutunuri clocotesc. Greva a luat proporții neașteptate. Guvernul se agită, iar patronii tremură pentru marfa lor... Tutunul începe să prindă mucegai.

— N-o să prindă mucegai. Lila își șterse lacrimile. Au dublat salariile istifciilor.

— Cu toate astea în multe locuri istifciii sînt și ei în grevă... Alaltăieri poliția a eliberat comitetul de grevă legal și Blaje a reluat tratativele cu Boris Morev. Expertul Kostov și-a întrerupt concediul și a

lăsat să se înțeleagă că patronii înclină să facă concesii... Dacă nu e numai o undiță ca să tărăgăneze tratativele, greva se va putea termina cu succes.

— Ce se aude cu Lukan?

— L-au bătut de moarte în noaptea dinaintea grevei... Era un tovarăș rătăcit, dar curajos și cinstit... N-a denunțat pe nimeni. Dacă scapă cu viață, tăcerea îl va putea salva de la spînzurătoare.

— Eu îl respect pe omul ăsta.

— Și eu, dar ceva mai moderat decît tine, spuse Dinko. Nu pot să-i iert felul cum făcea excluderile din partid... Și răceala lui... Mumie! Stîncă!... Ori de cîte ori m-am întîlnit cu el m-am întrebat dacă-i place ceva în viață și dacă știe pentru ce luptă... Nu pot să-mi închipui cum izbutea să-i însuflețească pe tovarășii.

— Îi însufleța tocmai prin această răceală și prin întransigența lui aspră... Le cerea tuturor o deplină jertfire de sine în folosul partidului.

— Dacă n-ai nimic împotrivă, această virtute o aveau și „înguștii"... Greșeala lui Lukan a fost că nu înțelegea jusf învățătura marxist-leninistă și nu lua în considerare noile situații... Comunismul nu este o schemă care poate fi realizată îndependent de viață și de diferențierea oamenilor.

— Văd că ți-ai apropiat fără greș noua linie politică.

— Tu continui să ironizezi această linie politică și asta-i revoltător.

— Mă tem să n-o transformi într-o formulă generală și să nu începi, la adăpostul ei, să gîndești și să lucrezi după bunul tău plac.

— Există pentru mine această primejdie? — întrebă Dinko zeflemitor.

— Există, se înțelege!... Timp de cîteva zile am urmărit comportarea ta față de Irina... De ce te-ai înmuiat iarăși în fața ei?

— Cine s-a înmuiat?

— Tu! cine?... De ce te-ai roşit ca o sfeclă? Iubirea ta pentru ea se bizuie pe atracţia fizicului ei, pe blîndeţea şi gingăşia caracterului ei, pe arta ei de a se face plăcută, pe care femeile burgheze o cultivă şi o folosesc ca să ducă mai uşor o viaţă parazitară... Şi mai presus de toate, uiţi că e amanta unui duşman de-al nostru... De ce ai cedat în discuţiile pe care le-ai avut cu ea?... Citeşti *Ana Karenina* şi *Sonata Kreutzer* pentru a zecea oară, deoarece ştii că sînt cărţi pe care ea le iubea încă din liceu... Prostii!... Prostii de neiertat pentru un comunist cu sarcini de răspundere! Poţi să te superi, eu însă nu sînt de loc sigură că Irina n-o să te zăpăcească, şi încă fără scăpare pentru tine.

— Ar trebui să-i fii recunoscătoare! izbucni Dinko. Uite, ăsta e sectarismul de care trebuie să te dezbari. Ce vrei să spui? Că pot să ajung un trădător pentru că iubesc o fată pe care lumea capitalistă o trimite la pierzanie?

— N-am spus încă asta! Şi nici n-aş putea spune că sînt lămurită ce e sectarism şi ce nu în viaţa intimă a unui comunist... Dar tu te superi, şi asta mă nelinişteşte! Vorbesc aşa pentru că te-ai grăbit să-mi dai lecţii despre noua linie a partidului. Nici eu, nici tu, nu putem şti cum va proceda în viitor Irina, şi ce formă vor lua simţămintele tale pentru ea... Fii calm, tovarăşe! Nu te mînia! Ceea ce spun eu nu este o acuzare, ci numai prudenţă... Voiam să vezi cît e de greu să ajungi la adevărul concret şi la soluţionare justă cînd este vorba de un anumit om... La fel şi în ce priveşte tactica de partid. Soluţiile concrete sînt necesare, dar ele trebuie să fie juste.

— Bravo, ai descoperit America! începu Dinko să rîdă. Sîntem ca două sticle în care se toarnă aceeaşi cantitate de lichid.

— Numai că eu sînt sticla transparentă, iar tu cea opacă... La mine factorul necunoscut în aprecierea oamenilor se vede, pe cînd la tine, nu. Vrei să-ţi dau un sfat util în ce priveşte Irina?

— Dă-mi-l! Deşi ai mîna ruptă, rămîi o sursă nesecată de sfaturi utile.

— Atunci nu-ţi mai spun nimic! se supără Lila. N-ai decît să-ţi frîngi gîtul.

—N-am intenţia asta. Tu ştii ce-i aici?

Dinko arătă spre valijoara cea nouă pe care o adusese de la Sofia.

— Ce? întrebă Lila sec.

— O părticică din adevărul concret... Irina îţi trimite îmbrăcăminte.

Lila lăsă capul în jos privind îngîndurată.

— Cum? Nu te bucuri? Probabil că toţi sergenţii de stradă cunosc haina şi rochia în care ai fugit.

Lila continuă să tacă.

— Atunci să le transformăm pentru Elka? zîmbi Dinko.

— Ştie Irina ta să-şi spele conştiinţa! izbucni brusc Lila.

— Asta-i partea umanitară a chestiunii şi nu te interesează. Înţeleg, remarcă Dinko.

— Idiotule! strigă Lila. Şi tu ai început să crezi că eu nu sînt om? Ba înainte de toate sînt om! Dar nu vreau să fiu un om stupid.

— In sfîrşit, ai spus ceva inteligent. Acum ascultă!... Mai există o ştire care o să te facă să sari în sus. I-am spus tovarăşului Malek de tine şi a hotărît să treci în Uniunea Sovietică. Ai să urmezi o şcoală superioară de partid, la Moscova.

Lila îl privi amuţită de emoţie. Pe gît îi apărură pete roşii. Apoi se întunecă deodată la faţă.

— Se vor opune... mormăi ea surd.

— Cine?

— Ai noştri... din oraş. Sînt doar... sectară...

— Nu!... Dinko o luă de ureche. Lucrul cel mai de necrezut e că tocmai tovarăşii care te-au exclus din partid au dat referinţe bune despre tine şi au insistat să fii trimisă. Ei nu văd în tine numai o sectară!... Ţi-e limpede acum una din multele diferenţe dintre sectari şi nesectari?

XIX

Malul mării e jos şi neted. O dună înaltă de nisip desparte apele sărate ale mării de lacul cu apă dulce, care acum, în timpul primăverii, se revarsă formînd mlaştini şi bălţi. Printre ele un drum şerpuitor duce spre clădirea albă a închisorii. În timpul iernii, deasupra regiunii pluteşte negura şi dinspre mare bate un vînd aspru şi jilav care pătrunde pînă la oase, încît şi santinelele îmbrăcate în şube îşi blestemă viaţa. Vara, în schimb, căldurile sînt insuportabile, e zăduf şi frigurile fac ravagii. Ceasurile zilei somnolente trec încet, vine amurgul şi soarele apune în păpuriş, în spatele roşiaticei neguri, al mlaştinilor, al mocirlelor şi bălţilor. Înainte de a dispărea, învăluie totul într-o lumină însîngerată şi sinistră, dînd oglinzii neclintite a apelor strălucirea metalică a aramei. La această oră, liniştea surdă a zilei dăinuie încă. Dar după ce soarele dispare cu totul, din tainele păpurişului îşi iau zborul păsări de baltă, iar în amurgul serii începe concertul broaştelor şi bonzăitul miliardelor de ţînţari. Un paznic ostenit şi întîrziat se întoarce de la oraş, grăbit să se ascundă la timp după plasa deasă întinsă la ferestre ca să-l apere de ţînţari. Un detaşament militar cu baioneta la armă, cu căşti, mănuşi şi măşti împotriva ţînţarilor, se pregăteşte să schimbe santinelele. În închisoare, la această oră, sute de bărbaţi şi femei îşi termină masa săracă formată din pîine tare ca piatra şi ciorbă de post. Răsună comenzi aspre, rumoarea se topeşte uşor şi uniform, nu mai tropotesc galenţii pe lespezile de piatră ale coridoarelor. Paznicii verifică gratiile, închid celulele, dau ultimele ordine. Apoi se aşterne tăcerea — tăcerea grea, surdă şi apăsătoare a frigurilor şi a insomniei, a nopţii înăbuşitoare, tăcerea unei închisori în mijlocul mlaştinilor, de unde nimeni n-ar putea să fugă. Numai din timp în timp, cînd paşii paznicului de serviciu se îndepărtează, în vreo celulă supraaglomerată se aude un glas înfundat care îşi povesteşte încet viaţa, ori blestemele unui nefericit care visează sau aiurează în spasmul frigurilor...

Sinistră e această închisoare, iar paznicii ei sînt ca niște fiare. Uneori descoperă la deținuți un ziar sau vreo carte interzisă. Atunci îi duc pe cei învinuiți la carceră. Alteori, în zori, se năpustesc în celula solitară a vreunui deținut politic, condamnat la moarte, și-l duc la spînzurătoare. Se năpustesc grămadă, pe neașteptate, de teamă să nu li se opună rezistență. Dar de cele mai multe ori condamnatul întinde de bună voie mîinile să-i fie legate, de parcă ar vrea să-și exprime și în acest fel disprețul față de paznici, iar în timp ce trece pe coridor, însoțit de paznici, începe să cînte fals, cu glas răgușit, marșul de luptă al comuniștilor. Atunci deținuții politici se trezesc, și din toate celulele pornește deodată să răsune clămpănitul dezordonat și mînios al galenților — singurul mijloc prin care tovarășii celui condamnat pot să protesteze. Clămpănitul sec și amenințător crește treptat, cuprinzînd toate celulele, răsună în întreaga închisoare și apoi se stinge în tăcerea surdă a mlaștinilor. În bocănitul acesta sec și șters, în neputința paznicilor de a-l opri și de a-i pedepsi pe făptași, e ceva înfiorător, care amintește de răzbunare, ceva care strivește nervii paznicilor. Iar ei, scoși din fire, îl lovesc pe condamnat în cap. Condamnatul însă îi înfruntă tot mai dîrz și rîde batjocoritor de neputința lor. Atunci chiar și aceste bestii se tulbură, dîndu-și seama că în spiritul celui condamnat e ceva mai tare decît moartea. Se grăbesc să-l atîrne de spînzurătoare și după obiceiul călăilor din toate timpurile își împart lucrurile lui.

Stefan zace pe patul de scînduri din celulă, în timp ce tovarășii lui au coborît la masă. Istovit și palid, scăldat în sudoare după un nou acces de febră, simte că o dată cu epuizarea fizică și spiritul lui își pierde din forță. Malaria tropicală, adusă aici de soldații senegalezi, a făcut din el un schelet. Gîndurile tot mai insistente, mai monotone și mai neputincioase îl apasă pe suflet. De mult nu se mai gîndește nici la partid, nici la grevă, nici la tovarășii lui. O singură dorință îl obsedează, îi încearcă zi și noapte conștiința : să intre în legătură cu Kostov, care ar putea să intervină pentru eliberarea lui și să-l scoată din cuptorul ăsta, din mij-

locul acestor răufăcători. Își amintește că a fost supus unor cercetări nesfîrșite și că a apărut în fața unui simulacru de judecată cu ușile închise. Își amintește de interogatoriile încrucișate, de confruntări, de amenințări, de făgăduiala grațierii. Tovarășii slabi, cu mintea întunecată de tortură, fac mărturisiri născocite, recunosc fapte inexistente. Unii au și fost executați, alții condamnați la închisoare, iar alții eliberați. Simeon a fost ucis în bătăi în timpul cercetărilor. Șișko, Blaje și Lukan au suportat torturile cu tăria unor adevărați comuniști, n-au recunoscut nimic și s-au ales numai cu cîte șapte ani de închisoare. Stefan s-a ținut bine. N-a fost nici torturat, nici nu i s-a cerut să semneze mărturisiri. Numele lui l-a salvat de violență. N-a fost învinuit decît de răspîndire în public a unor idei antistatale și condamnat la un an și jumătate de închisoare. Un agent a făcut chiar aluzie că s-ar putea să se aștepte la grațiere, dar iată că a fost trimis în această închisoare ucigătoare. Stefan avea acum senzația că va muri.

Se ridică și se uită cu scîrbă la paturile murdare, la saltelele de paie, duhnind a sudoare, la boccelele sărăcăcioase ale tovarășilor care au coborît la masă — tot interiorul groaznic în care au fost aruncați douăsprezece deținuți politici înghesuiți într-o celulă comună. Două ferestre mici, așezate sus și prevăzute cu gratii de fier, abia lasă lumina să intre în celulă. Printr-una se vede cerul albastru, iar cealaltă are în loc de geam o plasă de sîrmă împotriva țînțarilor. Dar plasa e ruptă și țînțarii trec în voie prin ea. Jumătate din deținuții din celulă sînt bolnavi de malarie. Pereții-s plini de inscripții necuviincioase lăsate de criminalii de drept comun care au fost închiși aici înainte de venirea deținuților politici.

Stefan se cutremură. Îl cuprinde dorința de a striga de deznădejde, dar n-o face, ci numai scrîșnește din dinți. Printre tovarășii din celulă sînt muncitori — oameni fără carte, dar tari ca stînca de granit — care suportă durerile cu o forță morală neatinsă de el, omul instruit. E printre ei și un tînăr scriitor, miop și cu părul cenușiu și ciufulit. A fost purtat din închisoare în în-

chisoare toată iarna. In timpul acestor peregrinări i-a degerat un picior, iar fiarele în care a fost ferecat i-au intrat în carnea umflată, săpîndu-i răni adînci care nu s-au putut vindeca încă. Altul a fost adus în celulă cu tendoanele rupte şi cu corpul învineţit. Săptămîni în şir nu s-a putut mişca de pe salteaua de paie. Tovarăşii l-au hrănit ca pe un prunc. Şi totuşi Stefan n-a văzut niciodată ca vreunul din aceşti oameni să-şi piardă moralul, să se căiască ori să rămînă nepăsător faţă de ideea pentru care luptă. Dimpotrivă, îi înviorează pe cei slabi, întreţin curăţenia în celulă, folosesc fiecare clipă ca să se instruiască şi să-i instruiască pe ceilalţi. Aspri, puternici şi comunişti desăvîrşiţi, aceşti bărbaţi se dovedesc adevăraţi conducători ai celor flămînzi. Cu toată originea lor simplă, cu toată lipsa lor de ambiţii, cu toată instrucţia lor neînsemnată. Iar Stefan, care se considera chemat pentru acţiuni măreţe şi pe care călăii nu l-au atins nici măcar cu un deget, are moralul foarte scăzut şi se gîndeşte cu jale cum ar putea să intre în contact cu protectorul lui din lumea de vrăjmaşi. Da, acum îşi dă seama cît e de slab şi inconstant. Grelele încercări l-au zdrobit. Dîrzenia şi caracterul remsistului din anii de liceu s-au topit.

Acum, cînd zace culcat şi priveşte cerul albastru prin ferestruica celulei, îşi dă seama de toate astea. E conştient că suferă de aceleaşi contradicţii de nerezolvat, de aceeaşi boală ascunsă a spiritului, care l-au făcut pe Max să rămînă nepăsător în faţa morţii. Evreul avea dreptate. Rămăşiţe invizibile din lumea celorlalţi le macină forţele. Stefan s-a gîndit neîncetat la viaţa liniştită şi calmă pe care a dus-o după ce fratele lui s-a îmbogăţit, la universitate, la cărţi...

Strînse pumnii cu desperare, ca să nu facă gestul care i-ar umili mîndria. Dar tocmai acum, cînd tovarăşii lui sînt la masă, era timpul potrivit ca să vorbească cu unul din paznici. Nu trebuia să mai amîne, să mai piardă vreme. Boala îl rodea nemilos, iar el voia să trăiască, să trăiască... Şi, adunîndu-şi forţele, strigă răguşit :

— Paznic !... Hei, paznic !

Paznicul care era de serviciu pe coridor tuşi dar nu răspunse. Era sătul de veşnicele rugăminţi ale puşcăriaşilor, aşa că nu le mai dădea nici o atenţie.

— Hei, paznic, vino pînă aici!... insistă Stefan cu glasul şi mai neputincios. Sînt bolnav, nu pot să mă ridic.

— Da' ce-i aici, sanatoriu! rînji paznicul.

— Vino! N-o să-ţi pară rău.

Paznicul se urni din loc fără prea mult chef şi faţa lui păroasă, cu ochii mici, apropiaţi, se arătă după gratiile ferestrei.

— Ce-i, mă nepricopsitule? Ce-aş putea cîştiga de la tine? Nu vezi că eşti gol ca un toiag?

Stefan, istovit de cît strigase, nu putu rosti nimic.

— Vrei ţigări? întrebă paznicul aspru. Douăzeci de leve cutia! Aseară le-am cărat în spinare din oraş.

— Vreau să scrii o scrisoare.

— Ia te uită, mă!... N-ai vrea să te spăl şi pe picioare?

— Nu fi rău, paznicule! Iţi dau adresa unui om mare, de la Sofia... care ar putea să mă scoată de aici... Il cheamă Kostov. Primeşte salariu un milion pe an, la o societate de tutunuri. Bea şi mănîncă la masă cu miniştri. Scrie-i numai atît, că sînt aici şi că abia îmi trag sufletul. Şi nu-i nevoie să semnezi... O anonimă... Aşa că n-ai să ai nici o răspundere.

Paznicul se uita în toate părţile, cu ochii holbaţi de neîncredere.

— Toţi spun aşa, mormăi el. Tu eşti ca ăia de drept comun. Cînd îi auzi, numai cu oameni mari au de-a face!

— Dar aşa e! îşi adună Stefan toate puterile. Am în buzunar două sute de leve şi un ceas... Intră şi ia totul!... Dacă scrii scrisoarea o să mai primeşti bani... mulţi... şi o sticlă de coniac grecesc din care nu beau decît oamenii mari.

— Fugi, că minţi! spuse paznicul ezitînd.

— Ştii cum mă cheamă?

— Ştiu ce număr ai.

— Dacă știi numărul, poți să afli și numele meu, și să vezi atunci cine sînt. Ai auzit de „Nikotiana" ?

— Am auzit... Și ce-i cu asta ?

— Fratele meu e directorul general al societății.

— Măi băiete ! spuse paznicul supărat. Doar n-oi fi nebun să cred balivernele tale... Te-au cam scrîntit frigurile, după cum văd.

— Dacă n-ar fi așa, nu ți-aș vorbi acum, cînd ceilalți sînt jos. Crede-mă ! Fratele meu e bogat, foarte bogat. Toată „Nikotiana", zeci de depozite, milioane de kilograme de tutun, toate-s ale lui. Miniștrii își scot pălăria în fața lui... generalii îl roagă să le primească rudele în serviciu... Știi că astăzi nu conduc decît banii...

— Mai încet, băiete ! spuse paznicul neliniștit.

— Fratele meu taie și spînzură la Sofia.

— Atunci cum se face că ai nimerit aici ?

— Sînt comunist.

— Dar cum se poate ca tu să fii comunist, iar fratele tău director general al „Nikotianei" ?

— Uite-așa ! Se poate ! Lumea e plină de îngeri și de diavoli care uneori se nasc din aceeași mamă. Fratele meu e jefuitor și băutor de sînge, dar eu am luptat pentru cei flămînzi...

— Taci, mă băiete ! O să mă bagi în belea. Și de ce nu te-a scos pînă acum frate-tu ?

— Pentru că sîntem certați. Ne avem ca cîinele și pisica.

Paznicul dădu din cap. Meseria lui aspră îi ascuțise simțul psihologic. Dacă Stefan ar minți, n-ar vorbi așa, n-ar da el ceasul și banii. Și afară de asta, ce-ar cîștiga dacă-ar minți ?

— Acum înțeleg ! se dumeri paznicul. Desigur că fratele tău a vrut să-ți bage minciunile în cap... Lui să-i scriu ?

— Nu, n-am încredere în el... Mai bine scrie-i expertului... Kostov îl cheamă. El îmi e prieten... Și știe cum să sperțuiască și ce trebuie să facă.

— Ascultă, mă mînzule ! Ești încă verde... Nu se vorbește așa de lucrurile astea... Aruncă iarăși o privire neliniștită în jur, apoi deschise ușa și intră în

celulă. Dă-mi ceasul şi spune-mi adresa ! Dacă scapi de aici, nu mă uiţi, aşa e ? Şi mie mi s-a făcut lehamite de meseria asta păcătoasă... În fiecare noapte visez oameni spînzuraţi.

Stefan scoase ceasul şi i-l dădu paznicului. Dar sforţarea aceasta îl epuiză. I se făcu negru înaintea ochilor şi simţi că se înăbuşă. O teamă înfiorătoare, animalică, îl cuprinse. Apoi deodată ochii i se holbară de groază şi horcăi :

— Mor !... Mor !...

— Nu-ţi fie teamă ! căută paznicul să-l liniştească. Vorbesc eu cu directorul să te trimită la infirmerie... O să-i spun că eşti de neam mare... Şi el e funcţionar şi tremură în faţa ălor mari.

După cîteva clipe, Stefan îşi recăpătă forţele. Flăcăruia vieţii răbufni în el şi începu să ardă din nou. Îl cuprinse setea de răcoare, de aer şi de libertate. Îşi aminti de oraşul natal, de mama lui, de viaţa liniştită, de cărţile dragi. Boris nu-i mai apărea chiar aşa de respingător. Da, va renunţa pentru totdeauna la orice activitate ilegală. El n-avea nici voinţa şi nici puterea de jertfire care se cer ilegaliştilor. Dar iarăşi îşi dădu seama că odinioară, în anii de şcoală, avea această voinţă şi ar fi fost oricînd gata să se jertfească. Da, desigur, viaţa liniştită şi îmbelşugată pe care Boris a asigurat-o familiei i-a măcinat voinţa. Acum e un laş !

Stefan închise ochii năucit de haosul contradicţiilor. Paznicul ieşi din celulă, iar de jos se auzi zgomotul galenţilor tîrşiţi. Deţinuţii se întorceau în celulele lor.

Se apropia sfîrşitul verii — sezonul mort — cînd munca la „Nikotiana" amorţea, lăsîndu-i directorului general şi expertului libertatea de a se deda cu totul plăcerilor.

Într-o seară, pe la sfîrşitul lui iulie, Kostov îi făcu o vizită doamnei Spiridonova. Ajunseseră repede la o înţelegere în ce priveşte folosirea vilelor. Maria se încăpăţîna încă să trăiască, şi acest lucru constituia o piedică la soluţionarea juridică a problemelor succesorale. Doamna Spiridonova continua să-şi întreţină celebritatea ei de femeie frumoasă, printr-un regim

spartan de dietă, ţinut pînă la desperare, prin masaje şi gimnastică. Consimţi să-şi petreacă restul verii cu căpitanul ei de cavalerie de gardă, în vila de la Ceamkoria, iar ginerelui şi amantei lui, acum recunoscută oficial, le oferi vila nu prea confortabilă de la Varna.

Doamna Spiridonova îi iertase în cele din urmă lui Boris originea joasă. De altfel nici nu era de mirare, din moment ce, în fiecare an, după bilanţul general, el trecea în contul ei la bancă în medie cam cinci milioane leve — partea legală din cîştiguri, în raport cu numărul acţiunilor pe care le avea la „Nikotiana". Astfel averea ei personală nu numai că nu se micşorase după moartea soţului, dar se şi mărise, cu toată risipa pe care o făcea ca să satisfacă capriciile căpitanului de cavalerie. Mai mult chiar, vînduse şi o parte din moştenirea lăsată de tatăl ei, ca să o transforme în acţiuni „Nikotiana", aducătoare de aur.

— E un băiat de zahăr ginerele meu, nu-i aşa ?... îi spuse ea expertului, pe care, după ce chestiunea vilelor fusese soluţionată, îl invitase la masă. Ce păcat că *pauvre Pierre* a murit fără să poată vedea ce a realizat urmaşul lui !... A ştiut el pe mîinile cui lasă „Nikotiana".

— Da !... Kostov examina distrat grăsimile fără speranţă de a pieri ale doamnei Spiridonova şi se mira de resemnarea amoroasă a căpitanului de cavalerie. Cred însă că exageraţi. Sfatul meu este să nu investiţi totul în „Nikotiana".

— De ce ?... întrebă ea oarecum îngăduitoare.

— Pentru că comerţul cu tutunul prezintă riscuri mari... Aţi văzut Torosian !... De două ori a dat faliment.

— Dar ce, Boris e Torosian ?

— Nu este, dar pe piaţa internaţională există imprevizibile pe care nici chiar Boris nu le-ar putea cunoaşte. Acum acţiunile „Nikotianei" au căutare. Vindeţi o parte din ele şi investiţi bani în „Granitoid" sau în vreo societate de asigurare.

Doamna Spiridonova zîmbi. Îi plăcea să pozeze în om de afaceri, deşi din întreaga complexitate a vieţii

finanțelor nu știa decît că unele acțiuni dau dividende mari, iar altele — mici și că arta constă tocmai în a avea numai din primele ; și mai știa că jucătorii prea îndrăzneți pierd totdeauna la poker.

— Am deplină încredere în Boris ! declară ea uitîndu-se la Kostov cu aceeași indulgență.

Era convinsă că de îndată ce bărbații încep să îmbătrînească nu pot fi altfel decît plictisitori și prudenți. Expertul o privi și el la rîndul lui cu indulgență.

— Nu spun că vă veți ruina neapărat, remarcă el cu răbdare, dar Boris prea se lansează în acțiuni aventuroase și sprijinul dumneavoastră îi dă curaj. De ce nu aranjați chestiunea succesiunii ? El dispune de întreaga dumneavoastră avere ! Ieșirea din indiviziune l-ar face mai prudent și asta ar fi în avantajul tuturor celor care și-au investit banii în „Nikotiana".

— Îl critici deschis pe șeful dumitale ? se miră doamna Spiridonova.

— Da, răspunse expertul. Sînt cam de modă veche.

Dar doamna Spiridonova, plină de avînturi tinerești, nu prețui acest sfat înțelept. Hotărîse ca în acest an să investească jumătate din dividendele sale tot în acțiuni „Nikotiana".

Kostov ieși de la ea pe la ora unsprezece, cu intenția de a-i căuta pe Irina și Boris, care cinau în fiecare vineri seara la „Union". Se urcă în mașină și porni spre club. Noaptea era plăcută și răcoroasă, dinspre grădina Palatului Sinodal o adiere de vînt aducea miresme de flori, pe cerul întunecat sclipeau stelele parcă aburite. Dar nici seara răcoroasă, nici gîndul că avea înainte o lună întreagă de odihnă lipsită de griji nu-i puteau înlătura proasta dispoziție. Expertul se afla sub stăpînirea unor meditații chinuitoare asupra infidelității și vicleniei femeilor. Primadona Operei plecase de două zile într-un turneu în străinătate, însoțită de un tînăr arhitect care îi tot dădea tîrcoale. Clubul era gol. În seara aceea nu veniseră decît obișnuiții jucători de poker, pe care îi vor apuca zorii zilei în fața unor mormane de jetoane și bancnote, un subsecretar de la

Ministerul Afacerilor Externe cu frumoasa lui soție, un diplomat spaniol și încă vreo cîteva persoane. Aproape toți cei prezenți îl salutară pe Kostov cu amabilitate. Expertul principal al „Nikotianei" trecea drept un om șters din punct de vedere social, dar rafinat și plăcut. El nu era nici un fost ministru, nici diplomat celebru, nici medic cu reputație, nici avocat abil, nici chiar un om foarte bogat; avea în schimb aerul unui artist de cinematograf și era, fără îndoială, una din podoabele clubului. De cum intră, toți îi dădură onorurile cuvenite. Înalt și bine făcut, cu părul alb-argintiu, uimitor de bine conservat, își cîștigase dreptul de a fi remarcabil prin eleganța lui neîntrecută. Toți membrii acestui club vechi și greu accesibil trebuiau să se remarce prin ceva.

Kostov se așeză într-un fotoliu lîngă o fereastră deschisă și ceru vermut. Absența Irinei și a lui Boris îi adînci și mai mult proasta dispoziție. Chelnerul îl informă că cei doi ieșiseră acum o jumătate de oră, fără să lase nici un bilet pentru el. Kostov își aprinse o țigară și începu să se gîndească iarăși la figura pe care i-o făcuseră primadona și arhitectul. În fotoliile alăturate trăncăneau plictisitor consilierul legației Spaniei și un publicist bulgar, care, în calitate de redactor al unui ziar, îmbîcsea cu sîrguință capul cititorilor săi cu serii nesfîrșite de foiletoane despre strălucirea și măreția Rusiei imperiale. Dobîndea astfel și gloria de scriitor, și faima de dușman intransigent al bolșevicilor — ucigașii lumii romantice de împărați, husari și principese. În timp ce spaniolul părea vădit îngrijorat de situația internațională, publicistul abia dacă izbutea să-și ascundă agitația plăcută pe care i-o pricinuiau evenimentele în curs.

— *La situation est mauvaise!... Très mauvaise!* [1] spunea spaniolul.

— De ce? Bulgarul trăgea aproape în silă din havana pe care i-o oferise reprezentantul celui mai nou stat autoritar. Vreau să fiu foarte sincer cu dumneavoastră. E rău pentru cei care au conștiința încărcată

[1] Situația e proastă!... Foarte proastă!

şi pentru cei care apasă minorităţile. Pentru noi bulgarii, însă, orice acţiune întreprinsă de Hitler creează speranţe noi!

— Dacă începe războiul, Uniunea Sovietică va interveni şi ea, observă cu pesimism spaniolul.

— Rușii sînt un popor mare! recunoscu publicistul, ca să nu dărîme demnitatea împăraţilor, husarilor şi principeselor. Dar trebuie să facem deosebire între ei şi regimul care îi guvernează. Dacă Germania va ataca Uniunea Sovietică, poporul rus va fi aliatul firesc al armatei germane.

„Individul ăsta s-a ţicnit de tot", îşi spuse Kostov, întorcînd capul în partea cealaltă. Atunci îi ajunse la urechi conversaţia pe care un domn grăsuţ şi cărunt o avea cu subsecretarul de la Ministerul Afacerilor Externe şi cu soţia acestuia. Domnul cel grăsuţ şi în vîrstă descria dineul oferit la club unui american. Îi înşiră pe cei prezenţi şi pe cei care ar fi trebuit să vină şi n-au venit. Acest domn era directorul unei mari societăţi de asigurări. Persoana lui trăda calmul omului care nu riscă în afaceri şi care primeşte de pe urma acţiunilor sale, cu exactitate matematică, dividendele prevăzute. În mişcările şi în vorba lui nu era nimic din nervozitatea înfrigurată a comercianţilor de tutunuri, pe care îi treceau fiorii la orice scădere a preţurilor pe piaţa internaţională. Pe unul din degetele lui sclipea un inel de aur cu un briliant mare. Unii din membrii mai vechi ai clubului ştiau că pentru acest briliant sclipitor directorul a plătit „pe vremuri" treizeci de mii de leve în aur.

— Bubi!... exclamă soţia subsecretarului amintindu-şi că domnul îi invitase la dineu şi pe ei. Trebuia să mergem şi noi.

— Am fost de serviciu la minister, răspunse Bubi întunecat.

Aducîndu-şi aminte, soţia lui se grăbi să confirme, ţuguindu-şi trist buzele-i plinuţe.

— Trăim ca niște asceţi! se plînse ea.

Bubi suportă într-o tăcere mîndră revolta soţiei sale împotriva lanţurilor de robie ale carierei.

— Am să vorbesc cu şeful vostru, făgădui cu bunăvoinţă domnul cel grăsuţ, mişcat de starea în care se afla tînăra familie. Nu e rîndul vostru să vă trimitem undeva ?

— Ba da ! răspunse Bubi cu ciudă. La Tirana.

Domnul cu briliantul începu să rîdă zgomotos. Găsise răspunsul lui Bubi foarte spiritual. Ca să-i facă soţiei pe plac, spuse cu seriozitate :

— Să văd ce-o să spună şeful dacă îi sugerez Roma.

Bubi dădu din cap cu dispreţ. Avea încredere numai în intervenţiile făcute pe calea verificată a palatului. Era un bărbat frumos, mohorît şi blazat, cu pielea brună, părul negru şi ochii ca măslina. Datorită unui remarcabil dar de a seduce femeile, izbutise să se însoare cu fata unui ciocoi bulgar din Dobrogea. Nu era prost, dar îi plăcea să brodeze feţe de pernă şi purta ciorapi lungi de mătase, pînă peste genunchi, pe care îi prindea cu jartiere de damă. Trecea drept mare cunoscător de covoare vechi, orientale. Toate aceste particularităţi provocaseră neîncrederea şefilor săi.

Domnul cel grăsuţ şi în virstă spuse ceva, dar Kostov nu putu să audă ce anume, pentru că în acea clipă trecu prin salon grupul pokeriştilor. Membru permanent al acestui grup erau un medic scund, chel şi cu o vitalitate neobişnuită, care dimineaţa dădea consultaţii în cabinetul său, după-amiaza făcea vizite acasă, iar seara juca poker. Avea mulţi pacienţi, era un eminent diagnostician şi trecea drept omul cu veniturile cele mai onorabile din club.

Grupul intră în sala de joc şi în salon se aşternu iarăşi liniştea. Consilierul legaţiei spaniole şi publicistul plecară, după ce se convinseră reciproc că Hitler nu era un geniu. După cîteva clipe îi urmă subsecretarul nedreptăţit, cu soţia şi cu domnul cel grăsuţ şi cărunt, al cărui briliant cumpărat „pe vremuri" cu treizeci de mii de leve aur scînteia rece, oarecum hipnotizant. Briliantul atrăgea cu o putere magică şi ciudată privirile soţiei, care, deşi poseda o casetă de abanos plină cu bijuterii, resimţea totuşi — fără să

ştie de ce — dorinţa urîtă de a avea cu orice chip şi acest briliant în casetă. Apoi, în timp ce-şi înăbuşea un căscat, îşi dădu deodată seama cît e de murdară această dorinţă.

După ieşirea lor, atmosfera din salon deveni somnolentă şi plăcută. Kostov îl rugă pe chelner să stingă candelabrul de cristal. Nu rămăseseră decît luminile abajururilor de pe măsuţele de fumat. Lumina lor gălbuie atenua colorítul covorului persan şi al catifelei cu care era tapisată mobila. Din sala de joc se auzeau înăbuşit glasurile pokeriştilor. Probabil că jucau pe sume mari, deoarece nimeni nu rîdea. Cineva relansă de trei ori.

— Plătesc! spuse medicul.

Urmă o clipă de tăcere, tăcerea încordată care precede arătarea cărţilor.

— Ful! răsună glasul medicului.

— E bun, răspunse cu nepăsare o voce necunoscută.

Apoi se auzi foşnetul uscat al jetoanelor trase.

Chelnerul, păşind moale ca o pisică, aduse al doilea vermut cerut de Kostov. Expertul bău paharul dintr-o dată şi privirea lui, obosită şi pustie, începu să caute în van un punct de care să se fixeze prin semiîntunericul gălbui din salon. Sosise ceasul neurasteniei din miez de noapte, ceasul cînd nu mai ai unde merge şi ce face, ceasul de singurătate, de plictiseală şi de melancolie, ceasul deznădăjduit, cînd începe să-ţi fie silă de viaţă.

Kostov ajunse acasă pe la cinci dimineaţa, după ce-l înlocui în careul de poker pe medic şi pierdu cu nepăsare treizeci de mii de leve, cu care o familie de funcţionari s-ar fi putut întreţine un an întreg. În timp ce intra cu maşina în garaj, simţi o durere surdă, cunoscută, în regiunea inimii şi în mîna stîngă. Erau accese primare de anghină pectorală. Durerea uşoară şi apăsătoare îl indispuse şi mai mult. Deoarece nu respecta nici un regim, boala putea să-l răpună dintr-o dată. Noaptea nedormită, petrecută atît de stupid, aminti de apropierea necruţătoare a bătrîneţii şi a morţii, îi trezi senzaţia că duce o viaţă cu totul lipsită de sens. Respiră de cîteva ori adînc şi sună.

Îi deschise Viktor Efimici, un rus alb, emigrant, care poseda la perfecțiune arta de a fi slugă la un celibatar bătrîn și bogat.

În timp ce Kostov își îmbrăca pijamaua, Viktor Efimici puse cu grijă costumul pe umeraș, îl atîrnă în garderob și scoase altul, pe care expertul urma să-l îmbrace de dimineață. Kostov avea vreo cincisprezece costume de zi, pe care le îmbrăca pe rînd, pentru ca celelalte, stînd în repaus, să-și conserve linia. Pe lîngă costum, Viktor Efimici scoase și o pereche de pantofi mai deschiși, corespunzînd culoarei hainelor, o cămașă și o cravată cu desenul cel mai potrivit. Apoi, urînd respectuos noapte bună, porni spre ușă. Făcuse parte din armatele lui Vranghel [1] și păstrase de atunci, în afară de obiceiul de a se îmbăta la fiecare două zile, respectul ferm al ierarhiei, care îl făcea să se poarte cu multă îngîmfare față de unii din oaspeții lui Kostov. Cînd se apropie de ușă, încetini pasul, deoarece știa că stăpînul o să-l rețină, ca în fiecare seară, să poarte cu el o scurtă conversație despre eleganță.

— Viktore, ai dus poplinul italian lenjerului? întrebă expertul trîntindu-se zgomotos pe pat.

— Da, răspunse Viktor Efimici. Cămășile vor fi gata mîine seară.

— Spune-i să fie atent la gulere!... Pune căptușeala prea înăuntru și marginea gulerului se încrețește.

— O să-i spun, îl asigură Viktor Efimici, conștient de marea însemnătate a acestor dispoziții.

— Vezi să nu uiți!...

Kostov se întinse pe pat. Își dădu deodată seama că în grija pe care o purta gulerelor sale era o prostie fără margini, umilitoare.

— Murdară treabă e viața asta, Viktor Efimici!... rosti el brusc.

— Așa pare întotdeauna după miezul nopții, răspunse rusul, filozofic.

— Ai dreptate! se arătă Kostov oarecum mai liniștit.

---

[1] Vranghel Petr Nikolaevici (1878—1928), general alb, unul dintre conducătorii contrarevoluției din sudul Rusiei.

Viktor Efimici ieşi din cameră respectuos. Kostov întinse mîna să stingă lampa de pe măsuţa de noapte, dar în loc de buton degetele lui pipăiră o scrisoare care de cincisprezece zile se afla acolo, pe măsuţă, aşteptînd să fie deschisă. „Trebuie să citesc o dată scrisoarea asta, fir-ar a dracului!..." îşi spuse el mînios. De multe ori l-a cuprins dorinţa să rupă scrisoarea şi să o arunce la coş, fără să-i mai citească cuprinsul. Nu-l oprea decît gîndul că poate e scrisă de vreun mic funcţionar, concediat pe nedrept din societate şi care îi cerea sprijinul. În numele dreptăţii, expertul o tolera de două săptămîni pe măsuţa de noapte, lîngă patul său, fără a-şi găsi însă timp s-o deschidă. Scrisoarea se afla într-un plic albastru ordinar, iar adresa era scrisă de un om nu prea obişnuit cu scrisul. Kostov o luă, ezitînd. Acum e prea tîrziu... Mai bine mîine. Ştia însă că mîine se va trezi tîrziu, pe la unsprezece, şi abia va avea timp să meargă la şedinţa unui club sportiv al cărui preşedinte de onoare era. Mai bine acum!... În cele din urmă, Kostov îşi învinse ezitările, rupse plicul şi începu să citească distrat. Dar deodată păli. Citi scrisoarea de mai multe ori. Apoi sună şi-i ordonă cu înfrigurare lui Viktor Efimici să-l trezească la şapte dimineaţa...

Toată dimineaţa zilei următoare, Kostov colindă cu maşina, intrînd rînd pe rînd în cabinetele unor miniştri şi funcţionari superiori. Pe la ora prînzului izbuti să obţină ordinul pentru eliberarea lui Stefan, iar seara luă trenul spre oraşul de pe malul mării. În vagonul de dormit, cu toată oboseala din timpul zilei, se simţea satisfăcut. Un simţămînt nou, necunoscut, îi umpluse golul din viaţă. Îl cuprinsese aceeaşi bucurie pe care o mai încercase cîndva oferind daruri de Crăciun copiilor dintr-un orfelinat. Îl va duce pe Stefan mai întîi într-un magazin cu haine, apoi într-un restaurant bun şi apoi într-un hotel confortabil şi curat. Intenţiona să procedeze cu el aşa cum se procedează cu naufragiaţii sau cu cei salvaţi de la o mare nenorocire. Apoi îl va introduce pe tînăr într-o societate sportivă, de pildă la „Tenis-Club", unde putea întîlni fete fru-

moase și elegante de familie bună, și, arătîndu-i avantajele lumii burgheze, să-l abată pentru totdeauna de la pacostea asta de ideologie comunistă. Și, în cele din urmă, lui Stefan nu-i va mai rămîne decît să intre la „Nikotiana" și să ajungă un excelent ajutor al fratelui său. Că lucrurile se vor desfășura așa, expertul n-avea nici un motiv să se îndoiască. Va trebui numai — procedînd cu tact și la momentul potrivit — să-i împace pe cei doi frați. Convins că totul se va întîmpla astfel și numai astfel, pe Kostov îl cuprinse din nou un val de bucurie. I se înviorase sufletul, iar insomnia din noaptea trecută, alergăturile din timpul zilei și legănatul monoton al trenului îl predispuneau la somn.

După cîteva clipe, însoțitorul vagonului intră și aduse apă proaspătă. Kostov începu să se dezbrace. Își atîrnă cu atenție haina și pantalonii pe umeraşul de lemn pe care îl purta în valiză, iar în pantofi puse niște arcuri speciale, ca să nu li se strice forma. Apoi își îmbrăcă pijamaua, se culcă și răsuci butonul lămpii. Compartimentul se cufundă într-o lumină albastră, liniștitoare. Cînd călătorea cu vagonul de dormit, Kostov angaja tot compartimentul, ca să nu fie deranjat de necunoscuți.

După un sfert de oră adormi fericit, ca toți oamenii buni și inutili din lumea „Nikotianei".

Însoțitorul îl trezi cu o jumătate de oră înainte de a ajunge la destinație. Coborînd din tren, expertul fu izbit în față de aerul proaspăt al mării, saturat de miresmele algelor marine. Un inginer feroviar în uniformă, venit în interes de serviciu, îl salută, iar cînd ieși din gară, sergentul din post bătu din călcîie. Amîndoi l-au luat drept un ministru, un mare demnitar sau cel puțin un înalt funcționar de stat pe care nu strică niciodată să-l saluți — atît de minunat era părul lui argintiu ca și silueta lui înaltă și costumul lui elegant. Cu același respect fu primit și la hotelul unde Viktor Efimici îi angajase cu o zi înainte o cameră, prin telefon. Dar camera era urîtă și respingătoare, ca în orice hotel de provincie, și el se

grăbi să iasă în oraş. Era încă foarte devreme ca să meargă la prefectul judeţului, pentru care avea o scrisoare din partea primului-ministru. Ca să-şi omoare timpul, intră într-o cofetărie unde luă o cafea şi îşi aruncă ochii pe ziarul din localitate, plin de anunţuri şi de minciuni despre meritele staţiunii balneare; apoi se plimbă pe bulevardul de pe malul mării, plantat cu platani şi înviorat de oameni arşi de soare care mergeau la plajă. Cerul era azuriu şi suprafaţa golfului încreţită de valuri mărunte. Femei bronzate, cu buzele roşii, se uitau provocator la expert, de parcă l-ar fi gîdilat cu privirile, dar el avea un aer plictisit şi distrat, care se datora mai mult obiceiului lui de a poza decît unei plictiseli adevărate.

Mergînd pe bulevard, ajunse la grădina dinspre ţărm, cu cazinoul construit pe malul abrupt al mării. Pînă jos la plajă coborau nişte scări ale căror platforme erau împodobite cu palmieri şi cactuşi în vase mari. Plaja era lungă şi îngustă, presărată cu un nisip cenuşiu ca fierul, care — după asigurările date de ziar — avea calităţi curative. Pe lîngă plajă trecea o linie de decovil iar undeva mai la dreapta, amestecată cu murdăriile din port, o şuviţă de lichid scîrnav se revărsa prin canalul oraşului în mare. Cu toate că era foarte devreme, plaja era smălţată cu corpuri goale, care atîrnau de puntea ce înainta în mare, se mişcau alene sau zăceau nemişcate pe nisip, ca nişte cadavre după o epidemie. Un megafon sfîşia aerul cu melodii la modă, în port şuiera răguşit o sirenă de vapor şi, după cîteva clipe, pe linie trecu un tren, învăluindu-i pe fericiţii de pe plajă în nori groşi de fum.

Kostov se uită la ceas. Era timpul să meargă la prefect şi să pună în mişcare aparatul complicat de care depindea eliberarea lui Stefan. Porni pe bulevardul de pe malul mării înapoi spre centru. Soarele, care se înălţase, frigea, iar în aer se simţeau miasmele calde şi înăbuşitoare ale bălţilor din jurul oraşului. Dinspre port duhnea neplăcut a ţîri, a mărfuri de băcănie şi a fructe stricate. Strada principală care ducea de la gară spre centru era aproape pustie. Deasupra vitrinelor atîrnau cortine de pînză care le fereau de

soare. Sub mesele unei cafenele, pui de ţigani, aproape goi, adunau mucuri de ţigări. În locurile umbrite de pe trotuare moţăiau hamali murdari, cu feţe galbene, malarice. Stăruia o linişte şi-o plictiseală ucigătoare. Se apropiau orele de mare caniculă, vîntul nu mai clintea de loc înţepenirea somnolentă a acestui oraş cu climă rea şi malarie tropicală. Buna dispoziţie a lui Kostov se topea repede.

În cele din urmă, ajunse la prefectură şi, cu toate că nu era oră de primire, intră prin uşa masivă. În hol, doi uşieri pălăvrăgeau încet, alene. O femeie cu o suspectă înfăţişare demimondenă se plimba nervos de colo-colo. Pe uşa prefectului se putea citi o inscripţie impunătoare: „Toţi interesaţii se vor adresa mai întîi secretarului". Kostov o citi distrat, bătu neglijent şi, fără să mai aştepte răspuns, deschise uşa. Uşierii se repeziră spre solicitator dîrz, dar, intimidaţi de exteriorul impozant şi înfăţişarea-i plină de încredere în sine, înlemniră în spatele lui. Urmă o clipă de indignare mută şi uimire. Prefectul se pieptăna şi îşi admira exteriorul în oglinda care atîrna deasupra cuierului. Întoarse capul, uitîndu-se cu uimire cînd la Kostov, cînd la uşierul care rămăsese în uşă. Dar expertul se grăbi să se prezinte cu dîrzenia funcţionarului „Nikotianei" care ştia să insufle respect slujitorilor statului.

— Ce doriţi ?... întrebă prefectul cu răceală.

Nu cunoştea puterea societăţilor de tutunuri, deoarece prin aceste locuri, unde nu se cultiva tutun, nu existau astfel de societăţi. Kostov îi comunică motivul pentru care venise.

— Aduc cu mine un ordin şi o scrisoare de la primul-ministru !... adăugă expertul înmînîndu-i două plicuri. Sper că n-o să mă întîrziaţi cu formalităţi inutile.

Prefectul era un bărbat înalt, plinuţ, care ţinea să salveze aparenţa de demnitate a postului său. Chiar dacă ar fi cunoscut puterea pe care o aveau societăţile de tutunuri, el tot l-ar fi ocărît pe acela care îndrăznise să intre în biroul lui ca la cafenea. Dar o

scrisoare de la primul-ministru — asta-i cu totul altceva !... Mîndria lui de înalt funcționar se înecă în respectul pe care îl purta primului-ministru.

— M-da !... mormăi el după ce citi scrisoarea, care era scurtă și clară. O grațiere !... Probabil e vorba de un tînăr rătăcit... Da, bine, voi face numaidecît cele necesare, bineînțeles... Ce face ministrul ? întrebă el brusc.

— Tot așa !... Se surmenează, răspunse expertul, bucurîndu-se în ascuns de gluma pe care o făcea.

Prefectul începu să țîțîie din limbă, voind să arate că e foarte îngrijorat că ministrul își consumă atît de nerezonabil sănătatea neprețuită. Apoi începu să vorbească de marile lui calități și de genialele lui inițiative diplomatice. Kostov dădea din cap și confirma totul cu același umor. Știa că unele partide politice au ridicat la rang de prim-ministru oameni tiranici dar capabili. Niciodată însă palatul n-a pus în fruntea guvernului o momîie mai ridicolă și mai lipsită de materie cenușie.

Kostov și prefectul mai stătură puțin de vorbă. Se asigurară reciproc că sînt foarte buni prieteni cu primul-ministru și că în numele acestei prietenii comune vor fi gata să se servească oricînd unul pe altul. Apoi Kostov își exprimă dorința de a se duce la închisoare ca să-l întîmpine personal pe cel eliberat.

— Închisoarea e afară din oraș, ezită o clipă prefectul. Dar s-ar putea... Stați !...

Sună ușierul și dădu ordin să se pregătească numaidecît mașina.

— Vom merge împreună, spuse el. O, nu face nimic !... Vă rog !... O, nu ! Nu mă deranjați de loc !... Fac cu plăcere o plimbare cu dumneavoastră.

Apoi ceru să i se dea legătura telefonică cu directorul închisorii. În timp ce directorul vorbea, Kostov își imagina zîmbetul triumfător al lui Stefan. Dar deodată tresări. Chipul prefectului se desfigurase, glasul lui se ridicase brusc, răgușise, se frîngea alarmat, neliniștit.

— Cum ?... începu el să zbiere. Aseară ? Eşti sigur că e el ? Porţi întreaga răspundere ! Am că cer o anchetă. Viu personal chiar acum.

Apoi lăsă receptorul jos şi bîlbîi speriat spre expert :

— Băiatul pentru care aţi venit a murit aseară de malarie.

În cameră era foarte cald, pe Kostov îl trecură însă fiori de gheaţă.

XX

După criza economică şi după cele două lovituri de stat — din care prima a avut ca scop să limiteze, iar cealaltă, dimpotrivă, să întărească puterea monarhului — ţara devenise o Arcadie fericită. Părea că sărăcia, fărădelegile şi asupririle dispăruseră cu totul. Maiestatea sa continua să conducă locomotivele şi să-i uluiască pe oamenii de ştiinţă străini cu cunoştinţele lui despre fluturi şi plante rare, despre care citea în treacăt cîte ceva în biblioteca palatului, înainte de audienţă. Fratele lui intentase însă un proces de succesiune în Cehoslovacia şi gurile rele spuneau că se cam încurcase în nişte afaceri necurate cu furnizare de armament.

Multe din societăţile de tutunuri cunoscuseră o epocă de prosperitate, iar altele, dimpotrivă, lichidau şi îşi vindeau depozitele. Patronii îşi trăiau viaţa în linişte, iar muncitorii păreau că s-au resemnat cu soarta lor. Schimbîndu-şi tactica, comuniştii renunţară la sectarismul lor îngust şi infructuos : fără să-şi mai risipească forţele, pregăteau poporul pentru evenimentele mari care se coceau. Blaje îşi executa pedeapsa. Şişko a fost eliberat şi s-a apucat de tinichigerie, deoarece nu mai era primit în nici un depozit. Lukan a izbutit să fugă din închisoare. Văduva lui Simeon a intrat lucrătoare într-un atelier de croitorie, iar comuniştii din depozitul „Nikotianei“ dădeau în fiecare sîmbătă cîte puţin din salariile lor de mizerie pentru orfanii Spasunei. La mormîntul răposatului comisar, fa-

milia a înălțat un superb monument de marmură, dar oricine îl privea se gîndea că numai cu banii domnului director general al „Nikotianei" s-a putut face asta. Stefan n-a lăsat decît o amintire în inimile mamei lui și ale prietenilor care au lucrat cu el în organizația de tineret. Ei nu știau însă că înainte de a muri fizic, el a murit mai întîi sufletește. Evenimentele dureroase în legătură cu greva au fost repede date uitării de cei care n-au luat parte la ea.

Spre sfîrșitul unui august din acești ani de pace și liniște, se adună ca de obicei în împrejurimile Varnei, să petreacă și să se odihnească, o societate „aleasă", formată din oameni de la curte, politicieni fără partid, aristocrați industriali și parveniți străluciți din lumea comerțului. Soarele încălzea blînd și plăcut, marea sclipea răspîndind o lumină albăstruie, livezile și viile se pîrguiau încovoiate de greutatea rodului îmbelșugat. Plaja era împestrițată de costume frumoase de baie, pe terenurile de tenis izbeau rachete și zburau mingi albe, iar seara, pînă noaptea tîrziu, tinerii dansau rumba și tango pe terasele vilelor. Distracțiile și dragostea își urmau cursul lor, dar prin văzduh plutea ceva alarmant. Pretutindeni nu se vorbea decît de coridorul polonez. Războiul bătea la ușă. Rentierii și cosmopoliții de la „Union" se încruntau că li se va strica liniștea, în timp ce industriașii și comercianții îl așteptau ca pe un eveniment din care se poate trage un profit. Ziarele publicau lungi articole semnate de generali în rezervă care elogiau prietenia germano-bulgară din primul război mondial, iar noul prim-ministru — acum țarul numise ca șef al guvernului un arheolog — făcuse de curînd o aluzie plină de tainice promisiuni la viitorul strălucit al Bulgariei.

„Nikotiana" și celelalte societăți de tutunuri își îndepliniseră angajamentele luate față de concernul german de țigări. În Germania intraseră treizeci de milioane de kilograme de tutun și cantități imense de lînă, grăsimi, coșuri cu fructe și bacon. Vapoarele și vagoanele care duceau aceste mărfuri se întorceau încărcate cu tunuri, tancuri și mitraliere. Mulți generali și colonei își cumpăraseră apartamente, iar prințul de Coburg

îşi achita cheltuielile în legătură cu procesul privitor la succesiunea feudală din Cehoslovacia.

Boris primi evenimentele ca un rău necesar şi făcu totul ca să se acomodeze situaţiei. De acum nu mai era cu putinţă să se facă vînzări importante în America şi Olanda. Statul îşi rezervase dreptul de a dispune asupra fondurilor depuse în străinătate, aşa că „Nikotiana" îşi vedea blocaţi dolarii şi guldenii pe care-i avea peste hotare. Germanii puseseră pe nesimţite mîna pe putere, prefăcînd-o într-o armă docilă a economiei lor dirijate care transforma Bulgaria într-o mică colonie. Concernul german de tutunuri vira în contul „Nikotianei" sume mari în mărci-hîrtie, pe care Boris le investea numaidecît în construcţii de depozite noi şi în dezvoltarea întreprinderii. Astfel „Nikotiana" creştea, dar într-un fel cam nesănătos, ca un copil lacom îndopat orbeşte cu acelaşi fel de mîncare. Banii absorbiţi prin convertibilitate reintrau, prin acordurile de clearing, în băncile germane. Se făcuse, se înţelege, o nivelare a preţurilor, dar contabilitatea magică germană o făcea în aşa fel, încît cincizeci de kilograme de tutun, cu care se putea cumpăra o motocicletă, aveau o valoare egală cu două reşouri electrice. Von Geier micşora în fiecare an preţurile, fără să se tulbure, şi făcu într-un articol de ziar un apel confuz la patriotismul bulgarilor, care ar trebui să sprijine Germania în lupta cu inamicul comun. Dar pe măsură ce micşora preţurile, mărea cantităţile cumpărate, astfel că veniturile „Nikotianei" rămîneau aproximativ aceleaşi. Nu opri micşorarea preţurilor decît atunci cînd Boris şi Kostov îi atraseră atenţia că ţăranii vor înceta să mai semene tutun pe ogoare.

Dar „Nikotiana" trebuia să facă faţă şi altei primejdii. Micile societăţi de tutunuri, care răsăreau ca ciupercile după ploaie cu ajutorul unor oameni de la palat şi al unor generali de rezervă, se arătau din zi în zi adversari tot mai de temut, deoarece concernul german de tutunuri le credita pe faţă şi în întregime. Acum toţi erau nişte lingăi ai nemţilor şi von Geier începuse să plătească serviciile lor cu sume foarte mici — numai cu trei-patru leve cîştig la kilogram. Caraca-

tiţa germană îşi înfipse hrăpăreţ tentaculele în trupul „Nikotianei". Dar Boris vedea limpede că acest monstru era condamnat la pieire, tocmai pentru că voia să înghită întreaga omenire. Dar pînă va pieri, trebuia să se mulţumească şi cu puţin, să aştepte cu răbdare, să-şi păstreze calmul. Trebuia să facă tot ce era cu putinţă ca să cîştige bunăvoinţa nemţilor şi să transforme hîrtia în monedă, în inventar, în tutun şi valori imobiliare.

Irina îşi petrecuse după-amiaza liniştită, citind publicaţiile germane şi franceze pe care le adusese de la Sofia. Nu-şi pierduse încă obiceiul de a citi reviste medicale, cu răbdare, disciplinat şi cu sîrguinţă, ceea ce trezea respectul bărbaţilor. Din cînd în cînd, întorcînd pagina, ridica puţin capul şi apoi îl lăsa numaidecît în jos şi continua să citească cu îndărătnicie, tot aşa de închisă şi concentrată. Era foarte probabil ca unul din cazurile urmărite la clinică să fie cala-azar. Pînă în prezent în Bulgaria n-au fost descrise decît două cazuri de splenomegalie tropicală. Al treilea urma să fie constatat de ea şi era foarte mîndră de acest lucru. La insistenţa profesorului, urma să descrie într-o revistă germană observaţiile făcute.

Cînd Irina termină de citit, soarele coborîse spre apus şi umbrele serii se lungeau. Marea părea o oglindă de argint, a cărei suprafaţă reflecta culorile apusului de soare. Era cald şi plăcut. Pe cer zburau pescăruşi. În verdele de malachită al viilor stropite cu piatră vînătă, se ghemuiau vilele zugrăvite în culori vii. Din grădină se revărsau miresme de piersici coapte, ţîrîitul greierilor şi accentele nedesluşite ale glasului Mariei, pe care infirmiera o scosese din cameră.

Irina căzu pe gînduri, întristată de soarta Mariei. Nebuna intra în ultimul stadiu al bolii. Semăna cu o creatură fără creier, care la orice reacţiona cu un surîs plin de fericire şi lipsit de sens. De mult nu mai avea de loc momente de semiluciditate. Acum nu mai era decît o mumie galbenă, uscată, cu ochii goi, cu părul rărit şi decolorat, pe care o aduseseră aici, la insistenţele Irinei, ca să încerce s-o lecuiască cu băi

de soare. Avea vreun sens să fie adusă aici ? Nici unul, afară de cel moral. Dar chiar şi factorul moral îşi pierdea orice însemnătate în faţa unei existenţe atît de jalnice şi inutile. Irina îşi amintea mereu de fiinţa blondă şi palidă, cu strălucire de opal, pe care a văzut-o cu opt ani în urmă într-un bar.

Scoase tabachera şi voi să-şi aprindă o ţigară, cînd pe terasă apăru Viktor Efimici cu o tavă pe care se afla o sticlă de coniac şi trei pahare.

— Domnii întreabă dacă aţi terminat de citit... doresc să vină aici, întrebă el respectuos, oprindu-se o clipă nemişcat.

De fapt domnii nu întrebau, ci-i porunciseră pur şi simplu să ducă sticla şi paharele pe terasă. Boris, cînd voia să bea, îi delega şi pe ceilalţi să ia parte la acest viciu şi de aceea pe tavă se aflau trei pahare. Viktor Efimici făcea însă parte din vechea generaţie. Fost ofiţer de cazaci, acum slugă fără voie, se pricepea să dea o formă aleasă comportării faţă de femei.

— Să poftească, spuse Irina indiferentă.

Viktor Efimici puse tava pe măsuţă şi se grăbi să-i aprindă ţigara Irinei. Făcu asta cu oarecare stîngăcie şi tulburare, deoarece Kostov îi interzisese, amenin ţîndu-l cu concedierea, să bea în timpul zilei, iar cînd nu bea îi tremura mîna. Totuşi Viktor Efimici era mulţumit de vilă, de zilele scăldate în azur şi se simţea fericit că poate să contemple atîtea femei frumoase. Toate astea îi aminteau de tinereţe şi de ultimele zile în armata lui Vranghel, în Crimeea. Trase lîngă masă încă două şezlonguri şi coborî de pe terasă uşor ameţit de satisfacţie că i-a aprins domnişoarei Irina ţigara.

Pe terasă apăru mai întîi Kostov. Purta un pantalon de flanel de culoarea tutunului şi un pulover gri-argintiu care îl ferea de răcoarea serii.

— A sosit o telegramă ! spuse expertul.

— Ce telegramă ?

— Foarte plăcută ! Mîine sosesc nemţii şi-o aduc şi pe Zara cu ei... Lichtenfeld nu se poate dezbăra de obiceiul de a o tîrî după el. Ai să consimţi să apari în sala de dans cu ea ?

— Eu n-am dreptul să rîd de ea, remarcă Irina încet.

— De ce?

— Pentru că avem aceeaşi stare civilă.

— Ei, ce vorbeşti. Nici nu se compară, spuse expertul uitîndu-se la chipul frumos al Irinei şi la revistele de medicină de pe masă. Boris a invitat-o şi pe ea ca să facă greutăţi micilor societăţi.

Se aşeză pe scaun şi îşi aprinse o ţigară.

— Nu înţeleg ce legătură poate fi între Zara şi micile societăţi.

— Zara e un vin destul de scump şi Lichtenfeld nu dispune decît de salariul pe care-l primeşte de la concernul german, aşa că n-are posibilitatea să fie generos... Dar poate în schimb să-i facă pe plac, atrăgîndu-i atenţia lui von Geier că societăţile mici manufacturează prost, exagerînd în acelaşi timp calitatea proastă a partizilor lor. E limpede?

— Da, spuse Irina surd.

— Am un şef remarcabil! continuă expertul. Nu ştiu dacă s-a mai născut al doilea ca el... Nerăbdarea cu care îi aşteaptă pe nemţi mă face să cred că se pregăteşte să se folosească şi de sprijinul dumitale.

— Ce vrei să spui? întrebă Irina aspru.

— Von Geier îţi place, preciză Kostov.

— Se prea poate! Ei şi?...

— Iar el simte acelaşi lucru pentru dumneata.

— Se pare că ai consacrat destulă vreme acestor observaţii.

— Pe mine mă interesează numai treburile „Nikotianei"... Situaţia ei nu mai e roză. Lichtenfeld a scăpat faţă de Zara că von Geier intenţionează să reducă cu o treime contingentele „Nikotianei", ca să poată oferi ceva şi societăţilor oamenilor palatului, care acum lucrează foarte bine pe plan politic. Dar von Geier s-ar putea să renunţe la această reducere... dacă dumneata... cum să spun... l-ai decide să-şi schimbe hotărîrea.

Expertul tăcu brusc. O roşeaţă vie împurpură faţa Irinei. Mîinile ei strînseră fără voie rezemătoarele scaunului.

— Să nu mă certi, se grăbi Kostov s-o îmbuneze. Situația nu se prezintă așa cum pare la prima vedere... Totul s-ar putea aranja într-o simplă conversație. Von Geier e destul de original... Vreau să spun că nu-i plac aventurile brutale și, oricum, te respectă.

Irina nu răspunse. Culorile topite ale apusului, scurse în neant, făceau loc amurgului, fața ei însă rămăsese tot atît de roșie. Era îmbrăcată într-o rochie de șantung cu mîneci scurte. Pielea feței, arsă de soare, căpătase o culoare roșiatică-arămie, iar umerii rotunzi și ovalul decolteului respirau sănătate.

— Ai terminat ? întrebă ea deodată.

— Nu, răspunse expertul. Aprinse o altă țigară, gata să continue, dar șopti în silă : Ssst !... Vine șeful...

Delăsat și leneș, cu țigara în gură, Boris urcă treptele terasei. Purta pantalonii costumului de toate zilele și o cămașă în culori, cu gulerul răsfrînt și mînecile suflecate. Neglijența lui față de îmbrăcăminte — nu se gîndea niciodată cum să se îmbrace — constrasta cu eleganța lui Kostov. Înfățișarea lui nu mai era atît de tînără. Ochii păreau mai adînciți în orbite, iar privirea lor întunecată, care odinioară o fermecase pe Irina, avea acum expresia de suspiciune a omului pus pe ceartă. Această expresie neplăcută se altoise în el în cei opt ani de cînd conducea „Nikotiana".

— Iar ați fleurtat ? întrebă el așezîndu-se lîngă Irina și grăbindu-se să-și toarne coniac.

— A început cumva să-ți pese de asta ? remarcă ea.

Kostov îi făcu semn din ochi să rămînă calmă.

— Asta-i periculos ! răspunse Boris mai în glumă, mai în serios, arătînd cu paharul spre expert. Scuipă și pe urmă linge, și asta place mult femeilor.

— Ai ghicit, rosti Kostov fără nici o inflexiune.

— În orice caz, îți invidiez părul, se înciudă Boris brusc, uitîndu-se fix la expert.

— E o perucă, declară Kostov.

— Vrei să spui, frumos ca o perucă, Boris își pipăi creștetul pleșuv. Trebuie să-mi dai și mie una din nenumăratele soluții pe care le întrebuințezi.

— N-ai nevoie, răspunse expertul. „Nikotiana" îţi lasă mult prea puţin timp ca să te gîndeşti la exteriorul tău şi la femei.

— Aşadar iar ai primit plîngeri!... Boris se uită zeflemitor la Irina. Ce-ar fi devenit „Nikotiana" dacă n-aş fi fost eu?

— Ce a devenit şi cu dumneata: o mică sucursală a concernului german de tutunuri.

— Dar tocmai asta evităm să fim.

— Încercarea e una şi reuşita alta.

— Vom vedea săptămîna asta... Mîine soseşte von Geier şi Lichtenfeld!... se adresă el Irinei.

— Eu plec mîine la Sofia, răspunse ea pe neaşteptate.

Cuvintele ei căzuseră ca un trăsnet. Urmă o clipă grea de tăcere.

— Ce înseamnă asta? întrebă Boris cu glasul răguşit. Faţa lui, scuturîndu-se de delăsarea leneşă, arăta acum aspră şi răutăcioasă.

— Plec pur şi simplu la Sofia. Vocea Irinei răsună rece. Profesorul mă cheamă la clinică.

— Să-l ia dracu pe profesorul tău!... Faţa lui Boris se strîmbă de mînie. N-o să pleci nicăieri.

— De ce? întrebă Irina.

— Pentru că ar fi o mitocănie neruşinată!... Oamenii ştiu că eşti aici.

— Vrei să spui... von Geier?

— Da, el!... Tocmai acum vom negocia condiţiile noului contingent şi n-are rost să-i faci figuri dintr-astea!... Şi eu, prostul, mă bizuiam pe tine.

În tăcerea care urmă, se auzi o melodie de jaz îndepărtată. Intunericul din grădină se îndesea tot mai mult. O adiere de vint dinspre uscat aducea miresme de flori de cîmp. Deasupra mării răsări luna portocalie, învăluită într-o pîclă uşoară.

— Domnule Kostov!... spuse Irina brusc. Lasă-ne, te rog, o clipă singuri.

Expertul se ridică vinovat, căindu-se că se amestecase în aceste chestiuni.

— Sper că n-o să vă certați, le ură el și porni agale spre ușa terasei, ce ducea în vilă.

Luna urca ușor la orizont; lumina ei blîndă, fosforescentă, presăra argint pe întinderea nemărginită a mării, făcînd să scînteie crestele valurilor. În grădină zburau licuricii. Boris bău dintr-o înghițitură încă un pahar cu coniac. Acum bea în fiecare seară, fără să asculte de sfaturile Irinei, de avertismentele lui Kostov și de glasul rațiunii. Își alesese cel mai ruinător reconfortant după muncă. Altădată această situație sfîșia inima Irinei. Acum însă, îl privea cum bea, fără să-i pese.

— Ce-i comedia asta?... întrebă el după ce simți amețeala plăcută pe care i-o pricinuia alcoolul. Te jignește poate prezența Zarei? A trebuit s-o invit și pe ea... pentru Lichtenfeld... Aici e doar vorba de politică...

Zîmbi cu dublu înțeles.

— Așa!... Zara se va ocupa de Lichtenfeld, iar eu de von Geier... Totul e ca nemții să fie mulțumiți.

— Ce găsești anormal în asta?

— Nimic, decît că n-ai pic de demnitate.

— Kostov ți-a zăpăcit mintea!... Fantele ăsta bătrîn începe să fie gelos pe toți!... Ce-ți închipui? Că vreau să te folosesc ca pe Zara?

— De ce insiști să rămîn aici?

— Pentru că am nevoie de tine. Tu ai să lucrezi cu creierul.

— Cum lucrează Zara cu corpul.

— Există o diferență enormă între aceste două procedee.

— Dar scopul e unul și același: să-i momim pe acești bărbați, ca tu să cîștigi.

— Știu eu de ce judeci așa... Situația în care te afli te face mai sensibilă și eu te înțeleg. Dar curînd ai să fii soția mea. Și atunci, imaginează-ți că von Geier, sau oricare altul, vine la dineu la noi și într-o atmosferă de bună dispoziție încheiem o tranzacție frumoasă! Ce, ai să spui că asta-i seducție? Trebuie să mă înțelegi just. Astăzi situația este absolut aceeași.

— Nu, nu-i aceeaşi !... Nu sînt încă soţia ta legitimă. Şi, ca principiu, intenţia ta de a te folosi de femei în tranzacţii mi se pare respingătoare.

— Aşa ?... Ţie nu-ţi cer decît un serviciu onorabil, nu-ţi cer decît să fii amabilă cu von Geier, şi asta pentru că amabilitatea ta îl va dispune mai uşor la negocieri. Omul ăsta nu e nici prost, nici brutal... Tu însuţi ai recunoscut odată că are în el ceva întunecat şi pitoresc... Ce rău e în faptul că şi el te place, că şi el găseşte o satisfacţie într-o conversaţie cu tine ?... Crezi că aş îngădui ceva mai mult ?

Irina începu să rîdă încet, fără mînie, fără să se simtă jignită, chiar fără nici o durere. Acum Boris îi amintea — ce oroare ! — de Bimbi.

— O, taci ! spuse ea. Sînt lucruri pe care tu nu poţi să le înţelegi.

Făcuse încă un pas spre descoperirea adevăratului lui chip. Îl vedea gol şi stupid, lipsit cu totul de orice simţ moral, de capacitatea elementară de a deosebi binele de rău, laşitatea de demnitate. Nu vedea în el decît un negustoraş mărunt, un degenerat, un nebun... Îi trecea prin minte că pînă şi Bataşki cel lipsit de orice scrupul ar fi respins cu revoltă gîndul de a-şi folosi soţia pentru asemenea scopuri. La ce se putea aştepta de la Boris, de la un mijlocitor care căuta femei pentru nemţi, de la un filistin mărginit şi înţepenit, pe care nu-l interesa decît „Nikotiana", care nu citea o carte, nu mergea la un concert, nu călca într-un teatru ori la vreo expoziţie. Pentru a doua oară, în sufletul Irinei se dezlănţui un incendiu pustiitor, care mistui ultimele simţăminte ale trecutului, toate durerile, toate speranţele şi îndoielile ei de altădată. Apoi incendiul se stinse brusc, atît de brusc pe cît izbucnise, şi rămăşiţele arse ale sufletului ei se învăluiră ca-n giulgiu, într-o linişte tristă, într-o mîhnire mută şi uniformă. În toiul acestei tristeţi, mintea ei lucra repede. Aşa !... Totul se sfîrşea deci, acum însă fără agitaţie, fără amărăciune şi părere de rău. Acum sta solid pe propriile-i picioare, era înţeleaptă, căpătase experienţa vieţii şi a oamenilor. Putea să accepte cererea lui Boris, dar cu anumite condiţii şi fără să-şi

sacrifice demnitatea care îi mai rămînea... Va manevra față de von Geier, dar fără șarlatanie și servilism. Și astfel va fi stăpînă pe sine, se va bucura de viață și va învinge încă o dată criza ei de conștiință.

Luna se ridicase sus, mult deasupra orizontului și răsfrîngerea ei în mare, așternută ca o punte de lumină peste valuri, tremura scînteietoare. Totul era scăldat în licărirea blîndă a razelor de lună, sub care livezile și viile păreau negre. O insectă mare, luminiscentă, se tîra pe zidul de ciment al terasei. Prin fereastra deschisă a sufrageriei se auzea zgomot de farfurii și tacîmuri. Viktor Efimici aranja masa pentru cină.

Irina respiră adînc, cu ușurare. Contradicțiile care îi chinuiau fără răgaz sufletul dispăruseră. Acum se simțea liberă, puternică, plină de încredere în sine și nu regreta cei cinci ani care îi dăduseră putința să cunoască răul și să nu-și mai ascundă comportările, înșelîndu-se pe sine însăși. Apoi auzi deodată lîngă ea un glas bărbătesc răgușit, care îi păru necunoscut, străin, îndepărtat. Glasul îngăima neputincios tot felul de argumente, minciuni, justificări, care n-o mai interesau. O mînă uscățivă, respingătoare, o prinse de braț și începu s-o mîngîie, încercînd să fie duioasă. Glasul se milogea:

— Nu vorbi prostii!... Pe noi ne leagă mult mai multe lucruri decît crezi... Poți să pleci, ori să rămîi aici... Fă ce vrei... n-are nici o importanță dacă concernul german de tutunuri ne va reduce contingentele.

— Rămîn aici, răspunse ea sec.

— Așa!... În vocea lui vibră o satisfacție jalnică și respingătoare. M-ai înțeles în sfîrșit, nu-i așa?

— Da, pe deplin!... Am să-l conving pe von Geier să nu reducă contingentele „Nikotianei". Dar cum am s-o fac, mă privește personal... O să procedez așa cum îmi place... Și asta va fi valabil de acum înainte, și mîine și întotdeauna...

— Ce vrei să faci!? întrebă el.

Glasul lui tremura de alarmă, de o neliniște care venea din senzația că în seara asta Irina iese din

viața lui, că se smulge din mîinile lui. Și această smulgere îi lăsa în suflet un gol pe care nu-l vedea, nu-l sezisa limpede, dar care îl tulbura.

— Ce vrei să faci!? repetă el.

— Ce am să socot că e bine, răspunse ea ostenită și apatică.

Apoi se ridică și porni spre ușa luminată.

Expertul aștepta plictisit în sufragerie, sprijinit cu coatele de masă și, neavînd ce face, își examina manichiura îrumoaselor lui mîini.

Cînd Irina intră, el respiră cu ușurare. Era liniștită și înviorată, ca în clipa cînd citea pe terasă.

Faptului că Boris era palid și tulburat nu-i dădu nici o atenție.

— Așadar, rămîi? întrebă expertul.

— Da, răspunse Irina, de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat.

Viktor Efimici începu să servească cina.

— Asta e o repetiție reușită pentru viitoarea voastră căsnicie, glumi Kostov. Dar n-ați zbierat destul de tare... În scandalurile de familie, calmul unuia din soți îl scoate de obicei din fire pe celălalt.

Irina începu să rîdă.

— Nu există o astfel de primejdie, spuse ea.

— Ce primejdie?

— Să devenim soț și soție.

Kostov se uită abia acum la fața întunecată a lui Boris și, neliniștit, lăsă capul în jos. Conversația nu mergea. Toți tăceau.

— Ce mai vești de la Sofia? întrebă Irina, ca să împrăștie tăcerea neplăcută?

— Bataşki ne părăsește, răspunse expertul.

— Îl regretați?

— Bineînțeles!... Bataşki nu poate fi înlocuit!... Face escrocherii, fură și înșală, dar în așa fel încît societatea trage totuși foloase de pe urma lui.

Irina luă o bucată destul de mare din friptura de vițel pe care Viktor Efimici i-o ținea cu bunăvoință în față. Numai ea și Kostov întrețineau această conversație plicticoasă.

— La ce vă poate folosi un individ ca ăsta ? întrebă ea distrată.

— O, era un funcţionar ideal pentru societatea noastră.

Boris îl privi încruntat, dar nu spuse nimic.

— Unde se duce acum ? continuă să se intereseze Irina.

— A format o societate împreună cu un general de rezervă.

— Nu-l invidiez pe general. Dar cine îl va credita ?

— Din păcate chiar concernul german de ţigări.

— O să-i venim noi de hac acestei societăţi, zise Irina. Numai să sosească von Geier.

Ea începu să ridă. Expertul făcu la fel. Era rîsul vioi a doi oameni care rămîneau nepăsători în faţa haosului întunecat din capul celui de al treilea.

— Ajunge !... strigă deodată Boris. M-am săturat ! Întreceţi orice măsură !

Se ridică de la masă, aruncă tacimurile şi ieşi din sufragerie, lăsînd în urmă un gol plin de silă şi tristeţe. Kostov nu mai mîncă, dar Irina îşi continuă netulburată masa.

— Ei ?... întrebă expertul.

— Totul a ajuns la sfîrşitul lui firesc, răspunse ea. Dar te rog să nu întrebi nimic şi să nu încerci să interpretezi nimic.

Kostov lăsă capul în jos şi se abandonă gîndurilor despre viaţă şi dragoste. Irina îşi termină desertul.

— Noapte bună ! spuse ea ridicîndu-se de la masă.

— Noapte bună ! răspunse expertul.

Mai schimbă cîteva cuvinte, distrat, cu Viktor Efimici, despre repararea unei rachete de tenis, şi se duse să joace bridge într-o vilă din vecinătate.

Ferestrele vilei, umbrite de trandafiri japonezi, de viţă sălbatică şi iederă, se cufundau una după alta în întuneric. Treptat adormeau şi locatarii obosiţi de plăceri din vilele vecine. Kostov se întoarse după miezul nopţii, plictisit şi uşor ameţit, fredonînd o melodie la modă. Peste vii, peste vile şi mare, sclipea

luna. De pe plajă se auzea plescăitul trist şi înăbuşit al valurilor liniştite, iar undeva pe mal cineva cînta acompaniindu-se cu acordeonul. Departe, pe mare, pîlpîiau luminile unui vapor.

Boris sta culcat în camera lui, întunecat, apăsat parcă de o povară grea şi înţepenit. Cînd se stinse şi ultimul zgomot din vilă, se ridică din pat şi apăsă pe mînerul uşii care ducea în camera Irinei. Uşa era încuiată. Bătu uşor.

— Nu!... răspunse Irina.

— Vreau să vorbim în linişte, spuse Boris.

— Nu acum, repetă ea.

Vocea ei era seacă, fermă, inflexibilă.

Boris aşteptă o clipă, apoi lovi cu pumnul în uşă. În întuneric răsună iarăşi vocea Irinei, acum cu silă şi dispreţ.

— Dacă continui să faci scene, chem la telefon un taxi şi plec chiar acum la Sofia.

Boris strînse pumnii neputincios. În cameră avea coniac. Bău cîteva pahare şi se trînti pe pat. Prin fereastra deschisă pătrundea luminoasă noaptea marină. Plescăitul valurilor, adierea vîntului şi foşnetul frunzelor se îmănuncheau într-un susur uniform, care se mistui încetul cu încetul în noaptea somnului.

A doua zi, Boris îi ceru infirmierei s-o ducă pe Maria la Sofia. Viktor Efimici, şoferul şi infirmiera o luară aproape pe sus pe nefericita bolnavă care surîdea în neştire şi o urcară în maşina care trebuia s-o ducă de la Ceamkoria. Adevărata stăpînă a vilei era îndepărtată ca un obiect urît şi plicticos, care nu trebuia să strice buna dispoziţie a oaspeţilor.

O dată cu venirea nemţilor, Kostov se lăsă prins de o activitate intensă în slujba „Nikotianei". Fixă în cele mai mici amănunte programul pentru dimineaţă, prînz şi seară, stabili cu grijă care din locatarii vilelor învecinate puteau să prezinte un interes pentru von Geier şi dădu dispoziţii să se acordeze pianul la care cînta odinioară Maria. Von Geier era meloman. Cînta cu pricepere neglijentă din Beethoven şi Wagner, ceea ce îl făcea pe Boris să creadă cu certitudine că

neamțul era neserios și deci putea fi ușor tras pe sfoară. Pianul fusese transportat în camera lui — cea mai frumoasă din vilă. Fereastra privea spre mare, înspre plaja cu stîncile negre, împrăștiate în dezordine, de care se spărgeau valurile înspumate. Dispoziții speciale fuseseră date bucătăresei și omului însărcinat cu procurarea alimentelor. Kostov luase aceste măsuri nu din afecțiune pentru germani, ci numai pentru că dispozițiile de acest fel îi intraseră în sînge. Nu-l respecta decît pe von Geier, și asta numai într-o oarecare măsură.

Germanii veniră însă mult prea îngrijorați ca să poată aprecia confortul pregătit de Kostov. Sosiseră seara tîrziu, obosiți de lunga călătorie cu trenul, a doua zi dormiră pînă tîrziu, iar după-amiază nu se dezlipiră de aparatul de radio, ascultînd posturile germane. Evenimentele internaționale le absorbeau întreaga atenție. Chiar și Lichtenfeld nu mai trăncănea ca de obicei cu îngîmfare. Războiul era chestiune de zile sau săptămîni.

Buna dispoziție le reveni puțin oaspeților abia după semnarea pactului de neagresiune germano-sovietic. Seara trecu în conversații optimiste despre războiul fulger. Dar nici chiar semnarea pactului nu îndepărtă decît foarte puțin grijile neștiute ale lui von Geier. Nu încăpea îndoială că atmosfera de aici și vacanța îi plăceau, dar, din prima zi chiar, se izolă de ceilalți cu o amabilitate rece și politicoasă. În fiecare dimineață se trezea devreme și înota un kilometru sau doi în mare, ca să se întoarcă tocmai cînd ceilalți își terminau gustarea sau se pregăteau să iasă pe plajă. Apoi se închidea în cameră și citea, iar în timpul prînzului manifesta față de toți o atenție politicoasă și egală, lipsită însă de orice căldură. Spre seară se plimba singur pe malul abrupt și stîncos, prin locuri unde nu mergea nimeni. Contrar așteptărilor celor care îi cunoșteau înclinația pentru muzică, nu se atinse nici măcar o dată de pianul din cameră. Trecea cu nepăsare chiar peste unele din impertinențele Zarei și ale lui Lichtenfeld, care altă dată l-ar fi necăjit. În general avea o comportare de om închis, dar extrem de bine crescut.

Irina simţi de mai multe ori diferenţa pe care el o făcea între ea şi ceilalţi. Dar, ca întotdeauna, nu trăda acest lucru prin atitudini sau aluzii făcute în prezenţa ei.

Într-o dimineaţă, Irina porni spre cabinele de trestie de pe plajă mai devreme ca de obicei, la ora cînd von Geier se ducea să înoate în mare. Dimineaţa era liniştită şi răcoroasă. În verdeaţa ofilită, în suflul sărat al mării şi-n ceaţa albăstruie care învăluia malurile golfului, se simţeau primele semne ale toamnei. Soarele, care îşi pierduse din strălucire, lumina obosit. Marea şi cerul se contopeau la orizont într-un azur rece de acuarelă.

Plaja era încă pustie. Irina intră într-o cabină şi începu să se dezbrace, reproşîndu-şi încetineala şi ezitările. Zilele treceau, dar ea nu întreprinsese nimic cu von Geier, de parcă viaţa, cu emoţiile şi satisfacţiile ei, ar fi fost un ospăţ deşănţat la care nu îndrăznea să se alăture. Îşi îmbrăcă costumul de baie strîmt, roşu-cărămiziu. Corpul ei n-avea subţirimea la modă a Zarei, dar respira sănătate şi frumuseţe. Era bine făcută, cu coapse puternice şi umeri rotunzi. Culoarea aurie de scorţişoară a pielii îi dădeau un aer de statuie de bronz. Îşi prinsese părul des, negru şi lucios, cu o panglică de culoarea costumului.

Se lungi pe nisip, îşi puse ochelarii de soare şi continuă să mediteze la viaţa ei. Convorbirea cu Boris de pe terasă şi comportarea ei actuală faţă de el îi păreau o prostie. N-ar fi trebuit să-l scoată din sărite. Dimpotrivă, ar fi bine să se gîndească cum s-ar putea folosi de el. O dată cu dragostea se evaporase şi caracterul ei dinainte, părea că îi murise şi trecutul. Totul i se înfăţişa acum ca un roman citit de mult, în a cărui intrigă eroii îşi păstrează contururi şterse şi ireale, ca imaginile amintirilor din copilăria îndepărtată. Fata speriată, îngrozită de întîlnirile în ascuns, nu mai exista. Iar vestala singuratică şi castă a ştiinţei se transformase, fără putinţă de întoarcere, într-o amantă care iubea luxul, banii, plăcerile... şi ştiinţa, se înţelege, dar numai ca poză şi ca o podoabă pe care

nu toate femeile şi-o puteau însuşi. Acum viitorul se desfăşura înaintea ei ca o grădină pe care trebuia s-o parcurgă gustînd din fructele fiecărui pom.

Se ridică în coate şi privi suprafaţa mării. De mal se apropia un punct negru pe care-l observase încă de sus, de la fereastra vilei. Neamţul se întorcea pe plajă. Irina se întinse din nou pe nisip, în aşteptare.

Aşa!... Acum nu va mai da înapoi, nu se va retrage umilită şi călcată în picioare, nu se va încovoia ca un şoarece bolnav! Dimpotrivă, i se păru că existenţa ei reală abia acum începe. Viaţa ei viitoare o pasiona ca un joc de poker, cu încordarea plăcută şi înfrigurată pe care ţi-o dă. Von Geier îi plăcea de mult. De fapt fleurtul lor începuse cu doi ani în urmă, dar se consumă neterminat, în tăcere, ceea ce îi împingea cu mai multă putere unul spre celălalt. Nu era iubire, ci o atracţie fizică, amestecată cu un simţămînt de solidaritate şi de admiraţie calmă, reciprocă. Nu venise oare timpul să înceteze de a mai înăbuşi acest simţămînt, de a se debarasa de ultimele rezerve pe care i le inspirase pînă acum Boris?... Dar îi trecu numaidecît prin minte că asta ar deprecia-o atît în ochii lui Boris, cît şi în ai lui von Geier, că i-ar răpi multe din avantajele de care se bucură acum. Nu, era mai bine să rămînă rezervată, să dea impresia că-l iubeşte pe Boris, pe care de fapt îl disprefuia. Astfel îşi va păstra contul la bancă. Numai că, spre deosebire de felul cum procedase pînă în prezent, acum va dispune de acest cont fără zgîrcenie. Prietena econoamă şi modestă îşi va arăta capriciile, va lua din banii lui cu lăcomie jecmănitoare de metresă risipitoare.

Se ridică şi privi încă o dată marea. Von Geier înota repede spre ţărm.

Neamţul ieşi pe plajă, îşi scutură apa de pe corp şi după o scurtă ezitare porni spre Irina. Pentru că ceilalţi lipseau, socotea că nu e potrivit să meargă să se aşeze lîngă ea. Dar zîmbetul prietenos al Irinei îl încuraja şi, ca de multe ori pînă acum, avu senzaţia că această fată — care îi părea cam închisă şi cu mult mai onorabilă decît soţiile legitime ale multor băr-

baţi — îl place. Nici înfăţişarea, nici manierele Irinei nu corespundeau părerilor lui despre o femeie întreţinută. Era inteligentă şi se putea conversa cu ea despre orice. Femeile de soiul ăsta, pe care von Geier le întîlnise în viaţă, puteau fi numărate pe degete şi nu veniseră niciodată în contact prea apropiat cu el.

— Înotaţi ? întrebă el.

— Nu prea ştiu să înot, răspunse Irina.

Vorbea germana încet şi corect, ca toţi cei care au învăţat-o cu răbdare, de la profesori şi din cărţi. Dar tocmai asta îi plăcea lui şi mai mult, pentru că trăda o persoană metodică şi disciplinată, care poate place oricărui german. „Medicina este profesiunea care corespunde cel mai bine caracterului ei", gîndi el aprobativ. Apoi, şchiopătînd pronunţat, se îndreptă spre cabina unde-şi lăsase hainele şi se întoarse cu tabachera şi bricheta.

— Aş putea să fumez o ţigară lîngă dumneavoastră? întrebă el.

— Fireşte !... răspunse Irina, fără să se mire de politeţea lui demodată.

Nici un zvon demn de crezare nu confirma că ar avea legături cu vreo femeie la Sofia. Trăia cu totul izolat şi era oarecum stîngaci, în afară de momentele cînd îl ocăra pe Lichtenfeld, cînd dicta guvernului acordurile de cliring sau cînd stabilea contingentele „Nikotianei"". Probabil că şi în tinereţe s-a comportat la fel — aspru în serviciu şi timid faţă de femeile care îi plăceau. Dar Irina nu era prea sigură de timiditatea lui faţă de femei. Se părea mai degrabă că femeile îl plictiseau.

— Imi daţi, vă rog, şi mie o ţigară ? îl rugă ea.

Von Geier îi întinse tabachera — o tabacheră obişnuită, de nichel, practică, fără monograme şi podoabe cum era cea a lui Lichtenfeld. Tot aşa era şi el — cuviincios, dar lipsit de orice eleganţă la modă. Era mic de statură, dar îndesat, cu umerii largi, fără burtă şi cu muşchi puternici arşi de soare, portocalii, ca la toţi oamenii blonzi. Un picior îi era mult mai scurt decît celălalt, şi acest neajuns fizic îi dădea o înfăţi-

şare dramatică. Făceai numaidecît legătură cu trecutul lui de aviator din escadrila de luptă a lui Richthofen. Avea ochi aspri, de culoarea oţelului.

Irina aprinse ţigara şi se lungi pe nisip. Neamţul se culcă lîngă ea, sprijinindu-se în cot. Marea era liniştită ca un lac. Ceaţa albăstruie şi străvezie care învăluia ţărmurile golfului începuse să se destrame.

— Sînteţi mulţumit de odihnă ? întrebă Irina.

— N-aş putea să spun că asta-i odihnă, zîmbi von Geier.

— De ce ?

— Pentru că nu te odihneşti decît cînd eşti liniştit, iar noi aşteptăm războiul şi ne agităm.

— Poate că totuşi războiul va fi evitat !...

— O, nu !... Neamţul strivi calm ţigara în nisip. E o chestiune de zile.

— Dar nu păreţi prea agitat, observă Irina.

— Dimpotrivă !... Von Geier zîmbi iar, vrînd parcă să spună că germanii se agită cu totul altfel decît ceilalţi oameni. Sîntem însă siguri de victorie.

Irina simţi în glasul lui o notă de îngîmfare, ceea ce nu se potrivea de loc cu firea lui echilibrată.

— Atunci ce vă tulbură ? întrebă Irina.

— Războiul în sine !... Von Geier continua să zîmbească şi atunci Irina înţelese că de fapt el zîmbea cu amărăciune şi totuşi oarecum mîndru de el însuşi. Da !... continuă el. Războiul în sine !... Aşa s-au agitat şi nibelungii cînd Hagen von Tronje l-a ucis pe fiul Kriemhildei ! Aşa se agită germanii care gîndesc, care instruiesc şi conduc !... Aşa mă agit şi eu... E ceva specific nouă. Lumea îi spune barbarie, dar pentru noi e vorba de triumful spiritului german. Îi urîţi pe germani ? întrebă el brusc.

— Nu m-am gîndit pînă acum la asta.

— Ei cum, doar asta e tema la modă.

— Eu sînt ca dumneavoastră, spuse Irina. Puţin cam demodată. Dar îmi dau totuşi seama : ca să-i iubeşti pe germani trebuie să fii ori filozof, ori comerciant de tutunuri.

— Dumneavoastră sînteţi fără îndoală filozof.

— Nu de tot!... Nu uitaţi că trăiesc în lumea tutunului.

— Remarca îmi place! zîmbi el. De lumea asta m-am săturat şi eu. Dar cum priviţi nenumăratele întîmplări din ultimul timp? Studenţii de la Sofia au încercat să spargă geamurile legaţiei noastre. La o şcoală, un elev l-a insultat pe profesorul de germană. Un bulgar l-a pălmuit pe un german într-un magazin de mezeluri...

— Asta e poziţia omului de rînd, spuse Irina.

— O admiteţi?

— Nu! şi izbucni în rîs. Încerc să fiu filozof.

— Atingeţi cinismul.

— Dimpotrivă!... Irina începu iarăşi să rîdă. Încerc să judec ca dumneavoastră... Vă agitaţi pentru triumful spiritului german. Cîteva mii de oameni vor profita de avantaje materiale, iar ceilalţi se vor transforma în carne de tun... Dar cei care vor muri sînt oameni de rînd, respingători şi proşti, care duminica mănîncă crenvurşti, beau bere şi ascultă fanfara... Aţi aproba oare poziţia lor, dacă ar refuza să moară pentru triumful spiritului german?

Neamţul se încruntă.

— Sînteţi destul de sinceră şi asta îmi place, remarcă el cu asprime. Îl interpretaţi însă greşit pe cel mai mare filozof al nostru.

— Nu fac decît să trag concluziile obiective din filozofia lui.

— Tocmai aici greşiţi! Nietzsche disprefuieşte mulţimea, prin asta devine însă cel mai mare binefăcător al ei. Vrea s-o dezveţe de crenvurşti, bere şi fanfare... Asta-i motivul fundamental al istoriei filozofiei şi muzicii germane! În asta constă misiunea măreaţă a spiritului german.

— Mă tem că romantica dumneavoastră înfrumuseţează lucrurile. Lumea tutunului încearcă să se justifice prin dumneavoastră. Partea practică a filozofiei dumneavoastră e că poate să justifice orice. Eu însă nu cred în ea!... Cît timp spiritul german va

socoti că misiunea lui e să triumfe, prefer să rămîn un om de rînd care judecă cinic, dar limpede, în folosul său... Şi voi apăra acest punct de vedere în toate convorbirile pe care le voi avea cu dumneavoastră.

Neamţul o privi uimit, cu ochii lui reci ca oţelul. Voia să facă obiecţiuni, dar tăcu. Se apropia Kostov.

Expertul principal al „Nikotianei" se afla sub apăsarea celor auzite la posturile de radio germane, sub apăsarea gîndurilor întunecate despre destinul omenirii şi a priveliştii care îl întîmpina pe plajă. Era îmbrăcat în pantaloni albi şi o haină la modă, cu mîneci scurte. Ţinuta aceasta, deşi mult prea tinerească, i se potrivea totuşi. Călcînd uşor, ca să nu-şi umple cu nisip pantofii (marca „Salamander", modelul cel mai căutat al sezonului), salută distrat şi intră într-o cabină. După cîteva clipe ieşi într-un costum de baie vărgat cu carmin şi ultramarin, care mergea foarte bine cu corpul lui uscăţiv şi ars de soare. Kostov realizase efectul cromatic dintre dungile costumului şi corpul său — expunîndu-se cu insistenţă la soare, cu toată primejdia de a avea un acces de anghină pectorală.

În clipa cînd ieşi expertul din cabină, pe potecuţa care cobora dinspre vile apăru Zara şi Lichtenfeld, cu un grup de vilegiaturişti. Grupul forma un buchet pestriţ de halate strînse pe corp şi costume deschise de vară. Ajungînd pe plajă, se împrăştiară în cabine ca un grup de păuni gravi şi îngîmfaţi. Dar de data aceasta, păunii nu pozau prea mult. Poate că aveau destule motive: ştirile de la radio, sfîrşitul de sezon, oboseala fleurtului, fiorii reci ai toamnei. Soarele blînd, liniştea şi calmul mării erau pline de melancolie. Părea că ceva dispare pentru totdeauna o dată cu această vară. Rîsul femeilor se stingea izolat, bărbaţii trăgeau nervos din ţigară şi nu făceau glumele cotidiene. Domnii în vîrstă conversau încet şi serios, tinerii discutau asupra modalităţilor de a scăpa de serviciul militar şi de instrucţia care acum se cam înteţise. Şi aceşti oameni, ca şi expertul principal, ascultaseră pînă noaptea tîrziu posturile de radio europene, pentru ca

dimineața să se așeze din nou în fața aparatelor. Citiseră cu sete ultimele ziare și acum comentau evenimentele. Unii se temeau pentru siguranța rentelor lor, alții discutau cu aprindere despre noile posibilități de cîștiguri. Pacea era în agonie, Se făceau încercări fățarnice și fără speranță pentru salvarea ei : Henderson plecase iarăși cu avionul la Londra. Poate că în ultimul moment se va întîmpla o minune care să abată nebunia germană spre răsărit în loc de apus.

Expertul se așează prost dispus lîngă Irina și von Geier. Totul s-a sfîrșit !... Lumea merge la pieire, luxul, liniștea și viața cosmopolită vor dispărea în zăpăceala unui război îngrozitor, dincolo de care nu se vedea nimic. Kostov se uită distrat la forfota din jurul lor. Veneau mereu alți oameni, plaja se înviora, soarele începea să frigă. În mare se auzeau plescăit de apă, rîsete și glume.

Unii din cei care se scăldau aveau o înfățișare însuflețită, discutau aprins și glorificau pumnul care zguduise liniștea Europei. Cu glasuri puternice, parveniții cei noi, îmbogățiți prin exportul de ouă, bacon, fructe și tutun, trăgeau concluzii idioate. Expertul nu putea să-i sufere pe acești oameni, care răsăreau ca ciupercile și invadau cu obrăznicie localurile la modă.

Întoarse capul spre Irina și von Geier, de parcă le-ar fi căutat sprijinul. Dar se așezase aproape ostil la vreo doi metri și nu putea să intervină numaidecît în conversație. Convorbirea lor adîncită îl irită. Și această femeie se lăsa tîrîtă în dezastrul lumii lor, pe care în zadar voiau să-l evite. Expertul încerca să descifreze dacă cei doi discutau numai în chestiunea contractului, ori intervenea și un simțămînt nealterat de bani. Dar vorbeau atît de încet, încît nu putu prinde nimic.

— Ei, ce mai e nou ? întrebă Irina tare.

— Posturile germane emit marșuri și anunță că se va da o știre importantă, o informa Kostov în silă.

— Cînd asta ?

— Poate la ora prînzului. N-au spus exact.

— Un ultimatum Poloniei, răspunse von Geier cu nepăsare.

— Poate că polonezii îl vor accepta.

— Cine ştie, răspunse von Geier.

Neamţul privi fix undeva departe. La orizont naviga o escadră de puitoare de mine — mica flotă bulgară. Părea că şi ea face demonstraţii războinice şi, ca o fiară mică şi inofensivă, îşi arată colţii în favoarea viitorului aliat.

— Dar asta înseamnă război! remarcă Irina.

— Războiul este inevitabil, răspunse neamţul.

Kostov încercă să afle pînă unde ajunseseră raporturile dintre ei.

— Deseară e un concert simfonic, schimbă el vorba, de parcă ultimatumul dat Poloniei nu merita mai multă atenţie. După masă o să rezerv locuri.

— Eu nu merg, spuse neamţul.

Refuzul era firesc. Nu se ducea la nici un fel de distracţii.

— Dar dumneata? se adresă Kostov Irinei.

— Nici eu nu merg, răspunse ea repede. Am ceva de scris la maşină.

Kostov zîmbi mohorît. Ştia că Irina îşi scrisese la maşină lucrarea ştiinţifică despre cala-azar.

— Presupuneam asta, spuse el cu răutate, în bulgăreşte. Irina se înciudă:

— De trei zile te pregăteşti pentru concertul ăsta! aruncă zeflemitor. Ai aflat probabil că va lua parte şi ţarul.

— Nu ştiu dacă va lua parte, răspunse expertul supărat, dar s-ar cuveni să le mulţumiţi snobilor. Dacă nu mergeam la concert, puteam să rămîn în vilă şi să vă încurc.

— Nici o primejdie din partea dumitale.

— Aşadar, totul merge bine?

— Neaşteptat de bine.

Dezgustat de oameni, Kostov aprinse o ţigară, dar o strivi numaidecît în nisip. Era a zecea ţigară pe care o aprindea pînă acum, deşi n-ar fi trebuit să fumeze de loc. Von Geier înţelegea prea puţin limba bulgară, dar urmărea iscoditor tonul aspru al conversaţiei.

— Război pe toate fronturile !... remarcă el cu stîngaci umor german, după ce amîndoi tăcură.

— Aşa e ! confirmă Irina. Tutunul otrăveşte totul.

Expertul îi privi enigmatic. Iritarea îl făcea să se pregătească pentru un nou atac, care fu însă împiedicat de venirea Zarei şi a lui Lichtenfeld. Apariţia lor încărcă şi mai mult atmosfera. Irina se hotărî să plece. În timp ce baronul îşi întindea pe nisip corpul deşirat şi nu prea frumos (avea genunchii foarte sus şi coapsele plate), Zara rămase un timp oarecare în picioare, ca să-i zăpăcească pe toţi cu noul ei costum de baie. Era un adevărat rebus de culori. Fluturi pestriţi zburau printre culori verzi otrăvitoare. Te uitai cu uimire la desen, încercînd să descoperi ideea enigmatică pe care o conţinea şi, nereuşind, îl acceptai ca pe un colorit aidoma temperamentului ei. După ce crezu că şi-a etalat îndeajuns ciudatul costum şi după ce ciripi în trei limbi europene (ca să audă toată lumea cît de bine le posedă), Zara se aşeză pe nisip între von Geier şi Lichtenfeld. Avea un corp subţire, unghiile picioarelor îi erau vopsite şi capul ei de beduin, legat cu un turban galben, îşi păstra încă prospeţimea tinerească, de brunetă. Numai ochii i se schimbaseră — în parte din pricina vîrstei, în parte din ura pe care o purta bărbaţilor. Expresia de uşurinţă naivă şi oarecum tragică de altădată făcuse loc unui cinism batjocoritor şi bine meditat, unei impertinenţe conştiente. Deşi îşi acumulase o avere de invidiat de la foştii ei amanţi, îl storcea acum pe Lichtenfeld cît putea mai mult. Baronul cerea din ce în ce mai multe avansuri din salariul enorm pe care-l primea de la concernul german de ţigări şi deseori se împrumuta de la Preibisch. Zara îi jumulea acum pe bărbaţi cu o artă măiastră, dar cu toate astea nu-i dăduse încă marea lovitură unui prostălău ca Lichtenfeld. I se urîse de el pînă în gît, dar această legătură constituia o dovadă de fidelitate faţă de serviciul german de informaţii, de la care primea de asemeni bani.

Pentru von Geier venirea ei era ca bîzîitul unei muşte agasante. Lichtenfeld, care nu pierdea nici un

prilej să facă curte unei femei frumoase, se grăbi să ocupe locul liber pe care Kostov îl lăsase între Irina şi el. Lichtenfeld se oferi pentru a suta oară s-o înveţe pe Irina să înoate, dar ea refuză. Baronul se încredinţă că femeia asta e o fortăreaţă de necucerit. Aici trebuiau bani, bani mulţi!... Şi Lichtenfeld nu-i avea. Amărăciunea acestei constatări se adăugă proastei dispoziţii pe care o avea de dimineaţă. Şi el ascultase posturile de radio germane aproape toată noaptea, şi el era agitat, ba chiar furios că un amărît de caporal austriac comanda optzeci de milioane de germani, inclusiv persoana lui — Eberhard von Lichtenfeld.

În timp ce baronul îşi arăta în faţa Irinei măiestria de a amuza femeile, Zara îşi aplecă peste von Geier capul ei de beduin şi începu să-i povestească confidenţial cele mai noi zvonuri care circulau printre locatarii anglofili ai vilelor. Umflate de fantezia Zarei, aceste zvonuri uluiau prin prostia lor. Neamţul făcu din mînă un gest de silă şi o sili să tacă. Socotea colaborarea Zarei drept o jignire adusă serviciului german de informaţii, dar nu era nimic de făcut. Omul care conducea acest serviciu la Sofia nu era decît un dobitoc, un poliţai de rînd, pe care un obergruppenführer din provincie îl ridicase la rang de diplomat.

După puţin, Irina se ridică şi intră în cabină să se îmbrace. Lichtenfeld şi Zara se duseră să înoate, iar Kostov se aşeză mai aproape de von Geier.

— În fond, ce este fata asta? întrebă neamţul după ce se îndepărtară ceilalţi.

— O femeie întreţinută, răspunse expertul întunecat.

— Dar nu în sensul murdar al cuvîntului, nu-i aşa?

— Bineînţeles că nu! A fost minţită şi decepţionată de mai multe ori de domnul Morev, care nu ştie să se poarte cu femeile. Relaţiile lor sînt ca şi rupte.

— Aşa?... făcu neamţul ironic. Şi asta o apasă pe suflet?

— Da. S-a plîns?

— Mai de grabă a pozat.

— Uneori pozăm ca să ne salvăm demnitatea.

— Păcat!... remarcă distrat von Geier. Aşadar, se despart?

— Nu sînt sigur. Din anumite privinţe nu se pot lipsi unul de celălalt.

— Dacă se despart, vom pierde un jucător de bridge inteligent.

Vocea neamţului exprima o sinceră părere de rău.

— Da, o vom pierde!... confirmă Kostov cu durere. Afară doar dacă îi găsim un venit onorabil care să-i îngăduie să rămînă în mediul nostru.

— Cam ce? întrebă von Geier.

— Un comision, de pildă.

Faţa proaspătă a lui von Geier rămase nemişcată, dar în jurul ochilor lui se formau ridurile mărunte ale unui ris rece, lăuntric.

— Oare ce-ar fi de făcut? se întrebă el parcă pe sine.

— Cu ea nu se poate proceda oricum, adăugă expertul.

Neamţul privi albastrul mării gîndindu-se parcă la ceva, apoi, după o tăcere scurtă, spuse zîmbind:

— Dumneavoastră, în schimb, văd că ştiţi să vă purtaţi cu femeile!

— Da, ştiu, răspunse Kostov aproape brutal.

— Bine!... Să facem ceva. Von Geier zîmbi din nou. Se înţelege că comisionul va cădea în sarcina vînzătorului... N-am dreptul să ciupesc din banii concernului pentru bunii noştri parteneri de bridge.

Kostov dădu din cap. Neamţul lovi cu indiferenţă o ţigară de capacul tabacherei lui simple de nichel.

— Nu ştiu dacă aţi aflat... spuse el după cîteva clipe, de parcă convorbirea despre Irina nu lăsase nici o urmă. Aseară l-am informat pe şeful dumneavoastră că din anumite motive concernul este nevoit să micşoreze comenzile la „Nikotiana".

— De aseară n-am mai stat de vorbă cu şeful, răspunse expertul sec.

— Interesele economiei bulgare cer să repartizăm o parte din furnituri între societăţile mai mici, continuă von Geier netulburat.

— Da, consimţi expertul.

Şi în sinea lui îşi spuse: „Care va să zică aţi început să vă îngrijiţi de economia bulgară".

— Vrem s-o asociem la programul nostru de reconstrucţie socială a Europei.

— Trebuia să ne aşteptăm la asta, bombăni acru expertul, iar în mintea lui gîndul se desfăşură deplin: „Doar «Nikotiana» împiedică concernul să coboare mai mult preţurile".

— Vi se pare cumva ciudat?...

— Obiectiv vorbind, de loc. („Doar nu ţi-oi fi închipuind că sîntem aşa de proşti!")

— Pînă acum raporturile noastre au fost foarte bune. („Concernul vă dă aproape un drept de monopol ca să faceţi comerţ cu noi şi să obţineţi cîştiguri uriaşe.")

— Aşa e, recunoscu expertul. („Dar ce, voi aţi cîştigat puţin?")

— Şi sper că vor rămîne tot aşa şi în viitor. („De acum vom începe să strîngem funia de gîtul «Nikotianei»!")

— Şi eu sper acelaşi lucru. („Funia s-ar putea rupe".)

— Aşa!... glasul neamţului era pătruns de un cinism, aproape conştient. Mă bucur că şeful dumneavoastră a luat, în această chestiune, o poziţie patriotică. („Concernul nu poate tolera în Bulgaria o întreprindere cu drept de monopol, şi «Nikotiana» va trebui sugrumată treptat".)

— Şeful meu e un om foarte inteligent. („Dar pînă cînd concernul va sugruma «Nikotiana», führerul vostru smintit va împinge Germania în prăpastie".)

— Şi eu m-am convins de asta. Îşi dă seama că destinul poporului bulgar e legat de armele noastre. („Începem un război greu. Cu tot pactul care a fost semnat, situaţia la răsărit rămîne incertă.")

— Fără îndoială !... („Idioților !... Atunci de ce îl începeți ?")

Cei doi bărbați tăcură și se priviră cu ură ascunsă. Se stimau reciproc, chiar se plăceau, acum însă era vorba de tutun și chestiunea aceasta se situa deasupra oricărei considerațiuni omenești. Dialogul se sfîrșise, dar gîndurile lor continuau să se scurgă — gînduri care orbecăiau în întuneric, în neliniște și incertitudine.

Von Geier se ridică încet.

— Trebuie să mă duc, spuse el. Astăzi am stat prea mult la soare.

Salută cuviincios și porni spre cabină să se îmbrace. După puțin expertul se uită la omul cu umeri largi care pășea, șchiopătînd pe potecuța ce ducea spre vilă. Avea senzația că pînă și în manierele acestui german bine crescut stăruiau o îngîmfare și o obrăznicie de nesuferit. Acceptase să-și petreacă vacanța în vilă și la urmă, în loc de mulțumire, îi aducea gazdei știrea că micșorase contingentul. Dar Kostov zîmbi cu amărăciune, găsind o justificare. La servilismul lor cinic, neamțul răspundea cu o impertinență cinică. Această comportare o învățase de la vasalii greci și turci ai tutunului.

Expertul se întinse pe nisip și închise ochii. Lumea în care trăia, această lume deznădăjduit de putredă, îi păru din nou condamnată la pieire. Nici chiar imaginea Irinei nu-l mai tulbura. Părea un trandafir superb, dar murdar, rupt și căzut în putregaiul descompunerii generale. Cuprins de o tristețe rece, Kostov asculta plescăitul valurilor.

In acest timp, von Geier, îndreptîndu-se spre vilă, se lăsă furat, ca întotdeauna, de visurile arzătoare asupra măreției spiritului german. Un cor de filozofi declamau patetic poemul triumfului lui, și sunete suprapămîntești din muzica lui Wagner răspîndeau acest poem în infinitul timpului și al spațiului. Dar în timp ce corul prevestea victorie, din muzica — mai

spiritualizată, care străpungea şi depăşea gîndirea — se desprindeau disonanţe întunecate, în care răsuna groaznic ameninţarea destinului. Neamţul şchiopăta şi se grăbea nervos, fără să ştie de ce. Apoi se opri brusc. I se păru că din tăcerea acelei zile însorite, din imobilitatea fără viaţă a mării, din iarba pîrjolită şi din şopîrlele care se strecurau alene printre bolovani se degaja ceva înfricoşător. Era rezistenţa duşmănoasă a materiei care refuză să urmeze avîntul spiritului. Chiar şi corpul lui, obosit de atîta grabă şi transpirat de căldură, părea că refuză să i se supună. Dar se reculese repede şi porni înainte. Materia îl eliberase de prezenţa ei neplăcută. In conştiinţa lui răsună din nou corul filozofilor şi muzica wagneriană. Disonanţele care prevesteau mînia destinului nu se mai auzeau. In această clipă, neamţul accepta şi dorea războiul ca în zilele tinereţii, aşa cum o făcuse cu douăzeci de ani în urmă, cînd, într-o zi de vară tot ca aceasta, calmă şi melancolică, zburase pentru întîia oară, cu avionul său de vînătoare, împotriva inamicului. Pulsaţia războiului puse acum stăpînire pe conştiinţa lui şi-i provocă o tulburare atavică, animalică. Doar cîteva zile, poate ore, şi...

Pe la ora cinci după-amiază toţi se strînseră în jurul aparatului de radio din sufragerie, aşteptînd ştirea pe care staţiunile germane de radioemisiune o făgăduiseră de dimineaţă.

Kostov, care se aşezase lîngă aparat, răsucea nervos butoanele, prinzînd ştiri din lumea întreagă. Norii prevestitori de furtună se îngrămădeau, ştirile deveneau tot mai alarmante, evenimentele se rostogoleau în avalanşe pe care nimic nu le mai putea opri. Posturile de radioemisiune franceze şi engleze comunicau mersul mobilizării generale. Moscova nu contenea să condamne războiul, examinînd cu obiectivitate pactul de neagresiune germano-sovietic. Papa răspîndea enciclice dulcege pentru pace şi, ca Pilat, încerca să-şi spele mîinile de fărădelegea la care participa. Guvernul american îşi prevenea cetăţenii să părăsească Germa-

nia. La posturile de radioemisiune din Berlin şi Hamburg răsunau marşuri militare, întrerupte de descrierea unor acţiuni bestiale întreprinse de polonezi împotriva minorităţii germane. Dar nici chiar von Geier sau Lichtenfeld nu luau în serios informaţiile despre aceste cruzimi. Din redactarea lor identică ar fi putut trage concluzia că polonezii au luat hotărîrea să se sinucidă pur şi simplu şi să facă tot ce le stă în putinţă ca să atragă bombele germane asupra lor. Ştirile se întrerupeau, se amestecau şi se contopeau într-un grohot ameninţător care îi tulbura şi mai mult. În cele din urmă, expertul prinse lungimea de undă a postului Sofia care transmitea muzică de dans şi se ridică obosit de pe scaun. Locul lui fu imediat ocupat de Lichtenfeld.

— Eberhard, lasă-ne să mai respirăm puţin! îl rugă Zara. Să ascultăm muzică de dans.

Dar Eberhard se uită la ea strîmb, cu ochii lui şaşii, şi răsucind butonul începu să caute lungimile de undă ale posturilor germane. Deodată radio Berlin anunţă o ştire ciudată: Henderson a fost primit la Cancelariat cu onoruri militare. Cei din sufragerie ciuliră urechile. Printre norii negri străpunsese o slabă rază de speranţă; după imobilitatea ţeapănă cu care ascultaseră ştirile, toţi se însufleţiră. După cîteva clipe spicherul adăugă că importanta ştire anunţată se amînă pe mîine. Aliaţii Poloniei făceau o ultimă încercare să-l abată pe Hitler spre răsărit. În sufragerie atmosfera se înveselise. Optimismul îl cuprinsese chiar şi pe Kostov.

— Mergem la concert? întrebă el luînd biletele pe care Viktor Efimici le adusese cu puţin înainte din oraş.

— Se înţelege, răspunse Zara pentru ea şi pentru Lichtenfeld.

Boris consimţi şi el, dar Irina şi von Geier refuzară pentru a doua oară.

— În acest caz va trebui să luăm masa mai devreme, spuse Kostov. Concertul începe la nouă.

Zara îşi roti spre Irina ochii negri.

— N-o să te plictisești singură? întrebă ea îngrijorată.

— Nu, răspunse Irina. Rămîne și von Geier.

După cină, Irina se retrase în camera ei, se așeză în fața ferestrei deschise și își aprinse o țigară. Amurgul albăstrui se întețea încet și absorbea contururile țărmurilor, viilor și vilelor din apropiere. În grădină țiriiau greierii, dar acum, la sfîrșit de vară, cîntul lor era umil și singuratic. Bătea un vînt slab dinspre uscat, iar pe suprafața mării pîlpîiau lumini fosforescente. Cîinele de vînătoare al lui Lichtenfeld, pentru care un tîmplar chemat din oraș făcuse o cușcă specială, scheuna jalnic. Urletele lui răsunau sinistru în tăcerea serii și baronul, cuprins de o teamă superstițioasă, încerca să-l liniștească cu vorbe mîngîietoare. Glasul subțire și strident al neamțului, plin de durere și de o neliniște comică, o făcu pe Irina să rîdă.

Kostov scoase mașina din garaj, certîndu-l supărat pe Viktor Efimici pentru niscaiva fleacuri, apoi se urcă la volan și claxonă prelung. Baronul izbuti în cele din urmă să-și calmeze cîinele și se urcă în mașină. Expertul continua să claxoneze nervos, dar Boris și Zara nu veneau. În sfîrșit, ieșiră pe ușa principală a vilei, împreună și oarecum vinovați. Irina trase cu nepăsare concluzia că Zara ar putea s-o înlocuiască pe ea în camera de culcare a lui Boris, dar că lui von Geier i-ar fi cu totul inutilă. Kostov porni motorul și mașina dispăru în beznă cu un scîrțîit surd. Viktor Efimici închise poarta de fier după ei. În tăcerea care urmă, Irina simți pe neașteptate o senzație de gol și de singurătate, de parcă în seara aceea — și abia în seara aceea — se sfîrșise lunga ei aventură cu Boris. Tresări cînd cineva bătu ușor în ușă. Auzi glasul răgușit al lui Viktor Efimici:

— Domnul von Geier vă roagă să ieșiți pe terasă.

— Vin acum, răspunse Irina.

Aprinse lampa, își aranjă coafura și-și puse puțin roșu pe buze. Dar făcu totul cu oarecare jenă, care o apăsa adînc. Își dădea seama că instinctul ei înnăscut de cochetărie feminină se transformase într-o acțiune

premeditată de femeie care *trebuie* să placă. Această senzaţie alungă numaidecît emoţia pe care i-o pricinuise atenţia neamţului. Se simţea slabă, neputincioasă. Avea conştiinţa că are de făcut ceva josnic şi murdar, care o va profana pentru totdeauna. Dar trebuia oare într-adevăr să o facă?... Tocmai acum, cînd venise momentul să acţioneze, limpezimea fermă şi cinică cu care judeca pe plajă se înecase deodată în ruşine şi dezgust. Oare n-ar fi putut s-o rupă cu luxul şi risipa, să trăiască fără să-şi vîndă corpul? Sute de medici trăiau în Bulgaria modest, dar confortabil şi cinstit, din munca lor. De ce să-şi transforme fleurtul într-o tranzacţie comericală, să amestece simţămîntul proaspăt pe care îl avea pentru von Geier cu beneficiile băneşti? Nu, nu va scoate nici un cuvînt despre infectul tutun al „Nikotianei" care otrăvea totul!...

Von Geier stinsese lampa cu abajur pe care Viktor Efimovici o scotea în fiecare seară pe terasă. Irina nu văzu decît punctul roşu al ţigării aprinse şi porni spre el bîjbîind în întuneric.

— Vreţi să aprind lampa? întrebă neamţul.

— Mi-e totuna, răspunse ea.

— Atunci e mai bine să n-o aprind, zise el cu nepăsare. Sînt mulţi ţînţari.

Ochii Irinei se deprinseră treptat cu întunericul. Se aşeză pe fotoliul de trestie de lîngă el. Răcoarea serii îl făcuse pe neamţ să îmbrace un pulover de lînă cu mîneci lungi. Corpul lui degaja un miros uşor şi plăcut de săpun. Irina îl lăsase în faţa aparatului de radio şi-l întrebă ce ştiri mai sînt.

— Diviziile germane au început să pătrundă în Polonia, răspunse el calm. Acum cîteva clipe am vorbit la telefon cu legaţia.

— Aşadar, războiul a început.

— Da, a început.

— Şi cum credeţi că se va termina? întrebă Irina.

Von Geier nu se grăbi să răspundă. La licărirea slabă a lunei, care tocmai răsărea, faţa lui părea nervoasă şi întunecată.

— Germania va învinge, rosti el în cele din urmă, dar fără convingere, cu vocea roasă de o îndoială lăuntrică. Vă îndoiți cumva ? întrebă apoi brusc.

— Mă gîndesc la țara mea.

— Ah, da !... Neamțul își aduse aminte că există un mic popor care trece drept aliatul Germaniei. Dumneavoastră vă vom cere numai hrană, tutun și mînă de lucru... Veți suporta numai o mică parte din greutatea războiului. Tăcu brusc, reflectînd parcă asupra felului cum să spună ceva, apoi continuă cu aceeași nervozitate : Avem în perspectivă o nouă scădere a prețului tutunului... Aseară l-am prevenit pe domnul Morev că concernul va reduce contingentul actual al „Nikotianei". Hotărîrea am luat-o eu. Cred că ar fi potrivit ca veniturile să fie repartizate uniform între toate societățile bulgare. Știați asta ?

— Da, răspunse Irina. Dar vă rog ca în astă-seară să nu vorbim de tutun.

— De ce ? întrebă mirat von Geier, și în glasul lui răsuna o ușoară ironie.

— O conversație de acest fel mi-ar fi neplăcută.

— Vreau s-o fac plăcută !... Din pieptul fostului aviator izbucni un rîs ușor, lipsit de bucurie. Aș putea să-mi schimb hotărîrea.

Urmă o tăcere scurtă, încordată. Un greier de cîmp continua să țiriie în grădină și frunzele foșneau ușor. Luna răsărise din mare și discul ei scălda terasa într-o lumină tristă, fără viață. Irina se uită insistent la fața lui von Geier. Reflecta un rîs cinic lăuntric, plin de neîncredere. Se simțea că-i gata să accepte convențional orice înșelăciune. Fața lui von Geier era acum o față de bărbat care provoca deznădejde, o față sătulă, de om care a cunoscut multe amante și n-ar fi refuzat încă una. Era ca fața tuturor celor care trăiau în lumea „Nikotianei" și a concernului german de țigări — mortificată, otrăvită de tutun. Bucuria fizică radioasă pe care Irina o resimțea în prezența lui se ofilea cu repeziciune, ca o floare ținută în fum de clor. Își dădu atunci seama că nu-i mai rămînea nimic altceva de făcut decît să părăsească terasa.

— Noapte bună, Herr Hauptmann! spuse ea ridicîndu-se repede. Nu va trebui să vă schimbaţi hotărîrea.

— Unde plecaţi? întrebă von Geier neplăcut surprins.

— Mă duc să mă culc, răspunse ea.

— Rămîneţi să terminăm convorbirea.

— Nu, răspunse ea. Dacă rămîn, toată seara va fi stricată.

Din pieptul neamţului izbucni acelaşi rîs rece, lipsit de bucurie. Apoi se ridică deodată şi o prinse de umeri.

— Şedeţi!... insistă el.

Irina tresări la atingerea mîinilor lui puternice, dar se împotrivi ferm. Mîinile o strîngeau însă ca într-un cleşte încît nu-i fu cu putinţă să se desprindă. Simţi mirosul uşor de săpun şi respiraţia corpului sănătos şi curat pe care îl fortifica înotînd în fiecare dimineaţă şi făcînd gimnastică. Auzise de obiceiul pe care îl avea de a se freca iarna cu zăpadă. Pentru o clipă, o cuprinse dorinţa de a se oferi acestui corp, de a răspunde cu aceeaşi îmbrăţişare. Dar îşi reveni repede. Dorinţa nu era decît un reflex al corpului ei, o dorinţă animalică, lipsită de elanul cu care venise pe terasă. Ştia doar atît: că un bărbat dîrz o îmbrăţişase şi acum aştepta plictisită şi absentă să-i dea drumul. Comportarea lui părea dulceagă şi caraghioasă, ca o scenă de teatru prost jucată.

— S-ar putea să ruinez concernul, aruncă ea cu venin.

— Aş admite chiar şi asta.

— Nu vă stă bine să faceţi pe uşuraticul. Începu să rîdă şi adăugă: Daţi-mi drumul, Herr Generaldirektor!...

Von Geier slăbi deodată strînsoarea.

— De ce îmi spuneţi Generaldirektor?... întrebă el aspru.

— Ca să nu vă spun Herr Hauptmann.

— Aşa?... Glasul neamţului răguşise şi parcă îşi pierduse din siguranţa de sine de pînă acum. Care e deosebirea dintre cei doi?

— Aceea la care trebuia să mă aştept.

Fostul aviator scoase o exclamaţie sugrumată, ca şi cum ar fi primit o lovitură dureroasă. Îi dădu brusc drumul Irinei şi se aşeză în fotoliu.

— Mda. Bine spus, mormăi el. Aţi lovit direct la ţintă !... Era de aşteptat din partea dumneavoastră.

Rîse aspru şi nervos, apoi îşi luă capul în mîini. În această mişcare nu era însă nimic forţat sau caraghios. Apoi termină gestul netezindu-şi apăsat părul castaniu, uşor încărunţit şi bine pieptănat. Luna se ridicase binişor deasupra mării şi acum Irina îi vedea bine faţa şi trunchiul cu umerii largi, în pulover.

— Un Generaldirektor !... continuă el cu acelaşi glas răguşit. Bogat, dîrz, gras şi respingător, nu-i aşa ?

— Nu !... răspunse Irina zîmbind. Gras şi respingător nu sînteţi.

Apoi adăugă :

— Noapte bună !

— Noapte bună, răspunse neamţul.

A doua zi Irina plecă la Sofia. Nu îşi luă rămas bun decît de la Boris, care rezolva nişte hîrtii în camera lui. Viaţa şi ceea ce îi mai rămăsese din demnitatea ei o sileau să se reîntoarcă la el. Îi îngădui s-o sărute şi-i strînse mîna cu nepăsare. Zara şi nemţii dormeau încă, iar Kostov o aştepta cu maşina în curte. În drum spre gară, expertul începu întunecat conversaţia :

— Nu cred că eşti mulţumită de gestul pe care l-ai făcut.

— Care gest ? întrebă Irina.

— Aseară, după ce m-am întors de la concert, am stat de vorbă pînă tîrziu cu von Geier.

— Aşa ? Va să zică n-ai putut să-ţi înfrînezi curiozitatea.

— Nu e vorba de nici o curiozitate, răspunse expertul cu ciudă. Von Geier m-a chemat pe terasă. Se pare că nu putea să doarmă, diferite emoţii îi goniseră somnul. Mi-a spus că n-o să reducă contingentul „Nikotianei" pentru anul viitor.

— Şi ai tras concluzii, nu-i aşa ?

Irina îl privi înveselită. Îşi dădea seama că acest om

suferea mult din pricina comportării ei. Faţa lui frumoasă şi ofilită de bătrîneţe era simpatică, dar în felul lui de viaţă şi în dorinţa de a se împopoţona era ceva de om zăpăcit, care îl făcea caraghios. Îşi dădu seama că şi pe el îl otrăvise tutunul, altfel însă decît pe ea. Kostov spuse :

— Eu n-am dreptul să mă gîndesc la ce s-a întîmplat, cu atît mai mult cu cît scopul care mă interesează şi pe mine a fost atins.

— Şi totuşi te-ai gîndit. Dar nu-i nimic. Am să-ţi răspund eu exact... Se puteau întîmpla multe, dar nu s-a întîmplat nimic. Şi dacă s-ar fi întîmplat, motivele care m-ar fi determinat s-o fac ar fi fost cu totul altele. Eşti mulţumit acum ?... Mai are vreun sens să te tulburi din cauza comportării mele ?

Expertul nu răspunse. Gînduri apăsătoare puseseră stăpînire pe întreaga lui fiinţă. Irina fusese prinsă în curentul vieţii şi nu făcea nici o sforţare să i se opună. După părerea lui, ultima posibilitate de a se salva fusese înlăturată de ea însăşi. Se uită la faţa ei cu speranţa că va zări puritatea de odinioară, care o distingea de feţele atitor alte femei, dar nu văzu nimic. Era o faţă de femeie care ştie să-şi asigure veniturile — aspră, încordată, liniştită, oarecum respingătoare prin expresia ei de prea mare încredere în sine. Întocmai ca faţa Zarei. Lumea tutunului o transformase pe Irina în Zara. Nimic din ceea ce fusese cald şi duios nu mai rămăsese în personalitatea ei. Şi atunci Kostov îşi dădu seama că va rămîne amanta lui Boris, dar o amantă calculată, necredincioasă şi poate chiar laşă ca toate femeile care îşi vînd dragostea pentru bani.

Automobilul intrase în oraş. Dimineaţa era proaspătă şi răcoroasă, scăldată într-un azur palid, ofilit şi înceţoşat. Pe străzile luminoase şi asfaltate, spălate cu grijă în timpul nopţii, se scurgea spre băi puhoiul zilnic al vilegiaturiştilor în haine de culori deschise, cu feţe brune şi ochelari de soare. Acum puhoiul nu se rostogolea însă atît de zgomotos şi plin de bucuria vieţii ca înainte. Oamenii se opreau, cumpărau ziare, le desfăceau cu înfrigurare şi citeau titlurile ultimelor

ştiri. Apoi îşi continuau încet şi îngînduraţi drumul spre plajă, ca să le citească acolo. Micii vînzători de ziare strigau în gura mare anunţînd primele bombardamente asupra Varşoviei. Peste tot răsunau conversaţii înflăcărate, iar claxoanele automobilelor sunau neliniştite. O agitaţie tulbure cuprinsese totul. Numai soarele şi marea sclipeau cu aceeaşi linişte, calm şi orbitor, nepăsătoare faţă de îngrijorarea oamenilor.

Kostov opri maşina în faţa gării şi o însoţi pe Irina pînă pe peron. Vagoanele erau supraîncărcate cu vilegeaturişti care se întorceau la Sofia. Expertul găsi cu mare greutate un loc pentru Irina, într-un compartiment de clasa întîia, în care se instalase o familie germană numeroasă. Doi băieţi dolofani şi pîrliţi de soare, cu pantaloni tirolezi şi svastici pe cămăşi, înfulecau din sandvişuri cu felii groase de şuncă. O fată de vreo cincisprezece ani, nici copil, nici femeie (probabil sora lor), scormonea grav într-un aparat de fotografiat. Tatăl citea un ziar bulgăresc şi din cînd în cînd, fără să pară că ştirile îl agită prea mult, se uita afară. Era reprezentant comercial la Sofia şi nu se temea că ar putea fi trimis pe front. Pentru asta fuseseră pregătite turme nesfîrşite din clocotitorul şi vijeliosul tineret hitlerist. Mama, ofilită de atîta fecunditate, îi invita cu autoritate şi calm pe băieţi să nu facă gălăgie. Cînd Irina intră în compartiment, toţi îi făcură loc cu politeţe şi nepăsare. Această familie germană, care prospera şi se înmulţea în Bulgaria, primea ştirea războiului cu mai puţină agitaţie decît bulgarii.

Pînă la plecarea trenului nu mai rămîneau decît zece minute. Irina coborî pe peron să mai stea de vorbă cu Kostov, dar conversaţia lor era seacă, forţată. Ceva nevăzut îi răpise expertului sinceritatea de altădată. Irina încercă să i-o restituie.

— Te rog să mă ierţi, spuse ea. În ultimul timp am fost cam aspră cu dumneata. Dar ştii care sînt cauzele.

— De-acum înainte n-o să mă mai amestec în treburile dumitale, răspunse expertul cu indiferenţă.

— Ai făcut-o din bună intenţie... Acum ştiu cum o să-mi aranjez viaţa şi sper să am mai mult sînge rece.

— Mă bucur, rosti el sec.

Dar în sinea lui își spuse : „Da, îți vei aranja viața foarte bine, pentru că ai început să te tocmești". Apoi își aminti distrat că era ziua cînd mergea de obicei la frizer să se tundă și că după-amiază va fi oaspetele unei doamne plinuțe cu care juca tenis.

Conductorul îi ofteri pe călători să se urce în vagoane. Trenul se urni din loc. Expertul porni agale spre ieșirea de pe peron. După ce se urcă în mașină, își dădu seama că-l apasă o senzație monotonă și ucigătoare. Îl cuprinse deodată dorința de a porni în cea mai mare viteză, iar acolo unde șoseaua trece pe lîngă stîncile prăpăstioase să se arunce cu mașina în gol. Știa însă bine că această dorință îi va dispărea după cîteva clipe, așa cum a apărut și a dispărut de multe ori pînă acum. Opri mașina în fața frizeriei unde se tundea.

În seara aceea, omenirea continua să meargă pe drumul fără oprire al evoluției sale. Avioane germane turnau ploaie de bombe asupra Varșoviei, coloana de tancuri își făcea drum printre masivele unități de cavalerie și de infanterie purtată. Artileria antiaeriană dobora bombardiere, orașe ardeau, răbufneau detunături, pieream femei și copii înnebuniți de groază.

Pe străzile Sofiei treceau în marș tinerii polonezi care își petrecuseră vara în Bulgaria și acum se întorceau în patrie ca să fie mobilizați. Tinerii cîntau, iar trecătorii îi aplaudau.

În tren, Irina își spunea — pentru a cita oară ? — că ar fi o prostie să se certe cu Boris și să renunțe la apartamentul și la mica mașină sport pe care i le oferise. Zara și Lichtenfeld dansau rumba în cazinoul de pe malul mării, Boris — închis în camera lui — se gîndea la noi tranzacții comerciale, iar Kostov îi făcea curte fără chef doamnei plinuțe cu care juca tenis dimineața.

Von Geier ieșise pe terasă și se gîndea la o gravură de Dürer, care reprezenta un cavaler, un cîine, diavolul și moartea. Încerca să se scuture de senzația neplăcută

că diavolul reprezenta concernele germane, cavalerul întruchipa spiritul răului, iar cîinele — prostia.

Iar noaptea tîrziu, comuniștii din orășelul H, toți oameni oțeliți în greva tutunului, se întruneau la o consfătuire ilegală, ca să examineze ultimele directive date de Comitetul Central.

Sfîrșitul părții I

Volumul I şi II Lei 20,75